

B2

MOD.T

526

OS

XII

DE

NL 69T 4530 12

ALKMAARSCHÉ WEES

DOOR

A. L. G. BOSBOOM-TOUSSAINT.

's-GRAVENHAGE,
CHARLES EWINGS.

Snelersdruk van H. C. A. THIEME te NIJMEGEN.

DE ALKMAARSCHE WEES.

I N H O U D.

	Bladz.
DE ALKMAARSCHE WEES.	1
EEN NACHT IN EEN ARMSTOEL.	14
MEESTER JEHAN GUILLERMIN EN ZIJN KRUISBEELD.	46
HET ADRES VAN DE KANTWERKSTER	66
DE SAMENKOMST TE GREENWICH	91
DE SAMENKOMST TE PLAINTY-HILL	114
DE GOEDE RAAD VAN DOKTER GERRIT	140
DE TRIOMF VAN PISANI	177
MARIA VAN OOSTERWIJK	241
HOE MARIA DE MEDICIS NAAR BLOIS VERTROK	366

DE ALKMAARSCHE WEES.

Met eene gewaarwording van vroolijke voldoening, toch door weemoed getemperd, zet ik dien titel boven hetgeen ik ga nederschrijven. Voldoening, omdat ik spreken mag van dien eerbiedwaardigen karaktertrek onzer vaderen: zorge en liefde voor het verlatene; trouwe en teêrheid voor het weeskind. Weemoed, omdat de instelling, die ook in onze stad van dien karaktertrek getuigde in mijn tijd heeft opgehouden te bestaan, voor onze Protestantsche weezen; omdat ik niet zonder een blik van benijding en van bewondering, die ik gaarne wil uitspreken, mijne Katholieke stadgenooten uit eigen fondsen en ten koste van welke offers dan ook, zich dat voorrecht zie verzekeren, waarop het menschelijk hart en het vaderlandsch gevoel grooteren prijs hadden behooren te stellen dan zij getoond hebben te doen, die zulke offers te groot hebben geacht. Hunne redenen te wegen of te doorgronden is noodeloos en hier niet oorbaar; maar de klachte, die mij op 't harte lag, moest ik lucht geven: Geen Gereformeerd weeshuis meer in dat Alkmaar, dat zich toch niet de mindere toont, als er beroep wordt gedaan op hare goeddadigheid, en dat eene der bloeiendste wordt geacht onder de zeven Westfriesche steden! Dat was het reeds in 1611, als men Schagen en anderen gelooven mag, en . . . wat voer ons zijne belangrijkheid heeft, toen bestond er een weeshuis.

Het was Zondag: er is iets eigenaardig aandoenlijks in, op zulken heiligen dag des Heeren, de weezen te zien opgaan naar het huis van Hem, die het gezegd heeft, dat Hij hun Va-

der wil zijn; er is iets liefelijks in hen te zien komen en gaan in lange statige rij, allen ordelijk en stemmig voortgaande, twee aan twee, de kleinsten vooruit, soms nog wel aan de hand geleid, de grooteren volgende, de plaatsvervangende vader en moeder met de leermeesteressen den trein sluitende: het geeft u zoo goed een denkbeeld van de stilheid, de aandacht en orde, die de vrome godsdienstige zin met zich brengt. Ik weet wel, dat ze niet daarom den Heer in 't harte hebben, omdat ze door strenge tucht tot uiterlijke stemmigheit zijn gedwongen; maar toch, hunne opvoeding leidt hen tot vromen zin. Uit het midden vaak van een verwaarloosd gezin worden ze opgenomen en tot den Heere gebracht, of ze hun hart voor Hem openen wilden, en op menig zacht en deemoedig gezichtje, in menig helder oog leest men bij hen iets, dat van die ontvankelijkheid des harten getuigt. Mij althans heeft het zien van zulke weezen altijd gesticht en opgevoerd tot Hem, in wiens naam en ter wiens liefde hun zoo trouwe verzorging gewordt. Maar de Zondag is voor den wees niet enkel een dag aan stichting gewijd, het is ook een feestelijke, het is ook een dag van uitspanning; de regelen van 't Huis zijn streng en stipt, de uren van iederen werkdag zijn er onverzettelijk aangewezen voor iederen plicht, voor iedere taak, en die van de uitspanning zijn niet vele, en worden niet genoten in volkomen vrijheid; maar des Zondags is dat anders: des Zondags mag de wees uitgaan, en geen bijna is er zóó verweesd, zóó alleen, of hij vindt nog hier en daar in de stad zijne verwanten, of hunne vrienden, of de verwanten zijner medeweezen, waar hij open deur vindt om er de vrije Zondags-uren door te brengen, en opene harten om ze hem te vervroolijken. Zondags zet zich de wees aan de tafels der rijken, of zelfs der armen, die dan toch een schotel extra hebben, want ze hebben een wees te gast.... zie, het is niet enkel medelijden en zorg, het is voorliefde die zich toont in 't oud-Hollandsche karakter, aan wie ouderliefde missen moeten op aarde. Het was althans zeker dat die stemming heerschte in een gezin te Alkmaar, aan welks disch wij op een Zondagmiddag van 't jaar 1611 een wees zien aanzitten, uit de andere jongelieden wel te onderscheiden door de kleeding die hij draagt, de grove lakensche stoffe met de roode bies

op den schouder. Men heeft het somtijds eene hardheid genoemd, dat de weezen de stadskleuren droegen of eenig merk of wapen, dat hun als tot livrei strekt hunner verlatenheid; maar is dat in 't midden van een volk, dat juist voor die verlatenheid zooveel meêgevoel heeft, niet als een beroep op ieders goeden wil en voorkomendheid? Ja, zoo worden ze onderkend en onderscheiden, het is waar, maar niet te hunner vernedering, slechts tot hunne aanbeveling aan elks meêwarigheid. Hoe menigte van spreekwoorden zijn er niet in onze taal, die getuigenis geven, wat men voor 't weeskind voelt, hoe men er over denkt, hoe men er jegens wenscht te handelen; en dan . . . zou de onderscheiding hun schade brengen of schande? Ik geloof wel, dat de bedoeling onzer vrome vaderen eene andere was.

De kring, in wiens midden wij onzen wees aantreffen, is lang niet schitterend; de omgeving is niet alleen eenvoudig, maar zelfs armelijk; en 't is niet te verwonderen: de gastheer is een lakenwever, daarom bewoont hij het kleine schamele huisje in de *Ramen*, waar de droogrekken voor 't laken aan de weverijen hun gerief bieden; hij heeft veel kinderen en 't weversloon is te dezer dage niet groot, want de Leydsche lakens beginnen boven de Alkmaarsche geprezen te worden, en er wordt veel gewerkt fluweel gedragen en zware zijden stoffaadjen, die het laken in geringschatting brengen.

Toch, al is de tafel maar van wit geschuurd hout, zij draagt een betrekkelijken overvloed. Een kan hartig bier, dat in de bekens schuimt, kaas en wittebrood, zooveel elk lust; de sneden krentenbrood geteld, doch ieder kan een deel bekomen; de weversvrouw duwt intusschen den wees, die naast haar zit, een dubbel deel toe, dat de laatste onder de tafel door aan het oudste meisje wil toesteken, die het echter niet aanneemt.

»Mits gij de helft voor u houdt, Wollebrandt,» zegt ze.

»Straks komt Frans hier, geef het hem, Antje!» antwoordt Wollebrandt smeekend.

»Ge zoudt het weten, Wollebrandt, ik mag hem niet,» zegt de vijftienjarige, die reeds hare voorkeur heeft.

»En mij wel! dat weet ik,» herneemt hij goêlijk maar zonder teederheid.

Wollebrandt is pas in zijn dertiende jaar en hij is nog een knaap; zijn uur om lief te hebben heeft nog niet geslagen, of wel hij heeft in Anna Jochems, zijne nicht, nooit iets anders gezien dan eene zuster: zij daarentegen onderscheidt hem reeds van hare broeders.

»Frans heeft zijne ouders en zusters om hem lief te hebben,» lispelt zij: »gij, gij hebt niemand dan ons.»

»Lacy! . . . ja, zoo ik mijne ouders nog had, zou ik een gansch anderen weg gaan,» zuchtte Wollebrandt.

»Geen ondank, mijn jongen!» roept Pieter Jochems, de huisvader: »als Gleijms de Jonghe nog leefde, zou 't je vrij slechter vergaan. De man heeft nooit zijn brood kunnen winnen; mijne arme zuster zaliger is van kommer bezweken, en armoë was er troef, toen uw vader kwam te vallen. In 't Huis ben je voor honger en kouë geveiligd; dank er den Heere God voor!» en de man lichtte de muts eerbiedig van 't hoofd.

»Zoo doe ik Pieter-oom! alleen, vader had mij een beroep naar mijn wil laten kiezen, terwijl de Regenten . . . .»

»Ei wat! ze hebben je tot driemaal toe op een ander ambacht gedaan, en nu ze ten leste ten einde raad zijn, is 't wel niet vreemd, dat zij u in de kleërmakers-kamer op de leer deden.»

»De snijders-tafel voor een borst van mijne statuur!» zuchtte Wollebrandt.

»Omdat ge bij vreemde bazen niet oppassen wildet, en de meester-kleërmaker van 't Huis u op deze manier onder de oogen heeft,» voegde Jochems hem toe, hoofdschuddend over den ondankbare, die de lankmoedigheid, jegens hem gebruikt, niet scheen te waardeeren. Wij zouden gaarne Pieter Jochems van laster beschuldigen; maar de overlevering is dáár om tegen den wees te getuigen; lezen, schrijven en rekenen had hij vrij goed geleerd; maar tot daartoe beperkte zich de mate van zijn goeden wil of van zijne goede vermogens, en tot het aanleeren van een beroep scheen hij volkomen ongeschikt. Bij wijlen wuft, dartel, zonder omdenken, scheen hij een hoofd te hebben waar zich niets liet inbrengen, en handen, tot de eenvoudigste handgrepen van werktuigelijken arbeid ongeschikt; dan weër schenen traagheid en loomheid zijne overheerschende ondeug-

den. Wel verzette hij zich niet tegen de taak die men hem opleidde, maar hij deed haar niet af; dan scheen de kracht der traagheid zijne éénige kracht, maar zij matte door hare taatheid af, wie er zich tegen verzette; zijne hardnekkigheid ging tot de verstomping der strafheid toe.

’t Is een suffteling!” spraken meesters en kameraden, als ze hem dof en schijnbaar wezenloos zagen neêrgebogen over zijn arbeid, zonder te werken.

’t Is een woesteling,” zeiden weêr anderen hoofdschuddend, als ze hem op anderen tijd, in zijne vrije uren, in boomen zagen klimmen of op daken wandelen, als waren zulke praktijken niet tegen alle regelen van orde in ’t Huis. Die ongelijkheid aan zich zelve maakte, dat niemand hem begreep, en dat niemand zich ook bijzonder veel moeite gaf om over hem te denken. Zijne wildheid gaf hem den titel van »dolle woesteling” door het gansche Huis, en zijne ongeschiktheid tot werken, daarbuiten, stempelde hem als een suffenden luiaard. Zijn voorkomen hielp mede tot de veroordeeling. Het was hem aan te zien dat hij nog zijn groei moest krijgen; breed geschouderd, log van bouw, grof van gebeente, was hij toch kort en dik, dat hem iets dwergachtigs, iets onbehouwens gaf, en iets onbehagelijks, dat vooral uitkwam omdat zijne bolheid geene gezondheid scheen, een wekelijks ziekelijk bleek overtoog zijne ronde wangen: zijne sterke wangbeenderen en breed voorhoofd duiden toch op eene krachtige bewerktuiging, die deze ziekelijkheid (zoo zij bestond) tot iets onnatuurlijks maakte, en het fonkelen van de donkere levendig blauwe oogen gaf somtijds zulk eene uitdrukking aan dit gelaat, dat men, na die opgemerkt te hebben, hun slaperig wegduiken tusschen de oogleden niet meer als stompzinnigheid opnemen kon. Zulke opmerkers intusschen hadden onzen Wollebrandt tot hiertoe niet gadeslagen, en hij bleef gebukt onder zijn kwaden naam, dien hij dan toch in zeker opzicht verdiende. Regenten, weesvaders en meesters hadden lang geduld geoefend en toegevendheid gebruikt, eer zij tot den maatregel besloten, waarvan gesproken is, en die Wollebrandt zoo noode onderging; en Pieter Jochems zelf had gewoonte te zeggen: »ware hij mijn zoon, hij zou er van lusten!” dan, hij was zijn zusters zoon, en wees:

en de goede man gaf hem geen kwaad woord, maar het beste deel van zijne tafel, zoo vaak hij er aanzat. Zijne vrouw en oudste dochter hadden den armen neef lief, zooals vrouwen kunnen liefhebben, waar zij mededoogen voelen met een onbekend lijden, dat zij toch als bij ingeving raden, en de jongere kinderen, meest jongens, mochten hem lijden, zooals een grooten makken huishond, waarmede zij sollen konden en stoeien zooveel hun lustte, zonder vrees van door hem gebeten te worden.

Terwijl wij over onzen wees voortgepraat hebben, zijn twee personen binnengekomen, die door het grootste deel van 't gezin met vroolijk gejuich zijn verwelkomd, vooral door Wollebrandt, die den één, een knaap van zijn leeftijd, vroolijk de hand drukt, terwijl hij uitroept: »Wat een blij weêrzien, Frans! nu zal je me van Oost-Indië vertellen?»

»Certejn zal ik!» herneemt Frans: »maar hier breng ik je mijn oom, die je van andere dingen kan spreken dan ik.» Die oom droeg de kleeding van een gewoon matroos: 't was een dier wakkere rappe zeelieden, die de rechterhand zijn van den eersten stuurman en de trots van den kapitein.

Frans was een knaap van Wollebrandts jaren, zelfs de jongere, maar niemand zou het hem hebben aangezien. Lang, slank en toch fors, vlug en door de zonnehitte verschroeid, scheen hij reeds een volwassen jongeling, waar de ander nog een knaap was; reeds een mensch waar de ander nog kind, heette; reeds een persoon die zijne plaats had in de maatschappij, waar men nog niet wist wat er van den andere zou moeten worden: en 't was zeker die overweging, die Wollebrandt plotseling met diepen, pijnlijken weemoed deed uitroepen:

»Gij reeds naar Oost-Indië geweest, en ik, die uw oudere ben, ik zit nog op eene snijders-tafel te suffen!»

»Wel, jongen, je suft *omdat* je op de snijders-tafel zit!» sprak op eens oom de matroos, met het eenvoudig gezond verstand, dat onbevangen zijn oordeel uitspreekt, »je moest bij ons op het schip zijn, daar zouden je de leden wel uit malkaâr raken; je zoudt een groote ferme jongen worden; dat zou een leven wezen dat je aanstaan zou!» en de goede man begon

met al de vooringenomenheid, den zeeman eigen, de zoetheden van 't zeemansleven te schetsen, waarvan de lieden op 't land gemeenlijk niet begrijpen kunnen dat het zoetheden zijn; maar Wollebrandt begreep, Wollebrandt voelde in zich iets wakker worden en tot bewustheid komen, dat lang had gesluimerd en dat zich toch door onvoldaanheid met al het andere had getoond.

De gevaren, de krachtsinspanningen, de afwisselingen van het zeemansleven trokken hem aan; de wonderen van de vreemde landen, van de nieuwe wereld, waar de vertellingen van den ouden zeeman hem inleidden, spraken helder en bezielend tot zijne verbeelding. Zijne oogen schitterden, zijne wangen kleurden zich met hoogen gloed, zijn gelaat kreeg eene geheel andere uitdrukking dan die van een goëlijken suffer. Anna sidderde door eene ingeving dier teêrheid, die gevaren of scheiding voorziet. Vader Jochems schudde het hoofd, Frans drukte zijn jongen vriend de hand, en de oude zeeman fluisterde hem in: »Je moest zien dat je de naaste reis met ons deedt: over drie weken zeilen wij uit!»

»O! als de Regenten het wilden,» zuchtte Wollebrandt.

Maar... de Regenten wilden het niet, hetzij ze den gedurigen wisselzin van Wollebrandt wantrouwden, of de zucht naar de zee hun slechts de wensch toescheen om vóór den tijd van hunne tucht ontslagen te zijn, of wel uit zeker vooroordeel tegen dien stand, dat heerschende was onder stille deftige lieden; zij weigerden.

Een paar maanden lang verkropte Wollebrandt zijn spijt, en verpijnde zich op zijne werktafel in machteloze wenschen en onuitvoerbare hersenschimmen; toen sprak hij bij zich zelve: »Ik kan zwemmen, ik kan klimmen; de gracht is niet al te breed, de muren waren mij nooit te steil... de vensters niet te hoog...» hij beproefde het waagstuk op zekeren nacht: het gelukte. Hij vluchtte, hij werd niet achterhaald.

»Ik heb het altijd gevreesd dat hij een kwaad einde zou nemen,» sprak vader Jochems weifelend tusschen smart en toorn; moeder en Anna schreiden in stilte; Frans van Besteren, toen hij keerde, bemoeide zich tevergeefs met haar te troosten, en de oude zeeman zeide: »maak je niet moeielijk over dien jongen,

vrouwtjes! al hoor je in jaren lang niet weêr van hem. Ik zeg het je, die keert nog als Ammiraal."

En werkelijk hij keerde als Admiraal. Zeker niet zonder eenige tusschenpoozen en overgangen; want alleen dat hij eerst na een dertigjarig tijdsverloop dus keerde, bewijst het tegen-deel, maar toch de waarheid is: De Alkmaarsche weesjongen Wollebrandt Gleijms de Jonghe is tot Admiraal gestegen.

Tot hiertoe heb ik hem gegeven, zooals de overlevering en de fantasie hem mij voorstelden: hetgeen volgt is geschiedenis, hoewel door mij ingekleed. Al is zijne levensgeschiedenis niet in het gebied der Vaderlandsche Historie opgenomen, hij kon er toch zijne plaats hebben, zooals hij reeds zijne plaats heeft in de geschiedenis mijner vaderstad.

In de maand Augustus 1648 trok er een stoet de stad Alkmaar binnen, die er zeker nogal wat opziens zal hebben verwekt. 't Was een aanzienlijk personaadje met een gevolg van bedienden en neger-slaven, en met al den omslag van goederen en pakkaadje, die rang en fortuin tot behoeften maken; en de kastelein, waar hij zijn intrek nam, was voorzeker niet weinig trotsch op zulken gast; maar deze bracht hem welhaast in groote verlegenheid, door hem te bevelen den presideierenden Regent van 't weeshuis te laten uitnoodigen om onverwijld tot hem te komen.

De Regenten van 't weeshuis waren notabele lieden, meestal te gelijk leden der Regeering; en hoe aanzienlijk de vreemdeling ook zijn mocht, hij was in 't eind de Stadhouder Frederik Hendrik zelf niet, en de stad of hare regeerders hadden zeker geene bevelen van hem te ontvangen; maar de toon des bevels, waarop de eisch werd gedaan, was zoozeer die van iemand, gewoon zijne bevelen onverwijld gehoorzaamd te zien, dat de kastelein ook geene tegenspraak waagde, daarbij de Hollandsche bedienden, die de heer bij zich had, noemden hem »Ammiraal," en voor een Admiraal zou al licht de Burgemeester zelf zich in beweging stellen. De presideerende Regent van 't weeshuis, hoewel niet weinig verwonderd over den wensch van den

onbekenden reiziger, maakte dan ook geen bezwaar dien te vervullen.

Bij den vreemdeling binnengelaten, zag hij een man van hooge gestalte en forschen bouw, met sterke trekken, die van vsstheid en moed getuigden, en oogen, die zich wel niet wijd openden, maar die van levendigheid en schranderheid fonkelden, terwijl de donkere gelaatstint getuigde, dat hij keerkringshitte en zonnebrand had doorgestaan. Zijne kleeding was prachtig, groen zijden damast met gouden bloemen doorwerkt; hij droeg eene breede kanten bef; een gouden koord sloot het wambuis om de middel; menigte van ringen sierden zijne vingers, en aan eene zware gouden keten, dubbel over de borst neêrhangende, droeg hij eene medaille, die zeker van eenig schitterend eerbewijs getuigde. Een kort breed zwaard, dat het midden hield tusschen een Spaanschen degen en eene Oostersche kris, hing aan een bandelier, en de goudlakensche mantel, dien hij geheel van de schouders liet afglijden, en die in breede plooiën nederviel, werd door twee negers opgehouden, terwijl hij daar stond nevens de tafel, waarop schrijfbehoeften geplaatst waren, en waar, naast Oostersch rooktuig, de admiraalstaf was nedergelegd ten teeken zijner waardigheid. Zijn hoofd was gedekt met een ronden, breedgeranden filthoed, met gekleurde pluim, dien hij echter afnam toen de Regent binnenkwam, wien hij terstond aansprak bij zijn naam.

»Ik begrijp niet, hoe het zijn kan, dat ik bekend ben bij U Hoog-Edel-Gestrenge,» riep de Regent verbaasd.

»Mij verwondert het minder, dat gij mij niet herkent, waar-dige heer!» Daarop, na eenig stilzwygen, waarin de andere te-vergeefs zich die trekken trachtte te herinneren, vervolgde de Admiraal:

»Ik ben uw oude pupil, het kind dat het liefdebrood uwer barmhartigheid heeft gegeten, en die het versmaadde uit trek naar wondere avonturen, die hem ten leste tot eene fortuin hebben gebracht, daaraf hij en gij niet hebben gedroomd. Om in één woord het al te zeggen, al herkent ge mij niet, het geval met den weesjongen Wollebrandt Gleijms de Jonghe zal u niet gansch uit de memorie zijn gegaan, en hier staat hij voor u, na meer dan dertig jaren afzijns! dank zij Gods gena-

dig bestier, die zich over den roekeloozen knaap ontfermde."

Men kan zich de verbazing en verwarring van den Regent voorstellen, toevallig na zulk een tijdsverloop nog in 't zelfde bestuur, die nu werkelijk sporen van deze gelijkenis begon op te merken.

»Wollebrandt Gleijms!» herhaalde hij eindelijk, »wat een man zijt gij geworden, beide in fortuin en in statuur!»

»Ja, niet waar? de plumpe luiaard, die 't bij u in 't Huis te makkelijk had en niet werken woû, is onder zware vermoeienissen, hongerlijden, moeite, en het doorstaan van allerlei perikelen, tot eene ferme grootte opgewassen."

»God lof! dat het zoo met u is afgekomen; wij dachten u verloren, naar ziel en lichaam."

»Door den Heer bewaard en geholpen!» hernam de Admiraal, terwijl hij de hand nam van den Regent, en die hartelijk schudde. Beide mannen hadden de tranen in de oogen.

»Zoo 't niet te onbescheiden is, verhaal mij een deel uwer avonturen," zeide de Regent.

»Volgaarne 't geheel later op ons gemak, als gij mij de eer zult doen aan mijne tafel te spijsen . . . nu heb ik zaken te bespreken, die haast hebben om afgedaan te worden."

»Aan uwe tafel spijsen . . . gij meent u dus in onze stad te vestigen?"

»Als gij 't mij vergunt."

»Mijne vergunning zal u daartoe wel vrij onnoodig zijn."

»Zoo noodig, dat ik mij hier huis noch hof zal koopen, vóór ik eerst mijne vrijheid heb gekocht van u."

»Van mij! wat gaat u door 't hoofd, heer Ammiraal?"

»Van u en van de andere Regenten, of om duidelijker te spreken, vóór ik mij losgekocht heb van het weeshuis, dat ik verlaten heb als een beschonken losbol de herberg, zonder het gelag te betalen; nu ben ik een man van fortuin en van orde, en wil des geene schulden hebben, en zonderling deze met den meesten spoed afdoen." In 't belang van het gesticht had de Regent geen recht, tegenwerpingen te maken. Het spreekt vanzelf, dat er niet op den losprijs werd afgedongen, die terstond voldaan werd, waarop eene voorloopige akte van voldoening volgde.

»Ziezoo!» sprak de Admiraal, »nu ben ik vrij man, en ga

welhaast naar een huis omzien; ik heb vastelijk besloten mij te Alkmaar te vestigen. En nu, mijn goede heer! kunt ge mij veellicht ook eenige narichten geven omtrent sommigen mijner verwanten, en allereerst omtrent het gezin van Jochems?"

»De oude man is overleden; eenigen zijner kinderen zijn getrouwd en hebben zelfs weêr kinderen; doch 't zijn meest arme luiden; de weduwe leeft met de oudste dochter, die ongetrouwd is, en trekt uit de armenkas."

»Dat zal ophouden van nu aan!" hernam Wollebrandt; daarop bleef hij eene wijle in weemoedig gepeins verzonken, en zeide toen halfliud:

»En Anna ongetrouwd gebleven! zij heeft mij altijd lief gehad . . . hoe ze zusterlijk met mij deelde, als zij iets te geven had; nu, ze heeft haar broeder weêr — wonen ze nog . . .?"

»In 't oude vermoldme huisje in de *Ramen*, daaraf nauwelijks meer eene kamer staat."

»Dat zal beter worden; ik ga ze opzoeken, en al de verdere familie die ik hier hebben mag."

»Gun mij een goeden raad, Ammiraal! uit aanmerking mijner vroegere kwaliteit. Zult gij die luiden allen plotseling rijk maken?"

»Certejn neen! zulke plotselinge overgang mocht hen naar ziel en lichaam schaden. Ik zal onderzoeken, wat ieder hunper 't meeste dient."

»Dat was mijne bedoeling."

»Ik ben zelf ook niet in één sprong tot Raad van Indië geklommen."

»Gij zijt ook Raad van Indië?" vroeg de Regent nieuwsgierig.

»Mitsgaders Kommandeur en Directeur in Perzië, waar ik goede communicatie hield met den grooten Mogol, diens conterfeitsel ik met mij brenge. Nu ben ik gekeerd als Ammiraal eener retourvloot der Compagnie van twaalf schepen, daaraf ik dezen gedenkpenning drage, waarop de vloot is afgebeeld." Hij deed den Regent de medaille bewonderen, die nu sprak:

»En dat alles omdat gij 't weeshuis ontvlucht zijt. . ."

»Neen! niet alzo," hernam de Admiraal: »'t is waar, op de snijders-tafel had ik dit alles niet verkregen; maar toch, zoo ik in 't Huis niet het noodigste geleerd had, ik ware nooit van vóór de groote mast weggekomen . . . en dit herinnert mij

een ouden kameraad mijner jeugd, mede een Alkmaarder, die al vroeg op zee heeft gezworven: hoe het Frans van Besteren mag vergaan zijn?"

»Frans van Besteren? die is een rustend zeekaptein, en woont nog hier ter stede.»

»Dat volmaakt mijne blijdschap!... Het is hem dan in 's Lands dienst niet zoo goed gelukt als mij in die der Compagnie.»

»Ik beeld mij in, dat allen die van 't weeshuis zijn, daar trotsch op wezen zullen, dat een hunner tot zulken rang is geklommen.»

»Ik zal zorg dragen, dat zij er nog lang blij over wezen zullen,» hernam de Admiraal: »en tot aandenken voor deze stad zal ik mij doen conterfeiten zooals gij mij hier ziet, in vol kostuum, opdat ieder na dezen het weten moge en gedenken, dat een Alkmaarsche weesjongen het gebracht heeft tot Ammiraal.» En de Admiraal heeft in dit als in het andere woord gehouden. Zijn onderzoek naar de familie Jochems en anderen, aan wie hij verwant was of bevriend, blijkt niet zoo voldoende uitgevallen te zijn, dat het den welberaden man lust gaf hen uit den stand, waarin zij leefden, op te heffen, op eene enkele uitzondering na: zoo iemand van de kinderen van vader Jochems lust mocht hebben zich tot de studie der H. Theologie te begeben, werd hem een jaargeld voor die studie toegelegd. Uit zijne latere uiterste wilsbeschikkingen blijkt het zelfs dat hij, hoewel voor allen zorgende, echter geen hunner de bezorging zijner eigene zaken heeft aanvertrouwd. Zijne vriendschap met Frans van Besteren is vernieuwd geworden, en deze laatste, goed bedacht in zijn testament, werd onder de uitvoerders daarvan door hem aangewezen.

Ik zou nog vele bijzonderheden kunnen aanvoeren uit dit testament, maar het zal genoeg zijn te zeggen, dat daaruit overal de vrome, billijke, schrandere en voorzienige man is te herkennen, die bijkans geheel vrij is van die zonderlinge fantastische invallen, die menigmaal *parvenus* kenmerken, vooral die welke hunne verbeelding hebben verhit door het volle genot van Oostersche weelde. Alles kenmerkt den nuchteren degelijken Hollander, die de waarde van het geld kent, die in overvloed voor wie hij liefheeft gevaar ziet, maar die hunne en

hunner nakomelingen stoffelijke belangen verzekert tot in de verre toekomst, tot op 150 jaren na zijn dood.

Men begrijpt vanzelve, dat wees- en diakenhuis door hem niet werden vergeten.

Het blijkt, dat hij te Alkmaar zich niet alleen huis en hof zocht, maar zelfs verscheidene eigendommen in die stad zelve en in den omtrek heeft aangekocht.

Voor een zijner huizen aan de zuidzijde van de Langestraat schijnt hij bijzonder zwak gehad te hebben. Hij heeft er zelf gewoond, is er in gestorven, en heeft het tien jaren lang aan een zijner oude bedienden als woning verzekerd. In eene der kamers moesten de uitvoerders van zijn testament hunne vergaderingen houden, ten overstaan van zijn portret, dat aan 't boveneinde van de tafel werd geplaatst, als om zooveel het zijn kon, nog door den indruk van zijne tegenwoordigheid hunne verplichtingen te herinneren. Dit portret in vol kostuum, benevens een ander in eenvoudig burgergewaad, en eene afbeelding van de retourvloot, bevindt zich nog in de woning van den Koster der Groote Kerk te Alkmaar, in welke kerk de noble Admiraal begraven ligt.

Eene vrij groote zerk dekt zijn graf, dat een wapen draagt (zeker geïmproviseerd na zijne verheffing) en tot opschrift voert zijne titels en waardigheden, en verder: »en is binnen Alkmaar gerust den 28sten Januarij 1679, oud 80 jaren.»

Hij heeft dus wil gehad van zijn rang en fortuin, hoewel hij niet altijd werkeloos schijnt gebleven sinds 1648, daar er scheepsjournalen van hem bestaan van lateren datum.

De eere-medaille, die hem gewerd, wordt gevonden in het Koninklijk Penning-Kabinet te 's Gravenhage.

Zij voert het volgende naïeve opschrift :

*In 't Vreede Jaer belant
Dees Vloot door Wollebrant
Van Oost-Indies rycke Cust
In 't Lieve Vaderlant.*

1850.

EEN NACHT IN EEN ARMSTOEL.

»Het kapsel van Mevrouw de hertogin is voltooid!»

»Heel goed, Saint Jean!»

»Nu schielijk de pluimen, Mejuffrouw Brigitte!» vervolgde de kapper.

»Onmogelijk,» hernam de *camériste*, »de pluimen moeten nog uit Parijs komen; ze kunnen eerst in den ochtend hier zijn.»

»Zoo zal ik u wijzen, waar ze moeten geplaatst worden. 't Is eene kleine moeite, die morgen in 'te zetten;» en de kapper voegde de daad bij het woord.

Toen Brigitte genoegzaam was ingelicht, sprak Saint Jean met eene buiging tot hare meesteres:

»Heeft Mevrouw de hertogin nog iets te bevelen?»

»Niets, Mr. Saint Jean! ik dank u.»

»Dan zal ik de vrijheid nemen mij te verwijderen. Ik moet morgenochtend zeer vroeg te Versailles zijn; daar treft toevallig zoo veel samen; en ongelukkig kan men er niets doen zonder mij.»

De dame knikte toestemmend met een fijn half ironisch glimlachje, en in het volkomen bewustzijn zijner onmisbaarheid verwijderde zich de belangwekkende kunstenaar. In waarheid, als men op het voltooide kapsel zag, kon men hem dien titel niet meer weigeren; en al zijn wij minder dan ooit gezind, den schoonheidszin van de 18de eeuw hulde te doen, een kapsel in het laatste tijdperk van die eeuw was een kunstwerk, zoo al niet van goeden smaak, dan toch van geduld en vindingrijkheid, dat te meer verdienste had, daar het altijd slechts be-

stemd was voor zeer kortstondig bestaan. Het uitvoerigste kapsel, waaraan/van zes tot acht uren lang gewerkt was, tot welks opbouw soms een halve dag was besteed, schitterde slechts één of twee dagen, en er waren slechts weinig dames, die moed hadden het keurigst en kunstigst gebouw langer dan twee dagen in ongeschonden luister te bewaren, hoewel de hechtheid er van weken zou hebben verduurd.

Ik zeg den moed. Want er hoorde moed, er hoorde lichaamskracht, er hoorde vastheid van wil toe, om een last als deze langer dan eenige uren te dragen, om niet te bezwijken voor de verzoeking, dien met eene snelle en heftige beweging van ongeduld uiteen te rukken. Men zegt, de dames van de 18de eeuw leden aan *vapeurs* en *migraines*; maar ik verzeker u, en dat is door feiten te bewijzen, dat ze noch zwak, noch zenuwachtig zijn geweest, ten minste niet zij, die de gewoonte hadden zich te laten kappen; want om niet eens te spreken van de somme gedulds en sterkte van hoofd, die er noodig was, uren achtereen, het opbouwen van zulk hoofdtooisel te ondergaan, en het daarna in volle zwaarte te torsen met opgeheven hoofd, zonderdat de hals zich kromdê onder de zwaarte van dien last, terwijl het puntig keurslijf de ademhaling belemmerde onder de knelling van het balein, en de hoepelrokken, hoe lastig ook, volstrekt noodig waren, om het evenwicht tusschen het hoofd en de gestalte eener vrouw eenigszins te bewaren, terwijl zij balanceeren moest op de puntige hooggehielde schoentjes — om van dat alles alleen ter herinnering te spreken, — was er nog veelmalen eene voorwaarde tot het ongeschonden houden van het kapsel, die, als marteling en als afmatting van geest en lichaam beide, al het andere overtrof: een kapsel, dat zooveel uren tijds nam, kon niet te allen tijde worden volbracht, vooral niet, omdat de kapper, die *en vogue* was, de éénige, dien eene dame van rang gebruiken kon, zich niet kon vertienvoudigen, en dus soms den eenen dag een kapsel moest maken, dat eerst den volgenden zou gebruikt worden; den tusschentijd dan, ware het zelfs een nacht, die er tusschen lag, moest de martelares van de kunst en van de mode zich niet enkel beperken tot hare kamer, tot onbewegelijkheid, maar kon zelfs de rust van den slaap niet genieten dan in een armstoel! Mij dunkt, zoo

ooit, lieve zusters van de 19de eeuw! hebben wij reden dankbaar te zijn, dat wij onze eenvoudige vlechten, en zelfs onze sierlijke *anglaises* zelve kunnen maken; niet enkel in natuurlijkheid, maar ook in levensgenot hebben wij er veel bij gewonnen. Gelukkig waren de armstoelen van dien tijd voor bovengemeld gebruik gansch niet ongeschikt; wellicht waren zij er een weinig op ingericht, en had de noodwendigheid, dat ze soms het rustbed vervangen moesten, er de *oreillettes* en de mollige *coussins à dos* aan toegevoegd.

Het lot, waarvoor wij uw medelijden inroepen, stond de aanzienlijke jonge vrouw te ondergaan, in wier *boudoir* wij u inleiden; het was elf ure, toen de kapper van haar ging; haar kapsel moest dienen voor een *déjeuner*, dat zij den volgenden morgen op haar kasteel zou geven, en waarbij zij hare gasten uit Parijs en Versailles wachtte, en dus bleef haar niets over, dan den nacht door te brengen op eene wijze, die waken noch slapen kon heeten.

Die toestand scheen voor onze hertogin toch niet een gewone te zijn, want zij sprak tot Brigitte: »Ik wenschte, dat ik mijne *dormeuse* reeds weder op kon zetten, of een van die gemakkelijke kapsels, die gij zelve maakt.»

»Maar, Mevrouw de hertogin! het gebeurt zoo zelden, dat gij u voegt naar de eischen van uw rang.»

»Voor mijne rust en genoegen nog altijd te veel, Brigitte! maar gij weet, het is ditmaal iets anders; het is op verlangen van den hertog . . . .»

»En daar dit wel de eerste maal is, dat Mijnheer de hertog iets van zijne gemalin wenschte,» hervatte de kamenier, wel een weinig spotachtig . . . .

»Spreekt het vanzelf, dat ik er mij naar voeg,» viel de meesteres in, met zekere hoogheid. »Het is maar,» vervolgde zij, levendig en meer gemeenzaam, »dat ik mij dezen nacht jammerlijk vervelen zal; want — slapen kan ik in zulken toestand niet.»

»Mevrouw moet zich troosten met het denkbeeld, dat vele andere dames van tijd tot tijd uit vrije keuze zich dit lot laten welgevalen; en wellicht nog in dezen eigen nacht . . . .»

»Zich vrijwillig die marteling opleggen. Ik begrijp niet, hoe men zoo dwaas zijn kan!»

»Maar andere dames scheppen zich verstrooiingen, die haar den tijd spoedig helpen doorbrengen.»

»Ja, ik weet het, zij laten zich voorlezen, maar ik lees zelve den halven dag.»

»'t Is niet juist dit wat ik meen,» hernam de *camériste* schalks.

»Ach ja, ze laten zich bewonderen en zoetheden zeggen door hare vleiers. . . .»

»En meent Mevrouw de hertogin, dat dit den tijd niet kort?»

»Het is wel mogelijk, maar zulke tijdkortingen staan *mij* tegen.»

»Mevrouw de hertogin is ook volstrekt niet als eene andere. . . . Wat dunkt u van muziek? Ik heb eenig talent op de gitaar.»

»Om de goede lieden op het kasteel, die den ganschen dag bezig zijn geweest, in hunne eerste sluimering te storen; daarbij, gij hebt zelve uwe rust noodig. Bedenk wat anders, Brigitte!»

»Ik ben uitgeput, Mevrouw! — Maar wat betreft mijne rust, bekommer u daarover niet; toen gij ziek waart, heb ik zoo menigen nacht bij u gewaakt, en mijne kleur is er niet bleeker om geworden.»

»Toen was het noodzakelijk, Brigitte! nu. . . .»

»Is dan verveling niet zoo erg als eene ziekte, Mevrouw?»

»Dat is waar, Brigitte! maar toch, als ik alleen ben, kan ik de verveling ontgaan door. . . . te denken.»

»Denken, Mevrouw? Maar dat is toch wel het somberst tijdverdrijf, dat er is uit te vinden. Zie maar de heeren, die zich filosofen noemen, en die den heelen dag niets anders doen dan denken; ze zien er zoo strak en zoo oudsch uit, dat men twifelen moet, of ze wel ooit jong zijn geweest.»

De hertogin glimlachte: »Ja, maar, ziet gij, Brigitte! ik zou mij het hoofd niet vermoeien met de filosofie: ik zou denken aan. . . .» Zij kleurde even. . . . »aan mijne jeugd; aan. . . . mijn geluk, toen ik nog vrij en vroolijk was.»

»Maar Mevrouw de hertogin heeft nog niets van dat alles verloren, Vroolijk, dat is waar, vroolijk heb ik u nooit gezien; maar gelukkig! is het mogelijk, dat niet te zijn, als men zoo schoon is, zoo rijk, zoo aanzienlijk? . . . .»

De hertogin zuchtte.

»En vrij, — welke gehuwde vrouw is meer vrij? Sinds een jaar lang, dat gij getrouwd zijt, volstrekt meesteres van uwe daden.»

»Waartoe dient mij die vrijheid?» vroeg de dame.

»Omdat gij er geen gebruik van maakt! Maar dat belet toch niet, dat gij haar bezit! En jong — Mevrouw de hertogin maakt, dat ik glimlachen moet, — kan men zich jonger wenschen dan gij het zijt, ten ware men kind wilde wezen? . . . . Twintig jaar.»

»Ik word morgen een en twintig, Brigitte!»

»Dat is waar, Mevrouw! maar ik vraag u: is dat een leeftijd, om over ouderdom te klagen?»

»Dat bedoel ik ook niet; voorheen voelde ik mij jonger — ik had meer opgeruimdheid van gemoed.»

»Ik meende juist, dat Mevrouw de hertogin eene droeve, gedrukte kindsheid had doorleefd; de goede dame Berthaud, uwe oude gouvernante, liet zich wel eens uit, alsof . . . .»

»Ach, de goede Berthaud! dat zij nog leefde! — met haar althans zou ik nog kunnen spreken over . . . over het verledene, dat mij met al zijn leed toch nog zoo dierbaar was.»

»Ach, waarom ook niet met mij, Mevrouw? 't Is waar, ik ben jonger dan uwe Berthaud; — ik ben ook slechts uwe kamenier, en niet uwe opvoedster; maar toch — toch durf ik zeggen, dat ik u trouw ben en liefheb, zoo goed als iemand anders.»

»Ik weet dat, Brigitte! ik heb er ondervinding van; maar toch is het beter, dat ik niet spreke. . . .»

»Ik zie wel wat het is: Mevrouw wil alleen zijn, en . . . . denken,» sprak Brigitte, half schalks, half ernstig.

»Neen, neen, Brigitte! dat het allerminst; dat zou mij ernstig maken, en ernst is nog gevaarlijker dan dwaasheid . . . blijf bij mij, en ga voort met praten, dat zal mij afleiden.»

»Vindt Mevrouw de hertogin goed, dat ik intusschen het *boudoir* zoowat in orde breng, en alles gereed maak voor uw toilet van morgenochtend? . . . . Het kleeden neemt veel tijd, als men het blanketten en aanleggen van de *mouches* mede rekent, en de gasten zullen wel vroeg hier zijn.»

»Maar de hertog heeft mij doen weten, dat hij hier zou zijn, om ze te ontvangen.»

»En Mevrouw rekt daarop?» vroeg de *camériste* spotachtig.

»Zonder eenigen twijfel,” hernam de dame ernstig.

»Mevrouw is wel goed....”

»Brigitte!”

»Neen, Mevrouw! met dien blik predikt gij mij geen geloof aan Monseigneur, na zooveel redenen tot ongelooft.”

»Hoe meent gij dit? 't Is de eerste maal, dat de hertog gezegd heeft op het kasteel te zullen komen.”

»Ja, dat is ook zoo; maar een bruidegom, die niet eens komt op den dag van de huwelijksplechtigheid!”

»Dat kon niet anders. De hertog de Choiseul, de eerste Minister, belastte hem plotseling met eene zending naar Petersburg.”

»Dat was heel ver van Parijs,” sprak de kamenier, met een kluchtig hoofdschudden.

»Ook werd de plechtigheid niet uitgesteld, maar bij volmacht voltrokken.”

»Bewijs, dat de bruidsgift niet versmaad werd.”

»De familie-belangen eischten het huwelijk.”

»En aan de jonge vrouw, die men in eenzaamheid achterliet, werd niet gedacht.”

»Integendeel, haar werd het prachtigste hôtél van Versailles tot woning gegeven; maar zij verkoos de eenzaamheid op het land en van dit kasteel.”

»Waar de hertog vergat haar te bezoeken, toen hij te Parijs terugkwam.”

»Omdat hij haar *rendez-vous* had gegeven te Versailles.”

»Waar hij intusschen niet verscheen.”

»Omdat Mijnheer de Choiseul hem een gezantschap opdroeg naar Madrid.”

»Mijnheer de Choiseul had waarlijk eene *manie*, om Monseigneur van het Noorden naar het Zuiden te jagen.”

»Niet waar, het trof ongelukkig!”

»Bijzonder ongelukkig; en vooral omdat de hertog er zoo op gesteld scheen, dat hij nog drie dagen *incognito* te Parijs bleef, eer hij vertrok.”

»Hoe weet gij dat, Brigitte?”

»Ik heb de zekerheid er van door zijn kamerdienaar, die . . . die voor mij geene geheimen heeft.”

»En zonder mij te Versailles te bezoeken ! Dat is toch vreemd !» hernam de hertogin peinzend.

»Ik zou het wreed noemen. En nu — nu vraag ik, of men er op rekenen kan, dat de hertog zich morgen hier zal vertoonen . . . ten minste zoolang Mijnheer de Choiseul nog buitenlandsche gezanten noodig heeft. . . En dan vraag ik, of dat natuurlijk is . . . een jong man, die zoo weinig verlangen toont om te weten hoe zijne gemalin er uitziet ?»

»Gij hebt gelijk, Brigitte ! dat is niet natuurlijk ; maar helaas ! er is in mijn leven veel, dat niet gewoon is,» en de arme jonge hertogin liet zich meêvoeren door de gedachten, in haar opgewekt door dit woord. Zij vergat zich zelve en haar toestand zelfs zoozeer onder dit gepeins, dat zij het hoofd op de gemakkelijkste wijze liet rusten tegen haar armstoel, zonder aan haar prachtig kapsel te denken.

Brigitte achtte zich verplicht haar dit te herinneren.

»Hemel, Mevrouw ! wat doet gij ? Gij verplettert uw *chignon* en de *guirlande*, die er tegen rust !»

»'t Is waar, Brigitte ! en 't is goed ook, dat gij er mij aan denken doet, ik vergat dit — ik vergat mij zelve — ik . . . ach, mijn kind ! ik ben zeer, zeer ongelukkig ! . . .» en de arme jonge vrouw barstte los in een stroom van tranen.

Brigitte naderde haar met deernis, en kuste hare hand met teedere belangstelling. »Mijne goede meesteres ! zou het u niet verlichten, zoo gij u uitspraak tegen mij ?»

»Neen, Brigitte ; neen !» riep de dame met zekeren afschrik, »dat kan, dat mag niet zijn !»

»Ik ben ernstiger dan Mevrouw de hertogin mij gelooft, en voor u — voor u zou ik alles kunnen doen, zelfs zwijgen.»

De hertogin schudde het hoofd, maar bleef zwijgen en schreien.

»En zie nu toch, daar gaat gij den ganschen nacht doorbrengen in tranen, uwe oogen dof maken, uwe oogleden rood ; en dat tegen een feest, waarop gij in volle schoonheid moet schitteren. — Bedenk toch, uwe eerste samenkomst met den hertog !»

»Met mijn gemaal ! Ja, gij hebt gelijk,» hernam de dame met schrik. »Deze tranen doen hem onrecht, en ik voel het, deze mijmering is mij gevaarlijk. Brigitte ! weet gij dan niets te bedenken, om mij afleiding te geven !»

»Zeker, ik weet iets; daar valt mij iets in, terwijl ik deze *cassette* verplaats . . . . Herinnert zich Mevrouw de hertogin: dat ik in den korten tijd, toen wij te Versailles waren, meer dan twintig *billets doux* en *bouquets* voor u ontvangen heb, om niet te spreken van al die andere kleinigheden, waardoor onze galante heeren hunne hulde aan eene vrouw trachten te brengen? . . . .”

»Gij weet, ik heb niets daarvan aangenomen, noch gewild dat gij het deedt.”

»Men moest de adressen kennen, om ze terug te zenden, en gij hebt niet één geopend.”

»Dat is waar,” hernam de dame met een' glimlach.

»Wel dan, zoo wij het nu deden?”

»Die dwaasheid; — ik zal toch niets daarvan gelooven.”

»Zooveel te rustiger kunt gij hooren.”

»'t Is een zotte inval, Brigitte!” riep de dame weifelend.

»Juist daarom; . . . . als het ernst ware . . . . zou het u niet afleiden.”

»Gij hebt gelijk, en gij zegeviert. Open alles wat gij vindt, en lees; misschien geeft het mij verstrooiing.”

De kamenier liet zich dit bevel geen tweemaal geven. Oprechte bezorgdheid voor hare meesteres en een mengsel van nieuwsgierigheid en loszinnigheid, aan haar stand en karakter eigen, dreven haar aan. Zij opende; zij las; zij schertste; zij maakte critiek, en zij althans had opwekking en uitspanning gevonden voor eene gansche nachtwake. Maar de hertogin was niet eene van die vrouwen, bij wie zulke middelen werkten; eene enkele maal een flauwe glimlach, meest van minachting, was alles, wat Brigitte's hulpmiddel op haar wrocht; ten laatste luisterde zij niet eens meer, en sprak eindelijk met de matte stem der uiterste moedeloosheid, en als tusschen eene weêrhouden poging tot gapen of zuchten: »Houd toch op, Brigitte! ik walg van die zotheden. Hebben de mannen van onzen tijd dan noch vernuft, noch hart, dat ze eene vrouw niets weten te zeggen, dan ongerijmdheden en overdrevene uitroepingen?”

»En deze dan, Mevrouw! die spreekt van feiten; 't is de Vicomte de Martillac, naar de onderteekening luidt. Hij biedt u aan, met al de danseressen van de Opera te breken in ruil van een glimlach van u.”

»Dat is niet zeer edelmoedig van Mijnheer de Martillac tegenover de dames van de Opera, hernam de hertogin, even de lippen bewegende. »Maar genoeg, Brigitte: ik wil van dit alles niets meer hooren." En toen zij zag, dat de *camériste*, ondanks dit bevel, toch nog een der geparfumeerde biljetten wilde openbreken, sprak zij vast en met zekere beduidenis: »Brigitte! ik meen het ernstig."

»Nog dit enkele, Mevrouw!" hernam de vermete le plaagster. »In tegenstelling van de andere, riekt het niet naar *poudre de jasmin*; wie weet, of het van binnen ook niet anders is," en zij hield het hare meesteres voor, opdat deze zich zelve van de eerste bewering zou overtuigen.

»Nu, goed, goed, plaagster!" hernam de hertogin, terwijl zij er met een verstrooiden blik naar heen zag. »Maar zie, 't is van mijn notaris! Dat kan merkwaardig wezen," en zij moest toch glimlachen bij deze onderstelling.

»Nu, Mevrouw! 't zou wel kunnen zijn, tegenwoordig met de verlichting en de gelijkheid van alle menschen, als de filosofen zeggen, dat bijgeval uw notaris ook een gevoelig hart had. En waarlijk, hij begint niet als een zaakmensch; want op de tweede enveloppe staat enkel: »Voor Antoinette." Zou 't wel wezenlijk voor Mevrouw de hertogin zijn?"

»Misschien niet. Het is waar, ik heet Antoinette; maar wie zou mij zoo noemen, en dan nog als opschrift van een brief?"

»Als ik wel zie, zijn die woorden van eene andere hand dan het couvert. Zie slechts, kent gij de hand, Mevrouw?"

»Neen," hernam deze heel koel, er op neêrziende; »lees gerust, Brigitte! want ik ben nu toch ook nieuwsgierig. . ."

Brigitte las. Die brief was geheel de uitdrukking van den teedersten en eerbiedigsten hartstocht; de stijl was los en levendig, de gedachten diep en frisch. Het geheel schetste den man van vernuft, van fijn en innig gevoel, van een edel hart, en vrij van vooroordeelen en kleingeestigheid, maar lijdende onder den smartelijken druk van eene hopelooze liefde, en het teederst en bewegelijkst afscheid nemende voor het leven van haar, die hij zijne Antoinette noemde.

De hertogin luisterde toe met de uiterste bevreemding, maar niet zonder eenige gemoedsbeweging; het was blijkbaar, dat

die uitdrukkingen van het hart en van fijn en kiesch gevoel haar onwedersprekelijk zoet waren te hooren; maar zij luisterde als eene, die ze neemt niet als aan zich gericht, maar als een roman, dien zij hoorde lezen, waarvan de ontwikkeling en inkleeding haar roerde en spande.

»Maar, Mevrouw! ik durf nauwelijks voortgaan,» sprak Brigitte, zelve afbrekende; »dat zou een geheim kunnen zijn, en . . .»

»Neen, Brigitte! 't is onmogelijk. Ik ken niemand, die mij zóó kan schrijven. . . . De éénige, die eenmaal zoo tot mij had kunnen spreken, en die zich misschien, schrijvende, dus zou hebben uitgedrukt, . . . kan dit . . . niet geschreven hebben.»

»En waarom toch niet? Waarom zou het niet. . . van hem zijn?»

»Het is onmogelijk.»

»Hij leeft niet meer?»

»Dat weet ik niet, maar . . .»

»Hij weet niet, waar gij u bevindt?»

»Ook dat zeker . . . maar er bestaat eene andere reden, eene meer droeve. — Hij kan niet schrijven!»

»Niet schrijven? Vergeef mij de onbescheidene vraag, Mevrouw! maar is dan zijne opvoeding verwaarloosd?»

»Zijne opvoeding was zoo goed als die zijn kon voor hem . . . maar . . . hij was . . .»

»Geen edelman wellicht?»

»Ik geloof niet, dat hij edelman was; maar dit zou *hem* niet gehinderd hebben alles te wezen wat hij wilde. Er was eene belemmering, die niet kon worden overwonnen — mijn ongelukkige vriend was blind!»

»Blind?» herhaalde Brigitte met oprechte deelneming. »Mijne arme meesteres! Daarom dus hebt gij u van hem moeten scheiden?»

»Noch dit, noch iets anders zou mij weêrhouden hebben alles voor hem te zijn, en hem mijn leven te wijden; maar er lag zooveel tusschen ons, zoo vreeselijk veel. . . .»

»Uwe familie dwong u tot eene verbintenis met den hertog?»

»Zoo is het; maar toen die voltrokken werd, was ik reeds voor altijd gescheiden van mijn armen, geliefden Edgar.»

»o Mevrouw! het moet belangwekkend en treffend zijn, u dat te hooren verhalen.»

»En ik . . . ik zou behoefte hebben het eenmaal uit te spreken,» hernam de hertogin met tranen in de oogen. »Ik zal u mijn vertrouwen schenken, Brigitte! maar vooraf, eindig den brief, dat ik ten minste wete, wie dus aan mij schrijft. Of . . . daar valt mij iets in; misschien heeft hij een vriend gevonden, dien hij volkomen vertrouwt, en wien hij deze regelen in de pen kon geven. Vandaar wellicht enkel mijn doopnaam.»

»Neen, Mevrouw! dat is het niet. Die Heer schrijft zelf, luistert slechts naar het vervolg. »En toch, ik moest dankbaar zijn, Antoinette, nu mijn lot, mijn leven een keer heeft genomen, zoo ongewacht, en naar het uiterlijk zoo gunstig, dat het mij zelf een wonder schijnt; maar geen van die voorrechten geniet ik in waarheid, omdat ik ze niet deelen kan met u; omdat ik niet weet, wat het leven voor u is — zonder mij.»

»'t Is van hem! Het kan niet zijn dan van hem!» riep op eens de hertogin, en greep hartstochtelijk het geschrift uit Brigitte's handen. Werkelijk was de onderteekening die van Edgar; maar een paar zinsneden maakten het duidelijk, dat hij haar vroeger had geschreven, en dat hij haar met de bijzonderheden zijner genezing en lotwisseling bekend achtte.

»En dien brief heb ik niet ontvangen!» zuchtte de Hertogin, »wellicht had die mij moed gegeven tot wederstand, om eene verbintenis aan te gaan met een man, die mij versmaadt . . . en voor wien zij evenzeer een last schijnt, als voor mij. . . .» Doch op de dagteekening ziende, sprak zij smartelijk: »Deze is geschreven, juist toen ik te Versailles was op het verzoek van mijn gemaal.»

»En toen zich Monseigneur niet eens verwaardigde tot u te komen.»

»Ach, Brigitte! verbitter mij niet tegen dien man; gij weet niet hoezeer mijn hart hem alreede veroordeelt.»

»Zie, Mevrouw! als dit zoo is, vergeet dan liever den hertog, die u vergeet, en denk aan dien anderen, die u niet vergeten kan. Dat is in onze dagen te groot eene zeldzaamheid, om er geen acht op te geven.»

»O, maar onze liefde was ook niet als die van anderen — oordeel zelve, Brigitte! Mijne allereerste jeugd was uiterst gedrukt en treurig. Ik leefde met mijne moeder op het oude kasteel

de Sombreuil bij eene ongehuwde tante, die er eigenares van was. Naar ik uit de gesprekken der bedienden opmaakte, ont-hield zich mijn vader voortdurend te Parijs, en waren de echt-
genooten in onmin gescheiden, nadat zij in weinig samenstem-
ming hadden geleefd. Met behulp van mijne goede Berthaud,
zorgde mijne moeder zelve voor mijne opvoeding. Men zou
gedacht hebben, dat ik als het éénige voorwerp harer zorgen
en harer liefde, als hare éénige verstrooing in de eenzaamheid
op het land . . . in de hoogste mate hare moederliefde zou on-
dervonden hebben; maar daarvan was niets. Zij had mij niet
lief; en daar eene moeder niet onverschillig kan zijn voor
haar kind, was het afkeer en onwil, dien zij tegen mij had
opgevat: en zonder het te willen, of te weten waardoor, wekte
ik telkens haar toorn op, en mijn gezicht alleen scheen haar
somwijlen pijnlijk aan te doen of smartelijke herinneringen in
haar op te wekken. Al wordt zulk eene antipathie niet met
daden uitgesproken, een kind *voelt* haar — en de woorden,
die haar geweigerd worden, de liefkoozingen, die zij mist —
en waarop zij als bij instinct weet recht te hebben, zijn haar
als zoovele pletterende hagelslagen, waaronder de bloesem
reeds in knop verdort. Onze omgeving was niet schitterend,
maar voldoende, — het was zichtbaar, dat het meer ontstem-
ming van gemoed was, dan gebrek aan fortuin, die mijne
moeder tot deze afzondering dwong; men kleeedde mij prachtig;
al mijne kinderlijke wenschen en behoeften werden voldaan,
zelfs voorgekomen — maar . . . mijne moeder had mij niet
lief, en dit benam mij juist het éénige, wat ik noodig had, om
gelukkig te kunnen zijn. Juist was mijn hart zoo vrij van kinder-
lijke zelfzucht, dat ik met vreugde het mooiste speelgoed zou
hebben opgeofferd, zoo ik de oorzaak van den tegenzin mijner
moeder had kunnen uitvinden, zoo ik hare genegenheid had
kunnen winnen. Maar toen ik het beproefde, ondervond ik,
dat iedere poging er toe haar onwil vermeerderde, dus liet ik
af, en werd ik schuw en schuchter. Ik benijdde de dochter van
den tuinman, die soms door hare ouders werd mishandeld, die
men slecht kleeedde en slecht voedsel gaf, die veel moest werken,
en weinig kon spelen, maar die toch van tijd tot tijd door
haar vader met een hartelijken kus werd omhelsd, of die

aan de hand harer moeder zingende en huppelende naar den veldarbeid ging. Mijne moeder, altijd norsch, altijd ingetrokken en streng, zeide mij nooit een woord van goedkeuring, nooit een woord, dat mij aanmoedigde haar te naderen, of moed gaf haar te liefkoozen. Eens scheen zij mij met meer zachtheid aan te zien dan anders; ik bleef een half uur met haar samen, zonderdat zij mij van zich wegzond; maar onnadenkend en zonder berekening, liet ik mij door eene kinderlijke nieuwsgierigheid verlokken; ik vroeg haar naar mijn vader. Plotseling zag ik haar duisteren blik vlammen, hare wangen verbleeken, haar mond zich samentrekken; zij stiet mij met koude hoogheid van zich af — zij schelde. »Breng Mejonkvrouw de St. Var naar hare kamer,» was haar bevel aan den kamerdienaar. Zij werd gehoorzaamd. Ik bleef dagen aan één opgesloten zonder ander gezelschap dan Berthaud, en daarna zag ik Mevrouw de St. Var niet weder dan aan tafel, in tegenwoordigheid mijner tante. Eene wijle bedelde ik om de gelegenheid van deze; maar hoewel ik geloof, dat zij mij liefhad, zij meende, dat strenge ernst tegenover kinderen tot de eischen eener goede opvoeding behoorde, en de strakheid harer manieren, de bekrompenheid harer denkbeelden, het gebrek aan tact, aan gevoel in geheel haar wezen, maakte het mij onmogelijk, hare liefde te winnen, of haar de mijne te schenken.

»Begrijp dus wat het mij was, toen ik die vond bij een wezen, dat, naar het uiterlijke, onuitsprekelijk beklagenswaardig was, en dat ik toch benijdde, want hij genoot in ruimte juist dát, wat ik miste: men had hem lief. Men twistte onderling, wie hem de meeste teêrheid zou bewijzen. Ten minste zoo scheen het mij toe; maar het was slechts medelijden, dat men voor hem gevoelde; medelijden, dat zich dikwijls met grofheid uitte, doch dat sprak van een gevoel, hetwelk niemand voor mij wilde hebben, en waaraan ik toch zooveel behoefte had. Het was Edgar, het was de blinde, van wien ik spreek.

»Hij hoorde niet op het kasteel tehuis; hij hoorde eigenlijk nergens t'huis. Te vondeling gelegd op eene pachthoeve in de nabuurschap, werd hij door de vrouw van den pachter een jaar lang verzorgd en opgekweekt, maar toen stierf de arme, en haar weduwnaar, zelf gebukt onder de lasten van een talrijk

huisgezin, dacht er aan, zich van het kleine pleegkind te ontslaan, toen de jonge vrouw van den jager, die kinderloos was, aanspraak maakte op het voorrecht zijner verzorging. Zij was de eerste, die de opmerking maakte, dat hij blind was; en toen zich dit gebrek bij zijn opgroeien meer en meer bevestigde, vermeerderde zich het medelijden, dat men reeds had voor den armen vondeling. Maar de meesten waren niet in staat, het door sprekende bewijzen te toonen. De jager stond zijne vrouw toe, het kind voor het leven kost en onderhoud te schenken, insooverre zij het zelve hadden; daarbij nog voor de kleeding zorgen konden zij niet. Ieder der boeren van het dorp bracht daartoe iets van het zijne bij; maar als een der pachters naar de stad was geweest, of eene goede winst had gemaakt, vergat hij nooit Edgar *biscuits* en andere lekkernijen mede te brengen. Naar mate men goed voor hem was, geloofde men voor zich zelveu grooter recht te hebben op den zegen des Hemels, en het bijgeloof had er zich zelfs zóó mede gemengd, dat men niet gaarne het dorp uitging, zonder een groet en een woord van dank ontvangen te hebben van Edgar, die doorgaans bij eene beek zat te droomen of te zingen; want hij zong, de arme misdeelde; — hij zong de eenvoudig weemoedige liederen die zijne pleegmoeder hem had voorgezongen, en hij had eene zekere vaardigheid op de hobo, waarop hij door den orgelist van de dorpskapel was onderwezen. Hij zong mede in het koor dier kapel, en dit bracht hem nader onder de aandacht van den pastoor, die hem onderrichtte in alles, wat door de stem tot het geheugen kon gebracht worden, en de goede pastoor was verwonderd over zijne vlugge bevatting, over zijne vaardigheid in het uitspreken van namen en cijfers, die hij enkel door klanken kon kennen, over zijn scherpzinnig oordeel en ijzervast geheugen.

»Het was in dien tijd, dat ik mij het meest met hem samenvond, en mij, voor anderen althans, het nauwst aan hem vasthechte; want, dat ik den kleinen schamel gekleeden knaap, die liefdegiften zat op te vangen bij de beek, ieder mijner vrije oogenblikken schonk, wist men niet op het kasteel, en de dorpelingen, die het wel wisten, vonden zooveel edelaardigheid in die vriendschap van mijne zijde, dat zij zonder afspraak een verbond van geheimhouding sloten.

»Het zal de jonge Gravin de St. Var goedgaan, omdat zij voor den armen blinden Edgar zoo welwillend is,» spraken zij onderling.

»Zij wisten niet, dat ik mijn geluk, mijn eenigste levensgenot reeds vond in de betrekking tot Edgar zelve. Zijne levendige verbeelding, zijne zonderlinge dichterlijke opvatting van alles, zijne vreemde denkbeelden over de dingen, die niet onder het bereik van zijne zintuigen waren, zijne hartstochtelijkheid, zijne vatbaarheid om lief te hebben, zijn hart, dat zich opende voor iederen indruk, en zelfs zijn gebrek, dat hem hulpbehoevend maakte, — bij al zijn wensch om mij te dienen, trokken mij zoodanig aan, dat nooit eenig jong edelman, onder al de schitterende en bevallige, die ik later heb leeren kennen, in mijne schatting den jeugdigen blinde is nabij gekomen. Maar ik zou u spreken van ons samenzijn bij den pastoor. Zoo haast ik wist, dat deze zich zijner had aangetrokken, wist ik mijne goede Berthaud te bewegen mij met zich te nemen, zoo vaak zij een bezoek bracht aan diens huishoudster. Wij kinderen bleven dan samen, vrij wel vergeten door de beide matronen, die harer praatzucht lucht gaven, en Edgar deelde mij mede, wat hij geleerd had, ik, wat ik geleden had; — hij weêr, hoe menig woord van liefde en goedheid zijn oor had getroffen, ik, hoezeer ik gesmacht en gehoopt had op een enkelen blik mijner moeder, maar zonder dat die mij geschonken werd, en hij mij vergoeding belovende, en die werkelijk gevende voor alles, wat ik miste.

»Als Berthaud ten laatste naar het kasteel terug moest, namen wij Edgar met ons, en somtijds wist zij het zoo te schikken, dat hij mijn kinderlijk avondmaal deelde; daarna liet ik mij getroost ter rust brengen, en altijd vond zich een der bedienden gewillig, om den armen blinde naar het huis van den jager terug te leiden. Met de hoop op zulk een dag, of de bedreiging, dien niet weêr te herhalen, kon de goede Berthaud alles van mij gedaan krijgen. Over dag nam Edgar bijna nooit een ander geleide aan dan het mijne; geduldig wachtte hij aan de afgesprokene plek, tot ik bij hem kwam, en waren wij eens samen, dan eerbiedigden alle jonge meisjes of knapen uit de nabuurschap, die gewoon waren hem tot geleiders te strekken,

zoo niet mijn recht, dan toch mijn rang, en mijne hand voerde hem heen naar zijne geliefkoosde plekjes, waar het ruischen van den wind door de boomen hem was als eene zoete muziek, die hem wondre tonen influisterde en al de poëzie zijner ziel opwekte.

»Ik was dan de éénige getuige der uitstortingen, die zij hem ingaf, en veelmalen was ik er het onderwerp van. O, Brigitte! gij weet niet — niemand kan het weten, — wat mij dit was. Ik, die om liefde had gebedeld, vond meer dan dat; ik vond aanbidding, de hartelijkste, de teêrste, de vurigste aanbidding van eene ziel, die enkel liefde was en die door niets uiterlijks kon worden afgeleid.

»Zoo mochten wij vele jaren doorleven; als kinderen hadden wij elkander gevonden, en wij waren jongelieden geworden, zonder het zelve op te merken. Ik herinner mij niet, wanneer ik mij voor het eerst met Edgar samenvond, noch zelfs, wanneer ik hem het eerst had liefgekrege; maar ik was vijftien jaar geworden, en hij zeventien, en tot hiertoe was er niets in onzen omgang veranderd.

»Daar werd mij aangekondigd door mijne moeder, dat wij het kasteel de Sombreuil gingen verlaten. Gij begrijpt wel, dat het niet in mijne macht stond, haar van besluit te doen veranderen: ik beken zelfs, dat ik het niet eens beproefde, dat ik niet eens voor mij zelve als gunst durfde afsmeeken in dit afgelegen oord vergeten te mogen blijven. Het zou ook wel vergeefs zijn geweest, waar Mevrouw de St. Var het tegendeel besloten had. Hoe hartverscheurend de scheiding was van mijn armen, jongen blinde, zal ik u niet schetsen: de herinnering er van is mij al te pijnlijk. Hij ook begreep toen eerst, wat hij verloor, en hoe de liefde, die anderen voor hem hadden, eene mengeling was van medelijden en goedhartigheid, terwijl de mijne eene behoefte der ziel was, die zich moest aansluiten aan eene ziel, die haar verstond. Mijne teederheid was geen medelijden; zij was liefde, zij was eerbied voor zijn uiterlijk ongeluk en voor zijne innerlijke meerderheid. Zij ook gaf hem veel, maar als eene gift, die haar met woeker werd beloond.

»Zeker, zoo er in Edgar's groote zwarte oogen licht had geschemerd, hij zou dit licht hebben uitgedoofd door de vele

droeve tranen, die hij stortte. Ik kon noch hoop geven op weêr-zien, noch zelfs de mogelijkheid berekenen, dat ik hem bericht zou kunnen geven van mijn lot ; want ik wist niet eens, werwaarts mijne moeder mij met zich heenvoerde.

»Wij wisselden geene beloften van aandenken, geene van liefde of vriendschap ; — wij begrepen niet, dat ze noodig waren ; wij wisten nog niet, dat men zulke beloften wisselde, omdat ze wel eens geschonden werden. Wij wisten nog niet, dat menschen in zulke betrekkingen valsch en veranderlijk konden zijn ; — wij wisten alleen, dat wij elkander liefhadden, en voelden, dat het dus blijven moest, dat het niet anders worden kon. Het was toch eene zonderlinge vereeniging : eene Jonkvrouw van den eersten rang en een arme, blinde jongeling zonder afkomst of vooruitzicht. Ik dacht wel nooit aan dat onderscheid, en zoo ik er aan dacht, was ik dankbaar, dat hij het ten minste vergeten wilde, en hij kon dat te lichter, daar het uiterlijk en zichtbaar onderscheid hem niet treffen kon. Zijne begrippen van menschen en zaken moesten ook daardoor anders zijn ; al wat er afhankelijk en hulpbehoevends was in zijn toestand, schreef hij toe aan het gemis van het kostbare zintuig. Zijne opvoeding, sinds de pastoor zich daarmede bezighield, was beter dan de mijne; daarenboven bezat hij die echte beschaving die voortkomt uit een edel gemoed, uit een hooggestemd harte — zooveel oorspronkelijkheid van gedachte en uitdrukking...; mij dunkt, zelfs in de *salons* van Versailles zou hij niet misplaatst zijn geweest... Maar genoeg hiervan. Mevrouw de St. Var geleidde mij in een klooster in de nabijheid van Parijs, om daar eenige maanden te blijven als *pensionnaire*, en er mijne opvoeding te voltooien.

»De man, die mij, na dat tijdsverloop, kwam afhalen, was een edelman van omstreeks vijftig jaren, maar die vroeger een uitnemend bevallig man moet geweest zijn. Hij had iets fiers en gebiedends, dat ieder zijner wenschen tot een bevel scheen te maken. Hij deed mij tot zich roepen in de spreekkamer, en zeide mij, dat hij mijn vader was, en dat hij mij naar Parijs zou brengen bij mijne moeder ; maar hij zeide het mij koel, hoffelijk, en zonder mij een woord van vaderlijke teederheid of welwillendheid toe te voegen, of eenige blijdschap te toonen

bij het zien zijner dochter. Dit schroefde mij het hart toe, en ik ook zeide heel beleefd :

»Zoo heb ik toch eindelijk het geluk, Mijnheer de St. Var te leeren kennen?»

»Hij kleurde sterk ; of het van toorn of van iets anders was, weet ik niet, maar hij antwoordde snel :

»Mijnheer de St. Var is sedert twee jaren overleden, en gij zult wel doen dien naam te vergeten. Ik ben de Graaf de Forbin, en gij zult van nu aan mijn naam voeren. Uwe moeder is sinds vijf maanden mijne echtgenoot, maar het is in het belang uwer moeder en in het uwe volstrekt noodzakelijk, dat dit huwelijk als sinds jaren gesloten worde beschouwd. In de wereld, waarin ik u ga inleiden, moet gij alles vergeten, wat voorafgegaan is, en op die belofte alleen voer ik u uit het klooster, dat anders zich voor het leven over u gaat sluiten.»

»Wat zou ik doen ? Ik kende de wereld niet ; — ik was begeerig die te kennen ; — ik had altijd hoop, dat vrijheid voor mij hereeniging met Edgar kon worden. Het was mij onverschillig, hoe men mij noemde, — Mijnheer de St. Var had ik nooit gekend. Ik had nooit iets van hem gehoord, dan dat hij de gemaal mijner moeder was. Dezen of een ander als vader te erkennen en te gehoorzamen, was mij wel hetzelfde ; kinderlijke liefde vroeg hij niet — behoefde ik ook niet te geven. Ik wist van mijne moeder, hoe weinig die in onze familie werd gevraagd.

»Ik beloofde, en ik volgde den Graaf naar Parijs, waar hij met mijne moeder een prachtig hôtel bewoonde, en op een schitterenden voet leefde. Ik werd wel in het *salon* mijner moeder aan eenige vrienden van het huis voorgesteld, en woonde eenige feesten bij, die zij gaf, maar ging verder niet in de wereld, dat mij veel vrijheid liet, en dat ik geene schade achtte. Ik had er nog niets in gezien, dat mij ook maar eenigszins dit gemis betreuren deed. Met deze verandering van toestand kreeg ik ook mijne Berthaud weder, de éénige onzer voormalige huisgenooten, die van het kasteel de Sombreuil mijne moeder gevolgd was. Als gij denken kunt, gebruikte ik de eerste oogenblikken van vrijheid en samenzijn met haar, om naar Edgar te vragen. Zij gaf mij berichten van hem, die smartelijker voor mij waren dan eenig stellig ongeluk. Hij was plotseling uit het

huis van den jager verdwenen, en de pastoor had zich later over zijne verdwijning uitgelaten op eene wijze, alsof hij door bloedverwanten was herkend, opgevorderd en medegenomen. Dit was alles, wat zij mij van hem kon mededeelen : gij begrijpt, hoe weinig het mij bevredigde, en hoe pijnlijk mij de zekerheid was, hem verloren te hebben, aan wien ik mij voor altijd zoo innig verbonden gevoelde.

»Ik had zoo omstreeks een jaar te Parijs geleefd, toen er in het huis mijner ouders een oude edelman verscheen, aan wien ik werd voorgesteld, een allerinnemendste hoffelijke grijsaard, de eerste mensch na Edgar, die mij met zachtheid en hartelijkheid toesprak en behandelde, en wiens wijze van zijn mij aantrok . . . het was de hertog de Thionville,»

»De Hertog De Thionville, die nu uw gemaal is?»

»Neen, het was de vader. Hij kwam met den mijnen onderhandelen over mijn huwelijk met zijn zoon ; toen zij het onderling eens waren, werd het mij aangekondigd, niet als iets, waarbij men mijne toestemming noodig achtte, maar slechts als iets, waarvan men mij kennis gaf. Nu ik alle hoop verloren had Edgar weder te zien, of zelfs van hem te hooren, was het mij bijna onverschillig, welk lot men mij toedacht. Ware het de oude, minzame hertog de Thionville zelf geweest, ik had met zekere rust, met zekere blijmoedige gewilligheid het juk op mij genomen ; maar de zoon, de vreemde jonge man, dien ik niet kende, van wien ik altijd slechts door de den hoorde, en dien ik zelfs niet zien zou vóór den dag van onze vereeniging — want hij bevond zich nog te Weenen, waar hij zijne studiën had voltooid ; — dit scheen mij het moeilijkste, wat men nog van mij gevergd had, en ik streefde tegen zooveel ik durfde en konde, maar gij begrijpt, dat mijn zwakke tegenstand vruchteloos was, en zooveel gewicht hechtten onze wederzijdsche betrekkingen er aan, dat deze verbintenis gesloten werd, dat die zelfs niet werd uitgesteld om de afwezendheid van den bruidegom op den dag van het huwelijk, daar een zijner neven mij huwde in zijn naam.

»De oude hertog trachtte in goedheid voor mij te vergoeden, waar men mij griefde door dwang of door verwaarloozing. Hij zelf geleidde mij hier naar het kasteel Thion-

ville, dat ik mij tot verblijfplaats gekozen had. Hij kwam mij in het eerst van tijd tot tijd zien, en berichten geven van mijn zonderlingen gemaal, wiens terugkeer hij altijd als kort aanstaande voorstelde, zonderdat die ooit werkelijk plaats vond, als gij weet. Somwijlen scheen het mij, als droeg hij een geheim in het hart, dat hij op het punt was, van de lippen te laten glijden, maar toch altijd weêrhiel. Eens zeide hij mij, bij wijze van troost, aan welks kracht voor mij hij zelf scheen te twifelen: »Welke ook de uitkomst moge zijn van dit huwelijk voor u, mijn kind! uwe toekomst is verzekerd, en wellicht ook uwe onafhankelijkheid, indien mijn zoon blijft volharden bij dit vreemd gedrag.» Maar zelfs die toespraak is mij nu ontvallen. Zijne gezondheid begon wankelend te worden; hij reisde naar Nice, om onder den invloed van eene zachte, zuivere lucht zijne krachten te herstellen, en zijn zoon op te wachten bij diens terugkeer uit Madrid. Hij schijnt nog den troost gehad te hebben, dezen aan zijn sterfbed te zien, althans dat heeft de hertog mij laten berichten. Maar, ik zal hem niet weêrzien, noch hem, noch een ander, aan wien geen plicht, maar herinnering mij bindt!»

»Wie weet, Mevrouw! In het werkelijk leven gebeuren juist die dingen het eerst, die men het minst wacht...»

»Ik mag dat laatste niet eenmaal wenschen... en inderdaad, ik wensch het ook niet... Er kon eerder onheil en nieuwe smart uit ontstaan, dan vergoeding voor vroeger leed.»

»In het geval van Mevrouw de hertogin zou ik iedere vergoeding zeer haastig en zeer vast aangrijpen, zoo zij voorkwam, wat den hertog betreft...»

»Hij is mijn gemaal, Brigitte! en... ik zal het morgen weten, wat ik van hem te wachten heb.»

»Gij gelooft dan nog altijd, Monseigneur morgen werkelijk te zien, Mevrouw?»

»Zeer zeker, Brigitte!»

»En gij wenscht het?»

De hertogin zuchtte. »Ik weet het zelve niet; is het een gevoel van plicht; is het nieuwsgierigheid; is het een verlangen, juist uit zijn langdurig terugblijven ontstaan; maar ik geloof het zou mij een gevoel van teleurstelling geven, als hij nu

eindelijk morgen niet verscheen . . . . Zoo hij echter uit kracht van zijn recht zich terstond aan mij had opgedrongen — ik vreeze, ik zou gewaarwordingen van angst en afkeer tegen hem hebben opgevat; maar nu hij terugblijft, nu hij mij ten minste evenzeer schuwt als ik hem, en ik bijna zeker ben, dat hij niet dan uit dwang tot mij komt, nu begint mij deze vrijheid te wegen als verlatenheid, en ik wensch haast — ik geloof ten minste, dat . . . .” de hertogin werd matter, en haar bevallig hoofdje, zwaar bevracht met sieraden, boog zich ter zijde, als neigde het zich tot eene sluimering.

»Mevrouw de hertogin heeft zich vermoeid met spreken; eene wijle rustens zal haar goed doen.” En Brigitte schoof zachtens een fluweelen kussen tusschen den *fauteuil* en het hoofd harer meesteres; werkelijk sluimerde deze eene wijle in.

»Arme, goede meesteres!” sprak de *camériste*, meêwarig opziende naar het zachte, bleeke, maar liefvallige gelaat; »hoe noem ik dien man, die zulk eene liefelijke bloem in eenzaamheid laat verkwijnen? Men geeft hem eene vrouw, zooals Parijs er geene tweede heeft in deze dagen, onschuldig, onbekend met de wereld en hare *intrigues*, goedaardig en gevoelig, gehecht aan hare plichten, zonder er eenige vreugde van te wachten, en — hij vergeet haar — hij wil haar niet eens kennen; want ik voor mij ben zeker, dat hij ook ditmaal niet zal komen.”

Een luid gerucht en geraas als van een rijtuig, dat in vollen galop het voorplein kwam oprijden, stoorde haar in hare alleenpraak . . . . ook de hertogin werd wakker uit hare losse sluimering door dat gerucht. Zij vroeg, wat het was?

»Men hoort duidelijk de poort openen; 't is zeker een der gasten voor morgen, die zoo laat in den nacht komt, uit vrees van te laat aan 't ontbijt te zijn,” sprak Brigitte schertsende.

»Maar er dient dan toch voor zijne goede ontvangst gezorgd te worden, Brigitte! en ik kan toch niet zelve . . . .”

»»Mevrouw de hertogin heeft niet noodig zich daaromtrent moeite te geven; zij wordt ondersteld te rusten.”

»Gij hebt gelijk; maar verneem gij dan uit mijn naam, wie het zijn mag, die gekomen is. . . . Zoo het de hertog ware!”

»Dat is niet te denken, en indien al — hij, minder dan een ander heeft recht op uwe voorkomendheid. . . . Maar laat ons

luisteren. . . Mevrouw ! men spreekt vlak onder het venster, en ik herken de stem van Germain, den kamerdienaar van Monseigneur, die hem niet heeft verlaten, sinds hij te Parijs in zijn dienst gekomen is. — Vergeef mij, Mevrouw ! maar ik moet luisteren.”

Werkelijk hoorde zij Germain zeggen: »Het rijtuig behoeft niet te worden uitgespannen; Monseigneur vertrekt binnen een kwartier.”

»En mijne paarden?” vroeg de koetsier morrend.

»Breng ze dan maar even in den stal; Monseigneur moet kunnen afrijden op zijn eersten wenk!”

»Zie toch, dat is boos opzet,” sprak de hertogin pijnlijk, die deze woordenwisseling mede had aangehoord.

»Welnu, Mevrouw ! wat heb ik gezegd?”

»Hier te komen en te vertrekken, zonder mij te willen zien? want hij kan wel niet onderstellen, dat ik nog waak, en dat hij mij nu spreken kan! Maar ik wil hem zien,” sprak zij op eens, en wilde opstaan.

»Ik bid u, Mevrouw ! dat niet,” riep Brigitte haastig. »De bedienden zijn met flambouwen op het voorplein; men zou u zien, en — hij... de hertog...”

»Zou weten, hoezeer hij mij grieft en beleedigt. Gij hebt gelijk. Zie, Brigitte ! als hij nu heengaat, eisch ik mijne vrijheid — vrijheid, om zonder zelfverwijt aan Edgar te denken.” En de arme jonge vrouw bleef zitten, en de eerste opwelling harer verontwaardiging ging over in een zachten zucht.

Een kwartier uurs daarna hoorde men voetstappen in het vertrek, dat de slaapkamer der hertogin voorafging.

»Brigitte ! ga zien wat het is!” riep de hertogin haastig.

»Men heeft niet gedacht, dat wij hier nog op waren,” sprak de kamenier, die terugkeerde met een biljet in de hand, »en dit *billet doux* voor u nedergelegd, om u bij het ontwaken te verrassen.”

De hertogin nam het, en opende het snel.

»Brigitte ! het schemert mij voor de oogen; nauwelijks kan ik de letters onderscheiden.”

Ziehier, wat de hertogin te lezen had:

»Mevrouw ! Ik ben hier gekomen, om eene belofte te vervullen, gegeven aan den hertog de Thionville, mijn vader; maar

terwijl ik haar volbreng, zie ik meer en meer het onvoegzame van onze samenkomst, en, zooals ik ben, kan ik voor u nooit een goed echtgenoot zijn. Zoo ik mij nu bij u voege, zal het voor het leven zijn; want ik ben van die mannen, welke eene verbintenis, als de onze, in vollen ernst opnemen. Lang voordat er van deze huwelijksverbintenis sprake was, had ik eene andere liefde in het hart. Zoo ik, diens ondanks, mij geschikt heb naar den wil van mijn vader, om eene verbintenis aan te gaan, was het, omdat ik er de noodzakelijkheid en de billijkheid van had erkend — dat de fortuin van den hertog de Thionville op de familie van den graaf de Forbin overging. Dit doel althans is bereikt. Zoolang wij leven, deelen wij deze fortuin te zamen; bij mijn dood laat ik mijne gemalin of hare familie een vermogen, dat ik nauwelijks het mijne acht. Ik heb een jaar lang geworsteld, om mij van vroegere indrukken te ontslaan, in de hoop zòd tot u te komen, als gij recht had mij te wachten. Het is vergeefs geweest; ik gevoel, dat ik nog niet vrij ben, dat ik het nooit zal worden. U deze bekentenis te doen, na u gezien en gesproken te hebben, verzwaart het beleedigende er van; alleen aan eene volmaakt onbekende kan men zonder hardheid zeggen, wat ik u zeg. Vergeef mij daarom eene verandering van besluit, die mij nog dezen nacht ver van u wegvoert, wellicht voor langen tijd buiten dit werelddeel. Deze vrijwillige verbanning uit het vaderland is het éénige bewijs van achting, dat ik u brengen kan, en tegelijk een groot offer; want zij, die ik liefheb, zoo zij nog leeft, is in Frankrijk. En nu, wilt gij uwe volkomene vrijheid, deze brief geeft er u het onbetwistbaar recht op, die te vorderen. Maar ik, zoo ik u iets te vragen had, zou u bidden, die vrijheid niet openlijk terug te nemen, en mijn naam te blijven voeren. Wees zeker, dat ik u nooit rekenschap zal vragen van uwe daden; alleen heb eerbied voor mijn naam, niet om mijnentwille, maar om dien van den achtenswaardigen man, welke dezen het laatst heeft gedragen. Zoo gij alles kondet weten, zou ik in uwe oogen zeker minder verachtelijk en minder eigenbatig zijn, dan ik het nu schijne. Maar ik wil niet in uwe ziel die vriendelijke gedachte voor mij opwekken; ik wil niet, dat gij mij met iets als met deernis of belangstelling zult nastaren: ik heb niets van u verdiend dan onverschilligheid... Onze

neef Marcel, die zeer vroeg hier zal zijn, is belast mijn verdwijnen uit te leggen aan onze vrienden op eene wijze, die u van alle nieuwsgierige vragen ontheft. Gij rust nog, terwijl ik dit schrijf in uwe nabijheid; als gij ontwaakt zult zijn, en dezen vinden en lezen, ben ik reeds verre, ben niets meer voor u dan een lastige droom, die bij het ontwaken is weggevaagd: laat mij nooit iets anders zijn voor u. Mocht het gedenken aan mij nooit zwaarder drukken op uw leven, dit zou mij verlichting zijn bij het gevoel van het groote onrecht, dat ik u doe!

DE THIONVILLE."

De hertogin had den brief met haastige blikken doorlezen, en riep nu snel en hartstochtelijk: »Brigitte! Brigitte! de hertog is nog niet vertrokken; hij moet — hij mag nog niet gaan, vóór ik hem heb gezien en gesproken!"

»En waartoe dat, Mevrouw! In uw geval nam ik eene vrijheid aan, die u zoo gulhartig geboden wordt; u op te dringen aan een onverdragelijk koelzinnige..."

»Neen, neen! Gij weet niet, Brigitte! — een vermoeden gaat mij door de ziel, waarvan ik mij moet vergewissen. Die hand — zie toch — vergelijk — ik zie gelijkenis..."

»Ik ook, Mevrouw! zelfs eene zeer sprekende!" riep het meisje verrast. »Maar dat kan toch niet zijn! Een blinde! En daarbij, Germain heeft mij nooit gezegd, dat de hertog het gezicht miste."

»Ik kan daarover nu niet nadenken; maar gij ziet toch wel, dat ik hem niet kan laten gaan, voordat zich dit alles heeft opgehelderd."

»Ik zie het — alleen — dan moeten wij ons haasten, want ik hoor iemand de groote trap afstijgen — en dat zal Monseigneur zijn."

»O, spoedig dan Brigitte! spoedig!" en de hertogin wilde opstaan.

»Neen, Mevrouw! gij zelve kunt u niet bij den hertog voegen; hij kan omringd zijn van zijne bedienden, en gij weet niet, hoe gij ontvangen zult worden."

»Gij hebt gelijk," riep de dame moedeloos. »Doch zal hij kunnen besluiten tot mij te komen?"

»Ik wil er hem desnoods toe dwingen," sprak Brigitte. »Germain is bij hem, die zal mij niets weigeren."

Zonder antwoord te wachten, vloog zij heen ; schielijk daarna kwam zij terug, en riep zegepralende : »De hertog komt hier !»

»Hoe hebt gij er hem toe gebracht ?»

»Ik zeide, dat gij plotseling ongesteld waart geworden, dat gij buiten kennis waart, dat ik vreesde . . . .» maar zij kon niet uitspreken.

Voetstappen klonken in de *antichambre* — de hertog was daar, en met eene zekere haast, die uit de noodleugen van Brigitte verklaarbaar was, trad hij binnen, zonder zich te doen aanmelden ; en Brigitte scheen gelijk te hebben ; de hertog droeg geen spoor van het treurige gebrek van Edgar. De hertogin kon niet opstaan, dus was zij ontsteld ; en bleek als eene doode, bleef zij afwachten, tot die man haar naderde.

De hertog de Thionville was een man in den vollen bloei des levens, en zijn voorkomen weêrsprak niet den ernstigen toon van zijn schrijven ; het was zwaarmoedig, maar zacht ; zijne trekken waren geregeld en fijn ; maar zijne groote, zwarte oogen schitterden van ongemeene levendigheid, hoewel ze nu omneveld schenen door sombere gewaarwordingen ; hij was rank en rijzig van gestalte, en het eenige, wat wellicht in zijn uiterlijk te berispen viel, was eene strakheid in de houding en een ongewone eenvoud in zijne kleeding, die hem veeleer het voorkomen gaf van een Duitsch student, dan van een Fransch edelman, die Lodewijk XV had vertegenwoordigd aan verschillende Hoven, en die bestemd was in den hofkring van Versailles te schitteren.

Hij naderde Mevrouw de Thionville schielijk, als om haar hulp te verleen ; maar ziende, dat zij die niet noodig had, en dat zij zich langzaam uit hare onderstelde flauwte ophief, trok hij zich terug tot aan de tegenovergestelde zijde van het *boudoir*, waar hij door de schaduw van een lichtscherf als verborgen was.

»Men zeide mij, dat gij mij noodig hadt, Mevrouw !» sprak hij. »Geloof, dat ik zonder dat, niet hier zou wezen.»

De hertogin rilde even op het hooren van die stem, en met snelle ingeving veranderde zij een weinig de hare, terwijl zij antwoordde :

»Ik heb u werkelijk noodig, Mijnheer ! om mij de rust te hergeven, die gij hebt verstoord.»

»Gij hebt mijn brief gelezen?» vroeg hij, met iets als koele bevreemding.

»Ja, Mijnheer! en te eerder moest ik van u vragen u niet te verwijderen, vóór wij eene verklaring hebben gehad...»

»Ik vermeed die uit achting voor u en om ons beiden een smartelijk tooneel te sparen; ik moet het u herhalen, zelfs nadat ik uwe uitnemende schoonheid heb kunnen bewonderen, ik zal nooit iets anders liefhebben dan de vrouw, wier liefde mij eene duistere jeugd tot het gelukkigste tijdperk van mijn leven heeft gemaakt.»

»Maar, Mijnheer de hertog! ik verg niet van u, ik zal nooit van u vergen die herinnering uit te wisschen; integendeel, ik wil zelve die verlevendigen, en versterken, want...»

»Ik wist wel, dat gij een engel waart van goedheid en zacht-aardigheid,» hernam hij levendig en geroerd, »maar toch...»

»Want ik heb zelve zulk eene herinnering in het hart, die ik om niets ter wereld zou willen opofferen,» viel zij in.

»Zoo is de vrijheid, die ik u laat, u lief?» hernam hij, zichtbaar verruimd.

»Ik wenschte alleen, dat gij weten zoudt, hoezeer ook ik vergiffenis noodig heb, opdat...»

»Wij in vrede zouden scheiden.»

»Neen, opdat wij in liefde verenigd zouden blijven.»

Hij scheen zeer teleurgesteld door dat antwoord.

»Mevrouw!» hervatte hij ernstig, »luister even. Men had mij de jonge Gravin de Forbin als eene der uitmuntendste jonge dames van Frankrijk geschetst, en ik zie, dat men mij niet heeft misleid; maar al waart gij eene heilige in deugd, eene *Helena* in schoonheid, dat ik beide geloof — mijn hart is een zulk dat zich maar eenmaal geeft, zelfs niet, waar men het door toegevendheid zou willen winnen. Mag ik toelaten, dat gij eene proef waagt, die u, na vele moeite, bittere teleurstelling zou brengen? De vrouw, die ik liefheb, zal mogelijk niets van uwe schoonheid bezitten; het kan zijn, dat haar hart en gemoed zich niet hebben ontwikkeld, zooals hare eerste jeugd mij beloofde; — maar *zij* is het, die ik bemin; ik kan geene andere naast haar stellen.»

»Ik zie wel,» hernam de hertogin schalk, »men heeft u veel

goeds gezegd van de jonge Gravin de Forbin, dat gij in haar zulk eene lankmoedigheid onderstelt; maar heeft men u dan niets gezegd van Antoinette de St. Var?"

Hij gaf een luiden kreet van verwondering. »Antoinette de St. Var!" herhaalde hij. »Gij weet wat mij die naam zegt? Gij weet dus alles, Mevrouw? geheel mijn verleden, hoe kan dat zijn? Sinds de hertog dood is, weet dat niemand meer."

»Behalve Antoinette de St. Var zelve."

»Gij kent haar, Mevrouw? Gij kent haar?" En de hertog liep haastig op haar toe, wierp zich voor haar neder, en vatte met hartstocht hare handen.

»O Mevrouw! Mevrouw! wees barmhartig! wees dan edelmoedig, meer dan ooit eene vrouw het geweest is, en zeg mij, waar zij te vinden is, en zeg mij, dat gij mij gunt haar weêr te zien, haar slechts eens weêr te zien! Neem daarna mijn leven in ruiling voor die weldaad!"

»Alleen, Mijnheer! zeg mij eerst of deze brief en deze" — zij toonde ze hem — »geschreven zijn eigenhandig door Edgar, den jongen blinde van 't kasteel de Sombreuil!" vroeg zij met hare natuurlijke stem, maar bevende van heftige aandoening.

Geluid en stem, zijn ééningst herkenningmiddel, had hem getroffen; hij sprong op, en drukte de hertogin hartstochtelijk in zijne armen.

»En zoudt gij haar kunnen liefhebben onder de gestalte van de hertogin de Thionville?" vroeg zij zacht.

»Moet ik het u dan zeggen, dat gij aanvingt uwe eigene mededingster te worden?" antwoordde hij onder eene nieuwe omarming.

»En welke liefderijke hand gaf u dus het gebruik van uw gezicht weder?" vroeg zij, met zachte teederheid in de gitzwarte oogen ziende.

»Dezelfde, die mij rang, fortuin en u zelve heeft gegeven: de hertog de Thionville."

»Uw vader! hoe heeft hij u herkend?"

»De hertog was mijn vader niet; aan mijne gemalin mag ik het zeggen, maar ook aan haar alleen. Slechts bij toeval vertoefde hij in ons dorp; hoewel blind, viel het onder het bereik mijner krachten hem een kleinen dienst te bewijzen, hem bij

onzen goeden pastoor te brengen; want van rijtuig en bedienden ontzet door een troep stoute roovers, die hem in het bosch overvallen hadden, doolde hij in de nabuurschap, toen ik hem ontmoette. Hij deed mij vele vragen. Ik beantwoordde ze zoo goed ik konde. Hij scheen behagen te scheppen in mijne antwoorden. Toen wij bij mijn vriend den geestelijke kwamen, gunde hij zich nauwelijks tijd, zijn ongeval te vertellen, en maatregelen te nemen, om uit de naburige stad de middelen te doen komen, ten einde zijne reis voort te zetten, zooveel haast had hij over mij te spreken met den ouden pastoor. Hij zelf had een ééinig kind gehad, een zoon, die, bijna van denzelfden leeftijd als ik, een zelfde gemis met mij had gedragen. Een bekwaam geneesheer had het ondernomen, door eene zeldzame operatie den jongen edelman het gezicht weêr te geven; doch zijn lichaam bezweek onder den strengen levensregel, die daarbij onvermijdelijk was. Hij had het licht gezien, maar hij was spoedig daarna bezweken. De troosteloze vader reisde om zich te verstrooien; — hij ontmoette mij, den vondeling, die niemand behoorde. Ik herinnerde hem zijn zoon; hij wilde mij voor zoon aannemen. Antoinette! zoo gij dàar waart geweest zou men mij door geene schitterende voorstellingen hebben verlokkt tot heengaan; maar nu, nu — en zelfs de hoop in die wereld te komen, waar ik u onderstelde te leven, deed mij aannemen.

»Opdat ik werkelijk in de rechten kon treden van zijn zoon, die buitenslands was gestorven, zonderdat er droeve, rechterlijke formaliteiten noodig waren, werd den pastoor de gestrengste geheimhouding opgelegd. Deze stelde te veel belang in mijn lot om haar niet te bewaren. Ik zelve legde die belofte af in den vorm van een eed. De kamerdienaar van den hertog was vermoord door de roovers, de postillon op de vlucht gedreven.

»Zoo reisde ik met den hertog als de zoon, dien hij gehoopt had met zich te brengen. Hij bracht mij te Weenen; hij had een aanleg in mij ondersteld, dien hij wilde ontwikkelen. Wij ontmoetten den Italiaanschen oogarts. De hertog wilde door goud zijn stilzwijgen koopen. Hij zeide het toe op eene gansch andere voorwaarde: ik ook moest mij aan zijne kunstbewerking

onderwerpen; hij wilde zijne *revanche* nemen in eene schitterende uitkomst, die mijn sterker gestel hem waarborgde. De hertog wilde mij aan de vreeselijke kans niet wagen; maar ik bad het hem af als de hoogste gunst. Hij stemde toe; — drie maanden duurde de spanning der angstigste verwachting, maar toen ook werd zij heerlijk beloond. Ik kon zien, en mijne gezondheid zegepraalde welhaast over de eerste schokken, en ik kon mijne studiën aanvagen. Aanvagen noemde men het — voortzetten was het, want niets van hetgeen ik hoorde of las was mij vreemd, het scheen mij herinnering: mijn goede oude pastoor had voor de vorming en voorbereiding van den armen blinde meer gedaan dan menig gouverneur voor een adellijken erfzoon. Welhaast was ik hen nabij, die lang vóór mij hunne studiën hadden aangevangen; van nu aan was mijn leven dat van alle jongelieden van rang en fortuin, hoewel gij denken kunt, dat beide voor mij andere beteekenis hadden, en anders werden genoten. Naar Parijs te komen, waar de hertog de Thionville mij eene wijle was vooruitgegaan, en daar van u te hooren en tot u te komen, zooals ik nu was, u te zien, Antoinette! u en den hertog mijn leven te wijden, was mijn zoetste droom, mijn *idée fixe* geworden; maar nog eer ik keeren kon, schreef mij de hertog over een huwelijk, dat hij reeds geheel had voorbereid, en dat slechts mijne toestemming wachtte. Gij meent wellicht, dat ik had kunnen weigeren, Antoinette! dat ik het had moeten doen; maar zie! juist dat kon ik niet. Ik was getreden in al de rechten van den zoon des hertogs — mocht ik zijn eersten plicht — gehoorzaamheid — hem weigeren! En nog daarbij, door mij aan te nemen had de hertog eene onbillijkheid gepleegd jegens de familie Forbin, die aanspraak had op zijne nalatenschap; dit was niet te herstellen, dan door vermaagschapping met de belanghebbende. Ik kon den edelen grijsaard de voldoening niet weigeren, dat hij de inspraak van zijn hart had gevolgd zonder iemand te benadelen; maar ik wenschte mij in mijn vroegeren toestand terug, zoo vreeselijk schokte mij het denkbeeld van dien band. Ik bad om verlenging mijner vrijheid, en mijn lust om naar Frankrijk te keeren, maakte plaats voor eene onverwinnelijke zucht tot verplaatsing, tot reizen. De vrouw, die ik liefhad, had ik nooit

mogen aanschouwen, en de vrouw, die mij werd opgedrongen, wilde ik niet zien. Was het dan een band enkel door het stoffelijk belang gevlochten, ik behoefde dan ook daaraan mijne ziel niet te geven; zoo dacht ik toenmaals. . . Mijnheer de Thionville drong er op aan, dat de uiterlijke overeenkomst gesloten werd, maar stond mij een jaar vrijheid toe, dat ik met reizen zou doorbrengen. Hij wenschte, dat ik ten minste voor het huwelijk zou overkomen, en eindigde toch met genoeg te nemen in mijn terugblijven. Hij had mij lief tot zwakheid toe, en ik voelde toen niet, hoe onbillijk ik was in mijne zelfzucht: later begon ik het in te denken, en ik liet u door Mijnheer de Thionville de samenkomst te Versailles voorstellen. Met het ernstige plan om er aan te voldoen, kwam ik naar Parijs. . . . Daar verbeelde ik mij op zekeren avond, bij een woelig volksfeest, in een gedrang, uit een der rijtuigen eene stem te hooren, die mij bekend klonk als een toon uit mijn vroeger leven; eene stem, die mij alles zeide, een toon, die mij niet kon bedriegen. Alleen de gedachte aan de mogelijkheid, dat de geliefde mijner kindsheid te Parijs was, dat ik haar zou kunnen terugvinden, maakte het voor mij onmogelijk, dèr vreemde gemalin woord te houden."

»Maar gij hadt haar dan reeds gezien te Parijs!" riep nu Antoinette met een zachten glimlach; want ik ben werkelijk in een gedrang van rijtuigen geweest, toen ik mij naar Versailles begaf."

»Wij hadden een half jaar vroeger gelukkig kunnen zijn, en mijn weldoener ware dan niet gestorven met de pijnlijke gedachte, dat hij of een ongelukkige of een ondankbare naliet."

»En toen hebt gij dien brief aan Antoinette geschreven," sprak de jonge vrouw, en toonde hem dien.

»Juist! maar de vorigen?"

»Geene andere zijn tot mij gekomen."

»Zij gaven u bericht van mijn veranderden toestand; zij baden u het oord, waar gij leefdet, en hoe gij er leefdet, bekend te maken, want ik had Mijnheer de Thionville alles bekend, mijn onoverwinnelijken hartstocht, waartegen ik tevergeefs had geworsteld, en hij stond mij toe onderzoek te doen naar Antoinette de St. Var. Maar alles was vruchteloos."

»Het tweede huwelijk mijner moeder, en hare volstreckte geheimhouding over den naam, dien zij vroeger gedragen had, was er zeker oorzaak van.»

»Ja; en te Sombreuil, werwaarts ik heenreisde, was ook alles veranderd. Het kasteel was vernieuwd, en bewoond door eene vreemde familie. Mijn goede vriend de pastoor leefde niet meer, en de jagersvrouw, voor wie ik mij zelfs nog onbekend moest houden, wist niet waar gij u bevondt. Maar zij wist toch iets, zij wist het adres van den notaris van Mevrouw de St. Var, omdat zij aan dezen eenmaal pachtgeld had moeten toezenden. Zij gaf het mij, en door dezen zond ik u mijn laatsten brief toe, die zonder antwoord bleef, hoewel ik er u in bad, eenvoudig op dezelfde wijze terug te schrijven aan Edgar.»

»Dat komt, omdat die mij eerst heden is in handen gekomen.» En de jonge hertogin vertelde hem de geschiedenis van de uren in haar armstoel gesleten, ten wille van haar kapsel.

»Danken wij het daaraan, dat ik op was, dat ik uwe hand kon vergelijken, hoop kreeg op herkenning, en dat het u niet mogelijk was mij in den slaap het somber ontwaken voor te bereiden, dat gij mij hadt toegedacht!» sprak zij met zacht verwijt.

»Al die wreedheid, al dat onrecht jegens Mevrouw de hertogin de Thionville was toch liefde voor Antoinette,» hernam hij, hare hand kussende.

»Mevrouw de hertogin!»

»Wat is er, Brigitte?» vroeg deze, een weinig verdrietig over de stoornis.

»Het is half zes in den ochtend, Mevrouw! en de pluimen zijn aangekomen.

»Ik begrijp u, Brigitte! gij wilt aan mijn toilet beginnen, en ik dank te veel aan mijn kapsel, om het ditmaal niet in vollen luister te dragen. Gij moogt komen, Brigitte!»

»En ik beloof u, dat ik u niet veel meer de verveling van zulk een kapsel vergen zal; want als wij deze gasten ontvangen hebben, en onze vereeniging dus op schitterende wijze hebben aangekondigd en gevierd, geloof ik, dat gij het met mij eens zult zijn over eene eenvoudige levenswijze.»

»Ik maak mij nog altijd hetzelfde denkbeeld van geluk, als

---

in mijne eerste jeugd, Edgar!" sprak de hertogin met beduiding.

De hertog verwijderde zich, en de kamenier voltooide het kapsel en het prachtige toilet, nu niet meer voor een slachtoffer van eene familie-overeenkomst, maar voor de gelukkige jonge vrouw.

1849.

MEESTER JEHAN GUILLERMIN EN ZIJN KRUISBEELD.

I.

»Santa Madre! Meester Jehan, gij zijt wreeder pijnigèr dan een officiant uit de pijnkamer der heilige officie, mij zoo treffend een kunststuk te toonen, en mij daarbij te zeggen dat het niet het mijne zal zijn! Dit voorwaar is erger tentatie dan die waarmede Satan St. Antonius bezocht; ook bezwijk ik . . . Luister! Schoon onze broederschap niet rijk is, en ik meende u een voegzaam bod gedaan te hebben, toch wil ik mij het uiterste offer getroosten voor het bezit van dit kleinood; dus noem mij uw prijs.»

De man die zoo sprak, en wiens gloeiende liefde voor de kunst zonderling afstak bij de stemmigheid van zijn ordegevaad, de sombere pij der boetvaardige Broeders van het kruis, stond voor een uitmuntend kruisbeeld, in ivoor gebeeldhouwd, dat in schitterende witheid uitkwam op het donker eikenhouten beschoot, waartegen het was opgehangen. Hij stond er voor met de armen kruiselings over de borst geslagen, met de oogen glinsterend van geestdrift naar het kunstwerk opgeheven, en al de trekken van zijn fijn en geestig gelaat getuigden, dat hij werkelijk gevoelde wat hij uitsprak. Hij was een man van omstreeks vijftig jaar, de overste van zijne orde te Avignon, en hoewel hij zich in het Fransch uitdrukte, sprak hij die taal toch met een sterken Italiaanschen tongval. Naast hem stond de kunstenaar, ook met de armen over de borst gedrukt, maar het oog niet naar het kruisbeeld opgeheven en kennelijk in een

zwaren strijd; hij zuchtte diep, maar hij antwoordde niet; eindelijk liet hij de armen nedervallen, en sloeg hij de oogen op; zij waren vochtig, en snel, als had hij haast het uit te spreken, zeide hij:

»Nee, mijn vader, neen! ik kan u geen prijs noemen; ik kan u dit kunststuk niet afstaan.»

»Dan hadt gij het mij niet moeten toonen! Nu hebt gij in mij den vurigen wensch opgewekt het te bezitten. Wij arme zonen der Kerke, die ons reeds van alle vreugden der wereld moeten spenen, hebben maar ééne vrijheid overgehouden, om ons over het verlies van zooveel levensgenot te troosten, die, ons droef en eenzaam leven te verkwikken aan de zuivere en onzondige bronnen der gewijde kunst... weigert gij mij deze ééne bede!»

»Mijn waarde en eerwaarde vader! ik heb u lief om die waardeering van mijn werk, waarvan ik de oprechtheid niet behoef te verdenken; want uwe oogen glinsteren van zuivere geestdrift, en uwe driftige begeerte het te bezitten, is uwe beste lofspraak. Maar toch, geloof mij als ik het herhale: ik kan u dat crucifiks niet afstaan!»

»En toch zeg ik u, meester Jehan! het zal en het moet onze kapelle sieren. Ter eere Gods en van de Heilige Maagd prijkende boven het hoofd-altaar, zal het op betere plaats zijn dan hier, verborgen en vergeten in het stof van uwe eenzame werkplaats. Het hoogheerlijke voortbrengsel der kunst zij ook den Hoogheerlijken Schenker der gave gewijd; als een trouwe zoon der Kerk moogt gij dit indrukwekkende beeld des Heeren niet onthouden aan de aanbedding der Christenen.»

»Mijn vader, ik geloof dat uwe redenen goed zijn, en zij zouden mij wel bewegen, maar ik heb zelf liefde en eerbied voor dit werkstuk mijner handen, of liever van mijn hoofd, van mijn hart, want mijne handen volvoerden slechts wat mijne ziel had bewogen, wat mijn geest had gedacht. Ook is het mij on-eindig meer dan ik u zeggen kan; en wees zeker, ik onthoud dit beeld des Heeren de aanbedding niet die het toekomt; schoon ik het wegsluitte voor het oog der menigte, ik verricht zelf mijne devotie voor dit kruisbeeld. Ook deze plaats kan kerk en altaar zijn, als geloof er in ootmoed nederknielt.»

De geestelijke fronste het voorhoofd.

»Dit zijn kettersche gevoelens, mijn zoon! maar ik acht het nu niet den tijd tot de wederlegging daarvan. De Kerk wil het offer van uw meesterstuk, maar zij eischt het niet zonder vergoeding, en dus, *messer*, den prijs, nu zonder aarzeling, den prijs?»

»Ik zal u dien niet noemen, vader Sempronio, want ik geef het niet voor goud!» sprak de kunstenaar met blijkbaren onwil over dit herhaald aanbod.

»O! ik weet waarom gij het mij weigert,» riep vader Sempronio van spijt verbleekt. »Gij wacht tot eenig groot kerkelijk personaadje naar Avignon komt reizen, en u de inkomsten van een hertogdom zal bieden, om met die weken werks, hieraan besteed, voor al uw leven verrijkt te wezen.»

Een blik van fiere minachting trof den vader uit Jehan's oog.

»Vader Sempronio,» hernam hij ernstig, »ik wacht niet op een prins der Kerk, noch op eenig wereldsch vorst of heer, om mij dit werk af te koopen. Gij hebt het zelf een meesterstuk genoemd. Ik geloof dat gij waarheid spreekt, en dat het dit is. Maar ook is dit waarheid: ieder kunstenaar kan maar eenmaal in zijn leven een meesterstuk darstellen, dat zijn hoogste ideaal van kunst uitdrukt, en zoo volkomen wedergeeft als menschelijke krachten het vermogen; is hem dat gelukt, dan is het met de hulpe Gods, maar ook niet zonder dat hij daaraan meer heeft gegeven dan zijn tijd, dan zijn arbeid, — dat meerdere is hem het hoogste wat hij had te geven, — en ziet gij, mijn vader, dat kan niet betaald worden met goud; en dat laat zich dan ook niet verkoopen voor goud. Een ander crucifiks wil ik voor u vervaardigen, en zien wat ik nog weder vermag; maar dit hier, dit eene, moet met mij blijven tot aan mijn dood, opdat, zoo twijfel aan mij zelve mij overvalt, twijfel zoo doodend voor den kunstenaar, die mij ten minste toeroepe dat ik eenmaal, een enkele maal ben geslaagd datgene voor te stellen, wat mij dus hoog en heerlijk voor de verbeelding stond.»

»Een ander! een ander!» riep de overste der boetvaardige Broeders geërgerd. »Dat moogt gij mij zeggen, als ik geen Italiaan ware, en niet in de werkplaatsen der voornaamste

kunstenaars van mijn vaderland had verkeerd, noch mij verstond op fijne onderscheiding van hunne gewrochten! Nu is mij die belofte als eene bespotting! Een kruisbeeld, dat in hemelsche uitdrukking van het lijdend gelaat aan de beste Rafaëls herinnert, en waarvan Michel Angelo zich de vormen niet schamen zou, gesneden uit één zelfde stuk ivoor en toch van zulk eene ongemeene grootte! en waarvan men niet weet wat men meer moet bewonderen, de vastheid en de kracht, of de ongelijkbare lichtheid en keurigheid der bewerking; een kruisbeeld, waarvan de uitvoering op het harde elpenbeen is geslaagd met een geluk, dat een schilder op het doek zou benijden . . . daarvan voorwaar is geene herhaling te wachten, geene kopie denkbaar; en als zij mogelijk ware . . . zou dit zelfs een zwakker recht geven op mijne bewondering! Neen! het eerste, het oorspronkelijke, het éénige moet het mijne zijn of niets . . . Mijn *messer!* Ziet gij, zoo ik een kardinaalshoed droeg, of de driedubbele kroon voerde, zou ik beproeven wat eerezucht op u vermocht; nu heb ik u niets te bieden dan mijn goud, en ik weet dat dit mij toch ten laatste tot mijn wensch zal voeren. Want in het eind, *messer Jehan*, men weet hoe gij werkt; gij zijt niet een van hen die weten rijk te worden, en ter eeniger tijd zal de behoefte . . .”

»De behoefte!» riep Jehan, met schitterende oogen en de hand uitstreckende naar het Christusbeeld. »Bij mijn geloof aan mijn gekruisten Heiland zweer ik u, dat ik met dezen schat in mijne handen gehongerd heb en gedorst, en honger en dorst heb vergeten, terwijl de slaap niet vermocht mij de oogen te sluiten, te midden mijner bezieling!»

»Dus geen woord meer tusschen ons over dit,» sprak de geestelijke bewogen en toch verbitterd; »maar roep mij dan ook niet meer hierheen, want gij hebt mij meer leeds gedaan dan gij weet, halsstarrige kunstenaar, en gij weet ook niet wat gij tegen u zelve hebt gepleegd in mijn gemoed. Deze plaats was mij geen vagevuur dat mij louterde, maar eene hel die tot boosheid prikkelt bij ontzegging van het dierste genot.»

En gebukt en met driftige schreden ontvlood de hartstochtelijke kunstminnaar de werkplaats.

II.

»Behouden!» riep de kunstenaar, terwijl hij met onbeschrijf-bare verrukking naar het kruisbeeld opzag, »en toch,» vervolgde hij, als in afmatting zich neêrwerpende op zijn houten schamel, »wenschte ik wel dat dit voor u nu de laatste strijd mocht zijn. Om zeker te wezen dat de armoede mij welhaast niet te zwaar persen moge, moet ik de versierselen afwerken voor den ebbenhouten bidstoel der oude Markiezin Des Anges; zij begrijpt niets van kunst, zij verwacht alle orden, alle manieren, maar . . . zij betaalt goed, zegt Tonia, en ik ben Tonia vergoeding schuldig. Arm kind, haar gelaat staat zoo droevig als haar armentaschje ledig is. Ik zal dien werktuigelijken arbeid ondernemen voor haar, toch voor haar, al begrijpt zij het niet.» En met zekeren wanhopigen moed greep de beeldsnijder zijne werktuigen. Maar hij werd gestoord. Na twee haastige tikken op de deur zijner kamer, trad een meisje snel binnen; een allerliefst kind, vlug, bevallig, levendig, meer mooi dan schoon, maar toch aanlokkelijk genoeg van gelaat en van vormen om den blik van een kunstenaar, zelfs van dezen kunstenaar, waardig te zijn en zacht te verpoozen; toch wendde hij met iets verlegens het oog van haar af, en zij ook zag niet naar hem op, terwijl zij uit eene kruik, die zij in de hand hield, den ledigen beker naast hem vulde, dien hij in zijne verstrooiing reeds tweemaal tevergeefs aan de lippen had gebracht; daarbij zuchtte zij echter zoo diep, dat hij zich plotseling omwendde, haar aanzag en uitriep:

»Jezus! Maria! mijn kind, hoe droef staat uw wezen, die oogen vol tranen . . . gij hebt dan geschreid?»

Zij werd gloeiend rood, wendde het hoofdje nog meer van hem weg en antwoordde met eene stem die blijkbaar tegen tranen worstelde:

»Vraag niet, meester Jehan! vraag niet! *gij* zult hier onder niet veel lijden, maar ik . . . ik . . .» zij bedacht zich en zeide meer bedaard: »Zeg mij, is daar niet een geestelijk heer van u weggegaan, die tot de orde der boetvaardige Broeders behoorde?»

»Ja Tonia! dat is zoo; doch wat zegt dat u?»

»Omdat, zoo dat waar is... hadt gij wellicht mij tot voorpraak kunnen zijn... en nog, nog kunt gij mij een grooten, oneindig grooten dienst bewijzen...»

»Een dienst aan u, ik!...» vroeg hij, en zijne stem had iets dofs.

»Ik weet het, meester Jehan,» antwoordde zij nog meer droevig en deemoedig; »Ik heb geen recht iets van u te vragen noch te wachten, maar toch, gij zijt zoo goed, voor allen zoo goed, en het is geen dienst maar eene weldaad, eene laatste weldaad die ik van u zou gebeden hebben.» En zij bracht de gevouwen handen voor de oogen en schreide luide.

»Tonia! Tonia!» riep Guillermin, »ga zoo nit voort, want gij zoudt maken dat ik ook schreien ging als eene vrouw, of als een kind. En toch, Tonia! in lang voelde ik mij niet zoo verlicht, dan nu ik iets voor u kan doen en gij mij iets vraagt.»

Zij trad schuchter terug, terwijl hij was genaderd. Hij bedwong zich tot meer kalmte.

»Vooraf heden ben ik u vergoeding schuldig, mijn kind, want ik had voor u een uitzet kunnen winnen en ik deed het niet!»

»Een uitzet, meester Jehan!» riep zij moediger. »Gij denkt aan mijn uitzet? O! als het dat is, dan kan ik u alles zeggen, dan zijt gij ook dat andere vergeten.»

»Ja, Tonia! zeg mij alles, want dat andere, ik zeg het mij zelven iederen dag, dat andere moet vergeten worden.»

»Met uw verlof, meester Jehan Guillermin! wat men zich zelven iederen dag opdringt dat vergeten moet worden, is der vergetelijkheid nog niet zeer nabij.»

Wat het was, dat dien kunstenaar dus pijnigde en hem toch aantrok, zal mij wel eenige woorden kosten tot verduidelijking.

Tonia was nog een klein kind, toen de meester beeldsnijder Pierre Guillermin met zijn zoon André en zijn broeder Jehan, een gedeelte van het huis harer moeder bewonen kwam. Die moeder was eene zachte, vrome vrouw, toen weduwe, en die geene andere bezitting had dan haar huis, waarmede zij op die wijze voordeel trachtte te doen. Om de zorgen der weduwe te verlichten en zich zelven te ontslaan van alle huiselijke bemoeiingen, sloeg Pierre haar voor, slechts eene gezamenlijke huishouding uit te maken,

waarvan zij de verzorging, en hij het onderhoud op zich zou nemen. Niets kon vrouwe Beatrix meer welkom zijn, en van toen aan hadden beiden een rustig en onbezorgd leven geleid, waarbij ieder zich in zijn eigen kring bewoog en toch werkte voor het gezamenlijke belang; en welhaast vergaten alle leden van dit gezin, dat zij niet altijd vereend waren geweest, dat zij niet eene zelfde familie uitmaakten. Pierre was zeer vele jaren ouder dan zijn broeder, en te gelijk diens leermeester in hunne kunst, maar welhaast was de leerling zijn meerdere. Pierre was werkman, Jehan was kunstenaar; Jehan was kunstenaar met alle krachten en vermogens van lichaam en geest. Hij had geene behoeften, geene wenschen dan de kunst; de kunst alleen en wat tot hare eischen behoorde. Ook zag Pierre zonder spijt de voortbrengselen van Jehan door kunstkenners en meesters drierwerf boven de zijne geprezen en gewaardeerd, of liever, hij had eene spijt, dat de noodzakelijkheid om met elkander van hun gezamenlijk werk te leven, Jehan in de onmogelijkheid bracht om door reizen, door het zien van kunst, door het leeren kennen van de grootere meesters over de Apenijnen, zich tot de hoogste volmaking en ontwikkeling als kunstenaar te voltooien. Jehan zelf voelde die spijt minder. Zonder het voor zich of anderen onder duidelijke woorden te brengen, had hij vertrouwen op de kracht van het genie, dat zich zelve vormt, ondanks de omstandigheden, en zelfs door hare tegenwerking zich soms hooger toont. Toch gelukte het Pierre zijn broeder eene korte reize naar Rome en door Spanje mogelijk te maken; en deze had daarbij alles gewonnen en alles genoten, wat er voor eene ziel als de zijne te winnen en te genieten viel. Maar bij zijne terugkomst was de goede vrouw Beatrix overleden, en hij vond Pierre kwijnende en onder velerlei verdriet en moeite neêrgebogen. Men had de inkomsten van het gezin op al te groote schatting gesteld voor het onderhoud van Jehan in den vreemde, en nu deze . . . had gereisd en gewerkt als een kunstenaar, die zich liever aan de voeten der groote meesters zet, om van hen te leeren, dan in de zalen der grooten vleiend en veilend rond te loopen als een koopman, om met zijne eigene voortbrengsels winst te doen. Hij bracht alles mede wat men wenschelijk achten kon: een gevormden smaak, een naam die reeds tot

de geëerden behoorde, gedachtenissen en aanbevelingen van groote meesters; alles . . . maar geen goud. En Pierre had meer geleden dan gewerkt in den laatsten tijd; en Pierre was moedeloos, en Jehan vond alles verachterd. Jehan nu was vroom en goed, en de gedachte dat er te veel voor hem was opgeofferd, en dat hij veel had te herstellen, drukte hem zwaar, maar niet zoo zwaar om de vleugelen van zijn talent de binden; integendeel, de ijver ontplooidde ze en zijne werkplaats werd van nu aan zijne wereld en zijn leven zijn werk; aan al het andere was hij vreemd, werd voor alle andere levensgenot en levensbehoefden telkens meer onverschillig: voor het gewone leven altijd meer ongeschikt en had nauwelijks opgemerkt wat er rondom hem voorviel; niet hoe Pierre aan zijne zijde als wegstierf aan eene slepende ziekte, niet hoe de kleine Tonia tot eene bekoorlijke jonkvrouw begon op te groeien. Te vreeselijker en te meer plotseling trof hem dus de schrik, toen hij op een dag aan het sterfbed van zijn broeder werd geroepen, die zijne voogdij en zijne zorgen voor Tonia aan hem overdroeg. Maar eenmaal van de eerste smart en de eerste verbijstering bekomen, ging hij opnieuw zijn vroegeren weg, of liever hij ging niet, maar hij bleef als vroeger verscholen en teruggetrokken achter de muren van zijne werkcel. Voor Tonia was er niets veranderd, en zelfs was zij meer verlaten dan vroeger. Pierre had zich nog somtijds met haar beziggehouden, vooral in den laatsten tijd.

Jehan scheen ternauwernood op te merken, dat zij daar was; en zoo zij er niet geweest ware, hij had haar zoomin gemist als zijn avondmaal, als den wijn dien zij hem moest inschenken, of hij vergat dien te drinken. Maar op eens nam dit alles ook voor haar een vreemden en verrassenden keer. De weinige bezoekers van Guillermin's atelier waren kunstkenneren, waren toenmaals geestelijke heeren, die dus noch door hunne gesprekken, noch door hun uitwendigen toestand den gewonen loop zijner gedachten stoorden, en op een ander punt richtten. Maar op zekeren tijd kwam de zoon van een der voornaamste burgers van Avignon bij hem met zijne bruid, om deze zelve de keuze te laten doen van een dier kleine toiletkastjes in ebbenhout of ivoor, waarvan vroeger Pierre in Avignon de meest

gezochte werkman was, doch waarvan Jehan de uitvoering nootd dan met weezin op zich nam. Ook nu was hij in het eerst niet te verbidden om dien arbeid op zich te nemen, en zeker meer om van het lastig dringen vrij te wezen, dan uit hebzucht, vroeg hij ten laatsten een prijs, dien de bruidegom in de volheid van zijn geluk gaarne toestond, maar die hem toch lachend deed aanmerken :

»Ik zie wel, meester Jehan, dat gij begint te denken aan een uitzet voor uwe Tonia!»

»Een uitzet voor Tonia! Tonia trouwen! een kind!» riep Jehan in de hoogste verwondering; »vergeef mij, zoo lang zorgen wij kunstenaars niet vooruit.»

»Mijn goede meester Guillermin, dan kon uwe zorg wel te laat komen, Tonia is eene jonkvrouw van de jaren mijner bruid; zij zijn te gelijk tot hare eerste communie toegelaten; zij wijkt haar niet in bevalligheid, en dit zeg ik u, zoo gij er niet op denkt haar te voorzien van een bruigom, zal zij zelve gekozen hebben eer gij het weet.»

Jehan was als uit de wolken gevallen op eene vreemde plek van den aardbodem, waar hij geen weg wist om eene keuze te doen. Hij zag op naar de bruid; de bevalligheid der bruid trof hem, en toen de jonge man er bijvoegde: »Tenzij gij het meisje bewaart voor u zelve, dat zoo dwaas een ontwerp niet zijn zou, want gij zelf zult u den tijd niet geven om andere vrouwen te leeren kennen, en het hof te maken,» begon hij na te denken over zijn eigen toestand, over dien van Tonia, de weeze aan zijne zorgen toevertrouwd, en hij begon in te zien, dat hij misschien een der eerste plichten omtrent haar had verwaarloosd, en dat hij had voortgeleefd in eene zelfvergetelheid, waarbij hij in plaats van haar leidsman te zijn geworden, zich tot den dienaar van hare stoffelijke belangen had verlaagd, terwijl hij een broeder had moeten wezen, en misschien een vriend had kunnen zijn. Het verdere van den dag bleef hij werkeloos zitten peinen; maar toen de avond hem samenbragt met Tonia, bleef hij haar lang en zwijgend aanstaren, en bemerkte voor het eerst van zijn leven hoe zij schoon was en bevallig, veel meer dan die bruid, en verbleekte daarbij en kleurde daarbij, voor het eerst van zijn leven, en verraste op eenmaal het lieve kind met de vraag :

»Tonia! mijn lieve, hoe oud zijt gij toch wel?» En toen zij blozend antwoordde, dat zij achttien jaar was geworden, vroeg hij haar op denzelfden toon en met denzelfden ernst, of zij genegenheid zou hebben tot het huwelijk. Het lieve kind antwoordde hem zoo gul en zoo naïef als zij een vader zou geantwoord hebben, en misschien met meer vrijmoedigheid zelfs, omdat Jehan haar in het eind niet den eerbied inboezemde van een vader: dat zij niets tegen het huwelijk zou hebben, zoo de jonkman haar beviel dien men haar voorstelde.

Jehan meende voor dat oogenblik genoeg te weten, en er was reeds zooveel bij hem omgegaan, dat hij van nu aan zich er op toeleigde om te behagen; maar het leven, dat hij geleefd had tot op dien dag, was daartoe gansch geene goede voorbereiding geweest, vooral niet waar het een lief, levendig, maar onbeduidend kind gold, dat veeleer naar een gouden haarband uit den eersten juwelierswinkel zou gegrepen hebben, dan naar het beroemde zoutvat van Benvenuto Cellini, als het voor haar had gestaan; die door Jehans genialiteit eer tot lachen werd opgewekt dan tot bewondering, en die hem aan hare speelnooten beschreef: »als het goedaardigste schepsel dat er leven kon, maar dat men moest leiden en verzorgen als een kind, en die een rijk man had kunnen wezen, waar hij nu veelmalen gebrek had aan het noodigste, zoo hij een wakker arbeider ware geweest, als zijn broeder, en niet de gewoonte had genomen halve dagen op een stuk hout of ivoor te zitten kijken, onder peinzen en mijmeren, eer hij er ijverig met zijne werktuigen op los ging.» Voor haar ook moest hij niet enkel een onhandig, maar zelfs een onbehagelijk minnaar zijn, want de doorgewaakte nachten hadden hem het gelaat vermagerd en verbleekt, het voorhoofd vóór den tijd gerimpeld, de oogen van hun glans beroofd, de haren vroegtijdig vergrijsd; en ontwend aan de zorgen voor zijn uiterlijk, in zijne strenge eenzaamheid, liet hij ze lang en ordeloos nedervallen over zijn voorhoofd, zooals de natuur goedvond ze te schikken, en had er nooit aan gedacht zich van een ander en beter kleed te voorzien, dan het losse, gemakkelijke kleed van sergie, dat hem vrijliet in zijne bewegingen en dat altijd werd aangeworpen, zonder een enkele blik in iets dat naar een spiegel geleck. Was het vreemd, dat

hij Tonia als een onbevallige minnaar scheen, als een onhandige!

Een minnaar! neen, wij doen het arme kind onrecht. Zij had daar Jehan geen oogenblik voor gehouden. Ook toen hij meende dat het tijd was geworden van zijne wenschen te spreken, zag zij alleen met schrik en verwondering op hem en zeide:

»Mijn goede meester Jehan, maar gij zijt immers veel te oud voor mij; ik had gedacht dat gij mij André tot echtgenoot zoudt gegeven hebben.»

Om te begrijpen, hoeveel hardheid dat woord hebben moest voor Jehan, moeten wij spreken van eene der kwellingen, die Pierre tot een vervroegden dood hadden gevoerd. Zijn zoon André had hem veel verdriet gegeven. Niet omdat de wilde, vroolijke knaap een boos of lichtzinnig jonkman was geworden, ook niet omdat hij liefde of eerbied aan zijn vader had geweigerd, maar met den oprechtsten goeden wil had hij zijne woelige natuur niet kunnen plooiën naar diens éénigen vurigen wensch. Zijn zoon moest kunstenaar zijn als zijn broeder Jehan, had Pierre zich gezegd, en hij had meer dan goed was gedaan om het onmogelijke te verkrijgen. Zijne pogingen hadden geene andere uitkomst dan vergeefsche marteling voor André en zijne eigene afmatting; uitkomst die hem meer verbitterde dan hij moest tegen zijn zoon, en die dezen tegen zijn vader in eene verhouding bracht, waarbij niet het meeste onrecht aan André's zijde was. In het eind, men maakt de menschen niet tot datgene waartoe zij niet zijn geboren; en André had noch het geduld, noch den kunstzin, noch het juiste oog, noch zelfs die fijne kunstvaardige vingers, noch eene enkele der eigenschappen, die hem zijns vaders kunst zelfs als beroep mogelijk hadden gemaakt. De opsluiting in eene werkplaats zelfs was hem onuitstaanbaar, alleen het vrije, frissche buitenleven, het leven zooals de jagers en krijgslieden het opvatten, lokte hem aan, en zijn vurig levenslustig oog, zijn sterk en krachtig gestel, zijn fiere moed en zijne vermetelheid, alles in één woord, scheen hem voor te bestemmen tot een diergelijk beroep. In dien strijd tusschen vader en zoon was Jehan meer gemengd geworden dan hij wilde of wist. Hij was niet zóveel de oudere van André, dat zij niet goede makkers zouden geweest zijn, zoo hun ge-

moedsaard niet een volstrekt strijdige ware geweest; maar sinds Pierre al de sympathie, die zijn zoon bij hem verloor, overbracht op den broeder, wekte die onverschilligheid bij den eersten eene jaloezie, die volstreekte en wederzijdsche antipathie werd, welke zich uitsprak zoo verschillend als beider karakter hēt aangaf. Bij Jehan in een geheel vergeten van zijn neef, als bestond die niet; bij André in aanvallen van heftigheid, die soms tot gewelddadigheid oversloeg, hetzij tegen den kunstenaar, hetzij tegen diens gewrochten. Eene dier laatste daden had André's verwijdering voor alle partijen noodzakelijk gemaakt. Pierre had hem alles medegegeven wat hij kon geven, behalve zijn vaderlijken zegen. Jehan had de geheele opbrengst eener fijn gesneden ivoren reukdoos aan Tonia ter hand gesteld, om in André's reiskoffer weg te leggen, en daarna had niemand hunner méer van den zwerver gehoord. Zijn vader was weggestorven, zonder naar hem te vragen; zijn oom was zeker vergeten dat hij had bestaan. Vrouw Beatrix, die hem altijd hare voorliefde had geschonken, was sinds lang niet meer, en niemand zou zich zijner herinnerd hebben, zoo niet Tonia dáár ware geweest. Maar ook Tonia gedacht zijner voor al de anderen te zamen. Tonia had den wilden levenslustigen knaap, die haar dikwijls plaagde, maar die altijd met haar speelde, natuurlijk liever gehad, dan den stroeven, ernstigen, stillen jonkman, die zich nooit met haar bezighield, en die haar nauwelijks scheen op te merken, en zoo had zij dezen gegeven, wat de anderen hem onthielden. Zij had den uitgestooten zwervende dus met den blik der verbeelding gevolgd zoowel als met het hart; en al had zij nooit openlijk zijne voorspraak genomen, te vaster sprak zij in stilte het goede voor hem in haar hart. En was het dus om eene geheime wraak te mengen in hare weigering, was het werkelijk naïeve verwondering, dat men haar niet toedacht aan dien éénigen, aan wien zij zich zelve het eerst had toegedacht, of was het een wensch dien zij uitsprak? 't Is moeielijk een meisjeshart te peilen.

Jehan ook, zoo vreemd aan menschen in het algemeen en aan vrouwen in het bijzonder, begreep er niets van; alleen begreep hij dit, dat hij te vreemd en te onbehagelijk werd gevonden van uiterlijk, dan dat de geliefde zich de moeite wilde geven

naar zijn innerlijk, naar zijn hart te vragen, en dat lachende trekken, glinsterende en welgeschikte lokken en schalke oogen betere aanspraak gaven op het welgevallen eener vrouw, dan een beroemde naam, edele gevoelens en vurige hartstocht. Eindelijk redeneerde hij niet eens zooveel, want hij was verpletterd, en boven alles had het »te oud" hem wonderlijk in de ooren geklonken. Hij te oud, waar André niet te oud werd geacht ! Zij verschilden zes jaren. Het is zoo, hij scheen een veertiger ; zóó hadden nachtbraken, hartstocht voor de kunst en hartstochtelijke liefde hem veranderd ; en André was twee en twintig jaren, toen hij Tonia zijn vaarwel had gezegd. Eene liefde zooals die van Jehan was geworden, toen hij die eens had opgevat, liet zich toch niet voor altijd afschrikken door den eersten verwonderden kreet van het meisje, hoe pijnlijk hem die ook in de ooren moest klinken. Meer dan eens bad hij haar in de gloeiende uitdrukkingen zijner hartochtelijke ziel, hem zelve den weg te wijzen, die toegang gaf tot haar hart ; hij zou haar alles geofferd hebben, misschien zelfs wel zijne kunst, zoo zij die eene te veel eischende medeminnares had geacht in zijn hart. Maar toen hij zag dat zijne smeekingen, in plaats van haar een recht denkbeeld te geven van het onbepaalde gebied dat zij voerde over hem, haar slechts schuwer en onrustiger maakten, als vreesde zij dwang, den gehaten dwang van een man van wien de omstandigheden, hare teêre jeugd en de wil harer moeder haar afhankelijk hadden gemaakt ; toen hij zag dat zij al bleeker en bleeker werd, en met iederen dag iets verloor van hare frischheid en vroolijheid, gordde Jehan zich aan tot eene zware maar grootsche zelfbeheersching ; hij legde zich het zwijgen op, met woord, met daad en met blik, en om zeker te zijn dat hem die ontzegging mogelijk zou blijven, verdiepte hij zich als te voren in zijn werk, sloot zich nog meer dan vroeger op in zijne werkplaats, en toen, toen dacht en volvoerde hij zijn Rafaëlish kruisbeeld. Hij had eene groote diepte van zielesmart eerst moeten kennen, om den grootsten lijder, den man van smarte in het hoogste toppunt van jammer waardiglijk te kunnen voorstellen. Hij veroverde zich dus eene hoogere richting als kunstenaar, gevoelde dieper eene beter begrepen gemeenschap met

zijn Heiland; hij werd vromer Christen en grooter kunstenaar te gelijk, hoewel hij niet ophield lijdend mensch te blijven. Dus was zijn toestand en zijne verhouding tot het meisje sinds maanden en tot op het oogenblik, dat wij Jehan Guillermin in gesprek vinden met Tonia, en daarop doelde het lieve kind, toen zij hem vroeg of hij nu *dat andere* vergeten had. De verzekering daarvan had zij gekregen, en gelooviger dan wij, aan zijne zelfkennis, begon zij hem dus alles te zeggen:

»Gij weet, meester Jehan, dat er iemand is dien ik altijd een goed hart heb toegedragen, maar dien — zij zuchtte diep — „dien gij haat.“

»Ik iemand haten? en waarom?»

»Zoo heel goed weet ik de reden niet, waarom dat eerst zoo is begonnen; ik geloof het was, omdat hij geen geduld had om u bij uw werk te helpen en zijns vaders bedrijf te leeren. Later was het wat anders, toen hij ijverzuchtig was geworden op u, en dat mooie kleine beeldje in dat nisje, een engel of een heilige, dat u zooveel moeite had gekost...»

Jehan zag haar aan, als deed hij vergeefsche moeite om haar te begrijpen.

»Zeker, ik beken het, hij had schuld, en groote schuld ook, maar in het eind, het is al zoo lang geleden, en hij is toch uw neef, de arme André.»

Jehan sprong op alsof hij zich gekwetst had met den kleinen beitel, waarmede hij speelde onder het luisteren.

»Tonia! wat heb ik u gedaan, dat gij mij aan dezen herinnert?» riep hij smartelijk.

»Omdat het van hem is, dat ik spreken moet...»

»Och, zwijg dan liever, Tonia. Hij heeft zijn vader den dood toegebracht, mijn broeder, en meer nog, mijn vriend, mijn wel-doener. En ik, die dat alles begon te vergeten, Tonia! Tonia! waarom hebt gij mij uit die verdooving wakker geschud?»

»Het is waar,» sprak het meisje snikkende, want zij zag hoe hij leed, en zij vreesde er ook niet bij te zullen winnen. »Ik had beter gedaan te zwijgen en met hem te sterven.»

»Met hem sterven! gij Tonia! met wien wilt gij sterven?»

»Met André. O, vergeef mij, meester Jehan, vergeef mij, dat ik u moeite doe met dit te zeggen, maar ik kan niet anders.

André is mijn liefste, André moet sterven ; morgen, morgen reeds, zoo daar geene hulp komt, en ik met hem, dit is mijn éénige troost ; ik overleef hem niet !” En zij ging voort met schreiend handenwringen en afgebroken woorden uit te spreken.

Jehan Guillermin had veel zielskracht, veel zelf beheersching als het zijn moest, en als hij eenmaal uit zijn achteloos voortdroomen was opgerezen, en tot het aangrijpen der werkelijkheid gedwongen, omvatte hij die met vaste hand en overzag haar met helderen blik.

Hij stond op, hij nam Tonia's handen in de zijne, nu niet als een geliefde die vleiend hare droefheid bezweren wilde, maar als een vaderlijk vriend, die er de oorzaken van wilde peilen. »Spreek Tonia ! waarom vreest gij dat André sterven zal, nu meer dan op een anderen tijd ? gij hebt dan berichten van hem ?”

»Helaas, ja ! en zoo droevige ! waar wij juist hoop hadden, dat ons lijden ten eind zou zijn. Want hij keerde, hij keerde na zoo lang afzijn en als mijn verloofde, mijn bruigom welhaast, zoo wij het van u verkregen hadden.”

»Gij hebt hem dan weêrgezien buiten mijn weten, of was het reeds tusschen u en hem besloten vóór zijne verwijdering ?” vroeg Jehan ernstig en gelaten.

»Zes maanden na Pierre's dood is hij hier geweest in het geheim. O ! zoo gij gezien hadt, hoe hij zijn vader beweede ; samen hebben wij op diens graf geknield en gebeden, en toen heb ik hem mijne liefde toegezegd in vergoeding van zijn hard lot ; maar het was juist kort na dien tijd dat gij, gij zelf . . .”

»Ik begrijp wat gij meent, niet meer van dat, *dat* is voorbij,” viel Jehan schielijk in.

»Om u niet te grieven, vertoonde hij zich daarom niet aan u en zweeg ik, tot wij van den tijd en van uwe goedheid en grootmoedigheid eindelijk de vervulling hoopten van onzen wensch. André achtte nu het tijdstip daar om te spreken ; hij kwam uit Italië, waar hij lang had gezworven, hierheen . . . ik wachtte hem reeds sedert vele dagen. En nu, gisteren kwam iemand mij van zijnentwege tijding brengen, vreeselijke tijding. Hij is hier dicht bij ons, hij is te Avignon, maar in den ker-

ker, veroordeeld tot eene vreeselijke doodstraf, en morgen, morgen zullen zij dat vonnis uitvoeren, zoo God en de Heilige Maagd ons niet bijstaan, en gij ons uwe hulp onthoudt of hierin geenen raad weet."

»De ongelukkige heeft dus eene misdaad bedreven?» sprak Jehan strak en somber.

»Geene misdaad, maar eene overtreding, een ongeluk dat die wreedten als misdaad straffen. Als gij weet, heeft hij dienst genomen in Italië, in het leger van Zijne Heiligheid den Paus. Beter scherpshutter dan hij was er niet aan te wijzen. Ook is hem dubbele soldij geboden door den kapitein Mont-Barrois, broeder van den Vicomte Mont-Barrois, die zijn kasteel heeft dicht bij Avignon, toen hij in diens compagnie overging; maar toen de veldtocht was afgelopen, en André zijn gordel zoo wel gevuld zag met dubloenen, en zijn dienstdag uit was, gedacht hij mijner, vroeg zijn kapitein verlof, eer hij zijne verbintenis hernieuwde, en deelde hem oprecht mede wat hem naar Avignon terugriep. De ridder Mont-Barrois was een goed heer; hij gaf hem zijne vrijheid om naar Frankrijk terug te keeren, hij gaf hem zelfs een brief van voorspraak mede aan u, om u te bewegen uw neef in goedheid aan te hooren, en een anderen aan zijn broeder den Vicomte, met aanbeveling om André eene plaats te geven bij zijne jacht. Met zijn vuurroer op schouder trok hij voort, over berg en dal, en tot in het bosch hier in den omtrek, dat aan den trotschen markies Des Anges toebehoort. Daar dacht mijn arme André niet aan, toen hij eene prachtige ree voor zich uit zag rennen. In lang had hij geen schot gedaan dan op bevel van anderen: dit schoone beest als proeve zijner bekwaamheid den Vicomte aan te bieden, scheen hem een goeden inval. Hij laadde zijn vuurroer, hij legde aan op het wild, maar achter hem hoort hij voetstappen van menschen; iemand roept hem de verguizende woorden toe: »Wilddief! strooper!» André aarzelt, zijne hand beeft, zijne oogen schemeren; wel drukt hij zijn schot af, maar het is met een ongewissen blik en eene onzekere hand, hij treft het dier niet, dat reeds is weggevlucht, maar een mensch, maar een man die nederstort, aan den arm getroffen, en die man is de markies Des Anges zelf; zijn jachtstoet is met hem; men maakt zich meester

van André, hij wordt in den kerker geworpen, veroordeeld en morgen, morgen!..." Nieuw snikken eindigde Tonia's treurige mededeeling.

»De ongelukkige is niet te redden, zelfs al had hij ook slechts het dier geraakt. Inbreuken op de jachtrechten worden hier altijd met den dood gestraft, en nu den markies zelve! Men zal het nog daarbij voor boos opzet houden, zoo het dat niet is... neen, voorzeker de ongelukkige is niet te redden!" spreekt Jehan met eene bedaardheid, in wier beteekenis Tonia zich vergist, want zij roept uit:

»O, mijn God! hij wil zijn dood, hij wil hem niet redden, hij haat hem nog."

»Hij heeft mij veel leed gedaan, maar ik haat hem niet! — ik wil hem redden, Tonia! Bij uwe tranen, ik wil het; maar er is geen middel, ik weet er geen."

»Ik weet er een, *messer* Jehan. De Vicomte de Montbarrois is ook een groot heer, hij zou zich de zaak van André aantrekken, zoo de brief van zijn broeder tot hem kwam, die mij gegeven is door den goeden jongen man, die mij tijding van André is komen brengen en die een der getuigen was van het geval; hij was een der jagers. Als gij u nu wildet belasten met dien brief?..."

»Dat zou niet baten, mijn kind. Die groote heeren ondersteunen elkander altijd, waar het hunne voorrechten geldt, en daarbij, het kasteel ligt meer dan eene dagreize van hier, en morgen, zegt gij, ... is het de dag..."

»Gij hebt gelijk, dat zou te laat zijn! Maar iets kunt gij toch voor ons doen, zoo gij wilt," sprak zij nu vleiend, hare hand op zijn arm leggende.

»Wat?"

»Naar die oude markiezin gaan, die zoo dikwijls laat vragen naar dat werk, dat zij besteld heeft en waar gij nooit aan begint. Zij is de moeder van den heer, die André vervolgt. Zij zou onze voorspraak zijn, vooral als gij haar eindelijk dien bidstoel bracht."

»Dien bidstoel? Ik zou er juist vandaag aan begonnen zijn, en daarbij eene oude vrouw, die geen onderscheid kent tusschen een kunstenaar en een lakei. Neen, neen, dat zou ons niets verder brengen."

»Och of ik toch den geestelijke, die straks bij u was, hadde kunnen spreken!»

»Waartoe zou u dat geholpen hebben?»

»Zijn zij het niet, die boetvaardige Broeders van het kruis, die de veroordeelden bezoeken, vertroosten en den laatsten bijstand verleenen? . . .»

»Ja, Tonia, zoo is het,» sprak Jehan en verzonk in een diep gepeins.

»Welnu . . . Ik had dan van hem de gunst verkregen, mijn laatsten groet aan André over te brengen. Ik had hem door dezen de verzekering kunnen geven, dat wij samen sterven zullen; want morgen zal ik ook dáár zijn; ik zal zeggen tot die rechters en wreede groote heeren: Gij wilt een onschuldige dooden om eene onhandigheid. Doodt er dan twee, een jonkman en eene jonkvrouw, want hij is mijn bruidegom, mijn geliefde, en geen van ons zou leven zonder den ander.»

Jehan had geluisterd met eene zonderlinge mengeling van aandacht en afgetrokkenheid. Zijne fijne, edele gelaatstrekken drukten smart uit en bewondering tevens, terwijl hij haar aanzag.

»Gij hebt dien man dan wel lief?» vroeg hij met eene doffe stem.

Tonia antwoordde alleen door hare oogen vol tranen naar boven te slaan, en de handen over elkander te vouwen met eene uitdrukking van diepe smart, die onbeschrijfelijk is.

»Welnu dan, Tonia, ik heb nagedacht, en ik heb een middel gevonden om hem te redden.»

»En gij wilt het aanwenden, meester Jehan?» vroeg het meisje met angstige onrust, tot hem opziende.

Hij antwoordde niet, en hij zag haar niet aan, want hij had zich van haar afgekeerd en hij zag naar zijn kruisbeeld op, als moest hij, uit het aanschouwen dier voorstelling van den marteldood des Heilands zijne kracht putten en zijne liefde versterken om te volvoeren wat hij had uitgedacht.

Tonia naderde hem, sloeg met hartstochtelijkheid hare armen om zijn hals en riep uit: »O Jehan! Jehan! (voor het eerst noemde zij hem dus gemeenzaam) ziet gij, als gij dat volbrengt, als gij André weet te redden, wil ik u een groot leed besparen, wil ik u dit beloven, ik zal André mijne hand niet geven, en zelfs,

ja Jehan, ik beloof het u, ik zal u liefhebben, ik zal uwe echtgenoot worden, zoo gij het wilt; het zal mij mogelijk zijn!" riep het arme kind, in hare naïveteit niet begripende, hoe pijnlijk hem, den fijn gevoelende, die woorden treffen moesten.

»Ik dank u, Tonia! ik dank u,» antwoordde Jehan, terwijl hij zacht hare omarming afweerde, »zulk een offer begeer ik niet van u. Ik zal beproeven wat ik vermag, maar ik heb geen dank noodig; en nu Tonia, ga! ik heb behoefte aan eenzaamheid en aan het gebed.»

III.

Het was avond geworden; de superior der boetvaardige Broederschap van het kruis zat in zijne cel met de spijt en het verdriet op het gelaat, en trachtte tevergeefs zich te verstrooien en de opgewekte begeerte, die onvoldaan had moeten blijven, af te leiden of over te brengen op een ander voorwerp; het wilde hem niet gelukken. Moedeloos wierp hij zich in zijn wijden armstoel heen en weder en zocht den slaap. Toch kwam die niet tot hem, zelfs niet nadat hij hem uitgetergd had door eene teug of wat van den edelsten wijn.

Er werd aan zijne deur geklopt; hij liet een norsch »binnen» hooren.

Jehan Guillermin stond voor hem. De eerwaarde vader werd vuurrood; de beeldsnijder zag doodbleek.

»Vader Sempronio!» sprak hij met eene vaste stem, »is het niet uwe Broederschap, die het recht heeft een ter dood veroordeelde leven en vrijheid te geven?»

»Zoo is het, meester Guillermin, dat recht hebben wij eenmaal 's jaars,» antwoordde Sempronio. »Het is juist niet te groot eene belooning voor lieden, die het gansche jaar door, misdadigers moeten troosten in den kerker, en bijstaan in den dood. . .»

»En hebt gij van uw recht dit jaar reeds gebruik gemaakt?» viel Jehan hem in, zonder hem te laten uitspreken.

»Neen! er heeft zich nog geen veroordeelde voorgedaan, die het ons waardig scheen. Maar waarom komt gij mij storen met zulke vragen?»

»Vader Sempronio! Gij hadt dezen morgen begeerte naar mijn groot crucifiks. . . Ik kom het u brengen. Hier is het.»

Vader Sempronio, beurtelings bleek en gloeiend van verrassing, zag hem aan en scheen hem nauwelijks te begrijpen.

»Mijn zoon! mijn zoon!» riep hij eindelijk in verrukking.

»Is het waarheid, is het u ernst? Maar . . . . . dezen morgen wildet gij het niet afstaan voor al het goud der wereld, en nu, nu, wat zal ik er u voor betalen?»

»Mijn vader, ik heb het u meer dan eens gezegd; een meesterstuk wordt niet betaald met goud. Ik vraag u geene schatten, maar het leven van een mensch. Morgen zou er een veroordeelde ter dood worden gebracht. Hij is niet des doods schuldig. Mijn kruisbeeld sta ik u af voor zijne begenadiging.»

Vader Sempronio aarzelde geen oogenblik. Hij vroeg niet eenmaal den naam van den schuldige, zóóveel haast had hij zich in het bezit te stellen van het kunststuk, maar de volgende dag zag André aan de voeten van Tonia, die hem heenvoerde naar Jehan.

Nog prijkt de kapel van die Broederschap te Avignon met dat kruisbeeld, hetwelk Canova als een weergaloos meesterstuk heeft geprezen, en dat op *die* plaats den Christen Guillermin toch nog grootere eere brengt dan den kunstenaar.

Het kruisbeeld van meester Jehan Guillermin kan ons zinnebeeld en zedeles zijn, hoe de kunst kan geheiligd worden, waar zij gebruikt wordt ter eere Gods en tot heil der menschheid.

1848.

HET ADRES VAN DE KANTWERKSTER.

In zeker aanzienlijk huis, gelegen in 't Voorhout, die liefelijke wandeling binnen de stad 's-Gravenhage, heerschte op een namiddag in Februari 1686, eene zulke wanorde en luidruchtigheid onder de bedienden, als alleen kon verklaard worden uit de afwezendheid der meesters.

Wat er in de keuken omgaat, zullen wij niet eens trachten uit te vinden; men is er vroolijk, daaraan valt niet te twijfelen, en men lijdt er geen gebrek, getuige de overblijfselen van een maaltijd, die de tafel van den heer des huizes geene oneer zou gedaan hebben.

Wij gaan liever verder om op te merken, wat er gebeurt in een vertrek, waarvan de meubelen, draperieën en tapijten terstond uitwijzen, dat het niet tot het gebied der dienstboden behoort, dan in zoover zij er diensten te doen hebben. Het is eigenlijk het *boudoir* van Mevrouw, maar het heeft zulk een verlokkelijk uitzicht naar buiten op de wandelplaats, dat de kamenier, die wij hier nu vinden, het haar recht geacht heeft als hare vreugd, om er haar werk te doen, liever dan op eenige achterkamer, die geen uitzicht heeft dan op eene binnenplaats. Ware zij alleen geweest, die vrijheid zou hare verontschuldiging gevonden hebben in de nabijheid der slaapkamer en garderobe harer meesteres, en in de voorzorg, om de prachtige *robe*, waaraan zij te werken heeft, niet te verplaatsen; maar zij is *niet* alleen, en eigenlijk zij werkt ook niet. Het kleed hangt slechts losjes over den armstoel van Mevrouw, waarin zij zich heeft neêrgezeten, en zij speelt in verstrooiing met de kanten, waarmede zij het moet

garneeren, terwijl zij luistert naar de zoete toespraak van mijnheer den eersten kamerdienaar, die haar onvermoeid gezelschap houdt.

Het blijkt echter, dat zij meer gewillig is in 't hooren naar zijne taal, dan in 't gunstig beantwoorden daarvan. »Neen, Willem!» spreekt ze, »'t is een dwaas drijven van u mij daartoe te persen; 't is voor ons nog geen trouwtijd; we zijn beiden gewend aan eene goede tafel en licht werk, en zonder noodzaak het geval om te keeren, en voor zwaren arbeid moeizaam een stuk broods te winnen, dat lijkt mij niet, zoomin als u.»

»Maar denkt gij dan, Sophie! dat de baron, dien ik zes jaren lang gediend heb, met de meestmogelijke getrouwheid, en tot zijne groote *satisfactie*, mij uit zijn huis zal laten gaan zonder verzekerd te zijn, dat ik mijn brood heb; of meent gij, dat het hem aan invloed ontbreekt, om mij van eene goede *officie* te voorzien?»

»Ik heb er nog niet over gedacht, Willem, maar nu gij maakt, dat ik er over denken moet, zeg ik u . . . . reken er niet te veel op.»

»Wat gij, vrouwen, toch van ongeloovige natuur zijt, betwijfelt gij den goeden wil van Mijnheer!»

Zij schudde ontkennend het hoofd.

»Nu dan, wat suft ge! Eet hij vandaag niet met Mevrouw bij den President- Burgemeester?»

Zij knikte toestemmend, en haalde even de schouders op, of de vraag te dwaas was om antwoord te verdienen.

»Is Mijnheer gisteren niet met de Hoogheemraden van Rijnland een toer wezen doen naar Rijnsburg, en werwaarts de tocht verder ging?»

»Ik heb geen reden, om hierop *neen* te zeggen.»

»En morgenavond gaan ze beiden naar het *cercle* van de Prinses, de gemalin van den Stadhouders.»

»Wel waarom zouden ze niet? Ze gaan immers overal en altijd met de Grooten en Prinsen op en neêr. Gij, die met den baron gereisd hebt, weet het beter dan ik; het zijn dan ook beiden geboren edellui en van den besten adel, als ik wel gehoord heb.»

»Dat ze rijk zijn, weten wij beiden door ondervinding,» voegde

Willem er bij, haar glimlachend aanzierende, »en dus vraag ik : zou zulk een heer met zulke relatiën zijne bedienden uit zijn huis laten trouwen, zonder hen te verzorgen?»

»Ik zeg daar niets tegen; ik houd alleen, dat er voornamer heeren dan deze allen op zwart zaad zijn geraakt, of met de noorderzon verdwenen; ja, wat meer zegt, dat wondere rad van avontuur kan soms zoo zonderling kantelen, dat men groote Prinsen en Prinsessen naar beneden ziet buitelen, tot ze daar aêmechtig neêrliggen als visschen op het droge. . . . Daar hadt je die arme Koningin van Bohemen, die hier gewoond heeft, dat eene Koningsdochter was, en gekroonde Koningin, zoo goed als iemand denken durft; en nu, wat gaf het? mijne grootmoeder deed er de wasch op, maar als er geld zijn moest, geen asem hoor! en als de heeren Staten niet van tijd tot tijd waren bijgesprongen, dan zou ze op haar praalbed van honger zijn omgekomen om niet te spreken van die groote Koningin van Engeland, de eigen grootmoeder van onze Prinses, die naar ik heb hooren vertellen, indertijd hier te 's-Hage is gekomen, om hare juweelen te verkoopen. . . .»

»Dat is alles goed en waar, mijn lief! maar wat doet dat tot ons; kunt gij mij het *ja*-woord niet geven, omdat groote heeren laag kunnen dalen en vorstinnen als arme ballingen zwerven; zooveel te meer kans blijft er, dunkt me, voor ons, om op onze beurt in hoogheid te raken.»

»Kwâ kans, als je rekent op anderen, dat meen ik er meê, en daarom geef ik mijn *ja*-woord niet, voordat ik een aardig spaarspenningje machtig ben, en zie je, ik heb in den laatsten tijd slechte diensten gehad, en ik ben hier pas zes maanden.»

»En zes maanden lang heb ik je gebedeld, om een enkel zoet *ja* uit die kersroode lipjes; moet ik dan nog zes maanden vleien, eer ik het hooren zal?»

»'t Kan zijn, mits ge alreê van trouwen spreekt, eer ge 't hebt,» plaagde zij.

»Ei, geef het mij, en ik beloof je nooit meer van trouwen te spreken,» spotte hij, en greep naar hare hand, die met de kanten harer meesteres speelde. Hetzij uit *pruderie*, hetzij uit vrees voor de teêre stof, zij trok die hand terug; Willem, door stand en karakter, eer een vurig minnaar dan een kiesche, oordeelde,

dat hij zich door die beweging niet moest laten afschrikken, en herhaalde zijne poging met zulk eene snelheid en zulk eene drift, dat hij slaagde; maar door een luiden en angstigen uitroep van Sophie werd de vreugde dier overwinning gestoord.

»Sophie! beste Sophie! wat scheelt u? heb ik u leed gedaan of beledigd? dat was de intentie niet. Hemel! ze wordt bleek, ze is op het punt van in zwijm te vallen,» riep hij verlegen en ietwat terugtrekkende van ontsteltenis.

»Zie je dan niet, Willem!» riep ze nu, in tranen uitbarstende, »wat je gedaan hebt; de kant is gescheurd!» en werkelijk, ze toonde hem in het ragfijne weefsel eene aanmerkelijke scheur, die de volle breedte der kant besloeg.

»Dat is jammer, dat spijt me,» sprak hij verslagen; »maar toch gij krijgt en ontstelt u al te zeer; zoo'n ramp is het nu toch ook niet.»

»Ik zeg u, als Mevrouw het ziet, zal ze mij op staanden voet mijn afscheid geven.»

»Bah! daar is hier in huis wel ergers gebeurd, daar Mevrouw nooit van geweten heeft.»

»Maar dit zal ze weten; ze moet morgenavond deze *robe* aandoen op het *cercle* der Prinses; ik zou er de *manchetten* inrijgen, en daar kom jij met je linksche verliefdheid.»

»Kom, kom, Sophie! knor daar niet meer over; rijg andere kanten in die mouwen; moffel deze weg, tot ze hier of daar gemaakt kunnen worden, en ik geef je mijn woord, dat Mevrouw er niet naar omzien zal.»

»Een mooie raad: rijg er andere kanten in, alsof men van zulke soort voorraad had; en zie je dan niet, dat de geheele japon er meê gegarneerd moet worden; en dat het onderscheid in 't patroon altijd zou te herkennen zijn?»

»En wie zal daar op zoo'n drukke partij zoo nauw naar zien!»

»Wie? maar dat is hier juist 't ergste; vooreerst Mevrouw als zij zich kleedt; ten tweede de Prinses van Oranje, want je moet weten, het is oude kant, en wel point d' Angleterre, door de Prinses Royaal uit Engeland meêgenomen, toen ze hier kwam als bruid van Prins Willem II, en door deze aan Mevrouw's moeder, die hofdame was, ten geschenke gegeven bij de geboorte van den tegenwoordigen Prins. Naar het schijnt,

moet Mevrouw die bijzonderheid aan de Prinses hebben verteld, en deze, die als Engelsche en als vrouw van Willem III in alles belang stelt, wat hare moeder en schoonmoeder betreft, heeft de kant willen zien, daarop heeft Mevrouw beloofd die op 't *cercle* aan te doen . . . en dat is morgen."

En de arme kamenier was onder dit spreken opgestaan, als duldde hare innerlijke onrust niet langer, dat zij hare uiterlijke rust bewaarde. Zij hing nu het kleed met te late bedachtzaamheid zorgvuldig op een stoel, en hield de gescheurde kant samengevoegd, als ware door die schijnbare herstelling alles goedgeemaakt.

»Ja, nu begrijp ik het; die kant moet niet alleen gebruikt worden, maar zelfs bekeken en gehanteerd door vele dames, te beginnen met de Prinses. Maar dat alles zal toch eerst morgenavond zijn, en kan dat dan niet vóór dien tijd worden gemaakt?»

»Een kleinigheid! zoo'n scheur in één dag; en juist de kantwerksters zijn zoo langzaam. Zooveel dagen zouden zij er toe vragen, als wij er uren voor houden, en dan nog den nacht mede gerekend; en eene kantwerkster, die hare oogen te sparen heeft, werkt niet bij nacht."

»Dat zou ik wel eens willen beproeven; voor grof geld krijgt men alles gedaan, en ik heb er een paar dukaten voor over, om uwe betraande oogjes en uw droevig gezicht op te vroolijken en lustig te zien."

»En ik voeg er twee toe, mits het gebeuren mocht, dat hiervan niets uitlekte, en ik mijn goeden dienst behield. 't Zou een spaarpenning minder zijn; maar in 's Hemels naam, ik zou het er voor over hebben."

»Ik ben oorzaak van de schade, en zal die willig alleen dragen; de vraag is maar hoe die te herstellen?»

»Ik ken geene kantwerkster in den Haag, waaraan ik dit werk zou toevertrouwen met hoop op goede uitkomst; ik heb wel van twee Fransche juffrouwen gehoord, die eene wondere vaardigheid hadden, maar ik weet de namen niet, noch zelfs waar ze gehuisvest zijn."

»Als het Franschen geldt, hebben we Justin den nieuwen lakei; die jongen kent al zijne landgenooten . . . hier; al dat

Fransche volkje hangt aan malkaâr; 't is net als kwikzilver: als men 't scheidt, voegt het zich vanzelf weêr bijeen."

»Maar ga dan Justin' roepen," sprak zij driftig: »dat ik wete of er nog wat aan te doen is."

Willem haastte zich aan haar verlangen te voldoen, en Justin kwam boven; maar zijne mededeelingen waren niet zeer geruststellend; hij kende de namen zijner landgenooten, en wist bij wie zij in den Haag hadden gewoond; ook dat zij veel gewerkt hadden voor de aanzienlijkste dames, doch hij meende, dat zij naar elders vertrokken waren; althans hij zag ze niet meer in de kerk, waar hij ze vroeger altijd had gezien.

»Kom, kom! dat is nog geen bewijs," riep Willem, die onderstelde, dat dit slechts eene uitvlucht was, om eene lastige boodschap te ontgaan.

»Ik vrees van wel," sprak Sophie; »die *réfugiés*, als zij zich noemen, gaan trouw naar de Fransche kerk, en ze moeten weg of ziek zijn, als men ze daar niet meer vindt; maar je wilt het toch probeeren, Just?" vroeg zij vleierend.

»*De tout mon coeur, pauvre Sophie!* want ik beklag u van ganscher harte; geef mij gerust de manchetten mede; zijn de dames Mercier niet meer daar, wellicht weet Mad. Le Loup iemand anders, die hiervoor geschikt is."

»Ge kunt beloven wat ge wilt, Justin?" zeide Willem, »als het maar gauw en goed wordt gedaan; alle onkosten van deze historie zijn voor mijne rekening."

»*Et au bout du compte*, betaalt Mijnheer de baron," glimlachte Justin, het hoofd schuddende.

Sophie had intusschen den geheelen japon ingepakt, en de doos in zijne hand gevende, zeide zij: »Als juffr. Mercier het aanneemt, moet zij het garneersel er maar verder oprijgen; het is er slechts opgespeld; want 't zal wel op het laatste oogenblik wezen, dat het te huis komt; niet later dan zes ure morgenmiddag, of alles is ontdekt, en ik ben mijn dienst kwijt. Denk daaraan, Justin! en druk het de kantwerkster op het hart."

»Ik zal alles doen om u genoeg te geven, *Mamsel Sophie!*" sprak de jonkman galant, en verwijderde zich met zijn kostbaren last.

In eene nauwe, maar toch niet geheel onaanzienlijke dwarsstraat der Prinselijke residentie, waar de huizen, aan populieren gelijk, zich te hooger verheffen, naarmate zij zich enger tusschen elkander zien ingeperst, stond een huis, dat drie à vier verdiepingen had, waarvan de gelijkvloersche was ingenomen door een kleinen parfumeriewinkel, toenmaals nog geen magazijn, doch waar de dames toch reeds hare Fransche pomades, blanketsel en *eau-de-luce* konden koopen, hoewel het waar is, dat zij er noch het nieuwste, noch het fijnste zouden vinden. De eerste verdieping was ingenomen door eene stokoude Duitse dame, die in hare eerste jeugd als hofjuffer tot den dienst van Amalia van Solms in Holland was gekomen, en nu, te oud en te zwak om naar haar Vaderland terug te keeren, van een klein jaargeld leefde, dat intusschen voor hare geringe behoeften toereikende was. De tweede verdieping was voor 't oogenblik onbewoond, en de derde, die, welke ons het meest aantrekt, strekt tot verblijfplaats aan een zeer jeugdig meisje, dat er in volkomene eenzaamheid en in strenge afzondering schijnt te leven, ook in de volstreckte ontbering van al wat de weelde en de gemakken des levens uitmaakt. In dit onaanzienlijk vertrekje wordt niets gevonden, dan hetgeen tot de onmisbare behoeften behoort; een klein turfvuur brandt er op den haard, dat genoegzaam ware geweest, om de kleine ruimte te verwarmen, zoo de slecht gesloten deuren en ramen niet te veel tocht hadden doorgelaten, en vooral zoo, bij de al te groote nabijheid der dakpannen, de zoldering eene meer goed verzekerde ware geweest. Vier stoelen met houten zittingen, eene kleine vierkante tafel, eene bedstede met groene karsaaien gordijnen, en eene soort van antieke commode, op drie pooten hinkende, waarvan slechts eene enkele lade meer sluiten wil, terwijl de overigen uit nooddwang half openstaan. Dit meubel, in betere dagen het pronkjuweel der eerste verdieping, en dat nog hier en daar de sporen droeg van keurige bewerking in het ingelegd hout, was zeker, uit aanzien van den toestand van *invalide*, naar de derde verdieping verbannen, waar het ten minste nog eenigszins meubelde.

Verder waren de muren wit en vrij ruw met kalk overtogen; eene plank met kapstokken daartegen gehecht, moest het ge-

mis van eene hangkast vergoeden, en blijkbaar was dit voor de bewoonster voldoende, want ze waren zelfs niet alle in gebruik. Slechts één kleed en eene soort van zwart lakensche reisman tel met huik of kap was er opgehangen, uitmakende, met hetgeen zij droeg, hare gansche *garde-robe*; toch getuigde die kleeding, hoe eenvoudig ook, van een zekeren smaak en keurigheid, die ver af was van de verwaarloozing der armoede; het was van eene bruine wolachtige stoffe, maar keurs en mouwen waren met smal galon van dezelfde kleur belegd en met borduursel versierd; dat kleed sloeg open *en tablier*, en liet een onderkleed zien van bleek groen damast, dat echter, zoowel als de *robe*, de sporen droeg van een langdurig gebruik; een neêrliggende kanten halskraag bedekte zediglijk een fijnen hals, die echter niet door blankheid schitterde, dat niet vreemd was, want hare groote gitzwarte oogen en donkere gelaatstint kenschetsten haar terstond als eene levendige *brunette*, die onder eene meer zuidelijke luchtstreek was geboren, dan die, waar zij nu leefde; het glinsterend zwart haar was losjes opgestrikt, en ter weêrszijde van hare slapen met een zwart fluweelen lint gesierd; eenige kleine platte lokjes *marqueerden* de welving van het voorhoofd; de armen, door de opgestrikte wijde mouwen ter helfte zichtbaar, waren fraai van vorm, zoowel als de handen, maar men kon ze eer bruin dan blank, eer krachtig dan teeder noemen; de uitdrukking van het gelaat had iets schranders en vurigs, gemengd met iets zwaarmoedigs, alsof eene levendige prikkelbare natuur door lijden en zorgen tot stille zachtheid getemperd was; maar reeds zóó vroeg zorgen en lijden? Ze kon nauwelijks twintig jaren zijn. Werkelijk had ze nog niet eens dien leeftijd bereikt, maar de rampen en de smarten des levens wachten doorgaans niet, tot een mensch den rijpen ouderdom heeft bereikt, waarop men geleerd heeft ze met kalmte te dragen; 't is somtijds juist in de vaag der jeugd, dat het zware juk der beproeving op de schouders wordt gelegd; wèl dan die het moedig en rustig weet te dragen, en wie er de krachten door weet te oefenen voor geheel den verderen proeftijd! De jonge vrouw, die wij gadeslaan, is er niet voor bezweken, maar wellicht is zij nog niet aan het einde harer verdrukking.... Toch gelooven wij, dat haar de rechte

steun niet ontbreekt, en dat zij gewoon is zich door den bestergids te laten leiden. Een kleine Fransche Bijbel ligt naast haar op de tafel, waaraan zij gezeten is, en ziet er uit als een boek, dat veel ter hand wordt genomen; en zeker ook wel ter harte; want zij is eene van die velen, welke te dier tijd, om den wille van het vrije gebruik der Heilige Schrift en der voorrechten van het gezuiverd Christendom, zich de allerbitterste offers hebben getroost, en daarvoor strijd noch moeite hebben geschroomd; eene dier standvastige Fransche Calvinisten, die door geloofsvervolging uit het vaderland waren weggedreven, en die in de landen, waar ze eene schuilplaats zochten, onder de algemeene benaming van *réfugiés* werden aangeduid. Een terugblik in de geschiedenis, vóór wij het oog werpen op het lot onzer heldin, zal voor sommigen wellicht niet overbodig zijn.

Nauwelijks had Lodewijk XIV door den vrede van Nijmegen wat rust en ruimte gevonden ter voldoening van zijne andere staatkundige ontwerpen, of hij begon zich in te beelden, dat er nog een groote eertitel ontbrak aan zijn glorieijken naam: die van beschermer en handhaver des Katholieken geloofs. 't Is waarschijnlijk, dat er onder de redenen, die hem naar dezen palm deden grijpen, ook gewichtige en geldige waren, die met de staatswijsheid *van dien tijd* en *van dezen Monarch* konden bestaan; maar, zeker lagen er in de diepte gemoedsbezwaren, die den Vorst dwongen, om de menigte zonden en zwakheden van den mensch te boeten of te bedekken, door een pralenden ijver voor de Kerk, een ijver, dien men niet in hem zou mogen veroordeelen, indien deze hem niet had aangedreven, om bloedige vervolging te oefenen tegen een deel zijner onderdanen, die als rustige en gehoorzame burgers zouden geleefd hebben, indien hij het hun had gegund de voorrechten te genieten, door hunne vaders, na een veeljarigen kamp en ten koste van goed en bloed, voor hen verworven. Die voorrechten waren hun bekrachtigd en wettig gewaarborgd door Hendrik IV, Lodewijk's grootvader en voorganger op den troon van Frankrijk, en had Lodewijk XIII of zijn Minister Richelieu somwijlen voorwendsels gezocht, om ze te verminken of te bekorten, het Edict van Nantes was toch onverlet gebleven, al was ook door hem het Edict van Gratie daarnevens

gevoegd. Mazarin, Italiaan en Kardinaal, had dit Edict niet aangetast, hoewel in de oorlogen van de *Fronde* sommige Protestantsche veldheeren en edelen zich met zijne vijanden hadden verbonden; Colbert had het willen eerbiedigen, ondanks andere staatsdienaren van Lodewijk, die zeker van oordeel waren, dat eene overeenkomst hare kracht verloor met het verloop van tijd. Maar in het eind na het toenemen van den invloed van Letellier en Louvois en van de gewetensbezwaren des Konings zelve, onder den indruk van zijne relatiën met Mevrouwen de Montespan en de Maintenon, werden daarop al meer inbreuken gemaakt, begon men de heiligste rechten te verkrachten, de privilegiën te verminderen, de waarborgen om te stooten, en eindelijk, nadat men zich feitelijk tegen alle artikels van het Edict vergrepen had, werd dat Edict zelf herroepen, als ware dat eene daad geweest, waartoe men recht had. Maar had Lodewijk geen recht, hij had het geweld om zijn onrecht door te drijven; en daar men de ongelukkige Calvinisten door die berroeping van alle burgerlijke en godsdienstige rechten verstoken had, bleef hun slechts de keuze tusschen gewillige geloofsverzaking en verzet tegen hunnen wettigen Koning, want zelfs vrijwillige ballingschap stond hun van toen af niet meer vrij. Ook wie macht en moed hadden, namen de wapenen op en vielen in den strijd, of ondergingen den marteldood; wie nog kans zag te ontvluchten, en het verlies van have en bezitting niet ontzette, trok over de grenzen, en zocht schuilplaats in vrijer en herbergzamer landen.

Naar Holland vooral trokken die standvaste en rampspoedige Christenen heen, dat met ijverige Christelijke liefde de ellende van hun toestand trachtte te verzachten. Amsterdam, vooral hun vereenigingspunt, liet huizen voor hen bouwen; de Staten boden plaatsing en vrijdommen; de burgers brachten aanzienlijke sommen bijeen; de Stadhouder Willem III verleende pensioenen en toelagen uit eigen middelen; men bouwde kerken, richtte scholen op, en deed in één woord alles, wat men vermocht, om hun het verlaten vaderland te vergoeden. Maar was het dus voor de massa, enkelen waren er toch, voor wie zelfs deze hulp slechts ontoereikende troost bleek, of tot wie deze hulp niet reiken kon. Tot de laatsten behoorde het

jonge meisje, dat wij u voorstelden. Zij was van hoogadellijke geboorte, eene Gravin de Blanchefort, en de fortuin van haar vader stond aan zijn rang gelijk. Steunende op zijn invloed en hooge betrekkingen, had de Graaf de Blanchefort vóór 1682 het hulpmiddel der uitwijking niet willen aangrijpen uit gehechtheid aan zijn vaderland, maar zijn éénig kind, zijne dochter Cesarine, was verloofd met een edelman van hare religie, en hij hoopte haar onder diens bescherming Frankrijk te doen verlaten, en door zijn terugblijven voor de fortuin der jongelieden te waken. Maar 2 October 1685 kwam; de ballingschap zelve werd niet meer vrijgelaten; de huwelijken der Calvinisten zouden niet meer gewettigd worden, hunne kinderen nooit als wettig erkend; de vreeselijke vervolgingen vingen aan, en de zwakke bruidegom trad terug; hij had geen moed dit alles te trotseeren ter liefde zijner bruid; hij voegde zich naar den wil des Konings, en hij zwoer uiterlijk een geloofsvorm af, dien hij zeker niet uit overtuiging verzaakte. De verlatene bruid wilde met haar vader samenblijven; maar deze, die nu het bloed der oude Hugenooten in zich voelde bruisen, hief het zwaard des wederstands op, plantte den standaard van verzet op de tinnen van zijn oud vaderlijk kasteel, en tartte den aanval der woeste dragonders, voor wier overmacht hij toch eindelijk het grijze hoofd moest bukken, nadat de *grijze* poorten zich onder het geweld hunner sabelhouwen hadden gespleten; hij stierf onder hunne handen den marteldood, nog door de troostende tijding verkwikt in de uiterste ure, dat zijn oude dienaar Marc zich met zijne dochter door de vlucht had gered. Eene zulke vlucht met zulke herinneringen in het hart was echter voor de vluchtenden als eene gedurige vreeze des doods en der gevangenschap, die toch met iedere schrede voorwaarts ietwat terugweek, om voor andere zorgen en nooden plaats te maken. Meer dan de volstrekt noodige kleeding had Marc niet kunnen meêvoeren, en slechts zooveel geld en kleinooden, als in der haast bijéén te zamelen was. — Hierin bestond dan ook hunne éénige fortuin, hun éénig hulpmiddel voor eene lange onzekere toekomst, en dit was reeds voor een goed deel verminderd, toen zij eindelijk Holland hadden bereikt. Onder zulke zorgen, en na dit alles te hebben doorgeleefd, was Cesarine de Blanchefort met haar

trouwen dienaar te 's-Hage gekomen, waar zij eindelijk eene veilige wijkplaats had gevonden. Wat zij daar nu reeds geleden had, en hoe zij zich daaronder gevoelde, zegt zij ons zelve; want zij is bezig met schrijven, en het is ons gegund hare correspondentie in te zien. Ons oog valt echter eerst op hare cassette, een klein kunstwerk van ebbenhout met medaillons van geëmailleerd porselein, die familiewapens voorstellen, ongetwijfeld zoowel overblijfsel als souvenir van haar schitterend verleden, en waarop bij wijlen hare aandacht zich vestigt, hetgeen haar dan voor eene poos in een weemoedig gepeins doet verzinken. Toch heeft ze haar brief ten einde gebracht, en blijft, met het hoofd op de handpalm geleund, nadenkende, als overwoog zij het geschrevene.

Ziehier wat zij schreef:

»Het is mij zoozeer tot gewoonte geworden, mijne gewaarwordingen en ondervindingen aan u mede te deelen, mijne goede Hortense! dat ik u bijkans even geregeld schrijf, alsof wij nog te zamen in hetzelfde land woonden, in dezelfde provincie, en bovenal of ik antwoord kreeg....; want ik krijg geen antwoord, mijne waardste! Als ik mij zelve afvraag, waarom niet? vind ik de oplossing van die vraag nooit in eene oorzaak die u beschuldigt, want al heb ik ook geleerd iedere menschelijke vriendschap, en iedere wereldsche betrekking te wantrouwen, wij zijn meer voor elkaâr dan vriendinnen, wij zijn geloofsgenooten; onze hoop is dezelfde, wij deelen dezelfde blijdschap en vastigheid des geloofs; hoe zou tusschen ons de liefde niet onvergankelijk zijn; en ik weet, dat juist door datgene, wat mij al het overige heeft doen verliezen, gij nader tot mij gebracht zijt dan ooit voorheen; maar hoeveel kan er niet samenloopen, dat uw antwoord doet uitblijven, al is het, dat gij mijne brieven ontvangt: ik schrijf, zooals wij afgesproken zijn, aan het adres te Straatsburg, maar ik heb geen waarborg, dat het u gelukt is veilig daar te komen, en ook, wij leven in een tijd, waarin het meer dan anders bewaarheid wordt, dat, wie zich heden gerust en zeker achtte, reeds morgen getroffen is door het zwaard, dat boven zijn hoofd was opgehangen, zonderdat hij het wist; wellicht heeft het u reeds getroffen; wellicht richt ik het woord tot eene die reeds niet

»meer hooren kan en verstaan ; maar toch wil ik tot u spreken,
 »als kondet gij dat, en als mocht ik op antwoord rekenen ; mij
 »is het reeds verlichting, als ik mij voorstèlle, dat ik tot u spreek,
 »en mij uitstort aan uwe trouwe borst. De laatste maal schreef
 »ik u na mijne aankomst in deze stad, die mijn trouwe Marc
 »met eene zekere voorliefde tot onze verblijfplaats had gekozen,
 »in de hoop er bescherming voor mij te vinden onder de aan-
 »zienlijke Hollandsche familiën, die grootendeels protestantsch
 »zijn, en ons als vervolgte geloofsgenooten zeer genegen, hoewel
 »ik reeds door menige ervaring weet, dat velen hier onze natie
 »een bitteren haat toedragen, die maar al te veel gerechtvaar-
 »digd is, door alles wat de troepen van den Koning hier tijdens
 »den laatsten oorlog hebben gepleegd ; en als men bedenkt wat
 »ze doen onder ons, onder landgenooten, dan kan men begrij-
 »pen wat zij plegen als overwinnaars onder vijanden. Marc schijnt
 »het voornemen gehad te hebben, om hier zijn dienst aan te
 »bieden, als intendant of kamerdienaar bij eenig voornaam Heer,
 »om op die wijze in mijne behoeften te voorzien, en in het ver-
 »trouwen, dat hij dit licht zou vinden, had hij ons verblijf hier
 »ingericht op een beteren voet, dan onze beurs het gedoogde.
 »Ik voor mij, die op dit punt geen de minste ervaring had,
 »en alles aan hem overliet, vond mij op de tweede verdieping
 »redelijk wel gehuisvest, zonder er over te denken, dat welhaast
 »zelfs de derde, waar ik mij nu bevinde, mij een al te kostbaar
 »verblijf zou zijn, en gij, Hortense ! denk u uwe Cesarine in een
 »klein vertrekje tusschen vier kille witte muren bijna onder het
 »dak, waar zich geene meubelen bevinden, dan de volstrekt
 »onmisbare, en terwijl zij niet zeker is, het kleine vuur, dat nu
 »nog wat warmte aanbrengt, morgen te kunnen onderhouden ;
 »terwijl zij niet weet, of de eigenares des huizes wel genegen
 »is, om haar nog vele dagen langer de eenvoudige spijs te
 »doen toekomen, die zij noodig heeft ; herdenk u haar dan als
 »de Cesarine, die gij hebt gekend, nog zoo weinige maanden
 »geleden, in het volle genot van al wat daar liefelijks te aanschou-
 »wen was voor de oogen, en dierbaars te genieten voor het
 »hart ; maar denk u dan ook, waaraan zij dit alles heeft geof-
 »ferd, en geloof dan van haar, dat zij het nu wèl heeft, en beter
 »dan in dien tijd van strijd en onzekerheid, toen dit offer werd

»gevraagd, maar nog niet was gebracht. De armoede, mijne lievel
 »is eene van de wonderlijkste ervaringen, die de ballingschap
 »mij heeft doen kennen, en die mijn goede Marc, helaas! niet
 »beter kende dan ik. . . . Maar laat mij geregeld vertellen. De
 »trouwe dienaar had niet eens gelegenheid, de goedwilligheid
 »der Hollanders te beproeven: de vermoeienissen van de reis,
 »de angsten en worstelingen, waarmede hij te kampen had, eer
 »wij uit Frankrijk waren ontvlucht, en die hij met jongelings-
 »krachten scheen te trotseeren, hadden hem meer geschokt, dan
 »hij zelfs wist of mij wilde bekennen. En toen hij mij rustig hier
 »gevestigd zag, toen de overspanning week, die hem tot hertoe
 »had opgericht gehouden, viel hij machteloos en uitgeput op een
 »ziekbed neêr, dat binnen zeer weinig dagen zijn doodbed is
 »geworden. Gij begrijpt, hoe ik hem heb opgepast en verzorgd,
 »hoe ik met vurige beden zijn behoud van den Heer heb afge-
 »smeekt, hoe ik met doodelijke smarte het stervensuur zag na-
 »ken van den éénigen vriend, die mij op aarde nabij was ge-
 »bleven, een dienaar en verzorger naar den stand, een vader
 »naar het hart, een broeder door geloof, een voorganger in
 »krachtige liefde en vrome hoop. Zijn geloofsroem en geloofs-
 »blijdschap in de laatste uren waren zoo overheerschend en
 »krachtig, dat zij hem deden heenzien over alle wereldsche be-
 »zwaren, en hij mij wist te troosten met een ernst en vastheid,
 »als zag zijn verhelderd oog reeds de hand des Heeren uitge-
 »strekt, om de weeze te sterken, die hij in zoo hachelijken
 »toestand moest achterlaten.

»Ook ik geloofde aan die hand, ik blijf er op vertrouwen,
 »dat zij niet zal aflaten mij te steunen en te beschermen; maar
 »toch, ik leef nog niet in aanschouwen. . . . en alles om mij is
 »zoo duister, dat mij bijwijlen het harte bezwijkt. . . . In zulke
 »oogenblikken valt deze eenzaamheid mij verpletterend zwaar;
 »dan mis ik het zusterhart, waaraan ik kon uitschreien, dan de
 »broederlijke hand, die opricht, en de broederlijke toespraak,
 »die nieuwen moed in het harte stort, en die opwekt tot het
 »gebed; de druk van die eenzaamheid is sterker dan het gemis
 »van al het andere; dan is het mij, als moest ik van mij zelve
 »zeggen, als Davids klaagstem in den Psalm:

Non, le Dieu Souverain
 Ne lui tend plus la main,
 N'a plus soin de sa vie.

»en eerst dan als de angst der ziele mij tot het gebed heeft
 »gedreven, mag ik weêr zeggen met volle bewustheid van 't
 »geloofsvertrouwen :

Mais o Dieu, mon Sauveur,
 Ta céleste faveur
 Fut toujours mon partage ;
 Plus le mal est pressant,
 Plus ton secours puissant
 Relève mon courage.
 Toujours quand j'ai prié,
 Toujours quand j'ai crié,
 Dieu, touché de ma plainte,
 Loin de me rébuter,
 A daigné m'écouter
 De sa Montagne sainte.

»Maar gij kent het gewijde lied, dat we zoo vaak te zamen
 »ten Hemel opzonden, ik toen nog niet als nu de volle kracht
 »en beteekenis daarvan ervarende. Veellicht acht gij het vreemd
 »van mij, dat ik nog eenzaam blijve, en niet naar aansluiting
 »zoek met geloofsgenooten; . . . hier, waar men zegt, dat zoo-
 »vele onzer landgenooten samenzijn. . . .

»Helaas! de omstandigheden hebben als een onoverkomelij-
 »ken muur van afscheiding tusschen ons opgericht. Ik woon hier
 »in bij eene Fransche vrouw, maar zij is geene geloofsgenoote;
 »zij behoort tot de kerk van Rome, maar zij schijnt mij eene
 »vrij onverschillige Katholieke; zij begrijpt gelukkig niet wie en
 »wat ik ben, en een rechtmatig wantrouwen, dat ik tegen haar
 »heb opgevat, dwingt mij haar dat alles te verbergen. Tijdens
 »de korte ziekte van mijn' trouwen Marc, heb ik hare hardheid
 »en eigenzinnigheid opgemerkt. . . . zij is daarbij zeer ergden-
 »kend en baatzuchtig, op zulke wijze, dat ik haar mijne klei-
 »noodiën heb moeten in pand geven, toen zij begreep, dat de
 »onkosten van de ziekte en de begrafenis van Marc mijn gereed
 »geld hadden uitgeput; aan hare beschikking moest ik dit punt
 »overlaten, ik, die niets wist van de treurige vormen, die hier

»te lande bij zulke gelegenheden worden in acht genomen.

»Reeds heeft zij mij, na den dood van mijn vriend, de tweede
»verdieping doen ontruimen, omdat deze, waar ik nu ben, tot
»minderen prijs te bewonen is. Daar beneden, waar Marc ont-
»sliiep, is het nu den ganschen dag stil, als ontzag men er nog
»de rust van den zieke; maar des avonds treffen wonder schrille
»geluiden van muziek en stemmen mijn oor, en blijven aanhou-
»den tot laat in den nacht, alsof men zich daar bezighield met
»dans en spel; en 't rinkinken van glazen, het breken of om-
»werpen van flesschen of vaatwerk, schijnt mij te getuigen,
»dat hier onmatig gedronken wordt, of verschrikkelijke orgiën
»worden gevierd. Dan onderscheid ik somwijlen de klanken
mijner moedertaal, maar hoe? . . .

»Ik schreef naar Frankrijk, of het mijner familie mogelijk zou
»zijn, mij eenigen onderstand te doen toekomen; doch ik
»wacht tot hiertoe tevergeefs op antwoord. Ik smacht om dit
»huis te verlaten, . . . maar hoe er toe te komen, daar ik
»Madame Le Loup hare voorschotten niet kan teruggeven. Ik
»zou mij blootstellen om zonder huisvesting rond te dolen, daar
»zij het éénige, wat ik bezit, en waarop ik voor mijn aanvan-
»kelijk onderhoud rekende, in hare macht heeft. Zij eischte
»het van mij te harer geruststelling, en ik moest toegeven, zij
»had anders Marc geen rustig doodbed gegund; ik kon hem niet
»raadplegen, en ook . . . ik beken het, ik begreep toen niet de
»gevolgen van hetgeen ik deed, noch *hoe* de menschen zijn
»kunnen in hunne hardheid.

»Mij tot vrienden te wenden om hulp . . . gij zoudt mij dat
»raden, als gij u niet in een eenigszins gelijken toestand be-
»vondt; ik zelve zou gedacht hebben dit te doen, als men mij
»voormaals een zulken toestand had voorspeld . . . maar in
»waarheid, de rijken weten niet, hoe armoede het hart verandert
»en schuchter maakt, vooral niet, waar zij gepaard gaat met
»eene volstreckte afzondering als de mijne, en de verplichting,
»waarin ik mij gevoel om de eer mijner familie te bewaren,
»door mijn waren naam en afkomst te verbergen. Somwijlen,
»als ik mij in den tempel des Heeren bevind, en mij onder
»broederen wete, en ik mij broederlijke en zusterlijke liefde
»voorstelle, meen ik naar een hunner toe te treden, en van

»mijn toestand te spreken; maar de gezichten zijn mij vreemd,
 »en lokken mij niet uit tot gemeenzaamheid, of de onverschil-
 »lige vraag, waarmede ik wil aanvangen, wordt koel of ver-
 »strooid, of in 't geheel niet beantwoord, en ik verbeeld mij,
 »dat zij reeds mijne bedoeling geraden hebben, en in mij eene
 »*intrigante* schuwen. . . .

»Echter toen wij nog in Frankrijk waren, hoorden wij zooveel
 »voorbeelden aanvoeren van de onuitsprekelijke goedheid en
 »mildheid, waarmede men hier in Holland de ballingen om des
 »geloofs wille aanneemt en voorthelpt. Helaas! ik geloof het . . . .
 »maar ik heb nog geen moed gehad, om er de ondervinding
 »van te verkrijgen. . . . Ik weet ook niet tot wie mij te wenden,
 »ik ken de namen noch de woonplaatsen dier broederlijke
 »vrienden, en mij bij onverschilligen aan te melden. . . . Ik vrees
 »dat alleen de uiterste nood, de honger, er mij toe zal drijven,
 »want in 't eind, ik mag den Heer niet verzoeken, zoo Hij die
 »uiterste vernedering van mij wil . . . . ik mag niet vrijwillig den
 »honger dood sterven, als ik dien door vragen zou kunnen ont-
 »gaan; maar zoover is het nog niet, en ik klaagde u zwaarder
 »druk dan dezen. O! ik ben dankbaar, dat ik, toen ik mild-
 »heid kon oefenen, veelmalen niet heb gewacht tot men vroeg;
 »geraden te worden is de eerste behoefte der schuchtere lij-
 »dende. Madame Le Loup houdt mij ook hier, door eene be-
 »lofte; zij heeft mij verzekerd, werk of plaatsing voor mij te
 »vinden. Gij placht mij, om mijne vaardigheid in kleine vrou-
 »welijke handwerken, eene tooveres met de vingers te noemen.
 »Welnu, wie weet, hoe groote gave het mij nu blijken zal te
 »zijn! dien lust, dien ik had er mij in te oefenen, en de dienst-
 »baarheid zal ik mij geene schande achten, mits die mij niet
 »belemmere in den dienst van mijn Hemelschen Heer. Toch,
 »mijne lieve! indien 't maar eenigszins bestaan kan met dien
 »dienst, ga *gij* niet in ballingschap; het is hard te leven in den
 »vreemde, en 't moet zoet zijn op vaderlandschen grond te ster-
 »ven. God weet, dat ik mijner moeder haar rustig sterfbed niet
 »benijde te midden van allen, wie haar lief waren, maar toch
 »ik dank Hem, dat mijn vader liever den schrikkelijken, maar
 »waardigen marteldood stierf, dan deze ballingschap met mij
 »te deelen, en noem mij niet al te zeer eene morrende en on-

»dankbare; soms is het mij, als ware mij met dit leven, dat ik
 »nu leve, het zwaarste lot opgelegd.

»Toch zal ik eenmaal aankomen in 't eigen vaderland, in
 »t Huis des Vaders, waar vele woningen zijn.

»Ik vreeze slechter van Madame Le Loup te denken, dan
 »ik mag; maar in waarheid, zij haast zich niet met hare be-
 »lofte te voldoen, en ik begin te gelooven, dat de lust om
 »zich door mijn langer verblijf van mijne kleinoodiën te ver-
 »zekeren, haar die goede diensten doet uitstellen; en gisteren,
 »melieve! deed zij mij een voorslag, dien ik niet begreep,
 »doch die mij ontrust en eene onbestemde vreeze aanjaagt. Ik
 »ontmoet somwijlen in dit huis, als ik Madame Le Loup heb
 »te spreken, een jongmensch van een vrijpostig en aanmatigend
 »voorkomen, wiens manieren mij bijzonder tegenstaan, en gis-
 »teren, toen ik haar klaagde over het lastig gedruisch, dat tel-
 »ken male mijne nachtrust stoort, zeide zij mij, dat Mijnheer
 »de V. (zoo heet die jonkman) zijne dagen aan de Fransche
 »Ambassade moest doorbrengen, en dus wel recht heeft, zijne
 »nachten met zijne vrienden aan 't vermaak toe te wijden, dat
 »ik mij wachten moest hierover te klagen, en liever trachten de
 »gunst te verwerven van dien jongen edelman, die mij groote
 »diensten zou kunnen doen, en dat zij mij met hem samen
 »wilde brengen, mits ik beloofde, hem hoffelijk te bejegenen, en
 »gehoor te geven aan zijne wenschen. Ik begrijp niet, wat hij
 »mij zou te vragen hebben; maar in ieder geval moet ik die
 »samenkomst vermijden, want Mijnheer de V. is bij den Graaf
 »d'Avaux, de vijand mijner familie, en deze had mij maar te
 »zien om mij te herkennen. De Koning houdt strenger oog op
 »den hoogen adel, dan op de kleine burgers; d'Avaux zou mij
 »kunnen opeischen als eene Fransche wees, en dus onder de
 »voogdij des Konings! Dan, dan eerst zou een schrikkelijk lot
 »mij wachten, dan opende zich voor mij eene kloostergevangenis!
 »Hortense! ik durf hierover niet langer nadenken; want mij
 »duizelt het hoofd, en ik zal moeten vluchten, als Madame Le
 »Loup en de Heer de V. zich tegen mij vereenigen, en als ik
 »dan denk, wat Eugène lijden zou, zoo hij dit alles weten kon,
 »en indenkt, dat hij mij voor zooveel zorg en ellende had kun-
 »nen bewaren, had hij den moed gehad, mij tot gemaal te zijn

»en mijne ballingschap te deelen, want ik weet, dat hij mij
 »liefhad, en te smartelijker valt het mij aan zijne diepe zwakheid
 »te denken. . . Helaas! helaas! de verleidingen van het Hof,
 »van den rang, van de fortuin waren hem te machtig; de wet
 »des Konings bleek hem sterker dan de wet des Heeren, en
 »hij scheidde zich van ons, van zijne broeders en van zijn ge
 »loof. De barmhartige Heer vergeve hem en vergelde hem niet
 »met gansche verlatenheid! Hortense! deze herinnering had ik
 »niet moeten opwekken. Zij belet mij verder te schrijven, en
 »ook gij hebt voor nu genoeg." Hier volgde het einde van den
 brief en de aanbeveling om *poste-restante* te schrijven aan Ce
 sarine Didier, welken naam zij had aangenomen. Genoeg ook
 voor ons te weten, wie zij is, en hoe zij leeft, om haar te be
 klagen, haar lief te hebben, en veel voor haar te vreezen. Zij
 heeft nu haar brief toegevouwen, verzegeld, en slaat haar man
 tel om; zij wil dien zelve naar den post brengen; intusschen
 herinneren wij u, dat dit dezelfde Februari-middag is, waarop
 wij ons verhaal aanvingen, slechts iets later, want de duisternis
 valt reeds, en de lakei Justin bevindt zich in den winkel van
 Madame Le Loup met de boodschap van de kamenier, en op
 deze wijze vinden mijne lezers nu zelve de verbinding van het
 geen wij ons voorspel konden noemen, met het tafereel, dat
 daarop gevolgd is; want, terwijl Cesarine de trap afkomt, zegt
 Madame Le Loup tot Justin: »Ik zeg u, mijn vriend! dat die
 »kantwerksters niet meer in mijn huis wonen, ze zijn eene maand
 »geleden vertrokken."

»Maar weet gij dan haar adres, of eene andere, die daartoe
 »geschiktheid heeft?"

»Neen, ik weet niemand," hernam zij even onwaar als onvrien
 delijk, want zij had toch aan Cesarine kunnen denken, en onder
 zoeken of deze wellicht lust en geschiktheid had voor die taak.

»Er kan veel aan verdiend worden," hield Justin aan. Madame
 Le Loup antwoordde niet, zij zag naar Cesarine, die was blijven
 staan, en met belangstelling scheen te luisteren naar hetgeen Justin
 zeide.

»*Eh bien, Mamsel! qu'y a-t-il donc?*" vroeg Madame Le Loup
 met zeker vinnig ongeduld, »gij denkt uit te gaan met dit weêr,
 bij 't vallen van den avond?"

»Een brief bezorgen, Madame?»

»Dat kan voor u gedaan worden, ik heb het u meer gezegd Mamsel!»

»t Is onnoodig, ik doe het liefst zelve!»

»*Bien-sûr une intrigue!*» mompelde de vrouw des huizes den lakei aanzienste, met een zekeren glimlach op Cesarine, en luider tot deze:

»Welnu, Mamsel! ga dan, tenzij gij u liever hier ophoudt om mijne zaken te bespieden.»

»Maar, Madame! ik geloof, dat het hier veeleer mijne zaak geldt,» hernam Cesarine zachtmoedig, doch met zekere vastheid, »ik hoorde dezen man van werk spreken, naar eene kantwerkster vragen, en gij scheent niet op mij te denken?»

»Hoe kon ik weten, dat dit uw werk was?» bromde deze.

De lakei, die sinds lang opmerkzaam was geworden, sprak nu zeer verheugd: »Het zou dus mogelijk zijn, dat gij kans zaagt, Mamsel?»

»Wellicht... indien gij mij toestaat te zien, wat er gedaan moet worden.»

»Gelief slechts zelve te oordeelen,» en hij opende zijn carton, en zij kwam nader, en sloeg de kap harer *mantille à la Maintenon* weg, om beter te kunnen zien. Justin zag haar strak aan.

»*Mon Dieu! c'est vous!*» riep hij uit.

»*Tais-toi, je t'en prie!*» riep zij snel en verschrkt; en luider: »Kom met mij, op mijne kamer zal ik verder met u spreken.»

Justin had niets zoo haastig te doen, dan haar te volgen; maar toen hij zich daar bevond, was het niet zijn eerste werk haar de kanten te toonen. Met de eigenaardige hartstochtelijkheid van het Fransche karakter, wierp hij zich op de knieën, en kuste den zoom van haar kleed, tot zij hem de hand toestak om hem tot opstaan te nooden.

Justin had de dochter van zijn voormaligen meester herkend. Hij was niet meer bij den Graaf de Blanchefort in dienst, toen Cesarine tot uitwijken werd gedwongen; maar toch had hij altijd eene dankbare herinnering van zijne jonge meesteres behouden, en nu hij haar weër zag in zoo veranderden toestand, terwijl er gemeenschap van lot en lijden tusschen hen bestond, nu moest de goede jongeling onder tranen en uitroepingen zijne

verrassing en vreugde over dit wederzien lucht geven, het al onder betuigingen zijner deelneming over den treurigen toestand, waarin hij haar terugvond. Wij kennen Cesarine nu reeds genoeg, om te weten, dat ook zij dankbaar en gelukkig was over deze ontmoeting, dat zij den jongen land- en geloofsgenoot, al was hij haar mindere in geboorte, als een vriend begroette en hem haar vertrouwen schonk, zoover dit noodig was. Hij aarzelde echter haar opnieuw van het werk te spreken; zij bracht er hem op, en toen zij het gezien had, verklaarde zij zich in staat, de begeerde herstelling te volbrengen.

»Binnen zoo korten tijd als het gevraagd wordt? maar dan zult gij den nacht moeten doorwerken!» sprak hij meêwarig.

»Dat zegt niets, men laat mij toch hier de ruste niet.»

En hoewel Justin nog eenige tegenwerping maakte, omdat het hem ter harte ging, dat zijne voormalige meesteres, eene gravin de Blanchefort, voor eene Hollandsche kamenier zou werken, toch eindigde hij met het haar over te laten. Hij zou het kleed terughalen op het uur, dat zij aangaf, en intusschen vertrouwde zij hem de bezorging van haar brief; omtrent haar naam en rang had hij het stilzwijgen moeten beloven, en zou dat gehouden hebben reeds uit zich zelve. Het gevoel van de waardigheid der geboorte sprak toenmaals bij een Franschen lakei niet minder luid, dan bij de meesters zelve; ook toen hij heenging, en Madame Le Loup hem een paar nieuwsgierige vragen wilde doen, zeide hij haar vrij norsch: »Zorg gij, dat gij eerlijk en hoffelijk handelt met Mamsel Didier, of zoo niet, Mijnheer de baron F. zal weten, dat gij eene gevaarlijke *intrigante* zijt.»

Mevrouw de barones F., onkundig van alles, wat er in haar huis en met haar kleed was voorgevallen, bevond zich den avond van den volgenden dag op het *cercle* der Prinses van Oranje, en hoewel haar toilet noch het meest schitterend, noch het meest smaakvolle was onder de vele prachtige en smaakvolle, die men er zag, had zij toch de voldoening, dat de Prinses, zoodra de *étiquette* het veroorloofde, tot haar kwam, haar

toesprak, en met welgevallige belangstelling haar kostuum gadesloeg, maar bovenal een scherp oog richtte op de kanten manchetten, waarmede hare mouwen gearneerd waren.

Verheugd zooveel opmerking te wekken, hoewel zij wist, waaraan die toe te schrijven, deed Mevrouw F. haar best, om de ongelijke fijnheid en het prachtig *dessin* der kanten voor de Prinses te doen uitkomen; terwijl zij er bijvoegde, dat alleen eene Vorstin, als de Princesse Royale, ze had kunnen wegschenken, en dat ze ook alleen maar door eene Vorstin behoorden gedragen te worden, gelijk het slechts was uit gehoorzaamheid aan de Prinses van Oranje, dat zij er zich nu mede had gesierd, en dat zij ze volgaarne Harer Hoogheid wilde aanbieden, indien deze ze nog ter gedachtenis harer Vorstelijke tante en schoonmoeder geliefde te bewaren.

»Volgaarne, en met veel dank neem ik ze aan, barones!» sprak Maria met bevallige gemeenzaamheid, »echter onder ééne voorwaarde!»

»Die vervuld zal worden, zoo het in mijne macht staat, Mevrouw!» hernam de barones zich buigende.

»Ik wenschte het adres te hebben van de persone, die deze kanten heeft gedicht?»

Mevrouw F. kleurde van schrik en ergernis.

»Uwe Hoogheid meent dus,» sprak zij verlegen, maar toch gekrenkt, »dat ik de vermetelheid zou gehad hebben, haar deze kanten aan te bieden, hoewel dus lang gebruikt, dat ze herstelling noodig hadden?»

»Ei neen, Mevrouw! gij moet dat zóó niet opvatten,» hernam Maria met zachten glimlach. . . »Maar reeds de tijd, die er tusschen ligt, sinds ze nieuw waren. . . Mijn wellieve heer, de Prins, heeft nu ruim zijn dertig jaren, en met zoo teêre stoffe is licht een ongeluk gebeurlijk!»

»Uwe Hoogheid heeft daarin gelijk; maar het is nog niet gebeurd, en dus. . .»

»Ik bid u, twist niet tegen de waarheid,» hernam de Prinses, en toen met de toppen der vingers op de kant wijzende, deed zij haar de gestopte plaatsen opmerken, die, hoewel met merkwaardige handigheid aaneengehecht, toch de sporen eener andere behandeling vertoonden dan die van het oorspronkelijke speldewerk.

Mevrouw de barones F., verrast en beschaamd, wist niet wat te zeggen, en stond op het punt in tranen uit te barsten; maar de Prinses nam zachtkens haar arm, voerde haar ter zijde, en sprak op een minzamen toon van vertrouwelijkheid:

„Geloof mij, Mevrouw, juist de gedichte kant is mij liever dan de onbeschadigde, want zij doet mij reeds nu de vlijt en het vernuft bewonderen van eene onbekende, en zoo ik mij niet bedrieg, zal zij mij in de gelegenheid stellen, om de kennis te maken van eene belangwekkende en rampspoedige geloofsge-noote. Haar adres, Mevrouw! moet in uw bezit zijn, en zoo ik wel onderricht ben, vindt gij het op het oogenblik in den zak van uw kleed.”

Mevrouw F., zelve nieuwsgierig om te weten of de Prinses gelijk had, tastte in den zak van haar galakleed, en vond daarin werkelijk het adres van Cesarine Didier, benevens een klein biljet, waarin deze op de meest voegzame en bescheiden wijze zich aanbeval in de gunst der barones F., en hare aanbeveling vroeg, waar het zijn kon.

De Prinses van Oranje maakte zich van het adres meester, en noodigde Mevrouw F. uit, den volgenden morgen in de vroegte een toer met haar te doen naar het huis ter Noot, waar deze achtenswaardige Vorstin te dier tijd zich bezighield met eene inrichting daar te stellen ten behoeve van adellijke Fransche juffers, die uit oorzaak van geloofsvervolging zich in vrijwillige ballingschap hadden begeven, en naar Holland waren gevlucht.

Mevrouw F. nam die eer met dankbaarheid aan, maar bleef toch den ganschen avond peinzen over het wondere goochelspel van het adres, waarbij men eene Prinses tot medehulp had gebruikt. Te huis gekomen, werd Sophie ondervraagd; deze loochende alles met de stoutste vermetelheid; en Mevrouw F. zou nooit het woord van het raadsel hebben gevonden, zoo niet Justin met edelen moed zich zelve was komen aanklagen.

Hij had Sophie stilzwijgendheid beloofd, en hij hield woord; hij beschuldigde zich zelve van het ongeluk met de kant, liep daar losjes overheen, en kwam toen op Cesarine. Bewogen met haar hachelijken toestand bij Madame Le Loup, had hij haar hooge bescherming willen verzekeren; zonder den moed te

hebben zijne meesteres daarvoor rechtstreeks in te roepen, had hij Cesarine geraden, zich door een biljet aan te bevelen bij de voorname dame, voor wie zij had gewerkt, om op die wijze zich bekend te maken. Zij had Justin's raad gevolgd, en hij had goedgevonden dit biljet, met het adres, in den zak van de *robe* zelve te bergen. Later begreep hij het ongenoegzame van dien maatregel; toen had hij zelf aan de Prinses van Oranje medegedeeld: dat eene Fransche vluchteling van hooge geboorte zich in gansch verlaten toestand bevond, te bescheiden en wellicht te fier was, om iemands hulp in te roepen, dat zij door vrouwelijke handwerken haar onderhoud wilde zoeken, en dat de herstelde kanten, die Mevrouw de barones F. dien avond zou dragen, als proeve konden strekken van hare kunstvaardigheid. Men ziet hoe dit had gewerkt. Als men vraagt hoe het een lakei gelukte, zijne *supplicatie* zoo spoedig onder de oogen eener Prinses te doen komen, dan bewijst men zijne onkunde in de inrichting der paleizen, waar de livrei elkaâr gewoonlijk de beste en snelste diensten doet. Justin was *réfugié*, en de Prinses van Oranje, die zich bijzonder toelagde, om, zooveel zij kon, de wreede onrechtvaardigheid van Lodewijk XIV jegens zijne onderdanen goed te maken, had Franschen van zijne kennis in haar dienst.

Justin dankte zeker aan hare tusschenkomst, dat hij zijne volle vergiffenis kreeg van Mevrouw F. Cesarine kreeg den volgenden morgen eene uitnoodiging van de Prinses van Oranje, om zich op het huis ter Noot te laten vinden.

Zij achtte het onnoodig, haar waren naam voor deze edele beschermster te verbergen, en in vollen zin toonde zich Mariadat vertrouwen waardig. Cesarine de Blanchefort werd opgenomen onder de dames van het huis ter Noot, onder welke hare kunstvaardigheid haar eene onderscheidende plaats gaf, terwijl haar beminnelijk karakter en vrome zin haar zoovele vriendinnen verzekerden, als zij er geloofs- en landgenooten vond.

Haar vast vertrouwen op den Heer der hulpe was niet teleurgesteld; zij ondervond in Holland de waarheid van des Heilands woord: »Zoo wie om Mijns naam wil zal hebben verlaten huis »of broeders, of zusters of vader of moeder, hij zal honderdvoud »terug ontvangen.»

Want ook zelfs in het huis ter Noot eindigde hare loopbaan niet. Een beminnelijk en deugdzaam Hollandsch edelman had meer edelmoedigheid dan haar voormalige verloofde, om de arme wees tot gemalin te kiezen, en zij werd de stammoeder van een dier aanzienlijke Hollandsch-Fransche geslachten, die nog onder ons bloeien, en waarop zich het oog met eerbied vestigt, als op de getuigenis van groote geloofsbeproeving en standvastige trouwe, door verblijdende uitkomst bekroond.

1851.

DE SAMENKOMST TE GREENWICH.

HISTORISCHE FANTASIE.

Op een zwoelen zomerschen avond van 't jaar 1630 stak eene kleine maar stevige boot den Teems over naar Greenwich. Behalve de beide roeiers, die zich in niets onderscheidden van gewone sloeproeiërs, bevonden zich daarin nog twee personen, die meer onze opmerking verdienen. De één, een mantusschen de dertig en veertig jaar, droeg het deftig maar eenvoudig gewaad van een aanzienlijk man, die op reis is, en die het onnoodig acht zijn rang door zijne kleeding te bewijzen. En in waarheid, al had deze man een gescheurden mantel gedragen of een versleten hoed, al had hij geen degen op zijde gehad, hij zou toch iedereen den indruk gegeven hebben van een fier en hooghartig man, meer geschikt om te heerschen dan om te dienen, en niemand zou het gewaagd hebben, hem op anderen toon aan te spreken, dan die voegt tegenover personen, wier meerderheid men erkent, hetzij uit aanzien van geboorte en maatschappelijke onderscheiding, hetzij uit aanzien van schitterende geestesgaven, of buitengewone kachten der ziel. Tot de zulken behoorde onze vreemdeling; men zag het niet enkel aan zijne vaste en trotsche houding, aan dat zekere in gebaren en stem, waardoor eene vraag uitgesproken werd als een bevel, veellicht zelf onbewust van den indruk, dien zijn woord of de beweging zijner hand maken moest op anderen, maar ook uit zijn git-zwart, fonkelend oog, diep in de kas verscholen en overwelfd door eene zware, maar fraai geteekende wenkbrauw, en de snel-

heid en fierheid waarmede hij dat oog opsloeg. Men las het op zijn gewelfd voorhoofd, dat iets krachtigs en onbewegelijks had, als ware het uit brons gegoten. Het fraai krullend haar, dat er overheen dartelde en in sierlijke lokken ook den hals omgaf, vervroolijkte ietwat de strenge somberheid van een gelaat, welks trekken allen getuigden van een diepen en schranderen geest, maar dat toch weinig behagelijks had en veeleer afschrikken moest dan aantrekken voor hen, die minzame bevalligheid of regelmatig schoon verkozen boven den waardigen ernst van een mannelijk voorkomen, dat ontzag inboezemt en eerbied afdwingt. Zijne handen waren blank en aristocratisch fijn, hoewel zij gespierd en krachtig bleken, zoo vaak hij zijn zwaard omklemde (en hij deed het dikwijls) met eene krampachtige beweging, die bewees dat, ondanks zijn koel uiterlijk, heftige gemoedsaandoeningen hem innerlijk bewogen. Dit zal zeker niemand bevreemden, zoo wij gezegd hebben, dat de persoon, dien wij voorstellen, niemand anders was dan de bekende Engelsche staatsman Thomas Wentworth, die later als graaf van Stafford, als Onderkoning van Ierland en Minister van Karel I, zulk een belangrijken invloed heeft geoefend op de zaken van het koninkrijk en op het lot van den Koning, en dat hij op dit oogenblik als op de grenslijn stond, die zijn vroeger leven voor altijd zou afscheiden van zijn volgend, en waarbij het laatste als de volstreckte tegenstelling en ontkenning zou zijn van het eerste. Wij gaan u toonen, wat hem op die grens nog een oogenblik tegenhield en toeven deed, en ondanks welken tegenstand en welke voorstellingen hij die overtrad. In diep nadenken verzonken stond hij op het gevest van zijnen degen geleund, het hoofd eenigszins gebogen, en de oogen strak gevestigd op het klare en kalme water, dat ditmaal eenen helderen zomerhemel te weërkaatsen had. De persoon, die met hem was en wiens kleeding een der jongelieden van goeden huizescheen aan te duiden, die sommige voorname heeren als pages dienen tot zekeren leeftijd, had echter iets in het voorkomen dat niet met deze verklaring bevredigde; zijne weelderige gitzwarte haren waren onder een groen fluweelen barret opgenomen met strikken van zilverlint, met meer zorg en behaagzucht, dan men in een aankomenden knaap kon onderstellen. Het-

zelfde kon men ook opmerken van de gelaatstrekken, die, hoe-wel fijn en jeugdig, toch veel meer uitdrukking hadden dan die een jongeling in de eerste vaag der jeugd eigen konden zijn; die uitdrukking was zelfs nog iets meer dan schrand, zij was trotsch en vermetel; en toch, de blikken der schitterend zwarte oogen hadden somwijlen dat liefelijke en teedere, dat wel nooit door de oogen van een knaap kon worden uitgesproken. De fijne voeten, de kleine gevulde handen, de edele houding, de sierlijke gestalte, de tengere leest en de zachte ronding der vormen, spanden allen te gelijk samen om op de gedachte te brengen dat het pageskleed eene vermomming was, waaronder zich eene bevallige dames-figuur verborg, gedachte die wel niet volkomen strookte met den ernst van den meester, maar die zich des te beter vereenigen liet met den toon en de manieren van den page tegenover dezen. Op de bank waar hij zat, waren zijden kussens nedergelegd en nog daarenboven was de mantel van den edelen man uitgespreid onder de voeten van den dienaar, die ze daarop uitstrekke met dezelfde zorgeloosheid als koningin Elizabeth dat zou gedaan hebben op dien van een harer onderdanen.

Die ongewone verhouding tusschen deze beide personen zal zich intusschen voor ons spoedig ophelderen, als wij luisteren naar hetgeen zij spreken.

De page, het hoofd eenigszins achterover werpende, zag met zekere spijt of bekommering hoe de edelman telkens dieper wegzonk in eigen gepeinzen, en voor niets anders zijne oogen scheen te gebruiken dan om het rimpelen der golfjes te bespieden, en zeker met eene poging om hem af te leiden, sprak hij:

»Zeg mij, Sir! hebt gij u niet vermaakt met de anecdote van *Lady* Panshaw, die Davenant gisterenavond zoo geestig voordroeg?»

»Ongetwijfeld, *Mylady*! de avond is ongemeen zacht en liefelijk....»

Mylady-page beet zich geërgerd op de lippen.

»Uwe aanmerking is juist, Sir! alleen zij is niet precies een antwoord op mijne vraag, die, ik erken het, ook niet belangwekkend genoeg was om uwe aandacht te verdienen, Sir Thomas!»

»Gij hebt mij iets gevraagd?» vroeg hij verwonderd.

»Ja, Sir! ik wilde weten of wij welhaast het punt bereikt hebben, waar gij besloten zijt aan wal te stappen?»

»Wij zijn er zoo aanstonds. Hij wacht mij in dat kleine huis daarginds, dicht bij het park; maar verveelt u dit watertochtje dat gij die vraag doet?»

»Inderdaad! zou dat te verwonderen zijn? Ik ben gewoon in lustiger gezelschap dan het uwe op dit oogenblik is, over den Teems te glijden. . . .»

»Is dit een verwijt?»

»Aan uwe stroefheid en hardnekkig stilzwijgen, ja!»

»*Mylady!* Bedenk dat gij uit eigen vrijen wil verlangt hebt mij te vergezellen, dat ik gewenscht had den tocht alleen te doen. . . .»

»En dat gij daartoe menigte van zwarigheden hebt geopperd, die ik allen heb wederlegd of uit den weg geruimd, op zulke wijze dat ik zelfs mijne sekse heb verloochend, om mij te maskeren onder het gewaad van een edelknaap, omdat gij mij voorhieldt hoe hij moeilijk tot een ernstig onderhoud zou te bewegen zijn, in de tegenwoordigheid eener vrouw; en dit bezwaar overwonnen zijnde. . . .»

»Bleef er nog een; het grootste van allen, dat u en mij zelveu betrof.»

»En welk dan?»

»Ik kon voorzien dat ik in een uur als dit, meer in de stemming zou zijn om ernstig met mij zelveu te rekenen, dan om een vermakelijk gezelschapshouder te wezen voor u, daarom bad ik u mij te vertrouwen en mij alleen te laten.»

»Wat vertrouwen aangaat, Sir! van mijne zijde heb ik u, geloof ik, geene zoo geringe bewijzen daarvan gegeven, dat gij het eenigszins in twijfel kunt trekken; maar wat uw verlangen aangaat om bij deze samenkomst geen enkelen getuige te hebben van onze zijde, daar kon, daar mocht ik niet mede instemmen, ook om uws zelfs wil, opdat die later niet verkeerd mocht worden uitgelegd. Het Hof, Sir Thomas, heeft te dezer dage zooveel openbare aanvallers en zooveel geheime vijanden, dat het recht heeft argwanend te zijn, en ik moet u bekennen: men wantrouwt daar nieuwe vrienden, die nog geene andere proeven van zinsverandering hebben afgelegd dan beloften.»

»Wat dat betreft, *Mylady*! ik hoop welhaast zulke proeven af te leggen van mijne trouw, dat de scherpste argwaan daarbij slechts over zich zelve zal te blozen hebben,» antwoordde Wentworth fier en met eene vastheid, die aan zijne verzekering klem bijzette. »Toch,» vervolgde hij, »heb ik mij niet willen verzetten tegen uw bijzijn, en ik voor mij schroom geenszins te uwen aanhoore te spreken, sinds ik wèl besloten ben niets te zeggen, waarover ik mij niet ernstiglijk heb beraden met mijn verstand en met mijn geweten, en wat ik niet zou kunnen verantwoorden en willen volhouden voor de gansche wereld. Gij ziet mij *nu* wisselen van partij, *Mylady*, maar gij zult mij niet zien weifelen, en van nu aan verwissel ik niet weêr, dat is eene keuze voor het leven!»

»Ik geloof zoo, Sir! maar te minder kan mijn bijzijn u hinderlijk wezen.»

»Mij! daaraan hebt gij gelijk, Gravin; doch zooals gij weet, ben ik niet de éénige belanghebbende, en of *hij* tevreden zal wezen zich over zoo teedere en wichtige punten te bespreken in het bijzijn van een derde. . . .»

»Ba! van een page! wie acht op een page?»

»Zeker . . . indien deze page maar niet te veel belangstelling toont in hetgeen er gesproken wordt, en daardoor de opmerkzaamheid op zich vestigt.»

»Ik beloof u dat ik mij gansch onzijdig zal houden, en een zoo onnoozel gezicht zal zetten, of ik van het geheele gesprek geen woord kon verstaan.»

»Dat is iets . . . *Mylady*! Alleen het stelt mij nog niet volkomen gerust. Uwe onvergelykelijke schoonheid is wel vermomd, maar geenszins verborgen door dit gewaad; het doet dit veel eer uitkomen op eene wijze, die een hartstochtelijk en zinnelijk man, als John Pym is, moet aantrekken en tot scherper opmerkzaamheid uitlokken.»

»Ik zal die weten te ontgaan door alle hulpmiddelen die in mijne macht zijn; en geloof mij, Sir! Ik vermag nogal veel op mij zelve en op anderen, als ik mijn vermogen wil gebruiken.»

»Aan wien zegt gij dat?» hernam hij, haar aanziende met een blik, waarin oneindige diepte van hartstocht te lezen was, doormengd met somberen weemoed. „Gij vermoegt veel te

veel op menschenharten, Lucy! beproef nooit hoever het uiterste van uw vermogen zou gaan op mij, want ik geloof dat ik zwak zou kunnen zijn voor u."

„En zoo gij zwak waart . . . zoudt gij mij verloren hebben," hernam zij, „want ik kan niet beminnen dan wie heerschen over zich zelve, en heerschappij voeren over anderen."

„Het is zoo!" antwoordde hij ernstig, maar zonder bitterheid; „ik heb het opgemerkt: er gloeit evenveel eerezucht onder uw elpen voorhoofd, als teederheid in uw vrouwelijk harte, maar ik weet te goed, dat ik alleen aan de vereeniging dier beide eigenschappen ons samenzijn danke, om ze te misprijzen; alleen dringt voorzichtigheid mij, u te waarschuwen tegen een onbedacht beproeven van uw vermogen op mij . . . of op anderen . . . bij voorbeeld op den man dien wij zullen zien; gij zoudt veel kunnen bederven door zulke tusschenkomst en niets kunnen winnen."

„Dat laatste geef ik nog niet toe, maar toch het andere is te waarschijnlijk om ons daaraan nutteloos te wagen. Ik beloof u daarom de meest mogelijke stilzwijgendheid en onzijdigheid bij hetgeen er gaat voorvallen"

„Ik ken u, *My lady* en in die hoop alleen kan ik het wagen eene zulke getuige met mij te nemen. Maar zie hier onze landingsplaats, vergun mij nog even u uit de sloep te helpen en u dan te herinneren aan uwe rol."

„Uwe hulp is mij onnoodig," sprak de *Lady* lachend, terwijl zij zoo vlug en levendig, als een knaap het had kunnen doen, aan wal sprong. „Gij ziet nu hoe ik mijner vermomming eere doe; pages helpen zich zelve!"

Sir Thomas Wentworth nam nu zijn weg naar een huis, dat men ook wel voor eene kleine pachthoeve kon houden; met een grasperk, waarop schapen en geiten graasden tot voorplein, en gelegen in het lommer van het park, hoewel het toch niet daartoe behoorde. Het was inderdaad niets anders dan eene herberg, die in den zomer zelden bezocht werd, doch in den herfst, in het jacht-seizoen, het vereenigingspunt was van alle jagersgezellen en ondergeschikte personen, wier meesters tot de koninklijke jacht werden toegelaten. Zij wachtten hier het sein af om de jacht te volgen, of wel zij rustten er uit van de ver-

moeienissen, nadat die was afgeloopen. Ook droeg de herberg tot uithangbord een vergulden hertenkop en had zelfs voor de inwoners van Greenwich alleen dan eenige aantrekkelijkheid, als zij er die soort van bezoekers konden ontmoeten. Daar het nu zomer was en Somersset-house geene bewoners had, was Park-Inn een van de rustigste en bescheidenste openbare huizen, die men kiezen kon voor eene geheime samenkomst.

Ook bevond er zich in de vrij ruime gelagkamer maar één persoon, zeker dezelfde wien Wentworth hier afspraak had gegeven, die in afwachting van zijne komst zich eene kan *ale* had laten reiken en in de uiterste rust aanteekeningen zat te maken in een zakboek.

»Kastelein, ik heb noodig alleen te blijven met den *gentleman*, die daarbinnen is,» sprak Wentworth tot den meester des huizes, die met overgedienstigheid de deur voor hem open deed.

»Dat heeft die *gentleman* mij ook reeds gezegd, *Mylord!*» hernam deze, »en uwe lordschap kan volkomen gerust zijn; de enkele reiziger, die er nog mocht komen, zal zijne teug bier wel in onze huiskamer drinken.»

»*Mylord!*» herhaalde Wentworth, de schouders ophalende, met een glimlach tot zijn *page*.

»De man profeteert!» fluisterde deze.

Toen trad Wentworth binnen, altijd door den *page* gevolgd, hoewel deze terstond bescheiden op den achtergrond trad.

Nauwelijks had de vreemdeling Wentworth zien binnentreden, of hij stond op en ging hem te gemoet.

»Tom!»

»John!» riepen nu beide tegelijk en als uit één mond, en zij vielen elkander in de armen als twee innige vrienden, die elkander in langen tijd niet hadden gezien en recht verheugd waren nu weder samen te zijn. Wentworths oogen schitterden of zij wat vochtig werden, en Pym trachtte zijn gevoel te verbergen onder een luiden lach.

»Wel fraai, Tom!» barstte hij uit. »Gij zegt naar de lieden te verlangen; gij kondigt hun gewichtige mededeelingen aan; gij geeft hun plaats en tijd aan, om rustig en onbespied met hen te zamen te zijn; en... als zij dan komen, laat gij ze wachten, tot zij van ongeduld stampvoeten en ten laatste met de wanhoop der berusting hun troost zoeken in de *ale*.»

»Ik beken schuld, John!» hernam Wentworth op zachter toon dan hem gewoonlijk eigen was; »maar gun mij ter verontschuldiging aan te voeren dat ik pas een paar dagen te Londen ben, en in allerlei zaken te voorzien had eer ik tot u kon komen.»

»Nu, nu! gij hebt uwe zaak niet met zooveel ernst te bepleiten; ik begrijp zeer goed dat gij geen meester waart van uw persoon voordat gij u in de sloep bevondt. Van alle kanten bestormd door onze vrienden . . . Ééne vraag; gij hebt toch zeker Hampden gesproken, en Lord Say, en . . .»

»Nog niemand hunner: ik wilde u eerst gezien hebben,» hernam Wentworth, door de optelling der namen aan het doel zijner komst herinnerd.

»Ik had u dat niet ten kwade geduid,» antwoordde Pym, terwijl zijne breede hand nogmaals de fijne vingers van Wentworth greep en die drukte; »maar ga zitten, wij kunnen onze zaken niet staande afdoen, dunkt mij.»

Nauwelijks had hij dit gezegd, of met snelle gevatheid schoot de page toe en zette een stoel neder voor zijn meester, terwijl hij in ererbiedige houding achter dezen staan bleef en intusschen een scherp onderzoekenden blik wierp op Pym, die nu uitriep:

»Wat zie ik, Tom! gij gaat de houding van een pair aannemen . . . een page!»

»Die zich te Londen aan mij verbonden heeft en hier met mij blijven zal zoo gij het goed vindt.»

»Mijnentwege volgaarne, zoo gij oordeelt dat wij even vrij kunnen spreken . . .» zeide Pym, een vluchtigen blik op den page werpende, die zich nu in een hoek van het vertrek plaatste op eene der houten banken, die aan het beschot waren vastgehecht.

»Wat mij betreft, hetgeen ik u te zeggen heb, zal ik welhaast met woorden en daden uitspreken voor de wereld,» hervatte Wentworth, terwijl hij zich nederzette.

»En ik, ik heb gewoonte alles te zeggen wat ik wil ten aanhoore van ieder; en wat ik gezegd heb, neem ik nooit terug; ik schroom dus de ooren van een page niet, schoon het waar is dat zij dikwijls wijder openstaan dan die van hunne meesters; doch gij hebt altijd aristocratische manieren gehad . . . En nu . . . tot onze zaken . . . maar eerst toch moet gij nog

even hooren wat ik heb uitgevonden om den Koning ten laatste te dwingen het Huis der Gemeenten op te roepen, en om te gelijk onzen aartsvijand, den ouden rechtsverdraaijer Noy, een voorproefje te geven van hetgeen hem te wachten staat, als hij werkelijk met de *ship-money-bill* durft opdagen, zooals de sprake gaat. Ik heb hier, terwijl ik u wachtte, eene kleine optelling gemaakt van al de misbruiken en gewelddaden waartoe zij aanleiding kan geven. Luister."

»Liever niet, John! hetgeen ik u zeggen zal maakt mij wellicht minder geschikt om zulke mededeelingen van u te ontvangen.» hernam Wentworth, terwijl hij opstond en zich voor den schoorsteen plaatste, alsof de strijd zijner aandoeningen hem niet toeliet gezeten te blijven. Eene wijle liet hij het hoofd tegen het beeldhouwwerk van eene der kolommen rusten. Toen hij aanving te spreken had zijne stem iets dieps en vols, men zou bijna gezegd hebben iets weemoedigs, als ging er veel in hem om dat hij wilde verbergen; alsof hetgeen hij zeide wel het gevolg was van een onwrikbaar besluit van zijn verstand, doch waarmede zijn hart nog geen vollen vrede had.

»Ik bid u, John! hoor mij aan zonder ongeduld en zonder bitterheid, en bovenal zonder vooroordeel. Ik heb dit onderhoud gewenscht; ik kon daarmede niet wachten tot wij elkander weder zagen in onzen gewonen kring, omdat ik dien kring niet meer zal binnentreden, althans niet meer in denzelfden toestand, en omdat ik u wilde voorbereiden op een stap, dien ik besloten had te doen; doch die niet door mij gedaan moest worden zonder uwe voorkennis.»

»Maar, *by heaven!* welk een stap kan dat dan zijn, dien gij mij met zooveel plechtigheid aankondigt?" vroeg Pym, met zekere onrust. »Wist ik het niet beter en vreesde ik niet u te beleedigen, gij zoudet mij op de onderstelling brengen dat . . . maar neen, dat kan niet zijn.»

»Wat oordeelt gij dat niet zijn kan?" vroeg Wentworth met gejaagdheid.

»Dat gij u zoudet terugtrekken van de openbare zaken, dat gij opnieuw door de zucht tot uwe studiën aangetrokken, voor die verlokking bezweken waart en u gingt afzonderen op het land, om daar uw vroeger leven van afgetrokken kamergeleerde te

hervatten; maar neen, dat kan niet zijn, een geest als die van Thomas Wentworth, eens ontvlamd door de eierzucht en bezielde tot de werkzaamheid der daden en niet die der bespiegeling, kan niet meer zijn lust vinden in de onvruchtbare beschouwingen van een schrijfvertrek. Hij moet leven in het leven."

»Zoo is het ook met mij, John! en wel verre van mijn werkring in te perken, ga ik dien uitbreiden . . . slechts ga ik dien zoeken aan eene andere zijde dan voormaals; ik heb mij eerst vergist in de keuze van mijn pad; nu verlaat ik den krommen weg der oppositie om met ernst en oprechtheid mijn koning te dienen, en hem te helpen zijn aangevallen en geschonden gezag te herstellen."

Pym schudde het hoofd met een minachtenden glimlach.

»Neen, Tom! neen, dat is niet waar, dat geloof ik niet. Waarom gij goedvindt zulke ijdele scherts te spreken, begrijp ik niet recht; alleen zeg spoedig dat het scherts is; gij weet, ik kan geen spotternij verdragen op dit punt en van u allerm minst."

Wentworth bracht de hand aan het voorhoofd, als voelde hij zich pijnlijk aangedaan; hij beet zich de lippen, als om ze te weerhouden een haastig antwoord te spreken en zweeg.

»Gij, gij zoudt de man zijn om aan Karels zijde te gaan, gij, om zijn despoten wil te helpen doorzetten tegen de belangen van het Vaderland; gij, gij zoudet de knie buigen voor een Koning, voor de vrouw van een Koning; want gij weet het, zij is het die regeert; gij, gij zoudt loon aanvaarden van een zwakke, wien gij verpletteren kunt met één arm; gij zoudt in dienst treden van Jesabel en Astaroth?"

De breede Herkulesborst van Pym zwoegde van drift, terwijl hij zich zelf dus opwond; zijne oogen begonnen te flikkeren alsof daar phosphorisch licht in vonkte; zijn voorhoofd begon te gloeien en de aderen zwollen op, alleen maar bij de voorstelling van iets dat hij nog niet als zekerheid wilde aannemen, hoewel het zwijgen van Wentworth hem reeds bewijs moest worden.

»Gij spreekt met te veel drift en met te veel beelden, John, om mijne zaak nu met een helder oog te overzien;" hernam Wentworth, die zich inbond tot kalmte en matiging; »maar ontdaan van uwe omschrijving, hebt gij de waarheid gevonden,

of liever, gij hebt verstaan wat ik u zooeven zeide en dat volle ernst was. Ik ga den Koning dienen, mijn wettigen Koning, na hem lang in zijne rechten miskend en bestreden te hebben op eene onbarmhartige wijze. Ik ga mijn ongelijk herstellen; daarin is niets gelegen wat een welgeboren man zich behoeft te schamen. Ik ga het koninklijk gezag, de koninklijke voorrechten oprichten uit hunne gezonkenheid en op vasten grondslag vestigen. Het is eene grootsche en edele taak, waarvan ik al de bezwaren inzie, doch die ik op mij genomen heb te volbrengen; eene mindere voldoet mij niet meer, en deze is voor mijne krachten berekend... Noem dit zooals gij wilt, maar geloof mij, doe dezen stap gelijk met mij, het zal ons beiden goed zijn samen te blijven."

»Zoo is het dan toch waar!" hernam Pym in eene diepe verslagenheid en op een toon, als had hij uit Wentworths woorden niets begrepen dan alleen de bevestiging van hetgeen hem zulke zielesmart toebreacht.

»Ik heb mijn vriend Thomas Wentworth verloren, en die mijn vriend was, gaat mij verlaten en een verrader worden!" En Pym sloeg zich heftig met de vuist op de borst, als wilde hij de sterke aandoeningen verdrijven, die hij daar voelde opkomen.

»Ik bid u, John! onthouden wij ons van haastige en bittere woorden." viel nu Wentworth in, somber en wel getroffen door de diepe ontroering van zijn vriend, maar toch zich zelve oogenschijnlijk gelijkblijvende in kalmte van houding en koelheid van trekken. »Hoor mij geheel, eer gij mij oordeelt. Bedenk hoe ik, eenvoudig land-edelman, die niets zocht dan de rust van het studeervertrek, die leefde in de navorsching van classieke schrijvers, plotseling en mijns ondanks in de openbare verdeeldheden werd betrokken en daarin *dus* verwickeld, dat ik eindigen moest met er deel aan te nemen, zou ik niet lijdelijk slachtoffer zijn. Toen eenmaal uit mijne ruste opgeschrikt, voelde ik de onrust die tot strijden en werken prikkelt, de leegte die niet meer door de kalme genietingen van voorheen kon worden aangevuld, en zoo nam ik de eerste plaats de beste die ik open zag, zonder keuze, zonder nadenken, en vooral zonder te overwegen dat dit eigenlijk mijne plaats niet wezen kon!"

Pym, die eerst van drift was opgesprongen, had intusschen

weder zijn stoel genomen, doch hij gebruikte dien alleen om met het bovenlijf over den rug te leunen, en zoo, het hoofd rustende in de handpalmen, luisterde hij met aandacht, als hoorde hij nu werkelijk zonder vooroordeel maar met plan om te wederleggen: de gewoonte van het parlamentslid zegevierde over de aandoeningen van den mensch. Nu viel hij in:

»Uwe plaats niet! en waarom niet uwe plaats? De edelman, die zich liever liet gevangen zetten dan het hoofd te bukken voor de koninklijke willekeur die hem schatting oplegde, kon toch moeielijk elders zijne plaats kiezen dan op de banken der oppositie.»

»In de opwelling der eerste drift, onder den eersten indruk der krenking, ja, dat is zoo; maar als hij later inziet dat hetgeen hem willekeurig scheen, niets was dan een noodgreep der zwakheid, die om zich heên tast naar hulpe, dan voelt een man van mijn aanleg, van mijn karakter, van mijn hart vooral, dat zijne taak niet die is om een dergenen te wezen die deze zwakheid afmatten en ten onder brengen; maar dat het een grooter, een moeielijker, maar een meer roemvolle arbeid is die zwakheid steun te geven en te maken tot eene groote kracht, en bij dat pogen de eerste te zijn, al ware men zeker, ook de éénige te blijven.»

»Voor! de éénige te blijven, mijn arme Wentworth! Ik zie wel door welke influisteringen uwer eerzucht gij u verlokken laat; maar geloof mij, zij misleiden u, zij zijn zoo valsch als de stelling waarvan gij uitgaat, zoo valsch als uwe handelwijze door de wereld zal beoordeeld worden, als gij niet naar beteren raad luistert en u omkeert eer gij een voet zet op dien verkeerden weg. De eerste zijn! de éénige blijven! ziedaar wat u noodig is en wat gij vooral zoekt, onverschillig hoe en waar . . .»

»Neen,» viel Wentworth in, »een bewijs daarvoor is dat ik u naast mij wil hebben.»

»Gij wilt mij *niet* naast u hebben; gij weet wel dat ik niet meer zal, niet meer kan afwijken zelfs, van het pad dat ik eens heb gekozen, en dat ik het ook niet zou willen,» zelfs al stond mijne rekening met het hof aan de uwe gelijk.»

»Mij dunkt die staat gelijk! Beiden hebben wij aanvallen gedaan op het koningschap en op het koninklijk prerogatief.»

»Slechts waren mijne aanvallen zonder eenige verschooning en met den onwrikbaren wil om te treffen en te dooden, als die van den matroos, die een schip ter entering beklimt en weet dat hij slachtoffer moet worden of overwinnaar; de uwe hadden meer den vorm van een ridderlijk tweegevecht, waarbij men het meest den degen laat blinken om zijne partij te doen terugwijken en een proefje te geven van zijne behendigheid! Wij staan dus niet zoo gelijk dat ik zou kunnen doen wat gij doet. Maar weet gij waarom gij mij noodigt u te volgen, terwijl gij zekerheid hebt dat de noodiging vruchteloos is? Omdat een innerlijk gevoel van waarheid u zegt, dat gij niet verantwoord zijt voor u zelve, vóórdat gij u gerechtvaardigd hebt bij mij . . . . maar die geruststelling zal ik u niet geven door mijne vrijspraak.»

»Gij vergist u, ik wacht die niet en ik zou die zelfs overbodig achten,» viel Wentworth in, op strakker en hooger toon dan hij nog had gevoerd, en niet vreemd: Pym had hem werkelijk doorzien; Pym ontdekte hem als aan zich zelve, en niets verbittert meer een hooghartig man, dan zich geraden te zien door hem wien hij, ware het zonder opzet en bewust van wat hij deed, hoopte te misleiden. »Neen,» ging hij voort op drogen, lossen toon, »ik kom u dit alleen zeggen omdat wij collega's waren en omdat ik mij niet van uwe partij wilde scheiden zonderdat gij het wist.»

»Uw geheugen is wel wat ongetrouw,» hervatte Pym met ironie. »Wij zijn iets anders dan collega's in het Lagerhuis. . . Wij zijn schoolmakers geweest, wij zijn vrienden geworden, en het Huis der gemeenten heeft slechts hereenigd wat sinds lang verbonden was door innerlijke overeenstemming.»

»Vrienden zijn wij geweest, ik erken het, en had gewenscht het te kunnen blijven; maar wat overeenstemming aangaat, die ontken ik: wij zijn veeleer contrasten. Uw smaak, uwe levenswijze, uwe gewoonten, uw karakter en uw los en vroolijk humeur trekken u heên naar het volk, roepen u om voor het volk en onder het volk te leven, terwijl mijne gewoonten, mijn smaak, mijne neigingen zelfs,» hervatte Wentworth onwillekeurig met een blik op de lady-page, »mij heêntrekken naar . . . .»

»Het hof! waar zulke bloemen bloeien,» glimlachte Pym, ook

naar die zijde heênziende. Ik begrijp dat maar al te goed . . . maar waarlijk, gij zult mij toch toestemmen, dat tot hertoe die contrasten, zooals zij samengevoegd waren, een schoon en krachtig geheel vormden, en dat ons verschil zelfs de sterkte uitmaakte van onzen band. Mijne opgeruimdheid vervroolijkte bijwijlen uw somberen ernst; als ik u medesleepte uit uwe afgetrokkenheid in het midden van het gewoel, verfrischte dat uw vermoeid brein en vernieuwde uwe denkbeelden, ietwat gedrukt onder het wicht uwer folianten en tusschen de vier muren van uw studeervertrek. Uw ernst daarentegen weêrhiel mij van uitspattingen, waartoe een overmoedige geest en een bloedrijk gestel mij soms verleidden; in 't kort en om niet meer uit te weiden over de voordeelen eener betrekking, die zoowel aan uwe zijde waren als aan de mijne, gij hadt mij noodig en ik u! Dit zult gij mij toestemmen."

»Wij waren elkander noodig en wij hadden elkander lief!» herhaalde Wentworth nu weder met gevoel; »voorzeker stem ik dat toe, en daarom ook, al verdenkt gij er de oprechtheid van, herhaal ik mijn woord: wij moesten niet scheiden."

»Blijf dan waar ik ben, *ik* zal niet veranderen. Ik weet te goed wat ik wil, op welk doel ik afga en hoe ik het zal bereiken."

»En het is juist daarom dat ik een anderen weg kies. De oppositie brengt ons op kronkelende sluippaden, waarbij men nooit den open vrijen weg kan gaan, waarbij men zich althans ieder oogenblik moet afvragen: waar ga ik heen? waar breng ik anderen?

»Maar, ongelukkige! diezelfde belemmeringen scheidt gij u juist, als gij de vaste stelling van een openlijken en ruitelijken tegenstand verlaat, waarop men zich vrij en fier kan bewegen."

»Zoo vrij en fier als *Highway men*, die wel uit hunne sluiphoeken te voorschijn komen om den aanval te doen, en dus vermetel het licht en de openbaarheid braveeren, maar die toch zich uit den weg maken zoo haast de geregelde macht tegen hen optrekt; of zeg mij waarom gij te Londen in de *city* woont; waarom gij uwe vrienden en bondgenooten verzamelt in het geheim, buiten de stad, in de afgelegene graafschappen of in de duisternis, des nachts, ten ontijde?"

»Nu ja,» hernam Pym, wat getroffen, »maar wij komen toch openlijk voor den dag met hetgeen wij in die duisternis hebben gewerkt. En de intriges der hofpartij, liggen die dan zoo bloot en worden die dan niet verheimelijkt voor het volk? Is het u dan zoo op eenmaal ontducht, welke kunstgrepen de Koning moest gebruiken eer hij de voorrechten des volks kon bereiken om ze te vernietigen, hoewel hij bezworen heeft ze te handhaven. Weet gij wel dat het zijne ministers zijn, zijne staatslieden die ze moeten uitvoeren, zoo al niet uitvinden? Neen, geloof mij, eerst dan wacht u strijd, aarzeling, wankelmoedigheid, als gij u ten dienaar stelt van den zwakken, weifelenden, ongestadigen Koning, die wel souvereine macht zou willen uitoefenen, maar geen souvereinen wil heeft, omdat zijn wil eigenlijk niet de zijne is; die zeer gaarne heerschen zou met willekeurige macht, maar om die terstond in handen te geven van anderen . . . En dan meent gij te kunnen berekenen waar gij op afgaat?»

»Volkomen goed. Ik voer den Koning in eens recht door naar de volstreckte oppermacht en ik gebruik zijne hand om de mijne te bevestigen. Zijne wankelmoedige schreden zal ik maken tot een vasten, geregelden stap, een stap die op de overwinning toegaat, en ik zal dien scepter wel zoo vast drukken in die weifelende koningshand, dat gij allen, mijne heeren van de oppositie, u daaronder bukken zult of vergaan!»

Wentworth had zich reeds zoo diep ingedacht in de nieuwe positie, die hij ging innemen, en had zich reeds in verbeelding zóó vereenzelvigd met de denkwijze en de gevoelens van een koningsgezind staatsman, dat hij er onwillens den toon van aannam, en dat die toon klonk als eene bedreiging, die anderen moest waarschuwen en schrik aanjagen. Pym ook voelde die vereenzelving van zijn vriend met zijne vijanden zoo goed, dat hij in hem op eenmaal niets meer zag dan eene tegenpartij, waartegen hij te strijden had.

»Vermetele!» riep hij uit, onder den indruk dier dreiging, »dat zult gij niet: ik heb u straks voorgehouden wat gij zocht, beter dan gij het zelf wist; ik zal u nu zeggen wat gij vinden zult: Gij vindt eene verlorene zaak, die gij niet redden kunt en waarmede gij zelf zult verloren gaan. Gij, die voor de groot-sche taak bestemd waart om een troon te helpen ondermijnen

en op de puinhoopen er van een nieuwen en grootschen tempel te stichten, ten oorbaar van een goed volk, dat u geroepen heeft tot dezen dienst; gij zult u verlagen een vermolmden en wankelenden troon te onderschragen, en gij zult verpletterd worden onder de puinhoopen. En al gelukte het u, Karels schep-ter tot een diamanten staf te maken, en al vermochten wij niet, hem dien uit de hand te rukken, toch zouden wij dien weten te gebruiken, om er u mede te verbrijzelen."

»Welnu, doe dat als gij kunt, mits ik eerst bereikt heb wat ik wilde! Maar voorzeker, de troon van Karel Stuart staat niet zóó wankel als gij onderstelt, en zijne zaak is niet zóó wanhopig als gij die afschildert. En om te voorkomen dat zij het ooit worde, is het dat ik haar tot de mijne maak."

»Gij spreekt tegen beter weten aan, om u zelve op te winden tot een moed, dien ik overmoed schatte. . . . Hoe menigmaal bespraken wij niet te zamen den toestand van den Koning en van het koningschap te dezer dage, en was het niet altijd ons besluit, opgemaakt als met wiskunstige zekerheid, dat er geene hoop meer was voor Karels troon, zoomin als voor de bedorven kerk des lands?"

»Dat is zoo! alleen. . . als wij de zaak des konings zoo verloren achtten was het. . . meen ik, omdat wij beiden tot hare aanvallers behoorden, maar sluit mij buiten uwe rekening, en gij hebt eene gansch andere uitkomst. En ziet gij, daarin voel ik mijne roeping, mijn lust en de kans tot volle ontwikkeling van al mijne vermogens, dat ik tegen waarschijnlijkheid aan volbreng, wat aller berekening doet falen. . . . door een koning, die zich met machteloze spijt ieder der prerogatieven van zijn rang stuk voor stuk ziet betwisten, en die bij iedere daad om ze te handhaven eene misgreep doet, zóó onhandig en zóó roekeloos, dat hij zijne tegenpartij tot eene wanhoop brengt, die hare sterkte zou kunnen worden. . . zulk een koning op te voeren tot eene heerschappij, door geen zijner voorzaten bereikt, opdat men zeggen zal, dat hetgeen gebeurt, hetgeen aller berekeningen doet falen, en aller voorspellingen logenstraff, alleen gebeurt omdat Thomas Wentworth het aldus heeft gewild! . . ."

»Onzalige en ijdele eerezucht, te kleiner naarmate zij zich trotscher verheft en grootscher wil schijnen. Is het niet veel meer

dat men koning zijn kan over een vrij en groot volk, koning zonder kroon en zonder sceppter, alleen maar door de overmacht van het genie en van het woord, meer dan te heerschen door de zwakheid van enkelen, indien gij het nog daartoe bracht? Doch vlei u niet, Thomas Wentworth! gij alleen kunt dat mirakel niet werken. . .”

»Een mirakel, zeker niet, maar het zal geen mirakel zijn wat ik voor heb; hetgeen ik hoop te verrichten zal niets zijn dan een natuurlijk en noodzakelijk gevolg van hetgeen ik voorbereid heb; en vergun mij niet alleen in rekening te brengen wat de Koning in mij wint, maar ook wat uwe partij met mij verliest. Toen wij meenden te zegevieren, waren wij samen, hadden wij samen alles overlegd, onze hulpbronnen, de middelen en drijfveeren, waardoor wij ze in beweging zouden brengen, onze sterkte, hunne zwakheid, iedere geleding van het harnas, waardoor het koningschap te treffen was, iedere leemte van het bestuur, waar wij konden binnendringen, en nu. . .”

»En nu wilt gij dat alles tegen ons keeren? O! ik begrijp het dat gij u sterk voelt met zulke wapenen als gij in staat zijt tegen ons te richten, maar ik begrijp niet hoe gij moed zult hebben ze te gebruiken. Maar ik bezweer u, gebruik ze niet; dat zou een al te laaghartig verraad zijn, een verraad als nooit meer was gepleegd. En het zou Thomas Wentworth wezen van wien het werd gezegd: die heeft dit gedaan; en weet dan ook dat nooit een dieper en een meer rustelooze haat met meer billijkheid was verwekt. Ik voel het hoe machtig gij *tegen* ons kunt zijn, juist omdat gij *voor* ons zijt geweest; maar hoe meer gij ons gevaarlijk zult zijn, des te grooter gevaar loopt gij zelf; en daarom nogmaals, hoor mijn raad, hoor naar mijne stem, het is niet de stem van een tegenstander die verslaan wil door dreigen; het is nóg de stem van een vriend, die zijn vriend wil behouden en hem redden van zijn verderf. Haal de vervloeking van Oud-Engeland niet over u. Blijf bij ons en volhard niet in uw voornemen.”

Er sprak zooveel welmeenende ernst uit den toon en geheel de houding van Pym, terwijl hij dit laatste zeide; er was zooveel matiging en te gelijk zulk een verlangen tot overtuiging

in hetgeen Pym aanvoerde, en tevens sprak het goêlijk en openhartig gelaat van dezen zonderlingen man, die zoo verschrikkelijk kon zijn en zich toch zoo innemend kon toonen; dus dringend met zijne woorden mede, dat, zoo daar overreding mogelijk ware, Wentworth zich door dezen aanval geschokt moest voelen . . . . en werkelijk Wentworth scheen getroffen. Hij boog het hoofd en hield de beide handen voor de oogen, als kon hij zijn vriend niet langer aanzien, als hoopte hij, dat hij niet meer hooren zou, zoo haast hij niet meer zag.

Maar er was eene tegenwoordig, die niet de handen voor de oogen hield in zulke oogenblikken, die ze wel wijd en scherp geopend had om op beide sprekers te gelijk toe te zien, en die nu het zwijgen en de gemoedsbeweging van Sir Thomas voor eene aarzeling hield, die zij alleen kon wegnemen door eenig geweldig middel dat ieder terugtreden afsneed. Zachtkens opgestaan was zij, zonder het geruisch harer voetstappen te laten hooren, als met de vlugheid eener gazelle naar John Pym toetgetreden, terwijl deze sprak, en toen hij eindigde, toen Wentworth zweeg zonder op te zien, was het hare welluidende stem die voor hem antwoordde :

»Sir Thomas Wentworth is juist hier om u te zeggen dat hij in den strijd tegen de vijanden van zijn Koning zal volharden tot het uiterste. En gij, *Mylord!* gedenk uwe belofte!"

Zoodra Wentworth de stem der *Lady* had gehoord, was hij plotseling uit zijne weemoedige verslagenheid opgeschrikt, maar gelijk een man van moed door een schrik niet getroffen wordt tot versagen, maar om met vasten blik hetgeen hem treft te overzien, zoo was hij ook terstond weêr zich zelf; hij begreep dat die tusschenkomst hem niet enkel een terugtreden verbood, maar ook zelfs eene vreedzame scheiding onmogelijk kon maken, zooals hij die zich zelve had voorgesteld, en dit griefde hem; ook antwoordde hij zeer kort en terwijl hij de wenkbrauw fronste :

»Ik heb beloofd, *Mylady!* mij dunkt, dat moet u genoeg zijn om aan mij over te laten, hoe ik woord zou houden; en veel-eer hadt gij het uwe mogen gedenken, dat ware mij betere dienst gedaan, dan de vleierij van een titel, dien ik niet bezit."

»Gij vergist u! de Koning verheft u tot Graaf, en liet het

aan mij over u daarvan kennis te geven, zoodra ik het gepast zou achten."

»Satan, de vader der leugenen heeft deze Eva's dochter in zijne slangentaal onderwezen!" riep nu Pym, op den page wijzende: »in den mond van die vrouw schuilt bedrog, zoowel als onder haar kleed. Dat laatste heb ik haar aangezien van het oogenblik af dat zij binnentrad. Op het eerste had ik evenzeer moeten bedacht zijn, dan had ik niet in het vertrouwen op de onbeduidendheid der toehoorder, mijne rol van welmeenend vriend en raadgever gespeeld, tot meerder vermaak van wie weet welke *Lady* van het Hof. Wat u betreft, Wentworth, gij hadt mij deze krenking moeten sparen, zooals ik u van nu aan mijne voorstellingen spare, al te zeer overtuigd dat de taal van deze oogen en van dit gelaat welsprekender moeten zijn voor u dan mijne trouwhartige woorden.

»En nu, Mevrouw, een woord tot u, daar wij hier toch samen zijn op onzijdig gebied. Gij zijt zeker ook eene van die fantastische vrouwen, die zich heden ten dage met de zaken der mannen bemoeien, niet tevreden te heerschen door de verlokking harer schoonheid, maar die het ook willen door den invloed van haar vernuft en van hare intriges . . . eene *Lady* Fanshaw, eene *Lady* Isabella Daubigny. . . ."

»Gravin Carlisle! on u niet in eene dwaling te laten," sprak deze, zich buigende, met eene mengeling van ironie en uittartende stoutheid, terwijl hare schitterende oogen de zijne ontmoetten en als vlammen van toorn uitschoten.

»Nu dan, Gravin van Carlisle!" hervatte Pym, »u althans kan mijne vermaning van nut zijn, want gij zijt de voornaamste onder die vrouwen van het Hof en van den adel, die in navolging der Koningin, die Fransche vrouw, uit eene Medicis geboren, heerschen willen over Oud-Engeland, tot verderf van Staat en Kerk. Ik, die niet eenmaal zulke heerschappij als waarnaar gij tracht, zou toestaan aan een man, aan een Koning; — ik zal u toonen hoe machteloos een Koning is, en bovenal eene Koningin; gij wilt met de uwe heerschen, gij zult met haar vernederd worden; gij zult met haar schreien, en uw hart zal bloeden met het hare!"

»Neen, *Master* Pym, neen; gij vergist u, niet ik!" hernam

de *Lady* met zulk eene fiere zelfbewustheid, als had *zij* alleen onder alle menschen haar eigen lot in hare hand; en werkelijk heeft zij dat ook gehad, in zoover hare koude, eigenbatige ziel niet heeft geleefd in anderen, dan zoolang die voor haar leefden om haar vermaak, of eere, of invloed te brengen, en zich daarvan wist af te wenden zonder omzien, zoo ras zij met hen of door hen had moeten lijden. Die vrouw nam rustig der anderen hart zonder het hare in ruiling te geven, en zij stiet het aangenomene even gemakkelijk van zich, zonderdat het haar meer kostte dan het besluit. Dus van zich zelve bewust kon zij voorspellingen trotseeren en zeggen: »Niet ik zal lijden, door het harte; niet ik zal bloedige tranen schreien met mijne Koningin.»

Pym zelf was getroffen door den vasten en besloten toon, waarop die vrouw dit sprak, maar daar hij bij haar een indruk van vrees wilde achterlaten, vervolgde hij: »Toch zult gij lijden in Wentworth, wien gij door uwe lokstem hebt heengetrokken op den weg, dien hij nu volgen zal en die hem naar een schavot voert; want ik herinner het u, opdat gij het hem moogt indachtig maken: Eene oude Schotsche zieneres heeft het ons eens voorspeld, dat één van ons beiden Koning zou zijn, en een van ons den dood eens misdadigers sterven, als wij ieder een anderen weg zouden gaan.»

»Maar de voorspelling kan vervuld worden zonderdat *hem* juist het hardste deel treft,» sprak de Gravin met een ironiek glimlachje; mij dunkt, Sir Thomas gaat zich nader bij den troon plaatsen dan gij.»

»Hoe hooger verheffing, hoe dieper val, *Mylady*! ik blijf onder het volk en zal mijn koningschap dáár zoeken. . . . terwijl gij hem betreuren zult ten dage dat hij als een slachtoffer nederligt.»

Wentworth, die tot hiertoe met zichtbaren strijd en zelfbeheersching gezweven had, scheen nu overwogen te hebben dat hij spreken moest.

»John Pym!» sprak hij somber, doch zonder scherpheid, »ik begrijp uwe verbittering, gij hebt er oorzaak toe tegen mij; ik had *Mylady* den wensch om hier met mij te zijn, niet moeten inwilligen. Alleen, geloof dit, eigen beraad, eigen keuze en

geenszins eene zwakheid en de invloed dezer vrouw scheiden mij van de partij, die eens de mijne was. Mijn besluit is uit mij zelve en onwrikbaar als mijn eigen wil. Doch nu wij scheiden moeten, laat het zijn in vrede en zonder al te groote verwijdering, en zonder wanhoop aan verzoening. Geef mij uwe hand, John, laat mij die even drukken als weleer en dan gaan! Omdat wij openlijk politieke tegenstanders zullen zijn, is het immers niet noodig dat wij elkander haten?"

Maar John Pym gaf aan Thomas Wentworth de hand niet zooals hij het verlangde. Al te diep gegriefd en al te smartelijk teleurgesteld, kon hij eene uitbarsting van toorn en hartstocht niet wederhouden, toen hij den vriend van zich zag gaan, op wien hij zoo gaarne andere plannen had gebouwd.

»U niet haten!» hernam hij. »Gij kent mij en weet dat gij ijdelheid spreekt. Ik zal de hatelijke hartstochten, die al de millioenen inwoners der drie koninkrijken te zamen kunnen koesteren in het harte, wakker houden, opruien en samengroepen, om ze als wapenen aan te voeren tegen u. En scheiden, wat spreekt gij van scheiden?" . . . Neen, Thomas Wentworth! voorwaar neen, wij scheiden niet: al laat gij mij los, ik laat u niet los. Ik zal mij aan u vasthechten ondanks u zelve, als een bloedhond aan zijne prooi; verlaat gij mij, ik verlaat u niet, niet voordat ik u volkomen zal verwonnen hebben en verslagen, niet voordat ik uw hoofd aan mijne voeten zal zien!"

De herkulische gestalte van Pym, zijne harde trekken, zijn breed voorhoofd, zijne kleine flikkerende oogen gaven aan deze schrikwekkende uitingen van haat en dreiging eene vreeselijke zeggingskracht, waardoor wellicht ieder ander dan Wentworth zich had laten ontzetten. De *Lady* scheen er een oogenblik door getroffen, doch eene vrouw gelijk zij, gaf hare gemoedsbeweging alleen te kennen door ironie.

»Voorwaar, *Master Pym*," zeide zij, »gij spreekt van de dingen, die gij doen wilt, met eene zegepraal alsof gij ze reeds gedaan hadt, en gij vergeet dat *Mylord* te eenigen dage toornig zou kunnen worden over die roekelooze vervolging, en dat dan geene zwakkere wapenen hem ten dienste zouden staan dan aan u."

Hij zal zeker strijden, daaraan twijfel ik niet; maar ik, ik zal hem overwinnen!"

»Veel geluk vooruit met uwe overwinning, machtige heer !» schertste de *Lady* met al de overmoedige dartelheid, hare pagesrol eigen.

Wentworth echter, die in deze oogenblikken minder dan ooit scherts kon verdragen, nam ietwat ruw en haastig hare hand en voerde haar met zich.

John Pym scheen zich veeleer angevuurd dan beleedigd te voelen door de aanvallen der *Lady*. Die schermutselingen waren hem als eene afleiding van de snijdende wonde, die Wentworth hem toebrecht; zij waren hem slechts prikkeling van het vernuft, en toen zij ging, volgde hij haar snel en fluisterde haar in: »Ik voorzie nog, schoone page, dat gij eenmaal ook *mij* zult dienen als hem, eilieve zeg mij wanneer?»

»Als gij Koning zult zijn, *Messire*, en mijn meester zult overwonnen hebben,» hernam zij met tergende stoutheid.

»Rampzalige Wentworth! ik zal minder lang te wachten hebben dan zij nu meent!» sprak Pym met een doffen zucht, terwijl hij de deur toewierp, die nu het paar aan zijn oog onttrok.

De uitkomst heeft bewezen dat Pym zich niet misrekend had, want hoewel Wentworth het hoogste toppunt heeft bereikt, waarop zijne eerezuchtige verbeelding hem reeds had verplaatst, heeft ook Pym de vreeselijke voldoening gesmaakt dit fiere hoofd te zien vallen.

Beide vrienden hebben woord gehouden; zij hebben de rol gespeeld, die zij zich bij dit onderhoud voorspelden, en beiden hebben die volgehouden met al den eigenaardigen moed en volharding van hun karakter; en beiden ook hebben het lot gehad dat hun geniaal raadgevermogen, minder feilbaar dan dat eener Schotsche zieneres, hun had voorgespiegeld.

Wentworth, tot Graaf van Strafford verheven, wilde de Riche-lieu van Engeland zijn, knelde de drie koninkrijken tot bloedens toe onder de persing van zijn ijzeren juk; hielp Karel I jaren lang regeeren zonder de hulp der gemeenten, ondanks de instellingen des koninkrijks; liet hem al de wellusten smaken van een absoluut koningschap; kampte voor de handhaving van dit alles met de kracht van een held der oudheid, en stierf er voor met de waardigheid en met de overtuiging van een martelaar. — Pym werd door 't volk »Koning Pym» genaamd, en speelde

---

daar de machtige koningsrol die hij de verkieslijkste achtte; hij echter ondervond dat ook de kronen die 't volk uitreikt, zoo vergankelijk zijn als die de vorsten van hunne voorzaten erven. . . . Toen hij oud werd, en jeugdiger krachten zich rondom hem verhieven, verplaatste het volk de eikenkroon op andere hoofden, die nu meer de aandacht trokken en de sympathieën wisten te winnen en — de dood alleen redde hem van den zedelijken marteldood, zich zelven te overleven.

En de *Lady* . . . zij ook heeft woord gehouden, en zij alleen is geëindigd zooals zij het zich heeft toegedacht.

1851.

DE SAMENKOMST TE PLAINTY-HILL.

HERINNERING VAN EENE OUD-TANTE.

Plainty-Hill, een eenvoudig maar deftig landhuis, in de nabijheid van St. Albans in Herford-shire, was op het tijdstip dat wij er u inleiden, in het bezit van Sir Davy Allerton, die er woonde met zijn talrijk huisgezin, samengesteld uit zijne echtgenoot, zijne kinderen, klein-kinderen en eene jongere zuster zijns vaders, die hier de laatste dagen harer grijsheid sleet in eene ruste, door haar zeker te meer gewaardeerd, naarmate zij andere tijden had gekend en, door de stormen en slingeringen des levens heen, ten laatste tot de veiligheid van deze haven was ingegaan.

Het was kort na de herstelling van het huis der Stuarts op den Engelschen troon. Karel II dankte het bezit van zijns vaders erfelijken scepter aan eene vereeniging van alle partijen, tegen den overmoed der soldateske dictators; en hoe kortstondig die uiterlijke vereeniging ook wezen mocht bij zooveel innerlijk onvereenigbaars, toch heerschte er nog ééne samenstemming: de vreugde, den minnelijken, vleienden, gemeenzamen koning geruild te hebben voor de woestheden van een Lambert, en de jammeren van eene republiek tegen zich zelve verdeeld. Men weet het, kortstondig was die samenstemming; en de kalmte, die men nu smaakte in het vernieuwde koninkrijk van Engeland, was niets dan de lauwe zwoelte, die vreeselijke onweersbuien voorafgaat. Maar toch, er heerschte voor velen kalmte, blijdschap, een gevoel van verlichting en vroolijke uitzichten in

de toekomst; die, werden ze niet bewaarheid, voor 't minst de verdienste hadden van het tegenwoordige met een vroolijk licht te bestralen. Evenals de zon deed, die hare laatste rooskleurige lichttinten heenwierp over het malsche lentegroen van het breede grasperk voor het huis, eer zij ging wegschuilen achter het dichte sparrebosch, dat ten westen den horizon van het landschap uitmaakte.

Intusschen heerschte er, buiten het huis en daarbinnen, diezelfde vriendelijke, plechtige rust, die zoo weldadig volgt op een moeilijk doorgeleefd dag; en welke dag is eigenlijk niet moeitevol doorgeleefd, zelfs voor de gelukkigsten op aarde, daar »leven" zelf, als Bilderdijk zegt, het moeilijkste van het leven is, en hoewel *hij* dat dieper en bitterder voelde dan anderen, is het toch voor vele anderen niet minder waar; waar zelfs ook voor de natuur, die verkoelenden dauw behoeft, nadat ze de hitte des daags heeft doorgestaan; ruste, die zelfs het vee in de weide niet missen kan, al heeft het den dag kauwend en herkauwend doorgebracht; en die het moêgezongen vogelken zoeken gaat in het nestje tusschen de twijgen der boomen. Maar liefelijk is zij ook, die zoete schemerruste, en 't liefelijkst, als de menschen, die ze opmerken bij alles in alles, zelve dien zaligen vrede smaken, die behouden blijft onder de onrust des levens, maar die de ruste er van dubbel doet genieten.

In het huisgezin van *Sir* Davy Allerton scheen die vrede te heerschen, terwijl het zich daar verzameld had in de groote familie-*hall*, eene bovenzaal, die uitzicht had over het gansche landschap, en zich verkwikte met eene teuge wijns en hartig bier, in afwachting van het stevig avondmaal, dat een paar uren later gebruikt zou worden. Het hoofd der familie, *Sir* Davy, een bedaagd man van omtrent vijftig jaar, in een warmen huispels gewikkeld, zat het dichtst bij den haard, waarop een vuur brandde, dat in het hooge ruime vertrek, met die zware en toch kille eikenhouten wanden, nog niet overbodig was in dit seizoen. Hij zat in een hoog gerugden lederen stoel, zonder leuning, zeker om zich vrijer te kunnen bewegen bij zijn spel; want hij schaakte met zijn behuwdzoon, *Sir* William Keredit, wiens ouderlijk kasteel in Schotland door de soldaten van het Rump-parlement geplunderd en verbrand was geworden, en die

nog niet in de mogelijkheid was geweest, het te doen herbouwen. Hij hoopte echter nu van de edelmoedigheid des Konings vergoeding voor dit verlies. Ware hij de éénige geweest die op Karel's dankbaarheid hoopte, dan had hij zeker goede kans gehad, maar er waren duizenden, die gelijke aanspraken met hem deelden, en zoo kon hij wel eens eene slechte rekening maken... Toch schijnt hij nu geene zorg te hebben, dan zijn ivoren koning te verdedigen tegen de snelle en slimme aanvallen van zijn schoonvader, die een geoefend schaker blijkt.

Mistress Allerton zat met *Lady* Keredith en twee jongere ongehuwde dochters aan eene breede vierkante tafel, bezig met eenigen lichten vrouwelijken arbeid, terwijl zij onderling zachtkens koutten en schertsten. Een jongmensch van omtrent zeventien of achttien jaar zat in haar kring, en was bezig eenig vischtuig in orde te brengen, terwijl er een kwartijn in zwaar lederen band naast hem lag, die van goede plannen tot lectuur getuigde.

Het jongste zoontje van *Mistress* Allerton speelde in een hoek der zaal met de beide dochtertjes van *Lady* Keredith, meisjes van vier en zes jaren, die met haar jeugdigen oom in de beste verstandhouding leefden. Op de kleine verhevenheid voor de hooge boogvensters, stond de welgevulde leuningstoel, die sinds al de jaren dat zij bij haar neef inwoonde, uitsluitend en onveranderlijk de zitplaats was van de tante en oud-tante der familie, *Miss* Harriët Allerton, eene van die deftige en beminnelijke oude vrouwen, bij wier levendigheid en helderheid van geest men hare zeventig jaren vergeten zou, indien niet de rijkheid harer ervaringen en vooral haar spelen met twintigtallen van jaren, hare zonderlinge verwarringen van kleindochters met moeders en wat dies meer zij, u plotseling herinnerden, dat zij in eene andere eeuw zijn geboren dan gij zelf, of althans, in den aanvang van eene eeuw, waarvan u slechts een tiental jaren heugen... *Miss* Harriët zag reeds meer dan zeventigmaal den killen winter vervangen door het mildere jaargetijde, en toch was het nog geen winter in haar harte; toch blonk er nog een glimp van schranderheid en geest in haar levendig oog; toch had het sneeuwwit harer lokken nog

niet den glimlach van hare lippen tot ijs gestold. Zij was vroeger rank en teêr van gestalte geweest; zij was nu mager, te oordeelen althans naar de fijne leest, die, door het baleinen keurslijf gesteund, haar eene rechtheid gaf, die hare na-nichten op dien leeftijd zouden missen, zoo ras de mode het baleinen harnas zou verworpen hebben. De ruime zwart damasten samaar gaf haar intusschen al de waardigheid terug, die noodig was, om een armstoel als de hare was, behoorlijk te vullen. Over het zilvergrijze haar, dat nog in fijne natuurlijke lokken krulde op het voorhoofd, had zij een zwart fluweelen puntkapje, met een kleinen gouden haak vastgezet. Zij droeg een breedden hangenden kraag van gesteven linnen, waarvan de punten neêrvielen tot op de poffen der wijde overmouwen, die opgestrikt waren beneden den elleboog en aan den pols omsloten door eene linnen manchet over den mouw heêngeslagen en met scherpe stijve punten uitgetand. Hare trekken waren zacht en regelmatig, haar vel was weinig gerimpeld, maar stond ietwat strak en gespannen over de beenderen, dat bij een bleekgele tint iets mumieachtigs gaf aan een gelaat, vroeger zoo bewegelijk en zoo vol uitdrukking; met één woord, als men die vrouw daar zitten zag, van uiterlijk zoo rustig, zoo roerloos en toch zoo vast van houding, kon men het zich denken dat zij jarenlang dus had voortgeleefd, en kon men het zich voorstellen, dat zij nog weder jarenlang dus zou kunnen nederzitten, zonder eenigszins te veranderen, totdat er eindelijk eene ure zou kômen, waarop zij was ingeslapen in haar armstoel, maar . . . om niet weêr te ontwaken. Met den rechterarm rustende op de leuning van haar zetel, hield zij met de linkerhand een kwarto bijbel gevat, die op haar schoot lag en dien zij nu pas had toegeslagen, om met een kalmen vroolijken blik door het venster te staren op de heldere lucht, vol lichte donzige wolkjes, en op het rustige landschap, waarop zij van uit hare hoogte nederzag.

»Ei-lieve Henry, wilt ge ons wat poëterije voorlezen?» vroeg eene der jonge dames.

»Het zijn de tragediën van Shakespeare,» fluisterde Henry met een zijdelingschen blik op zijne oud-tante.

»Het gaat tegen den sabbat; ge kost stichtelijker lectuur

kiezen, kinderen," voegde *Mistress Allerton* hem toe; »laat ons veeleer een van Miltons zangen hooren."

»Ei! wat doemt ge den ouden Will," riep Sir Davy, opziende van zijn schaakbord, »dat ge dien half puriteinschen Milton kiest boven hem; en voor stichting hebben wij straks, bij den avondgodsdienst, het *Common-prayer-book*. We zijn gelukkig de tijden te boven, dat men onchristen en wereldling werd gescholden, als men zonder een Oud Testament in zijn zak liep, en dat men voor zondaar en rebel werd verklaard, als men *the fairy Queen* durfde opslaan.

Mistress Allerton kleurde een weinig, doch zweeg; hoewel zij tot de Episcopaausche kerk behoorde, en haar vader onder de ijverigste Cavaliers werd gerekend, helde zij toch een weinig naar de gevoelens der Puriteinen over, dat zij dankte aan hare opvoeding door eene Schotsche gouvernante van die sekte, wier edel en liefderijk karakter de beste aanbeveling was geweest voor hare leer; terwijl de oude edelman tijdens den burgeroorlog geen toezicht had kunnen houden over de beginselen, die zijner dochter werden ingescherpt. Sinds haar huwelijk vond zij zich in dezen gesterkt door het voorbeeld van *Miss Harriët*, die zich had afgescheiden van de Bisschoppelijke kerk, uit leedgevoel over de misbruiken, die er waren ingeslopen, zonder toch eigenlijk zich met hare tegenstanders te vereenigen.

Maar heerschte er verschil van godsdienstbegrippen in dit gezin, er heerschte ook echt christelijke zin, die de verdeeldheden haat, en bovenal, er heerschte liefde, die alle dingen bedekt, die alle dingen gelooft, die alle dingen hoopt; en deze lieden hadden zich aan al te bittere voorbeelden gespiegeld, wat de strijd over gevoelens kon wrochten, om ze niet liefst te vermijden, door zich zooveel mogelijk naar elkander te schikken.

Sir Davy, die in zijne jeugd tot de vroolijkste jongelieden had behoord, hoewel de omstandigheden hem belet hadden de wapenen te voeren van des Konings partij, was ook geen heftige Episcopaal, en zijne ergste aanvallen bestonden in nu en dan een *Seitenhieb* tegen de *Roundheads*, die ook meestendeels ter zijde vielen, daar de dames zich niet gehouden achtten die op te vatten: en *Miss Harriët*, die er zeker wel hare vrienden

onder had, was altijd de eerste om over hunne overdrijving te glimlachen met die blijmoedige kalmte en die verhevene rust, welke reeds boven de kleinheden der aarde en der partijenschappen heenzag, zooals zij nu over de toppen der boomen heenzag naar den hoogen hemel. Eene wijle bleef zij aldus staren en mijmeren, en toen, alsof zij het gesprek vergeten was, of wel dat dit gesprek zelf haar tot het verledene had heengevoerd, zeide zij zacht en als in zich zelve: »Hoe goed is die huiselijke rust hier onder dit vreedzame dak; hoe zalig die kalmte over dat vroolijke landschap, en toch... hêt was juist een avondstond als deze, en hier binnen ook heerschte er een vrede als nu, toen zij hier kwamen, die zooveel smart en jammer zijn komen brengen...»

»*Grant-aunt* peinst op oude geschiedenissen!» fluisterden de jongere nichten onder elkander.

»En gaat ze ons vertellen, hoop ik,» juichte de student luide, om zijdelings zijn verzoek aan haar voor te dragen.

»Het was niets dan eene herinnering, Alfred!» glimlachte *Miss Harriët*, de vlakke hand naar het voorhoofd brengende, als voelde zij daar nog een weinig de kwellig harer gepeinzen.

»Maar eene herinnering, die voor ons eene nieuwe en frissche verschijning zou wezen,» bad Alfred.

»Ja, eene verschijning! Als eene verschijning was het mij!» sprak met halfluide stem *Miss Harriët*; »maar het was geene vroolijke...»

»O! dat zegt niets, Sir Davy en Sir William luisteren niet,» sprak de vrouw des huizes, naar de schakers heênziende.

»Schikt u dan allen wat dichter om mij heên, zoo zal ik zacht spreken, en hen niet storen... Want waarlijk, nu die gestalten mij eens weêr voor den geest staan, kan ik ze niet verdrijven, dan door er over te spreken.»

Men deed zooals *Miss Harriët* begeerde, en deze ving aan, terwijl zij nog even een blik sloeg naar buiten, en daarna op den groep rondom haar:

»Ja! alles was toen als nu in de natuur; vrede en vreugde, ontkiemen, uitbotten, en uitlokken tot loven en danken den Heere, die alles nieuw maakt; en hier in dit huis was alles

stilheid en eendracht. Wij waren tusschen Paschen en Hemelvaart — het was ook eene avondure der ruste vóór den dag des Heeren; en uw oud-oom, *gentle* Alfred! zat in zijn codex te bladeren als gij, daar even in uwe poëterije. . . . Uw overgrootvader schaakte niet, maar zat met de Heilige Schrift en het *common-prayer-book* voor zich en overdacht en bereidde zich tot den Zondagsdienst, want, zooals gij wel gehoord zult hebben, hij was geestelijke en vicaris voor zijn oom, den deken van St. Albans, die zich meestal te Londen ophield. Uw grootvader, mijn oudste broeder, was toen reeds gehuwd en woonde in Schotland, waar hij zich in lateren tijd *dux* onderscheidde in den dienst des Konings, dat hij door dezen tot ridder werd geslagen en brieven van adeldom won op een tijdstip, waarop beide minder dan ooit als voorrechten konden gelden; dan genoeg, het is nu ten minste eene erfenis geworden voor zonen en kleinzonen. . . .

»Sinds den dood van onze moeder was ik de huishoudster van 't gezin, en ik zat eene wijle te rusten van de vermoeienissen van het woelig huisbestier. Mijne jongste zuster zat tegenover mijn vader en borduurde zich eene keurs met gouddraad en zijde. Lovely werd zij genoemd — en met recht, want zij was minnelijk en bevallig als een engel, en zij was de afgod van ons allen — maar het is de wil des Heeren, dat de afgoden verbrijzeld worden. . . . Arme Lovely! het uur uwer verbrijzeling zou haast slaan. . . . Om vader niet in zijne aandacht te storen, sprak niemand onzer een enkel woord, en werd geen geluid vernomen dan het ritselen der bladen van 't gewijde boek, als dokter Allerton die omsloeg, en het kraken van Lovely's borduurnaald door het klaterend satijn, toen op eens hoefslagen van paarden zich lieten hooren, eerst in de verte, daarna al nader en nader, tot eindelijk het gerucht stilhield voor de deur van ons huis, en de klopper met genoegzame drift in beweging werd gebracht, om onzen goeden ouden Josua te doen opschrikken en tot haastig openen te bewegen.

»Om spoedig zekerheid te hebben omtrent het bezoek dat wij kregen, begaf ik mij naar de deur, toen mijn oog in het voorbijgaan op Lovely viel. Zij was zeer bleek geworden en ik zag de toppen harer fijne vingers trillen, terwijl zij tever-

geefs trachtte de zijde in hare naald te steken; niet vreemd, zij hield de punt naar boven gekeerd!

»Ik wilde haar vragen wat haar deerde, toen reeds de kamerdeur, met meer haast dan voegzaamheid, werd opengerukt, en er eene dame binnentrad, gevolgd van een *gentleman*, die terstond zóó fier en vrijpostig om zich heen zag, alsof hij als heer en meester in zijne eigene woning trad, en niet als storend bezoeker in die van vreemden; zijn gelaat had niets dat hem bijzonder onderscheidde, dan iets koels en hoogmoedigs; zijne kleeding was die van een eenvoudig landedelman, hoewel hij een stalen ringkraag droeg, dat hem een ridderlijker aanzien gaf, dan het lederen corselet.

»Dokter Allerton, die een goêlijk en zeer eenvoudig man was, zich zoo plotseling gestoord ziende in zijne vrome gepeinen, stond op, meer verrast en verlegen dan gekrenkt, als hij recht had gehad zich te toonen, en vroeg bedeesd, wie de *gentleman* en zijne dame waren en wat er van hun dienst was in zijne woning?»

»»Mijn naam doet er weinig toe,» was het antwoord; het zij u genoeg dat ik edelman ben, en vriend van den graaf van Hertford; deze dame is... mijne zuster... en wij komen u eenige uren gastvrijheid vragen in den naam van iemand, die uw bloedverwant is, en die wel de eerste hier had mogen zijn, want hij is het, die ons hierheen heeft bescheiden.»

»»Mijn huis, Sir! is wel tot uw dienst en tot dien van uwe *Lady*...» hernam mijn vader, door den korten rasschen toon van den vreemdeling overbluft; »alleen verschoon mij... ik herinner mij niet, dat er nog verwanten van mij in leven zijn, behalve mijne kinderen. Het kan toch niet mijn zoon wezen, die...»

»»De persoon, dien ik bedoelde, is uw zoon niet.»

»»*Miss* Anna Hocker was uwe nicht, vader...» lispelde *Lovely* zachtkens in zonderlinge gemoedsbeweging.

»»Dat aardige kind heeft gelijk,» hervatte de edelman op zachter toon; »de man, dien wij wachten, is John Pym — en John Pym is weduwnaar van *Miss* Anna Hocker.»

»*Lovely*, die de oogen nedergeslagen had, bloosde nu zóó sterk, dat de dame, die zonder omstandigheden was gaan zitten

in den éénigen armstoel van onze kamer, dien, waarvoor vader nederknielde bij het avondgebed, nu glimlachend eenige woorden met haar geleider wisselde, terwijl zij Lovely sterk aanzag.

»Bij het noemen van John Pym schrikte mijn vader heftiglijk. Gij moet weten, kinderen, wij waren toen in het merkwaardige jaar 1641, en hoewel wij op het stille Plainty-Hill de rustige dagen sleten, die een vergeten geestelijke zelfs in die tijden kon smaken, als hij zich simpellijk bepaalde tot zijn ambtsplicht en den dienst van zijn Heer, heerschten er toch in kerk en staat heftige geschillen, die menigeen reeds bloed en tranen kostten en die welhaast tot dien schrikkelijken en rampzaligen burgerkrijg zouden heenvoeren, waarvan wij nu pas bekomen zijn. En onder hen, die zich een geweldigen naam hadden gemaakt door tegenstand tegen den koning, diens voornaamsten staatsdienaar den graaf van Strafford, en den aartsbisschop van Canterbury, stond onze neef John Pym bovenaan. Mijn vader, die wel een afkeer had van de afgodische bijvoegselen, door den Aartsbisschop Laud en wie 't met hem eens waren, in de kerk gebracht, doch die oordeelde, koning en geestelijke overheid gehoorzaam te moeten blijven, en die in alle dingen de man der ruste en des vredes was, had een zekeren tegenzin opgevat tegen zijn bloedverwant, dien hij een zoo gansch anderen weg zag gaan. Van de macht en den invloed, waartoe deze toenmaals gestegen was, had hij geen het minste denkbeeld; doch al had hij die zoo klaar kunnen inzien, als de hoofden der weêrzijsche partijen dat zelve zagen, dan nog zou het zijn gevoelen over dezen niet hebben veranderd; ook antwoordde hij zeer kort en zeer ontstemd:

»Het is waar Sir, John Pym is mijn neef, maar ik heb niets met hem uit te staan, en ik heb hem nooit weêr gezien na den dood zijner vrouw.»

»Zij wêl, daar wil ik op zweren!» riep nu de *Lady*, terwijl zij met de punt harer rijzweep op Lovely wees, en een bittere spotachtige glimlach hare lippen omplooidde.

»Er was iets zóó boosaardigs in de wijze, waarop die vrouw zoo opzettelijk en onverwacht voor aller aandacht het stille hartsgeheim blootlegde van een zacht en onnoozel kind, dat haar nooit leed had gedaan, dat wij allen als door eene huive-

ring werden overvallen, en eene rilling mij door de leden ging op de enkele gedachte, wat het zou kunnen zijn, zoo die vrouw te eenigen tijde de vijandin werd van mijne Lovely, en invloed kon oefenen op haar lot. De *gentleman* zelf scheen er onaangenaam door verrast. Zijne wenkbrauwen fronsten zich ietwat, terwijl hij in 't Italiaansch tot haar zeide :

»Ik begrijp mij wel, *Mylady*, dat gij valken en adelaars tot uwe prooi kiest; maar niet, dat gij eene teëre schuchtere zwaluw komt opschrikken in haar nest; ik achtte dat te strijden tegen de natuurlijke edelmoedigheid van uw hart.»

»Zwijg, Algernon!" riep zij hem toe in dezelfde taal, »gij kunt niet oordeelen, wat er omgaat in eene vrouw, die tot in de ziel toe gegriefd is en verbitterd. Waar ik *hem* opgaf, waar ik *hen* ga overleveren, zal ik daar zóó iets (weêr met een blik op *Lovely*) sparen, zoo ik oordeel dat schrik alleen haar tot bekentenis der waarheid kan voeren. . . ." Den zin dezer woorden verstond ik niet, maar de woorden zelf kon ik verstaan, te gelijk met mijn oudsten broeder had ik Italiaansch geleerd; en al had ik de taal niet gekend, de blikken dier vrouw en de houding mijner arme zuster zouden mij veel hebben gezegd.

»*Lovely*, door de scherpzinnige aanmerking der dame verpast en getroffen, wierp zich schreiend in mijne armen, en verborg haar hoofd, gloeiend van schrik en schaamte aan mijne borst, terwijl zij mij stamelend bekende dat zij werkelijk haar neef John herhaalde malen had ontmoet, toen zij op Fansley-manor logeerde bij de dochter van Sir Richard Knightley. Ik had geen moed om haar op dat oogenblik verwijten te doen over haar gebrek aan vertrouwen in hare oudere zuster; ik had er ook zelfs niet de gelegenheid toe, want de man, dien ik Algernon had hooren noemen, naderde haar en vroeg, terwijl hij zijn toon verzachtte, of *zij* dan geene voorkennis droeg van de komst van haar neef? Zijn onderzoekende blik, die op het meisje bleef rusten, vergunde haar geene uitwijking, die *Lovely* liefst zou gezocht hebben; eene logen wilde zij niet over de lippen laten gaan.

»Het is waarheid, Sir!" sprak zij. »Ik wist dat mijn neef John Pym ons zou komen bezoeken tegen den Zondag; maar ik dacht . . . ik hoopte . . . ik meende" . . . verbeterde zij

nogmaals, terwijl zij hare tranen met moeite verkropte, »dat hij hier zou gekomen zijn, om met mijn vader te spreken.»

»Wat kan hij mij te zeggen hebben,» hernam dokter Allerton de schouders ophalende; »hij kan wel weten dat ik zulke wegen afkeur, als hij zich veroorlooft te gaan! En het is zeker daarom, dat hij zich onthouden heeft bij mij te komen; en ik beken dat het mij aangenaam is; want ik zou toch in geen geval in goede verstandhouding met hem kunnen samen zijn!»

»Er was iets zoo naïefs in den toon van goêlijke ontevredenheid, waarop mijn vader zich uitliet over den man, die toen zóó veelvermogend was in het land, zonder dat wij het gisten, dat ik mij nu den luiden lach van Lord Algernon kan verklaren, die mij toen griefde ter wille van Lovely's smart! — terwijl hij zeide: »Maar weet gij dan niet, mijn vrome heer, dat uw neef een van de invloedrijkste mannen van ons land is, en dat hij op dit oogenblik eene vervolging ten bloede toe heeft aangevangen tegen den geduchtsten en machtigsten heer van het koninkrijk, den graaf van Strafford?»

»En dat hij overwinnen zal!» sprak de *Lady* met een wilden blik, terwijl zij iets als een tandgeknars van spijt niet weêrhouden kon.

»Ik heb daarvan gehoord, Sir,» zeide dokter Allerton zeer bedaard; »maar dat strekt hem niet tot eere, al is het dat die Graaf schuld heeft; toch twijfel ik niet of de Koning zal mijn onvoorzichtigen neef voor zijne vermetelheid straffen.»

»De Koning! wat zal de Koning tegen hem!» riep de *Lady* met eene zonderlinge uitbarsting van drift en minachting »Het zal nog te bezien staan of hij moed zal hebben de worsteling voort te zetten, waaronder Strafford bezweken is. . .» En terwijl zij sprak, brak zij met heftigheid de rijzweep in stukken, waarmede zij had gespeeld. Wij allen staarden haar aan met schrik en ontzetting, en ik geloof dat het nu het oogenblik is om u die vrouw te beschrijven, wier kortstondig oponthoud in ons huis voor ons zoo noodlottig is geworden en voor haar zelve zoo veelbeteekenend. De indruk, dien deze vrouw op mij heeft gemaakt, is nooit meer uit mijn geheugen uitgewischt, en bij de minste aanleiding staat die gestalte weêr frisch en levendig voor mij, alsof ik haar pas gisteren had gezien. En al was het genee

schrikwekkende gestalte, toch wenschte ik haar nooit gezien te hebben. Schoon was zij, dat is waar, en onuitsprekelijk bevallig, meer dan eenig menschelijk wezen mij is voorgekomen; maar het was ook geene menschelijke schoonheid, zou ik haast zeggen, het was . . . eene zulke als de Booze zelf weet te tooveren op het gelaat dergenen die hem toekomen, ten verderve dergenen die hij wil winnen. Eene schoonheid naar zijn beeld, een afschijnsel van Lucifers schoonheid, nadat hij zich ten strijde heeft gerust tegen God, zooals Milton het beschrijft. Haar blik, die wondre tooverblik, liefkoozend en snijdend samen, soms diep en duister als de donkere afgrond, dan weêr schitterend van een vlijmend licht, als een bliksenstraal, was wel zeker van denzelfden oorsprong als de blik der slange, die Eva verleidde. Op het eerste gezicht zou men gedacht hebben, dat er niets verlokkennds kon zijn in dat koele, majestueuse regelmatige schoon, maar men begreep het eerst, als men zag hoe zij die fijne trekken in hare macht had, hoe zij ze wist te plooiën tot engelenzachtheid, en dan weêr tot zulk een vermetelen, uittartenden trots, als had zij den moed met hare vrouwelijke wapenen den strijd tegen de gansche wereld op te nemen, en of zij winnen zou! En ook zij heeft gewonnen, alles gewonnen althans, wat de wereld voor eere en vreugde kan aanbieden . . .”

»Hoe was die dame gekleed, *grant-aunt!*” viel de zestienjarige Deborah in.

Miss Harriët glimlachte. »Gij hebt gelijk! de oude vrouw moet niet voor zich zelve vertellen, maar voor u. Die dame droeg eene rijkleding van groen Lincolnsch laken, met zilver galon, die zeer geschikt was om hare sierlijke gestalte en vorstelijke houding recht te doen: dat kleed, boven wijd geopend, liet, door het fijne batist en de kanten der *guimpe* heen, genoeg van haar hals zien, om over den edelen vorm en de lelieblankheid te oordeelen; de prachtige krullende lokken waren eene wijle gedekt geweest door den grijs kastoren hoed met breede randen, zooals ze nog gedragen worden, waarop groene en witte pluimen golfdën, maar zij had dien nu afgelegd. In het begin hield ik haar voor eene Fransche of Italiaansche vrouw, om iets vreemds in haar voorkomen en ook omdat zij zich voortdurend in die taal onderhield, en slechts enkele korte zinnen

in 't Engelsch had gelispeld; doch later, toen haar naam werd genoemd, wist ik dat zij eene Engelsche was, en wel uit een onzer oudste familiën . . . doch het is beter dat ik dien nu verzwijg."

»Nee, zeg ons haar naam, zeg ons dien toch *grant-aunt!*» baden allen.

»Kinderen, ik moest meer voorzichtigheid hebben en niets toegeven; nu echter reken ik op uwe bescheidenheid, als ik u zeg wie zij was, want zij leeft nog en zij is door het leven nog geene andere geworden; schoon hare zestig jaren — want zij moet wel zestig zijn, zij was mijne jongere, doch ik heb mijne zeventig doorgeleefd! — schoon die zestig jaren zeker groote verandering in haar uiterlijk moeten gebracht hebben, toch heeft zij nog de macht en den invloed behouden, dien zij eens door de vereeniging van hare schoonheid en haar geest en hare ondeugden wist te bemachtigen. Wonderlijk, zij alleen is machtig gebleven, onveranderlijk meesteresse van zich zelve, van hare fortuin, van haar rang, van alles en allen waarover zij heeft willen heerschen. — Waar vorsten en machtigen en eerwaardigen vielen, waar tronen en heerschappijen stortten, waar legers verslagen werden en legerhoofden verwonnen, waar het parlement verdreven werd en de herders der kudde verstrooid, is zij, zij alleen blijven staan op de puinhoopen van dat alles; onwankelbaar, onaangevallen, altijd ter goeder ure meesteresse van zich zelve en heerschende over anderen, tusschen der anderen tranen door, tusschen der anderen val, tegenover der anderen bloedigen dood!"

»Wie is het! wie is het!» riepen nichten en kleinnichten te gelijk, wier nieuwsgierigheid meer geprikkeld was geworden dan verzadigd door deze aanwijzingen.

»Dat moet *Lady Carlisle* zijn!» riep Alfred, die met ingespannen aandacht geluisterd had. »Toen ik laatst vader naar Londen heb vergezeld, wilde een edelman ons inleiden bij eene *Lady*, die, als hij zeide, alles wat sinds veertig jaren gevallen was overleefd had, nadat zij in alles had medegeleefd; en schoon Sir Davy het afsloeg, hoorde ik toch dat het *Lady Carlisle* was."

»Uw vader had groot gelijk en gij ook, mijn *gentle* Alfred. De vrouw, die ik bedoel, is Lucy Percy, derde dochter van den

voormaligen Hertog van Northumberland, en Gravin van Carlisle. Ik zie nu zelve dat het goed is, dat *gij* althans haar kent. — Gij kondet weêr te Londen komen en alleen — en haar salon mocht zich voor u openen, en *gij* binnentreden — en verward zijn in hare strikken, eer uwe jeugd den afgrond had gepeild! — Zoo vervolge ik:

»Mijn vader, die als wij allen door den toon en de manieren der dame ontzet was, zonder er veel van te begrijpen, had zich intusschen tot *Lovely* gewend, en haar ondervraagd naar hare betrekking tot *Master* John Pym, en hoe zij wist dat deze komen zou. Op het eerste waren hare antwoorden verward en verlegen; op het laatste meer duidelijk. Haar neef had haar geschreven en verzocht haar vader voor te bereiden om hem te ontvangen . . . daar zij echter dacht dat hij eerst Zondags zou komen, had zij gewacht en gearzeld . . . omdat zij geloofde, dat John Pym, die toch kwam uit vriendschap voor haar, zelf het best zijne zaak zou bepleiten.»

»»Uit vriendschap voor u,» herhaalde mijn vader met ergernis; »eene fraaie vriendschap tusschen zoo'n kind en een man als John Pym, een geestdrijver, een politieke heethoofd, die van leeftijd uw vader kon zijn, en er zeker meer aan denkt eene stem voor zijne partij te winnen, dan alle mogelijke meisjesharten.»

»»Maar, mijn goede vrome dokter, dat kan immers juist wei de reden zijn waarom de meisjesharten hem te gemoet komen,» schertste Lord Algernon. »Ik heb dames gekend, die de eerbiedigste hulde van de bevalligste en galantste hovelingen hebben versmaad, om zich te hechten aan een stroeven en somberen staatsman, alleen omdat hij het hoofd was zijner partij;» hernam hij, ietwat spotachtig naar de dame ziende, die, in eigene gedachten verdiept, niet naar hem luisterde.

»»Zulke dames hebben dan zeker meer eerzucht gehad dan hart!» hervatte dokter Allerton; »maar zoo iets kan ik toch van mijne *Lovely* niet denken.»

»»Wat er ook van zij,» hervatte *Lady* Carlisle, die nu een harer strengste en koudste blikken op mijne arme zuster wierp, terwijl deze onder haar angst en hare schaamte het blonde hoofd dus diep boog, dat de gouden lokken over hare oogen heen vielen en bijna geheel haar gelaat bedekten. »Wat er ook van

zij, wij zijn niet hier om ons in vermoedens en gissingen te verdiepen over den toestand van een meisjeshart, en evenmin om deze kleine vragen te doen, die zij zelve wellicht niet zou kunnen oplossen; maar wel, om een man te ontmoeten, die reeds behoorde hier te zijn; want in 't eind, al noemt hij zich de man van het volk, het volk noemt hem Koning, en hij zal toch wel genoeg opvoeding genoten hebben, om te weten dat de beleefdheid der Koningen vooral bestaat in stiptheid." En terwijl zij dit uitsprak onder een ontevreden samentrekken der wenkbrauwen, begaf zij zich aan het venster, want men hoorde opnieuw den hoefslag van een paard, maar nu in vliedenden galop, alsof de komende al de waarde gevoelde van een oogenblik tijdverlies.

»Daar is hij! ik verdacht hem ten onrechte!" riep zij nu met levendigheid en als verheugde het haar ongelijk te hebben; doch toen men de voetstappen hoorde van een man op de trap, zag ik haar verbleeken, en een bijna onmerkbaar trillen harer lippen bij het zonderling schitteren harer oogen overtuigde mij, dat zij door heftige innerlijke aandoeningen geschokt werd, die zij moedig bekaampte.

»Lovely van hare zijde kleurde sterk en sprong op naar de deur, als wilde zij den verwachten vriend te gemoet gaan; maar twee stemmen te gelijk hielden haar daarvan terug: die van dokter Allerton, voor het eerst van zijn leven streng tegen zijn minnelijk kind, en die van *Lady Carlisle*. — »Lovely! ik wil niet dat gij uw neef *Master John Pym* te gemoet zult gaan, voordat wij van hem zelve weten, *wat* hem hier heen voert," zeide mijn vader.

»Blijf hier, *Miss!*" sprak *Lady Carlisle* met gebiedende stem, waaraan hare vorstelijke houding en eene beweging der hand eene zulke kracht van bevel gaf, die onweêrstaanbaar tot gehoorzamen dwong.

»Blijf, *Miss!* welke uwe betrekking en uwe rechten ook zijn mogen op dezen man, hetgeen ik heb te zeggen moet vóór gaan"

»Ik zag mijne arme zuster verbleeken maar zwijgen, terwijl zij roerloos staan bleef. Ik haastte mij haar den steun van mijn arm aan te bieden, dien ik zag dat zij noodig had. Ik zag toen

reeds den strijd aanvangen tusschen die twee vrouwen, waaronder noodwendig de zwakke en onervarene bezwijken moest. John Pym liet zich aandienen door Josuah, en trad onmiddellijk daarna binnen.

»Ik, die hem in jaren niet had gezien, moest erkennen, dat zijn uiterlijk voorkomen hem geene groote diensten moest doen, om de gunst te winnen van een vroolijk, levendig kind, in den eersten bloei harer jeugd.

»Het was een grof, zwaar man, met breede harde trekken en een frisch beenachtig voorhoofd; maar toch op zijn sterk geteekend en hoog gekleurd gelaat lag ongewone geestkracht en schranderheid, en in zijn zielvol oog schitterden levenslust en goede luim, die verrasten en genoeg deden, en die niet weêrsproken werden door den gullen glimlach om den mond, door de dikke gekrulde mustatsen niet verborgen. Later, toen hij sprak, merkte ik op, dat de uitdrukking van zijn gelaat wisselde naar den indruk, dien hij te weeg wilde brengen; eene mengeling van zachtheid, vastheid en van fijne ironie was daarop beurtelings leesbaar. Hij droeg de haren lang, den baard puntig, alsof hij zich had willen onderscheiden van de partij zelve die hij voorstond; door welke *lovelocks* en golvend haar eene verfoeiing werd genoemd; zijne kleeding was deftig en zelfs eenigszins weelderig. Hij droeg zwart fluweel. Zijn wambuis werd door een blauw zijden koord aan den hals vastgeknoopt, waarvan de einden met gouden eikels versierd over de effen linnen halskraag heenvielen. Zijne stem was zwaar maar welluidend en buigzaam, en hij wist daaraan bij de weinige woorden, die ik hem tot *Lovely* heb hooren zeggen, een zekere wending te geven, die het begrijpelijk maakte, dat hij beminnelijk kon zijn en behagen als hij het wilde. Welk eene behendigheit en schranderheit die man gehad heeft, bij zijne behandeling der openbare zaken, zal zeker wel in de geschiedenis van ons land en van onze eeuw afgeschetst zijn; ik kan alleen spreken van 't geen ik opmerkte in de korte maar belangrijke uren van zijne samenkomst met *Lady Carlisle* in ons huis. Hetzij opzettelijk of wel uit eene gewoonte van achteloosheit, hij trad binnen zonder den hoed af te nemen of iemand te groeten.

»Hoe de *Lady* dit opnam, ontging mij, daar ik mij op dat

oogenblik éénniglijk met mijne zuster bezighield, die vruchteloos moeite deed om hare verlegenheid te verbergen.

»Lord Algernon ging hem op eenige schreden te gemoet, onder begroetingen en ontzagbetoon, als ware hij te White-Hall den Koning genaderd, en die mij toeschenen vrij overdreven te zijn tegenover een burgerman als mijn neef; terwijl hij zeide:

»Uwe komst, Sir, redt ons uit een moeielijken toestand. De goede dokter hier wist er niets van dat gij ons hier afspraak gegeven hadt, en wij maakten eenigszins de ongelukkige figuur van onbescheiden indringers.

»»Gij hebt gelijk, Mylord!» hernam Pym glimlachende; »ik had mijn oom willen schrijven; doch (met de vlakke hand op zijn voorhoofd slaande) hier is in de laatste tien dagen zooveel omgegaan, dat...»

»»*Master John*, die het zoo druk heeft met de zaken van Staat en Kerk, geen hoofd kon hebben om aan simpele lieden als wij zijn, te denken,» viel mijn vader in, wat gekrenkt over de veelsoortige onopmerkzaamheid van zijn neef.

»»Integendeel!» riep Pym; »het was juist omdat ik in deze dagen zooveel aan u dacht, mijn goede oom, dat ik uw huis aanwees als eene geschikte plaats, om eene geheime samenkomst te hebben met personen, van wie ik door duizenderlei hinderpalen en belemmeringen gescheiden ben in het dagelijksch leven... Maar ofschoon ik u zelf niet schreef, meende ik toch dat u bericht was gegeven van mijne komst;» en hier wendde hij zich voor het eerst naar *Lovely* en zag haar aan met eenige bevreemding.

»»Ik had geen moed om van u te spreken, *Master John*, en... het is nu goed, dat ik het niet heb gedaan,» hernam zij zich van hem afkeerende; pijnlijk getroffen door de gedachte, dat hij toch niet éénniglijk om haar was gekomen.

»»Waarom niet, *sweet cousin!*» riep hij, met levendigheid hare hand vattende en haar dwingende hem aan te zien; »ik wist niet, zooveel misdreven te hebben, met een paar personen hierheen te bescheiden, die ik moeielijk elders kon spreken, dan onder een onzijdig en welvertrouwd dak, onder familie, met één woord.»

»»Alleen, daar het geene familie-geheimen betreft, maar integendeel zaken, waarmede zulke eenvoudige lieden als uwe

verwanten zich niet te bemoeien hebben, zal ik zoo vrij zijn, mij met de mijnen te verwijderen. De behuwdzoon mijner zalige zuster is mij welkom en wel lief; maar aan den man, die complotten smeed tegen Koning en Kerk, heb ik niets te zeggen," sprak mijn vader, en verliet met zijn zoon het vertrek, terwijl hij ons wenkte hem te volgen.

»Maar Lovely weigerde te gaan. Zij stak haar fijnen blanken arm door den ring van de deur en bleef zoo staan, als tartte zij ieder uit, haar van die plaats te verdrijven, met de vermetelheid van een kind, dat niet berekent wát het trotseert. Toch hield zij bedeesd de oogen neêrgeslagen en ik zag tranen dropelen van tusschen hare wimpers. Ik kon mij evenmin een denkbeeld maken van haar moed als van hare zonderlinge belangstelling in zaken, die haar niet aangingen.

» »Algernon, geleid gij die juffers van hier, ik moet alleen zijn met *Master John Pym!*" sprak *Lady Carlisle* gebiedend tot haar broeder.

» »John, *my Cousin*, moet ik gaan, waar *zij* blijft?" sprak Lovely op smeekenden toon, hem aanziende met oogen vol tranen.

» »Als gij blijven wilt, zoo blijf, mijn kind!" hernam hij goêlijk; »alleen, ik begrijp niet welk belang gij stellen kunt in ons onderhoud.

» »Ik wel!" zeide *Lady Carlisle*; »maar toch . . . dat ze blijve! wat zij hooren moet zal licht hare straf zijn!"

»Daar ik besloten had Lovely niet te verlaten in haar ongewonen gemoedstoestand en onder deze vreemden, achtte ik de vergunning voor haar als geldende voor mij, en niemand maakte daarop aanmerking, zeker ook omdat men onze tegenwoordigheid van te weinig gewicht achtte om er lang over te redetwisten, terwijl beide partijen haast hadden tot eene verklaring te komen.

»Pym nam nu zijn hoed af en plaatste zich aan de tafel tegenover *Lady Carlisle*, die zich weêr in den armstoel had neêrgezet.

» »*Mylady*," ving hij aan zonder haar aan te zien, »ik begrijp zeer goed, waarom gij dit onderhoud hebt begeerd; ik heb het niet willen weigeren, maar het kan u niets brengen dan teleurstelling . . . Uw graaf is niet meer te redden."

» »En indien hij het ware, zou ik mij daartoe het allerminst wenden tot u,» hernam zij vast en fier.

» »Maar als het niet is om over Wentworth te spreken, wat kunt gij mij dan te vragen hebben, *Mylady*?»

» »Ik kom u niets vragen, Sir! ik kom u iets brengen.»

» »O! ik weet het!» hernam hij met minachting; »gij wilt mij omkopen om *hem* vrij te koopen; men zou niet eens willen erkennen dat men mij iets te danken had; men zou liever zeggen dat men mij had betaald! En daartoe komt gij met een van die voorstellen, zooals ze mij meer gedaan zijn vanwege de hofpartij.»

» »Het is waar,» hernam de gravin koel; »ik ben werkelijk gemachtigd u vanwege de Koningin een voorstel te doen. Gij zoudt minister worden en Strafford zou blijven leven . . . in een kerker!» voegde zij er bij met onbeschrijfelijke bitterheid.

» »En de Koning! zou hij daarin toestemmen?» vroeg Pym met eene zekere bevreemding.

» »Hij heeft toegestemd! ge hebt maar »ja» te zeggen,» hernam zij de schouders ophalende, »doch ik weet te wel tot wien ik spreke, om u dat voorstel in ernst te doen; ik weet dat gij meer macht en meer invloed bezit, dan koning Karel I, Sir! al wilde hij alles afstaan wat hij bezit . . . en zoo gij aannaamt, was juist datgene voor u verloren, wat *gij* het meest begeert, en wat uw grootste steun is — uwe almacht over het volk!

» »*By Heaven!* die vrouw ziet goed!» riep Pym als voor zich zelve, altijd zonder haar aan te zien.

» »En zoo gij aannaamt,» vervolgde *Lady Carlisle*, waart gij in korten tijd uw val zoo nabij, als de graaf van Strafford nu.»

» »Maar, *Mylady!*» hernam hij, terwijl hij even een snellen en scherpen blik op haar wierp, als wilde hij zich overtuigen wie hij voor had. »Wie zijt gij dan, dat gij zóó spreekt?»

» »Ik ben *Lady Carlisle!*» antwoordde zij. Maar ik kan u niet zeggen, lieve kinderen, met welke uitdrukking van gelaat de gravin dien naam uitsprak. In den eenvoudigen houten armstoel, had zij al de majesteit eener koningin op haar troon;

eene majesteit, die de Koningin Henriëtte zelve nooit heeft gehad, en die bewees dat deze vrouw geen diadeem noodig had om vorstin te zijn en te heerschen; en al had zij kunnen zeggen: ik ben koningin van Engeland, Schotland en Ierland, zij had niet meer trots en triomf kunnen leggen in dien titel, dan nu zij alléén te zeggen had: »ik ben *Lady Carlisle!*»

» »Ja! Lucy Percy! gravin van Carlisle, eene Northumberland, eene vriendin van de Fransche vrouw, die Koningin Henriëtte wordt genoemd," hernam hij met bitterheit. »Ik weet dat, maar ik bedoelde dat niet; waart gij niet de minnares van den graaf van Strafford?»

» »En gij, waart gij niet de vriend van Thomas Wentworth?»

» »Gij haat hem dus?" vroeg Pym verwonderd.

» »Hem haten!" riep zij diep ademhalend, als snakte zij naar lucht. »Hem haten? Gij vraagt mij, of ik *hem* haat, wiens fortuin en grootheid te bevorderen, jarenlang mijn éénig streven is geweest, om wiens val te voorkomen ik leven en veiligheid met vreugd had willen geven, wiens macht en eere mij niet te duur zouden geweest zijn, al had ik ze moeten koopen met mijn bloed! . . . maar nu waar dit alles verloren is, onherstelbaar verloren. . ."

» »Nu geeft gij hem op!"

» »Ik heb alles gedaan om hem het leven te redden en de eere. Ik zou nog alles doen! Ik geloof zelfs," ging zij voort, Pym aanziende met haar wondervollen blik, »dat ik nog mij hier zou vernederen aan *uwe* voeten, zoo daarmede gewonnen was wat ik voor hem wil; doch ik weet dat het vruchteloos zou zijn; ik weet dat gij hem vervolgd hebt, niet bij toeval, niet uit haat, maar uit een beginsel — een beginsel zoo onvertelbaar als het zijne was, dat u in den weg stond; en dus, daar ik weet, dat ik met de hoogste krachtsinspanning, met mijne diepste vernedering niets meer voor hem zou kunnen winnen dan een roemloos en vergeten leven, dan een wegwijnen in een kerker, nu zie ik hem liever sterven op een schavot om hem te gedenken als een martelaar, dan dat ik hem gestraft zou zien als een misdadiger!"

» »Zonderlinge vrouw! . . ." riep hij uit, en sloeg onwillekeu-

rig de oogen op haar. »Maar zijn dood op een schavot is ook eene straf.»

» »Neen!» hernam zij fier. »Gevangenschap moge billijke boete zijn voor wie de vrijheden van de drie koninkrijken in ketenen heeft geslagen... Zijn dood is alleen de staatszet van eene partij, die bewijst dat zij de andere heeft overwonnen; want gij hebt overwonnen, *Master John Pym*! gij weet het maar al te goed, gij hebt woord gehouden; gij hebt hem vervolgd en gij hebt hem niet losgelaten, vóórdat gij zijn leven in uwe macht hadt, en gij zult hem niet loslaten vóórdat gij zijn hoofd hebt doen vallen.»

» »Neen, gij hebt gelijk, dat zal ik zeker niet, want zijn dood is mij noodig; zonder dat... (de stem van Pym werd dieper en doffer) zonder dat, had ik toegegeven aan de inspraak van mijn hart, aan die diepte van deernis en zelfverwijt, welke hij in mij opwekte, toen hij daar voor mij stond en mij aanzag, waar ik hem den genadeslag ging toebrengen. Maar daar viel het mij in dat ik zóó voor hem zou gestaan hebben als hij voor mij, indien hij overwonnen had, en dat hij ook onwrikbaar zou zijn geweest, zooals ik het nu zijn moest; en dat het hier niet de vraag was een man te veroordeelen of vrij te spreken, maar wel een beginsel krachteloos te maken, dat strijd voerde tegen mijne beginselen. Dat het niet de minister was, die hier vallen moest of zegevieren, maar dat men den kampioen voor het koningschap moest neêrvellen, wilde men het koningschap bereiken en tot zulke proporties terugbrengen, als noodig is voor de vrijheden des vaderlands. Toen was ik zonder barmhartigheid, en ik zal het blijven.»

» »Ik begrijp dat! de moord van Buckingham is niet te rechtvaardigen dan door den moord van Strafford; ik begrijp het, op zulken weg treedt men niet of men moet er op voortgaan.»

» »De moord van Buckingham, *Mylady*? uwe herinneringen dagteekenen van zeer vroeg, maar zij zijn toch ietwat verward... Het was de dweper Felton, wiens dolk Engeland dien grooten dienst heeft gedaan.»

» »Maar het was uwe tong, uwe pen, uwe aanhitsingen en die van Elliot, uw bondgenoot, welke dien dweper het brein

verwarden en hem wapenden met den moed en de geestdrift der overspanning, om den dolk op te heffen; en zoo min als gij zelf het zwaard zult zwaaien boven Strafford's hoofd, en toch zeggen kunt: ik ben het die hem doodde, evenmin kunt gij u vrij achten aan Buckingham's moord, al zijt gij het niet, die hem den dolk in de zijde hebt gedrukt."

» »Welnu, ja! *Mylady*; ik geef mij gewonnen en ik belijde dat ik het ben, die den hertog aan de verfoeiing des volks heb aangewezen; maar daar gij dit zelve hebt ingezien, zult gij mij wel haten, want, naar ik meende, was de hertog van uwe vrienden."

» »Ik heb Buckingham bemind met al den hartstocht van mijne achttien jaren. In Strafford achtte ik het meest den grooten staatsman, den oppermachtigen bedwinger van Ierland, den beheerscher van zijn meester. In George Villiers heb ik den beminnelijken mensch liefgehad, die meer dan eenig ander de kunst verstond het hart eener vrouw te winnen."

» »Daarin vergist gij u, *Mylady*; want hij had geene zielskracht genoeg om haar te winnen door datgeen, wat het vast en zekerst bindt. Hij begon altijd met liefde en eindigde veeltijds met haat. Men moet beginnen met haat, dan eerst anker de liefde vast in de ziel... als zij dien rotsigen grond heeft doorgeboord en zich dáár heeft vastgeklampt, niet in den lossen, weeken zandgrond, die her en der beweegt met iederen golfslag, met iedere ebbe en vloed, en daarom is Buckingham bemind geweest... maar vergeten geworden!"

»Terwijl John Pym sprak, hield de *Lady* hare oogen strak op hem gevestigd; zij had geluisterd in eene spanning, die aarzelde tusschen afschuw en welgevallen, en toen hij zweeg, verzonk zij eene wijle in diep gepeins, waaruit zij zich ophief om te zeggen met een doffen zucht: »Ik geloof... dat gij gelijk hebt."

» »Ik meen zoo!" hernam hij koel; »en nu, *Mylady*! wat voert u tot den vijand van uwe vrienden?"

» »De haat!" hernam zij met veelbeteekenenden blik. »Strafford te redden, heb ik opgegeven, maar toch... ik kan iets voor hem doen."

» »U voegen bij zijne vijanden?" vroeg hij glimlachend.

» »Om hem te wreken!" antwoordde zij.

» »De geestdrift van Felton!» sprak hij spottend. »Gij hebt toch niet ergens een dolk verborgen?» vervolgde hij zeer bedaard en met zijn rustigen glimlach op haar ziende, terwijl zij opstond en naar hem toetrad.

» »Neen, niet aldus! niet om wraak te nemen over wie openlijk en rond zijne vijanden waren en hun tegenstand zoo ver gedreven hebben als hun noodig is geweest; maar om wraak te nemen over de valsche vrienden, die te laf en te traag waren, om voor hem te strijden tot het uiterste.»

» »Meent gij 't zoo, *Mylady*?» hernam Pym, nu ook ernstig en met uitvorschende bliken op haar ziende; »dan zullen wij elkander spoedig verstaan.»

» »Dat denk ik ook, Sir. De koning is mij verachtelijk geworden, sinds hij de zwakheid heeft gehad Strafford's doodvonnis door zijne onderteekening te wettigen; en de Koningin is mij hatelijk sinds ik zag, hoe zij uit zelfliefde de zwakke pogingen van Karel tot des graven redding nog heeft verlamd en krachteloos gemaakt, en ziet ge! wat ik veracht kan ik vertrappen, en wat ik haat, kan ik overgeven ter verbrijzeling. Ik was de vrouwde van al de geheimen der hofpartij, sinds de laatste jaren. Van al de intriges gedurende Straffords rechtsgeding, gesponnen door den koning en de koningin, om den graaf te redden zonder zich zelf bloot te geven, heb ik draden gehouden, en zal ze in uwe handen geven.»

» »Dat is eene kostbare gifte, *Mylady*!» sprak Pym bedenkelijk, »wat zult gij daarvoor in ruiling eischen?»

» »Niets dan van u te vorderen, dat gij daarmede de winst zult doen, die u noodig is.»

» »Maar toch, *Mylady*, gij laadt daardoor een grooten last van dankbaarheid op mij, en ik beken u, schulden drukken mij, ik ben achteloos en nalatig in 't betalen; met één woord, ik ben onverdragelijk voor mijne schuldeischers.»

» »Gij zult mij niets schuldig zijn, want eigenlijk ben *ik* het die eene oude schuld kom afdoen aan u, eene oude belofte volbrengen. Herinnert gij u niet, dat gij eens tot zekeren page, die Strafford te Greenwich verzelde, hebt gezegd: »Schoone page, wanneer zult gij *mij* dienen?»

» »En dat het antwoord toen wel bits was en wel hard, want

het luidde: »Niet voordat gij mijn meester verwonnen zult hebben." Dat was toen een trotseeren, een uittergen van u, een minachten van mijne kracht, want bij uw onbepaald vertrouwen op Wentworths macht beteekende dat in uw mond; nimmer."

»Welaan! het nimmer is *nu* toch waarheid geworden, en ik houd mijn woord!"

»Nu kan ik aannemen!" hernam hij, haar zijne hand toestekende. Zij reikte hem de hare. Hij bukte zich en drukte een vurigen kus op die hand terwijl hij sprak. »Ziet gij wel *Mylady!* dat mijne stelling doorgaat? Hoe vele beloften aan vrienden zullen u ondacht zijn in veel korter tijd. De ééne gelofte aan den vijand heeft een onuitwischbaren indruk gemaakt."

»Zooals de vijand zelf, omdat hij John Pym is," antwoordde *Lady Carlisle*, terwijl zij voor hem bleef staan in eene soort van bewondering, die mij onverklaarbaar was, maar die zóó duidelijk sprak uit hare houding en trekken, dat het geen spel kon zijn. Toen zag ik naar mijne *Lovely*, onrustig over den indruk, dien dit tooneel maken kon op haar. Het arme kind zat inééngedoken, marmerbleek, en als versteend; er waren geene tranen in hare oogen; maar er was ook geen teeken van leven meer op haar gelaat. »*Master John Pym!*" riep ik verschrikt en smeekend, »mijne zuster ligt daar bewusteloos!"

»Hoe! gijlieden nog daar?" sprak hij met ergernis, en zonder eens naar *Lovely* om te zien of zich van *Lady Carlisle* af te keeren, beval hij ons te gaan, op een toon, die geene tegenspraak gedoogde.

Ik nam mijne zuster in mijne armen en voerde haar schielijk heen. *Lady Carlisle* had gelijk, *Lovely* was verpletterd door hetgeen zij had willen hooren. Één ding had zij begrepen. Zij had Pym verloren.... de arme had geene klacht geslaakt, geene verwensching gesproken tegen wie ook, geene beschuldiging geuit, alleen.... zij had het hoofd gebogen onder den slag, om het niet weêr op te richten.

»Eene vreeselijke ziekte openbaarde zich, waaruit zij niet weêr herstelde. De heemeester noemde het eene hersenkoorts; ik begreep dat het eene andere kwaal was, die van een gebroken hart. Ik dankte God, toen eindelijk het hare ophield te kloppen. Al te teêre plant, kon zij de felle stormvlaag niet weêrstaan, die op

eenmaal eene liefde ontwortelde, welke zich zoo diep en krachtig had vastgehecht in hare ziel.

»Al ware het dat Pym niet verloren ware geweest voor haar, *hij had haar* verloren door alles wat zij van hem had begrepen. Hij was een man van bloed, een man van list en geweld, een man die speelde met gruwelen en boosheden, en dien man had zij bemind! Zij had zich met onvoorzichtig vertrouwen aan een schepsel gehecht, en toen zij dat vertrouwen zag teleurgesteld, bezweek zij onder hare smart. Dat was zonde, maar zij had nog den tijd tot den Heer weêr te keeren; wij allen prezen Hem, die ons niet hopeloos liet bij Lovely's sterfbed . . . mijn vrome vader bracht in allen eenvoud en stilheid des harten zijn Abrahams offer.»

»En hoe liep het af met *Lady Carlisle* en John Pym?» vroeg Alfred.

»Die beiden bleven nog langen tijd hun onderhoud voortzetten alsof er niets was gebeurd. Daarop vertrokken ze ieder afzonderlijk. Maar later, toen ik genoodzaakt was mij naar Londen te begeven, hoorde ik dat de Gravin van dien dag aan werd gezien onder het gehoor van de heftigste puriteinsche predikers, dat zij er luisterde als eene, die volkomen instemde met alles wat er hard en hatelijks werd gezegd tegen 't hof en de prelaten, en dat zij John Pym bij zich ontving in haar salon op den avond van denzelfden dag, waarop de Graaf van Strafford het schavot had beklommen.»

»Maar hoe kon toch Lovely zich in het hoofd halen, dat zulk een man haar beminde?» merkte *Lady Keredith* aan.

»Dat had zij zich niet in het hoofd gezet. Hij zelf had het haar onder dure verzekeringen van trouw gezegd en herhaald, zoo vaak zij hem te Fansley-manor ontmoette; alleen, hij had haar nooit gezegd dat hij hare hand zou vragen, en het arme kind begreep geene andere uitkomst van zulke betrekking; daaraan had Pym niet gedacht, toen hij haar schreef, dat hij komen zou en haar weêrzien wilde. Zij hield dit voor een beslissenden stap — het besliste werkelijk veel — alleen op eene andere wijze dan iemand had kunnen voorzien. *Lady Carlisle* plaatste zich tusschen hen, en alles was gezegd. Pym wilde Lovely nog weêrzien en toespreken, maar mijn vader en ik verzetten er

ons tegen. Wat kon hij, dan ijdele woorden uiten, die toch niets zouden veranderen en niets zouden goed maken? Om hem recht te doen, moet ik zeggen, dat hij zich overigens een goed bloedverwant heeft getoond. Wij danken het hem, dat vader in ruste zijne dagen op Plainty-Hill heeft kunnen eindigen, hoewel hij met zijn bisschop betrokken werd in het proces van den aartsbisschop Laud."

»Eilieve, moei Harriët! uwe vertelling heeft vrij lang geduurd," riep nu de heer des huizes, opstaande en het schaakspel door elkander werpende. »Keredith heeft de partij aan mij verloren en zijne *revanche* genomen in dien tijd."

»Evenals *Lady Carlisle*," glimlachte Alfred.

»Maar, *Grant-aunt*, hoe hebt gij dat alles zoo kunnen onthouden?" vroeg Deborah.

»Lieve nicht, ik heb het eigenlijk niet onthouden maar veel-
eer van buiten geleerd. Het gesprek van *Lady Carlisle* met John Pym had voor mij nog zooveel duisters, schoon ik alle woorden had verstaan en ze onuitwischaar in mijn geheugen waren gegrift, dat ik in de lange nachten, waarin ik bij Lovely waakte en gedurig met mijne gedachten bij die verschijning bepaald bleef, die woorden heb opgeschreven in mijn dagboek, en ze daarna vele malen las en herlas; daarom, toen ik te Londen woonde, waren de handelingen van die vrouw en van *Master Pym* mij niet meer onverklaarbaar zooals voor velen, sinds ik wist welke vreeselijke en onheilge roerselen hunne zielen bestuurden, en aan welke booze hartstochten zij hunne harten hadden overgegeven.

»En nu, kinderen! tot onzen avond-godsdienst, en zegent uw lot en uw staat, die u verre houden van zulke menschen en van zulke verzoekingén als de hunne!"

1851.

DE GOEDE RAAD VAN DOKTER GERRIT.

I.

Omstreeks veertien dagen na Vrouwendag van het jaar 1628 werd de felle vorst, die eene wijle had geheerscht, plotseling vervangen door een kouden, vochtigen dooi, die de straten en grachten zóó morsig maakte en zóó ledig van voetgangers, als dat in het Amsterdam van de 17de eeuw mogelijk was. En sinds wij weten, hoe die straten zijn kunnen nu nog in onzen tijd, na twee eeuwen van vooruitgang. . . in. . . alles? kan men zich een denkbeeld maken hoe ze toen wezen moesten, vooral nu de donzige sneeuwwhoopen, door vele dagen sneeuwjacht op-ééngetast, — en die intusschen ietwat van hunne reïne witheid verloren hadden — zachtens oversausd werden door de lauwere druppelen, en onder 't wegsmelten zich al meer en meer verspreidden en heenvloeiden, waar ze best konden. Het zal dus niemand bevreemden, dat wij den publieken weg als eenzaam en ontvolkt schetsen, zelfs op den vroegen voormiddag, en vooral op die grachten en pleinen, waaraan niet de bedrijvigheid van den handel levendigheid gaf. In den winter en hij gesloten water was het dan ook niet daarvoor het gunstigst oogenblik, hoewel wij het Hollandsch Venetië aantreffen in een tijdperk van zijn weelderigsten bloei, dagen van glans en van kracht, die wij besloten hebben elders te herinneren; dat eischt ruimere plaats dan die ons hier toekomt; maar om niet af te dolen, voeren wij u weér terug in de ijzige modderplassen, en zoo ik uwe verbeelding genoeg heb geholpen,

vergeeft gij het te gelijk, dat ieder t'huis bleef, die niet door volstreckte noodzakelijkheid tot uitgaan gedwongen was; maar onder die gelukkigen behooren te geenen tijde de geneesheeren, schoon ze toen reeds het privilegie hadden van zekere voertuigen, die men koetskens noemde, — zeker om ze te onderscheiden van de prachtige carossen der staatslieden — koetskens, die men niet veel onrecht doet als men ze zich voorstelt onder de gedaante van de rol- en sleepkoetsen, waarvan nog altijd exemplaren in werking blijven te Amsterdam. Een zoodanig voertuig klostede daar nu moeizaam voort door de ongebaande sneeuwmoerassen, beladen met een dier martelaren van de wetenschap en der philanthropie, die zich echter met wijsgeerige rust liet voortkruien, en slechts van tijd tot tijd de losse lederen gordijn, die het portierglas verving, even oplichtte om te zien, wanneer het oogenblik weêr daar zou wezen, dat hij te voet eene wijle die diepten zou moeten doorwaden; want, behalve dat het hem niet gelukken kon zonder dat tot de huizen zijner lijders te naderen, waren er ook stegen zoo eng, dat ze zelfs dit eenvoudig voertuig geen doortocht vergunden, en toch dáár, vooral dáár had men veelal de zorg van den dokter noodig, en deze was niet van hen, die aarzelen zou de zijne te verleen. Na eenige van die hoofdzetels der armoede en ellende te hebben doorkruist, zag zich onze dokter eindelijk in eene der hoofdstraten gevoerd en was reeds voor een aanzienlijk huis uitgestapt, toen hij een paar huizen verder twee heeren op een stoep zag staan, die hem groetten en tot zich wenkten; zijgend verzoek dat hij gehoor gaf.

»Eilieve, dokter! hoe gaat het uw patiënt hier in de buurt?» vroeg de één, die de bewoner bleek van het huis waarvoor zij stonden, en waar een vergulde trompet uithing; de andere was een vertrouwd vriend, dien hij zelf uitliet; »het moet er slecht meê staan, sinds we uw koetsken iederen dag hier zien stilhouden?»

»Gij neemt alzoo uwe informatiën niet zelf, heer Verdoes,» vroeg de dokter verwonderd, »ware 't slechts welstaanshalve?»

»Neen, we houden vriendschap noch buurschap samen; hij en ik lijken den ander niet; wij weten het van elkaar en valsche grimassen strijden met mijn begrip van cordate rondheid. Zeg hoe is 't, zullen wij hem haast beluiden?»

»Met Gods hulp, neen!» antwoordde de dokter, zijn breedgeranden puntigen hoed even oplichtende, ten bewijze dat hij dien heiligen naam uitsprak met eerbied en niet lichtvaardiglijk. »Door zachtkens te gaan komt men er ook, en ik verkies in dit kapitale geval liever dubbele wacht te houden, dan te weinig zorge te nemen. In de laatste dagen ga ik er meest om mij van zijn vorderenden welstand te verzekeren, en de zwakheid te hulp te komen, door omzichtig gebruik van middelen . . . deze ziekte heeft hem zeer uitgeput en hij is op zijn leeftijd.»

»Wij dachten hem op zijn sterfbed,» sprak Verdoes, »en weet gij, dat gij met die genezing de zaken van stad en religie niet zoo bijster een dienst doet?»

»Eerstelijk vraagt daarnaar de arts niet bij zijn lijder; maar ik zou daarop niet zoo volmondig »ja,» durven zeggen, schoon gij weet dat ik in zijne gevoelens omtrent de belangen van beide gansch niet deele!»

»De paskwilmakers hebben welgedaan u onder de wankelmutsen te rangschikken. Ik houde van rechtuit te zeggen: dus versta ik 't en acht het tegendeel schade. Ik heb het niet op dat Jezuïetsche voorbehoud, dat men ook wel Arminiaansch zou kunnen noemen, sinds die beiden toch onder ééne hulk schuilen.»

»Fij! fij! wat eene praat! gij weet toch wel, dat de Burgemeester niet Arminiaansch is.»

»Och, neen! die gaat ook al meê door voor een gereformeerde, zooals menig ander . . . alleen weet ge, dokter, dat gij Reinier Paauw vrij onzacht verrassen zult met die wondere genezing, hij hield Geurt Dirksz al vast voor een lijk.»

»Hij zou het ook geweest zijn, zonder behulp der kunst en den zegen daarop uit den Hoogen.»

»Zoo mag hij nog wel den inval krijgen, om ons morgenochtend op den raadhuize met zijne verschijning te komen verrassen!»

De dokter schudde lachend het hoofd.

»Wat zich de vurige staatszorge toch al overdrevene angsten vormt! Zoo wij in 't beste van den zomer waren, zou ik hem nauw een eersten uitgang vergunnen, en nu! nu! in dit gure seizoen, schadelijker dan winterkoude? Ik zou dol en dwaas zijn,

zoo ik dat toestond. Neen, heer en vriend, die komt niet weêr op zijn kussen in het torentje, voor we den Maart achter den rug hebben.”

»Zoo zal 't ook wel het beste zijn in alle opzichten. Gij weet, er zal morgen een wichtig vraagstuk ter Kamer gebracht worden . . . 't zal er duchtig spannen, want wij hebben gansch geene zekerheid, dat wij de sterksten zullen zijn; dus dienen alle vrienden van de ware Kerk en van de goede zaak zich schrap te zetten om die voor te staan met kracht van woord en daad en zonder wankelen!»

Dat laatste sprak Simon Verdoes met bijzonderen klem en den arts wat scherp en beduidend aanziede.

»Ik ook zal morgen op het stadhuis zijn! en hoop u te toonen, heer Verdoes, dat ik mijne plichten kenne omtrent Kerk en stad — en mij daarvan kwijte niet slechter dan van die, welke tot mijn beroep hooren; maar ik heb nimmer gezien, dat heethoofdige overdrijving van ijver zooveel beter eene zaak vordert, dan voorzichtige abelheid,” sprak de dokter vast, maar toch wat gekrenkt door den zweem van mistrouwen, dien men liet doorschemeren.

»Nu wachten de laatsten mij het meest,” vervolgde hij, en met een statigen groet verwijderde hij zich en ging het huis binnen, waar men de deur reeds voor hem geopend hield. Eene gewoonte van de voorgaande dagen volgende, wilde hij rechtstreeks zijn weg nemen naar de bekende ziekenkamer, maar de dienstmaagd, die hem had binnengelaten, zeide:

»In de zijkamer, als 't u gelieft, heer dokter!” en te gelijk kwam hem uit dat vertrek eene jonge dame te gemoet, die hem inleidde, terwijl zij met opgeruimdheid zeide:

»Mijnheer, oom bevond zich dezen ochtend zoó wel, dat hij niet langer de ziekenkamer houden wilde!»

»Dat is ver gevorderd, mits het niet te haastig gevorderd zij,” sprak de dokter, binnentredende en terstond een bekommerden blik werpende op zijn lijder, die er in waarheid nog gansch niet als een gezonde uitzag.

Dicht gewikkeld in een engen kamerpels van fijn zwart laken, met smal vossenbont omzoomd, kwam de vermagering zijner gestalte sterk uit, niet minder dan de afmatting der trekken

van zijn bleek en vervallen gelaat, bij het zwart sagrijnen calotje, dat hem het hoofd dekte en dat, uit ziekelijke gevoeligheid voor koude, dieper in de oogen getrokken was, dan een gezonde dat zou verkozen hebben. De oogen intusschen stonden wel zwak, maar gansch niet dof, en zelfs kleurde een zacht rood van overspanning hem de wangen, toen hij zijn arts zag, en, als te zijner verwelcoming, zich ophief uit den armstoel, waarin hij gezeten was, dicht bij het vuur, terwijl hij zich echter vasthouden bleef aan de houten leuning, hetzij uit behoefte om zich te steunen, of wel uit gewoonte, bij zijn gevoel van zwakte aangenomen.

»Fij! Burgemeester! dit beginnen is wat te roekeloos, vreeze ik,» ving de dokter aan.

»Gansch en al niet, heer en vriend! alleen de beenen zijn nog wat slajjes, anders... maar op mijne beurt verwondert het mij van u, dat gij uw wezen zoo strak zet bij 't begroeten van uw verrezen kranke!» De dokter antwoordde niet, maar bleef ernstig en onderzoekend op hem zien, met een licht hoofdschudden.

»Ik weet wel,» hernam de patiënt, »dat een herstelde kranke geene vreemdigheid kan zijn voor een geleerd en vermaard arts als de heer Tulp — maar toch...»

»Niet iedere patiënt is van zulk gewicht als de heer van Beuningen!» viel deze in, met eene buiging, »en juist daarom is de uiterste behoedzaamheid aan te raden, heer Burgemeester!»

In waarheid, het was de beroemde geneesheer Niklaes Tulp, dien wij tot hiertoe gevolgd zijn; wij hadden hem maar behoeven te beschrijven, en hij zou door u allen zijn genoemd, zonderdat van Beuningen hem noemde. Zijn deftige zwarte mantel, zijn hooge hoed, zijn breede, platte halsboord, zijne zwart zijden beenkleeding, en voornamelijk de trekken van zijn schrandere en goêlijk, maar wat melancholisch gelaat, zijn u te bekend, dan dat gij hem niet herkend zoudt hebben, want hoewel hij, als vriend en beschermer der kunsten, niet minder goeden rang heeft onder de uitstekendste mannen van zijn tijd, dan als beroemd arts en ontleedkundige, zoo is hij toch het meest, en zelfs door sommigen niet anders gekend dan door eene schil-

derij: de schilderij van Rembrandt, die hem zoover heeft gebracht als de roem van den kunstenaar zelf, die hem heeft voorgesteld bij eene anatomie-les. En nu, overtuigd dat iedereen hem voor zich ziet zooals hij is, stoor ik niet langer zijn gesprek met den waardigen Burgemeester Geurt Dirksz. van Beuningen.

Dokter Tulp naderde zijn patiënt, voelde hem eenige minuten lang den pols, in diepe aandacht, en scheen toen geruster en meer opgeruimd, terwijl hij zich neêrsette.

»Tot dusver geene koorts,» sprak hij, »ik had er zorg voor; die opgewektheid was mij verdacht.»

»Ei neen! dokter,» sprak van Beuningen vroolijk, »het is ver van koorts, het was maar eene proefneming, waartoe ik reeds gisteravond besloten was.»

»Die proefneming, zonder mijne voorkennis, was toch altijd eene onvoorzichtigheid.»

»Ter contrarie, zij was van goede en wijze voorzorg, als welke gij zelf zoudt aangeraden hebben; het is een zachte overgang van de ziekekamer tot de buitenlucht...»

»De buitenlucht, hoe moet ik dat verstaan?»

»Wel, zooals gij 't hoort! Ik spreek zelden met woorden die tweërlei zin hebben. Ik moet morgen uit.»

Dokter Tulp begon te lachen. »Wondere inbeeldingen neemt men toch waar bij zieken!»

»Gij meent, dat herstelden met nieuwen en wonderen ijver vervuld kunnen zijn tot lang verzuimde ambtsplichten.»

»Ah! het betreft ambtsplichten!» hernam Tulp, een weinig kleurende, altijd met dien zekeren glimlach, waarmede men een zieke of een kind eene wijle in een *idée fixe* voorthelpt, om het later te krachtiger te kunnen fnuiken.

»Voorwaar, gij acht mij toch niet in staat simpelijk tot mijn vermaak iets te doen, dat mogelijk periculeus kan wezen?»

»Gij oordeelt dien inval dus zelf zoo?»

»Een weinig altijd — daarom wilde ik van u de zekerheid van het tegendeel vernemen.»

»Ik kan u maar ééne zekerheid geven, die eener instorting, zoo gij het waagt u aan de buitenlucht bloot te stellen!»

Een luide kreet bij die uitspraak van den dokter ontsnapte

aan eene der beide jonge dames, die samen aan eene kleine tafel zaten bij het venster.

»Dat spijt mij!» hernam van Beuningen, »na mijn wel bevinden van de laatste dagen, had ik een ander antwoord gehoopt. Maar het zij zoo! wat het zwaarst is, moet het zwaarst wegen.»

»Zoo houde ik het ook, achtbare heer en ware vriend!» sprak Tulp levendig.

»En daarom ga ik morgen naar 't stadhuis; volge daarna wat wil, dat 's Gode bevolen!

»Ik dacht wel, dat het dit zijn zou;» hernam Tulp, »maar nu, heer Burgemeester van Beuningen, mag ik ook niet twijfelen als tot hiertoe, of uwe meening van gaan volle ernst is. . .»

»Volle, vaste ernst, dat begrijpt gij, dokter; de maatregel, die morgen overwogen moet worden en beslist, is van zulk gewicht, dat ik niet laten kan daarin mede te spreken.»

»Nu! zoo verklaar ik u, als uw arts, ook in vollen, vasten ernst, dat gij het *niet* doen moogt en niet doen *zult*, wezende onder mijne behandeling. Waren wij in 't midden van den zomer, ik zou u een uitgang durven toestaan, maar altijd niet den gang naar het raadhuis, zonderling niet het bijwonen eener raadsvergadering. . .»

»Zomer of winter; het getijde doet er niet toe, ik dien derwaarts te gaan.»

»Juist dient u dat niet. Eerstelijk het opstaan, vroeger dan gij het in den laatsten tijd gewoon waart, daarop het kleeden, dat geeft vermoeienis, daarbij voegt zich welhaast de overspanning van het loopen en de inademing der vochtige lucht, en eindelijk, wat ik bij uw levendig en prikkelbaar gestel nog het schadelijkste acht van alles de gemoedsaandoeningen, die u wachten; want de beraadslaging kan niet anders dan heftig zijn, en 't zij de cause, die gij voorstaat, triomfeert of onderligt, altijd zou 't u geweldig aangrijpen, zonderling bij de verhoogde gevoeligheid na uwe zware krankte. Ieder mensch van gezond verstand, zelfs geen arts wezende, kan dit inzien, en gij, heer van Beuningen, zijt te veel man van oordeel en wijs be raad, om het niet eerder toe te stemmen dan een ander, zelfs waar het uwe inzichten tegenwerkt!»

»Ik erken, dat ik u geloove... alleen ik zal, ondanks dat, doen wat ik moet. Het is zoo! gemoedsbeweging wacht mij, en sterke zelfs; wij hebben nog niet geleerd met onbewogen geest te beraadslagen, als het hooge belangen geldt, zonderling die der religie; ik weet dus, dat mij het bloed op morgen driftig door de aderen zal bruisen, wellicht tot koortshitte toe, maar, meent gij dan, geleerde heer Tulp, dat ik op morgen hier in mijne kamer blijvende, mijn bed houdende zelfs, als gij 't verkiest, dáár de ruste zou vinden, die gij voor mij noodig acht, bij 't weten en overwegen, hoe daarginds in onze raadkamer niemands plaats ledig is, dan de mijne, hoe daar beslist wordt over dat groote vraagstuk, zoo lang reeds hangende gebleven, uit zorge van eene schadelijke uitwijzing, en hoe ik, in stede van daarin mijne stem te brengen aan de zijde, waar ik voor 't meeste heil der stad het overwicht wensche, en waar dat overwicht hangen kan aan ééne stem, neêrlijke en zwijge, het al tot meeste nut van niets beters, niets hoogers, dan mijns eigen lichaams welstand? ik vrage u, wel-geleerde heer, bij uwe menschenkennis, zou die lichaamsruste zooveel baat geven, bij zulke onrust der ziel, als mij onderwijl zou kwellen? Ik wil niet eens spreken van dien gewetenslast, dien ik teffens daarmee op mij laden zal voor 't vervolg.... meent gij dat, dokter! en durft gij dat volhouden?

»In trouwe, neen!» hernam Tulp, opnieuw zijn pols vattende, »want reeds de gedachte daaraan beweegt u dus sterk, dat ik vreeze... voelt gij u nog zoo wel als straks vóór mijne komst, toen gij in kalmte daar neêr zat?»

»Veel beter, waarde vriend! veel beter, toen was ik in matte onrust neêrgezonden, nauw gezind tot antwoorden op de vragen mijner nichten naar mijn welstand, en nu, nu spreke ik zonder vermoeyenis, zonder er aan te denken dat ik iets doe, wat mij straks moeite toescheen.»

En men kon hem aanzien, dat hij waarheid zeide: zijne oogen schitterden; ze schenen grooter dan gewoonlijk, door de sterke vermagering van zijn gelaat, en zijne bleekheid was door een meer levendig rood afgewisseld.

»Zoo moet het u schijnen, dat begrijpe ik,» hervatte Tulp, nu eindelijk zijne hand loslatende, »maar, beste en achtbare

vriend, vergis u niet ; die overspanning komt u van de koorts, en op haar volgt ontwijfelbaar die verslagenheid, die afmatting, die u wel vanzelve beletten zal datgene uit te voeren, wat gij nu in dezen toestand besluit."

»Dat besluit staat daarom niet minder vast. Ik zal morgen naar 't raadhuis gaan, al moest ik er om oprijzen van mijn sterfbed !"

»Het uitvoeren van dat besluit brengt u op het sterfbed, dit zegge ik u als arts, maar daar ik wel zie, dat het gezag van den geneesheer hier niets beteren zal, zoo moet ik u als Christen, als vriend en als ambtgenoot nog ééne vraag doen, die gij mij ten goede moogt houden, en waarop ik u bidde na te denken, al gelieft het u niet er mij op te antwoorden. Gij hebt daarin gelijk, dat eene goede zaak verdedigd en gevorderd mag worden, zelfs met gevaar van dit aardsche leven, alleen men dient zekerheid te hebben, dat die zaak eene goede en Gode welbehagelijke is, die Zijn dienst en eere vorderlijk kan wezen, althans die niet verkorten, . . . zonder dat, is zulk wagen een roekeloos en ijdel verspillen van 't kostbaarste goed, dat God heeft verleend, en dat Hij niet verbruikt of verachteloosd wil hebben door Zijne schepselen. En dan vrage ik u, zijt gij in uw gemoed vast overtuigd, vooreerst, dat uwe tegenwoordigheid op het stadhuis volstrekt onmisbaar is, om de kans te doen overslaan naar die zijde, die gij noodigst acht, of dat, zonder uwe tusschenkomst, niet evenwel zijn zou ?"

»Ik zou noch het een, noch het ander kunnen zeggen met volkomene zekerheid : alleen dit weet ik, dat een stofken soms den fijnen evenaar doet overslaan, en dat de zwakken en wankeleenden onder mijne vrienden en genannen, van mijne kracht meer dan eens hunne sterkte hebben ontleend, en dat het meer hunne flauwmoedigheid is, die ik vreeze, dan het getal onzer tegenstanders."

»Zoo geve ik u toe, dat uwe aanwezigheid daar eene beslissende daad kan zijn ; maar te eer dan moogt gij, naar mij dunkt, daarop achten uwe consciëntie niet te bezwaren met zoo groote verantwoordelijkheid, en daarmede beladen, de kans wagen van een nieuw ziekbed, dat na de krankte, nu zoo pas doorgestaan, een doodbed worden kan. En hebt gij dan, dit

overwegende, volle vastheid om te zeggen dat die maatregel, dien gij voorstaat, de beste is ter dienste der stad, en daardoor het meest gevorderd zal worden, hare welvaart en de vastigheid der religie meest en zekerst bevestigd door hetgeen de partij, die de nieuwe vrijheden begeert in geloofszaken, op morgen zou willen doordrijven? . . . .”

»Hierop kan ik met vaste en volle verzekerdheid ja antwoorden!” viel van Beuningen in. »Want voorwaar, ik kan niet aannemen, noch zal het ooit toestemmen, dat belemmering in de vrije oefening der religie de welvaart eener vrije koopstad vordert, of haar groote eere doet; zekerlijk wete ik, dat niets meer strijdig is tegen de beginselen onzer jonge republiek, die, na zelve nu al meer dan zestig jaren den kamp om vrijheid des gewetens te hebben volgehouden, niet allereerst mag aangaan met de vrijheden te bekorten van anderen, die toch, al schijnt het ons met dolinge, Christus voor Heer erkennen, en de Evangelische wetten belevèn; terwijl ten laatste allen, die zich rechtgeloovigen achten, moesten leeren anderen te geven wat zij zelve voor zich begeeren. . . .”

»Dat is al goed, maar met die vrijheid, die gijlieden in zulke ruimte aanbiedt, stelt gij niet enkel de poort open voor allerlei onchristelijke vonden en opraapsels, die maar schijn hebben van religie, gelijk ook onze vaderen dat begrepen hebben, die meer gestreden hebben om de zuivering van den waren godsdienst van papistische superstitiën, dan om algeheele vrijheid, die de onbandigheid dicht nabij komt.”

»Het kan wezen, maar zulke banden te stellen strijdt tegen bezworen tractaten, daarvan de handhaving aan den burgerlijken magistraat het allereerst is aanbevolen. Recht en billijkheid vorderen, dat men niet handele tegen het 13de artikel van de Unie van Utrecht, daarbij geloofsvrijheid in de ruimste mate wordt gewaarborgd.”

»Alleen zou ik meenen, dat dit artikel zelfs reeds alteratie en afwijking was, zoo niet van de letter, dan toch van den geest der pacificatie van Gent.”

»Niet vreemd! men heeft in het toepassen al zeer schielijk de belemmering van al te strenge grondslagen ingezien, en wij althans, wij leven in gansch andere tijden, dan die, waarin de

verbonden werden geconcipeerd, en andere tijden brengen andere inzichten aan: alles wat daarbij tot bewaring der zuivere gevoelens in de kerk is bepaald, kwam toenmaals voort uit vreeze en wantrouwen tegen de Roomsche religie, en kan wel niet toepasselijk zijn op de tegenwoordige Remonstranten, zijnde dat treurig verschil in onze kerk toenmaals nog niet gerezen. En daartoe geeft Rotterdam ons exempel om zich van die beklemmende banden vrij te maken, en doet wèl! Eene koopstad wint in bloei bij de grootere ruimte die zij geeft aan opiniën, volgende daaruit, dat de personen, die behoefte hebben aan vrije oefeninge van geloof, of belijdenis van gevoelens, derwaarts heengetrokken worden, met hun handel, bedrijf en fortuin. . . Rotterdam smaakt reeds de vruchten van haar wijselijk onthouden van 't afkondigen der plakaten tegen de Remonstranten, en afgezien van den naijver, dien dat wekken moet bij ons, en van onze verplichting te zorgen, dat wij ons niet laten rooven die kostelijke welvaart, die wij boven andere steden in Holland mogen houden, zoo is het nog daartoe, dat de aard eener handelsstad medebrengh, zoowel omtrent religiebegrippen, als omtrent zeden, gewoonten en tale van anderen toegefelijk te zijn: acht slechts op het voorbeeld van die groote en doorluchte handelsstad Venetië, die, hoewel Roomsch-Katholiek en aldus voor zich zelve onderworpen aan den Roomschen Stoel, toch de eerste is geweest in het Zuiden, die tolerantie heeft gebruikt omtrent onze Protestantsche republiek, en met deze alliantie heeft gemaakt en goede vriendschap gehouden, ondanks de vreeze voor de vijandschap van Spanje; bij zulke grondstellingen vaart dat gemeenebest wel, en waarom zou het onze stad slechter gaan bij gelijke vrijzinnige handelwijze? . . .

»Waarom? waarom? omdat het onzen poorteren eigen is, niet lauw te zijn voor de eere Gods en des Heeren dienst, en de gezetheid op de ware gereformeerde kerk en zuivere religie is hier te diep geworteld en heeft in de gemoederen door den heeten strijd te groot een ijver opgewekt, dan dat ze datgene met onverschilligheid zien zullen, wat zij achten daarmede strijdig te wezen. Het laatste oproer bij den Montalbaanschen toren, uit oorzaak van onderstelde Arminiaansche oefeningen, moge er ons voor waarschuwen.»

»Noem dat geen religieijver van ware en vrome poorters; 't was het bedrijf van 't botte grauw, dat bij oproer niets kan verliezen, en bij opschudding altijd ietwat hoopt te winnen.»

»Te eerder dient men ze aanleiding en voorwendsel te ontnemen, want tolerantie, die zulke tegenwerking heeft, vordert, naar 't mij dunkt, noch Christelijke liefde en eendracht der burgeren, noch 't handelsbelang, en een Christelijke Magistraat behoort zulke ongeregeldheden te voorkomen, althans nietwes te doen dat ze uitlokt.»

»Een Christelijke Magistraat is recht en billijkheid schuldig aan alle hare poorteren, en moet die handhaven naar haar beste weten, zonder te vragen wat kwaadwilligen daarvan zeggen of rebellen daartegen uitvoeren zullen. Zwakheid ware het, uit vreeze van dien, een enkele ietwat minder te doen dan billijkheid vordert!»

»Van een Christelijken Magistraat is toch de eerste en noodigste plicht op de vastigheid en orde der kerke toe te zien, en dolende en scheurzieke luiden gelijke rechten toe te kennen met ware geloovigen, kan haar toch nooit tot eenheid brengen.»

»En zoudt gij achten, dat die eenheid, door dwang daargesteld, en door ordonnantiën gehandhaafd, de echte Evangelische eenheid zou zijn, die de Apostelen prediken? en dat zulke rust, gesteld zij ware mogelijk, beter is dan strijd, die de warmte van den ijver in de gemoederen brandende houdt?»

»Maar strijd kwetst de liefde.»

»De hitte en de bitterheid van den strijd zal verminderen, waar dwang en tegenwerking de gemoederen niet verhit, noch verbittert; het genot dier milde vrijheid zal ze linderen — en al ware dit niet — meent ge, dat uiterlijke vrede, door geweld opgedrongen, niet tot diepen en dompigen haat voert, ofschoon door vredige oppervlakte gedekt, terwijl vrije uiting der meeningen voor 't minst den haat niet laat inkankeren, en dus altijd meer kans laat tot samenbrenging der gevoelens?»

»De wijze, waarop Hanekop die vereeniging heeft willen aanvangen, is toch bijster slecht uitgevallen, en de uiterste laauheid wekt die openhartige ijveraars, als Smout, die tot op den predikstoel gewagen van 't inhalen van het Troyaansche, alias Arminiaansche paard!»

»Smout! zoo hij van uwe vrienden is, zegt 't hem, hij mag zich wachten, dat wij niet te eenigen tijde wijzer handelen dan de Troyers — en het Troyaansche paard, dat alreede binnen is, buiten zetten.»

»Om dus in willekeurige daden vrijzinnige gevoelens uit te spreken?» vroeg Tulp vrij scherp.

»Neen, maar om onruststokers te leeren, dat de kansel geene vrijplaats is, zoo men die gebruikt als leerstoel van rebellie,» antwoordde van Beuningen, niet veel zachter.

»Dus om vromen overijver te straffen als rebellie, en de pestilentie der scheurzucht te verbreiden door hare circulatie te vorderen, zoudt gij het gevaar willen tarten, dat ik u heb voorgehouden! In ernst, bedenk toch wat ge doet, eer ge met die ééne daad ziel en lichaam waagt.»

»Magistraat zijnde, acht ik het mijn post magistraatsrechten te handhaven, en stille, rustige burgers zulke oefening te laten van hun godsdienst als ze naar hun geweten behoefte achten, en wat mij daardoor overkome, zij Gode bevolen, mijn consciëntie zal zuiver zijn.»

»Gelukkig prijze ik u om die vastheid, die ik voor mij zelve nog niet gevonden heb, en toch wenschte ik wel dat gij met die sterkte aan de andere zijde waart, want...»

Dr. Tulp zweeg en liep in de uiterste ontsteltenis op van Beuningen toe, wiens toestand als lijder hij, in 't vuur van 't gesprek, geheel scheen vergeten te hebben, zoowel als zijne eigene verhouding tot hem als arts; want zekerlijk, een geneesheer van Tulp's kunde en voorzichtigheid zou den man, wien hij zelf tegen gemoedsaandoening had gewaarschuwd, niet tot die zelfde overspanning en opwinding hebben opgevoerd, die hij hem als zoo gevaarlijk had afgeschetst, zoo hij zich niet onwillekeurig had laten wegslepen door zijne eigene belangstelling in de zaak, toen die eens het onvermijdelijk onderwerp van hun gesprek was geworden: maar op vreeselijke wijze werd hij aan zijne verplichtingen herinnerd, wat van Beuningen, die meer dan eens van kleur had gewisseld, maar toch, nog altijd zittende, met eene zekere bedaardheid had gesproken en toegeluisterd, was onder het wisselen der laatste bittere gezegden opgestaan — wellicht zonder 't zelf te weten en zon-

derdat zijn dokter het opmerkte — had al meer en meer met opgewondenheid gesproken, altijd het vertrek met driftige, maar wankelende schreden doorkruisende, werd nu eindelijk, terwijl Tulp sprak, als door duizeling bevangen, trachtte met moeite zijn armstoel weêr te naderen, doch voórdat hij dien bereikt had, verloor hij zijn evenwicht en zijne bewustheid, en zou zijn neêrgevallen, zoo de dokter niet schielijk was toegetreden, en hem in zijn krachtvollen arm had opgevangen. Van dat oogenblik af was hij weêr geheel de arts, hielp den lijder tot zich zelf brengen, schreef de noodige middelen voor, maar kon zich toch niet onthouden bij het heengaan in eene soort van zegepraal te zeggen: »Ik zal nu wel niet meer noodig hebben mijne vermaning omtrent het t'huis blijven aan den heer van Beuningen te herhalen; deze bezwijming was als eene waarschuwing en voorspelling tevens van wat morgen zou kunnen plaats hebben, zoo mijn raad werd veronachtzaamd.»

De patiënt zuchtte en antwoordde niet, maar toen de dokter vertrokken was hief hij zich een weinig op uit de kussens, waarmede men hem nu had omschanst, en sprak toen met eene matte stem:

»Zou ik het moeten opgeven, kinderen! zou ik?» Dat was gericht tot de beide jonge vrouwen, die bij het bezoek van dokter Tulp waren tegenwoordig gebleven en die met hooge belangstelling en innige deelneming den loop van den redetwist hadden gadeslagen, zelfs van tijd tot tijd, als wij reeds aangaven, door een uitroep, een woord of een zucht de gewaarwordingen, die daaronder bij haar werd opgewekt, uitdrukkende. Het waren de beide nichten des heeren van Beuningen; de oudste, gehuwd met Mr. Daniël Mostert, Secretaris van Amsterdam, stond in gevoelens geheel aan de zijde van gemaal en oom; de jongere, Francina, was nog eene jonkvrouw in teêre jeugd, en . . . maar van haar zullen wij terstond meer hooren.

De kleeding dezer dames was, zooals het vrouwen van haar rang en leeftijd voegde — alleen ditmaal stemmig en zonder eenigen opschik, daar zij in huis waren ter verzorging van haar bloedverwant.

Toen deze haar toesprak, stonden zij ieder aan eene zijde van zijn armstoel, met teêre bekommering op hem ziende.

»Zoo zoudt gij het gewonnen hebben, Francijntje, mijne lieve!» ging hij voort, zacht en weemoedig op deze ziende, »want immers, zoo ik wel heb gezien, was het uw geheime zielewensch, dat ik morgen niet naar het raadhuis zou gaan?»

Het meisje bloosde sterk en kreeg tranen in de oogen.

»Och oom! oom! gij weet zelf, wat er voor mij aan hangt, doch dit weet God! dat ik u liever morgen in volle kracht en gezondheid naar 't stadhuis zag gaan, dan u dus te zien zitten als een verwezen mensch.»

»Ik dank u voor dat woord uit uw goed hart! mijne liefde en de Heer zullen 't u loonen; maar ik acht mij nog gansch niet verwezen, omdat de dokter den wenkbrauw wat fronst en een bang gezicht zet.»

»Mocht dit maar niet eene instorting zijn!» sprak vrouwe Mostert.

»En dat juist nu wij hem behouden achtten,» voegde hare zuster er bij.

»Ei neen! Ei neen! het kan wel een kwaad verloop zijn van 't oogenblik en niets meer; ik voel al dat ik weêr bekom.»

»Het kan ook wel wezen, dat dokter Tulp vandaag wat door te donkeren bril ziet,» sprak de oudste nicht nadenkend, »en dat, als gij van nacht wel geslapen hebt . . .»

»Gij vat mijne meening, Elizabeth! als ik wel geslapen heb, zal ik morgenochtend licht nog vaardig zijn om te gaan waar ik wil, en waar hij mij liever niet zag!»

»Beware ons!» riep Elizabeth! »neen oom! hoe groote vreugd het Daniël ook geven zou u te zien, door uwe stem de beklemde vrijheid stijvende . . . toch zoude hij noch ik, om al de wereld, toestaan, dat gij iets schadelijks tegen uwe gezondheid gingt ondernemen. Ik meen alleen, dat de dokter voor heden uw staat wel te zwaar kon voorstellen! hij heeft er zijne redenen voor!»

»Ja, de dokter overdrijft!»

»Dat geloof ik ook,» riep Francina, meer opgeruimd; »maar toch niet gaan, lieve oom! dat bidde ik u, niet gaan!»

»Arm kind! hoe ge naar de zijde der harde rechtzinnigen gedragen wordt op de zachte vleugelen van Amor!» glimlachte van Beuningen.

»Neen oom! wil dit van mij gelooven, ik zeg het niet uit eigenbaat, schoon 't waar is, dat Mr. Reinier Paauw het met een zwaar woord verzegd heeft, mijne hand te vragen van u voor zijn zoon, zoo gij hem tegen waart in deze zaak; dat hij Adriaan, die zoo'n overbekwame jonkman is, liever als supercarga naar de Oost zou zenden!» en het meisje weêrhiel hare tranen niet langer, door het uitspreken van die bedreiging ontlokt.

»Arm kind!» sprak van Beuningen meêwarig, »en de oude Reinier is wel de man om te doen of liever te laten wat hij heeft gezegd, maar toch zult gij 't mij vergeven, niet waar zoo ik het belang van stad en staat boven het uwe kies, en toch morgen ging?» . . . .

Francina had te veel de overtuiging, dat hij dit niet zou kunnen doen, om door een onoprecht antwoord meer moed en meer vaderlandsliefde te huichelen, dan zij werkelijk in zich voelde; zij zweeg dus — waar hare zuster sprak:

»Luister, oom! zoo wij u een uurtje of wat alleen lieten, zoudt ge licht den sluimer vatten, dat u goed zou doen.»

»Ik zal toch niet rusten vóór ik zekerheid heb over mijn, toestand.» Maar de jonge dames vonden het raadzaam hem de mogelijkheid te laten eener proeve, en zij verlieten hem.

Toch vond van Beuningen geene ruste.

»Tulp overdrijft! Tulp overdrijft!» riep hij gedurig, »ik zeg niet dat het met opzet is, maar hij ziet, wat hij wil zien, hij acht voor mij schadelijk, wat hij schadelijk acht voor zijne partij; ik gevoel mij beter dan hij zegt mij te bevinden, en zelfs nu ik bekomen ben van die flauwte, schijnt mij de koorts geweken, die hij had voorspeld! Ik moet een onpartijdige raadplegen . . . . ik moet het! maar wien . . . . wien kan ik vertrouwen? wie zal zich laten vinden belangeloos en moedig genoeg om de ronde waarheid te zeggen?» Daarop bleef hij eene wijle nadenkende en riep eindelijk: »ja, die! die zal het zijn!»

Daarop schelde hij.

Zijne oudste nicht trad binnen.

»Elizabeth, laat er om dokter Gerrit gezonden worden!»

II.

Gij, die dit leest, weet gij wat zij is, de armoede? Gij acht mijne vraag overtollig en niet eens waard met een: »Zeker, wij weten,» beantwoord te worden; maar toch, gij knikt een ernstig en weemoedig »ja» of wel verheldert daarbij een blijmoedige glimlach uw gelaat; want gij denkt aan de vele malen, dat gij die armoede hebt verlicht; dat gij haar hebt gespijzigd, gedrenkt en gekleed; gij herinnert u, hoe gij u aan de schokkendste gewaarwordingen hebt gewaagd om hare vreeselijke wonden van nabij te zien, en ze heeling te brengen; hoeveel malen gij de onbewoonbare spelonken, waarin zij hare slachtoffers langzaam doodmartelt, zijt binnengetreden, met de gedachte aan den Heer der armen in uw hart, en Hem dankbaar, dat het u vergund was den beker der lfenis te reiken, die niet onvergouden zal blijven... maar die armoede bedoelde ik niet met mijne vraag; ook niet die klagend en smeekend aan uwe deuren hare noodden komt uitroepen, niet deze, die schreiend of krijschend voor haar honger de overblijfselen vraagt van uw maal, dat uwe wèl doorvoede huisdieren nauwelijks meer voor zich begeeren, evenmin die zedige lijdens, die de laatste broodkorst verdeeld hebben onder hun gezin en wie wèl nog de schaamte de vraag om uwe aalmoes op de lippen terughoudt, maar die toch dankbaar de handen uitstrekken, als het scherpziend oog uwer liefde hun nood heeft ontdekt, zelfs niet die nog meer schuchtere misdeelden, die wel den arbeid zullen aannemen, door voorzienige kieschheid hun aangewezen, maar wier eerlijke vlijt zich door uwe gift zou onteerd achten. Luistert! ik spreek van die armoede, die gij niet *kunt* verlichten, omdat zij nooit voor zich zelve zal uitkomen, zich niet wil laten doorzien, en geraden zijnde, nog te fier zou moeten zijn om uwe hulp aan te nemen, zoo gij àl vermetel genoeg waart haar die te bieden. Die armoede, die hare lijdens niet leert, wat de honger is, maar die hun de ziele nijpt met feller beten, dan bij gebrek aan voedsel het lichaam kunnen folteren; die hare lijdens niet van dorst laat versmachten, maar die hun toch den beker der lfenis zoo vergalt, dat ze dien doormengen met hunne tranen, of onverza-

digd nederzetten; die hare lijders geen harde peluw spreidt maar die op het zachte leger zulke steenen der bezwaren hun op het hart wentelt, dat ze den troost van den slaap niet vinden kunnen, die de havelooze arme op zijn stroozak nog vindt; die hare lijders toestaat zich te kleeden, met eene zekere weelde zelfs, maar die onder het fijne gewaad hun akeliger trillingen door de leden jaagt, dan waar de nijpende koude den arme van trillen doet; die hun voorschrijft goede en wel verwarmde woningen tot woonplaats te kiezen, maar die daarin, door de kille loodzware zorge, toch al de huivering en al de koorts-rillingen over hen brengt, die den arme onder zijn ondicht vlieringdak, of in zijn vochtigen kelder, overvallen. De armoede die niet kan vragen, en niet zal nemen, maar die nog moet geven, die nog anderen moet helpen en die zelve onteerd zou wezen zoo hij hulpe vroeg: de fatsoenlijke armoede, zooals men haar noemt, want, ieder weet dat zij bestaat, hoewel zij zich tot in het uiterste verbergt. Hebt gij die gekend? vraag ik u nogmaals; is het u wellicht eens gelukt haar, op de éénige wijze, die mogelijk is, te verlichten; dan, dan zult gij het mij vergeven, dat ik met eerbied, doch met smart, nog weêr uw blik op haar richte. Hebt gij haar niet gekend? weet gij haar niet te voelen? gelooft gij nauwelijks aan haar? nu, dan wordt het voor u noodig, dat ik haar voorstel; want gij loopt gevaar eene der diepste wonden onzer beschaafde maatschappij voorbij te zien.

Ziet gij, als gij den gewonen hongerige voedt, als gij den havelooze kleedt, als gij den verkleumde bij een koesterend vuur zet of eene betere woning geeft, als gij ze allen een klein deel van uw speldegeld afstaat, gij rijken! koopt gij u daarvoor niet enkel hun dank (mogelijk koopt gij dien niet) maar toch de zekerheid, dat hunne behoeften zijn voldaan — hun nood is verlicht, ware het slechts voor een tijd. Maar nu *mijn* arme. . . . tenzij gij eene vorstelijke fortuin bezat, of vorstelijke macht, om geheel zijn lot om te wenden met één machtwoord, kunt gij niets voor hem, dan hem groeten alsof gij niets merkt en. . . . voorbijgaan, en toch is die armoede zoo verschrikkelijk, zoo pijnigend, kan het slachtoffer, dat zij zich gekozen heeft, beknellen met zoovele angsten, omkronkelen met zoovele ver-

wikkelingen, uitmergelen door zoovele weeën, zoo onbarmhartig het neêrdompelen in moedeloosheid en radeloosheid, dat zij het tot wanhoop voert, tot razernij en hare ijselijkste gevolgen . . . en de lijder moet een geloof hebben als een Abraham of als een Christenmartelaar, zal hij niet vertwijfelen aan de voorzienige zorg des Hemels. Die kwaal is opgekomen met de beschaving, met de verfijning der weelde, met de verdubbeling der behoeften, en zij breidt zich met haar uit — zij bindt zich aan geen stand, zoomin zij zich door tijd laat binden; maar zij heeft toch ongelukkig zekere standen, waarin zij bij voorkeur haar zetel neemt; om slechts van één te spreken: die onzer dorpspredikanten; tot schande van een land, waarin Fransche operazangeressen betaald worden als ministers en waarin predikers van het Evangelie nauwelijks daglooners-inkomsten hebben; wie onder hen met een groot gezin zijn bedeed, en niet te gelijk met talenten gezegend, om door deze de schaarschheid van dat inkomen te verhelpen, zijn de echte martelaars van het lijden, dat ik noemde. En toch is het aan hen, om iedere week hunne gemeente vertrouwen, blijmoedigheid, ruste, dankbaarheid in te spreken, — aan hen, dat geheel de leiding van het godsdienstig en zedelijk gevoel is aanvertrouwd — in een kring zoo uitgebreid en zoo belangrijk als die van de dorpen — mij dunkt, staatswijsheid alleen, zelfs waar barmhartigheid zweeg, zou nog meer belangstelling vragen voor hen, dan voor eene fraaie sopraanstem, hoe zeldzaam die ook zijn mag! maar het is niet de jammer van één hunner, dien ik nu wilde schetsen; in de steden vindt men de plaag evengoed — en ook dáár waar geene landgenooten of regeering schuld hebben. Daarbij, al bestond die schuld, niemand van de hier levenden behoeft haar zich aan te trekken, waar er over 1628 zou geklaagd worden. Gij hebt het reeds begrepen; ik ga u inleiden bij dokter Gerrit. Iedere wetenschap, iedere kunst heeft hare worstelaars, die hare martelaars zijn, en hoewel wij dokter Tulp hebben gezien als een man van invloed en aanzien, sprekende als de gelijke en bijna als de meerdere van den Amsterdamschen Burgemeester, — dat toenmaals geene kleinigheid was, als men weet, — was zijne positie volstrekt niet de regel, waarnaar wij den toestand van al zijne collega's

te dier dage behooren te meten. Dokter Gerrit althans, een zeer jong mensch, pas in den aanvang eener loopbaan, die vooral door een verjaard vertrouwen veroverd wordt, had nog daarenboven eene onvoorzichtigheid begaan, die gelukkig al meer en meer zeldzaam wordt in onze verstandelijke eeuw, waarin men zich boven alles toelegt, om de harten in te pressen en de hoofden uit te zetten, opdat de laatsten toch onbetwist de beheerschers der eersten zouden zijn — eene onvoorzichtigheid, die niet meer te herstellen was, en die hij misschien nog niet eens had willen herstellen: hij had namelijk een huwelijk aangegaan, zonder genoegzame waarborgen van stoffelijke welvaart in de toekomst, of liever, dat huwelijk brak zijne beste vooruitzichten op eenmaal, als een stormwind de teere stengels. Uit eene der rijke Roomschegezinde geslachten, die nog te Amsterdam waren gebleven na de reformatie, zonder evenwel van godsdienstbelijdenis te wisselen, had hij zich, ondanks al de zijnen, verbonden aan eene jonkvrouw uit eene Vlaamsche familie, tot de Luthersche Kerk behorende, die naar Holland geweken was, en die hare voornaamste bezittingen in de Spaansche Nederlanden had moeten achterlaten, waar ze den fiscus toegevallen waren.

Die onbedachtzame gelieven, zoo innig verbonden in 't harte, hadden door die ééne verbintenis van hun huwelijk, alle andere betrekkingen rondom zich afgebroken, en zich te gelijk van allen materiëelen steun beroofd. Als wij gezien hebben, was het in die donkere tijden, dat velen geloofsijver het best meenden te toonen in geloofshaat. En terwijl de verwanten van Bertha onverzoenlijk bleven na den onherroepelijken stap, opende zich de kring van haars echtgenoots familie evenmin voor haar. En noch door den invloed, dien ze nog konden oefenen, noch door de schatten, die ze hadden kunnen samenbrengen, verlichtten de laatsten de zorgen van het jonge paar. Dokter Gerrit was daarbij te fier om bescherming te vragen, waar men hem genegenheid had opgezegd, en met zijne Bertha aan de hand en de zelfbewustheid zijner kunde en verdiensten, had hij lang moed en hoop beide behouden. Maar hij zag het oogenblik te gemoet, dat hij afgemat zou bezwijken in dien vermetelen kamp met het lot, dien hij op zich genomen had, of zoo laag

zou moeten bukken, dat het hem erger scheen dan een val.

Wij brengen u even binnen zijne woning, die te vinden is in de Warmoesstraat, toenmaals een der notabelste wijken.

Dokter Gerrit bewoont van het hooge en smalle huis de eerste verdieping; gelijkvloers woont meester Gilbert, een lakenkooper, die meer stukken best Leidsch laken weet om te zetten in ééne maand, dan zijn huurder lijders te genezen heeft in een gansch jaar. Toch kan de koopman zich kleeden in eenvoudig bruin sergie of camelot, zonder zijn stand oneere te doen, terwijl de geleerde gehouden is zijn zwart en deftig gewaad van eene fijnere stof te nemen, al wordt zijn huiswaard daardoor dubbel zijn schuldeischer.

Februari is nog eene dier maanden, die den dag terstond aan den avond hechten, zonder noemenswaarden tusschentijd, dien men namiddag zou kunnen heeten.

Er was dus reeds licht op het bovenvertrek, waar wij dokter Gerrit samen vinden met zijne gade, eene zachte, jeugdige vrouw, wier teêre schoonheid onder de aanraking der zorgen reeds iets kwijnends begon aan te nemen, en in de kleeding, hoewel die zedig en deftig was, toch dat zekere achtelooze, dat reeds van eene onverschilligheid in het uiterlijke spreekt, dat niet uit koelheid voor den echtgenoot, maar uit moedelozen onlust zijn oorsprong neemt. De omgeving had nog geheel de frischheid van eene jeugdige huishouding, en vooral in dien tijd, toen de weelde nog niet zooveel verfijningen, en bovenal niet zoo snelle verwisseling had uitgevonden, kon zij nog geen kenmerk dragen van het lijden dat hier heerschte. Niet zóó ver was de nood nog gestegen, dat zij behoefte was geworden, die gedrongen had zich van voorwerpen van weelde te ontdoen. De kwellingen van dit paar bestonden meer in angsten voor de toekomst, dan in werkelijke ontbering voor het oogenblik. Dokter Gerrit zat in huisgewaad aan de tafel bij het vuur; de koperen kandelaar met de zware gele vetkaars bij zich geschoven, diep heen gebukt over een lijvigen foliant, (misschien een der geneeskundige werken van Petrus Foreest,) maar hij las niet. Zijne oogen bleven strak en vast gevestigd op dezelfde hoogte der bladzijde; mogelijk las hij wel de woorden, maar zonder aan hunne beteekenis te denken. Zijn lezen was slechts een voorwendsel om

het recht te hebben tot zwijgen, daar zijne sprakelooze mismoedigheid zeker nog pijnlijker moest zijn aan te zien voor de lieve bleeke, die tegenover hem zat, omgeven door een tocht-schut, dat haar veiligde tegen het snijden van den oostenwind door de kruisramen, en die van hare zijde ijverig bezig scheen met eenig vrouwelijk handwerk, maar die veelmalen ter sluik heen zag naar den echtgenoot, en dan het hoofd afwendde om een traan weg te wisschen. Op eenmaal brak dokter Gerrit dit gespannen stilzwijgen af met eene uitbarsting, alsof het hem behoefte was niet langer in eigen gedachte om te dwalen; maar het was in zijn toestand eene zóó vreemde gedachte, die hij lucht gaf, dat zijne gade met zekeren angst op hem zag, als verdacht zij hem van verwarring in 't verstand.

»Bertha! dat wij toch een kind hadden!» had hij uitgeroepen.

»Ik meende, mijn beste vriend, dat wij Gode danken mochten ons zware lot niet met die zorg vermeerderd te zien,» sprak zij, »schoon ik niet zeggen kan, hoe mij 't gemis deert.»

»Ik wenschte het, Bertha! opdat ons huwelijk eerwaardig mocht schijnen aan allen, bezegeld door zulk een pand, en men ons voortaan verzoeking en mocht sparen als die van voorgisteren en heden...»

»O! maar waar men verzoeking doorstaat als gij!» sprak zij rustig.

»Wie zegt u, dat mij altijd de kracht zal blijven tot wederstand? wie zegt u, dat ik niet eenmaal zwak zal zijn, of... wijs, als zij 't noemen en... buigen!»

»Goedheid des Hemels, wat gij daar zegt! onze scheiding zou u mogelijk wezen! gij zoudt daartoe kunnen besluiten!...»

»Weet men wat men doet in de angsten der vertwijfeldheid. Ik heb u aan den rand van dezen afgrond gesleept; ik heb u weggerukt uit het midden van een gelukkig gezin, waar gij geliefd waart en geëerd als eene prinsendochter, voor deze verlatenheid, voor deze zorgen, voor de vernederingen, die u welhaast wacften; nog staat die kring u open, nog reiken ze u daar de hand; slechts ik, ik sta daar tusschen, en ik zou besluiten kunnen de hindernis te blijven! altijd! zonder barmhartigheid voor u, zelfs waar ik zie dat gij omkomt van weedom en van druk!»

»Maar gij dan, mijn vriend, gij dan?» vroeg zij, en richtte opnieuw een angstigen, onderzoekenden blik op hem.

»Ik! o! ik alleen wezende en zonder smarte en kommer om u, kon immers alles... alles; ik kon naar Oost-Indië gaan en den dood vinden, of"... de bitterste glimlach trok zijn mond samen, en de somberste gloed lichtte uit zijn oog, »of mij voegen bij mijn oom den aartsdiaken..."

»Zwijg, Gerrit! o zwijg!» riep zij verschrikt opstaande, »van dat meent gij geen enkel woord, — en zoo gij het meenen kost — dan, dan eerst ware mijne ellende volkomen!» Zoo sprekende was zij hem genaderd, en sloeg nu met angstvallige teederheid de armen om zijn hals.

»Maar, me lieve! Ik word gemaand door mijn plicht! Ik moet een offer brengen, ik moet het! Gij weet, hoe we met meester Gilbert staan; gij weet, dat we geen drie maanden meer kunnen voortleven op dezen voet, zonder van de ééne verwarring in de andere te komen, zonder iederen stond met schande en vernedering gedreigd te worden; met dit zwaard boven het hoofd te leven... wat ik er voor u van vreeze, durf ik niet uitspreken; wat ik er voor mij zelve in zie, is... o! het brandt mij in 't brein... ik heb geene kracht meer!»

Het was of hij schrikte van zich zelf; hij verbleekte plotseeling en een gloeiend rood verwisselde die bleekheid; hij drukte het afgetobde hoofd tegen den schouder zijner gade, die zachtens zijne lange blonde lokken wegschoof en hare lippen op zijn voorhoofd drukte, alsof zij daarmede den storm daarbinnen wilde doen bedaren; ook werd hij iets kalmer, hij hief zich een weinig op, zag haar aan met oogen, die wel wat vochtig waren, doch waarin eene wereld vol liefde schitterde, en sprak toen zacht:

»Arme, arme Bertha! ik veracht mij zelve om die zwakheid; ik moest kracht hebben voor u!»

»Ik heb zelve kracht!» hernam zij, »ziet gij, mijn vriend! wij kunnen ons verminderen, op anderen voet leven, knecht noch dienstmaagd aanhouden, van hier gaan.»

»Wel zeker! en te zamen achter de lastaadjen gaan wonen in eene planken hut, met stroo gedekt. Wel zeker! we kunnen daar genoegelijk omkomen van gebrek en jammer, zonderdat

men ons beklaagt of over ons glimlacht! maar dan moge daar toch zulke barmhartigheid zijn, die mij allereerst verlost? Ik kan uw lijden niet zien! En daarom moest ik daar het grootste deel alleen van dragen!"

»Gerrit! Gerrit! gij martelt mij ter dood met deze vertwijfelde voorstellingen.»

»Waar ik ze doorgaand voor mij zie, valt mij het zwijgen te bang; daarom wilde ik u voor die marteling geveiligd hebben, aan de zijde van uwe zusters, in het huis uwer moei.»

»Maar gescheiden wordt ieders lijden verdubbeld; te zamen lijdt men ter helfte minder.»

»Mits men niet iederen dag bloot staat aan de vernederende verzoeken van anderen, die tot scheiding willen verlokken!" riep hij uit. »Daarom viel het mij in naar een kind te wenschen, schoon ik erken dat de wensch dwaas was, zoo niet misdadig. Maar mij dunkt soms, zekerheid te hebben, dat zij ons niet meer konden scheiden, zou mij den moed schragen, en ziet gij, het éénige waarop ik *kan*, waarop ik *wil* hopen voor onze toekomst, is op mijne kennis, op mijn ijver, op mijn moed, en dat alles wordt uitgedoofd met te zien hoe anderen voor ons vreezen!"

»Gij zijt zoo goed! ach! dat de mijnen u kennen mochten zooals gij zijt.»

»Daar slaat gij de hand op mijne diepste wonde. Onbekendheid! onbekendheid, dat is in mijn staat erger dan onbekwaamheid! En hoe kome ik er toe dien nevel van mij weg te schuiven, op eerlijke wijs, en zonder laagheid, sinds alle de mijnen van mij zwijgen, sinds alle de uwen blozen zouden, zoo 't ware dat ik kwam genoemd te worden in hun bijzijn, en sinds het mij gebreekt aan middelen om, door schittering van uiterlijken schijn, de oogen der lieden tot mij te trekken, of mij zulke vrienden te maken, die mij goede recomandatatie konden geven?... Sinds ik zelfs mij dien kleinen dank niet kan verwinnen bij de schamele lijdens die mij zoeken, dat ik hun nood kan verlichten naar eisch, om niet te zeggen hoe mij 't hart inkrimpt van weedom bij het zien hunner smarten, die met goud waren te lenigen en waartegen ik met hardheid mij verzetten moet, als zag ik ze niet, of als ware ik zonder hart voor anderen, om

daar niet eenmaal van op te halen ; sinds mijn geweten mij zegt dat wij doen wat wij kunnen en licht meer dan wij moesten, maar zelfs den goeden naam mij te winnen, der lijderen verpleger te zijn om Gods wil, kan ik niet. . . .”

»Nu, maar de Heere God weet het, voor Dien zijt gij niet onbekend, voor Dien is uw wil genoeg, en te Zijner tijd zal Hij u redden.”

»Nu, dan zeg ik u dat het tijd moet zijn! of 't is te laat ; want zekerlijk ik vertwijfel !”

»Spreek zoo roekeloze woorden niet uit ! Ik voor mij geloove . . . . maar gij wilt niet dat ik u troosten zal met de woorden van onzen Luther, dien ze u geleerd hebben te haten.”

»Ik haat niemands naam noch leere, die mijne arme, lieve huisvrouw sterkt in het lijden, dat ik haar niet sparen kan, schoon het waarheid is, dat ik uw predikant voorgisteren wat rouw de deur heb gewezen.”

»Ach ! waarom haalt gij daarvan op ?”

»Omdat gij niet weet, waarom ik hem zulk slecht onthaal heb aangedaan.”

»Ik meende dat gij ontstoken waart in toorn, omdat hij u aanving van religie te veranderen, en omdat hij het deed met zulken overijver.”

»Neen ! mijn kind, neen ! daaraan hadde ik mij niet gestoord ; zielen te zoeken die hij verdoold acht is zijn werk, als een kranke te genezen, die een ander heeft opgegeven, mijn hoogste lust is . . . maar hij wilde mij aanraden om uit de wereldsche inzichten van eer en fortuin datgene te doen, waartoe zelfs de liefde tot u en mij niet heeft kunnen verwegen ; de altaren mijner vaderen den rug te wenden, om mij te keeren tot eene nieuwe religie ; en om zijne redenen door kracht van overreding te stijven, durfde hij wel laten doorschijnen dat hij den toestand mijner zaken giste, en op die ruïne het fundament zijner hope op verovering had gebouwd — toen, ik bekenne het, toen vervoerde mij onwil en verontwaardiging, en ik stiet hem buiten met onzachter woorden, dan ik anders jegens uw zieleherder zou gebruikt hebben. Gij vergeeft mij ?”

»Gelijk gij mij heden en op dien bangen dag, toen uw oom,

de Utrechtsche Aartsdiaken, mij zoo benauwde over de wettigheid van onzen echt, en uit die vreeze mij dwingen wilde mij tot zijne Kerke te begeven, opdat wij voor een Roomsch altaar van ringen konden wisselen; toen heb ik ook een hard woord gebruikt om mij te weren en . . . en hebt gij er mij een donkeren blik om toegeworpen?"

»Ik heb er u te liever om, Bertha mijne! Och! hoe jammerlijk, dat zoo groot een hijliksluk, als wij samen smaken mogen, door mangel van goede uitzichten zoo telkenmale beneveld wordt, en zie! die twee menschen zijn op 't uiterst tegen ons opgezet door onze wederzijdsche vastigheid, en zullen het hunne doen, om ons op dit moeilijk pad nog meer hindernissen te leggen. Vrome haat ontsteekt de mutsaerden, al gelijk Satan het helle- vuur . . . ."

»En spanden al de duivelen saam om ons ten val te brengen!" sprak de jonge vrouw met de woorden van het Oud-Duitsche kerklied; en toen zij zag dat haar echtgenoot goedwillig toelusterde, hief zij met vaste heldere stem, het eerste couplet aan van dien zang, Luther's volgelingen zoo dierbaar:

„Een vaste Burcht is onze God!"

Toch werden ze gestoord; de huisknecht tikte aan de deur, en kwam berichten, dat Burgemeester van Beuningen dokter Gerrit bij zich ontbieden liet. Dokter Gerrit stond op, wel wat ontdaan van die verrassende oproeping, en gansch niet gestemd, haar van de lichtzijde op te vatten.

»Niklaes, ga zien of de stadsbode nog dáár is, en vraag hem of ik terstond volgen moet."

»Het is geen stadsbode, mijnheer, het is een huisknecht van den Burgemeester; maar hij drong er sterk op aan dat gij haastelijk volgen zoudt; want zijn heer moet gansch onwèl zijn, en had groot verlangen naar u."

Toen hief de zachte, vrome vrouw haar oog met liefelijke zegepraal op tot haar echtgenoot.

»Wat heb ik u gespeld? waar zulk een lijder u vraagt, zult gij niet lang meer over onbekendheid klagen." Dokter Gerrit verbleekte! Hij durfde haar noch zich zelve in dien waan toegeven.

»Ei kind! verblijd u niet te haastig met ijdel schijn. De heer van Beuningen is ziek, dat is waar, en dat weet ieder; maar ieder ook weet, dat dokter Tulp zijn arts is, en zoo ik geroepen worde, zal het zijn om . . . .»

»Misschien om de zaak van dien armen blinden wever, voor wien gij onderstand hebt gevraagd bij den Magistraat. . . .»

»Ja! dat zal het zijn!» hernam dokter Gerrit, met een pijnlijken glimlach; »maar geef mij nu haastig mijn mantel; want goed of kwaad, als patiënt of als Burgemeester, de heer van Beuningen mag niet wachten.»

III.

Wij zijn weêr in de zijkamer bij Burgemeester van Beuningen. Men begrijpt, dat daar in die twee of drie uren niets veranderd is; slechts branden er kaarsen op de kroonluchter en op de zilveren kandelaars op de tafel, en heeft de zieke zijne kussens laten wegnemen; hetgeen maakt, dat hij wel wat dieper neêr-gedoken zit in zijn wijden armstoel.

Dokter Gerrit wordt aangediend en treedt binnen. Het is reeds gezegd, zijne verhouding tot een van Amsterdam's eerste regeeringspersonen was eene andere dan die van zijn collega Tulp, die als lid van den raad in van Beuningen een gelijke groette, als vriend gemeenzaam met hem omging, en als arts zelfs den toon van een meerdere aannam.

Dokter Gerrit was nog in het onzekere, *hoe* hij hier binnenkwam: als geneesheer of als gedaagde, en hem paste dus geene andere houding, dan die van ernstigen eerbied, hoewel zich toch daaronder mengde dat fiere zelfgevoel, dat eerterughouding werkt dan aanmatiging, en die zekere schuwheid die ontstaat uit disharmonie van stand en toestand. Dokter Gerrit boog zich dus dieper bij zijn groet, en boog zich, als gebruikelijk was, meer dan eens; maar toen hij zijn hoofd ophief, lag er niet op zijn gelaat de vleiende glimlach van een hoveling, die zich gunst wil winnen, maar integendeel iets

stroefs en zwaarmoedigs, dat niet voor hem moest spreken. Toch was zijn voorkomen ver van onbevallig te zijn. Zijne gestalte was rijzig en slank, de trekken van zijn gelaat fijn en edel, zijne groote donkerblauwe oogen vonkelden van vernuft en diep gevoel; slechts waren ze wat diep ingezonken voor zoo jeugdigen leeftijd; ook was het voorhoofd meer gegroefd en de wangen matter en bleeker, dan men het bij een gelukkige gewacht zou hebben. Hij droeg dus ondanks zijne voorzorg het stigma van zijn martelaarschap; maar aan de fijne sterk blonde haren, die in menigte van vroolijke lokken over den platten halskraag nedervallen, zoudt gij het niet zeggen, hoe menige sombere gedachte de kruin heeft doorwoeld, die ze dekken. De kleeding was onberispelijk, zooals men dat wachten kan van iemand, die het recht niet heeft op dat punt onverschillig te wezen, wel zonder opschik, maar keurig, van de fijne witte handlubben af tot op het zwart fluweelen wambuis, en de koralen kwastjes van den halskraag toe.

»Verheugd u te zien, heer dokter,» sprak van Beuningen, hem minzaam groetende.

Dokter Gerrit boog zich opnieuw. Hij begreep dat het niet aan hem was om de eerste vraag te doen. Van Beuningen vergiste zich in dit zwijgen en in de oorzaak van het stroeve uiterlijk, want hij zeide:

»Gij hebt recht u ietwat verrast en licht wat gestoord te toonen over dit onvoorbereide opontbod... doch als ik u de reden zal gezegd hebben, zult gij die, meen ik, wichtig genoeg achten.»

»Ik geloof die te weten, achtbare heer!... ik vrees maar al te zeer, dat ik dit opontbod danken moet aan dominus Soeterbeck.»

»Gij hebt recht! aan dien dank ik het, dat ik op u heb kunnen denken. Van uwe conditie en religie was ik sinds lang onderricht; dokter Tulp heeft mij meer dan eens uwe bekwaamheden geroemd.»

Dokter Gerrit boog zich, sterk kleurende. Van Beuningen vervolgde: »Maar van uwe tolerantie heeft Soeterbeck mij onderricht.»

Dokter Gerrit herhaalde wat verlegen: »mijne tolerantie?

Vergeef mij, Burgemeester! ik moet dit voor ironie nemen, want ik begrijp niet. . . .”

»Hoe die man haar prijzen kon, niet waar? dat was ook zijn oogmerk niet. Integendeel, gister of eergister is hij hier geweest — met vele redenen breed uithalende van eene slechte receptie, die gij hem zoudt hebben aangedaan; maar ziende, dat ik al zoomin gezind was Luthersche proselietmakerij te handhaven, als onnoozele Remonstranten te vervolgen zonder oorzaak, begost hij zijne aanklacht zachtjes aan in te palmen, en sprak van uwe vrijzinnigheid, van uwe opgeklaarde denkbeelden, en hoe gij, eene Luthersche vrouw getrouwd hebbende, met deze wist te leven in gansche eenigheid en liefde, zonder daarom eigene geloofsbegrippen op te geven, daaraan vasthoudende zelfs tot verwaarloozing en groot nadeel van uwe tijdelijke belangen.”

Dokter Gerrit kleurde sterk en fronste de wenkbrauwen. Hij kon niet ontkennen, hij wilde niet toestemmen.

»Ik begrijp niet hoe men religiebelangen dus schendiglijk kan vermengen en samenknopen met wereldsche,” hernam hij strak.

»Magistraat zijnde, is men gehouden die zaken anders te zien, maar dit woord van u, mijn jonge vriend, is een wijs, een nobel woord, en versterkt mij in het goed gevoelen, dat ik na diens mans spreken van u had opgevat, en dat er mij toe bracht van u een dienst te vragen.”

»Schoon ik niet gissen kan, waartoe ik U wel-edele van nut kan zijn, groot achtbare heer, spreekt het vanzelve dat ik mijn persoon te uwer beschikking stel.”

»Ik heb alleen uw goeden raad noodig, mijn waarde dokter.”

»Als geneesheer?”

»Als geneesheer.”

»Maar . . . verontschuldigd de aanmerking . . . ik vermeende dat dokter Tulp de eer had U wel-edele in die qualiteit te dienen . . . en u nog onlangs bij eene zware ziekte heeft behandeld.”

»Zoo is het ook en juist daarom acht ik noodig u te raadplegen.”

»Maar mij dunkt het kan niet anders, of de heer Tulp heeft

u met trouwe en bekwaamheid bijgestaan . . . in 't eind, naar 't mij toeschijnt, zijt gij herstellende, en ik moet u dus bidden wel te overwegen, hoe een man van die vermaardheid het nemen zal, als hij zich, na dit alles, vervangen ziet door iemand, jeugdiger in de praktijk dan hij en die, zij 't niet als leerling, dan toch uit zucht naar kennis, meermalen zijne chirurgicale lessen heeft bijgewoond."

»Hij zal alleen kunnen zeggen, dat ik mij altoos bij zijne voorschriften houde, sinds hij mij u wellicht uit die oorzaak als een zijner kundigste collega's heeft geroemd."

»Voor mij eene reden meer, om niet tot verkleining van zijne eer met die aanprijzing winst te doen."

»Ik vrage u, verkleint dat zijne eer? Zoo ik mijn vertrouwen schenk aan wien hij aanpreest?"

»Het belijft uwe Achtbaarheid te schertsen; ik moet het in ernst nemen, en zeggen, dat eerlijkheid en trouw mij verbieden zouden, ieder ander collega op zulke wijze in den weg te gaan, maar dat ik het nog daar te boven eene schromelijke onvoorzichtigheid zou achten, en geen geringer blijk van mijn eigenwaan, zoo ik zulks ondernam tegenover een man van dokter Tulps uitstekende geleerdheid en ondervinding."

»Gij zijt wel uiterst nauwgezet, mijnheer," antwoordde van Beuningen, zijn goedig gelaat tot strengheid plooiende, »en minder inschikkelijk voor een regeeringspersoon uit uwe stad, dan voor een blinden Leidschen wever, van wien wij weten, dat gij hem voor oogarts gediend hebt zoowel als voor geneesheer, en misschien nog wel als armverzorger daar te boven, al hetwelk moeielijk is toe te schrijven aan religieijver, sinds die man hier bekend stond voor een harden Gereformeerde. Hierna is het nog meer vreemd, dat ik niet eens uw dienst als arts verkrijgen kan."

»Met uw verlof, heer Burgemeester, dat was gansch een ander geval: dien man vond ik zonder hulpe en zonder middelen, om zich anderen raad te verschaffen dan den mijnen, dien ik hem Godswil verleende — daarbij, wie zou zich bekommerd hebben om de winst of 't verlies van zulk een patiënt? terwijl U edelachtbare zelf kan oordeelen, hoe *uwe* plotselinge verwisseling van arts groot opzien moet geven."

»Nu dan, om u gerust te stellen, aan zulke verwisseling denk ik op 't oogenblik ook niet. Wat ik van u verlang is alleen een enkele goede raad, en schoon ik weet dat het niet der doctoren gewoonte is dien zoo te geven, wilde ik u bewijzen dat ik bereid was Tulp op te offeren, zoo gij tot uwe satisfactie die verwijdering noodig hadt geacht. Overigens heeft deze heimelijke raadpleging achter mijn gewonen medicus om, wichtige oorzaken, die ik u straks zal uiteenzetten, en geloof dit eene, dat ik mij in dezen niet aan u zou wenden, zoo ik in u niet den eerlijksten, kordaatsten en onpartijdigsten van uwe collega's had vermoed en gevonden. Aarzelt gij nog na deze verklaring?" En van Beuningen stak dokter Gerrit de hand toe, en toen deze haar vatte met het woord:

»Ik ben te uwer dispositie," drukte hij die met hartelijkheid; zij waren wederzijds van elkanders hoogachting verzekerd.

Dr. Gerrit zette zich, en vroeg omtrent welk punt men zijne beslissing wenschte.

»Eenvoudig hierin, of gij het geraden acht dat ik mij morgen naar het raadhuis begeef?"

»Wat oordeelde de heer Tulp daarin? hij is beter dan ik bekend met uw gestel, den aard en 't beloop uwer ziekte; ik dien zijne uitspraak te kennen en te wegen, schoon ik niet gehouden ben daarnaar de mijne te regelen."

»Hij dreigt met instorting en al de gevolgen van dien, zoo ik het wage mij aan de lucht bloot te stellen, maar ik heb alle reden om te gelooven, dat hij dit vonnis heeft gesproken meer met den mond van den staatsman dan van den geneesheer — ik misken zijne bekwaamheid niet, ik heb geen recht zijne goede trouw te verdenken, maar . . . hij is hier niet onpartijdig en zich zelf misleidende, kan hij mijn toestand zien meer uit dat oogpunt, waarbij hij het meeste belang heeft en zooals hij dien het meest wenschte te zien, luister," en van Beuningen deelde hem de redenen mede van die verdenking, en te gelijk het groote gewicht, dat hij zelf hechte aan zijne tegenwoordigheid op het stadhuis, en den waarschijnlijksten val of zegepraal der vrijzinnige regeeringspartij, die daarvan afhing. Nadat hij die ophelderingen had aangehoord, begon dokter Gerrit zijn onderzoek als geneesheer, en toen hij ook *dat* met angstvallige nauw-

gezetheid had volbracht, bleef hij eene lange poos zitten, in diep nadenken verzonken.

Men moet bekennen dat zijn toestand moeielijk was. Niet omdat zijne uitspraak wellicht den evenaar zou doen overslaan naar eene van de beide Protestantsche partijen, over wier rechten en eischen hij nog niet had nagedacht, want hij had alleen te beslissen of de stap, dien van Beuningen wilde doen, een gewaagde was, al of niet; maar juist dit moest hem omzichtiger maken. Tulp besliste schielijk, omdat er in hem, voorbewust of niet, eene bijgedachte heerschte, die het hem als dubbelen plicht voorschreef, den vriend en den regent beide eene verkeerde handeling te besparen — maar dokter Gerrit had geen prikkel, die hem zoo snel tot een vast besluit kon brengen, maar wel vele redenen van aarzeling. In 't eind: deze raadpleging kon niet geheim blijven, vooral niet zoo hij ried in tegenspraak met Tulp, en zoo die raad eene slechte uitkomst had, dat altijd mogelijk was. Tulp was eerlijk man, kundig arts, sinds jaren vertrouwd met het gestel van van Beuningen, en had zeker met fijnen blik en scherpziende belangstelling diens laatste ziekte gadeslagen; deze man nu had geoordeeld, dat het gaan en het zijn in de raadsvergadering hem ter dood toe gevaarlijk kon worden, en hij, de vreemde, de jongere, niet door zooveel ervaring geleerd, kon verkeerd zien, waar hij dacht het meest scherpzichtig te wezen; de uitkomst kon eene noodlottige zijn en wee dan het geroep, dat over hem uit zou gaan van beide partijen, om niet te zeggen, hoe hij zelf het leven en den welstand van den waardigen, edelen en schranderen regent op hoogen prijs stelde en zijn verlies of tijdelijke teruggang in gezondheid als een zware last op zijn geweten zou gevallen zijn. Het is zoo, bij een goeden uitslag zou zijn triump groot wezen, maar zeker niet in evenredigheid van zijne beschaming, bij het tegendeel. De voorzichtigste raad scheen dus de wijste, en bij instemming met een geneesheer als Tulp kon hij ruste hebben, en gelijk juist het gemis van die onafhankelijkheid, die zoo vrij maakt en zoo krachtig, hem kiescher en schroomvalliger had gemaakt, om eene taak te aanvaarden, die den schijn van intrige op hem laadde; gelijk hij lang had gearzeld, waar een Tulp of Duarte geen oogenblik zich zouden bedacht hebben

wat te doen, evenzeer kon de goede dokter Gerrit nu niet uitspreken, wat hij dacht en meende — niet snel genoeg woorden vinden, die uitdrukten wat er bij hem omging.

Al peinzende had hij alles rondom zich vergeten, zelfs de tegenwoordigheid van het voorwerp zijner overwegingen. Hij was opgestaan, en liep in gedachten het ruime zijvertrek des Burgemeesters op en neêr, als ware hij in zijne eigene studeerkamer.

Hij mompelde binnensmonds, en op eens meende van Beuningen, die met angstig ongeduld zat te wachten, doch door een bewijs van ongeduld zijne overweging niet durfde storen — de afgebrokene woorden te onderscheiden :

»Hij kan gaan — het is vreemd — hoe een man als Tulp het gaan heeft kunnen afraden. En dan een geneesmiddel te geven, dat eer onderdrukt dan opwekt! maar het gaan zelf... kan goed doen... ik houd mij verzekerd dat...»

Op eens stormde van Beuningen op hem toe, en riep uit :

»Ik heb het verstaan, ik weet het, voorzeker, gij acht het mogelijk dat ik gaan kan zonder ongeval!»

»Heb ik dat gezegd? ik wil, ik kan niet — met zooveel vastheid verzekeren...»

»Gij kunt niet herroepen, gij moogt het niet — ik heb het gehoord en ik geloof u!»

»Nu ja dan! ik heb het gezegd en ik wederroep het niet, schoon ik daarbij eene groote verantwoordelijkheid op mij neme; mogelijkheid van instorting blijft altijd voor een zieke, waar zelfs een gezonde ziek kan worden door geringe oorzaak: daarom zou ik in een gewoon geval liefst en eerst tot de grootste omzichtigheid raden, maar het belang der openbare zaak, gewogen tegen eene kans van schade, die ik althans niet uit een voorafgaand verschijnsel zou durven voorspellen, mag ik zeggen: ga. Het meest scheen de heer Tulp voor u te vreezen, te sterke gemoedsbeweging in eene stormachtige raadsvergadering... maar zouden in het korte tijdsbestek, dat zulke beraadslaging duren kan, er u meerdere en meer strijdige kunnen bejegenen, dan die u dezen ganschen dag door geslingerd hebben? en toch erkent gij u nu beter te bevinden dan dezen ochtend, hetgeen mij bevestigt in *mijne* opinie, dat gestellen als het uwe niet te streng in te doffe traagheid kunnen neêrgedrukt liggen,

zonder grooter nadeel voor de gezondheid der ziele, dan de voorbijgaande vermoeyenis des lichaams aanbrengeu kan. Blijft dus: de vreeze voor den invloed van de vochtige en gure buitenlucht, die door geen maatregel volstrekt kan afgeweerd worden."

»Maar in trouwe, dokter! meent gij dan dat ik niet een kleinen last zou willen lijden, noch mij blootstellen aan eenige schade. — ter wille van zoo hooge plichten. Ik wilde alleen weten of het vervullen er van mij zekerlijk ter dood toe schadelijk zou zijn, want hoewel ik mijn lijf als mijn leven veil heb voor het gemeen belang van onze goede en groote stad, zoo ben ik toch tot de overweging gekomen, dat ik geen recht heb roekeloos te zijn met beide, maar tusschen dit of de geringe overlast van wat koude . . ."

»Vergeef mij, heer van Beuningen, ik mag niet vragen wat gij lijden *wilt*; ik kan alleen vragen wat u zou *kunnen* overkomen, en dit overwegende durf ik nogmaals zeggen: ga!"

»Dat is een goed, dat is een treffelijk woord, dokter! dat gij daar zoo volmondig spreekt, en in naam van velen dank ik u er voor; om van mij zelveu niet te spreken, hoe ik u dien dank zal bewijzen."

»Vooreerst door mij aan te hooren en zonder tegenspraak mijn voorschrift te volgen!" viel dokter Gerrit in, die niets zoozeer vreesde, dan door ontijdige aanbieding gekwetst te worden. »Den raad gaf ik als arts! in de uitvoering er van zou ik, om mijne verhouding als collega tegenover Tulp, eenige circospectie willen gebruikt hebben. Gebruik vrij de middelen van dokter Tulp; zij zullen u voor heden geen goed doen, maar zij zijn geschikt voor datgeen wat gevraagd wordt; zij doen niets, en uwe herstelling is op eene hoogte, waarop de natuur liefst en best alleen werkt. Dus niets tegen den wil van uw gewonen dokter gedaan hebbende, kunt gij zijn bezoek morgen gerust afwachten."

»Daar zal ik mij wel voor hoeden. Hij zou morgen, vóór hij naar 't stadhuis ging, nog even bij mij aanrijden, zeker om te zien of ik mij aan zijn raad gehouden had, en dien nog voor 't laatst aanbevelen, hij moet mij dus niet meer vinden . . ."

»Hij moet u wél vinden. Alleen . . . gekleed, en gereed als iemand, die op het punt staat uit te gaan; gij zegt hem, dat

gij u wel bevindt en . . . . zoo hij u dan het gaan in de winterlucht opnieuw afraadt, dat hij zeker zal doen, zegt gij eenvoudig, dat gij met hem op zult stappen in zijn koetsken. Zoo ik den heer Tulp wel ken, zal hij glimlachen, zich overwonnen geven, en alle vrees voor onlust tusschen u beiden, en van verdenking of misverstand mijner intentiën tusschen hem en mij, is daarmede voorkomen, en dit halfuur tusschen ons is een simpele vriendenraad geworden, krenkt niemands eer en rechten, en blijft tusschen den heer van Beuningen en dokter Gerrit."

»Top! daar blijft het bij? Nooit sprak een man wijzer en zoeter taal voor mijn oor!" riep van Beuningen vroolijk, dokter Gerrit de hand reikende. Tulp zal verslagen wezen, en toch geen recht hebben tot klagen. . . ."

»Mocht verders, dat God verhoede, mijn raad eene slechtere uitkomst hebben, dan mijne kunst heeft kunnen voorzien, zoo ben ik dáár, om rekenschap te geven aan dokter Tulp en aan allen, van de gronden waarop ik dien gaf, en hierop mag ik mijn afscheid nemen, is het zoo niet? . . . ." vroeg hij met eene zekere beduiding, die van Beuningen zeer goed begreep, want hij liet hem gaan, terwijl hij, hem naziende, binnensmonds sprak: »Toch zult gij mij niet ontsnappen, nobele man! toch zien wij elkander weder."

IV.

Dokter Gerrits goede raad werd door van Beuningen, als men denken kan, stipt opgevolgd. Men heeft geene sterke verbeeldingskracht noodig, om zich de mate van Tulps verrassing voor te stellen, toen hij zijn patiënt in burgemeesterlijk gewaad de vraag hoorde doen om eene plaats in zijn rijtuig. Toch stelde hij dokter Gerrits verwachting niet te leur, hij zette een goed gelaat waar zijn spel zoo slecht stond.

Het binnentreden van van Beuningen in den Raad, waar Reinier Paauw alreede meende te triomfeeren, zou als een echte

scène à effect kunnen teruggegeven worden. Zeker is het, dat Paauw, in de verwarring van den schrik, den uitroep niet weêrhouden kon: »Rijzen dan de dooden uit de graven om ons tegen te zijn!» Zeker is het, dat van Beuningen zich zóó weinig ziek voelde of dood toonde in den Raad, dat zijne krachtige stem alle ijverigen met dubbelen gloed bezielde, allen wankelenden kracht en vastheid insprak, en uit de tegenpartij zelve sommige strijders wegsleepte tot zijne gevoelens; in één woord, hij behaalde een triomf, die aan Vondels harpe een vroolijk zegelied heeft ontlokt. Hoe dokter Tulp heeft gestemd, weten wij niet met zekerheid, alleen is het mogelijk, dat van Beuningen's vastheid zijne weifelende overtuiging heeft overreed en gevestigd, en te eerder mogen wij dit gelooven, daar de Amsterdamsche regeering in 1655 onder zijn Burgemeesterschap meer het ruime pad heeft gevolgd, door van Beuningen aangewezen, dan het engere spoor gehouden, dat Reinier Paauw haar had willen afbakenen, hoewel het ook toen waar was als vroeger, dat het grootste deel vrijheid genoten werd door de partij die op 't kussen zat, en die de schaal in de handen hield, waarin het deel voor elk werd afgewogen. Niet omdat het *die* menschen waren, maar omdat het *menschen* waren, en menschen al heel spoedig denken, dat al de anderen genoeg hebben, als zij zich zelf verzadigd voelen. Dat dokter Gerrit door van Beuningen op eenige schitterende wijze voor zijn goeden raad, die nog zoo goede uitkomst had bovendien, is beloond geworden, spreekt vanzelf, en te eer daar een Amsterdamsch Burgemeester te dier tijde, en misschien zelfs nog, vele en velerlei middelen in handen had, om op kiesche wijze verborgen bekwaamheid en beproefde eerlijkheid in een goed licht te stellen, en eene eervolle taak toe te vertrouwen. Misschien was het reeds genoeg, dat hij eenige voorname Remonstranten heeft ingefluisterd, aan wiens tusschenkomst zij eigenlijk de nieuwe besluiten te danken hadden, waaraan hun zooveel gelegen was, om dokter Gerrit met een ruimen en deftigen kring van dankbare vrienden te omgeven. Zeker is het, dat hij onder de aanzienlijksten hunner voortaan zijne patiënten had; hetgeen natuurlijk door de bekrompenheid als nieuw en sprekend bewijs werd aangevoerd, hoe die partij zich aan Roomschen en Je-

zuïeten aansloot. Want dat was toenmaals niet anders; de vreeze Gods was niet half zoo vast geworteld in de harten van zekere Protestanten, als de vreeze der Jezuïeten. Het is nu toch te hopen, dat in onzen tijd van vooruitgang en omwenteling dit ook eens omgewenteld moge worden, ik geloof niet dat de Jezuïeten daar het meest bij winnen zouden... *) maar gij vraagt mij, hoe van Beuningen zich gevoelde bij zijne t'huiskomst; althans niet slechter dan den dag te voren, maar toen zijne jongste nicht hem met vragenden blik te gemoet kwam, kuste hij haar op het voorhoofd, en zeide medelijdend:

»Arm kind! Ik heb overwonnen, Reinier Paauw zal zijn woord houden, en Adriaan is voor u verloren.» En waarheid is, dat de schrandere jonkman, die later de krachtige Staatsman Adriaan Paauw is geworden, niet met eene nicht van van Beuningen is gehuwd geweest.

---

*) Ik schreef dit in Juli 1848 en ik *onderschrijf* het nog. Waar de Heer regeert, kan het kwaad beginsel geene andere overwinningen behalen, dan die strooken met Zijn heilig plan... en dit zoo zijnde, wie mag dan vreezen?

DE TRIOMF VAN PISANI.

Waer is paer van vernuft en van krachten zoo kloek,
Als de Leeuw met het zwaard en de Leeuw met het Boek?

Vroeg de puntige Hooft, met oud-Hollandsch zelfgevoel, naar aanleiding van het Verbond tusschen Holland en Venetië; en de natiën hadden geen antwoord op die fiere vraag, dan eene toestemming, en het was waarheid wat de dichter uitsprak: die bondgenooten waren heerscheressen op de wateren, en zij voerden tevens een gelauwerden scepter over het gebied van kennis en kunst.

Zoo Hooft nu oprees, welke uitspraak zou men van hem hooren over die beide? Zou het eene andere kunnen zijn dan eene diep sombere weeklacht? — En toch, Gode zij lof! de Leeuw met het zwaard heeft het zijne nog altijd vastgeklemd — en het wapenschild, dat hem voert, heeft nog altijd het *„Je Maintiendrai”* tot devies en is nóg het veldteeken, dat een vrij en zelfstandig volk op de banier draagt, al is 't dan ook dat de scherpte van zijn zwaard niet meer als voorheen wordt gevreesd; het kan nóg zijn gewicht leggen op de schaal, waarin de belangen der volkeren worden gewogen, al is dat gewicht niet meer overwichtig en al wordt het daar te licht geacht om het vroegere ontzag in te boezemen, waar het zich dreigend opheft; — als hij bedreigd werd, zou de Leeuw van Holland nog wel iets van de oude kracht in den klauw voelen, en het zwaard, niet ten aanval gewet, zou toch blijken niet machteloos te zijn tot verdediging. De Leeuw, die nevens het zwaard ook den pijlenbundel voert, is nog geen Jan Salie geworden, die zich de slaapmuts over de oogen trekt en indommelt, terwijl zijn buurman

werkt en waakt; al is hij wat mak en al valt hij wat sluimerziek te dezer stond; men trekke hem slechts aan eene gevoelige peeze, en hij zal wakker worden en opstaan en de leden rekken en de manen schudden en de tanden laten zien aan wie zijn zwaard minachten of zich vergrijpen durft aan zijne trouw bewaarde pijlen; hij zal toonen wie hij te voren was, men twijfele daaraan niet; wie aan zich zelf twijfelt, is alreede verloren, en een volk, dat, hoe verdeeld van gevoelens, toch eenheid heeft van wil om eene vrije, zelfstandige natie te blijven; een volk, dat gewoon is door de zinspreuk: »Eendracht maakt macht," het »Je Maintiendrai" van den Oranjevorst te steunen, dat volk heeft nog geen nood om tot de diepte te dalen, waarin de bondgenoot van het Zuiden is weggezonden; dat volk heeft nog eene toekomst . . . . . Zeker, daar is nog, eene toekomst voor dat volk; maar . . . . . *Ay, something of Venice!*" valt eene ongeduldige lezeres in; — juist, van Venetië gaan wij spreken, niet om in 't breede te vertellen wat er van den Leeuw met het Boek is geworden, dat van algemeene bekendheid is: slechts voor een enkele, die onwetendheid mocht voorwenden, zij het gezegd, dat het machtige Venetië, de groote neerscheresse der wateren, het van zich zelve heeft moeten getuigen, »dat ook de staf van haar is geweken;" erger, de staf over haar is gebroken! Dat is geschied, zeker door den loop der wereldgebeurtenissen, die het niet in hare macht stond te keeren, maar toch ook omdat de krachtige koningin der Adriatische zee zonen kweekte, harer onwaard; in overmaat van rijkdom loert bederf, en overmoed zinkt tot zwakheid; — het verbasterd nageslacht, dat slechts wist te stoffen op de grootheid der vaders, zonder hunne daden te kunnen navolgen, verspilde krachten en schatten in weelde en wellust en in roemlooze ledigheid; — de Republiek daalde met ieder nieuw tijdperk, dat over Europa aanlichtte, eenige graden in macht en in aanzien bij de volkeren, en waar van buiten haar invloed taande, bleef zij inwendig onveranderd, gedrukt door eene staatsinrichting, meer geschikt om den volksgeest te dempen dan op te wekken. — Eene regeering, die zich meer bevreesd voelt dan bemind, wordt wantrouwend en tiranniek, en een bestuur, dat een stelsel van bespieding noodig heeft om zich staande te houden,

zal in dagen van nood en gevaar zijne onderhoorigen noch gereed, noch bekwaam vinden tot eene uiterste krachtinspanning ten behoud zijner instellingen; — zoo liet het volk van Venetië zich verlokken door de listige stem, die het van vrijheid sprak, om met vreemden te heulen tegen het eigen Vaderland. Zoo opende het de armen voor Fransche democraten, die kostelijke vrijheidsleuzen in den mond hadden, maar ijzeren boeien in de hand. Van de eerste bedwelming bekomen, zagen de Venetianen de laatsten en wilden terugtreden, — te laat! — zij waren vastgesnoerd; tegenstreven werd hun als schuld aangerekend; openlijk geweld schaamde zich niet te voltooien, wat de list had aangevangen. De Fransche adelaar kwam en vatte den Leeuw met het Boek in den alles overweldigenden klauw, om later de verminkte prooi als eene kostbare buit over te leveren aan den Oostenrijkschen lammerengier, die haar omklemde tot verpletterens toe, — en zoo vaak zij zich trachtte los te worstelen, telkens harder en vinniger neep, totdat zij dáár nederlag, roerloos en onmachtig; toen was het gedaan, — de koninginne der Adriatische zee droeg den slavenketen; de staf des drijvers wijkt niet meer van hare lendenen, en het eenige middel ter verlossing, dat er voor haar schijnt te bestaan, is tevens de allerdiepste vernedering, die haar nog kan treffen: Slavinne zijnde, als slavinne verkocht te worden door haar meester! Venetië verkocht! — een verleden als het hare — en — verkocht! ¹⁾ O! daar moeten groote nationale zonden te boeten zijn, waar het noodig is langs zulk eene diepte van vernedering tot oprichting te komen! Wat zou Hooft zeggen, als hij den Leeuw met het Boek dus in het stof zag vertreden? Mogelijk zou hij met een ernstig hoofdschudden herhalen, ook ter waarschuwing van zijne Nederlanders:

---

¹⁾ Dit werd geschreven in het laatst van 't jaar 1860, toen er zooveel sprake was van zulken verkoop. De Oostenrijksche Sultan zelf schijnt te veel achting te hebben voor zijne vorstelijke slavine, om haar voor geld of goed veil te hebben. Hij zegt met Orosmane in de Zaïre:

„Pour Venise, Seigneur! sans que ton cœur s'offense,
„Elle n'est pas d'un prix qui soit en ta puissance!”

„Rykdom met weeld' en maklykheid verlaeden
 „Een roofster is, dié 's menschen hart tot min
 „Des levens wekt. De vreez van 't lijf te schaeden
 „Drijft spot met lof. Geen forsser vijandin
 „Dan bloodigheid van heereyke daeden !”

Dat verwijt zou het hedendaagsche Venetië met fierheid van zich kunnen afwijzen, want het meerendeel harer edelste en schranderste zonen zou zich lijden en lijfsgevaar willig getroosten — heeft zich aan beide met moed en zelfverloochening blootgesteld, om tot die ééne groote daad te komen, van vrijmaking uit onwaardige banden, en zij houden in gespannen verwachting en met eene onbeschrijfbare mengeling van hoop en vreeze het oog gericht op den man, die hun het uitzicht opent op eene bevrijding, waarbij zij zelve eene andere houding kunnen aannemen, dan die zoo lijdelijk is en zoo diep vernederend tevens: zich te laten verkoopen en leveren! Op dien echten, groothartigen vrijheidsheld, wien de vingers joken, om *hare ketenen* te verbreken, die na zooveel voor zijn Italiaansch vaderland gedaan te hebben, zijn werk niet voltooid acht, voordat hij de boeien heeft geslaakt van het verdrukt Venetië; den man, die trots de berekeningen der zelfzucht en de slingerpaden der intrige, waarbij tijdverlies kostbare winst wordt geacht, trots den onwil van machtige potentaten, die aarzelen of terugdeinzen, schoon hulpe dringend wordt geëischt, met al de stoutmoedigheid der zelfbewuste kracht reeds vooruit het tijdstip aankondigt, waarop hij ter harer redding zal toesnellen ¹⁾. Mocht zijn tocht dan een gezegende zijn en een zegevierende, wij kunnen niet verzwijgen dat wij het wenschen. . . . Mocht het vrijbuitery op politiek terrein geacht worden, dien wensch uit te spreken, het zou ons leed doen, maar . . . . terugnemen kun-

¹⁾ Het veranderd aanzicht van den stand der gebeurtenissen dwingt mij opnieuw den zetter te kwellen met eene noot. Zoo de staatswijsheid den grooten vrijbuitery raadt, den tijd van zijn kruistocht te verdagen, achten wij hem te grooter omdat hij lijdzaamheid genoeg heeft, en zelfverloochening genoeg, het meest geraden oogenblik af te wachten, met voorbijzien van alle persoonlijke ijdelheid, die menigmaal groote mannen tot grove onvoorzichtigheden heeft geprikkeld.

nen wij dien toch niet. 't Is de wensch, dien de Muze der Historie en de Muze der Poëzie ons zouden ingeven, al kon de stem der menschelijkheid zwijgen. Wie 't geschiedboek opent der machtige Republiek, waaraan Venetië haar naam gaf, zal het moeten toestemmen, dat *zij* onder alle steden van Italië, uit aanzien van haar verleden, niet slechts volle aanspraak heeft op sympathie voor haar lijden, maar ook zeer bijzonder gerechtigd is tot het afwerpen van het knellend juk eener vreemde heerschappij. »Maar in den naam der menschelijkheid zelve, zou men behooren te wenschen, dat Garibaldi niet op Venetië lostrekt te harer verlossing; want — dat kan bloed kosten,» wordt mij wellicht toegevoegd. Het is zoo, eene onbloedige zegepraal, zooals hij die reeds behaalde door den schrik van zijn naam, is hier nauwelijks denkbaar; maar is het niet beter, is het niet menschelijker zelfs, dat er één groote, beslissende, zij het ook bloedige strijd worde gevoerd, dan dat duizenden en duizenden blijven voortleven in een toestand, die geen sterven is, maar toch ook geen leven heeten mag; dat aan duizenden en duizenden dagelijks als een zedelijke moord wordt gepleegd, waarbij de geest wordt uitgebluscht en de ziele verstompt; waarbij het hartebloed als bij druppelen wordt afgeperst en zulke bloedige tranen geschreid worden, dat er een wee over opgaat door gansch Europa? Als onze vaderen zich door de bedenkingen van *zulke* menschelijkheid en wijsheid hadden laten afschrikken van oorlogsrumoer en bloedstorting, dan zeker hadden zij zich door Filips en Alba laten uitmoorden; dan waren zij, zij ook, Oostenrijksch gebleven, en wat dan waren wij? Mogelijk zijn er, die uit nog andere oorzaken den wensch niet billijken, die uitgaat naar de bevrijding van de Niobe onder de steden Italië's; — mogelijk pleiten zij in den naam van stoffelijke belangen; mogelijk staat datgene wat men staatsrecht noemt (hoe menig onrecht er ook al onder die leuze is gepleegd) aan hunne zijde; mogelijk hebben zij diepe staatswijsheid te laten gelden tegen de vervulling onzer hope; maar het ligt niet op onzen weg met die allen te rekenen; daar is zeker nooit eenige belangrijke *scène* afgespeeld op het groote tooneel der wereldgeschiedenis, zonderdat er met conventie en traditie moest gebroken worden, of zonder botsing van strijdige

belangen, en zoo men terugging voor alle maar's en hoe's, die er kunnen opgeworpen worden eer men eene edelmoedige inspiratie opvolgde of toejuichte, dan zou menige grootsche daad, menige krachtige handeling, die de gedaante der wereld heeft veranderd, nimmer zijn ondernomen of volvoerd; en zoolang wij, Nederlanders, Willem van Oranje en Willem III niet uit onze geschiedenis kunnen wegnemen ¹⁾ noch dat willen, heeft men ook niet het recht op de Italianen en Garibaldi met ergernis of met een glimlach neer te zien, omdat zij althans beproeven willen, of er uit de misvormde en verdeelde landschappen van hun vaderland niet een zelfstandige eendrachtige staat zij te vormen . . . . en moge men ons ten goede houden, dat wij deze pogingen steunen met onze wenschen, sinds dit de eenige wijze is, waardoor wij er deel aan kunnen nemen. Maar zoo wij den Italiaanschen vrijheidsheld een zegevierenden intocht toewenschen in Venetië (wanneer dan ook), is die wensch toch niet onvoorwaardelijk, en zagen wij hem liefst een triomf vieren, die, hoe ongelijksoortig ook in uiterlijke omstandigheden, toch in zedelijke waarde vergelijkbaar mocht zijn met dien, welke eens werd behaald in datzelfde Venetië door een krijgsheld, een landgenoot ²⁾ van Garibaldi, een geestverwant evenzeer,

¹⁾ Men gaat mij tegenwerpen, dat de beide Oranjevorsten het zwaard hebben aangegord voor hoogere belangen dan die der burgerlijke vrijheid alleen; maar het geldt hier toch ook een groot denkbeeld; waarbij de menschheid zeker zal gewonnen hebben, zoo het zich laat verwezenlijken; vrijheid van consciëntie, die noodzakelijke voorwaarde van zuiveren godsdienst, kan immers niet tieren onder een despotisme, dat priesters tot spionnen verlaagt en dat de kerkelijke inquisitie gebruikt om de staatsinquisitie te steunen! Laten protestantsche Nederlanders het niet voorbijzien, dat zich ook onder de katholieken in Italië de behoefte openbaart aan meer ruimte en meer licht, dan eene geestelijkheid, die zich dienares heeft gesteld van Oosterrijksche of Bourbonsche dwingelandij, hun zou kunnen geven of zou willen toestaan.

²⁾ Landgenooten! maar Nizza is nu Fransch en Venetië Italiaansch, en zeker, de Venetiaan van de veertiende eeuw zou zich geen landgenoot genoemd hebben van den Piemontees, zoomin als een Fries of een Groninger zich in den grafelijken tijd landgenoot zou hebben genoemd van een Kennemer of een Zeelander; wij behoeven in dezen toch zoo nauw niet te rekenen.

zoo wij meenen, althans zooals deze zich voor ons oog ver-
toont, op den afstand vanwaar wij hem kunnen bezien, en ter-
wijl de reeks zijner daden nog niet is afgesloten.

Het is om op dezen grooten overwinnaar, op dezen Vittore
Pisani te wijzen, dat wij een omweg genomen hebben langs den
hedendaagschen kampvechter van Italië heen, of liever, door
eene zeer verklaarbare speling der gedachte, bracht de een
ons tot den ander, en toen wij ze in verbeelding dáár naast elk-
ander hadden geplaatst, meenden wij, ondanks het groot ver-
schil van afkomst en positie, familietrekken bij hen op te merken,
die onze belangstelling in het verkozen onderwerp verhoogde ;
mocht die van den lezer er niet door verkoeld zijn!

De naam van Vittore (wilt ge liever Victor?) Pisani stond
geschreven in het Gulden Boek van Venetië's ouden adel, en
de Geschiedenis, waar zij zijne daden boekstaaft in korte en
krachtige trekken, schonk hem niet slechts de lauwerkroon der
dapperen, maar zij vlocht hem daarnevens den eikenkrans der
burgerdeugd en die beide verlicht door den aureool van het
martelaarschap.

Om uit te vinden of zij hier ook al te vrijgevig is geweest,
moeten wij hem waarnemen in verdrukking en in zegepraal ;
men heeft reeds begrepen, dat wij daartoe terug moeten naar
het verre verleden. Sinds de laatste Doge van droefheid en
schaamte bezweek, toen hij eigenhandig het doodvonnis van de
Republiek had geteekend, heeft Venetië van geene overwin-
ningen meer te roemen gehad, maar slechts over nederlagen
te treuren. Gun ons dus, dat wij u helpen terugzien op het Ve-
netië van 1378, het tijdperk harer wassende grootheid en kracht,
een tijdperk ook van zware worsteling en ongemeene krachts-
inspanning.

Als Venetië wordt genoemd, ijlt de fantasie fluks naar het
St. Marcusplein. Dààr rijst voor haar op die grootsche groep
van gebouwen, die het meest sprekend de stad der Lagunen
karakteriseeren : die wondervolle hoofdkerk, aan den Evange-
list gewijd, wien de Republiek tot schutsheilige koos, dat oude
Dogenpaleis, in al den rijkdom der fantastische bouwvanden van
het Byzantijnsche keizerrijk, met zijne grillige sieraden, statige
galerijen, binnenplaatsen en bogen, reuzentrap en fonteinen ; daar

staart zij op de noodlottige kolommen, zoo berucht in de geschiedenis van 't Venetiaansche strafgericht, en met eene huivering wendt zij zich af en naar de vroolijke kaaien heen, wier glinsterend marmer, door 't zonlicht beschenen, en bevolkt, . . . naar den tijd, waarin zij zich verplaatst, ziet zij die bevolking bonter of stiller; heden ten dage heerscht er vermoedelijk doodsche rust en ledigheid; in de XIV^{de} eeuw was er leven en beweging. Men zag er toen matrozen en gondeliers, Grieken en Armeniërs, Joden en Hongaren, kooplieden van rang en uit alle natiën, van den adellijken Venetiaanschen groothandelaar af, die schepen uitrustte en galeien wapende, ter bescherming van zijn handel, tot op den visschersknaap toe, die met sardines ventte; men zag er den Oosterschen koopman in paarden, die duizenden omzette in een uur, en het koopvrouwkje uit Murano, dat glaskorallen aanbood of halssnoeren, uit schelpen aaneengeregen, Soldaten der Republiek, *facchini*, werklieden, priesters, monniken, kunstenaars, jonge senatoren, statige *avogadores*, lustige jonge edellieden en galante dames, die allen stroomden toenmaals langs de kaaien heen en weer, trokken naar de Rialto-brug, verspreidden zich op de Piazza, gingen de St. Marcuskerk binnen, wendden zich naar de galerijen van het Doge-paleis, of bleven lanterfantten op het Piazzetta, totdat de persoon, dien zij zochten, zich vinden liet; want wat dit punt van de stad nu is geworden voor de Venetianen, weten wij niet (wij wagen zelfs geene gissing), maar in het tijdperk, dat wij op het oog hebben, was het als het hart van Venetië, als de slagader, van waaruit tot de stad en tot de Republiek leven en beweging toevloede; het was het hoofd en de arm tevens. De St. Marcuskerk vertegenwoordigde den godsdienst van den Staat, het doge-paleis het staatsbestuur, de wetgevende macht, de rechterlijke en de uitvoerende tevens; de Rialto-brug (toen nog niet van zoo trotschen en rijken bouw) den handel; de schepen en oorlogsgaleien, die in de haven van het groote kanaal ankerden, hare zeevaart en strijdmacht; de paleizen, die rondom als uit de Lagunen oprezen, de weelde en den rijkdom; bijgevolg was er niemand binnen de stad, het ware vreemdeling of burger, die niet dagelijks voor zijne zaken, voor zijne plichten of voor zijn vermaak, naar 't St. Marcusplein of de omgeving daarvan

werd heengelokt. Ook wij hebben ons derwaarts te begeven om tot den man te komen, dien wij u willen voorstellen. Wij moeten zelfs het hertogelijk paleis binnentreden; maar wij vinden hem niet in de vorstelijke zalen, niet in de groote raadzaal, waar de doorluchtige senatoren gewoon zijn de groote belangen der Republiek te regelen. Wij zien hem evenmin in het Kabinet van den Doge, noch in de Geheimkamer waar de Raad van Tienen zetelt; zelfs in de wapenzaal zoeken wij hem tevergeefs. Wij moeten neerdalen in de onderaardsche gewelven van het Staatspaleis, dat te dier dage evenzeer tot Staatsgevangenis werd gebruikt; wij moeten doordringen tot die akelige kerkerholen, waar de menschelijke wreedheid zich niet schaamde menschen te huisvesten, aan de zorge harer gerechtigheid toevertrouwd; mochten wij zeggen »te dier tijde" en op de rekening der middeleeuwsche barbaarschheid kunnen schrijven, wat onze verontwaardiging opwekt; maar dat mogen wij niet, zonder onbillijk te zijn; in lateren tijd, die reeds tot de eeuw der beschaving behoorde, werd er eene afzonderlijke staatsgevangenis gebouwd, slechts door de bekende »Brug der Zuchten" van het Doge-paleis gescheiden, waarvan zij nu een deel bleef uitmaken; maar met zijne putten en gevangencellen onder de looden daken, geeft de stichting van Antonio Ponte niets toe aan de kerkers der XIV^{de} eeuw in ongeschiktheid voor een menschelijk verblijf. En wie weet niet, dat ze in gebruik zijn gebleven tot in onze eeuw, en dat het onze tijdgenooten zijn, die er gezocht en geleden hebben. . . .

Dan, wij dwalen af van onzen weg en wij moeten voortgaan; wij moeten ons een der vunze en vochtige holen laten openen, die zonder licht, en zonder lucht, aan geene enkele der voorwaarden voldoen, die tot de gemakken, tot de behoeften des levens behooren. Hier, juist hier, vinden wij den Held van Venetië, den ouden, dapperen vlootvoogd, Vittore Pisani, en wij vinden hem in ketenen geslagen en vastgeklonken aan den muur van zijn kerker! Maar een held in ketenen is niet min ontzagwekkend, en even eerbiedwaardig althans, als aan het hoofd eener legerschaar, en waar zijne kruin zich ten diepste heeft gebogen onder het lijden, boezemt hij nog àl het mede-

doogen in, dat gevallen grootheid opwekt in het menschelijke harte. Deze hier geeft u bij den eersten aanblik eene andere gewaarwording, eene meer snerpemde en die pijnlijker aandoet. Hij brengt schrik en beving over wie hem nadert, niet slechts dien tragischen schrik en weemoed, door meewarigheid ingeboezemd, maar iets als onrust en huivering, iets als de siddering, die u aangrijpt in de nabijheid van een gevaar, van een wezen, in welks bijzijn men zich niet veilig gevoelt; iets, dat de verwondering doet ophouden, hem in kluisters te zien, iets dat dien maatregel bijkans wettigt! Eene onbeschrijfelijke uitdrukking van wilde smart en verbittering verwingt zijne edele trekken; een bloedig rood omcirkelt zijne oogleden, alsof brandende tranen ze geschroeid hadden, en toch flikkeren die oogen van iets vreeslijkers dan toorn; er is iets in dien blik dat aan waanzin doet denken. De diepe rimpels, die het voorhoofd groeven, het korte, grijzende haar, dat opsteekt als ten berge gerezen onder de ijselijkheid der ellende; de lange zware baard, die ongeordend daarheen groeit; de kleeding van satijn en gouborduursel, die haveloos en versleten nauwelijks meer het lichaam dekt, al getuigen ook die lompen van des dragers rang, alles bewijst dat de ongelukkige lijder lang reeds, veel te lang, in dezen jammerlijken toestand is gebleven, en dat de gezondheid des lichaams, allermeeft die der ziele, wordt bedreigd.

De geboeide ledematen hebben eene forschheid die eene ongewone spierkracht laat vermoeden. Wat zou deze man doen met die kracht, zoo zij niet door ketenen ware bedwongen? is eene gedachte, die oprijzen moet bij elk, die hem in deze eenzaamheid kon bespieden. Zoo wij geen fakkeldrager hadden om ons voor te lichten, zou men hem niet kunnen zien, maar toch zou men hem kunnen hooren schudden aan dien keten, met eene drift, als wilde hij hem verbreken, met eene inspanning van kracht, die aan de mogelijkheid doet denken, dat die poging zou kunnen gelukken.

En toch is Vittore Pisani niet krankzinnig, en hetgeen hem zoo forsch aan dien keten doet schudden, met zulk een vlammen-den blik en zulk eene zichtbare inspanning, is niet het gevolg van redelooze woestheid, maar wel van aandoeningen zoo bitter

en pijnlijk, van overwegingen en berekeningen, zoo zielsgrievend en schokkend, dat zij hem het forsche lichaam doen trillen, tot onder die schudding ook de boeien weerklinken, die hij onder de smartelijke gepeinen bijkans vergeten had; dan, ja, dan herinnert hij het zich, en onder het diepe leedgevoel over dat reddeloos onvermogen, waartoe hij gebracht is, breidt hij de geketende handen met eene bovennatuurlijke krachtsinspanning uiteen, als waande hij dat die schokkende rekking het ijzer zou verbreken. En als de wanhopige poging dan is mislukt en zich wreekt door machteloze uitputting, dan is het of de geest zelf, die het lichaam bezielde, uitgebluscht is bij dat mislukken, en dan volgt er eene doodgelijkende roerloosheid, nog akeliger dan de wilde spartelingen van daareven. Dan volgt er eindelijk een luid en hartverscheurend schreien, dat ten laatste lucht geeft tot weeklachten, die den Doge en den Grooten Raad getroffen van hunne zetels zouden doen opspringen, zoo de stem van den gevangene nog krachtig genoeg ware geweest, om uit dit onderaardsch verblijf der ellende tot hunne hooge raadzaal door te dringen.

Toch gelden die bittere weeklachten niet hem zelve noch zijn eigen lijden; toch getuigen zij van eene vurige liefde voor het vaderland, door geen kil kerkerhol noch klem van ketenen in het hart vermoord. Zoo er ooit vrijheid zij alleenspreken te doen hooren, het moet zijn waar men van een geboeide heeft te spreken, in een eenzamen, duisteren kerker voor alier deelneming ontoegankelijk gesteld, en die, om het onuitstaanbare lot dier eenzaamheid te lenigen, luide tot zich zelve spreekt, om ten minste den klank eener menschenlijke stem te hooren!

Maar van het recht, dat wij hebben om de zijne weer te geven, willen wij voor het oogenblik geen gebruik maken.

Wij gelooven onzen lezers beteren dienst te doen door hun mede te deelen, hoe het komt dat de vermaarde vlootvoogd der Venetianen, die eenmaal de schrik was van de vijanden der Republiek en de lieveling des volks, zich in zulk een rampzaligen toestand bevindt. Dit vordert een terugblik op den staat der Republiek in dit tijdperk, waartoe wij u uitnoodigen.

Bij het afloopen van de XIVde eeuw, 1370 tot 78, was Ve-

netië nog niet wat het zich later met volle recht kon noemen : de koningin van de Adriatische zee ; hoewel reeds machtig op de wateren, hoewel haar gebied uitbreidende ten noorden en ten zuiden op 't schiereiland, hoewel reeds de beschermende hand eener meesteres uitstrekkende over menig eiland van de Middellandsche zee en van den Griekschen Archipel, kon zij die heerschappij nog niet voeren als een onbetwist recht, maar moest er om worstelen met inspanning van alle krachten tegen een heirleger van vijanden, die zij zich verwekt had door afgunst op haar bloei, door onrust over hare uitbreiding en klimmen-den invloed, dien zij wist te oefenen in de landstrecken en staten, die nog niet feitelijk onder hare afhankelijkheid waren ge-raakt.

Voor die afgunst, voor die onrust waren geldige redenen, want de aanmatiging en de heerschezucht der Republiek hield ge-lijken tred met haar voortgang, en hare buitenlandsche staat-kunde werd geacht meer behendig te zijn dan onbaatzuchtig. Haar stoute handelsgeest spotte met alle bezwaren, en waar eene verovering nut werd geacht, wist zij te zegevieren door geweld van wapenen of door fijne politiek, zonder daarbij juist al te nauw te letten op de rechten of de belangen van an-deren.

Als christelijke mogendheid en als geburin die naar de heer-schappij over de wateren streefde, was zij in rusteloozen kamp met Turken en Saraceenen, zonder daarbij te allen tijde op den bijstand te kunnen rekenen der Grieksche keizers, die zwak en ongetrouw, bijna even lastige bondgenooten waren als ver-raderlijke vijanden.

Van de kruistochten, die zij had medegemaakt, had de Re-publiek vruchten weten te plukken in uitbreiding harer bezittingen en rijkdommen, waar de Christenvorsten zich niet dan ijdele eere hadden gewonnen, ten koste van tallooze opofferingen, die hun bederf voorbereidden. Candia, Modon, Corfu, verschillende kustplaatsen in Afrika, behooren van nu aan tot haar gebied, of worden cijnsbaar aan haar Staat, maar zij heeft die alle te verdedigen tegen de ongeloovigen, en de Christenvolken zelve konden die vorderingen niet zien zonder wantrouwen, noch lieten ze onaangevochten. En terwijl de Leeuw van St.

Marcus zich voortdurend strijdvaardig moest houden tegen de halve maan, werden de sleutels van St. Pieter meer dan eens dreigend tegen hem opgeheven. Van den aanvang harer vestiging af als vrije Republiek, stond Venetië door den aard harer staatsinrichting, niet minder dan door de strekking harer politiek vijandelijk tegenover den opperheer van Rome, en tegen één Paus, dien zij te hulp kwam en die haar zegende (Alexander VI), waren er niet minder dan zeven, die den banvloek tegen haar slingerden of zich met hare tegenstanders verbonden. Hare staatswijsheid hield de kerkelijken buiten alle gezag in den staat, ondanks het wrokkend misnoegen der stadhouders van St. Petrus; en hare onophoudelijke twisten en verzoeningen met de Roomsche kerkvoogden hadden ten laatste tot uitkomst, dat zij zich zelve twee patriarchen koos, die van Venetië en van Aquipuleja, welke zij erkende als de bijzondere opperhoofden harer Kerk, eene daad van onafhankelijkheid die haar, zooals te begrijpen is, menige vijandschap bereidde.

Boven dat alles had de opkomende Republiek bij afwisseling oorlog te voeren tegen de Aartshertogen van Oostenrijk en de Koningen van Hongarije en van Sicilië en zich te mengen in de geschillen, die het rijk van Napels verdeelden. Zij beheerschte Cyprus, welks koningen zij moest handhaven op hun waggelenden troon, en dit alles met afwisselende krijgsfortuin, doch met toenemende belangrijkheid in de oogen der omgevende volkeren, die haar benijdden, terwijl zij haar vreesden. Doch hare gevaarlijkste, hare felste vijanden waren niet buiten het schier-eiland, maar daarbinnen.

Men was toenmaals wel verre van het denkbeeld der Italiaansche eenheid; integendeel, iedere voorname stad, iedere voorname landstreek vormde een kleinen staat, eene heerlijkheid, een hertogdom, eene republiek, en die alle, de naburen het meest, lagen onophoudelijk met elkander in twist. Venetië had de gewoonte zich te mengen in die twisten, soms om ze te bevredigen, meest om ze aan te stoken; het voorschrift: verdeel om te heerschen, werd gansch niet ongebruikt gelaten door hare politiek. Voorzoover zij er niet in geslaagd was, die steden en staatjes cijnsbaar te maken aan hare belangen, waren ze hare geheime tegenstanders of openlijke vijanden en

maar zeer zelden hare vrijwillige bondgenooten. De Hertogen van Milaan, van Florence, van Modena stonden beurtelings vijandelijk tegen haar over; Bologna, Pisa, Padua, Lucca, verhieven zich tegen hare wassende grootheid, totdat zij door de overmacht gedwongen waren hare meerderheid te erkennen; maar geen van die allen was haar zoo werkzaam, zoo volhardend, zoo onverzoenlijk vijandig als de republiek van Genua. Genua zelve, eene bloeiende zeemogendheid en door de stijgende grootheid van Venetië in eigen belangen gekrenkt; door de stoutheid en het goed geluk harer handelondernemingen in hare eigene welvaart bedreigd, in hare eigene vlucht als gefnuikt, was eene wakkere en waardige mededingster, die met Venetië om den voorrang durfde strijden tot op het uiterste. Menige bladzijde van de geschiedenis der oude republiek is somber getint door de bloedige episoden van de verschillende oorlogen tegen Genua gevoerd, en het tijdperk, waar wij het oog op slaan, is er mee vervuld van den aanvang tot den einde. Bij uitputting van de krachten der beide strijdenden werden vredesverbonden gesloten, even onvast als de wil der mededingsters om in wezenlijke eendracht te leven; ook, zoo haast men na korte verademing zich de krachten gesterkt achtte tot eene nieuwe worsteling, was het nietigste voorwendsel eene welkome aanleiding tot het hervatten van den strijd. Eene nietige oorzaak was zeker niet die, waaruit na een kort respijt ten jare 1378 tusschen de Venetianen en Genueezen een oorlog ontbrandde, zoo fel en verderfelijk, dat de Republiek er bijna door ten gronde werd gericht.

Had men vroeger om 't bezit van Candia gestreden, ditmaal gold het Tenedos — Tenedos, door zijne ligging aan de Dardanellen van het uiterste gewicht voor den handel en de zeevaart op de kust van Azië, die beide partijen elkander met gloeienden naijver betwistten.

De Venetianen oefenden op dat tijdstip grooten invloed op de zaken van het Grieksche keizerrijk, en hunne kooplieden genoten gunsten en voorrechten van den ouden keizer Cajolean, waarover de Genueezen in 't geheim wrokten, en die hen aanzetten om zich te mengen in een somber drama, dat te dier dage in de Grieksche keizersfamilie te Constantinopel werd af-

gespeeld. Zij hielpen Andronicus, den misdadigen zoon, uit de gevangenschap, steunden zijn aanhang tegen den zwakken en wreeden keizer, die gekerkerd werd en in nauwe bewaking gesteld, terwijl Andronicus zich meester maakte van 't gezag, en alle kansen voor zich had om door geweld den vaderlijken troon te beklimmen, zonderdat die door dood of afstand was ontruimd. Inmiddels had hij dankbaarheid te bewijzen aan de Genueezen, en hij toonde die door hun het zeer begeerde eiland Tenedos af te staan; maar . . . zij moesten zich zelve in 't bezit stellen van de gift, en de bewoners van Tenedos waren hun keizer getrouw gebleven, sloten hunne havens voor de nieuwe eigenaars en versterkten zich tegen de ongewenschte indringers.

Dit ongewacht bewijs van verkleefdheid, waar hij zich ganschelijk verlaten achtte, verlevendigde den moed bij den ouden Cajolean, en deed hem eene poging wagen ter ontsnapping uit zijne gevangenis en het hernemen van 't gebied. Karel Zeno, een jonge Venetiaan, door zijn ridderlijk karakter en zucht tot avonturen bekend, bevond zich destijds in Constantinopel. De gevangen keizer vond middel om zich met hem in betrekking te stellen en zijne hulp in te roepen tot bevrijding. De romaneske jonkman had weldra een plan ontworpen, waarbij eene omwenteling in de hoofdstad zou worden voorbereid en de oude vorst uit zijne boeien op den troon hersteld.

Het stoute waagstuk had kans gehad van te gelukken; dan, het werd onuitvoerlijk gemaakt door de lafheid en besluiteloosheid van Cajolean zelf, wiens aarzelingen en versaagdheid zijn moedigen paladijn in het allergrootste gevaar bracht, waaraan deze echter wist te ontkomen door zijne kloekheid en tegenwoordigheid van geest. Het gelukte hem eene kleine bark meester te worden, waarmede hij een smaldeel van de Venetiaansche vloot kon bereiken, dat in de zee van Marmora kruiste. De bevelhebber er van was Taddeo Justiniani, zijn schoonvader, wien hij kennis gaf van zijn mislukt avontuur, maar wien hij tevens het verzoek van den keizer mededeelde, om nog eenmaal eene poging te zijner gunste te wagen; een verzoek, dat ondersteund werd door een schriftelijk aanbod, waarbij Tenedos opnieuw werd weggeschonken, maar ditmaal aan Venetië

en met gelijke voorwaarde: de schenking zelve te bemachtigen en te bewaren. •

Dat zou de zwaarigheid niet zijn, oordeelde Justiniani. Overtuigd van de groote waarde, die de gift had voor zijn vaderland, was hij niet al te nauwlettend in het onderzoek, of zij volkomen wettig was, en of ook de vroegere rechten der Genuezen er door gekrenkt werden. Hij stevende onverwijld naar Tenedos, vond den goeverneur, die nog altijd aan Cajolean gehecht was, bereid diens bevelen te gehoorzamen, en de Venetianen in 't bezit te stellen van de forten, de ankerplaats en het arsenaal. Zoo haast de Groote Raad van Venetië kennis gekregen had van deze belangrijke in bezitneming, zond hij versterking naar Tenedos en benoemde Karel Zeno tot goeverneur. Als men denken kan, zaten de Genuezen niet stil bij zoo wichtige gebeurtenissen. Zij zetten Andronicus op, om zich aan te gorden ter herneming van Tenedos, maar die onderneming mislukte volkomen. Karel Zeno wist te bewaren wat hij verkregen had, en de banier van St. Marcus bleef zegevierend wapperen over de wateren van de Dardanellen, ten spijt van den toorn en de wangunst der Genuezen!

Men behoefde voorwaar geene naijverige mededingster te zijn, om uit de in bezitneming van Tenedos een *casus belli* te maken; en de Genuezen waren geen lieden om de gelegenheid te laten verloren gaan, maar zij gebruikten de voorzichtigheid, een voorwendsel te zoeken, dat den Griekschen familietwist buiten het spel liet, eer zij vormelijk den oorlog verklaarden. Dat voorwendsel vonden zij in een onbeduidenden rangtwist tusschen de ambassadeurs der beide gemeenebesten ten hove van den koning van Cyprus.

Feitelijk hadden zij al vooruit den bezworen vrede gebroken, door de *represailles*, die zij trachtten te nemen op Lemnos, waar zij teruggeslagen werden, en door zich te verbinden tegen Venetië met Francesco Carrara, den ouden verraderlijken vijand van de Republiek, met den patriarch van Aquipuleja, die deze gelegenheid wilde gebruiken om zich onafhankelijk te maken, en van Lodewijk, koning van Hongarije, die zich met hen verbond om het recht te hebben Dalmatië te hernemen, dat hij aan Venetië had moeten afstaan.

Tegen dit machtige bondgenootschap hadden de Venetianen niets over te stellen dan hunne eigen kracht en de vriendschap van den koning van Cyprus, een geëllieerde, dien zij zelve eerst in zijne staten moesten terugvoeren, eer hij hun diensten kon bewijzen. Maar de Republiek had goeden moed, rijke hulpbronnen, wakker krijgsvolk, dappere legerhoofden en eene weltoegeruste oorlogsvloot, waarover Vittore Pisani het bevel voerde, met Barba en Loredano als *proveditori* (eene qualiteit, die aan onze gedeputeerden te velde beantwoordde). Het was niet voor het eerst, dat de eer en de belangen der Republiek aan dezen vlootvoogd waren toevertrouwd. Hij was grijs geworden in den dienst van zijn vaderland, en hij was onder allen de man, van wien men om zijn verleden en zijn karakter de grootste verwachtingen koesterde. Hij lag met zijne vloot ten anker bij Antium, aan den mond van den Tiber, toen het groote treurspel aanving, waarvan hij de held en het slachtoffer zou wezen. Hij kreeg tijding, dat de Genuezen naderden tot een vijandelijken aanval; met eene aanzienlijke scheepsmacht en aangevoerd door Ludovico Fiesko, waren ze geen vijanden die men moest licht achten. De Venetiaansche admiraal, verblijd dat het eerste treffen geen ongelijke strijd zou zijn, maar aanleiding kon worden tot eene roemrijke overwinning, zeilde de aanvallenden te gemoet, moedigde zijne soldaten en matrozen aan op eene wijze zooals *hij* alleen dat verstond, en men stelde zich vaardig tot den kamp als tot een zekeren triomf.

In dit tijdperk was een zee-strijd te meer bloedig en moorddadig, naarmate de wapenen, waarmee die gevoerd werd, meer ongeschikt waren en minder afdoende. Wolken van pijlen verduisterden de lucht bij de nadering der vloten, maar daar deze lichter menschen konden moorden dan galeien in den grond boren, daar de verovering van elkanders vaartuigen toch het groote doel was van den slag, naderde men elkander roerlings, zoodat men spiesen, slingers en werpsteen kon gebruiken; de elementen deden er het hunne toe om de strijdende galeien oopen te dringen; men greep zwaarden, bijlen en entermessen; men klampte wederzijds aan boord; het werd op ieder vaartuig een gevecht van man tegen man; het duurde uren eer de hardnekkige strijders het opgaven, die geen ander heil schenen

te kennen dan elkander te verpletteren en te vernielen; ten laatste moesten de Genueezen zwichten voor de dapperheid der Venetianen, wier meerderheid in dezen moest worden erkend; zij hadden hunne duizenden verslagen, en hunne duizenden gevangenen om mede te voeren, en van de gansche vloot der Genueezen bleven vier of vijf galeien over, terwijl de anderen triomfantelijk medegevoerd of in den grond geboord werden. Het scheen eene nederlaag, waarvan Genua zich niet dan met moeite zou kunnen opheffen; het was eene overwinning, die den roem van Pisani voor het leven scheen verzekerd te hebben. Het is zoo, op het altaar van dien roem had hij dierbaar bloed moeten offeren; zijn eigen zoon werd onder de gesneuvelden geteld! Maar . . . de opperbevelhebber der Genueezen was zijn gevangene, en de admiraal mocht niet toegeven aan rouwe over eigen verlies bij zoo groote winste der Republiek! Venetië had een belangrijken zeeslag gewonnen, maar de overwinning was ook door haar duur gekocht, en zij had niet voor goed gezegevierd over hare mededingster. De zegepraal bij Antium had niets beslist. Genua had nog hare bondgenooten, die nu optrokken haar ter hulpe. . . . Maar wij achten het niet tot onze taak te behooren, eene voorstelling te geven van geheel dit bloedige krijgsspel, noch zelfs een verslag te doen van Pisani's heldendaden, schoon ze schitterend genoeg waren om zijn naam als een vlootvoogd van zeldzame stoutheid, met nog meer zeldzame omzichtigheid gepaard, dubbelen luister bij te zetten; wij spraken alleen van zijne overwinning, nog door andere niet minder belangrijke gevolgd, omdat die glinsterende medaille hare keerzijde had, omdat wij reden hebben te gelooven, dat de roep, die er uitging van zijne glorie, een der oorzaken werd van zijn val; omdat wij hem vooral moeten geven onder den slag van eene nederlaag, en omdat de billijkheid vordert, dat men eerlijk uitrekene, hoe groot zijn aandeel daaraan heeft kunnen zijn.

Venetië (of liever dat gedeelte van den Venetiaanschen adel, dat de regeering in handen had) kenmerkte zich door eene zonderlingheid, die de bron is geworden van veel kwaad. Zij stelde geen genoegzaam vertrouwen in de mannen, die zij tot de uitvoerders harer bevelen had gemaakt, en aan wier beleid zij

hare belangen in handen had gegeven. Zij zag gaarne, zij eischte zelfs, dat hare veldheeren, hare vlootvoogden zich door schitterende daden onderscheidden en ten bate der Republiek groote veroveringen maakten; maar als die uitkomsten verkregen waren, vestigde zich haar wantrouwen op hen, naarmate zij te meer be-
wezen hadden vertrouwen waardig te zijn.

Dit klinkt als paradox, en toch het was Venetiaansche regeeringspolitiek. Zij achtte het zóózeer hare taak, de vrijheid (altijd de vrijheid van sommigen) en gelijkheid te handhaven, dat alles wat zich door kracht van groote daden of macht van talent, of zelfs door overmaat van beminnelijke hoedanigheden, boven zeker peil van grootheid en goedheid had weten te verheffen, onmiddellijk het voorwerp werd harer verdenking, zoo niet harer vervolging. Zij oordeelde, dat er eene al te sterke verzoeking lag voor den zwakken mensch in het bestijgen van zekere hoogten, die hem gelegenheid gaven zich boven zijne gelijken te verheffen en een grooter deel van macht of invloed te verwerven, dan in een Gemeenebest *ten gemeenen beste* zijn deel mocht wezen; en om hem te helpen niet voor deze verzoeking te bezwijken, werden er dan gewoonlijk maatregelen van behoedzaamheid genomen, die in den regel de vlucht zijner daden belemmerden, zijne bewegingen beperkten en hem tot stilstand brachten te midden van eene zegevierende loopbaan; indien maar tot stilstand! Of wel, men legde hem een Herculeswerk op, waarvan het volbrengen tot de onwaarschijnlijkheden behoorde en dat negen kansen liet tegen één van bezwijken, veel-
eer dan volvoeren, voor wie het ondernam. Desgelijks nu werd er gehandeld met Pisani, die Venetië had verrijkt met zulke schitterende veroveringen, die zooveel buit en zulke doorluchtige gevangenen naar de fiere meesteres der Adriatische zee had heengevoerd, maar op wien zich, en dat was niet het minste der tegen hem bestaande bezwaren, maar op wien zich ook de liefde en de belangstelling des volks in zoo hooge mate had bevestigd, dat de adel, tot wiens caste hij behoorde, er een recht uit nam hem te vreezen en te haten; Pisani, die van zijne manschappen en soldaten verkreeg al wat hij van hen wilde, door die mengeling van zachtheid en vastheid, die geen ander bevelhebber der Republiek dus had weten te vatten; Pisani,

die bijgevolg met dat volk, met die matrozen, met die keurbende van soldaten, alles kon doen wat hij wilde; »mogelijk zelfs wel,» redeneerde de argwanende staatzucht, hare eigen booze passie aan een ander toedichtende, »mogelijk wel waagt hij er de poging mee, om na een schitterenden intocht in Venetië als overwinnaar, ook een ingreep te doen in den bestaanden staatsvorm, en zich tot dictator te laten verheffen door dat volk, dat hoe langer hoe minder aandeel werd toegekend in het bestuur, en dat deze terugzetting gansch niet lijdzaam noch onnadenkend droeg, en dat wellicht op niets wachtte, dan op een grooten bondgenoot uit den adel, om dat misnoegen te doen gelden! Verbintenissen van dien aard tegen de bezitters der macht waren niet zonder voorbeeld, en Marinus Faliero en Francesco Carrara zouden mogelijk geslaagd zijn, als ze Vittore Pisani hadden geheeten!» Het is niet zeker, dat men in den Grooten Raad van Venetië dergelijke verdenking onder zoovele woorden heeft gebracht, maar het is *wel zeker*, dat de admiraal in de verbeelding der meeste senatoren was gestegen tot die hoogte, waarop hij als »der vrijheden van de Republiek gevaarlijk» kon worden beschouwd en behandeld, en dat de bevelen, die hem van uit den boezem van dien Senaat gegeven werden, eerder de strekking hadden om hem tot verderf te brengen, dan den Staat daartegen te beveiligen. Men oordeele: Toen hij na verschillende ondernemingen tegen de Genueezen en hunne bondgenooten, waarvan sommigen schitterende uitkomsten hadden gehad, en menige kuststad van Dalmatië en Croatië in de macht der Republiek hadden gebracht, uit voorzichtigheid besloot van het beleg van Traw af te zien, daar de Genueesche vloot eene ongemeen gunstige stelling had aangenomen om het te verdedigen, de stad sterk bezet was, en hij zelf gebrek had aan de noodwendigste hulpmiddelen ter voortzetting van eene verovering, waarvoor hij reeds honderden levens had gewaagd, zond men hem uit Venetië wel is waar vijf galeien met levensmiddelen en krijsbehoefden, maar te gelijk het bevel van den Doge, en den Senaat om naar Traw terug te keeren en de bezetting tot overgave te dwingen of te sterven!

Een vlootvoogd, wiens moed en bekwaamheid niet te verdenken is, maar die uit wijs beraad na beproefde krachten van

eene onderneming heeft afgezien, te dwingen die te hervatten en geene keuze te laten dan de overwinning of den dood, heeft, dunkt ons, wel veel van zoodanig Herculeswerk als wij boven hebben omschreven. Het bezit van Traw was geene levensquaestie voor Venetië, in welk geval een admiraal als Pisani uit zich zelf het onmogelijke zou hebben beproefd; het was slechts eene verovering meer, waarbij de glorie der Republiek slechts één graad kon stijgen, en toch gaf zij te kennen, dat zij voor dit bezit meer wilde offeren dan de wijze admiraal oordeelde dat het waard kon zijn; dat zij *hem zelven* daarvoor veil had, al was hij de man, die haar in dezen oorlog de belangrijkste diensten had gedaan; al verbeeldde hij zich dat zijn behoud nog van groote nuttigheid kon wezen voor den Staat.

Vittore Pisani was scherpzinnig en fijngevoelend genoeg om diep getroffen te worden door den pijn uit Venetië op hem afgeschoten in dat bevel; hij wist van nu aan, op welke soort van dankbaarheid hij rekenen kon, ook al behaalde hij de onzekere overwinning, die men hem aanwees. Maar hij was te goed onderdaan van de Republiek, en te oprecht liefhebber van zijn vaderland, om zich door prikkelen als deze van zijn plicht te laten afleiden. Hij stelde zich tot gehoorzamen; hij beproefde nogmaals het onmogelijke, maar toen het bleek, dat het niet uit te voeren was, vooral uit het ontzettend verlies van manschap en voorraad, die hij moest verspillen, deed hij als de eene Horatiër: hij liep niet in een nutteloozen, eigenwilligen dood, zooals de Senaat had voorgeschreven, maar hij trok zich met het overschot van zijne vloot terug naar de baai van Istria, om een gunstiger gelegenheid af te wachten tot *revanche* voor zijn terzijde gaan.

Zijn krijgsvolk was uitgeput door herhaalde krachtsinspanning; het leed gebrek op iedere wijze; het scheepsvolk zou na de vermoedenissen van een zoo langdurigen zeetocht, zelfs waar die niet dan zegepralend ware geweest, rust en verademing hebben begeerd; nu was dat eene behoefte geworden, waaraan het *to be or not to be* van de vloot hing. Het moest in het vaderland nieuwe krachten en nieuwen moed gaan opdoen, of dreigde in moedeloosheid en misnoegen weg te zinken. Een

kort respijt voor den vijand, even *reculer pour mieux sauter*, en de Republiek kon op nieuwe overwinningen rekenen, door Pisani en de zijnen te behalen. Hij schreef in dezen zin aan den Senaat, en verzocht, uit aanzien dier overwegingen, dringend om met de zijnen naar Venetië te mogen wederkeeren, tenzij men goedvond dat hij te Istria zoude overwinteren, iets wat hij zelf zeer onraadzaam achtte, gelijk hij niet verzuimde de Signoria voor te houden.

Maar de Senaat geliet zich geen acht te slaan op dien raad, noch op zijn uitgedrukt verlangen. Men had nog geen haast Pisani terug te zien, hoe weinig waarschijnlijk er ook was dat hem nu eene *ovatie* te wachten stond, na de mislukking zijner laatste onderneming.

De Senaat gelastte dat de admiraal met zijne vloot in de baai van Istria zou overwinteren, een maatregel even hard voor het getrouwe en dappere scheepsvolk, als verderfelijk voor het werkelijk belang van den Staat, in zoover deze belang had bij de vloot. Ziekte en moedeloosheid, onlust en schaarschte heerschten er als om strijd; de koude en de honger sloopten wat niet onder de eerste bezweek, met het gevolg, dat niet de helft van de manschap den winter doorkwam. Wat het voor een bevelhebber zijn moet, die aan zijne onderhoorigen is gehecht, met wie hij nood en dood en gevaren heeft gedeeld, om een winter op zulke wijze door te worstelen, laten wij aan 't gevoel en de verbeelding onzer lezers over te beseffen. Pisani behield lichaams- en zielskracht om de ellende, die hij slechts deelen kon, niet lenigen, te doorstaan, en om nog zooveel invloed te oefenen op het deel van zijn volk, dat de ziekten en ontberingen overleefd had, om hunne klachten en jammeren niet tot luid gemor of muerij te doen overslaan. Het gezicht der naburige kust was bovenal tergend voor de ongelukkigen, die, in hunne drijvende gevangenissen opgesloten, niet eens de vrijheid hadden in eene herbergzame haven weg te schuilen tegen de kwellingen, die zij in de afmattendste lijdelijkheid moesten verduren. De admiraal eindigde toch met de haven van Pola aan te doen; het was lente en hem gewerd eenige versterking uit Venetië, in krijgsvoorraad, levensmiddelen en manschap, op elf galeien aangevoerd. Het was zijn voornemen het uitgeput scheeps-

volk adem te laten scheppen, en onder den invloed van het mildere jaargetijde als met verjongde kracht en met vernieuwden moed de worsteling tegen de Genuezen te hervatten. Maar niet alzoo zou het zijn; de rust werd voor hem en de zijnen ongenietbaar gemaakt. Luciaan Doria, de nieuwe admiraal der Genuezen, verscheen met zijne vloot op drie mijlen afstands van Pola. Het scheepsvolk van Pisani verkeerde in een overprikkelenden toestand, en dat teregend naderen van een vijand, wien men den ganschen winter had moeten mijden, had iets onuitstaanbaars voor hen, wien de lange werkeloosheid tot een straf was geworden. Zij snakten naar een daad, die hun tevens de zee zou openen en de vrijheid hergeven om naar Venetië terug te keeren. De admiraal Pisani had niet de gewoonte zich door zijne onderhoorigen te laten dwingen, maar hij wist dat er gevallen zijn, waarin de overspannen gemoederen gevierd willen zijn, zal de band der gehoorzaamheid niet worden losgerukt. Hij gaf gehoor aan hunne dringende bede; hij vulde in de haast de bemanning zijner scheepen aan met inwoners uit Pola, meer gewillig dan geoefend tot den strijd. Hij rekende op de versche troepen, die hem waren toegevoegd; hij rekende vooral op zijn eigen moed en beleid, om de zwakte van zijne scheepsmacht te vergoeden, en hij koos zee, om Doria tot een zeeslag te dwingen en voor dat hatelijk uittarten te straffen. Maar nauwelijks had hij de veilige haven verlaten, of er stak een hevige storm op, die zijne vloot verstrooide. Tegen Gods almacht was geen strijden, maar de admiraal had het voorrecht het grootste deel zijner zeemacht hereenigd te zien bij de kusten van Apulië. Nog ééns scheen de krijgsfortuin hem toe te lachen. Zij voerde hem een smaldeel van den vijand toe, dat hij tot den strijd wilde uitlokken, maar deze vermeed het gevecht, week uit en zette af, als ware hem de moed ontzinken zich met de Venetianen te meten; te driftiger vervolgde hem de admiraal, aangevuurd door de zucht om zijn vaderland te bewijzen, dat geene lauwheid, maar wijsheid hem vroeger voor het ondoenlijke had doen teruggaan; in dien gloed van ijver, wij zouden misschien kunnen zeggen, in de gejaagdheid waarmee de vervolger bevangen wordt, als hij den vluchtende nlijlt, was hij wellicht minder goed beraden dan strijdlustig,

dacht hij minder om zich te hoeden tegen eene nederlaag, dan om voort te streven ter overwinnig; ten laatste had hij, wat hij zoo vurig had nagejaagd: den strijd; hij raakte slaags met dit deel der Genueesche schepen, dat zijne vervolging niet had kunnen noch willen ontkomen; hij behaalde het voordeel eenige schepen te nemen en hun admiraal Doria te zien sneuvelen; dan het was een voordeel, dat duur zou gekocht worden; het wijken van het eerste smaldeel der Genueesche vloot was eene krijgslist geweest, waarop Pisani in zijn heftigen strijd lust niet had gedacht. Toen hij, na hetgeen hij zijne overwinning achtte, wilde wenden, vond hij zich in eene hinderlaag gevat, hem door de loosheid der schijnbaar wijkende schepen gelegd. Een versche vijand! en omsingeld! En hij had zich daartegen te weren met vermoeid en afgestreden scheepsvolk en soldaten, nog niet gehard tegen bloedigen krijg! De kloekheid van geest begaf hem toch niet in dezen hachelijken toestand, hij zelf en de zijnen vochten met allen bedenkelijken moed, maar men bevond dat men te doen had met eene ongewachte overmacht, en de Genuezen streden met al de woestheid van den ingeboren volkshaat tegen Venetië, en deze nog verscherpt door de spijt over het sneuvelen van hun admiraal, terwijl het diens broeder was, Ambrosius Doria, die het commando had overgenomen, en die eigen wraaklust voldoening gaf door den hunnen nog aan te zetten. Toch zou het beleid van Pisani hem uit de vreeselijke omsingeling een doortocht hebben gebaad, zoo de goede wil en de trouw van al de zijnen hem gelijkelijk had ondersteund; maar het tegendeel vond plaats: vijf van de galeien, die hem nieuwelings uit Venetië waren toegezonden, lieten hem in den steek op het wichtigst tijdpunt van den strijd, en zijne nederlaag was voltooid. Vijftien Venetiaansche galeien vielen handen des overwinnaars, negentien honderd gevangenen, waaronder meer dan twintig patriciërs. De ongelukkige admiraal kon in van de gansche toevertrouwde zeemacht niets redden dan de vier galeien, waarmede hij zich uit den slag terugtrok.

Groot was het alarm en de verslagenheid in Venetië bij de mare van deze nederlaag; grooter nog de gramschap en de verontwaardiging van den Doge en den Senaat tegen den rampspoedigen admiraal, te luider en sprekender wellicht, naarmate

de geheime benijding en naijver op zijne vroegere daden hunne stille *Schadenfreude* hadden aan zijn val. Men hield zich niet tevreden met hem terug te roepen, nu, tot een intocht, die wel geene ergernis zou geven aan zijne benijders, maar men kreet uit dat hij schuldig was, en men vond noodig naar zijne schuld te onderzoeken.

Er waren verraders geweest op zijne vloot, lafhartigen althans, die zich hadden afgekeerd te midden van 't gevaar, en zij werden gestraft, zooals zij verdienden; maar men gebruikte hunne schuld om den zuiveren naam van den grijzen admiraal te bezwalken, alsof ook aan zijne zijde verraad en lafheid ware geweest; en van toen af volgde daaruit, dat men hem als verrader en lafaard strafte. Men verklaarde hem vijf jaren lang onbekwaam om de Republiek in eenige openbare betrekking te dienen, en om 't al te kronen, wierp men hem in de gevangenis en sloeg hem in ketenen!

In ketenen! de man, die zooveel had geleden en geofferd om de macht en de eere der Republiek te handhaven. In ketenen! de overwinnaar van Antium, de held, wiens krijgsverrichtingen in Dalmatië zeven belangrijke kuststeden aan Venetië hadden hergeveeh, in dezen laatsten oorlog! In ketenen! de man, die met echt Romeinsche burgerdeugd het hoofd gebogen had onder het vonnis van den Senaat, die geene klacht had laten hooren, geene wederspraak had geuit, die geen beroep had gedaan op zijne deugden of verdiensten, om hunne hardheid te lenigen; de man, wien men in alle gerustheid op zijne krijgsmanseer gevangen had kunnen stellen in zijn eigen huis, en wien open deuren zouden binnen gehouden hebben uit besef van plicht. Dien man gaf men niet eens dat bewijs van vertrouwen, dat men hem toch in alle veiligheid had kunnen verleenen; men klonk hem liever in ketenen, als een woesten kwaaddoener, van wien men het ergste kon vreezen, totdat de smart der kronking, het vlijmend mistrouwen, nog meer dan het knellende ijzer, hem in een toestand zouden brengen, die zulke kluisters noodzakelijk maakte. Maar zoover was het nog niet gekomen, hoewel hetgeen wij aan hem waarnamen bij den eersten blik, op de mogelijkheid van zulk een uitersten jammer moest doen denken. Hij had niet zich zelf moeten zijn, zoo wij hem anders

hadden gevonden. Zeker, hij was met de fiere kalmte van een held, met de grootsche berusting van een Romein, zijn kerker binnengetreden, en de krenking, de mishandeling, waarmee men die inkerkering had verzaard, had hem geen klacht ontlokt. Maar de waarnemingen, die hij deed in dat duister verblijf, en de indrukken die hij daar ontving, maakten het hem onmogelijk in die Stoïcijnsche berusting te volharden; hij moest iets anders zijn geweest dan een mensch, veel meer of veel minder; zijne borst had van marmer, zijn hart van brons moeten zijn geweest, zoo hij koel en onbewogen had kunnen blijven bij 't geen hij doorleefde in die eenzaamheid, want (was het verzachting of verzwareing van zijn lot?) want, hij was in dien kerker niet zóó volkomen afgesloten, of hij kon eenige kennis verkrijgen van 't geen er omging in de wereld daarbuiten. De gewelven, die tot staatsgevangenis dienden, lagen aan de achterzijde van het paleis, welks muren door de wateren van het groote kanaal bespoeld werden, op zulke wijze dat het geklots der golven en de riemslag van de galeiroeiers en gondeliers doordrongen tot het gehoor der gevangenen; dat hunne stemmen, als zij elkander toeriepen of hunne liederen aanhieven, dáár werden verstaan door het luisterend oor, dat met gretigheid alle klanken en geluiden opving, die wat afwisseling gaven aan de treurige eenzaamheid. Pisani vooral was in dezen een der meest begunstigten. Zijne vangencel was juist niet de allerellendigste dezer akelige verblijven; zij lag iets boven het peil van het water en was voorzien van kleine ruitvormige openingen, waaruit eenige versche lucht tot hem kwam door het dichte fijne traliënet heen. Het werd welhaast de eenige vervulling van zijn leven, deze klanken en geluiden te beluisteren, te onderscheiden, uit te leggen. Alle vermogens van zijn geest en lichaam, die hij gebruiken kon, spande hij in om op deze wijze als gemeenschap te oefenen met hetgeen er omging op 't kanaal, in de haven, in Venetië; zijn gehoor werd er op gespist als dat van een wilde; zijne intuïtie, zijn raadvormogen, nog gescherpt door de volstrekke duisternis, die het zintuig van het gezicht alle afleiding ontnam, werd zoo verfijnd en verhelderd, dat hij, om het zoo eens uit te drukken, zelfs de stilte verstond, die eenige sekonden het luiden van het *Ave Maria* voorafging; dat hij

den tijd van dag en nacht berekende naar de wisselende tonen die zij hem aanbrachten, en dat hij werkelijk op die wijze tot eene zekere kennis kwam van 't geen er in Venetië voorviel. Wel is waar geene zeer volledige kennis, maar die ongelukkiglijk meer dan genoegzaam was om hem allerlei smart en lijden aan te brengen, onafhankelijk van die, welke hij persoonlijk had te dragen; juist zulk een lijden als hem het ondragelijkste moest zijn in zijne banden. Zijn hart werd gewond in 't geen hij het meest beminde; zijne verbeelding gefolterd door de voorstelling van jammeren, die hij voelde komen zonder ze te kunnen weren!

Met het inkerkeren van den rampspoedigen admiraal was de Republiek niet van hare vijanden bevrijd, als men raden kan; integendeel, de Genueezen, fier op hunne zegepraal, aangemoedigd door hun goed geluk, en overtuigd dat hunne mededingster een verlies had geleden, waarvan zij zich niet zoo spoedig zoude herstellen, haastten zich van het behaalde voordeel gebruik te maken en rukten aan met eene versche scheepsmacht en verdubbelde stoutheid ter voltooiing van hun triomf. Zij bemachtigden Coarli en Grado, en ontrustten de handelvaart der Venetianen, nog slechts door een zestal galeien beschermd, zoodat menig rijkbeladen koopvaarder in hunne handen viel; maar dit waren onbeduidende schermutselingen, in vergelijking van het stoute krijgsplan, dat zij ontwierpen en uitvoerden. Met eene vloot van zeven en veertig zeilen, onder bevel van den nieuwen admiraal Pietro Doria, drongen zij door in de Golf tot bij St. Nicolaas in Lido, nadat zij eene der openingen van de Lagunen: Palestrina, hadden bestormd en overmeesterd; toen, in vereeniging met Francesco Carrara, den ouden wraakgierigen vijand van Venetië, sloegen zij het beleg voor Chiozza! Chiozza, een der belangrijkste van die reeks kleine aaneengeschakelde eilanden, die als zoovele natuurlijke bolwerken daár schijnen opgeworpen om de stad Venetië van de zeezijde te beschermen en de woede van den Oceaan of van menschelijke aanvallen te verbreken eer die op de prachtige stad kunnen aandringen. Voor wie Chiozza had bemachtigd, was de verovering van Venetië geene hersenschim meer, en nu, de Genueezen waren tot dáár genaderd met hunne vloot en vingen aan met krachtige en afdoende maatregelen ter ver-

meestering van dit belangrijk punt. Carrara had opzettelijk tot dit doel *veertig* lichte platgebodemde vaartuigen laten toerusten, waarmede hij de Genuezen kwam versterken. En tegen dit alles had Venetië geene vloot over te stellen, en voor de weinige galeien, die gereed waren ten krijg, had zij niet eens een admiraal, van wien het denkbaar was dat hij zich met goed geluk tegen een Doria zou kunnen meten!

En middelerwijl hield zij Vittore Pisani gevangen en in ketenen!

En Vittore Pisani in zijne ketenen hoorde de alarmkreten van het scheepsvolk, dat elkander de ontrustende berichten mededeelde; was het vreemd, dat hij uit wanhoop over eigen machteloosheid om te helpen, aan die ketenen schudde?

Toch verzuimde de Senaat geene voorzorgen ter wering van zoo dreigend gevaar. Reeds terstond na de nederlaag van Pisani had men alle openingen van de Lagunen doen sluiten; driedubbele kettingen werden gespannen voor iederen havenmond, en van afstand tot afstand werden deze verdedigd door *sandoni*, groote vastliggende schepen, met allerlei krijgstuig gewapend en door soldaten bewaakt; eene soort van drijvende sterkten uit balken en palen samengesteld, werd nog daarnevens aangebracht, om de wateren ontoegankelijk te maken.

Maar Pietro Doria en Francesco Carrara waren geene lieden om zich door zulke hindernissen te laten afschrikken. De eerste was met zijne vloot tot St. Nicolaas in Lido opgezeild eer de Venetianen het hem hadden kunnen beletten, en de laatste liet zijne licht gewapende barken afzakken langs het kanaal van Brenta. Door hun eigenaardigen bouw bijzonder geschikt om ook over de ondiepste wateren heen te glijden, waren de drijvende sterkten voor deze geene onoverkomelijke belemmeringen, en zij deden een aanval op het kettingwerk, waarmede de haven van Chiozza was afgesloten, terwijl Doria dat gelijktijdig aantastte aan de achterzijde. De kettingen werden met haken en zagen uiteengereten en stukgezeild; het aan den grond gezette schip (een zeer primitief verdedigingsmiddel voorwaar!) bleek ras te zwak een bolwerk om weerstand te bieden aan een geduchten tweeledigen aanval; de soldaten, die het bewaakten, ziende, dat het onhoudbaar was, staken het in brand en namen de wijk

op hunne roeibootten, waarmee zij naar Venetië terugkeerden om er den schrik te verspreiden door de mare van dien rampspoed. Het was geen loos alarm; de Genueezen waren meester van de Lagunen en maakten aanstalten tot het beleg van Chiozza! Carrara liet de helft van zijn krijgsvolk ontschepen op het eiland Brondolo; zijne bondgenooten brachten mede een deel hunner manschap derwaarts te zijner versterking; de lichte barken konden deze troepen te ieder stond overbrengen op het punt waar zij dienen moesten; eene vloot van veertig zeilen en een heirleger gewapende barken hielden het bedreigde eiland afgesloten van alle hulp uit Venetië, en de belegeraars hadden behalve het voordeel van positie nog de overmacht aan hunne zijde. Hunne legermacht, zoo van scheepsvolk als soldaten, was vier en twintig duizend man sterk, terwijl de Venetianen niet meer dan drieduizend man op Chiozza hadden kunnen aanvoeren; en hoewel de inwoners moedig en eenparig de wapenen opvatten, waren zij toch te zwak in getal om zulk eene overmacht op den duur weerstand te bieden. Ook gelukte het welhaast den Genueezen, ondanks het krachtig verweer en de uiterste inspanning der wanhopige bezetting, zich meester te maken van klein Chiozza, eene soort van voorstad, die met de eigenlijke stad gemeenschap had door eene brug van omstreeks een kwartier uurs gaans, en waarvan hun elke duim breed door den wanhopenden moed der Venetianen werd betwist, op zulk eene wijze, dat zij list moesten te baat nemen om tot de overwinning te komen. Zij veinsden voor de volharding der belegerden terug te deinzen, en toen deze, verblijd door die verlichting, zich eene wijle verademing gaven van den strijd, keerden zij op bedekte wijze terug en namen de stad bij verrassing. Men zou edelmoedigheid verwacht hebben van de zijde der overwinnaars, die de dapperheid hunner tegenstanders hadden leeren bewonderen, maar het was niet het tijdperk, waarin men met menscheijkheid oorlog voerde en zich te matigen wist na de zegepraal, en hoewel in elk tijdvak verblijdende uitzonderingen zijn aan te wijzen, de volkshaat der Genueezen tegen het trotsche Venetië was te diep en te bitter, dan dat zij hier konden plaats vinden. Hetgeen van de dappere bezetting overbleef, werd ontwapend en neergesabeld; de burgers

en edellieden, die men onder de wapenen vond, werden uitgemeord of als gevangenen op de gruwelijkste wijze mishandeld.

Francesco Carrara vooral, de woeste tiran van Padua, weinig gewoon aan triomfen, was bedwelmd door zijne verovering en misbruikte haar om bot te vieren aan zijn instinct van wreedheid; hij was zóó vindingrijk in het folteren zijner weerlooze slachtoffers, dat het vermelden zijner gruwelen reeds eene pijniging is voor het menschelijk hart, die ik noch u, noch mij zelve wil aandoen; — genoeg zij het, dat hij een bloedbad aanrichtte, dat het zilver der Lagunen bepurperde. Het weegeschrei van vrouwen en kinderen weergalmde tot in Venetië toe en deed het vroolijk lied van den gondelier verstommen, om vervangen te worden door doffe jammertonen, en schorre wraakkreten, die het luidste zich verhieven in de nabijheid van het hertogelijk paleis. De Doge en de Senatoren, die de macht in handen hadden, mochten wel weten, dat het bootsvolk, dat het gilde der gondeliers, dat het volk van de werf, wrake riep over het uitmoorden van Chiozza, en dat het uit den Raad het sein wachtte tot het nemen eener schitterende vergelding; dat het de patriërs niet onschuldig achtte aan de rampen, die de Republiek troffen. Waren zij het niet, die den grooten admiraal, den overwinnaar van Pola, hinderlagen hadden gelegd en belasterd en veroordeeld? Waren zij het niet, die hem nu hielden opgesloten daarginds in een van die sombere gewelven, waarop het paleis rustte?

En waar men dien inval gekregen had, bleef men niet in gebreke, om, al voortroeierende langs het kanaal, de muren van den kerker zoo dicht te naderen als doenlijk was, en op klagen den toon, naar de gave der improvisatie, dit poëtisch en zangerig volk eigen, de schrikkelijke gebeurtenis voor te dragen in al hare kleuren (zeker niet de lichtste), in de hoop, dat die tonen mochten doordringen tot den doorluchtigen gevangene, opdat hij het weten zoude, door welke onheilen het goede volk van Venetië getroffen werd, terwijl men hem hield opgesloten.

En wij weten, dat hunne poging doel trof, en dat de admiraal in zijne kluisters met gespitst gehoor alle klanken opving, die hem in zijn kerker van het leven daarbuiten kwamen getuigen; was het vreemd, dat bij 't geen hij vernam de Stoicijsche

berusting hem begaf, dat zijne oogen flikkerden van strijdlust, nadat zij geschreid hadden van deernis, en dat de schok, die Venetië trof, eene siddering over hem bracht, die zijne boeien deed schudden? Onbeschrijflijk was de schrik en de verrassing, waardoor de Venetiaansche bevolking getroffen werd, toen zij de vaan van St. Marcus zag neervallen van de torens op het kasteel van Chiozza, en voor het eerst de vlag van Genua zag wapperen aan dien zelfden standaard. Het was of men niet had begrepen, dat zoo iets ooit zou kunnen gebeuren; en nu men het voor oogen zag, nu men de gewisheid verkreeg van zulk een ontzettend verlies; nu de jammerv verhalen van gruwelen, die de overgave der stad waren gevolgd, maar al te veel waarheid bleken; nu men de zekerheid kreeg van de nadering dier meedoogenlooze en machtige overwinnaars, waar zulk een tal van dappere strijders aan de Republiek waren ontvallen, begon er eene onrust te heerschen en eene verwarring te ontstaan onder het volk, die door de patriciërs en de aanzienlijke burgers in angstige spanning werd gadeslagen. Het volk stroomde naar het hertogelijk paleis, om onder weklachten en bedreigingen van den Doge te eischen, — dat men met kracht zich mocht aangorden tegen den vijand, zou men meenen? neen, bij eene volksmenigte, onder den slag van eene nederlaag, moet men geene energieke inspiraties wachten; zij kwamen eischen, dat men tot iederen prijs den vrede zou sluiten met Genua, om den val van Venetië en het verderf van geheel de Republiek te voorkomen.

De Doge, Andreas Contarini, een stug, hooghartig man, had geenszins begeerd de hooge waardigheid te bekleeden, die hij droeg, maar men had hem gedwongen het blinkende juk op zich te nemen, waarvan hij sedert veertien jaren al de zwaarte kende. Ook voerde hij zijn ambt met eere, maar zonder liefde en lust. Hij was gewoon ontzag af te dwingen door zijne vaste en fiere houding, maar hij was niet bemind bij het volk, en hij wist dat, doch hij scheen niet aan volksgunst te hechten. Ook in dit hachelijk oogenblik verloochende hij noch zijn aard, noch zijn rang; hij deed het volk afdeinzen door zijne kloekheid en tegenwoordigheid van geest, zonder te bewilligen wat het eischte, maar daar hij het gevaar, waarin Venetië verkeerde, heter over-

zag dan iemand anders, wist hij in den Senaat te verkrijgen, dat men naar een verdrag zou trachten. Men zond gezanten naar den Genueeschen veldheer om den vrede in te roepen. Pietro Doria, overmoedig door zijn krijgsgeluk en zijne voordeelige stelling en vervuld van wraaklust, na de wonden door Venetië vroeger aan zijn vaderland en familie toegebracht, antwoordde niet slechts weigerend, maar uittergend en beschimpend.

»Ik zwerf bij God, dat de Venetianen geen vrede zullen hebben met onze Republiek, voordat wij met eigen hand de bronzen paarden op de St. Marcusplaats zullen getoemd hebben. En dan zullen wij verder zorgen dat de Venetianen zich in ruste houden!

Met die bedreiging konden de gezanten naar Venetië terugkeeren; men vernam daar tegelijkertijd het verlies van Terra-Nova, Lavorzore, Mont-Albano, van Loredo en Torre-del-Bebe, terwijl twee-en-twintig Genueesche galeien en veertig gewapende booten zich vertoonden aan de zijde van het Lido. De ondergang van Venetië scheen besloten en onvermijdelijk.

En het gerucht van deze vernederingen, van deze rampen, van dit nakend onheil kwam tot de kennis van den geketenden Admiraal, den moedigen kampvechter voor de eere van het Gemeenebest, den vurigen patriot, die zijn bloed bij droppelen had willen uitstorten voor de redding van zijn vaderland; was het vreemd, dat hij met het ijzer worstelde om dat los te wringen, ware het slechts om in zijne radeloosheid over eigen onmacht den forschen armen werk te geven en zich als te meten met het metaal, dat de krachtige hand gewoon was te voeren?

Hetgeen er omging kwam tot zijne kennis, maar niet dan verward en onbestemd, en zeer zeker niet verzacht, sinds het hem moest worden overgebracht door matrozen en soldaten, door het gejammer van schreiende vrouwen, of de sterk gekleurde verhalen van weeklagende gondeliers. En nu, men weet wat volksgeruchten zijn onder zulke omstandigheden, vooral bij een volk als dat van Venetië, dat van de uiterste verslagenheid tot den overmoed der uiterste wanhoop omwendde, en dat zonder raadpleging met de overheid, evenzeer zonder aanvoerder als zonder orde, uit eigen beweging, slechts luisterend naar de

ingeven van wilden angst, den Genueezen tegenging, die eene poging deden om op het Lido te landen, en ze dwong om naar hunne barken te wijken. Een volk beurtelings driest en vreesachtig, nu eens slaafs buigende onder de hand die het drukte, om zich dan weer met onstuimigen hartstocht daartegen te verzetten; eene bevolking, die grootsche elementen in zich omdroeg, maar tevens ook à de zwakheden van de bewegelijke zuidelijke natuur. Het triomfeerde nu eene wijle over het verjagen van den vijand! Maar het was zonneklaar, dat door eene schermutseling, waarbij een hoopje volks het geluk had eene vijandelijke bende te verjagen, het Gemeenebest niet was te redden, noch Venetië te houden tegen eene ontzettende overmacht, als er dreigde tegen haar aan te stormen, en dat eene krachtige, welgeregelde verdediging alleen nog eenige kansen kon bieden op behoud. Maar hoe die daar te stellen? Men had noch soldaten, noch levensmiddelen, noch schepen in eenige evenredigheid tot de behoeften van zulken strijd. De eenige vloot die de Republiek nog bezat, kruiste in de Middellandsche Zee om den handel te beveiligen, onder de bevelen van Karel Zeno, den dapperen avonturier. Eene vloot samen te stellen met de ontredderde schepen, die op de werf waren of in de havens lagen, levensmiddelen en krijgsvoorraad bijeen te brengen, soldaten te werven, het was alles nog mogelijk, bij eene oproeping van aller werkzaamheid, bij eene samenwerking van alle burgers en inwoners, adel en volk, patriciërs en cliënten, bij eene inspanning van alle krachten, bij het offeren aller middelen op het hoogaltaar van het vaderland; maar er was iets, dat men niet kon daarstellen, en waarvan juist die samenwerking van allen, die volvaardigheid tot alle offers en alle ontberingen zouden afhangen: een admiraal, een bevelhebber, geliefd bij het volk, gevreesd bij den vijand, en die op de hoogte zou staan van zijne hachelijke taak.

En zulk een admiraal had men niet!

Taddeo Justiniani, de vlootvoogd in functie, was bejaard en stond geenszins in gunst bij het volk. Prins Contarini, de neef van den Doge, bezat niet de hoedanigheden tot zulk eene taak vereischt, en die werklieden, die burgers, die kunstenaars, die jonge mannen uit den handelsstand, die rijken en die armen,

van wie men inspanning en gaven moest vragen naar vermogen en zelfs daarboven, begonnen na te denken, waartoe die opofferingen leiden zouden, en vroegen elkander met een zorgvol hoofdschudden, waartoe dat alles baten zou, zoo men geen aanvoerder had, bekwaam genoeg en geliefd genoeg om ze te benutten en er winste mee te doen?

Tot zelfs in den Grooten Raad had men zich dat reeds afgevraagd. De patriciërs zelve waren niet zonder bekommering op dit punt; zij wisten dat het een tijdstip was, waarop men met het volk had te rekenen; dat het vrijwillige diensten, vrijwillige lasten, vrijwillige gaven waren die zij moesten inroepen, waarvan de Republiek nu in deze bange ure hare redding wachtte, maar wie hunner wist zich bij dat volk genoeg geliefd en geëerbiedigd tevens, om zich onbepaald te doen gehoorzamen? wie hunner had gezags en beleids genoeg tevens om van die welgezinde, maar ongeoefende en ongeordende burgers, in een oogwenk tijds, soldaten en zeelieden te vormen, die zich aan de krijgstucht onderwerpen, aan wet en regel zich zouden binden en niet in oogenblikken van wilden moed onbesuisd het gevaar in den mond loopen, om later, als de kans tegenviel, onder den eersten indruk van den schrik in verwarring de vlucht te nemen op een hachelijk tijdstip? Die visschers, die mannen uit het tuighuis, dat scheepsvolk, allen op eenige wijze gewoon met wapenen om te gaan; die het mes wisten te wetten, de pijl af te drukken, den werpsteen te slingeren, ze zouden uitnemende vrijbuiters zijn op eigen gelegenheid, maar bij de verdediging van een aanval, zoals Venetië dien te wachten stond, had men een geregeld leger noodig dat aan één hoofd gehoorzaamde, en slechts den arm der uitvoering leende aan dien éenen wil! En nu, wie onder de patriciërs wist zich (om een woord van onzen tijd te gebruiken) zoo *populair* en zoo bekwaam tevens, om aan deze eischen te voldoen? Wie onder hen was bekwaam, zoowel om de geestdrift des volks op te wekken als die te leiden? Niemand — zij moesten het bekennen elk voor zich zelve — niemand had een recht op zulke volksgunst, op zulk een invloed; zij hadden de burgers met minachting bejegend in tijden van voorspoed, hunne vrijheden onderdrukt, hunne rechten beknipt, hun aandeel aan 't bestuur van het Ge-

meenebest tot ijdele hersenschim gemaakt; neen, zij wisten het al te goed, zij hadden niet gestaan naar de liefde, naar de achting des volks, en zij hadden die ook niet verworven. Maar terwijl zij op elkander zagen met onzekere blikken, zweefde er een naam op veler tong, dien niemand waagde uit te spreken. Het was de naam van een dien men haatte en wantrouwde en benijdde, juist omdat hij bezat wat zij allen voelden te missen. Ook hadden zij hem voorzichtiglijk ter zijde geschoven, in een duisteren, eenzamen kerker weggesloten en geboeid! Het was wel mogelijk dat hij, hij onder allen, de redder der Republiek zou kunnen worden, maar hij zou er dan tevens de meester van zijn; het zou hem kunnen invallen voor het volk vrijheden en rechten te bedingen ten koste van het gezag en het meesterschap, dat de adel zich zelf had toebedeeld; daarbij, men had hem al te groot onrecht aangedaan, dan dat hij het niet op zijne beurt door onrecht en hardheid zoude vergelden; neen, een redder als deze was al te gevaarlijk; de Republiek was nog niet tot zulk een uiterste gekomen, dat de patriciërs zich zulk een offer behoeften te getroosten! Zoo redeneerde het bekrompen egoïsme, dat doodelijk venijn, waarmee Venetië's grooten waren vergiftigd, en dat, zich voortdragende tot in het latere nageslacht, die jongeren mede heeft verbasterd en verkankerd. En de man, tegen wien zulke bedenkingen werden aangevoerd, op wien men met zulken argwaan neerzag, wien men vreesde ofschoon men hem gekerkerd en geketend hield, hij voelde het in zijne boeien met al de diepte der intuïtie van een, die bij onzekere en verwarde berichten door eigen scherpzinnigheid tot eene voorstelling tracht te komen van 't geen er rondom hem voorvalt; hij voelde het, dat er zulke bedenkingen tegen hem omgingen in die gemoederen te dier dage; hij had het reeds terstond begrepen, toen zijn rampspoed hem als schuld werd aangerekend, dat die gewaande schuld voorwendsel, zijne bekende volksgunst oorzaak was van de strengheid waarmede men hem behandelde. Hij raadde het, al was daar niemand die het hem kon aanbrengen, dat bij de beraadslagingen van den Grooten Raad in deze ure van nood, zijn beeld den Senatoren voor den geest moest zweven, als wie goeden dienst had kunnen doen aan het vaderland, zonderdat zij

gezind waren hem tot zulken goeden dienst te gebruiken. Moest het niet de allerpijnlijkste gewaarwordingen opwekken in den fijngevoelenden mensch; moest de vurige patriot er niet door gewond zijn in het hart? En toch het was met indrukken en aandoeningen als deze, dat de gevangene leefde van den eenen dag op den anderen, zonder afwisseling, zonder afleiding, altijd door in dien éenen somberen gedachtenkring rondgevoerd. Was het wonder, dat er iets vreeselijkers lichtte uit zijne oogen dan toorn en verontwaardiging alleen; dat zij den starenden blik aannamen van het *idée fixe*, vooral bij een, die nog de zelfbeheersching wist te oefenen van niet los te barsten in luide klachten en vervenschingen, — uitstorting van aandoeningen, die hem zoo goed zou geweest zijn ter verluchting. Ten laatste kwam toch het oogenblik, waarin de natuur sterker was dan de wil die haar overheerd had; het oogenblik, waarin een kreet, een woord, een gerucht, eene aanleiding van buiten of uit hem zelve, hem zoo onverhoeds schokte, dat hij zijn leed, zijne bitterheid, zijne rouwe moest uitspreken in den kerker, neen — uitgillen en uitbrullen, in afgebroken, onsamenhangende woorden, die aan het ijlen van den waanzin konden doen denken, schoon het juist *deze* uitingen waren, die er hem voor behoedden; zijne rede had gevaar geloopt, maar zij werd gered door deze schijnbare onzinnigheid. Schijnbaar, want de afgebroken zinnen, de vragen die hij zich zelf deed en beantwoordde, hadden slot noch zin voor hen die ze aanhoorden, zonder den loop zijner gedachten te kunnen volgen, of die vreemd waren aan de jongste gebeurtenissen in Venetië en de betrekking waarin de gevangene daartoe stond; maar ze hadden kracht en beteekenis, en voor wie na kon gaan waarop ze doelden, hadden ze even weinig van het raaskallen van een krankzinnige, als Vittore Pisani zelf, hoewel gekerkerd en in boeien, gelijkénis had met een misdadiger.

Voor ons is 't onnoodig er naar te luisteren; wij wachten liever kalmer oogenblikken af, als de verluchting der tranen evenzeer als der klachten hem tot even droeve, maar minder onstuimige ontboezemingen zal hebben geleid; als hij het met weemoed betreurt, dat hij gewantrouwd werd en benijd in den kring zijner gelijken, omdat zijne minderen hem liefhadden en omdat hij goed was voor dezen en gewoon hunne lasten te ver-

lichten waar hij kon, of mee te dragen waar het oorbaar was.

»Men zou recht hebben mij te verdenken, zoo ik door onedele
»middelen naar de volksgunst had getracht, zoo ik list en kui-
»perij had gebruikt als zoo menig ander. Maar ze weten, dat
»heerschzucht en hebzucht mij vreemd zijn; ieder hunner die
»de hand op het hart legt, zal moeten getuigen dat ik de eere-
»ambten, de waardigheden, het meesterschap met evenveel zorg
»heb afgeweerd, als de meesten hunner zich driftig betoonen
»om die te verkrijgen. Waarom op mij, op mij onder allen, den
»smet dier verdenking, ik die nimmer zelfverheffing heb bedoeld,
»die slechts vrage naar de eere en grootheid der Republiek. . .

»De grootheid der Republiek! en . . . Doria staat gereed om
»de paarden van St. Marcus te breidelen, zooals dat volk daar
»buiten mompelt! En ze vergeten mij hier, mij die bereid zou
»wezen het palladium van Venetië te dekken met mijn lichaam!
»Dat zij mij in de gevangenis geworpen hebben, dat zij mij in
»ketenen klonken, dat zij mij van het licht des hemels berooven
»en van de warmte der zon, dat late ik daar; ze zeggen dat
»ik schuld heb, en mogelijk hebben ze gelijk; ik ben onvoor-
»zichtig geweest, ik heb eene fout begaan, ik heb gepleegd
»wat een kwaad is in mijne oogen als in de hunne; ik heb Venetië
»schade gedaan, ik heb de Republiek eene neerlaag doen lijden;
»maar het is juist dáárom, dat men nu het eerste moest denken
»op mij, die veel heb goed te maken. Waarom gunnen zij mij
»daartoe de gelegenheid niet? men staat wel een misdadiger
»toe zijn berouw te toonen door zich verdienstelijk te maken
»aan het vaderland; en nu, waar de Republiek in nood is,
»waar Venetië al hare weerbare zonen oproept te harer hulpe,
»waar men den geringsten *fachino* toestaat zijne krachten aan
»haar te wijden, worde ik als bastaardzoon onwaardig gekeurd
»haar te dienen! Ik, die mijn eigen zoon, die de steun mijner
»grijsheid, de roem van mijn geslacht had kunnen zijn, heb
»zien vallen, zonder tranen, omdat het hare glorie gold! ik, ik
»worde onbekwaam geacht mijn land te dienen! Laten ze zeg-
»gen waarin die onbekwaamheid bestaat! En toch, ik voele
»het, indien God en Zijne Heiligen mij niet bewaren, zullen zij
»welhaast gelijk hebben, en dan zal 't niet zijn voor enkele
»jaren, maar voor het leven. Ik, die nog jaren van kracht aan

»Venetië had te geven, misschien ! Ik heb nog sterkte in dezen
 »arm, al is die gegroefd door hunne ketenen ; ik heb nog hel-
 »derheid van geest, al is 't dat ik hier folteringen doorsta, die
 »het harte doen bezwijmen en het brein verwarren. Maar nog
 »is het zóó ver niet ; verworpen moge ik zijn door Venetië,
 »maar onbekwaam haar te dienen ben ik niet, nog niet. *Zij*
 »zijn onbekwaam de Republiek te dienen, zij, die zich zelf het
 »meest dienen onder schijn van den dienst der Republiek voor
 »te staan ; die hun eigen haat, hun eigen afgunst, hun eigen
 »baatzucht vooropzetten, en daaraan offeren wat die allen in
 »den weg staat. Venetië moge hun eenmaal rekenschap vragen
 »van dien trouwen dienaar, die zijn hartebloed voor haar zou
 »willen uitstorten, en dien zij onbruikbaar maken voor haar dienst.
 »Roerloos te moeten zijn en machteloos, waar het volk roept
 »dat er soldaten te kort schieten om Chiozza te ontzetten, om
 »Venetië te beveiligen ! Geene soldaten in Venetië ! maar ieder
 »Venetiaansch burger moet soldaat zijn als de Republiek in
 »nood is. O ! één dag van vrijheid, één enkelen dag slechts :
 »de jaren levens die mij misschien nog resten zou ik daarvoor
 »veel hebben, dan zou ik mij wreken op hen die mij onbe-
 »kwaam hebben geacht, schitterend, voorbeeldeloos, eene wrake
 »waarvan Italië zou gewagen. . . . . En het volk, het arme volk
 »dat men verdrukt, denkt ook niet meer aan mij ; of, zoo het
 »nog aan mij denkt, durft het die gedachte niet uiten ; men
 »vergt het offers, men legt het lasten op, men wil het geene
 »rechten gunnen, en het is krachteloos en willenloos, verlamd
 »door tirannie ; het weet slechts te sidderen en te weeklagen.
 »O Venetië, Venetië ! wat zal er van u worden ! uwe patriciërs
 »hebben geen hart, en uw volk heeft geen geheugen ; de eersten
 »vragen slechts naar zich zelve, en het laatste vergeet wien
 »het heeft liefgehad !"

Maar Vittore Pisani vergiste zich ; het volk had wèl geheugen,
 en wat meer zegt, het had een wil, en het durfde dien uit-
 spreken. Het had gemord terstond bij de gevangenneming van
 den admiraal ; het had toen reeds de verdenking geuit, dat de
 afgunst veel meer dan de billijkheid hier het vonnis had geveld ;
 maar als de Senaat zich machtig wist, vroeg deze niet naar het
 gevoelen van dat volk, en het volk zelf boog dan schuw en

vreesachtig het hoofd, en fluisterde slechts de grieven die het niet kon laten gelden. Maar nu was de kans gekeerd. De patriërs hadden te rekenen met hunne cliënten; de hoofden der Republiek hadden te luisteren naar het gevoelen van al hare leden, en deze werden zich bewust wat zij noodig hadden.

Daar stroomde het volk van Venetië bij duizenden naar de St. Marcus-plaats heen; daar drongen zij samen naar het paleis van den Doge het Paleis ook van den Staat, waar de Signoria vergaderd was op dat oogenblik. Daar riepen duizenden stemmen frisch en heftig: »Wij willen Vittore Pisani »tot aanvoerder; met dezen willen wij strijden voor de Repu- »blik, wij allen, en overwinnen. Wij willen Vittore Pisani in »vrijheid zien. Wij willen, dat onze oude admiraal zal hersteld »worden in al zijne waardigheden! Wij willen dit, en dit al- »leen, maar ook met niets minder zijn wij te bevredigen!”

De wateren, door den orkaan opgedreven, zijn niet meer onbedwingbaar dan eene volksmassa in gisting; de stroom viel de galerijen binnen, niet weerhouden door het verzet der dienstdoende wachters, zoo er verzet was, sinds de soldaten der Republiek eenswillend waren met de eischen, die het volk kwam doen; het zou de trappen zijn opgestormd, en de groote raadzaal binnengedrongen, zoo de Doge en de Leden van den Raad van Tienen het niet waren te gemoet gegaan, als om het verlangen der menigte te hooren, dat zij maar al te goed verstaan hadden; maar die tegemoetkoming scheen als een eerste stap tot de verhooring van hare wenschen, die dan ook even levendig, schoon minder luid en minder verward, werden herhaald.

De Doge en de Leden van den Raad van Tienen beloofden, dat men het voorstel van Venetië's burgers in overweging zou nemen, mits men zich rustig hield in afwachting van het besluit.

Men deinsde niet terug, men hield stand, maar men hield ook de belofde rust.

De overwegingen van den raad van Tienen moesten kort zijn, maar zij waren niettemin heftig. Dat hun toegeven aan het verlangen van het volk als een bewijs van zwakheid zou gelden, was hunne minste zorg. Men was op een tijdstip, waarin alle gewone grenzen werden teruggezet; waarin alle banden waren

losgesprongen ; waarin de geregelde orde van zaken toch was gebroken, en — eene concessie aan dat volk, dat het Gemeenebest kon redden, was licht te doen. Als de Republiek gered was, als de Signoria weer hare volle macht en de patriciërs weer hun vroeger overwicht zouden hernomen hebben ; als alles weer den ouden sleurgang zoude gaan, zou de macht der gewoonte sterker zijn dan het geheugen van dien lichten triomf ; maar juist *dit* verlangen van het volk te bewilligen, dáár lag de zwarigheid. De Raad had ál te groot ongelijk tegen Pisani, dan dat er hope was, dat hij het zou voorbijzien. Integendeel, men had te vreezen, dat hij de gunstige gelegenheid zou aangrijpen, om zich over oude grieven en later lijden te wreken in een zelfden oogwenk. Door den eisch van het volk bevrijd, was er geen eisch van het volk, dien Pisani met zulk eene hulpbende aan zijne zijde niet zou kunnen voldoen, en het volk was het juk moede van zijne tien — zelfs van zijne veertig tirannen ; zij wisten het maar al te wel : wat belette Vittore Pisani, eens in vrijheid, zich tot dictator te laten uitroepen door het volk, en als dictator zijne wetten te komen voorschrijven aan den Raad en dezen voorwaarden te stellen ? Dat was zeer mogelijk, en als ieder van die tienmannen of van die veertigen in zijn eigen boezem tastte, moest hij erkennen, dat hij, in Pisani's geval zijnde, het *measure for measure* zeer zeker zou toepassen. Het was dus zeer gevaarlijk voor de vrijheden van het Gemeenebest (zegge de vrijmacht van den Grooten Raad), om Pisani uit den kerker te ontslaan op het verlangen van het volk ; maar het was niet minder gevaarlijk dat verlangen *niet* te voldoen, want dan liep men kans, dat het volk zich dat genoeg eigenmachtig ging geven ; het was reeds tot in het paleis doorgedrongen : het zou de kerkergewelven ook wel weten uit te vinden ; en eens door *zulke* handen op *zulke* wijze verlost, zou deze niets meer hebben te ontzien, en dan zelfs bleef hem geene keuze, dan zich ook tot hoofd te stellen van zijne bevrijders tegen het despotiek bestuur, en dus zou men hem zelf gedwongen hebben datgene te doen, wat men het allermeeest vreesde. Daar bleef nog eene derde partij te kiezen, en er waren leden onder die edelen van Venetië, hardvochtig en zelfzuchtig genoeg om die voor te slaan. Men kon Pisani doen sterven in de gevangenis, een

snellen heimelijken dood, voor welken de kerkers van de Republiek rijke hulpmiddelen aanboden. Men kon het volk dan of met dit voorbeeld van strengheid afschrikken, of, zich vreemd houdende aan de daad, het mede betreuren, dat de engel des verderfs den engel der verlossing te snel was geweest. Onder den slag der teleurstelling, die het volk dan zou treffen, kon men het breidelen, of, indien niet, het voorwendsel van die volksbeweging was dan toch weggenomen, en, bij mangel van een hoofd, van een aanvoerder, die haar leidde, zou die bonte verwarde volkshoop wel spoedig zich verdeelen en afdrijven, zonder gevaar dat een opstand tot eene omkeering zou leiden. Wie zoo redeneerden, waren zelve niet overtuigd, dat de uitkomst, die zij voorspelden, werkelijk zou volgen, en dat de eerste en zekerste uitwerking ook deze kon zijn: dat de volksmenigte in blinde woede ontstak, die te gevaarlijker zou wezen, naarmate men zich had ontdaan van het eenige middel om die te stillen; dat het in de verbittering over die teleurstelling gansch geen bezwaar zou maken om de raadzaal te bestormen, te eer, daar de soldaten, die het paleis moesten beschermen, geneigd waren gemeene zaak te maken met de oproerlingen, en dat de personen der Raadsheeren gansch niet veilig zouden zijn, vooral niet van hen, die de mare van Pisani's dood aan het volk zouden moeten boodschappen! De Doge deed dit laatste opmerken, met eenigen nadruk aan den Senator, die het meest geneigd scheen om die wanhopige en gewelddadige partij te kiezen, en gaf tevens te kennen, dat hij zelf er tegen was, en dat zij, die er voor waren, dan ook maar op zich moesten nemen om er de boodschappers van te zijn!

De Doge zelf, wellicht de minst schuldige tegen Pisani, en die zoowel als het volk gebukt ging onder de aanmatigingen van den adel, was niet ongezind de doorluchtige Senatoren eene wijle onder den druk te laten van de gevolgen hunner willekeurige en tirannieke bedrijven.

Van deze beraadslaging, voor hem zelf zoo beslissend als gewichtig voor zijn vaderland, kwam den gevangene niets ter oore, zooals zeer natuurlijk is. Toch had hij kennis gekregen van de stemming des volks en van de luide wenschen die het uitspraak te zijner bevrijding.

De haven weergalmde van 't geen er op de St. Marcus-plaats voorviel. Het scheepsvolk en de gondeliers verzuimden niet met de wenschen der burgers in te stemmen door hunne harts-tochtelijke bijvalsbetuigingen; en dat ze hem zelven moesten gelden, werd den gevangene tot zekerheid; want zijn naam werd meer dan eens herhaald door die joelende menigte, en hij hoorde het duidelijk, hoe de gondeliers, die gewoon waren bij de kaaïen van het Doge-paleis aan te leggen, elkander toeriepen, dat men nu zien zoude, of het den Senaat meenens was met de redding van de Republiek, want dat de werklieden van het arsenaal en de werven hadden gezworen, niet meer naar hun werk terug te keeren, om de galeien te herstellen en op te tuigen, als men *il Capitano* niet in vrijheid liet, om ze in zee te brengen! en dat al het scheepsvolk bij St. Marcus gelofte had gedaan, liever op eigen gelegenheid te vrijbuiten tegen den vijand, dan de Republiek te dienen onder een anderen admiraal.

»Mijne vrijheid! Zij begeeren mijne vrijheid! Goed, trouw volk! wees gedankt, wees gezegend!» was de eerste ontboezeming der onbeschrijflijke gewaarwordingen, die den gevangene overweldigden, toen hij niet meer twijfelen kon, of hij had goed verstaan. Maar te gelijk voelde hij zich aangegrepen door de kwellingen der vreeselijkste onzekerheid. Wat zou er beslist worden daàr in die Groote Raadzaal boven zijn hoofd, waarvan geen weergalm tot hem kon komen, eene beslissing, die hij nu weer zou moeten raden uit hetgeen er omging daarbuiten, tenzij — maar hij kon nauwelijks zich overgeven aan die hope — men het volk genoeg gaf op ditzelfde oogenblik! Men begrijpt het, dat de gevangene te dier stonde alle vermogens van ziel en lichaam inspande om het ééne zintuig van het gehoor te scherpen; dat hij den adem inhield, den hals naar boven hield geheven, en zich rekte en omwendde zooveel zijne boeien het gedoogden, om eenige duimen nader te zijn bij die kostbare luchtgaten, waardoor de heuchelijkste tijding of de bitterste teleurstelling tot hem zou moeten komen! Dat was eene stonde van spanning en verwachting, die den wachtende tergend lang viel, en waarbij hem in de kilte van den kerker het klamme zweet op het voorhoofd kwam, waarbij hij niets van zijn lichaam voelde, waarbij het hem duizelde in het brein, maar waarin

hij bleef luisteren, toch luisteren, luisteren — helaas naar de stilte! want het was stil geworden, zóó stil als het te voren woelig en onrustig was geweest op het St. Marcus-plein. Waardoor werd die plotselinge stilte veroorzaakt? Was het rust of was het verslagenheid? Had men beloofd den wensch van het volk te verhooren, of had men dien wensch als een oproerkreet uitgelegd, en was men er in geslaagd de opschudding te dempen? Wat kon hij hopen, wat moest hij vreezen van die stilte? Hij hoopte niet en vreesde niet; hij was zijn denkvermogen niet meester, om zich die vragen te doen; hij wachtte, hij luisterde.

Eindelijk, daar gingen zulke luide jubelkreten en zulke lang aangehouden *Eviva's* op uit die menigte, alsof ze door duizenden stemmen te gelijk werden geuit; het was of de muren van den kerker dreunden van het fors geluid, door al het scheepsvolk als uit één mond geslaakt. Zulk een juichtoon kon niet opstijgen uit eene volksmassa, in haren dringenden wensch teleurgesteld; die moest verhoord zijn; de Senaat moest hun de vrijheid van Pisani hebben toegezegd. De gevangene had het begrepen; hij slaakte een diepen zucht en boog het hoofd op de borst of hij bezwijmde; toen vloeiden er milde tranen, en zijne lippen brachten den heiligen naam van God voort, terwijl zijn blik zich naar den hemel ophief; de knieën kon hij niet buigen, woorden kon hij niet vinden, maar in dat ééne woord legde hij zijn innig dankgebed, Hij hoopte niet meer, hij vreesde niet meer, hij had gewisheid dat hij zich niet kon bedrogen hebben, en rustig wachtte hij wat nu volgen zou. Hij wachtte niet lang, maar in zijn toestand is iedere seconde een uur.

Daar ging de ijzeren deur van het kerkergewelf open; daar schemerden de verzwakte oogen van den gevangene bij het licht der toortsen, waarmee de komenden werden begeleid. Hij sloot ze even; zijn gevangenbewaarder, meenende dat hij sliep, waarschuwde hem dat er een afgevaardigde was uit den Raad van Tienen, die hem wilde toespreken.

Vittore Pisani opende de oogen en wachtte zijgend af wat men zoude zeggen.

De Senator trad naar hem toe, en kondigde hem aan met republikeinsch laconisme, dat de Doge en de Raad van Tienen hadden goedgevonden hem de vrijheid te hergeven. Pisani dankte

met hetzelfde laconisme, zonderdat een spier van zijn gelaat zich vertrok.

Hij vond nu zelfbeheersching genoeg om de aankondiging eener plotselinge en algeheele verandering van zijn lot niet te ontvangen met de uitsporige blijdschap van een misdadiger, die onverhoopt zijne gratie krijgt, noch met de woeste voldoening van een verongelijkte, die het oogenblik der vergelding ziet naderen; maar met de helderheid van een, die ontvangt wat hem toekomt, en die niet eens gehaast is het aan te nemen.

Mogelijk schijnt die koelheid onwaarschijnlijk, maar zij is historische waarheid en tevens verklaarbaar als psychologisch verschijnsel. Groote karakters en machtige geesten vallen niet uit in een juichtoon als zij zich plotseling, zonder overgang, uit de diepte van ellende op het toppunt hunner wenschen zien gesteld. Eene inkeering tot zich zelve is de eerste uitwerking van zulke lotswisseling. Zij laten zich niet in vervoering wegsleepen door hun geluk, maar zij hebben noodig het van alle zijden te bezien en er zich mee te vereenzeligen. Zij vatten het te diep en te ernstig op om er uitgelaten bij te zijn.

Bij een zuidelijk volk vooral, wier nationale zwakheid het is zich al te veel aan indrukken over te geven, wordt het als het hoogste bewijs van kracht beschouwd, over zijne aandoeningen te kunnen heerschen. De impassibiliteit (mogelijk om der zeldzaamheid wille) wordt er nog hooger geschat dan de geestdrift, dan de moed zelf. En Vittore Pisani, levende in eene eeuw, waarin men nog op oude Romeinsche tradities teerde, zelf afkomstig uit een geslacht, dat Romeinsch bloed in de aderen had, zou gemeend hebben aan dat bloed, aan zijn eigen faam en eere te kort te doen, zoo hij uitgelaten blijdschap had getoond, zoo hij bij het vernemen zijner bevrijding eene andere dan eene rustige, onbewogen houding had aangenomen.

Kalm strekte hij de handen uit, die zoo hadden getrild van ongeduld in hunne ketenen, om ze nu te laten ontboeien. Rustig bleef hij gezeten, tot de beugels waren losgemaakt, die hem de enkels hielden omsloten.

Toen stond hij op; het was blijkbaar, dat de gewoonte sterker was geworden dan de natuur, want hij hield zich niet dan met moeite staande, maar toch wendde hij zich met waardig-

heid tot den Senator, zeggende, dat hij behoefte had zich gemeenzaam te maken met het denkbeeld zijner vrijheid, eer hij die werkelijk kon genieten, en dat hij daarom verzocht nog dezen nacht in zijn kerker te mogen blijven.

De Senator bleek meer verrast en getroffen door dit verzoek, dan de gevangene zelf bij de tijding, die de Senator even verrassend als verblijdend had geacht.

»Bedenk, Heer!» sprak hij in eenige verwarring, »dat de Senaat gezind is u te herstellen in uwe ambten en waardigheden; dat de Republiek uwe diensten noodig heeft!»

»Juist daarom, machtige Senator! moet ik mij hier eerst bekwaam maken tot die diensten, die de Republiek van mij wacht.» En daar de Senator aarzelde met zijn antwoord, vervolgde Pisani met een tintje van ironie: »de doorluchtige Senaat heeft mij hier te lang huisvesting verleend, om mij nu zoo plotseling de herbergzaamheid op te zeggen.»

»Heer Admiraal!» hernam de Senator met toenemende verlegenheid, naarmate hij zag dat het ongehoorde verlangen ernst was, »de Raad zal volgaarne aan ieder uwer billijke wenschen voldoen, maar dezen hier, verschoon mij, dezen hier zal hij moeten weigeren in 't belang van Venetië; het volk» (het hooge woord moest er uit) »het volk eischt met onstuimigheid uwe bevrijding, en het zal zich niet laten bevredigen; het zal niet rustig uiteengaan voordat het u zelve in vrijheid heeft gezien.»

»Zoo toon aan de goede gemeente deze mijne ketenen, die nu verbroken zijn, en meld haar, dat ik morgen, bij het aanbreeken van den dag, als een vrij man in haar midden zal zijn! Laat het haar uit mijn naam gezegd worden, dat ik dezen nacht noodig heb om mij te bereiden tot de nieuwe plichten, die ik heb te vervullen; dat ik het nog niet met mij zelve eens ben, hoe ik ze zal opvatten . . ., dat ik mij beraden moet met mijne consciëntie en met God.»

En toen de Senator weifelend staan bleef, als wachtte hij nog een veranderd besluit, hervatte de gevangene met eenige gejaagdheid, als kon hij den kleinen prikkel van dezen tegenstand nauw meer met lijdzaamheid dragen:

»Geloof mij, heer Senator! dát wat ik bedoel, is om aller bestwil,» en op zijne armen wijzende, waarin de boeien hun

merkteecken hadden gegroefd, vervolgde hij: »of stemt gij het mij niet toe, dat deze indrukseken noodig hebben wat uit te slijten, eer ik mij aan het volk vertoon? Het moet immers den martelaar niet zien waar het den admiraal vraagt? Hebt gij mij verstaan, machtige Heer?»

De Senator moest verstaan hebben, want hij werd bloedrood, en hij trok af na eene buiging, die bijkans te ootmoedig was voor een lid van den regeeringsraad tegenover een gevangene, wien hij de vrijheid had aangekondigd; maar hij voelde het zeker, dat de verhoudingen hier waren omgekeerd, en dat de man daar tegenover hem ook eene vrijspraak had te verleenen!

Hij gaf den gevangenenbewaarder fluisterend het bevel om aan ieder verlangen van den vrijwillig gekerkerde te voldoen. Toen deze eindelijk alleen was, slaakte hij een zucht van verluchting, bleef hij een tijdlang op zijne ontvelde polsen staren en zeide langzaam en hoofdschuddend: »Hij die gaat, heeft niet eens begrepen, dat deze indrukseken noch de diepste zijn, noch de meest pijnlijke; maar hier, hier,» en hij drukte beide handen tegen het hart en bleef in een diep nadenken verzonken. Toen voor het eerst en zonder zelf te weten dat hij het deed, gebruik makende van de vrije beweging zijner ledematen, liep hij zijn kerker om en rond met rasse maar wankelende schreden; de grijze held moest zich weer oefenen in het loopen als een kind.

»Dank zij den bijstand des Hemels, de zwaarste verzoeking is doorgestaan!» sprak hij halffluid, terwijl hij zich een oogenblik leunde tegen den steenen wand. »Zoo geen van die anderen het mocht begrijpen, Andreas Contarini, die een wijs en voorzichtig man is, zal mij verstaan; hij zal het raden, dat men niet zóóveel tijd in zulken kerker doorbrengt, zonder gedachten en overleggingen, waarvan men zich ontwennen moet in de ure der vrijheid en als het vaderland in gevaar is; dat hier in dezen stond een strijd wordt gestreden, die de nederlaag bij Pola vergoedt, als er de overwinning na volgt; gedachten en overleggingen, die men niet wil uitspreken voor de menschen, maar waarvan men rekenschap schuldig is aan God, waarover men zich met God moet verzoenen!

»En de overwinning moet worden behaald; aler mag die deur zich niet voor mij openen.»

De machtige held was tevens geloovig Christen, en zoo de strijd, dien hij tegen zich zelve had te leveren, getuigt, dat de overwinning nog niet volkomen was behaald, dat het menschelijke in den mensch met de grootsche heldennatuur en de consciëntie van den Christen worstelde, toch bewijst het tevens, dat hij in vollen ernst de zege wilde en dat hij ook wist, dat er meer dan menschelijke hulp tot bondgenoot moest worden ingeroepen om die te behalen.

De Raad van Tienen had toch de beteekenis van zijn verlangen, om niet terstond van zijne vrijheid gebruik te maken, wel begrepen. Zeker, het zou niet goed zijn geweest, zoo de lijdende held plotseling ware opgetreden te midden van dat opgewonden volk, met de versche sporen eener wreede gevangenschap in het voorkomen en op het gelaat, en de volle bitterheid der geleden krenking in het harte. De hartstochtelijke verontwaardiging der menigte, haar mededoogen, haar onwil tegen zijne verdrukkers, zou zich niet tevreden hebben gesteld met zijne bevrijding alleen; stouter in hare eischen, naarmate zij die zag ingewilligd; overmoedig in den roes der behaalde zegepraal, zou zij niet slechts Vittore Pisani willen verheffen, maar zij zou hem ook willen wreken, en deze zou dan niet slechts met deze bondgenooten kunnen doen al wat hij wilde, maar zij zouden met hem doen, meer dan hij zelf wilde, en hij zou dan niet machtig zijn den stroom der hartstochten te beteugelen, die hem met zich voortsleepte.

De patriciërs vingen nu aan te beseffen, wat reeds lang de overtuiging was geworden van het volk: dat Vittore Pisani deugden en hoedanigheden bezat, die hem boven de gewone berekeningen, boven de gewone schatting der menschen verhieven, en dat hij ook had moeten staan boven het peil hunner verdenking, en dat zij eene onjuiste maat hadden gebruikt, door hem te meten naar 't geen er omging in hen zelve. Zij haastten zich nu om het joelende volk te bezadigen, door de mededeelidg, dat Pisani ontslagen was door den Senaat, maar dat hij begeerd had nog een nacht in het paleis door te brengen en dat men hem niet zien zoude voor den volgenden morgen.

En dat die mare niet werd gewantrouwd door de Venetianen, bewees het vreugdegeschrei, de juichtonen die opstegen van

alle zijden; de vreugdevuren, die men ontstak op het St. Marcus-plein; de huizen, die men verlichtte als bij een hooggetijde; de brandende pektonnen, die men liet drijven op de verschillende kanalen; het vroolijk gezang der gondeliers, die vreugdeliederen aanhieven ter eere van Pisani; het geroep en gejubel, dat bleef aanhouden den ganschen zomernacht door, want de menigte week niet van de St. Marcus-plaats; integendeel, alles wat niet derwaarts getrokken was om de vrijheid van Pisani te eischen, kwam nu toch toelopen om deel te nemen aan de blijdschap over zijne bevrijding! Uit de afgelegenste voorsteden, uit de verst verwijderde kanalen stroomde het aan, opmerkzaam gemaakt door de vreugdevuren en de verlichte huizen in de naaste omgeving van de Piazza. Men vroeg niet naar nachtrust; men verkoos den morgenstond af te wachten om toch van de eersten te zijn, die den geliefden held zouden aanschouwen; om getuige te zijn van zijne eerste schreden buiten het paleis; om zijn aanblik te genieten, zoodra hij zich vertoonen zou of ook wel om het levendig, belangwekkend schouwspel zelve, dat de schoone stad Venetië opleverde in dien vreugdenacht onder een heerlijken sterrenhemel. Ik zeg niet, dat de geestdrift bij allen even gloeiend was, en dat er niet bij waren, die als *Moutons de Panurge* volgden omdat anderen hun voorgingen, en bleven omdat anderen er waren, maar de liefde en de belangstelling voor den volksheld was toch het groote beweegmiddel van het grootste deel dier menigte, en zij was van zuivere gehalte, want zij ging uit van gehechtheid aan het vaderland; van den wensch tot het behoud van de onafhankelijkheid der Republiek. En het voorwerp van al deze toejuiching hoorde ook weder deze vreugdekreten in zijn kerker, zooals hij er het angstgeschrei en de alarmkreten had verstaan, maar hij hoorde ze ditmaal zonder er naar te luisteren. Hij had wel op iets anders te denken dan op eene afgodeering, waarvan hij zelf het voorwerp was; hij had het gezegd, hij had te rekenen met zijne consciëntie en met God. Hij had zijn biechtvader verlangd, en hij bracht den nacht door in schuldbelijdenis, in boete en in gebed.

Men noeme het geene bekrompenheid in den Katholiek van de middeleeuwen, dat hij een tusschenpersoon noodig achtte,

waar hij zondebelijdenis had te doen voor God ; dat hij, aan het middelaarschap van Christus geloovende, toch nog den bijstand van een mensch vroeg, om hem onderpand te geven van schuldvergifenis.

Wij, die de verlichte vroomheid eeren in onzen protestantschen de Ruyter ¹⁾, wij kunnen den zeeheld van de XIV^{de} eeuw, waarin noch de Boekdrukkunst, noch de Hervorming hare diensten hadden kunnen doen ter vrijmaking van den menschelijken geest, aan de voeten zien van zijn biechtvader, zonder ergernis niet slechts, maar met eerbied voor den ootmoed van den Christen, die zich de vernedering voor een mensch niet schaamt, waar hij wil opklimmen tot de gemeenschap met God.

Geheel anders echter moet ons oordeel zijn over hen, die, in aanraking komende met al het licht, dat de fakkelen van 't goddelijk Evangelie en der menschelijke kennis beide, reeds eeuw bij eeuw, telkens ruimer, milder, helderder verspreiden, over de nieuwe wereld zoowel als over de oude, toch willens en wetens, ja, met verharding van den wil, en met verkrachting van het geweten, de oogen sluiten voor die liefelijke stralen, en zich als met weelde rondwentelen in het slijk des bijgeloofs, of er het zwaard voor opheffen, zoolang ze een arm hebben om dat te voeren ; zij, zij verdienen . . . . de veroordeeling, die hen alreede heeft getroffen ; laten wij ze daaraan over. — De bijl ligt niet meer aan den wortel van dien giftboom, die Italië zoolang heeft verpest, maar zij is reeds opgevat en wordt dapper gehanteerd ; de spade is er in den grond gestoken ter ontginning van distelen en doornen, die den rijken en grootschen plantengroei van het Zuiden verstikten, en het is misschien meer dan tijd op dit oogenblik, om andere waarschuwingen aan het volk van Italië en hare bevrijders te richten dan die tegen bijgeloof ; ongelooft is geen minder kwaad en is even verderfelijk voor der volkeren heil en der staten vastheid ; met Rome den rug toe te keeren, is men nog geen Christen geworden ; en ziedaar toch wat er noodig is ook in Italië, ook voor de Italianen, zal het

1) Men herinnert zich zijne waardige toespraak aan eenige predikanten van verschillende gezindheid, die hij uit de boeien der Algerijnen had verlost,

BOSS. TOUSSAINT. De Alkmaarsche wees.

herstel van burgerlijke vrijheid met eene wezenlijke zedelijke oprichting van het volk gepaard gaan. Naast de rechten, die men inroept, vergete men niet de plichten, die men heeft te vervullen, allereerst die jegens God, den »Gever de Victorie,» zooals de oude Oranjehelden plachten te zeggen.

Men jubele niet slechts zoo er zegepraal is, maar men doe als Pisani en keere in tot zich zelve, en onderzoek de eigen consciëntie, eer men zich aan den bedwelmenden roes der triomfen overgeeft.

Daar is geen beter middel en geen meer zuiver tevens, om de waarachtige vrijheid van een volk te verzekeren en te bevestigen, dan dat ieder *individu* zich vrijmake van den slavenketen der zelfzucht en der zonde, en zich begeve onder het juk van Christus, dat volkomen vrijmaakt. Ziedaar eene vrijheid, die kan worden nagejaagd zonderdat er loslating van booze hartstochten of de inmenging van zinnelijkheid en eigenbaat op zal volgen. Dat het koninkrijk Gods kome in de harten der burgeren van het nieuwe koninkrijk van Italië, dat zal de verschillende landschappen vaster aan elkander hechten en meer blijvende grondslagen schenken aan de ware eenheid van Italië, dan Italiaansche bond- of vorstencongressen en tractaten daaraan kunnen waarborgen. Vrome onnoozelheid of onnoozele vroomheid! wordt er misschien glimlachend uitgeroepen bij het uitspreken van dezen wensch; ik zeg daarop, dat men vooral op geestelijk gebied de hope heeft zien vervullen *tegen hope*, en dat, waar men de kiem ziet van het goede zaad, ook de volle wasdom zal volgen.

„'t Sneeuwkleed beschut, maar verstikt niet het koorne,

„'t Krachtigst wordt hij, die het lijdzaamste wacht!”

roept ons de poëzie bemoedigend toe, maar als wij ons door haar lieten wegsleepen tot luisteren, zouden wij Pisani vergeten of veronachtzamen, en, behalve dat hij dit niet aan ons heeft verdiend, zou de goëgemeente van Venetië ons dat niet toestaan.

De dag was aangebroken ; de zon, als oprijzende uit de Adriatische zee, besprenkelde met gouden looveren de zachte golfjes der Lagunen.

Wat was Venetië schitterend schoon in dien ochtendstond ; wat was ze frisch en rijk in dien vollen bloei harer rijpe jeugd ; wat geleet zij toen op de beschrijving van den dichter :

„She looks a sea Cybele fresh from ocean,
 „Rising with her Tiara of proud Towers
 „At airy distance, with majestic motion,
 „A ruler of the waters and their powers,
 And such she was !”

Ja, toen was zij het nog, ondanks den drang van het oogeblik, maar zij had reeds keuze gedaan van den ridder, die het zwaard zou aangorden om het haar te doen blijven. Wat was zij schoon en fier in hare fantastische dracht, die Godinne der wateren ; den Oosterschen mantel om de schouders en den mallerok der kruisridders over de heupen ; het hoofd gekroond met de phrygische muts, niet gebonden, maar gesierd door den diadeem der Dogen ; wat was zij majestueus, toen de ochtenddampen wegtrokken als lichte sluiers, die hare schoonheid eene wijle hadden omneveld ; wat schitterde dat koepeldak van haar grootschen St. Marcustempel van den weerschijn der eerste zonneglansen ; wat speelden er vroolijke lichttinten op die bronzen paarden, die Doria dreigde te breidelen, maar die nog ongeteugeld dat booggewelf sierden, als zegeteekenen van een ouden triomf. Wat blonk dat kleurige marmere van hare pleinen en paleizen in dat helle, volle daglicht ; wat dansten er grillige schaduwen tusschen die arabesken van fijn kantwerk, in steen uitgehouwen. Wat was die hemel helder en dat water blauw ; wat waren zij nog liefelijk, die zoelte zonder hitte, die zachte glansen zonder zengenden gloed !

Bovenal, wat was zij opgewekt en vroolijk, die bevolking, die de vermoeyenis niet had geacht en evenmin gevoeld, sinds de zon was opgegaan over den dag harer hope. En toch op eens, welk eene ademlooze stilte onder die menigte, die daar zoolang reeds joelend en woelend had dooreengewriemeld, zich verdee-

lende in groepen of aandringende in rijen, elkander voortduwende en wegdringende, elkander zoekende en vermijdende, elkander verschalkende en botsende; en nu op eens iets als stilstand, iets, alsof de tooverroede eener *fee* haar tot eene groote massa standbeelden had omgetooverd. Het is de stilte der gespannen verwachting, de stilte ook van bangen twijfel; de zon *was* opgegaan over den dag hunner hope, maar de straal hunner redding lichtte nog niet!

Zou hen teleurstelling treffen; zou de Doge en de Raad hen arglistiglijk hebben misleid?

Reeds begonnen er oogen te flikkeren bij de mogelijkheid dier onderstelling; reeds grepen er handen werktuigelijk naar dolk en zwaard; eene teleurstelling als deze was niet van die, welke het volk ongewroken laat.

Men zou lijdzaam zijn en geduldig, totdat...

Maar welk een oorverdoovend geschetter van stemmen gaat daar op uit die voorste rijen, die het dichtst bij het paleis zijn doorgedrongen? het zijn luide vivats, waaraan geen einde schijnt te komen, en waarin, met volle geestdrift, wordt ingestemd door de duizenden op verderen afstand, wier vreugdgeschrei weer tot echo strekt om de blijde mare verder te brengen, al verder op zulke wijze, dat het vreugdebetoon der Venetianen van de St. Marcus-plaats tot op de Rialtobrug, van de Rialtobrug tot aan het Lido, van het Lido tot aan Murano en van Murano tot aan Chiozza zal weerklinken, om het aan de vijanden, aan de Genueezen te verkondigen, dat Vittore Pisani in vrijheid is, dat de groote vlootvoogd der Venetianen zich weer opmaakt tot bescherming der Republiek, dat Carrara zijn beulenwerk mag staken en Doria zijne fierheid matigen, want dat Venetië zich gaat opheffen van hare nederlaag onder de bezielende leiding van den uitverkoren redder! Ja! dit was de ware betekenis van dat luide vreugdebetoon; het was niet slechts de uiting der blijdschap van het oogenblik, maar het hield ook beloften in voor de toekomst. Beloften, om zich op te richten uit de verslagenheid, waarin men was weggezonden, of uit de radeloosheid, die tot tweespalt en opstand had verleid; beloften van aller krachtsinspanning en vaardigheid tot alle offers, die het vaderland vragen kon van waardige zonen!

Ja, het volk zou nu strijden en gehoorzamen, want het zag den man voor zich, die het ten strijde wist aan te vuren door den blik van zijn oog; die het tot offers bekwaam maakte door een handdruk en een glimlach, en wiens wenk men gewoon was op te volgen met al de gewillige haast der liefde.

Ja! daar trad hij op, zooals hij beloofd had, met een nieuwen dag en als tot een nieuw leven; niet als een lijdende martelaar, maar als een overwinnaar.

Hij had de overwinning behaald, die hij zich zelven had voorgesteld; dat was hem aan te zien. Daar lag stille waardigheid in zijne houding, zonder aanstelling of gemaaktheid. Daar lag als een waas van heiligen ernst over zijne trekken; daar glansde geestdrift op zijn voorhoofd, maar tevens de vastheid van wil, die de geestdrift beheerscht. De levendigheid van zijn blik was door zachten weemoed getemperd, toen hij met een zwijgenden groet het uitbundige gejubel beantwoordde. Zijne kleeding was die van zijn rang, en hij had den degen op zijde.

Nauwelijks had hij den dorpel van het paleis verlaten, of het was hem niet meer mogelijk eene schrede te doen. De naastbijstaanden maakten zich meester van zijne handen om die te kussen; mannen en vrouwen van allerlei stand wierpen zich aan zijne voeten, omhelsden zijne knieën, raakten zijne kleederen aan, als ware hij een heilige geweest, van wien wonderdoende kracht zoude uitgaan; moeders hieven hare kinderen tot hem op, dat hij ze zegenen zou; men drong en drukte en stootte elkander om het voorwerp dier hartstochtelijke vereering te naderen, of ook slechts te zien; *facchini*, gondeliers, matrozen, werklieden uit het arsenaal, die niet allen te gelijk tot hem konden doordringen, zonken elkander in de armen, als duizelend onder eene vreugde, die zich toch wilde uiten; ze zouden de kolommen van het Dogepaleis aan het hart hebben gedrukt, zoo ze geen menschelijke borst hadden gevonden, om zich daaraan neer te vleien! Jonge boogschutters, die op verren afstand stonden, schoten hunne pijlen in de lucht, om de opmerkzaamheid van den held tot zich te trekken, en dat alles onder altijd hernieuwde Evviva's en zegewenschen aan Pisani gericht, en schetterend jubelgeroep over zijne bevrijding! En dat alles ten aanzien van die Senatoren en patriciërs, die hem haatten

en benijdden, en die nu zwijgend, verslagen of onrustig de getuigen waren van den schitterenden triomf, door hun slachtoffer behaald.

Hun slachtoffer? maar hij, die toch levend ontkomen was aan hun haat, liep nu een ander gevaar: hij werd bedreigd om het slachtoffer te worden van de onstuimige en hartstochtelijke liefdeblijken zijner vereerders.

Niet slechts buiten staat verder te gaan, zooals zijn oogmerk was geweest, maar zelfs onmachtig zich te bewegen in het gedrang om hem heen, en bij de liefkoozingen waarmee men hem overweldigde, werd het hem tevens onmogelijk, zich te doen verstaan onder het daverend gejuich om hem heen; het begon hem te ontbreken aan lucht, terwijl de plotselinge overgang uit de diepe stilte eener onderaardsche gevangenis tot het gejoel en oorverscheurend geschrei van zulke volksmassa, bij den held, wiens geest sterker was gebleven dan zijn lichaam, eene aangrijpende uitwerking had; hij duizelde, hij wankelde en was op het punt bezwijmd neer te vallen. Dat begrepen een paar forsche matrozen, die met eenheid van wil en daad, snel als de gedachte, den geliefden vlootvoogd ophieven met hunne armen, en hem dús door de menigte heendroegen, die ten laatste inzag, dat zij hem het meeste dienen zou in dit oogenblik door plaats te maken voor zijne kloeke dragers. Maar die tocht mocht evenmin zonder nieuw huldebewijs afloopen, oordeelden anderen; het waren soldaten van de Republiek. Snel werd het vaandel van St. Marcus afgerukt van een der standaarden, en dat boven het hoofd van den admiraal zwaaiende, volgden zij onder luide toejuiching tot op eene kleine verhevenheid, waar de admiraal zijne dragers deed standhouden en zich liet nederzetten.

Toen trok hij den degen en wenkte dat hij het volk wilde toespreken.

De achterdochtigsten onder de Tienmannen verbeterden zich de lip; daar waren patriciërs die verbleekten; in dit oogenblik had Pisani slechts voor te schrijven wat hij wilde, om het volbracht te zien door het volk! — Zoo hij Dictator wilde zijn. . .

Hij wilde niets dan het volk te herinneren aan de belofte, die het had afgelegd, van nu alle krachten in te spannen tot

redding der Republiek ; van nu te strijden of te sterven onder de banier van St. Marcus ; van nu de tweespalt te vergeten, eigen wil te verzaken, zich zelf te verloochenen tot gehoorzaamheid aan de overigheid, en op God te zien, van wien alle uitkomsten zijn. Hij deed het hen opmerken, dat het alleen onder deze voorwaarden was, dat hij hen danken kon voor hunne liefde, die zijne bevrijding had bewerkt, en dat hij de hulp, die zij hem met zooveel vaardigheid hadden aangeboden, zou aannemen ten bate van 't Gemeenebest. Hij wilde eindelijk hen vermanen om rustig naar huis te gaan, en door degelijke daden, beter dan door luidruchtig vreugdegebaar, hunne liefde en dankbaarheid te toonen.

En het volk, dat uit den mond van den Doge zulk eene toespraak mogelijk als een bar verwijt zou hebben opgevat, waarover het in morren zou zijn uitgevallen, werd door den toon en de keuze der woorden, door den edelen eenvoud en de zachte gebiedende houding van hem die ze uitsprak, vooral omdat ze uitgesproken werden door een gunsteling, zóó getroffen en verrast tevens, dat het luide de belofte herhaalde, die Pisani van hen vroeg, en dat het zelfs voldeed aan het verlangen om rustig uiteen te gaan.

Vittore Pisani was nu vrij in zijne bewegingen, en de eerste daad zijner vrijheid was een kerkgang.

Hij ging de mis hooren in de kapel van St. Nicolaas ; zijne eerste behoefte was dankbaarheid aan God voor zijne verlossing, gemeenschapsoefening met den Heer, die hem kracht had gegeven tot de groote innerlijke overwinning ; die hem zoo kalm, zoo eenvoudig en zoo waarlijk groot maakte bij den uiterlijken triomf.

„En de overwinnaar bad !”

Er zijn gebeden, die altijd verhoord worden ; het is dan, als de geheiligde wil tot een zuiver gebed heeft opgevoerd ; hetgeen dan wordt gevraagd van God is geen eisch der zelfzucht, maar eene overgave van zich zelven, die al verkrijgt wat zij noodig heeft.

Dus moet het gebed zijn geweest van Vittore Pisani in dien

schoonen, grooten morgenstond, te oordeelen althans naar hetgeen volgde.

Het behoorde tot zijne verplichtingen, zijne opwachting te gaan maken bij den Senaat, opzettelijk bijeenvergaderd in vollen getale te zijner ontvangst.

De Raad van Tienen met den Doge, de Raad van Veertigen ¹⁾, en alle patriciërs, die recht van zitting hadden in den Grootten Raad, bevonden er zich; bijgevolg kwam hij in tegenwoordigheid van zijne benijders, van zijne vijanden, van hen, die list hadden gebruikt om hem hinderlagen te leggen en geweld om hem te straffen, toen hij gestruikeld was. Zijne beschuldigers, die zijn goeden naam hadden bezwakt, waren dáár, zoowel als zijne rechters, die geloof hadden geslagen aan hunne lasteringen.

Over zijne vijanden te zegepralen was niet het zwaarste voor hem; hij beoogde het meerdere: ze te bevredigen en te verzoenen. Terstond na de mis ging hij derwaarts. Al wat recht van toegang had in 't paleis, was daar bijeen. Reeds terstond bij zijne intrede gewerd hem een blijk van liefde, wel geschikt zijnen hateren een bewijs te leveren van den invloed, dien hij had op alles wat hem omringde.

De soldaten, die in het paleis dienst deden, lieten niet toe, dat de grijze admiraal, wiens knieën ze zagen knikken, de groote trap zou opstijgen; zij droegen hem op hunne armen tot in de Raadzaal!

Pisani, volgende den eisch der étiquette, wierp zich aan de voeten van den Doge, die hem wenkte op te staan en die het noodig achtte in zijne toespraak vooral aan te dringen op vergevingsgezindheid; die hem vergetelheid van het verledene aanbeval, en vermaande de Republiek te dienen zonder om te zien; terwijl hij zijne vermaning eindigde met te herinneren, dat hij gevangen was gezet, omdat hij de Republiek schade had toegebracht door zijn verlies bij Pola, en dat men hem de vrijheid hergaf om die schade te herstellen. »En nu, Vittore

---

¹⁾ De geduchte Raad van Drieën (I tre di sopra), die in lateren tijd de staatsinquisitie vertegenwoordigde, bestond nog niet; maar de geest, waaruit dit vreeselijk tribunaal oorsprong nam, heerschte reeds.

Pisani," eindigde hij, »ga, en wees zoozeer de schrik onzer vijanden, als gij de gunsteling zijt van de Republiek."

En Vittore Pisani, zich opheffende, sprak met edelen eenvoud: »Ik heb mijn vonnis ondergaan zonder morren, voor zooveel het mij zelven betrof, en nu ik de vrijheid herkrege heb, is het gedenken van de grieven, die ik heb kunnen gevoelen, reeds verre van mij. De Heer, wiens lichaam ik ontvangen heb in dezen ochtend, is mijn getuige, dat alle bitterheid van mij geweken is. Daarenboven, kon ik schooner vergoeding wenschen voor al het geledene, dan de eer, die de Republiek mij doet door hare verdediging aan mij toe te vertrouwen? Mijn leven is aan haar gewijd; moge God mij de noodige kracht schenken om zoo grootsche taak waardiglijk te volbrengen!"

Tegen een antwoord zoo ernstig en toch zoo zedig, zoo groot en toch zoo eenvoudig, was de haat en het wantrouwen niet bestand. De uitdrukking, die de grijze held er in had gelegd, gaf daaraan iets onwederstaanbaars; de Doge en verscheidene Senatoren stonden op van hunne zitplaatsen en omhelsden Pisani onder diepe aandoening; allen waren getroffen; in dien Grooten Raad, dien men koud en onbewegelijk had gezien bij zoo menig roerend tooneel van smart en zielelijden, zag men nu tranen stroomen, die de fiersten zich niet schaamden; Pisani had zijne vijanden verslagen, en wat meer zegt, hij had ze aan het harte gedrukt!

Nauwelijks had de schare bevoorrechten, die tot het paleis, tot de galerijen, tot dicht bij de open raadzaal waren genaderd, dit tooneel aanschouwd en de woorden van Pisani verstaan, of zij barstte uit in luide toejuichingen, die den »grooten patriot," »den beproefden zoon des vaderlands" golden, zooals ze Pisani betitelden, en de vivats ter zijner eere werden aangeheven met verdubbelde geestdrift. Maar Vittore Pisani, zich tot hen keerende, riep: »Leve St. Marcus! Venetianen! ziedaar de eenige leus, die de burgers der Republiek betaamt!"

En nu, is het noodig meer te zeggen over de waarde en de beteekenis van den triomf, door Pisani behaald? Het was nog meer dan de triomf van den Republikein, ter liefde van zijn Vaderland; het was de triomf van den Christen over den natuurlijken mensch, en waar wij in gedachten den vlootvoogd van

1378 hebben gesteld naast den vurigen vrijheidsheld van Italië in onzen tijd, daar is de wensch, dat de vergelijking moge doorgaan tot den einde, immers noch vermetel noch kwetsend? Waarvoor leefden de groote mannen; waarvoor dienen de voorbeelden der geschiedenis, zoo het niet zijn zou ter opwekking van het nageslacht, en zij 't niet voor dien éenen en eenigen, die als Pisani geene opwekking noodig heeft om overwinningen te behalen, aan de zijne gelijk, dan toch moge het zijn voor zoovelen als daar strijden aan zijne zijde, voor zoovelen als er ontslaakt worden door zijne hand; voor Venetië, als het uit de sombere diepten van hare versmaadheid zal worden opgeheven; voor dat gansche Italië en die Italianen, waarop Europa, waarop de wereld met liefde en belangstelling staart, maar tevens met vreeze en bevinge. . . .

De politieke horizon, vanwaar haar wel of wee schijnt te moeten toekomen, is veranderlijk als het weer, is den kaleidoscoop gelijk, die bij iedere lichte schudding eene andere figuur toont, altijd met dezelfde voorwerpen; wie zal met juistheid voorspellen wat haar te wachten staat, wat te vreezen?

De arm, die den kaleidoscoop gevat houdt, is een reuzenarm; het brein, dat zijne bewegingen leidt, niet te doorgronden; Italië heeft een meer betrouwbaren bondgenoot noodig; Italië kieze het bondgenootschap van dien Machtige, aan wien Willem van Oranje zich ook had verbonden in de donkere dagen zijner worsteling voor onze vrijheid; den koning ook der keizeren, de Rots der Eeuwen, die de harten der vorsten leidt als waterbeken, die het lot der volkeren regelt naar Zijn wil, en die het dicht verwarde weefsel eener looze staatkunde als een spinneweb uiteen kan blazen met den ademtucht Zijner almacht.

Hij heeft geen welgevallen
 Aan de eigen kracht des mans,
 De macht der duizendtallen,
 De scherpte van den lans.
 . . . . .
 . . . . .
 Hooghartigen weerstaat Hij,
 En nu, en t' allen stond!
 Zijn hateren verslaat Hij

Met d'adem van Zijn mond !
 't Geheim van allen zegen,
 (Oranje) Itaalje en Neêrland, hoort !
 Is in Gods vrees gelegen,
 Zijn dienst, Zijn gunst, Zijn Woord!

Zijn er mogelijk nog lezers, begeerig te weten of Pisani werkelijk de redder werd van de Republiek, waarvoor hij reeds vooruit was gegroet, en hoe het ging met den oorlog tusschen Genua en Venetië? . . . . Mijne vrienden! ik bedoelde slechts u een enkel beeld te geven uit dien ouden tijd; de lijst, waarin het behoorde, was een oorlogstooneel, dat ik u niet kon sparen, maar een volledig geschiedverhaal te leveren lag niet in mijne bedoeling. Toch hebt gij recht om te weten, hoe het Pisani verder ging.

Hij deed het mogelijke voor Venetië, al kon hij niet alles doen wat hij voor haar had gewild. Wat de gespannen verwachting zich van zijne tusschenkomst had voorgesteld, werd niet overtroffen, maar het was reeds veel, dat hij die niet teleurstelde. Hij had mirakelen moeten doen, zoo hij die had willen overtreffen, en toch, het waren bijna wonderen, die hij verrichtte, met behulp van den goeden wil en den volvaardigen dienst van allen, die hij om zich vereenigde. In volle waarheid mocht het van hem gezegd worden, dat zijn naam voor een leger gold. Alles wat in Venetië de wapenen dragen kon, van den zestienjarigen knaap af, tot op den grijsaard van zijn eigen leeftijd toe, liet zich ten huize van Pisani opschrijven tot den dienst van de Republiek. In 't begin echter bracht deze volvaardige geestdrift hem in groote verlegenheid. De Senaat, hoe oprecht de verzoening ook ware geweest, had eene kleinigheid vergeten bij zijne invrijheidstelling, eene kleinigheid, maar die in deze hachelijke oogenblikken nogal van gewicht was. Men had Pisani *niet* in zijne waardigheden hersteld; men had hem geenerlei ambt of rang opgedragen, en de personen, die zich bij hem kwamen aanmelden, de werklieden van de werf en van het arsenaal, die zijne bevelen kwamen vragen, moesten onverrichterzake terugkeeren. Pisani had geenerlei qualiteit om hun orders te geven! Men ziet het, het stelsel van wantrouwen en overvoorzichtigheid was te Venetië sterker dan alles! Wat wilt

gij? ... de kracht der gewoonte ... Maar het volk dwong den Raad toch om voor ditmaal met zijne gewoonte te breken, en Pisani werd tot Generalissimus verheven over land- en zeemacht. In den tijd van drie dagen waren zes galeien uitgerust, bemand, van krijgsvoorraad en levensmiddelen voorzien, uit vrijwillige giften en bijdragen der burgers. Eene vloot van zes galeien beteekende zeer weinig tegen de scheepsmacht, die de Genueezen in de Golf hadden vereenigd, maar ter beveiliging van Venetië, onder de bevelen van Pisani, hadden ze hunne waarde. Den vijand af te schrikken van een aanval op de stad, door een vertoon van macht, waarvan men de werkelijkheid niet bezat; scherpe waakzaamheid te gebruiken tegen alle verrassing; zwakke punten door dammen, muren, torens en gezonken schepen te versterken; gewapende barken te laten kruisen in alle kanalen, die men niet ontoegankelijk had kunnen maken, en intusschen het ongeoefende schippers- en visschersvolk tot ware zeelieden en soldaten om te scheppen, ziedaar al wat de admiraal kon en mocht doen voor Venetië, in afwachting van meerdere krachten en sterkere hulp. *Zijn* gezag was er noodig om de overmoedige Venetianen, die zich sterk waanden sinds zij hun admiraal hadden, van gewaagde tochten tegen Chiozza en de Genueezen af te houden. Door lankmoedigheid met strengheid af te wisselen, door zich als het ware te vertiendubbelen en voor alles in persoon op te komen, gelukte het Pisani dien toestand te rekken tot de eindelijke komst van Karel Zeno met de Venetiaansche vloot uit de Grieksche wateren. In dien tusschentijd had de Generalissimus te kampen gehad met eene bevolking in hongersnood, daar de Genueezen den zeeweg afsloten en Francesco Carrara van de landzijde wacht hield, dat geenerlei krijgsvoorraad of leeftocht naar Venetië kon worden toegevoerd. En dat, terwijl de scheepsbouw en de uitrusting der manschappen niet vorderen kon zonder aanvoer van buiten; terwijl het wanhopige volk telkens den bevelhebber onder tranen en beden het voorstel kwam doen, hen liever op het water te laten sneuvelen in den strijd tegen den vijand, dan van honger te laten sterven in hunne huizen. En dat, terwijl de vijand reeds zóó nabij was, dat men de klokken van St. Marcus niet meer durfde luiden, uit vreeze dat hij ze zou hooren! De vertwijfeling steeg tot het voorstel van eenige

radeloozen, om de Lagunen te verlaten en weg te wijken, met al wat men op de schepen bergen kon, naar eenig afgelegen eiland, nog in 't bezit der Republiek. Men kan denken, welk eene geestkracht, welk eene overredingsgave er toe behoorde, om aan deze ingevingen der radeloosheid te wederstaan. Men kan zich ook voorstellen, wat het hart van een Pisani, van den grooten patriot, er onder leed. Maar toch, hij overkwam dat alles, hij weerstond dat alles, zonder toe te geven en zonder de volksgunst te verliezen. Mij dunkt, dit bewijst meer voor zijn karakter, dan of wij de gansche reeks zijner maatregelen en handelingen in dat tijdstip met u doorliepen.

De Doge en de Senaat stonden hem wakker ter zijde. *Zij* waren het niet, die uit zwakheid het Vaderland zouden verloren geven. Zij waren het volkomen eens met den Generalissimus, dat men zich in Venetië verdedigen moest tot op het uiterste, en zich onder de puinhoopen der schoone hoofdstad moest laten begraven, veeleer dan die te verlaten. De Signoria liet een decreet uitgaan, dat ieder inwoner, die zich onderscheidde door toewijding aan de algemeene zaak, zou worden opgeschreven in het Gulden Boek en recht zou hebben tot zitting in den Grooten Raad. Er waren toen handwerkslieden, kunstenaars, winkeliers, die zich door de zeldzaamste bewijzen van moed, van toewijding of van opofferingen, waarbij ze huis en hof prijs gaven, den weg baanden tot die hooge eere. De Cigogna's, de Paruta's, de Rinieri en vele anderen dagteekenen hun adeldom van die sombere dagen der Republiek. Zoo kreeg men ten laatste eene vloot van vierendertig galeien bijeen, geheel uitgerust en bemand, en hiermede wist Pisani den vijand op een afstand te houden. Hij kruiste met zijn eskader tot oefening van zijn scheepsvolk in de kanalen van Giudecca en St. Nicolaas in Lido; en de Genuezen, zulk eene ongewachte ontwikkeling van scheepsmacht ziende, begonnen over hun eigen toestand na te denken en reeds groote bezwaren te zien in eene overwintering op Chiozza; twee maanden daarna was Pisani genoeg zeker van zijn scheepsvolk en soldaten om ze ten strijde te durven voeren; toen ontwierp en volbracht hij het stoutste ontwerp, dat in een krijgsmansbrein kon opkomen: hij keerde de verhouding om, verliet de Lagunen, na voor hare bewaking

gezorgd te hebben, en blokkeerde de vloot der Genueezen in de haven van Chiozza, om haar te dwingen zich over te geven zonder eens tot een slag te zijn gekomen! Men zou een krijgskundige moeten zijn om met juistheid te beschrijven en zelfs volkomen te waardeeren de middelen, waardoor hij dit stoute plan voorbereidde. Ons is het genoeg, dat hij het ten uitvoer legde. De Genueesche schepen waren opgesloten in de wateren van Chiozza, waren tot onbewegelijkheid gedoemd, terwijl de Venetiaansche vloot vrij was in hare bewegingen van uit en naar de Lagunen terug. Voordat Pisani die verliet, op den 23sten December 1379, had hij eerst het volk toegesproken en vermaand om goeden moed te houden, uit alle macht en door alle middelen zich tot de verdediging van de hoofdstad gereed te houden, terwijl hij en de patriciërs, die hem bij deze onderneming volgden, op het Evangelie hadden gezworen, dat men niet weer naar Venetië zou terugkeeren, zonder den vijand verdreven te hebben.

De Doge, ondanks zijn hoogen leeftijd, wilde aan dezen stouten tocht zijn goedkeuring hechten door persoonlijke deelneming. Hij beklom het admiraalschip, waar de groote banier van St. Marcus werd opgeschen. Het duurde nog tot den 1sten Januari 1380, eer het Zeno mogelijk was zich aan deze expeditie aan te sluiten, en het was onder alle bedenkelijke moeielijkheden en bezwaren, dat Pisani het geduld zijner matrozen rekte en de strijdwoede zijner soldaten beteugelde (strijdwoede door allerlei leed en last aangevuurd) tot die driewerf welkome aankomst. Van toen af kon men ook Venetië als gered beschouwen, schoon de herneming van Chiozza en de verdrijving der Genueezen nog de vereenigde krachten en het vereenigd beleid van den vurigen jongen Zeno met den ervaren en bedachtzamen grijzen admiraal had gevorderd, maar men kwam toch daartoe, en het bestaan der Republiek, de zekerheid van Venetië, was gewaarborgd.

Toch was de oorlog met Genua daarom niet geëindigd, maar die duurde voort met afwisselende krijgsfortuin tot beide mededingers er hare krachten en schatten hadden ingeboet. Toen werd er vrede gesloten; een vrede, waarbij Venetië niet eens de meeste uiterlijke voordeelen aan hare zijde had. Maar zij

had hare onafhankelijkheid weten te behouden van buiten, en de band der eendracht onder alle klassen en rangen was versterkt geworden in het gemeenschappelijk gevaar, dank zij het verheven voorbeeld van haar admiraal. Deze beleefde niet eens het eind van den oorlog; hij overleed te midden van zijne krijgsbedrijven als een waardig admiraal op zijne vloot, aan de gevolgen zijner wonden en doorgestane vermoeienissen. Er werd rouwe over hem bedreven door adel en volk beide, zooals er vóór hem nooit over eenig burger der Republiek had plaats gehad. Zijn lijk, uit de golf van Manfredonia naar Venetië heengevoerd, werd er met groote plechtigheid op kosten der Republiek begraven, door den Doge en den Senaat en geheel den adel in rouwkleederen naar de laatste rustplaats begeleid. Er is iets in die laatste eerbewijzen, geschonken aan een groot of een goed man, door hen die hem vroeger miskenden of haatten, dat het harte weldadig aandoet. Het volk, dat in onafzienbare massa toeliep, kwam ditmaal niet om zich aan de pracht der lijkstaatsie te vermeiden. Het schreide tranen van meer echte gehalte dan de zilvrea sieraden op het lijkkleed vastgehecht. Venetië had een burger verloren, die, naar aller getuigenis, het grootst was in het ongeluk, en meer dan eenig ander zedig en menschelijk na een overwinning.

De oorlog tegen Venetië had Genua slagen toegebracht, waarvan het zich nooit weer zou oprichten, en de innerlijke verdeeldheid was dáár toegenomen met den tegenspoed, op zulke wijze, dat het eindigde met zich op Frankrijk te steunen om staande te blijven! Karel VI nam het beschermheerschap aan over die Republiek, die van nu af hare onafhankelijkheid had verloren en haar ondergang tegenging.

Venetië herstelde zich weer van hare verliezen, en ging nog een tijdperk te gemoet van grootheid en voorspoed, zooals geen der vorige was geweest. Toen kwam er verandering op het wereldtooneel, waarop de Republiek had geschitterd. Hare ster verbleekte; den gevleugelden Leeuw werden de schachten gekortwiekt. Hij vloog niet meer over verre zeeën en landen, maar liet de vleugelen slap en ontmoedigd hangen, liet ze binden, en bleef rusten op eigen erf, tot hij in sluimering viel; ten laatste gevankelijk weggevoerd naar zijne Babylonische gevan-

genschap in Frankrijk, keerde hij wel naar St. Marcus erf terug, maar niet zooals hij het verlaten had. Het Evangelie, aan zijne bewaking toevertrouwd, was hem ontvallen ¹⁾. Aan de strikken van het ongelooft ontkomen, viel hij in de boeien der bigotterie; daar ligt hij nu, niet meer loom en sluimerend, maar spartelend en snakkend naar het uur zijner verlossing.

Moge het spoedig geslagen zijn! Moge hij nog eenmaal weer de vleugelen uitslaan, niet zooals voorheen bekrompen staatszucht ten bate, maar naar de les van het Evangelie, in wakkere, werkzame liefde jegens allen, die onder zijne hoede schuilen, den vijanden tot schrik, den zusterstaten ten zegen, den volkeren tot een exempel door zijn voorspoed, als eenmaal door zijn tegenspoed.

Van voorspoed gewagen wij, en . . . daar moeten als zooveel mirakelen geschieden, eer de Niobe onder de steden kan worden opgericht uit haar diepen val. Maar . . . wij hebben het gezien, de Voorzienigheid heeft ze eenmaal voor haar beschikt, heeft haar eenmaal den man geschonken, die ze alleen voor haar kon wrochten. Waarom ook niet nu? Kennen wij hem niet, den man, die tot het werktuig harer oprichting schijnt voorbestemd? Heil en zegen worden hem toegebeden door het proza, als door de poëzie! Hij herinnere zich, dat zijn voorganger groot was in het ongeluk als hij zelf; hij herinnere zich, dat zijn voorganger bedachtzaam was bij de zegepraal, en ootmoed had voor God bij de vergoding der menschen. Wij zouden hem willen bemoedigen onder de worsteling met de schoone zinspreuk van den Zeeuwschen waterleeuw: LUCTOR ET EMERGO, en in de overwinning gedenke hij aan den man, die de Banier van St. Marcus met den gevleugelden Leeuw en het Heilig Evangelie hoog omhoog hief, aan Venetië's grooten Patriot, aan Vittore Pisani en diens schoonen triomf.

1861.

---

1) Historisch.

MARIA VAN OOSTERWIJK.

I.

Wij romanschrijvers hebben vrij algemeen de gewoonte aangenomen, om bij het begin van ons verhaal den lezer nauwkeurig te onderrichten van de weersgesteldheid op dien dag en in dat uur, waarop het merkwaardig feit gaat voorvallen dat wij meenen te schetsen, of waarop de ontmoeting plaats vindt, die voor onzen held of heldin van beslissenden invloed zal zijn. Ter wille van de afwisseling zou het zeker niet kwaad wezen eens met die gewoonte te breken, die bij sommigen onzer eene hebbelijkheid is geworden, waarvan zij zich niet weten los te maken en die tegen zich heeft, niet enkel haar gebrek aan nieuwhed, maar bovenal de waarschijnlijkheid, dat de lezer, om wiens belangstelling te winnen men zich zooveel moeite geeft, zulke mededeeling met dezelfde onverschilligheid zal opnemen, als waarmede weerpraatjes in 't algemeen worden aangehoord. Maar al is de behagelijkheid van eenige variatie in dezen door mij erkend en al zou mijne mededeeling ook geen beter onthaal vinden of verdienen, toch ben ik ditmaal in de noodzakelijkheid om mij aan het traditioneele weerbericht te houden en den luisterenden of ook niet luisterenden lezer te verkondigen dat de 12de November 1693 een van die heldere, frissche, maar toch zonnige herfstdagen was, die te allen tijde in ons vaderland als jonstelijke toegift op het verloopen schoone seizoen worden beschouwd, en die men daarom des te meer dankbaar geniet en te hooger waardeert. Men weet het, een enkele omzwaai van die gracelijke luim der natuur en — men

heeft het voorspel van den winter, dat schrikkelijk barre voorspel, met stortregens en hagebuien en gierende rukwinden, die in guurheid en ruwheid het statig en ernstig drama zelf overtreffen, dat die strenge grijsaard met zijn donzen sneeuwpeels en zijn baard van glinsterende ijskegels ons gaat vertoonen. Over *zijn* hoofd welft zich nog een heldere hemel met millioenen diamanten; *zijn* ijzig pad wordt nog beschenen door de stralen eener bleeke zon, die al doet wat zij kan, om licht en gloed te werpen over het witte sneeuwkleed, dat zij niet vermag te smelten; maar het najaar, het nukkige najaar, weet slechts boomen kaal te stroopen, met dorrende bladeren te stoeien en het landschap in mist en dampen te hullen, die wreedelijk spotten met de pogingen der vriendelijke zon; tenzij dan dat zij in goelijke luim het rillend menschenkind nog eene poos wil verheugen en hare wolkenluiers opheft, om die liefelijke, gloedvolle kracht te laten oefenen. Dan gebruikt die milde koningin des lichts dit gunstig oogenblik om alles sneller en scherper af te teekenen; de schaduwen worden breeder en dieper, de lichttinten heller en krachtiger, en treffen het oog van den schilder, die in zijne verrukking naar palet en penseelen grijpt, om het gelukkig moment waar te nemen; maar te midden zijner inspiratie het wanhopige van zijne poging beseft en de smartelijke worsteling moet aanvangen om de natuur op de daad te betrappen en na te scheppen in idealische waarheid.

Voor ieder ander die open oog en open zin heeft voor zulk genot, zonder de verplichting tot zulken arbeid, ligt er dan over de gansche natuur iets feestelijks en plechtigs dat opheft en roert, dat tot genieten uitlokt en toch tot zachten weemoed stemt. Zulke gracedagen van het najaar dat ons vaarwel zegt, doen ons denken aan den vrome, die nog eens blijmoedig glimlacht eer hij juichend sterft, en wiens brekend oog nog even verheerlijkt wordt door een afschijnsel van het hemelsche leven, eer hij dat voor het aardsche sluit!

Zie! daarom stellen wij ons dien 12den November 1693 liefst voor als zulk een helderen, zonnigen najaarsdag, omdat het de laatste is geweest van een leven, dat liefelijke bloesems toonde in de lente, in den zomer schoone bloemen gaf, in den herfst rijke vruchten had geleverd en nu werd afgesneden vóór den

barren najaartijd, om in te gaan in de winterrust des grafs. Zie! daarom wilden wij ons ditmaal van het verouderde weerbericht niet losmaken, omdat wij meenen dat er iets aandoenlijks, iets dichterlijks ligt in de mededeeling, dat de bloemschilderes Maria van Oosterwijk is heengegaan op zulk een feestdag der natuur, te gelijk met de laatste herfstbloemen; dat haar heengaan is geweest niet een bittere strijd, eene worsteling met den dood voor wie 't leven wensch vast te houden, maar een heengaan in vrede, een zachtkens neerbuigen van het hoofd als eene verwelkende bloeme op haar steel, die welhaast ter aarde gebogen, zich met het stof der aarde zal vermengen om, prachtige zaaiplante als zij is, in de lente der eeuwigheid verjongd en verheerlijkt te herbloeien.

Toen des anderen daags tot de buitenwereld de nieuwsmare kwam, dat de bloemschilderes Maria van Oosterwijk overleden was ten huize van haar neef Ds. Jacobus van Assendelft, in den ouderdom van drie-en-zestig jaar, was men er zeker niet bijzonder over getroffen; men vond het »een bekwamen ouderdom»; »'t was maar een oude vrijster»; hare nalatenschap was niet groot genoeg om de begeerlijkheid van vreemden op te wekken, of twist te stichten tusschen verwanten bij de verdeeling. Daar was gansch geene stof tot opspraak, geene tot vreemde geruchten naar aanleiding van dit sterfgeval. De overledene had voormaals in de kunstwereld een goeden roep gehad, en zij was blijven werken tot in 't laatste jaar haars levens; maar haar talent was toen reeds overschaduwd door het opkomen van andere kunstenaars en kunstenaressen in haar *genre*, bij jeugdiger kracht, met schooner en rijker gaven bedeed. Het verledene moest wijken voor de toekomst. Rachel Ruisch was opgetreden, terwijl Maria van Oosterwijk zachtkens wegwijnde. Zoo bracht haar aftreden de kunstwereld niet in beweging; enkele kunstkoopers die in 't bezit waren harer voortbrengselen, mochten wat gewag maken van dit sterfgeval om de prijzen harer bloemstukken te verhoogen; ettelijke liefhebbers zich verblijden nog bijtijds eene schilderij van hare hand in hunne verzameling opgenomen te hebben, dat was ook al het gerucht dat haar overlijden maakte in haar vaderland. Zij was eene stille in den lande geweest, zij had niemands benijding opgewekt, niemand tot haat en bitter-

heid geprikkeld, hare vrienden hadden niet voor haar behoeven te strijden, geene vijanden hadden zich tegen haar behoeven te wapenen; zij had geleefd in den engen huiselijken kring en van daaruit had zij haar werk verspreid als de *reseda* hare liefelijke geuren, zonder door uiterlijke pracht de aandacht op te wekken. Schoon zij niet zonder roem en voorspoed had gewerkt, had de tijd over dien vroegeren glans zijne nevelen gespreid, en hare tijdgenooten, die Rembrands graf zonder gedenkteeken konden laten, dachten er wel niet aan het hare door een monument te sieren!

Of ze zelfs in onze dagen geacht zou worden te behooren tot de rechthebbenden op een standbeeld zou ik niet durven beslissen. Alleen durf ik verzekeren, dat zij zelve er geene de minste aanspraak op gemaakt heeft, en dat haar de kleine spanne gronds op het dorpskerkhof te Uitdam altijd eene voldoende rustplaats was toegeschenen voor haar stoffelijk overschot; gelijk de eenvoudige zerk, waarmeê haar bloedverwant die plek liet dekken, het aanspraaklooze opschrift waarmeê hij vermeldde wier stof daar rustte, alles was wat zij zelve zou hebben gewenscht. Het kwam ook in niemands gedachten op dat er meer behoorde gedaan te worden. De maatschappij leed hier immers geen verlies; sinds vele jaren verliet zij nooit meer het Noord-Hollandsche dorpje; in de gezellige kringen daarbuiten, noch in den cirkel der fraaie geesten en abele kunstenaars zou zij gemist worden. Het is waar, op het dorpje zelf waren er armen die vele tranen stortten en den naderenden winter met meer kommer tegengingen, sinds de hand gesloten was, die zich helpend naar hen uitstreckte; maar toch . . . de dominé bleef, en die was ook goed en weldadig . . . en overigens, geene kinderen hadden hunne moeder te beschreien, geen treurend echtgenoot bleef weduwnaar achter. Een neef slechts — de eenige bloedverwant — had eener oude tante de laatste eer bewezen; derhalve was er door niemand zulk een verlies geleden, waarvan de schokkende mare onder weeklacht en tranen door ieders mond werd vermeld.

Geen verlies geleden! »Maar eene oude vrouw, maar eene oude vrijster!» Hoe vreemd zouden zij hebben opgezien, die zoo spraken, zoo men hun verzekerd had, dat het hart van een

jonkman bijkans gebroken was onder de zwaarte van dat verlies, dat zij zoo licht achtten; dat het althans tot in de diepste vezelen was geschokt, dat de teederste snaren van zijne ziel op het pijnlijkst hadden getrild, en dat al de kracht van het geloof hem noodig was geweest, om vrede te vinden met eene uitkomst, die hij lang reeds had kunnen voorzien, dat is waar, maar waarop hij nooit den moed had gehad de oogen als nabij zijnde te vestigen. »Dat is dom en dwaas'', werpt een lezer mij tegen, die zich in eene groote mate van koel gezond verstand mag verheugen; »een jonkman van acht-en-twintig jaar, zooals dominé Jacobus van Assendelft was, kon vooruit berekenen dat hij eene vrouw zou overleven die meer dan tweemaal zijn leeftijd had.'' Zeer zeker, die berekening was al heel gemakkelijk te maken, maar — als men een hart heeft zooals Ds. Jacobus van Assendelft bleek te bezitten, dan komt men niet licht tot zulke berekeningen, en dan blijft men liefst op zekere teedere punten bij den dag leven, in de hope dat die slag, waarvoor ons geheele zijn inwendig terugsiddert, nog zal uitblijven, zeer lang uitblijven, zoolang als ons gevoel wenscht dat die zal marren.

Dat is zeker heel onverstandig, maar . . . onze jonge man was nu eenmaal van zulke dwaze liefhebbende natuur en wij . . . kunnen noch willen hem uwe koele wijsheid toebedeelen. Waren die overvloedige tranen mogelijk niet dan vertooning, was het ook de conventioneele rouw van den neef die erft? vraagt een andere lezer die veel ervaring heeft van sociale huichelarij en wiens wantrouwen wij hem nauwelijks ten kwade kunnen duiden, als wij denken aan de plotselinge waardeering die er soms plaats vindt van nooit geliefde of geëerde personen, terstond na hun dood, bij de begrafenisplechtigheid of bij condoleantiebezoeken. Wij kunnen de vraag echter beantwoorden met de verzekering, dat Ds. Jacobus van Assendelft juist niet zoo overvloedige tranen vergoot ten aanschouwe van het publiek; dat zijn uiterlijke rouw stil en geruchtloos was, als het voorwerp dat hij betreurde.

Er is een rouw die niet te rouwen pleegt;
Een stille smart, des dooden hoogste hulde;

De tranenvloed wordt ijlings weggeveegd,
In 't binnenst *blijft* wat heel het hart vervulde.

En . . . wat de erfenis betrof, sinds zeer lang was al het hare het zijne, gelijk ook al het zijne haar ten dienste was geweest. Dat men zich overigens van de werkelijkheid dier innige en innerlijke rouwe had kunnen overtuigen, als men den neef en de moei had gadegeslagen, zooals ze daar samen leefden in die rustige, vriendelijke pastorie; zoo men had kunnen gadeslaan — niet één dag van hun leven — maar al die reeks van levensjaren die ze te zamen hadden gesleten; zoo men had kunnen opmerken die zich nooit verloochenende teederheid van zijne zijde, teërder dan die van een zoon, ernstiger dan die van een gade; die fijne opmerkzaamheden, zooals alleen het raadvormogen der liefde ze uitvindt en hare volvaardigheid ze kan volvoeren; die zorgen voor het kleine als voor het groote, dat vreezen te kwetsen, die sparende goedheid — dit alles beteekende meer dan tranen, als waterbeken geschreid voor het oog der menigte; het beteekende de toewijding van het hart, en met dat harte de toewijding van geheel het leven. »Hoe aandoenlijk zal die zelfverloochenende trouwe zich getoond hebben in de zorg, waarmeê hij haar ziekbed zal hebben omringd, in die onrust, waarmede hij hare laatste uren zal hebben bewaakt” . . . spreekt eene lezeres, wier *devinationsgabe* hier echter feilt, door de bijzonderheid, dat juffer Maria van Oosterwijk in eigenlijken zin geen ziek- of sterfbed had gehad. Slechts was zij in de laatste maanden zwakker geworden, altijd zwakker, zonderdat er sprekende vermindering op haar wezen, in hare houding, in hare wijze van zijn was waar te nemen geweest. Ze mocht het zelve gevoelen, ze deed het mogelijke dat *hij* althans het niet bespeurde. Iederen dag werd het zilvergrijze haar nog keurig opgestreken onder het stijfstaande mutsje, waaraan de zwartkanten fanchon, ook wel Bourdaloue genoemd, losjes onder de keel toegeknoopt, al de deftige pracht verleende die tot haar leeftijd behoorde. Iederen dag werd het keurslijf nog aangegord; recht op zitten was de coquetterie onzer overgrootmoeders, en de klem van het balein scheen de teëre leest niet te deren, maar te steunen. Iederen dag werd de fijne kamerijksche hals-

doek nog met keurige netheid om den hals geplooid, en de lange slippen, van akertjes voorzien, hingen neder over het gladde puntlijf der zwarte damasten samaar, waarvan de enge mouwen, slechts tot den elleboog reikende, armen lieten zien, die nog vrij blank en goed gevuld waren; maar het warme met bont gevoerde casakje met wijde mouwen dekte ze voegzaam, en een paar zwarte zijden polsmofjes lieten slechts iets zichtbaar van de fraai gevormde hand, wier kunstvaardige vingers nog met ijver iederen dag naar de teekenstift grepen, sinds zij zich getroosten moesten het penseel neêr te leggen; want het laatste jaar haars levens schilderde zij niet meer, zooals zij voorgaf omdat zij aan hare meerderen nu de konst wilde overlaten, maar inderdaad omdat zij zich niet meer bekwaam voelde voor de krachtinspanning die de arbeid vorderde. De neef had haar vroom bedrog niet doorzien. Het verheugde hem dat ze niet meer werkte: dat zou haar vermoeienissen besparen, en bijgevolg hare gezondheid bevestigen, haar leven rekken, oordeelde hij; zoo wat bloemekens malen op 't papier — met potlood of waterverf — was eene aangename bezigheid, die ze als spelende kon verrichten, en waarmeê de tijd zoetelijk omging, zonderdat de kwellingen der verveling haar naakten, meende hij, en zoo bracht het terzijzetten van het palet geen al te schokkenden overgang te weeg. Iederen dag, ieder uur met haar samen zijnde, had hij het afnemen harer krachten, het allengskens verouderen harer trekken niet juist kunnen waarnemen. Wel had het hem in de laatste dagen toegeschenen, dat zij wat zwaarder op zijn arm leunde, als hij haar van uit hare slaapkamer naar het huisvertrek leidde, en dat haar gang iets mats en slepends kreeg, dat hij voorheen nooit had bespeurd; maar als hij dan fluks den grooten leuningstoel voor haar had aangeschoven, het losse kussen had opgeschud, dat den leêren zetel wat zachter deed zijn, en zij dan weêr tegen hem over zat aan de tafel, te midden van hare bloemen, die zij altijd zoozeer bleef liefhebben, en die hij voor haar kweekte en koesterde tot in 't verre najaar; en zij met zoo kennelijken lust en met zooveel goeden smaak een ruiker rangschikte of den krans samenlegde, dien zij meende na te bootsen, — dan kon hij zich niet verbeelden dat dit stille, bezige leven niet nog jaren lang op diezelfde wijze door haar

kon worden voortgezet. In 't eind, ze was toch nog pas drie en zestig jaar, waarom zou zij geen tachtig worden zooals haar grootvader — waarom geen zeventig voor 't minst als haar vader? . . . was dan de zwevende gedachte zijner ziel. En of zij die vatte? de zachte blijmoedige glimlach waarmee zij hem dan toelachte, de helderheid van blik die er nog lag in dat ingezonken oog, waarmee ze hem zoo vriendelijk weemoedig aanzag, de zuivere klank der stem die hem dan afleidde door eene fijne opmerking of een vroolijk woord — alles versterkte hem in die zoete dwaling, dat ze nog zoo'n vaste oude vrouw was, die niet haastelijk en niet onverwacht van hem zou heengaan.

Als de boeren dominé vleien wilden, verlieten ze nooit de pastorie zonder te zeggen, »dat de juffrouw zich maar kras hield», en toen een onhandige eens plompweg tot hem gezegd had, »dat de juffrouw d'er jaren had, en dat de dominé er op achten moest, dat ze hem zoo ras ontvallen kon», had zijn geelaat zulk eene pijnlijke uitdrukking aangenomen, en was hij »zoo miserabel bleek» geworden, dat de linkert zelf spijt had van zijn uitval, en ieder zich daarna bevljigtigde deze onrust te doen indommelen. En men slaagde maar al te goed: het hart gelooft zoo gaarne wat het vurig wenscht!»

Zoo trof hem de slag van den 12den November wel zeer onvoorbereid. Zij was dien dag nog opgestaan en gekleed als gewoonlijk, maar in plaats van naar haar werk te vragen, had zij met gevouwen handen en peinzenden blik naar de scherp blauwe lucht zitten uitzien. Van Assendelft haar dus ziende zitten, dieper dan gewoonlijk in haar leuningstoel gedoken, vond dat zij bleeker zag dan anders, en met eene onuitsprekelijke smart merkte hij in haar voor het eerst dat oudsche en vervallene, dat hem tot hiertoe nog nooit getroffen had.

Blijkbaar in hare gepeinzen gestoord door zijn binnenkomen, keerde zij zich tot hem en zag hem aan met een zachten glimlach. »Ik zit mij te koesteren in die lieve laatste zonnestrallen, Jacob, en onder dat peinzen vliegt de geest verre weg van hier naar die zalige gewesten, waar uw vader en uwe moeder zijn heengereisd, en werwaarts ik ze welhaast hoop te volgen.» »Moei! lieve moi! spreek zoo niet,» riep hij met tranen in de oogen, »wat zoudt gij haasten . . . gij zijt hier, gij zijt mij nog

zoo noodig." Zij glimlachte zacht. — »Noodig mijn kind! ik die wete nut te zijn tot niets? . . . . Maar het zij; uw hart, uw liefhebbend hart heeft zich aan mij verhecht, wees er voor gedankt; wees gedankt voor uwe liefde, die mij zooveel heeft vergoed. . . . Alleen wat mij aangaat, ik heb altijd leeren afstaan wat mij het liefste was, en . . . . en . . . . het kon wel zijn dat de Heer u dat ook wilde leeren, Jacob . . . . het kon wel zijn dat die les spoedig volgde, zeer spoedig. . . ." »Ik kan 't nu nog niet dragen!" snikte hij, en zich neêrbuigende aan hare knieën, verborg hij zijn gelaat in haar schoot. »Moeie mijne! laat ons bidden dat dit van mij geweerd worde — ik voel mij zoo zwak!" »Nu dan!" sprak zij met eene zachte stem, maar toch met al de klem van toon, die men leggen kan in een woord, »zoo wil ik u niet afmatten door de vreeze voor hetgeen komen kan. Ik . . . . voel mij zeer sterk en gesterkt — in den strijd, Jacob, verkrijgt men de sterkte. Geloof mij, als ik heenga, zult gij kracht hebben en rust vinden ook. Wij hadden elkander lief, en de liefde is eeuwig!" En zij drukte zachtkens beide handen op zijne schouders en boog zich over hem heen, en kuste hem het voorhoofd.

»Wil opstaan, Jacob, en laat Geertje hier komen, ik heb hare hulp noodig." Hij stond op en bleef haar lang en aarzelend aanzien; daar was iets ongewoons in de uitdrukking van haar fijn en edel gelaat; daar sprak zulke teedere deernis uit den blik dien zij op hem vestigde, dat hij niet besluiten kon heen te gaan. »Kan ik . . . . ik zelf u die hulp niet reiken?"

»Het belangt oude schetsboeken — het belangt papieren — die zij alleen weet te vinden. . . . Ik verlang ze in te zien . . . heden . . . 't is de twaalfde November — niet waar, Jacob — de verjaring van den trouwdag van uwe ouders . . . . toen, een zware, een schoone dag voor mij. . . ."

»Ja, lieve Mary-moei, zoo hebt ge mij altijd gezegd," hernam hij rustiger, want hij dacht dat de gemoedsbeweging, door herinneringen in haar opgewekt, haar zoo ongewoon had gestemd; zij had het altijd gemeden hem van scheiden te spreken.

»Ik heb zekere papieren, waarin gij het later zult kunnen lezen, Jacob. . . . en die wilde ik . . . . ordenen weet gij. . . . daarom roep Geertje, en dat zij mij de teekening brenge waaraan ik bezig was . . . . ik verlang. . . ."

»Er de laatste hand aan te leggen?»

»Juist de laatste!» sprak zij met een fijne intonatie en weêr viel de blik van diepe deernis op hem.

»Ik heb nog asters en de laatste versche roos! Die ga ik plukken.»

»Doe zoo Jacob .... maar neen, laat me een wijle samen met Geertje ....»

Hij ging en deed wat zij verlangde; nauwelijks was hij weg of zij liet zich doodelijk mat neêrvallen in haar stoel en sloot de oogen. Geertje Pieters bleef een half uurtje met haar alleen. Toen kon Jacob van Assendelft het niet langer uithouden; eene bange beklemdheid had hem bevangen, daar ging iets om dat hem treffen moest, voelde hij; in hare nabijheid zou het hem beter zijn.

In allerijl plukte hij zijne bloemen, zijn voorwendsel om terug te komen.

Maria van Oosterwijk lag bezwijmd in de armen van hare getrouwe dienstmaagd, zoo het hem toescheen. Helaas! het was meer dan eene bezwijming; toen hij nader kwam slaakte hij een kreet. Dit was sterven .... maar het was geen harde bange doodsstrijd, het was ophouden te leven, stilstand van die lange en bange kloppingen des harten, die men leven noemt; het scheiden van de ziel uit het kleed des stofs, dat haar niet langer houden kan. Bij den smartkreet van Jacob opende zij nog even de oogen; de handen strekten zich uit naar hem, naar de bloemen die hij bracht. Zij greep ze zooals ze met hare volle bewustheid wel nimmer eene zoo frissche bloem zou hebben aangevat; maar toch, zij drukte die aan de lippen, en zij stamelde een fluisterend en voor hem alleen verstaanbaar: »Wees gedankt, Jacob, wees gedankt voor alles!» en zij sloot de lippen, en zij bleef hem aanzien, met een strakken, matten blik. Op eens, daar glansden die oogen als van hemelsche verrukking, zij bracht de hand aan het hart, zij opende nogmaals den mond, de poging om te spreken, eindigde in een doffen snik; dat was de doodssnik zooals de wereld het noemt; dat was de verlossingskreet der bevrijde ziel, zooals de christen zegt.

Had Jacob van Assendelft het denkbeeld van zijn verlies vooruit niet kunnen dragen — nu het geleden was, droeg

hij het waardiglijk, schoon zijn hart bijkans bezweek onder den ongewachten schok. Mogelijk wordt hij niet door al mijne lezers begrepen in die diepte van smart, bij een verlies dat zoo vaak licht wordt geacht: maar eene oude tante! Zeker, er was iets ongewoons geweest in die teedere aanhankelijkheid van dien jongen man voor die bejaarde bloedverwante, maar heeft zij niet iets eerwaardigs dat onze sympathie vraagt? Prijst men reeds kinderen, die niet dan hun plicht doen, waar ze de grijsheid van hunne ouderen met liefderijke zorgen omringen, hoe treffend moest het dan niet zijn, kinderlijke gehechtheid te zien bewijzen door een jonkman aan eene oude vrouw, waar zoo nauwe band der natuur niet bestond; waar de plicht kon gebiedten te steunen, te verzorgen, maar niet dringen tot dien koesterenden gloed der liefde, die zich zelve verzaakt. En waar zulke liefde toch bestond, daar moest niet slechts hij die haar wist te voelen edel en onbaatzuchtig van gemoed zijn, maar ook zij die zulke genegenheid had weten in te boezemen, moest die waardig zijn, of verdiend hebben door het voorbeeld te geven van eigene zelfopofferende teederheid. En zoo was het ook: de betrekking van de bloemschilderes Maria van Oostwijk tot haar neef Dominus Jacobus van Assendelft was veel inniger en dieper dan die van moei en neef, en al was het oordeel der wereld waarheid, dat hier geen zoon behoefde te treuren om zijne moeder, meer dan eene moeder was zij voor hem geweest. Onverplichte moederzorg had zij hem bewezen van zijne jonkheid af. Het teër weesje had zij opgekweekt, den bloeienden knaap had zij zorgelijk ontwikkeld, des jongelings zucht naar kennis en wetenschap had zij weten te voldoen door opofferingen, waarvan zij alleen het geheim had. Met kinderlijke dankbaarheid meent men, had hij hier kunnen volstaan voor deze weldaden; maar berekent het hart met hoe weinig het de schuld der liefde kan afdoen? Het zijne althans kende zulke berekening niet; bij hetgeen hij tot man gerijpt voor die vrouw voelde, stond hem niet alleen voor oogen hetgeen zij voor hem was geweest, maar wat zij zelve was, en dat was naar zijn gevoelen iets zoo edels en waardigs, iets zoo beminnelijks tevens, dat zij hem niet slechts weldoenster bleef, maar vriendinne werd en eene geliefde gezellin voor het leven, die hem hetgeen men zijne eenzaamheid

noemde, volkomen vergoedde. En terwijl de wereld daar buiten mogelijk oordeelde dat hij van een groote zorg, van een moeilijken last ontheven was door het overlijden van de bejaarde tante, voelde hij zelf allermeest de pijnlijke berooving.

»Nu de oude juffrouw is gerust, zal de dominé wel eene vrouw nemen!» beslisten de Uitdamsche boerinetjes als ze dit punt met elkaâr in overweging namen. Dat vermoeden scheen klem te krijgen toen men Geertje Pieters, de getrouwe dienstmaagd van »de juffrouw», de pastorie zag verlaten »goed bezorgd voor haar leven», zooals de nieuwsdragers durfden verzekeren, maar toch . . . ze bleef niet in de pastorie; dat kon natuurlijk om geene andere reden zijn, dan omdat dominé Jacobus van Assendelft eene jonge vrouw meende te trouwen, die het met de huishoudster van de oude tante niet zou kunnen vinden. De dorpsmeid, die het huiswerk placht te verrichten, en die bleef, wist er wel niets van te zeggen, maar die was ook olie-dom, ieder andere had in hare plaats er het naaste van geweten. Met gespannen verwachting bleven dus de dorpingen toezien op hetgeen er verder zou voorvallen in de pastorie . . . maar . . . de gissingen bleken onjuist en de profetie werd niet bewaarheid.

Dominé Jacobus van Assendelft nam geene vrouw, en de ledige plaats in zijn huis ontstaan werd niet weder bezet; de ledigheid die hem bleef in het harte, trachtte hij aan te vullen door zich bezig te houden met de gedachtenis van haar die geheel zijn leven had beziel. Hij ving aan met het nazien, uitschiften, ordenen van zekere geschriften, brieven, korte aantekeningen, die zij »hare papieren» had genoemd, en hij ondernam met behulp dier bronnen, verrijkt met alles wat zijn eigen geheugen en ervaring er had bij te voegen — het beeld te schetsen van haar die hij had liefgehad en vereerd, met andere woorden: hij zette zich aan het samenstellen van hare levensbeschrijving.

Maar had zij dan waarlijk zoo bijzondere lotgevallen gehad? wordt er met een ongeloofig hoofdschudden gevraagd. Wat kon er dan toch merkwaardigs zijn voorgevallen met die Maria van Oosterwijk, eene ongehuwde juffer, die, al was zij dan ook kunstnaresse geweest, toch geen eigenlijk kunstleven heeft geleid; die, geboren in een klein dorpje van de provincie Zuid-

Holland, in een even klein dorpje van Noord-Holland eenzaam en roemloos is gestorven; die nooit had gereisd, nooit aan vreemde hoven was gevierd, die niet eens door de dichters van haar tijd is bezongen geworden, of door de letteroefenaren vergoed (en men weet hoe mild beiden te dier dagen waren met berijmde en onberijmde vleitaal) — wat kan van een zulke verteld worden, dat het publiek belangstelling zou inboezemen? Om de waarheid te zeggen, dominé Jacobus van Assendelft was ook niet voornemens het leven zijner moei te beschrijven voor het publiek; — aan personen die zich tot hem wendden »om levensbijzonderheden van de bloemschilderes” daar ze toch in de rij der Hollandsche kunstoefenaren haar rang had, vond hij goed niets anders op te geven dan hetgeen bij Houbraken staat vermeld. Geboren te Nootdorp nabij Delft, den 20sten Augustus 1630, onderwezen door den vermaarden bloemschilder Johan Davidz. de Heem van Utrecht, oefende zij hare kunst niet zonder roem en met geen gering voordeel in de stad Delft, tot op den tijd dat zij zich terugtrok naar Uitdam, om er samen te wonen met haar bloedverwant, die daar predikant was. De prijs die er in den bloeitijd van haar talent werd betaald voor hare bloemstukken, en de personen, waaronder hoog aanzienlijken, zelfs buitenlandse vorsten, die zich in 't bezit gesteld hadden van hare kunstproducten en haar met geschenken vereerden, mocht er dan te zulker gelegenheid worden bijgevoegd, maar dat was ook alles wat een officieele levensbeschrijver noodig had van haar te weten, alles ten minste waarop hij aanspraak kon maken die alleen naar uiterlijke omstandigheden mocht vragen; maar onder dit eenvormige, min beduidende uiterlijke leven lag het diepere innerlijke dat gansch niet zonder beteekenis was, en dat rijke stof kon opleveren tot nadenken en medegevoel voor wie niet het meest naar belangrijke feiten vroeg of naar wondervolle gebeurtenissen.

Wij voor ons meenen althans dat het beeld van Maria van Oosterwijk, zooals het door dominus van Assendelft werd geschetst, zoomin eene onbeduidende als onbehagelijke figuur is geweest, en zoo het tegendeel blijken mocht uit de bladen die nu volgen, moet het *ons* geweten worden die hem navertelden en niet aan haar die wij kozen tot heldin van onze novelle.

Haar recht om het te zijn ligt niet in de vele merkwaardige avonturen waarvan zij de Amazone was, maar in den stillen, verborgen levensstrijd der vrouwe, die wel hare belangrijkheid heeft voor den opmerkzamen blik. Wat de kunstenaress betreft, hopen wij het voorbeeld van Houbraken te volgen, die op haar doelende zegt: »De zedigheit die in haar uitblonk, duldt niet dat ik de waarde van haar konst door een langdradigen letterklank uitschater, of haren roem door een bochtigen bazuinklank uitbrom.»

II.

In den jare 1652 op den 12^{den} November, noteerde dominé van Oosterwijk, predikant te Nootdorp, in zijn kerkregister, dat zijne jongste dochter Adriana dien dag in den echt verbonden was met Henricus Johannes van Assendelft, dokter in de Godkunde, beroepen predikant te Uitdam in Waterland; en toen hij later dit feit onder de gedenkwaardige familiegebeurtenissen in zijn huisbijbel opteekende, voegde hij er nog als opmerkelijke bijzonderheid bij, »dat de grootvader der bruid, dominus Jacobus van Oosterwijk, predikant bij de Gereformeerde gemeente tot Delft, door Gods singuliere gunste het voorrecht had gehad, zijne kleindochter zelf in den echt te verbinden in de kerk te Nootdorp, wezende de bruidegom een zoon van meester Nicolaas van Asseldelft, konstig bouwmeester in de stad Delft, dezelfde die het fraaie koorhek in de Nieuwe kerk aldaar zoo treffelijk had geordonneerd en geëxecuteerd.»

De uitvoerigheid en het blijkbaar welgevallen waarmeê de kroniekschrijver der familie deze bijomstandigheden vermeldt, geven ons niet slechts de zekerheid dat het huwelijk met volkomen genoegen der wederzijdsche betrekkingen was aangegaan, maar ook, hetgeen minder alledaagsch was, dat de »fraaie konsten» én de roem dien zij schenken kunnen, gansch geene onverschillige zake werd geacht in deze predikantenfamilie. Er was eene reden voor die gezindheid.

De oudste dochter van den Nootdorpschen predikant, juffer Maria van Oosterwijk, hoewel toen pas den leeftijd van twee-

en-twintig jaren bereikt hebbende, was reeds als »konstrijke” bloemschilderes bekend in een ruimen kring van liefhebbers en kunstoefenaars, en had dus alle recht om zich schoone voorstellingen te vormen van toekomstige vermaardheid en fortuin. In hoever deze vooruitzichten bij haar hoofdgedachte waren geworden op dit tijdstip, kunnen wij nu nog niet beoordeelen, maar zeker hadden zij op de zienwijze der familie omtrent de beeldende kunst en aanverwante vakken een gunstigen invloed geoeffend en de vooroordeelen zegevierend bekampt, die er te dier tijde heerschen moesten in een deftig, stemmig, streng kerksch geslacht, tegen de wilde en woelige schildersbent die voor menigeen *de kunst* vertegenwoordigde. Het was dan ook niet zonder schroom en aarzeling geweest, dat men de vijftienjarige Maria aan de lessen van den beroemden bloemschilder Johan Davidsz. de Heem had toevertrouwd; maar de sprekende bewijzen van haar zeldzamen aanleg en de drang harer onweêrstaanbare voorliefde hadden alle bedenkingen overwonnen, en nu, waar men ze feitelijk wederlegd zag door de schoone uitkomst, was het vooroordeel terneergeveld, als de draak in de legende. Maria als de aanvankelijke *illustratie* der familie, reeds geëerd en ontzien, oefende in het gezin haars vaders en op de verdere betrekkingen eene mate van invloed, die zich zeer goed laat verklaren uit haar vroeg gerijpt oordeel en beminnelijk karakter; want ondanks de verlokking die zulk eene stelling te midden der haren met zich bracht, was zij even vreemd gebleven aan onvrouwelijke heerschezucht als aan overmatigen eigendunk, het kenmerk der beperktheid. Integendeel, men prees haar eenvoud, hare bescheidenheid, hare zedigheid, die naar veler oordeel overdreven werd, bijkans tot schuchterheid toe. Men vergat bij zulk oordeel dat het innerlijke zelfbewustzijn der waarachtige kunstenaars zich het liefst uitdrukt door terughouding, waar het half talent driest en onwijs vooruitdringt. Dat er tusschen kieschen schroom en laffe blooheid een zeer wijd verschil is, al dragen beide uiterlijk een zelfden stempel, en dat in de stilheid van een diep tot zich zelf ingekeerd gemoed een vaste, onafhankelijke geest kan zetelen, die de krachten niet nutteloos verspilt in uiterlijk vertoon van moed, maar zich nietemin vaardig houdt tot elke worsteling en iederen strijd waar

het beginselen geldt, viel niet onder de berekening derzulken. En toch, hare beminnelijke zedigheid omsluierte zulk een geest ! Wel was die nog niet ten volle gerijpt in het tijdperk dat wij nu met haar intreden, maar de kiem lag er toch en wachtte slechts op volledige ontwikkeling door zonnegloed en zomerregen, of, om zonder beeld te spreken, die geestkracht moest al strijdende gesterkt worden in den zwaren kamp des levens.

Die mannengeest waarvan van der Palm zegt, dat hij der teederste vrouwen eigendom kan zijn zonder het echt vrouwelijk karakter te misvormen, zou haar te stade komen; want het voorhoofd door den Genius der kunst met zijn stralenkrans omgeven, is vaak terzelfder ure gestempeld om getroffen te worden door de bliksemschichten van den rampspoed, of aangevoelen om zich te groeven onder de bitterste zielesmart en de pijnlijkste beproeving. En geen wonder, groote gaven hebben heiliging noodig, en hoe zal die verkregen worden zonder een doorgaan van de diepten die naar boven voeren? Om van geen geniale lijdens uit vroegere eeuwen of uit den vreemde te spreken: onze Rembrand, onze Vondel, onze Bilderdijk, onze Da Costa, ze hebben allen geleden, geleden naar het harte, ze zijn getroffen geworden in het teêrste, het liefste, het hoogste dat zij hadden om te beminnen; zij zijn miskend geworden, verguisd, vervolgd, gelasterd — en tweesnijdende zwaarden der bitterheid hebben hunne diepvoelende harten doorvlijmd; maar nu, zoo men ze vragen kon of ze die smarten, dat lijden, die vervolging uit hun leven hadden willen missen, wat meent gij dat hun antwoord zou zijn? Zie! en lees het uit hunne werken.

Het hoofd van Maria van Oosterwijk was niet omgeven met dien luisterrijken straalkrans van 't genie; zij had slechts een bevallig talent, maar zij had daarnevens gaven van hart en goedheid, die in gehalte hare hooggeprezen kunst verre te boven gingen.

Nog een voorrecht was haar geschonken, door de meerderheid harer zusteren wel het meest gewaardeerd, en dat toch het mindere is te achten en waarvan de gevaren niet te miskennen zijn: het voorrecht van een schoon uiterlijk. Niet juist dat schitterend schoon van levendig rood en teeder wit, op het schilderachtigst dooreen gemengeld; noch van zuivere lijnen en

geregelde trekken en volmaakte proporties, die een klassiek schilder eischt eer hij den palm der schoonheid aan het vrouwebeeld zal toereiken; noch dat lustig, blozend, lachend mooi, waar een drom gewone mannen hunne bewondering luide over uitroepen — maar die edele bevalligheid van fijne, schrandere gelaatstrekken, van heldere sprekende oogen, waar licht en leven uit straalden, en waardoor de ziel zich uitsprak — maar de schoonheid van eene rijzige, slanke gestalte, wier majesteit aan de buigzaamheid niet schaadde.

Het gevaarlijke voorrecht om in een wuften, bonten, woeligen kring aller oogen te boeien, aller harten met een oogwenk tot zich te trekken, was harer niet; maar, wie haar eens met den blik der belangstelling had gadeslagen, had moeite zich van dien indruk los te maken en vergat haar niet licht weer.

Misschien leeren wij haar nog beter kennen door haar te hooren spreken en te zien handelen, dan door *over* haar te praten. Daartoe moeten wij haar een weinig ter zijde blijven op dien trouwdag harer zuster, die met zooveel kennelijke voorliefde door haar vader in 't geslachtsregister was vermeld. Wij moeten haar gadeslaan, waar zij nederzit onder 't gehoor van den grootvader en met stille weemoedige belangstelling het oog gericht houdt op het jonge paar. Op dat allerliefste bruidje in het stemmig kerkelijk trouwgewaad, wel wat in strijd met hare achttien jaren en met haar teeder, kinderlijk mooi, dat rozen en leliën zou gevraagd hebben in stede van den zedigen zwart greinen kerkkap met kanten slippen. Op dien jeugdigen bruidegom, wiens zachte, melancholische ernst, mogelijk van inniger geluk, maar zeker van dieper plichtbesef getuigde, dan uit de vroolijke oogen van 't onnoozele bruidje te lezen was, die alleen zich met een helder traantje vulden als grootvaders rede van de vele scheidingen gewaagde, door deze ééne vereeniging gevraagd; maar dat overigens met de onbezorgdheid der onwetendheid en der jeugd de nieuwe toekomst tegenging. Het was een belangwekkend jonkman, die bruidegom in zijn stijf kostelijken hoogtijdsdosch, met fijne, geregelde gelaatstrekken en lichtbruin haar, dat naar de mode van het tijdperk in het midden gescheiden, ter weërszijden van de slapen nederhing in losse sierlijke lokken; met den zwaarmoedigen oogopslag zijner donkerblauwe oogen; met fijne roode

lippen en paarlwitte tanden, en een zoo schilderachtig wit en rood, dat het voor een man bijkans te mooi zou zijn geweest, zoo het vel niet hier en daar ware doorploegd door de merkteekenen der kinderziekte; maar toch, dat matte wit, dat fijne rood, die glanzende oogen, ze waren wel wat verdachte symptomen in het koortsachtig en teringachtig Noord-Nederland, en het was vermoedelijk eene bekommering van dezen aard, die Maria's ernstig en sprekend oog soms zoo zorgvol onderzoekend op hem deed rusten, dat het was of hij dien blik voelde en haast had dien geruststellend te beantwoorden. Maar niet zoo ras richtte hij het oog op haar, of zij hield het hoofd afgewend van het bruidspaar en scheen geheel hare aandacht op den predikant gevestigd te hebben, die met al de breedsprakigheid en gerekttheid van den toenmaligen kanselstijl galmend en daverend zijne feestrede voortzette.

Dan scheen het wel dat juffer Maria al luisterend naar dien eentonigen dreun in hare eigene gepeinzen verviel, waaruit ze wel ietwat verschrikt zich ophief, toen zijn plotseling zwijgen haar te kennen gaf dat hij genaderd was tot de plechtige voorlezing van het formulier, waaraan naar de verplichte getrouwheid die de staatskerk vorderde, tittel noch jota werd te kort gedaan, doch waaraan de trillende en toch dreunende stem van den grijsaard geheel de aandoenlijke statigheid ontnam. Was het om deze oorzaak of om eene andere, dat juffer Maria eenige blijken gaf van ongeduld of verstrooidheid? Zeker liep er bezorgdheid onder voor het lieve bruidje, wier bosje verschoot onder vermoeienis en aandoening. En die bekommering was niet zonder grond. Op het bevallig paartje was maar ééne aanmerking te maken, eene al te teëre gezondheid; want ook van het blonde bruidje, met haar fijnen, ranken hals en bijna doorzichtige blankheid, oordeelden zwaartillende bloedverwanten, „dat zij wat zwakjes was” en wel wat jong om te trouwen; gelijke onrust bestond er in de familie van Assendelft omtrent zeker kuchje, dat de bruidegom met volharding trachtte te ontveinzen, maar dat voor hem een ander beroep zeker meer wenschelijk zou gemaakt hebben dan dat van predikant; doch, hij had het gekozen, uit aandrang des harten, hij achtte het zijne roeping en wilde van geene andere levensbestemming hooren, hij spotte

met de vreeze zijner verwanten, en betoogde op welsprekende wijze met zijne zachte, maar welluidende stem, dat men ijdele onrust voedde, dat hij een goed herder en ijverig leeraar zou kunnen zijn, al zou hij als redenaar de kerkwanden niet doen dreunen; dat het juist niet het meest de vraag was de gehoorvliezen der gemeente te doen trillen, dat er fijnere snaren waren te treffen; met één woord, hij overreedde wie hij niet overtuigde, zijn vader het allereerst, die hem volgaarne in zoo eervol ambt zag treden, en die zich geruststelde met de bewering, »dat hij zelf jong zijnde, ook niet sterk was, en dat zijn zoon op later leeftijd wel krachtiger zou worden.» Zoo liet men hem zijne geliefde studiën voortzetten; toen ze voltooid waren, prees professor Voetius hem als een zijner treffelijkste leerlingen, en zijne vooruitzichten waren te schoon om ter wille van ingebeelde gevaren te worden opgegeven; dat was ook wel het laatste waaraan de jonge dokter dacht, die niet gearzeld had de kleine standplaats aan te nemen, waar men hem riep; hij was dus predikant ondanks het bedenkelijk hoofdschudden van angstvallige vrienden, en, hij was nu ook echtgenoot, want het plechtige »ja» was gezegd en het jonge paar was voor het leven vereenigd! Men ziet het, er was juist zooveel zorg gemengd voor de toekomst, in de bruiloftsvreugd, in de pastorie, als er noodig kon zijn om het genot van het heden te overschaduwen met wat zachte zwaarmoedigheid, vooral ten dienste van zoodanige gasten die tranen beschouwen als de onmisbare *accessoires* van een trouwverbond; maar wat juffer Maria betreft, zij scheen alles wat haar innerlijk ontrust of ontroerd had, zegevierend bestreden te hebben, want toen het gebed voor de echtelingen was uitgesproken, stond zij op, kloek en kalm, en daar lag zachte blijmoedigheid op haar gelaat, daar straalde reine vreugd uit hare sprekende oogen, toen zij na de terugkomst uit de kerk de schoone bruid naar de kamer voerde, die de zusters tot hiertoe gedeeld hadden, en waar zij haar nu behulpzaam zoude zijn om het statig kerkgewaad met een zwieriger en vroolijker bruiloftskleed te verwisselen, om straks meê ten feestmaal te verschijnen, dat volgens het gebruik omslachtig en uitvoerig moest zijn, zelfs in eene dorpspastorie. Het waren beide deftige welgestelde familiën, de Oosterwijks en de Assendelfts; er

waren gasten genood die er om uit de stad moesten komen; men kon niet minder doen dan een voegelijk bruiloftsmaal te geven, al wilde dominé van Oosterwijk niet weten van »onchristelijke danserijen, noch wulpsche overdaad»; de bruid moest »omgekleed» worden, maar niemand, dit had Maria begeerd, mocht haar het feestelijke hijlikskroontje op de blonde lokken schikken dan zij zelve, zij alleen; was zij niet als de moeder harer jongere, moeder in zorge, moeder in liefde, sinds de eigene moeder ontslapen was... en daarbij, zij wilde nog dit laatste half uur rustig met haar samen zijn.

»Kom zoete bruidje!» sprak zij met een zachten glimlach, »ga nu even rustig zitten, ik heb u eene hijliksgift te reiken vanwege onze zalige moeder. Zie! dit snoer paarlen met het juweelen hartje, dat zij op haar eigen trouwdag heeft gedragen, en dat zij bestemd heeft voor de eerste harer dochteren die trouwen ging.»

»Die eerste hadt gij moeten zijn, Maria! gij!» riep het bruidje oprijzende en beide armen om haar hals slaande.

»Ik, liefste, ik! wat bedoelt gij daarmede, waarom ik?» vroeg Maria eenigszins ontdaan bij die hartstochtelijke beweging.

»Ja zeker, dat behoort zoo, de oudste dochter moest eerst worden uitgehijlikt...»

»O zoo! is dat de meening,» hernam Maria rustiger, »maar gij weet toch wel, Adriana, dat een meisje niet hijlikt, tenzij ze gevraagd wordt...»

»Nu wat dat belangt, Maria, aan vrijers behoeft het U niet te gebreken, denk maar aan dien voornamen Heer uit Delft.»

»De jonker van Koningsfeld!» viel Maria in met een gullen lach, »een fraai partuur voor eene simpele predikantsdochter. Om in eene familie te komen die mij met den nek zoude aanzien, en mij mogelijk wel de oefening der konste tot een verwijt maken, de konste die mijn lust is en mijn leven! Fij van de ijdelheid die in zulke verheffing hare glorie zoekt.»

»Als ge zóó spreekt hebt ge hem gansch niet liefgehad...» sprak Adriana, met een tintje van zwaarmoedigheid in den toon.

»In 't minste niet, kindlief. Gij weet wel ik ben ganschelijk niet trouwensgezind, de schoone konste is mij genoeg, en daarbij, zou vader te veel hebben aan ééne dochter in huis?»

»Neen, dat is waar! als ik aan vader denk, wordt het hart mij bang.... en ik achte het als ontrouw dat ik hem zoo vroeg verlaat, maar ziet gij, Maria!» hervatte zij met harts-tochtelijkheid, »ik, ik, heb Hendrik zoo lief! zoo lief.... ik zou zeker van hartzeer gestorven zijn als ik met hem had moeten breken....»

»Maar lieve, lieve! hoe komt zoo dwaze gedachte in u op! Gij hebt het zoo pas in des Heeren huis gehoord, noch Gods geboden, noch eenig menschelijk voorschrift kunnen zulk een offer vergen van u....»

»Och, wat het mij goed doet dat van u te hooren,» riep Adriana, haar aanziende, terwijl tranen in hare schoone oogen opwelden, »dat verheugt mij, dat geeft mij ruste, Maria!»

»Hoe hebt gij op dit punt een oogenblik twijfel kunnen voeden?» vroeg Maria, met zachten ernst haar uitvorschend in de oogen ziende.

»Ik zal 't u zeggen, ja! ik zal 't u uitzeggen en in alle oprechtheid; morgen ga ik van u weg om u in lange niet weer te zien, maar.... word niet boos om mijne dwaasheid, want.... ik lijde er smarte door, en sinds het in mij opkwam heb ik het niet weer kunnen verzetten....» en de traantjes vloten opnieuw.

»Wat kwellingen zijn dit, wat zal ik hooren! spreek toch,» drong Maria in gespannen onrust.

»Het is mij ingevallen Maria, dat.... dat Hendrik u bedoeld had, eer hij mij heeft gevraagd!» was het antwoord dat de bruid gaf op een toon van gejaagdheid; maar toen zij het uitgesproken had, bedekte zij het gelaat met beide handen, als beschaamd over het vermoeden dat zij lucht had gegeven.

Gelukkig voor haar zelve, voor Maria, dat zij deze niet aanzag, want zij werd bleek als eene doode, en had zij haar toon, had zij hare woorden in hare macht, toen zij antwoorden moest: over dit uiterlijk teeken van schrik heerschte zij niet.

Na de eerste verrassing toch was zij ras bekomen, en sprak wel wat gedwongen, maar toch opgeruimd:

»Dat's nu een inval bijkans te dwaas om op te antwoorden.... en hebt gij misschien Hendrik met die fraaie inbeelding gekweld....?»

»De vraag mocht me niet over de lippen...»

»Dat is heel gelukkig, hij zou u hartelijk hebben uitgelachen of wel... gij zoudt hem pijn gedaan hebben met die verdenking van zijn hart...»

»Ja! als ik u hoor, voel ik dat zelve, het was dwaasheid van mij, maar ik dacht dat gij den jonker van Koningsfeld hadt afgewezen om zijnentwille...»

»Gij vergist u, Adriana,» hernam Maria, met vastheid, »niet om Hendriks wille, maar op Hendriks raad maakte ik een eind aan eene verkeerung, waarvan ik de mogelijke gevolgen niet zoo wel had vooruit gezien. Ik sloeg nauwelijks acht op den jonker, maar Hendrik had hem gadeslagen, en deed mij inzien dat zijne hoop groeide met mijne lankmoedigheid, dies moest er een kloek besluit worden genomen en... ik wees hem af; maar dit bewijst immers niets dan dat Hendrik mij een goeden raadsman was, in afwachting dat hij mijn broeder zou mogen zijn.»

»Zijn eerste bezoek in de pastorie gold toch u, ik had daar vroeger nooit aan gedacht...»

»En sinds mijn allerliefste zusje zich met zottelijke fantasiën ging kwellen, was dat zeker heel ergerlijk; maar herinner u, liefste, waarom hij herwaarts kwam. Hij hield van de konste, en wilde mijne bloemstukken zien die door zijns vaders bentgenooten geprezen werden. Hij kwam, en zag... hier eene levende bloeme, wier gelijke onder geene van de mijne te vinden was... De bosjes op de konen mijner Adriana schenen hem frisscher dan mijne rozen, en de leliën in mijne vazen waren hem niet dan een zinnebeeld van de blanke onschuld en liefelijkheid, daaraf uw wezen hem de werkelijkheid toonde... dus zag hij u, dus waart gij, een rozenknopje, een gesloten lelielkelk, die zich langzaam en zachtkens ontplooidde onder den zonnegloed zijner liefde, onbewust van zich zelve, maar toch... door mij verstaan... daarom ontraadde ik hem niet u te vragen, wetende dat hij kans had verhoord te worden... want het is waar, hij heeft zich het eerst tot mij gewend eer hij u aansprak, hij wist dat de oudere zuster in dezen de moeder moest vervangen...»

»Zoo is dit dan alles!» hernam Adriana langzaam, »en zoo was dit het groote geheim dat gij samen hadt?»

»Zoo hier sprake mag geweest zijn van een geheim tusschen Hendrik en mij — ja — dan was het dit,” sprak Maria met kalmte en vastheid.

»En daarbij gij, die reeds aanvangt eene vermaarde konstenaars te worden, wat zoudt gij er aan hebben *maar* de vrouw te zijn van een dorpsdominé, niet waar?” hervatte weer het bruidje, haar goêlijk maar toch vragend in de oogen ziende.

»Wel zeker! hier tot Nootdorp ben ik als bij de poorte van Delft, en leef in stad zoo vaak het mij lust; maar wat zou ik onder die Waterlandsche boeren met mijn palet en verwe?” was het luid en lustig antwoord van de oudere zuster.

»Dat zal Hendrik ook hebben begrepen, en daarom . . .”

»Luister melieve!” viel Maria nu in met eene raschheid, die bewees dat dit aanhouden op eenige wijze hare zenuwen prikkelde — »luister: zoo het Hendrik om *mij* ware te doen geweest, zou hij zeer zeker niet met zulke overleggingen zijn te rade gegaan; maar zeg mij eens, zoo hij mij had gevraagd, wat dwang ter wereld had hem er dan toe kunnen brengen u ter vrouw te nemen?”

»Datis waar! ja, dat is waar!” riep Adriana levendig en opgeruimd.

»En nu, gij *zijt* zijne vrouw, zijne eigen gelukkige vrouw voor het leven,” vervolgde Maria met vuur. . . .

»Ik kan het mij zelve nauwelijks verbeelden.”

»Gij zult u aan die schoone werkelijkheid leeren gewennen, dus bedenk het, ook aan uwe zijde zijn plichten; gij hebt hem heden niet slechts trouw gezworen, maar ook vertrouwen. Geef hem dat in volle ruimte, en haal u geene fantasieën in het hoofd, die hem krenken zouden en smarte geven, als hij ze konde raden. Als gij mij dat belooft, heb ik hier nog iets fraais voor u;” en een schildpadden toiletkastje openende, liet zij haar een portret zien in ronde ebbenhouten lijst: »het portret van den bruidegom!”

»O Maria! Maria!” riep nu de jeugdige bruid met tranen in de oogen. »Gij weet niet hoe mij dat verblijdt en . . . verlicht . . . dat gij mij dit toont . . . Ik wist . . . ik wist bij toeval dat het in uw bezit was . . . ik begreep niet waarom. . . .”

»Wantrouwende! Bekijk het eens goed, dan zult gij niet meer vragen: waarom?”

Een krans van bloemen omgaf naar den wel wat gemanieeerden smaak van het tijdvak de beeltenis, maar dat bijwerk was geschilderd met zooveel talent en met zooveel frischheid, zuiverheid en kracht, dat men den wansmaak niet meer kon misprijzen, en, om de waarheid te zeggen, de hoofdfiguur voor het ornament overzag! — Niet alzoó Adriana, die door 't geheel in verrukking was gebracht. »Wat is dat konstig! wat is dat allerliefst!» riep zij, de handen ineenslaande, »is het portret ook van uwe hand?»

»Wel neen! dat is mijn vak niet. Hendrik heeft het meêgebracht u ter verjaring, vòòr zijne ziekte . . .»

»O! aan dien kwaden tijd wil ik niet gedenken,» viel zij in met eene huivering.

»Daarom heb ik het oók gehouden tot nu toe, en ik heb het gesierd met een staaltje van mijne konst, opdat gij ook *mijner* zoudt gedenken als gij het aanzaagt in uwe nieuwe woning. . . .»

»Alzoó . . . staat gij het mij af?» vroeg Adriana levendig.

»Het is mijne hijlijksgift aan u!»

Opnieuw wierp zich Adriana in de armen harer zuster, niet om zich schreiend aan hare borst te verbergen, maar om haar met een hartelijken, zusterlijken kus te danken.

Dien dank had zij wel verdiend, zooals wij later zullen zien. Maar zij werden gestoord, er werd aan de deur getikt, en eene zachte stem liet zich hooren met de vraag of de bruid gereed was, daar de genooden uit Delft waren aangekomen.

Het was de stem van den bruidegom!

Gelukkig hadden de juffers de handen gerept, ondanks de drukte en de belangrijkheid van haar gesprek.

Het bruidstoilet van Adriana was zoo goed als voltooid, en de jonge man werd toegelaten.

Hij zag zijne bruid met het portret in de hand, en zijn fijne blos verschoot tot een vaalbleek, toen zij het hem toonde, maar zij merkte het niet op, daar zij er slechts op bedacht was om hem de versiering zijner beeltenis te doen opmerken. »Zie toch Hendrik!» riep zij vroolijk, »welk eene lieve verrassing van onze Maria!»

»Eene verrassing ook voor mij!» sprak Hendrik, een blik

vol diepe, smartelijke beteekenis op Maria werpende, die er echter niet door getroffen werd, want zij had zich snel voorover gebogen om de kanten manchetten harer zuster vast te hechten, en een antwoord gaf zij ook niet, want haar verlangen dat de welwaarde Heer ook eens een handje helpen zou, en den armband zijner bruid mocht toehaken, terwijl zij het paarlenhals-snoer vastmaakte, kon toch wel niet als een antwoord beschouwd worden. Niettemin voldeed de jonkman aan haar eisch, en hetzij hij den teëren, blanken arm niet straffeloos zòò van nabij kon bezien, hetzij hij het courtoisie achtte zijne belooning te vragen — toen hij den dienst had verleend, nam hij de vrijheid even de lippen te drukken op »het gevormd albast” zooals Vondel zou zeggen.

Adriana deed haar best om een pruilend gezichtje te trekken en greep haar waaier om de stoutheid met een tikje te bestraffen, terwijl Maria, die intusschen hare taak had verricht, met een triomfantelijk glimlachje tot Hendrik zeide: »Ik zal u maar niet vragen wat gij zegt van uw blonde bruidje in 't zacht blauw damast! Doen de kanten niet fraai met die strikken van zilverlint daar tusschen?”

»Mijne Adriana heeft niet noodig dus opgetooid te zijn om liefelijk te wezen in mijne oogen!” hernam Hendrik, op koeler toon dan aangenaam kon zijn voor het lieve kind, dat wel geprezen wilde worden over haar opschik; Maria echter leidde snel den indruk af; »dat's een zegen, Hendrik!” voegde zij hem toe op lossen toon, want een dominé's vrouw kan 's werkendaags niet in 't satijn gaan; en zich maar één dag van de zeven geliefd te weten zou ons jonge vrouwtje gansch niet aanstaan! Geef nu acht, en steek behendiglijk dit bloemtuiltje tusschen dien strik van de keurs.” Een verleidelijke taak voor een bruidegom en die hem mogelijk weer een bestraffenden waaertik zou hebben waardig gemaakt; maar een luidruchtig gewoel deed zich hooren buiten de deur, en een troepje jolige speelnooten schenen wel lust te hebben die ongenood binnen te dringen, althans men hoorde roepen: »Kom! bruidje, kom! nu niet langer gemard of wij gaan u afhalen. . . .”

»Wij komen!” riep Hendrik, die nog niet was geslaagd in het plaatsen van zijn bouquet, en nu zijne jonge vrouw wat

overhaast bij de hand vattende, geleidde hij haar naar buiten, waar zij met blij gejuich ontvangen werd door de jeugdige feestgenooten. Maria volgde niet terstond. Eene wijle bleef ze staan als in diep droevig gepeins verzonken, de oogen strak gericht op Hendriks beeltenis, de hand tegen het hart gedrukt, als had zij noodig de pijnlijke kloppingen daarvan te stillen.

Daarop hief zij de oogen ten hemel en sprak met zekere vastheid: »'t geschiedde àl om bestwil! Dat God haar zegene en ons beiden sterke, en zoo daar schuld zij . . . die drukke mij, mij alleen." Toen liet ze nog weer den blik vallen op het portret, en een fluisterend: »vaarwel Hendrik! dat 's voor 't leven!" ontgleed hare lippen. Daar ontwelden geene tranen aan haar oog, en zij zag niet meer om; langzaam en als in nadenken verdiept ging zij heen, met een ernstig naar kalm gelaat. Eerst in het feestvertrek was zij weder geheel zich zelve, dat wil zeggen, diezelfde die zij gewoonlijk der wereld toonde — de vriendelijke, zedige jonkvrouw, die met stille blijmoedigheid deelde in de vreugde van anderen, wier geest niemand trachtte te overschitteren, die hare gaven liever liet raden dan er meê te pronken, die met innige blijdschap deelde in het geluk harer zuster, zich zonder eenige gemaaktheid op den achtergrond hield, om der koningin van het feest den voorrang te laten, en die alleen dan met ernst en beslistheid sprak, als haar zwijgen het kwade had kunnen aanmoedigen, of het goede zou hebben ontmoedigd, en die meewarig en meegevend, tot aller smarten scheen door te dringen, in aller vroolijkheid wist te deelen, en slechts dan zich zelfstandig verhief, waar zij anderen zag aarzelen of wankelen; maar daar er tot het betoon van deze kracht in 't gewone gezellige leven slechts zelden aanleiding was, bleef deze geheime macht voor de meesten eene ongekende. Evenzoo was het met hare pijnlijke zelfverloochening die zij oefende zonder enig vertoon; noch in hare gedragingen, noch in haar uiterlijk was het merkbaar, dat zij in het diepste harer ziel eene gelofte had afgelegd die zij niet dacht te breken en waarvan menige juffer, in de twintig als zij, innerlijk terugbeefde, terwijl zij die luide en lustig uitsprak: de gelofte van niemand te huwen en niet weer te beminnen, om het gedenken eener teêre vriendschap trouwe te houden voor altijd.

Haar gewaad was eenvoudig, maar met smaak gekozen, en getuigde niet van eenige ascetische richting of de zucht om zich ouder en deftiger aan te stellen dan haar leeftijd. Haar kleed van een zachte, toenmaals onder de benaming *gorge de pigeon* bekende kleur, met zwarte kanten gesierd, hier en daar afgewisseld door een strik of een kleinoord, paste in zwaarte van stof en ruimte van plooiën volkomen bij hare rijzige, eenigszins forsche figuur. Zij droeg den hals ontbloot, zooals de mode dat vorderde, maar de schouders waren zediglijk gedekt door eene liggende kanten kraag, met een strik van zilverlint op de keurs vastgehecht, en de opgestrikte wijde mouwen in kanten lubben eindigend lieten het grootste deel van den arm zichtbaar. Aan de polsen schitterden diamanten gespjes aan een zwart fluweelen lint bevestigd; de lieleblankheid harer zuster was haar niet toebedeeld en slechts zelden zag men een bos op hare wangen, maar waar ze het penseel van van Dijk niet zou hebben aangelokt, had Michel Angelo haar om edele trekken en vormen zeker tot model gewenscht. En hoe haar donkerblauw oog dat sprekend gelaat kon bezielen en als verlichten, hebben wij reeds gezegd en meenen wij nog wel te zullen toonen.

Genoeg van haar uiterlijk, dat wij echter schetsen wilden, opdat onze heldin niet voor u zou zijn als een onbestemd schaduwbeeld, maar als eene frissche, levende, krachtige persoonlijkheid. Genoeg ook van de bruidspartij, met wier aanzittenden wij overigens niet te maken hebben. Met den bruidegom wisselde Maria verder geen blik, en eigenlijk ook geen woord, want de verplichte algemeenheden waartoe het tafelgebruik of de eisch der omstandigheden hen dwong, kan men in dien zin geene woordenwisseling noemen.

Alleen toen de disch was afgeloopen en grootvader van Oosterwijk verklaarde dat »een eerlijk rondedansje of een patertje hem niet ongeoorloofd dacht, mits de jongelieden zich zonder muziek en speelluif konden behelpen, om de zwakken in de gemeente geene ergernis te geven!» en zich de speelnooten met hare gelei-jonkers en met de andere jongelieden naar het ruim en ontredderd vertrek begaven, waar in de hoop op zulke uitspraak alles in stilte tot een onschuldig springpartijtje was bereid, gebruikte de bruidegom zijn stand en zijne strengere be-

gripen tot voorwendsels om zijn innerlijken weezin van alle luidruchtige vreugd op dezen dag meê te dekken, en zich in het rustigste hoekje van de huiskamer neder te zetten, in de hoop er alleen te blijven met zijne gepeinen — toen, eer zij zich mede in het dansgewoel liet rondvoeren (want noch haar jaren, noch haar stand gaven haar recht, zich daarvan te verschoonen) nam Maria even plaats aan zijne zijde en sprak met diepen ernst door een tintje weemoed verzacht :

»Zoo ik u gegriefd heb dezen morgen, vergeef het mij Hendrik; dat wat ik afgestaan heb, mocht ik niet meer behouden, het kwam *haar* toe.»

»Neen !» riep hij levendig, »het behoorde u, het was een pand der dankbaarheid, der vriendschap, het eenige ! u geschonken in die . . . beslissende ure, toen ik mijn wil gevangen had gegeven aan den uwen om daarmede te doen wat u oorbaar dacht.»

»Om daarmede te doen wat mijn plicht was, Hendrik, de uwe, als de mijne . . .» viel zij in met vastheid.

»Het zij !» hernam hij met een zucht, »maar sinds wij dien beiden vervuld hebben in alle stiptheid, zie ik niet waarom gij ook dit eenige behoeftet ten offer te brengen. . . .»

»Het moest zoo zijn, Hendrik, geloof mij. Het raadvermogen eener liefhebbende vrouwe is wonder fijn, zij had vermoedens . . . aarzelingen, die tot elken prijs moesten bekampt worden ; het gold hare rust . . . haar geluk . . .»

»Die beide zijn aan mij wel vertrouwd, dat weet gij, niet velen zouden gedaan hebben wat ik deed te harer wille . . . maar. . . .»

»Juist daarom voltooi uw groot en goed werk, 't geen ten halve gedaan, beter ware gelaten. Wees sterk, acht op u zelve en bedenk het, zoo zij tot het vermoeden komt dat hier een offer gebracht werd, is het nutteloos geworden, nutteloos niet slechts voor haar, maar dan wordt de stille smart die gij en ik te dragen hebben, verzaard met de verantwoordelijkheid van ons aller verloren levensgeluk ! laad die niet op u, neem exempel aan mijne handelwijze van dezen morgen, die u verstoord heeft . . . werp alle steenen des aanstoets manmoedig weg, ruk uit alle ergernisse en kweek zorgvuldig de teêre plante door uwe liefde . . . zoo niet . . . zij zal verkwijnen voor uwe oogen . . .»

»Zij zal leven en opbloeien! wees er zeker van, Maria. Gij zult tevreden zijn!» antwoordde hij met levendigheid, terwijl hij haar de hand drukte. Reeds had zij zich van hem afgewend, toen zij zich opnieuw tot hem keerde en hem zachtkens in-fluisterde: »acht gij een rondedansje met die overigen zooveel zondiger dan — uwe mijmeringen van daareven?»

En met dien harpoen in de borst liet zij hem aan zich zelven over. Een oogenblik bleef hij zitten, met de beide handen tegen het hoofd gedrukt; toen, als onder de ingeving van een plotse-ling besluit, stond hij haastig op en nam den weg naar de kamer waar men danste, om er ontvangen te worden met leven-dige toejuiching van de zijde der jongelieden en met een dank-baar glimlachje van zijne bruid, die juist haar Pater moest kiezen. Zij zou toch niet lang meer meêdoen. Het afloopen van zoo'n patertje gaf den bruidegom de gelegenheid om zijne bruid aan het gezelschap te ontschaken, en met haar naar Delft te rijden, waar zij ten huize van meester Nicolaas van Assendelft een paar weken zouden doorbrengen. Eer zij voor goed naar hun Waterlandsch dorpje trokken, werd de pastorie te Nootdorp nog eens door de echtgenooten bezocht. Adriana had toen ge-heel hare jeugdige luchthartigheid herkregeu; zij die niet veinzen kon voor eene zuster als de hare, roemde zich eene gelukkige, eene geliefde gade, prees de goedheid en voorkomende zorge van haar echtgenoot, spotte zelve met de dwaze inbeeldingen waardoor zij zich een oogenblik had laten verontrusten, en gaf aan elk die belang in haar stelde den indruk, dien de oude dominé van Oosterwijk onder woorden bracht met de bewering, »dat hij staande zijn veertigjarigen leeraarsdienst geen paartje had ingezegend dat beter samenvoegde dan zijn waardige kleinzoon Hendrik en zijne lieve kleindochter Adriana.» En Maria zich een oogenblik samen vindende met Hendrik, zeide tot dezen: »Ik zie 't u aan, wellieve broeder, gij zijt gelukkig bij 't geluk dat gijschenkt.»

»Zoo is het, Maria! zijt gij nu gerust en tevreden?»

»Ja Hendrik, ja! zóó is het goed.»

»En gij zelve, Maria?» vroeg hij met zachte meewarigheid.

»Ik! o! heb toch geene zorge voor mij,» hernam zij met een rustigen glimlach. »Ik heb mijne blijdschap in mij zelve . . . en voorts zoo heb ik mijne konste!»

Maar zou die innerlijke blijdschap nimmermeer verstoord worden? zou de kunst haar te allen tijde genoeg zijn? — dat waren vragen die de tijd alleen konde oplossen. Dat het volbrengen van hetgeen zij haar plicht achtte, haar *niet* zoo heel licht was gevallen, hebben wij reeds kunnen zien. Dat hier eene daad van zelfverloochening was volvoerd; dat er een verborgen kamp was gestreden; dat er een offer was gebracht op het huisaltaar der zusterlijke liefde, hebben wij begrepen. Maar om het gehalte van die daad, het smartelijke van dien kamp, de zwaarte van dat offer juist te kunnen waardeeren, moeten wij van hare betrekking tot Hendrik spreken, op andere wijze dan zij zelve het deed ter wille van hare zuster, in dat laatste onderhoud. Hare voorstelling was daarbij wat die zijn moest, vluchtig en ontwijkend, meer dan juist.

Wel was het waarheid, dat Hendrik het eerst tot de kunstenaressen was gekomen uit liefde voor de kunst, maar weldra had de belangwekkende jonkvrouw een indruk op hem gemaakt, zoo ernstig en diep, dat hij er al het omringende bij vergat, en dat hij Adriana, het zestienjarig kind, ternauwernood had opgemerkt.

Hoe kon het ook anders zijn? Wie ziet om naar de dichtgesloten rozeknop, waar de pas ontloken roos in hare eerste frischheid zich aan het oog vertoont?

Maar in Hendriks verbeelding was er een doorn aan die roos die hem voor hare aanraking deed terugschrikken. Om zonder beeldspraak te spreken: de jonker van Koningsveld stond hem in den weg, niet slechts als een hinderlijk mededinger, maar zelfs als een wiens wenschen verhooring te wachten hadden. Eer hij Maria ooit had gezien, had het gulgauwe gerucht reeds in Delft de mare verspreid, dat de adellijke jonkman, die van een schatrijken oom de eenige erfgenaam was, door de schoonheid en het talent der predikantsdochter aangetrokken, in vollen ernst naar hare hand dong en zich zoo te Leiden, waar hij heette te studeeren, als te Delft, waar hij inwoonde bij zijn oom, de airs gaf van een gelukkig pretendent; men had te dien tijde nog niet de gewoonte om eene verloving van den eersten dag af aan op de daken te verkondigen; een jaartje in stilte vrijen, al waren de verwanten ook half en half in 't geheim, werd

voegzaam geacht, vooral waar een jonkman zooals hier het geval was nog geen academischen graad had verworven of eenige positie in de maatschappij verkregen, die hem naar het oordeel der wereld recht gaf om eene vrouw te vragen. Ik beweer niet dat het tegendeel nooit plaats vond, maar behoorlijk werd het destijds in deftige kringen niet geacht. Daarbij was er nog veel wat Hendrik in zijne dwaling moest versterken. Vooreerst de vrijheid die de jonker van Koningsfeld nam, om in zijn vacantielijd bijna dagelijks zijn rijtoertje uit te strekken tot Nootdorp, waar hij op de pastorie werd ontvangen als ieder ander bezoeker, doch waar hij verlof tot intreden had in de schilderkamer als maar zeer weinigen. De oorzaak van die gunst was toch niet ver te zoeken. De baron van Koningsfeld, des jonkers oom, liet eene »pronkzaal" verbouwen in zijn prachtig huis, en had, door tusschenkomst van zijn neef, juffrouw Maria van Oosterwijk laten uitnoodigen om het schoorsteenstuk en de chassinetten boven de vleugeldeuren met schilderwerk van hare hand te versieren; eene bestelling, die de jonge kunstnares hoogst welkom was geweest. Zij was zelfs eens onder 't geleide van den jonker van Koningsfeld naar Delft gereden, om met den baron te raadplegen over de keuze harer sujetten, en zelve de zaal te bezichtigen om te oordeelen over de grootte der stukken en het licht waarin zij moesten geplaatst worden.

Dat de jonker daarna zijne bezoeken vrij geregeld herhaalde, hetzij om naar de vorderingen van het kunstwerk te vernemen, hetzij om der kunstnares de eene of andere boodschap van zijn oom over te brengen — wie het verwonderen kon, op de pastorie, waar men de verklaring van deze belangstelling meende te hebben, werd er niet eens over gedacht.

Maria werkte ijverig maar langzaam, verschilderde veel, was niet spoedig voldaan, had zich bovenal voorgesteld om bij dit belangrijk werk zich zelve te voldoen, en hoorde bijgevolg de vleiende lofspraken, de aardigheden, de uitroepingen van den jonker aan met een verstrooid oor, en zonder het oog van haar werk af te trekken. Ze zag dus niet zijne bliken die soms met zeer veel uitdrukking op haar gericht waren, en die naar zijn gevoelen de rechte waarde hadden moeten geven aan zijne beleefdheden. Daarbij was hij opgeruimd, niet van geest misdeeld,

had den lossen, wellevenden conversatietoon der voorname lieden van dien tijd, en als Maria naar hem luisterde, was het haar eene aangename verpoozing van den arbeid, en de uitingen van zijne geestdrift voor haar werk, of van »*tendre estime*» voor haar persoon, zóó zij ze een enkele maal aanhoorde en beantwoordde, waren voor haar niets dan de gewone complimenten van een hoofschon jonkman.

Maar dit alles kon Hendrik van Assendelft niet weten en zelfs niet terstond doorzien, toen hij het voor oogen had; dit laatste te minder daar hij de pastorie, de schilderkamer betrad met zijne vermeende voorkennis van Maria's aanstaande verbintenis met den jonker. Hetgeen intusschen niet belette dat hij zich zeer bijzonder voelde aangetrokken door de kunstnares niet slechts, maar zelfs door de vrouw. Hij die met aanbeveling van den Delftschen dominé van Oosterwijk de pastorie was binnengekomen, had behalve tot de schilderkamer ook toegang verkregen tot het studeervertrek, en werd op die wijze spoedig mede begrepen in het huiselijk leven van het gezin, in onderscheiding van den jonker, dien men niet als gast mede zag aanzitten, dien men bij een middagbezoek niet uitnoodigde om te »cortavonden», en die nooit een zaterdag overbleef om dominé zondags te hooren preeken! En het was juist in dien rustigen, gemeenzamen huiselijken kring dat Hendrik Maria leerde kennen en waardeeren, zooals hij het nimmer de kunstnares zou hebben gedaan. Haar eenvoud en hare kracht, haar stille godsdienstige zin, die een tint van ernst gaf aan de gulle vroolijkheid der jeugd, haar levendig vernuft dat nimmer kwetste, maar dat het dagelijksche leven zoutte en kruidde, dit alles in schoone harmonie met haar bevallig en belangwekkend uiterlijk, moest wel machtige aantrekkingskracht oefenen op een jonkman die door zijne zacht melancholische natuur eerder indrukkelijk dan zelfstandig, behoefte gevoelde aan vrouwelijke teederheid, wij zouden haast gezegd hebben aan vrouwelijke leiding; die op de academie weinig smaak had gevonden in de luidruchtige studentenpret, maar te meer op zijne kamer in zijne boeken had geleefd met en genoten van de voortbrengselen der poëzie en der letteren; wiens smaak en kunstgevoel meer waren ontwikkeld dan zijn conversatietoon, en die zich reeds als jonge-

ling meende te moeten bereiden voor den stand dien hij gekozen had, door afzondering van »de wereld», vergetende dat zekere gevaren meest van binnen komen, en dat de engste cirkel, dat de kluizenaarscel zelve er niet voor beveiligd. Hier, bij Maria, vond hij blijmoedigheid met vroomheid vereenigd en het streven der kunst geheiligd door christelijken zin; zulk eene jonkvrouw aan zijne zijde bij de toekomst die hem wachtte, scheen hem de verwezenlijking van zijn schoonste levensideaal, maar hij wist immers vooruit dat het nimmer werkelijkheid zou kunnen worden — en bijgevolg liet hij af er zich in te vermeiden, wacht mogelijk eene lezeres dat er zal volgen . . . helaas neen! een dieper neêrzien in 't menschelijk harte moet een andere conclusie aanwijzen. *Omdat* het toch altijd maar een droom blijven zou, liet hij er zich zoetelijk door voortwiegelen, en omdat die jonkvrouw voor een ander was bestemd, durfde hij haar met meer vrijmoedigheid naderen, met meer vertrouwelikheden toespreken, en zich rustiger aan 't genot van haar bijzijn overgeven, totdat hij bij zekere aanleiding met schrik en schaamte en smart moest ontdekken, dat onder 't mijmeren en droomen en dwepen, de gierenklauw van den hartstocht zich in zijne borst had vastgehaakt, en dat die niet meer zou uit te rukken zijn dan met pijnlijke wonden en onder bloedige tranen.

Een dartzel, loszinnig jonkman, een gewone wereldsche pronker, zelfs al ware hij geen verleider van beroep, zou de worsteling met dezen gierenklauw niet hebben beproefd, maar liever de worsteling aangevangen met de hindernissen die de bevrediging zijner hartstochtelijke wenschen in den weg stonden; doch een derzulken, wij duidden het reeds aan, was Hendrikus Jacobus van Assendelft niet; zijn geweten gaf hem een gansch anderen raad, en naar die stem luisterend nam hij het vast besluit ter zijde te gaan en den rampzaligen hartstocht, aan wiens kwellingen hij voortaan lijden zou, althans niet te voeden door schuldige zwakheid. Hij ving aan de Nootdorpsche pastorie te mijden met zooveel opzet als hij die eerst had gezocht.

De verplichting om zich voor te bereiden tot zijne promotie als doctor in de godgeleerdheid was hem eene welkome gelegenheid om Delft te verlaten. Het was immers onmogelijk dat hij zóó ver van Utrecht zijne dissertatie voltooiën kon!

Maar toen de dissertatie was afgedrukt en de doctorandus glorierijk zijn achtbaren titel had verworven, moest hij naar huis terugkeeren, moest hij zich ten huize van den ouden dominus van Oosterwijk vertoonen! De grijsaard liet zich ontvallen dat zijne verwaarloozing in de pastorie te Nootdorp was opgemerkt, zijn eigen vader verweet hem zijne onheuschheid in het verachteloozen eener bekendschap, die hem vroeger welaangenaam placht te zijn, en alzoo zwoeren de omstandigheden samen met de zwakheid der menschelijke natuur tegen den beteren wil, hetgeen tot uitkomst had, dat hij op zekeren dag den weg naar Nootdorp insloeg, zonderdat hij het zich zelven ernstig had afgevraagd wat hij er eigenlijk doen kwam. Gelukkig had hij zijne dissertatie bij zich gestoken, hetgeen tegenover dominé van Oosterwijk zijn terugkeeren zoowel als zijn wegblijven volkomen rechtvaardigde.

In de schilderkamer vond hij weer den hinderlijken van Koningsfeld, en diens tegenwoordigheid scheen ditmaal te meer beduidend, daar het schilderwerk voor de zaal van den baron was voltooid en afgeleverd.

In zijn zwierig fluweelen pronkgewaad, overladen met linten, strikken en kanten, omfladderde deze als een bonte vlinder, Maria, die lustig schilderde en hem liet praten en schertsen zooveel hij wilde, zonder op te merken, hoezeer de nieuw aangekomen bezoeker door deze vrijheden, deze gemeenzaamheid was teleurgesteld en geërgerd; maar 't geen hem innerlijk het meest bedroefde, was, dat zij dezen terugkeer, die hem zooveel aarzeling en zooveel zelfstrijd had gekost, tot welken hij niet was overgegaan zonder een compromis te sluiten met zijne consciëntie, dat deze terugkeer die voor hem zooveel zeide, voor haar geene de minste beteekenis scheen te hebben. Slechts even opziende had zij hem bij zijn binnentreden alleen met een stommen hoofdknik gegroet, en was daarop met zorg hare kleuren gaan mengen op haar palet, eene bezigheid, die geheel hare aandacht scheen te vorderen. Van Koningsfeld had intuschen de *honneurs* van het atelier opgehouden en niet verzuimd den nieuwen doctor met uitstekende hoffelijkheid geluk te wenschen en te complimenteeren met zijn academischen graad!

De ongelukkige theologant moest die vriendelikheden slikken

of ze hem smaakten, terwijl hij ze ondragelijk vond tot walgens toe. De schilderes kreeg toch eindelijk mededoogen, legde haar palet neêr en opstaande, reikte zij van Assendelft gulhartig de hand, en vroeg hem of hij niet dacht te reizen eer hij zich voor goed aan het kerkelijke ambt verbond?

»Dat hangt van omstandigheden af, mejuffer,» antwoordde hij droogjes, maar bij zich zelf sprak hij met bitterheid: »tot eenige welkomst jaagt ze mij weer weg. Dwaas! die ik was om toch te komen.»

»Zoudt gij meenen dat ik in de huiskamer overlast zou doen?» vroeg hij stijfjes.

»Dat wel niet,» was het antwoord, dat wat spotachtig klonk: »maar gij vindt er nicht Barbara alleen; mijne zuster is in den tuin om ooft te plukken, en gij zoudt van goede hulp kunnen zijn zoo gij — geen wel-waarde zeer geleerde waart... en de deftigheid van uw stand...»

»Die belet mij niet zoo goed jong te zijn als een ander,» hernam hij bits, »maar ik merk wel, het effen zwart mishaaft in de schilderkamer, daar moet het blinkende zijde wezen en rijk fluweel!» En met dien uitval, die hij nauwelijks had gedaan of hij voelde er schaamte over, liep hij heen, den tuin in, om, Adriana te vinden, die hem tegenkwam met een korfje vol geurige perziken en zelve bloosde als de schoonste van haar oogst, toen zij den jonkman gewaar werd en herkend had.

»Eilieve jonker Willem, wilt gij mij een dienst doen?» vroeg Maria, zoo ras Hendrik den rug gewend had.

»C'est mon sang, c'est ma vie! que j'offre à genoux!» neuriede Koningsfeld op de wijs van een bekend liedje.

»Zooveel is er niet noodig,» repliceerde Maria kort en koud, »allereerst dat gij uit mijn licht wilt gaan, vervolgens dat ge uw bezoek voor heden wilt bekorten. Ik heb te denken op eene nieuwe compositie, en heb daartoe behoefte alleen te zijn.»

»*Chère Belle*, gij hebt slechts te gebieden. Uw dienstwillige *serviteur* weet alleen van gehoorzamen, slechts ééne vraag: welke wesp heeft dien grasgroenen dominé gestoken, dat hij mij aanziet als een oorwurm?»

»Hebt gij dat dan niet begrepen, jonker! Hij benijdde u dat zwierige blauwfluweelen manteljtje met dat gouden boordsel!»

»Hij is voorwaar de eenige niet,» sprak de pronker zich zelve met welgevallen beziende, »'t is rechtstreeks uit Parijs gekomen en voor mij gemaakt bij den eersten kleêrmaker van het hof!»

»Begrijp eens!» riep Maria met ironieke verbazing, »maar nu . . . jonker . . .»

»Ik ga! aanbiddelijke muze, ik ga, ik late u aan de inspiraties van den god der konste . . .» en na herhaalde strijkaadjes die voor buigingen moesten gelden, wipte hij weg. Toen zij alleen was wierp Maria palet en penseelen met onwil van zich en bleef ineengedoken zitten op haar lage schildersbank, de ellebogen steunende op de knieën en het hoofd rustende in de handpalmen.

»Had hij 't kunnen weten! waarom mijn welkomst zoo koud was! had hij 't kunnen weten dat de spraak mij belemmerd werd in de keel, door het kloppen van 't harte . . .; had hij alles kunnen weten,» herhaalde ze dof en somber, »voor vast zou hij mij dien killen, vlijmenden blik gespaard hebben dien hij mij toewierp ten afscheid. Maar toch, 't is zóó beter!» hernam zij, zich reeds wat opheffende uit hare gebukte houding, »zonderdat, zou ik . . . ik zelve de hindernis kunnen zijn van datgene wat God geve, dat eenmaal moge gebeuren!»

Men ziet het dat de terugkomst van Hendrik voor Maria toch geene onverschillige gebeurtenis was geweest, maar integendeel eene die zeer sterke en te gelijk strijdige aandoeningen in haar opwekte. Dat komt omdat zij, hoe jong ook nog, reeds genoeg de gewoonte had van na te denken en met zich zelve te rekenen, om tot de erkenning te zijn gekomen dat deze jonkman in haar gevoelens van belangstelling en teedere genegenheid had opgewekt, zooals geen ander haar nog had ingeboezemd; haar, die gemeend had voor het leven genoeg te hebben aan de genietingen die de beoefening der kunst haar konden schenken. Die opmerking trof haar als eene pijnlijke verrassing, als eene teleurstelling, want van het oogenblik af dat zij zich kunstenaressen erkend zag, was het besluit in haar gerijpt, om zich geheel aan hare kunst te wijden, met een rustig harte en een vrijen geest; om hare onafhankelijkheid te bewaren en te handhaven met evenveel zorg als andere meisjes gebruikten om

die aan een echtgenoot te verliezen. Dat zij niet dacht te trouwen had zij nooit hardop gezegd, maar in 't binnenst van haar hart had zij dat besloten. Toen zij dat besluit nam was zij . . . achttien jaar, en, haar gebrek aan ervaring, aan menschenkennis, aan zelfkennis bleek juist daaruit. Want voorwaar, zij had geen hart om als een marmerbeeld of als een schilderend auto-maat door de wereld te gaan; alleen dat hart was te diep, haar gevoel te fijn, haar geest te kloek om met het alledaagsche tevreden te zijn, en tot hiertoe had zij niet dan oppervlakkige jongelieden leeren kennen, die haar geene hooge gedachte gaven van de Heeren der schepping. Wel had zij een enkele maal leden der Utrechtsche of Delftsche schildersbent bijgewoond, wier houding en toon zeer weinig geschikt waren om haar een oogenblik te doen weifelen in haar heimelijk voornemen. Het had dus geenszins de vuurproef doorgestaan en het bleek er werkelijk niet voor bestand toen Hendrik van Assendelft verscheen, en zonderdat zij eigenlijk wist waardoor of waarom juist hij dien indruk op haar maakte, die haar deed inzien dat het wijsheid is op zijn achttiende jaar geen plannen voor het leven vast te stellen, en die haar wel wat beschaamd en geërgerd over zich zelve, maar toch met geheime blijdschap deed erkennen dat zij zich geluk mocht wenschen hare stille gelofte niet voor eenig menschelijk oor te hebben uitgesproken, dan misschien eens eene enkele maal voor haar zusje. Maar Adriana was nog een kind, ja! toen Maria achttien jaar was, maar . . . de oudere vergat dat zij zelve intusschen haar twee-en-twintigste had bereikt, en dat het zusje in dien tijd ook vier jaar ouder was geworden. Zoo zij het een tijdlang had overzien, werd het haar toch herinnerd in den laatsten tijd. Want de opmerking die zij gemaakt had bij zich zelve, deed haar ook een meer gescherpten blik slaan op hare zuster, en toen . . . had zij met schrik en met smart de zekerheid gekregen dat hetgeen haar had getroffen ook — hare zuster had gewond; dat met de eerste komst van Hendrik van Assendelft in het vaderlijke huis voor beiden als een nieuw leven was opgegaan: het leven der liefde. Al was het nog onbewust en onbestemd, de vonk lag van nu aan in beider borst, en zou milde gloed van heil en vreugd kunnen worden of verterende vlamme, die

slechts smarte en verwoesting kon aanbrengen. Voor eene van beiden moest dit zoo zijn, tenzij eene van beiden zielskracht en zelfverloochening genoeg had om die vonk in de eigene borst te smoren tēn bate der geliefde zuster. En Maria wist reeds vooruit dat die eisch der zelfopoffering niet aan de jongere kon worden opgelegd. Adriana met haar levendigen hartstochtelijken aard, met haar zenuwachtig prikkelbaar gestel, die de kiem van de ziekte in zich omdroeg waaraan hare moeder een kwijnend leven had geleid, tot op haar vroegtijdigen dood! Adriana, de teêrste, de zwakste, zou niet bestand zijn om den zwaren plicht te volbrengen, waarover Maria zelve niet dan met huivering dacht, maar dien zij toch vastelijk besloten was op zich te nemen, zoo ras zij in de afwezendheid van Hendrik de eerste kenmerken der kwale die haar had aangedaan, bespeurde bij hare zuster.

Mogelijk, berekende zij, keerde Hendrik niet meer terug, of zóó hij keerde, kon het zijn op eene wijze die geen van beiden recht gaf in zijn vroeger vriendschapsbetoon iets anders te zien dan de voorbijgaande dankbaarheid voor eene gulhartige ontvangst. Eene geheime stem in haar binnenste fluisterde haar wel in, dat Hendrik van Assendelft niet tot die wufte jongelieden behoorde, die even lichtvaardig zijn in het bieden als wisselziek in het houden hunner vriendschapsblijken, en dat er in de zachte gemeenzaamheid met eerbied doormengd die hij haar had betoond, meer innigheid lag, en bijgevolg meer beteekenis, dan in de duizendwerf met losse achteloosheid herhaalde betuigingen van *tendresse* enz., die de jonker van Koningsfeld gewoon was te bezigen, zonderdat zij daarop de minste acht sloeg. Evenmin kon zij voor zich zelve verbergen, dat de gemeenzaamheid van Hendrik *haar* had gegolden, niet het meest, maar bij uitsluiting.

Adriana was een aankomend meisje, in haar groei, zwak, mager en klein, en met nog ongevormde trekken, wel met fijne bloesjes en lelieblankheid, maar toch niet dan de groene rozenknop, dien men overzien moest waar eene roos aan denzelfden stengel aanving zich in alle frisheid te ontplooien. Het is waar, met Adriana had Hendrik gespeeld en gestoeid, en meer dan eens was het hem gebeurd, in het kinderlijke gedartel, waartoe

zij hem uitteerde, haar een kusje te ontstelen, of waar zij hijgend van vermoeienis hem zelve had nagejaagd in tuin of veld, te eindigen met de wilde deerne op te vatten, en haar te dragen naar binnen in haar vaders grooten armstoel, waar zij dan tot penitentie kreeg rustig te blijven, totdat vader binnenkwam om er zelf bezit van te nemen. Maar dit alles bewees immers dat Adriana hem niets was dan een aardig kind, waarmee hij speelde als een ouder broeder, om het recht te hebben, zijne plaats te nemen in den familiekring naast de oudste zuster. Wat beteekende dit vrije vroolijke spel, bij den blik vol weemoed en teederheid dien hij op Maria sloeg — zonder een woord te uiten, of bij het enkele woord dat hij soms deze zeide, op een toon die Maria door de ziele drong en die wel zeker uit des harten diepte voortkwam!

Maar nu — Adriana, al wist zij het zelve nog niet wat het beteekende zeventien jaar te zijn, zou toch voelen dat zij niet straffeloos met vuur had gespeeld, en Maria raadde dat uit hare gansch veranderde stemming in het afwezen van Hendrik. Al de levendigheid, al de vroolijkheid harer zestien jaren scheen verzwonden. Eene matte kwijning, eene sombere zwaarmoedigheid verving hare vroegere luchthartigheid, en zij was zoo korzelig en prikkelbaar van humeur geworden, dat er àl de zachtmoedigheid en àl het geduld van Maria noodig was, om uitbarstingen te voorkomen. Dat Adriana niet lang leed met onbewustheid van de oorzaak harer kwaal, bleek uit de omstandigheid dat Hendriks naam nooit door haar werd genoemd, en geene vraag haar ontsnapte, geene gissing door haar werd opgeworpen over de vermoedelijke oorzaak van dit wegblijven, waarop men niet was voorbereid. Ook als dominé Van Oosterwijk zoo eens ter loops vragen mocht :

»Wat er toch haperde, dat men Hendrik Van Assendelft niet meer in de pastorie zag?»

En Maria met gevatheid antwoordde: »Wis heeft hij zijne studiën tot Utrecht hervat, en heeft nu voorshands geen tijd meer voor lustige uitstapjes», dan zag men daarentegen het blokje besterven op Adriana's wang, dan klaagde ze over hoofdpijn en vloog den tuin in, vanwaar ze dan niet zelden wederkwam in 't humeur van een kribbig kind, dat men het liefste speelgoed heeft ontnomen.

Het leven had haar nog nooit lasten te dragen gegeven, den eersten die haar werd opgelegd wist ze niet te tillen. Wat zou het zijn, als de allertzwaarste haar trof! Hendrik te zien keeren maar niet om haar . . . Zij was nu rijp genoeg om het verschil spoedig te onderkennen, en Maria, die met diepgaande onrust dacht aan den schok dien het haar zou kunnen toebrengen, nam van toen aan een kloek besluit waarnaar zij handelde bij hare eerste ontvangst van den jongen doctor, die dezen zoo kil op het hart was gevallen. Te liefelijker, te meer weldadig was hem dus die welke hem ten deel viel van de jongere. Niet gewoon zich zelve in iets te beheerschen of te verbergen, had zij hare blijde verrassing, hem weer te zien, niet verbloemd, zoomin als haar spijt en hare bevreemding dat hij de pastorie zoolang had kunnen vergeten, of . . . verachteloozen. Het scheelde niet veel of zij had hem gansch haar zoet geheim verraden onder den indruk der eerste blijdschap; ja, voor een meer ervaren man van de wereld zou dat geheim er reeds geen meer zijn geweest, toen zij, na met hem een half uurtje in den tuin te hebben rondgedoeld, hem ten laatste terugvoerde naar de huiskamer, niet meer als voorheen in kinderlijke vertrouwelijkheid hare hand in de zijne, maar zachtkens op zijn arm geleund, dien hij geboden had toen hij zag, dat zij in plaats van wild en luchtig door den tuin te draven, wat mat en wat langzaam aan zijne zijde ging!

Toen Maria tot het middagmaal het huisvertrek binnentrad, verwijderde Hendrik zich, »daar hij zijn woord had gegeven aan een vriend te Delft», maar hij vroeg verlof om zijn bezoek den volgenden dag te mogen hernieuwen, en het was tot Adriana dat hij zich wendde met die vraag!

Dominus van Oosterwijk antwoordde voor haar, met te zeggen, dat hij niet beter doen kon, mits hij het avondje er aanknoopte, en bij die afspraak bleef het. Alleen eer hij ging, wierp Hendrik nog ter sluiks een diepen, droeven blik op Maria, die den moed had hem te groeten met een rustig, gemeenzaam knikje, en te doen of zij niets had bemerkt, en of er niet eene pijnlijke wonde werd geslagen in haar hart als in het zijne.

Toen Hendrik den volgenden dag in de pastorie terugkeerde, werd hij het eerste begroet door de oude nicht Barbara, die hem

vertelde, dat Maria des morgens met den jonker van Koningsfeld naar Delft was gereden.

Het was Hendrik of hem een steen naar het hoofd werd geworpen.

Zoo kennelijk een opzet om hem te mijden! Kon het spijt zijn over de schijnbare achteloosheid haar betoond? Maar neen, neen, hoe kon hij een oogenblik zoo dwaas zijn te meenen dat hij voor iets gelden kon in het doen of het laten van Maria! Had zij niet haar hart gezet op dien jonker? Hij wist dat en hij had zich nog ingebeeld iets voor haar te beteekenen daarnevens! Waarom was hare welkomst zoo vreemd geweest? Hij was haar komen storen in een zoet gesprek met haar aanstaande! Waarom had zij hem daarna zoo koel gemeenzaam bejegend, schoon hij getracht had haar te krenken door zijn verwijtenden blik? Omdat zij aan haar jonker dacht en hem daarnevens geenlei opmerkzaamheid had waardig gekeurd. Hij was haar onverschillig, waarom zou zij boos op hem zijn!

Waarom vond hij haar nu niet? Zij bracht den dag door bij hare toekomstige familie! Hoe kon dit hem bevreemden, mocht het hem ergeren? Wie was hier dwaas en schuldig dan hij zelf, hij alleen. . . dus holden de redeneeringen van den jongen doctor voort, terwijl de radde tong van nicht Barbara hem meldde dat nicht Maria den nacht bij haar grootvader in de stad zou overbrengen. Zij had er kennissen te zien, bezoeken te ontvangen, en 't festijn bij den baron zou daartoe te laat afloopen, om met schik naar Nootdorp terug te keeren.

»Alzoo zal 't een festijn wezen?» viel Hendrik in met verstrooidheid.

»Een groot festijn zeker, de baron zou de nieuwe zaal inwijden.» Als Hendrik doorgedacht had, zou hij geraden hebben dat het hier de vraag was meer van de kunstenaar dan van de vrouw, en dat de voornamelijk alleen eene beleefdheid oefende jegens de eerste, door haar de zaal, die zij had helpen versieren, met haar werk in vollen luister te aanschouwen te geven; maar hierop dacht hij niet door in zijn argwaan, in zijne verkeerde voorstellingen verstrikt, ook toen de nicht vervolgde: »Ja! ja! in mijn tijd zou men een jong meisje, een dominé's dochter, zoo haar eigen weg niet hebben laten gaan, het breede

pad op met de groote lui, maar . . . neef van Oosterwijk geeft op niets acht dan op Grieksch en Latijn, en Maria zegt altijd dat de konste wat wils hebben moet! Nu zij is eene kloeke, welverstandige deerne, die weet wat zij wil, en die men niet licht verschalken zal, zooals die onnoozele lammetjens die wij waren in onzen tijd!"

»En is. . . Adriana meêgegaan naar dat festijn?" Met die vraag brak de jonge doctor haar gesnap af en zijne eigene smartelijke mijmeringen.

»Dat kan je denken! Neen, de familie laten ze er wel buiten," hernam Barbara, die dol graag als duġna hare nicht had verzeld.

»Adriana! het lieve kind, om toch ook eens vierdag te hebben, wil dat we heden te uwer welkomst goede sier zullen maken, en 't zou me geen wonder doen zoo zij heden voor 't eerst haar nieuwen zijden bouwen aantrok om haar klein feest eer aan te doen."

»Mis! Barbertje nicht!" viel het meisje in, dat stilletjes was binnengewipt . . . »ik ben in 't effen zwart zooals een predikantsdochter voegt," maar de kleine coquette wist wel wat zij deed, toen zij die gitzwarte wollen stoffe in ruime plooiën rondom hare fijne gestalte liet neêrvallen, waarbij hare lelieblankheid, haar teeder blosje, haar zacht blauw even zoo gracielijk als sprekend uitkwamen. Ze kon evenmin ontkennen dat zij zich getooid had voor het vriendenfeest dat zij vieren wilde, want de sierlijke lichtblauwe strikken die zij door de blonde haren had gewerkt, en menige andere kleine bijzonderheid waarmeê voor heden haar toilet was verrijkt, zouden tegen haar getuigd hebben.

»Ze kon ook niet minder doen," antwoordde zij blozend op de spottende aanmerking van Barbara, »als men een nieuwen doctor te gast had, vriend van hare zuster!"

»De vriendschap van mejuffer uwe zuster wordt mij voorwaar zoo breed niet uitgemeten," voegde Hendrik haar toe, zonder dat hij zelf recht wist waarom die bekentenis hem op dit oogenblik minder pijn kostte dan een half uur vroeger in de eenzaamheid, en waarom hij zulke haast maakte om eene mededeeling te doen, waarvan hij zelf in 't geheim hoopte, dat zij onwaar mocht bevonden worden.

Wij ook weten het niet recht, wij weten alleen dat het menschelijke hart onuitsprekelijk rijk is in vindingen om zich zelf te misleiden, dat het eene menigte plooiën heeft waarin allerlei, goed als kwaad, kan verborgen blijven voor het oog, totdat het er zich plotseling uit ontwikkelt, somtijds tot even groote verbazing van den eigenaar als van de toeschouwers.

Waarheid is, dat toen nicht Barbara haars ondanks de kamer verlaten moest om »de huiszorge” waar te nemen, de jongelieden zich in een druk en levendig gesprek verdiept hadden over — vriendschap en onverschilligheid, over behoefte aan sympathie en gemis er van; gesprek waarin Hendrik meer weekheid van hart en meer zwakheid toonde, dan met de bedachtzaamheid van zijn karakter en den ernst van zijn aanstaanden stand bestaanbaar kon zijn; waarin Adriana haar innigste hartsgeheim blootgaf met meer openheid, dan met voorzichtig beraad vereenigbaar was. Een gesprek met één woord, als men zoo iets een gesprek kan noemen, waarin Hendrik de zekerheid kreeg dat er een harte voor hem was gewonnen waarnaar hij niet had gevraagd, terwijl hij de zekerheid meende te hebben, dat het eenige waarnaar hij vroeg voor hem was verloren. Zijne zachte, liefhebbende natuur, eerder vrouwelijk week dan mannelijk vast, had behoefte aan liefde, aan troost voor een niet uitgesproken smart, aan balsem voor de schrijnende pijn der diepe geheime wonde. Tegenover de bittere gewaarwording niet dan hinderlijke derde te zijn in de schilderkamer, stond de zoete voldoening van zich gewenschte gast te weten in het huisvertrek, al te sprekend over, dan dat hij er zich niet door verlokken liet, aan te nemen wat hem hier als geboden werd, en dat hij ginds niet hopen kon te vinden, zonder al te nauwkeurig onderzoek te doen of hij in staat zou wezen terug te geven, wat hem zelve daarvoor gevraagd zoude worden. Zoo was die dag voor beiden beslissend, hoewel er niets werd vastgesteld, zelfs niets duidelijk werd uitgesproken. Dan, zoo ras Hendrik weer tot zich zelf inkeerde en met ontnuchterden blik terugzag op den tooverkring waarin hij zich had laten rondvoeren onder den invloed van het samenzijn met een allerlieft jong meisje dat hem trachtte te behagen, besepte hij dat hij niet het recht had, zich dikmaals op deze wijze te laten troosten

en afleiden zonder zijnerzijds een offer te brengen. Maar eer hij het bracht, wilde hij er Maria over spreken; dat was immers het natuurlijkste; de oudere zuster moest geraadpleegd worden hoe het stond met het harte der jongere, eer men deze eene beslissende vrage deed! Alsof hij zelf zich het antwoord van Adriana reeds niet had kunnen geven! Ditmaal vond hij een gul onthaal in de schilderkamer; ditmaal zag hij met innig welgevallen hoe Koningsfeld de plaats moest ruimen, na een fluisterend verzoek van Maria; ditmaal werd hij aangehoord met ernst en lankmoedigheid; ditmaal kreeg hij een antwoord zooals hij het wenschen moest . . . en dat hem toch in het diepste zijner ziel tot bittere teleurstelling was. Iets als hope was hem gebleven, dat er naar deze aanleiding eenige verklaring tusschen Maria en hem zoude plaats vinden en dan . . . ja! wat kon er dan al niet volgen, na zulke opheldering! Ongelukkig voor hem volgde er niets dan Maria's volkomen instemming met zijn plan. En niet vreemd: zij was voorbereid geweest op hetgeen hij bij haar kwam doen, daar zij zelve meer wist dan hij en als de vertrouwde van Adriana van nu aan de uitkomst wachtte die zij had gewild, en waartoe zij door hare gedragingen had medegewerkt. Zij kon berekenen wat er was omgegaan in Hendrik's hart, zij had vooruit gezien wat volgen moest, zij wilde haar offer niet ten halve brengen; van Assendelft vond haar gevat op alles. Zich zelve bewakende om geene zwakheid te verraden, zich verloochenende met eene rustige blijmoedigheid, die hem alle onzekerheid benam, van alle aarzeling onthief, rukte zij zich als het ware met beide handen uit zijn harte, om er voor de geliefde zuster plaats te maken. Zij vond den moed en de kracht om den jonkman den raad te geven het beslissend aanzoek te doen bij haar vader. Dominé van Oosterwijk was een van die zwaarwichtige geleerden, zooals het eind van de 17de en het begin der 18de eeuw ze bij menigte heeft opgeleverd, en die in de onze (gelukkig) al meer en meer zeldzaam zijn geworden, die minstens achttien van de vier-en-twintig uren aan hunne studiën wijden, en die in de overige zes nog blijven voortleven met de boeken die zij heeten verlaten te hebben. Vooral na den dood zijner vrouw had hij zich al meer en meer aan zijne

diepe en afgetrokken studiën overgegeven, het huisbestuur toevertrouwende aan de oude nicht, en zijne dochters overlatende aan elkander, wel verzekerd dat de oudere op zich zelve wist te staan en niet verzuimen zou over de jongere te waken . . . maar zelfs al had hij die gerustheid niet gehad, nog zou het hem aan opmerkzaamheid en schrandtheid ontbroken hebben om twee jonge meisjes te leiden. In de wereld der theologanten was hij bekend als een der eerste philologen van zijn tijd, iets wat onder ons gezegd zijne prediking des zondags noch meer duidelijk, noch bijzonder vruchtbaar maakte voor zijne hoorders. Maar in het gewone leven, in zijn huis, werd hij gehouden voor een goêlijk man, wiens hoogste eisch daarin bestond, dat men hem rustig op zijne kamer liet zitten, hem zoo laat mogelijk aan tafel riep, en zoo vroeg doenlijk van het avondeten liet opstaan, waarna hij opnieuw zijne studiën hervatte om er een goed deel van den nacht aan te wijden. Toch had hij zijne dochters hartelijk lief, zag somtijds uit zijne afgetrokkenheid gewekt, met innig welgevallen op Adriana's blozend gezichtje, toonde zekeren eigenaardigen vaders trots als hij Maria's »brave penseelkunst" hoorde roemen, maar was volkomen ongeschikt om van het liefdedrama dat rondom hem afgespeeld werd, het eerste woord te vatten, laat staan den draad te grijpen en te volgen. Hij toonde zich vergenoegd, maar zeer weinig verrast, toen Hendrik van Assendelft tot hem kwam met het voorstel om zijn schoonzoon te worden. »En wat zegt Maria daartoe? is zij wel getroost uwe vrouw te worden?" viel hij in, na met eenige verstrooidheid de inleiding tot het aanzoek te hebben aangehoord, die ook zeker niet zonder eenige verwarring was uitgesproken.

»Welwaarde heer! Adriana is hier de bedoelde," viel Hendrik in met eene gesmoorde verzuchting.

»Adriana! maar die is immers nog een kind, Hendrik! zal zij haar speelgoed laten liggen om op trouwen te denken?"

»Adriana is haar achttiende jaar ingetreden, welwaarde heer! en haar hart heeft gesproken, indien ik mij niet ganschelijk bedriege, te mijner gunste!"

»Achtien jaar! achttien jaar! wel, wel, wat de tijd omgaat, ik begon mijne vergelijking van deze beide Grieksche hand-

schriften toen zij acht jaar oud was, en ik ben nog niet zoo ver met mijne commentariën, dat ik er aan denken mag het werk ter perse te leggen, hoe kan er intusschen tien jaar verloop zijn . . . .”

»Bij noesten en volhardenden arbeid vergeet men de jaren te tellen,” hernam Hendrik met een flauw glimlachje, »uw waarde heeft er immers niet tegen dat het achttienjarige *kind* mijne bruid worde?”

»Voorwaar neen, als er daarmee twee gelukkig worden, doch Maria . . . hoe is het dan met Maria?” hervatte hij als iemand die zich moeite geeft om zijne herinneringen bijeen te verzamelen. Het scheen den man ongeloofelijk voor te komen, dat zijne kunstvaardige oudste dochter niet het eerst werd gevraagd.

»Maria! maar goede heer, die is immers al toegezegd!”

»Zoo meende ik, daar speelde me iets van in 't hoofd . . . .”

»Aan den jonker van Koningsveld, zoo ik mij niet bedriege,” ging Hendrik voort, die van deze gelegenheid gebruik wilde maken om een punt opgehelderd te zien, dat hem zelve zoozeer had gekweld.

»Als ze aan den jonker van Koningsveld is toegezegd dan . . . moet het zijn zonder mijn weten, want daarvan ligt me niets bij . . . . Het is echter mogelijk, Maria heeft er nogal het handje van om naar haar eigen hoofd te werk te gaan, en daar zij een goed schrander bolletje heeft, laat ik ze geworden, wel wetende dat ze met beleid en voorzichtigheid zal te rade gaan.”

»Ik hoop zoo!” hernam van Assendelft, de schouders ophalende; »zeker is het dat tot Delft de sprake gaat van hare verkeering, en dat zij zelve niets doet om dit gerucht tegen te spreken.”

»Wel dan! zoo zal ze zich in 't hoofd gezet hebben baronesse van Koningsfeld te worden,” sprak de kamergeleerde met een welgevallig lachje.

»Maar dan . . . dat andere dat u in het geheugen lag waarde heer?” vroeg Hendrik met zekeren drang, want als bij ingeving raadde hij, dat »dit andere” voor hem zelve zeer belangrijk kon zijn. Maar de oude heer had zich plotseling bezonnen; *als* hij aan de zaken van het gewone leven zijne aandacht wilde geven, was hij niet dommer dan een ander, en hij

begreep dat hetgeen hij op het punt was geweest uit te spreken, niet meer onbedacht moest worden gezegd.

»Over *dát andere*, Hendrik, komt het ons nu niet toe te spreken,” hernam hij ernstig. »Ik zal aan mijn vader tot Delft schrijven over uw aanzoek om Adriana, en ik onderstel dat meester Nicolaas van Assendelft wel eens spoedig naar Nootdorp zal komen om met mij te spreken. Tot zoolang, beste vriend, mijdt gij welstaanshalve de pastorie . . . schoon ik er niet tegen heb zoo gij Adriana wilt zeggen dat ik uw en haar geluk niet in den weg zal zijn.”

Maar Hendrik gevoelde zich na dit onderhoud niet genoeg *in 's reïne* met zich zelven, om zoo overhaast te zijn met die mededeeling aan het jonge meisje. Hij nam een vluchtig afscheid van haar, met iets verwards en verlegens in de houding, als had hij eene afwijzing ondergaan, en spoedde zich naar Delft terug om eene verklaring te hebben met zijn vader. Meester Nicolaas van Assendelft was een man van een rondborstig en openhartig karakter, die met achterdocht noch arglist wist te rekenen en wiens onkreukbare eerlijkheid en goede trouw alleen bij zijne Oud-Hollandsche koppigheid te vergelijken waren. Bij de eerste vraag die zijn zoon hem deed naar de vermoedelijke oorzaak van het quiproquo, dat er tusschen dominé van Oosterwijk en hem zelve had plaats gegrepen, viel meester Nicolaas in, dat deze verwarring zeer verschoonlijk was in den geleerden welwaarde, daar er werkelijk tusschen den ouden Delftschen predikant en hem zelve (meester Nicolaas) eene afspraak bestond, dat men de oudste kleindochter ten huwelijk zou geven aan zijn eenigen zoon, mits de jongelieden het onderling even goed eens konden worden als de oudere bloedverwanten; doch, sinds het tegendeel nu is gebleken, zie ik niet, waarom de jongere mij niet eene even welkome schoondochter zou zijn, als zij u de liefste is; bijgevolg zal ik, zooals dominé van Oosterwijk met alle recht verlangt, mij opmaken naar Nootdorp, morgen aan den dag.

»Eilieve vader! wees niet zoo gehaast wat ik u bidden mag,” smeekte Hendrik, wien het enkele denkbeeld dat Maria voor hem was bestemd geweest, en dat ze nog niet onherroepelijk aan een ander verbonden was, een wereld van gedachten en

gewaarwordingen opende, die hij niet onder woorden kon brengen voor zijn vader, dan door te zeggen :

»Hetgeen ik daar van u hoore, vereischt van mij rijper nadenken en beter beraad . . . .»

»Wat zijn dat voor woorden?» viel de vader in met zichtbare verontwaardiging. »Hebt gij u dan *niet* goed beraden, en *niet* rijpelijk nagedacht aler gij juffer Adriana van minne spraakt.»

»Ik heb haar niet van minne gesproken, beste vader ! maar zij, zij zelve heeft haar harte voor mij geopend, en daar ik vertwijfelde ooit de liefde van Maria te kunnen verwerven, liet ik mij verlokken den zoeten troost aan te nemen die er in gelegen is . . . . zich bemind te weten maar . . . . de liefste . . . . de liefste is zij mij niet.»

»Viezevazerijen !» viel de oude heer in met drift en ergernis. »Een meiske niet van minne spreken en toch haar harte aan nemen ; zich laten verlokken om troost te zoeken bij eene andere, dan de meest geliefde ! Op zulke spitsvondigheden versta ik mij niet en achte dat ook trekken, waarmede ik niet meende dat *mijn* zoon zoude omgaan . . . . Gij hebt het jawoord verkregen van de jongedochter zelve, de vader heeft uw aanzoek goedgunstig opgenomen, daar ontbreekt hier niet meer dan, dat ik als vader in alle forme de hand der juffer ga vragen, tot blijk van mijne toestemming, en dien stap zal ik doen, want ik zie niet hoe er na dit alles sprake kan zijn van aarzelen en overwegen ; ik zie hier maar één rechten weg en dien zal ik gaan ; gij moogt daarna doen wat gij oordeelt u te passen, maar ik acht mij verbonden, al zoudt gij dan ook meenen na dit alles in uw harte nog vrijheid behouden te hebben om te marren en te wankelen !»

»Verspeel niet in overijling het levensgeluk van uw eenigen zoon en . . . . van haar die gij meent te moeten voorstaan, vader !» viel Hendrik in, ernstig en vast ondanks den eerbied dien hij den grijsaard toedroeg. Vooreerst heb ik niet het jawoord van het meisje gevraagd, en zoo dominé van Oosterwijk niet al te voorbarig handelt, zal ze van mijn aanzoek nog niets hooren. Ik heb niet met haar, maar met hare zuster geraadpleegd, zij weet dus niets . . . .»

»Met hare zuster! met hare zuster, welnu! wat raadde die? . . .»

»Zij heeft mij aangemoedigd, ik kan het niet ontveinen,» hernam Hendrik mismoedig, want die ééne herinnering zette hem weer geheel terug in zijn vroegeren toestand van wanhoop aan Maria's genegenheid.

»Maar Hendrik! mijn arme jongen, hoe kunt gij dan nog eenigen twijfel voeden hoe zij jegens u gezind is, en wat doet het er dan toe, of een paar oude heeren zoo wat met elkaër overlegd hadden, sinds de principale personaadje, daarop geen »ja en adem» zegt! Heeft de minnedolheid dan gansch uw brein verward dat ge moed en hope scheidt uit zulke toezegging!»

»Gij hebt gelijk vader! maar al te zeer gelijk, ik ben een dwaas. . . .»

»En die op den weg was een schuldige wordschenner te worden,» viel de strenge oude man in.

»Maar toch wil ik Maria weerzien, eer het laatste beslissende woord in deze zaak wordt gesproken; ik wil het, vader! en een kort respijt van drie of vier dagen moet gij mij toestaan.»

»En Adriana?»

»Zoo zij iets vermoedt zal zij het er voor houden dat er nog zwarigheden bestaan die Maria moet helpen uit den weg ruimen, en, bij mijn trouwe zoo is het ook! Maria, Maria alleen moet in dezen uitspraak doen; aan hare beslissing zullen wij ons onderwerpen, en gij ook, vader, behoort die af te wachten.»

»Zoo zij het dan, weerbarstige stijfkop! laat de konstrijke juffer uwe Minerva zijn,» eindigde meester Nicolaas, den tegenstand moede.

Arme Maria! waar ze reeds zeker meende te zijn van de zegepraal, werd ze nogmaals tot nieuwen zelfstrijd geroepen!

Op verlangen van haar grootvader kwam zij voor een paar dagen naar Delft, en had opnieuw een onderhoud met Hendrik, die aanving haar te verklaren, dat hij rust moest hebben van de allerpijnlijkste bijgedachte die in hem opgewekt was door de ontdekking dat zij beiden voor elkaër bestemd waren geweest, terwijl hij hare zuster had gevraagd.

»Maar wat doet er dat toe?» gaf zij ten antwoord met een rustig gelaat. . . . »sinds het toch wel niet in mij zal opkomen om tegen uwe keuze te protesteeren. De afspraak onzer ouders was,

dat de partijen elkander zouden lijken, niet waar? . . . dat nu . . . is anders uitgevallen, het verheugt mij dat hun wensch toch niet geheel wordt teleurgesteld, daar gij alevel in onze familie komt en ik . . . zal daarom mijn *schoonbroeder* niet te minder welkom heeten . . . alleen ik weet dat ik den man, *wie hij ook ware, zou kunnen haten en verachten* die in het harte mijner zuster gevoelens en verwachtingen had opgewekt waaraan hij later zou verzuimen recht te doen. . . .”

»Een man die zich zelven bedrogen heeft, en later terugtreedt, om niet eene andere te misleiden, zou dan naar uw gevoelen . . . verachtelijk zijn?” vroeg Hendrik met pijnlijke gedwongenheid.

»Ik weet geen zachter naam voor eene handelwijze van die soort . . . .”

»Wie het ook zijn mocht die ze pleegde?”

»Dat spreekt wel vanzelf, waarom zou ik tweeërlei weegschaal gebruiken?”

»Gij spreekt zoo stout omdat gij voor u zelve wel gerust zijt op de getrouwheid van den jonker van Koningsfeld!”

»Ik zie niet hoe de getrouwheid of ongetrouwheid van dezen jongen edelman hier ter sprake kan komen. . . .”

»Maria! ik smeed u, zeg me de waarheid!” riep nu Hendrik, op eens uit de rol van koele *ironie* terugvallende tot den ouden, gullen toon der gemeenzame vriendschap, »ik smeed u, zeg het mij, wat is de jonker van Koningsfeld ú?”

»Een jonge konstliefhebber, de neef en zaakgelastigde van een voornaam heer die mij groote bestellingen heeft gedaan.”

»Ja! onder dat pretext zal hij tot u gekomen zijn, maar later, maar verder . . . .”

»Later is hij gebleven zooals hij gekomen was, een verder is er niet, noch zal er zijn.”

»En hier tot Delft heeft ieder den mond vol van ulieder verkeer, en wordt er gemompeld dat gij te zamen verloofd zoudt zijn?”

»Wat vermag men tegen het praten der lieden! Ik kan daar alleen op zeggen dat er niets van aan is.”

»Hij heeft zich dus nog niet verklaard. . . .”

»Als dat zoo ware, zoudt gij hem niet meer ten onzent zien. . . .”

»O dan, Maria, vergun mij met het recht van een vriend . . . .”

»Van een broeder!” verbeterde zij.

»U te waarschuwen dat die onbeduidende pronker buitenaf zoo te Delft als te Leiden de houding aanneemt alsof hij tot u in teedere betrekking stond, zulks dat ik, die niet aan u kan denken dan met al den eerbied waarop gij recht hebt, gelooven moest dat gij in 't geheim met hem verloofd waart . . . maar de wereld, de booze, lasterlijke, argwanende wereld, die deze snoeverijen hoort en uitlegt op hare wijze, wat zal *zij* zeggen als hier niet ten laatste de verwachte uitkomst volgt, sinds gij toch zijne hulde aanneemt. . . .»

»Voor zoover hij die brengt aan de kunstenaressen, laat ik hem geworden; waar hij die in volle ernst richtte aan de vrouw. . . .»

»Zou hij afgewezen worden?» vroeg hij levendig.

»Ik kan u daarop nu niet antwoorden, Hendrik!» sprak zij met eenige verlegenheid.

»Waarom toch niet? . . . .»

»Omdat ik mij al te zeer bekommer over het lot mijner zuster, om over het mijne na te denken. . . .»

»Wel dan! peins op uwe beslissing, want ik zal mijn vader verzoeken morgen zijn bezoek te brengen op Nootdorp om Adriana's hand te vragen.»

»Wees gedankt, Hendrik!» hernam Maria, hem de hare reikende met tranen in het oog. . . .

»Zoo is het wèl zeker, Maria, dat er niets, niets voor mij spreekt in uw hart?»

»Niet weinig! zusterlijke liefde voor den aanstaanden bruidegom mijner Adriana.»

»En verder, o! schenk mij uw vertrouwen.»

»De vaste wil om geheel onafhankelijk voor de kunst te leven.»

»Gij wilt dus niet van 't hijlik weten, in 't geheel?»

»Zoo ik blijf denken als nu, trouw ik nimmer.»

»Zoo kan ik met een gerusten geest mijn leven wijden aan . . . Adriana,» sprak Hendrik, en hij geloofde volkomen oprecht te zijn bij die betuiging.

Hij had immers zijne zekerheid dat Maria in geen geval de zijne had kunnen worden, de zekerheid dat er in haar harte niets voor hem sprak dan koele vriendschap en dankbaarheid voor de liefde die hij voornam te schenken aan hare zuster.

Maria ook meende te zegevieren, en van nu aan ontheven te zijn van allen tweestrijd. Hare onervarenheid moge haar ter verschooning strekken, maar beiden zouden het leeren dat zelf-bedrog en misleiding, met hoe nobel een doel ook gepleegd, zich te eenigen tijde wreken. Toch scheen alles nu in de beste orde te zijn.

Na het officieele bezoek van meester Nicolaas aan dominé van Oosterwijk werd in de beide familiën de nieuwmare verspreid dat Hendrik het jawoord had gekregen van Adriana, en tegen de gewoonte werd er meer ruchtbaarheid gegeven aan deze verloving dan gewoonlijk.

Tot een huwelijk zou het echter niet komen voordat de jonge doctor eene standplaats had gekregen, en om die te verwerven moest hij van tijd tot tijd zijne gaven hier en daar laten hooren.

De jonker van Koningsfeld kreeg verlof zijne bezoeken staken die hun pretext verloren hadden, maar de jonge edelman was der kunstnares toch zoo oprecht genegen, dat hij hare hand vroeg, om van nu aan geen voorwendsel meer noodig te hebben tot zijne bezoeken; dan hij werd hoffelijk doch met vastheid afgewezen, zoodat Maria van die zijde ruste had — of het ook de ruste van Hendrik bevorderde durfde zij hem niet meer vragen. Er zijn wonden die het best genezen als men er niet meer naar omziet, en de zijne achtte zij van die soort. Wat Adriana betreft, de strijd die rondom haar gestreden werden om harentwille, was over haar hoofd heengegaan zonder haar te beroeren. De enkele dagen van onzekerheid waren haar alleen wat pijnlijk geweest, maar de lichte kwelling was ras vergeten, toen Hendrik haar door haar en zijn vader werd voorgesteld als haar bruidegom. Meer van eene levendige natuur dan van een diep nadenkend gemoed, was zij voldaan met de uiterlijke blijken van genegenheid en opmerkzaamheid, die haar aanstaande niet verzuimde haar te bewijzen. Hare argeloosheid, hare kinderlijke tegemoetkoming en zijn goede wil om haar gelukkig te maken, uit dankbaarheid voor die liefde die zij hem zo geheel vrijwillig had geschonken, maakten het dezen niet al te zwaar om de zoete misleiding jegens haar te plegen en de rol te spelen van een gelukkig minnaar, terwijl hij in het diepste van zijn hart eene ongelukkige liefde had te verbergen.

Toch is de uitspraak: »*that love can be not long time concealed where it is, not feigned, where it is not!*» maar al te waar, en zoo bleef er ook altijd gevaar voor de ontdekking dezer pijnlijke haltheid. Ook de meest naieve vrouw raadt soms als bij intuïtie dat zij *pis-aller* is, en de overmaat van voorzorg zelve die men gebruikt om haar gevoel te sparen, kan juist wleens de fijne voelhoorns aanstoot geven. Maria, altijd bezielde door de vrees Adriana's gulden droom van liefde te storen, meende verplicht te zijn, niet slechts de strengste waakzaamheid te oefenen over zich zelve, maar ook tot de uiterste omzichtigheid in hare houding jegens Hendrik, eene houding te veel in strijd met hare gewone gulle, opene wijze van zijn en met de bekende beslistheid harer gedragingen, om hem zelve niet wat vreemd te schijnen en zijne opmerkzaamheid gaande te maken; zij had hem verklaard, dat hij nimmer anders dan broederlijke genegenheid bij haar zou te winnen hebben — waarom meed zij dan alle gemeenzame toenadering, waarom betoonde zij hem dan geen zusterlijk vertrouwen? Hij ving aan het zich af te vragen, hij ving aan haar opmerkzaam gade te slaan. En zoo kon hij tot de ontdekking komen, dat zij een strijd had te voeren, denzelfden die hij had te kampen! En in het dagelijksch gezellig verkeer, in den kleinen huiselijken kring, waarin Hendrik nu reeds als een lid werd beschouwd, kon dit dubbele geheim zoo heel licht verraden worden, door eenige aanleiding waarop niemand had kunnen verdacht zijn! Één onbewaakt oogenblik en het was gedaan met Adriana's illusie, met alle huiselijke vreugd en vrede, met het lichamelijk welzijn zelfs der teêre jonkvrouw, wier gezondheid altijd aan een zwakken draad scheen te hangen. Gelukkig voor allen, hoezeer Adriana het ook pruilend ontkende, was het dat Hendrik zich verplicht vond tot veelvuldige, langdurige verwijdering. Dan eens hier, dan eens ginds in den lande opgeroepen om te prediken ter verkrijging van eene standplaats, was hij soms weken lang zonder Nootdorp te kunnen bezoeken, en in een brief valt het zoo licht te zeggen wat het harte niet ten volle meêspreekt, of te zwijgen wat de blik zoo licht zou verraden hebben. De brieven van Hendrik waren de vreugd van Adriana, en de hare waren zoozeer de uitdrukking van hare teedere, reine liefde, zoo eenvoud-

dig en zoo natuurlijk, dat Hendrik er zich door bewogen vond in vollen ernst naar eene standplaats te verlangen om dat lieve kind, als zijn vrouwtje in zijne eigene pastorie te zien leven en zweven. Dat tijdpunt scheen welhaast niet ver meer af. Nadat hij eenigen tijd in het kleine Waterlandsche dorpje Uitdam den dienst had waargenomen voor den bejaarden predikant, nam deze zijn emeritaat, en er was alle kans dat de jonge van Assendelft zijn opvolger zou zijn, hoewel de gewone vorm bij eene beroeping gebruikelijk in acht moest worden genomen.

Met die verwachting reisde hij naar Zuid-Holland terug, terwijl andere proponenten de toegezegde predikbeurten vervulden. Zonder zich te Delft op te houden, trok hij naar Nootdorp, waar hij blijven zoude om den verjaardag van Adriana mede te vieren; maar reeds bij zijne aankomst klaagde hij over zware hoofdpijn en deed het mogelijke om eene onbeschrijfelijke matheid en lusteloosheid te overwinnen, en op rekening te schuiven van de vermoeienis der reize, die werkelijk zeer hare lasten en bezwaren had, in het vroege voorjaar bij nog niet geheel ontdoode vaarten en jammerlijk slechte wegen.

Adriana die zich zulk een feest had gemaakt van dit wederzien, onder zoo blijde vooruitzichten; Adriana, die Hendrik's oplettendheid om terug te zijn op Nootdorp bij haar achttiende verjaarfest, dat des anderen daags zou plaats hebben, zoozeer waardeerde, was bitter teleurgesteld, haar geliefde zoo strak en zoo stug te vinden bij het eerste ontmoeten; maar zijne bleekheid, later door koortsgloed afgewisseld, de kennelijke moeite die hij had om het hoofd op te houden en te antwoorden op de menigte vragen waarmee zij hem bestormde, maakten het welhaast niet meer twijfelachtig dat hij leed, en toen braken de smartelijke tranen los, waarin zij hare onrust en teleurstelling lucht gaf. Maria daarentegen deed het mogelijke om zich uiterlijk kalm te toonen en hare zuster te bemoedigen, terwijl hare bekommering misschien te dieper ging naarmate zij die beter wist te verbergen. Dat er oorzaak was voor bezorgdheid bleek den volgenden morgen.

Van Assendelft was niet bij machte op te staan. Zekere onheils spellende ziekteverschijnselen vertoonden zich, de dorpschirurg werd geroepen en had de goede trouw te verklaren

dat het geval niet van zijne competentie was, en dat men een geneesheer uit Delft moest laten komen. Met denzelfden bode werd meester Nicolaas onderricht van den toestand zijns zoons. De dokter gaf na een ernstig onderzoek te kennen dat hier eene gevaarlijke besmettelijke ziekte te voorzien was, en raadde dat men elk uit de pastorie zoude verwijderen die er gemist konde worden en reden had er voor te vreezen. De waarschuwing bleek niet ijdel. Des anderen daags vertoonde zich de kinderziekte, die vreeselijke bezoeking, de schrik van al wat jong en schoon was in de eeuw die Jenners uitvinding voorafging, die, waar ze het leven harer slachtoffers niet altijd sloopte, toch meestal eindigde met hun de uiterlijke bevalligheid te rooven.

De sprake ging, en er waren voorbeelden die deze traditie hielpen vestigen, dat reeds het aanzien van zulk een lijder in zeker noodlottig tijdperk der ziekte haar konde overbrengen op personen van zwakke zenuwen en een aandoenlijk gestel; Adriana, het weeke kind, zoo ontvankelijk voor indrukken, mocht aan zulk een schouwspel, mocht aan de gevaren der besmetting niet gewaagd worden, en zij werd dus door al de leden der familie te zamen gedwongen om in het huis van haar aanstaanden schoonvader tot Delft de wijk te nemen, daar de patiënt niet vervoerbaar was en dus in de pastorie moest verzorgd worden. Meester Nicolaas, hoe het hem smartte zijn eenig kind in dezen toestand te verlaten, werd door zijn ambtsplicht naar Delft teruggeroepen. Bijgestaan door nicht Barbara, die de ziekte reeds had doorgestaan, hetgeen tot haar spijt maar al te duidelijk zichtbaar was, nam Maria de verpleging op zich van haar zusters verloofde. Dominé van Oosterwijk maakte wel eenige bedenking, dat zijne oudste dochter, die toch ook nog in den bloei harer jeugd was, zich zoude wijden aan zulke gevaarlijke taak, maar deze wist zijne bezwaren zegevierend te bestrijden: zij vreesde de ziekte niet, in zulk geval was het gevaar der overbrenging verminderd. Zij had daarenboven niet zooveel zwak op uiterlijk schoon, en had meer dan dit veil voor het geluk harer zuster, dat immers afhing van het leven en de herstelling van haar geliefde, en dit weder grootelijks, naast den zegen Gods, van eene goede verpleging, die men aan de

goedhartige nicht Barbara toch niet alleen konde overlaten." De redeneeringen zijner dochter deden op den goëlijken geleerde hare gewone uitwerking; hij liet af ze te bestrijden en liet haar doen naar welgevallen, en zoo sloeg dan de kunstenaar in de ziekenkamer haar zetel op en oefende het edele ambt van ziekenoppasster; zij oefende het met onverpoosde zorg, met nimmer feilende waakzaamheid, met den gemoedelijken ernst en de rustige waardigheid eener geestelijke zuster die zich aan God heeft gewijd tot zulk eene taak. Altijd zachtmoedig en nimmer week, altijd geduldig en nimmer zwak, zonder weerzin voor de zwaarste en laagste diensten, en te gelijk met de kalme grootheid eener echte Christin, het stillende of het opwekkende woord der vertroosting op de lippen, een woord dat zijne kracht had omdat het uit het harte kwam! Wat Maria aan dat ziekbed voelde, wat zij daar leed, hoe zij daar bad, is het wel noodig dat alles te ontleden en weer te geven? Iedere vrouw die liefgehad heeft, die geleden heeft door het harte kan het zich denken. Ieder man, die de liefde eener vrouw heeft genoten en hare trouwe heeft ervaren, kan het raden! Die trouwe zorg werd beloond, die gebeden werden verhoord. Hendrik van Assendelft stond de vreeselijke krankte zegevierend door, en verrees van het ziekbed nog wel als een zwakke hulpbehoevende patiënt, maar toch als een herstellende. Nog altijd werd op raad van den dokter Adriana in verwijdering gehouden; en Maria zelve wilde niet dat het zwakke, teérgevoelige meisje haar verloofde zou weêrzien voordat de merkteekenen der doorgestane ziekte een minder onbehagelijk karakter hadden verkregen. Daar was goede hoop dat ze zelfs, waar ze niet ten eenemale verdwenen, met den tijd toch aan de geregeldheid der trekken niet schaden zouden. De merkteekenen waren weinige en de gelatenheid waarmede Hendrik zich aan de lasten van zijn toestand onderworpen had onder Maria's zacht vermaan, had medegewerkt om ze niet te verergeren. Een litteken of wat op een mannelijk gelaat zou dat niet al te veel ontsieren in de oogen eener liefhebbende bruid, die geen zoo flauw ijdeltuitje was om alleen naar het aanschouwen der oogen haar geliefde te waardeeren.

Maria althans had bij zich zelve de ondervinding gemaakt dat zij het uiterlijk schoon bij Hendrik kon missen, en dat zijn

fijn gevoel, zijn zachtmoedige geest, zijn ernstige en blijmoedige vroomheid hem eene beminnenswaardigheid gaven, waarbij alle uitwendig schoon nutteloos werd. En Hendrik had in den loop van zijne ziekte en onder de koesterende zorg harer verpleging eene ontdekking gedaan, die hem met onbeschrijfelijke gewaarwordingen van weemoedige vreugde vervulde — de ontdekking: dat Maria hem liefhad! — liefhad, niet als eene zuster van barmhartigheid het voorwerp harer verplichte zorg, niet als de aanstaande schoonzuster, die den verloofde eener zuster be- waakt met al de zorgvuldige trouwe eener bloedverwante; maar als eene vriendin, die nog wat anders had geschonken dan haar tijd, nog wat anders voor hem had willen offeren dan haar eigene gezondheid en leven die zij in de waagschaal stelde: als de liefhebbende jonkvrouw, die hem haar hart had geschonken!

Hoe was Hendrik tot de ontdekking gekomen van deze waarheid, die Maria met al de getrouwheid aan hetgeen zij haar duursten plicht achtte, had willen verbergen? Had zij onder de zielsangsten voor zijn levensbehoud somwijlen de waakzaamheid vergeten, had zij door vurige blijdschap over zijne redding overweldigd zich zelve verraden? Hendrik had de kieschheid en de zelfbeheersching gehad, het haar niet in denzelfden oogenblik te doen opmerken dat hij haar geheim als op heeterdaad had betrapt; mogelijk ook was het een reeks van kleine bijzonderheden, door hem opgemerkt met den gescherpten blik van den zieke die niets te doen heeft, en wiens vermogens als ver- fijnd zijn, die hem deze gewisheid had gegeven; zeker is het dat hij door één woord of één blik eenmaal op het spoor ge- bracht, al heel gemakkelijk den geleidraad vond om tot in de diepten haars harten den weg te vinden. Hoe dat ook zij, sinds hij, opgerezen van het ziekbed, nu meer nog haar gezelschap noodig had, dan hare hulpe te ieder stond, begon zij meer spaarzaam te worden met hare tegenwoordigheid in de zieken- kamer, en gaf zoo van tijd tot tijd te kennen dat zij hare taak nu voltooid achtte en met ernst aan het hervatten van haar schilderwerk dacht. Eens toen zij er met zekeren nadruk op terugkwam, sprak hij smeekend: »Ach! blijf me nog de vreugd van uw bijzijn schenken tot ik mij begeven mag in den kring

van 't gezin; laat me niet oyer aan mijne eigene mijmeringen in dit somber ziekenvertrek". . . .

»Maar het is geen ziekenvertrek meer, Hendrik! 't is de kamer van een herstellende, God zij geprezen, en gij moogt het hier niet somber vinden . . . waar wij met het licht van allerlei troost en van 's Heeren hulp zijn verkwikt geworden.»

»Neen, in trouwe! somber is het mij hier niet, sinds het liefelijkst licht mij is opgegaan juist in de donkerheid van deze kamer,» sprak Hendrik met eene zachte, gesmoorde stem en als bij zich zelve; »maar toch, wellieve verzorgster,» vervolgde hij luid en tot haar gericht, »gij kunt uw werk hier nog niet afgedaan achten, voor ik zelf dit vertrek verlaten mag . . . . de eenzaamheid . . . . de verveling zijn lastige kwalen en ze werken eene herstelling gansch niet in de hand. . . .»

»Wat zegt u de eenzaamheid en hoe kunt ge verveling vreezen! Gij hebt uwe eigene rijke gedachten . . . . gij kunt u voorbereiden op de stichting uwer toekomstige gemeente — gij kunt des noodig u bezinnen op uwe intreêpreek, daar de beroepsbrief van Uitdam in uwe ziekte is aangekomen.»

»Ik ben heden niet in de stemming om over mijne roeping en werk te peinen, lang en diep doordenken vermoeit mij nog al te zeer — en daarbij komt nog dat gij mij wreedelijk speent van het gebruik mijner boeken. . . .»

»De dokter heeft zoo ernstig aanbevolen, dat men uwe oogen zoude sparen. . . .»

»Ook onderwerp ik mij in alle gedweehed — maar ik vrage u, wat rest dan een zwakken herstellende . . . . zoo niet wat heusche vriendenkout . . . . zijt gij mij die niet schuldig, zijt gij mij niet wat vergoeding schuldig, Maria? voor dit gemis en . . . . voor meer . . . . en terwijl hij dat laatste zacht maar met zekere ongewone klem uitsprak, zag hij haar met teederen, vorschenden blik in de oogen, zoodat zij die neêrsloeg en het hoofd afwendde, en in zekere verwarring antwoordde: wat bedoelt gij daarmede . . . ? wat zoude ik u schuldig zijn, zijt gij, gij zelf niet wat veeleischend, van mij te vergen dat ik mij langer dan strikt noodig is, zal onthouden van de oefening mijner zeer geliefde konste?»

»Zou het u waarlijk zulk een groot offer zijn, die oefening

nog wat te verachteloozen, ter liefde van mij... om met mij samen te blijven . . . .?" vroeg hij, hare hand vattende, weer op dien zachten, doordringenden toon, en nogmaals den vorschenden blik op haar vestigend — waaraan zij tevergeefs trachtte te ontkomen; evenmin was het in hare macht den diepen blos te weren die haar gelaat overdekte.

»Maar Hendrik . . . . Hendrik . . . . wat is u . . . . wat meent gij . . . .?» stamelde zij, in toenemende verlegenheid, maar toch trachtte zij hare hand niet los te rukken uit de zijne, toch bleef zij als door eene zoete bedwelming overmeesterd voor hem staan. Maanden lang had zij zich zelve met onverpoosde volharding bewaakt, had oog en tong in strenge tucht gehouden, om door blik noch woord het wichtig geheim harer ziele te verraden; en nu, waar ze meende met allen strijd, met alle gevaar te hebben afgedaan, waar ze zich zoo zeker achtte van de overwinning, dat zij den vijand niet meer had meêgeteld, daar veraste hij haar op eens met een aanval, te meer geducht daar zij er zich niet op had kunnen wapenen.

»Ik geloove het, Maria,» ging Hendrik voort, »dat gij uwe konste zeer liefhebt, maar zij is toch niet alleenheerscheresse in uw hart, dat daarbenevens geen ander, geen zachter gevoel zoude schuilen. . . .»

»Zoo is het ook Hendrik,» viel zij in met gevatheid, »ik gevoel de teêrste liefde voor mijne zuster. . . .»

»Ja! gij hebt uwe zuster wèl lief, Maria, liever dan u zelve,» hernam hij ernstig, en bijna op een toon van verwijt.

»En die liefde is proefhoudend, Hendrik, gij kunt er staat op maken!» hernam zij met eene vastheid die bijkans dreigend klonk, terwijl zij hem hare hand onttrok zonderdat hij er zich tegen stelde.

»Ja! gij hebt er de proef reeds van geleverd. Gij hebt haar een offer gebracht dat . . . .»

»Elke andere in mijne plaats had dat willen brengen,» viel zij in en vervolgde met gejaagdheid, als wilde zij hem en zich zelve verbijsteren door haar spreken: »kon zij u oppassen? Kon haar teeder gestel gewaagd worden aan de vermoeienissen van zulke verpleging, aan de schokkende aandoeningen die . . . .»

»Van dit alles spreke ik niet,» hernam hij, »ik bedoele

een ander offer daarvan het vermoeden bij mij opgekomen is, en daaraf ik zekerheid wil hebben, nu in deze ure; daarom zeg het mij, Maria, gold die zorg, die trouwe, die teêrheid mij bewezen, mij zelve of simpellijk den verloofde van Adriana?"

»Dat alles gold den man die aan mijne zuster voor het leven verbonden is en die haar gelukkig zal maken," gaf zij ten antwoord met eene rassche, weifelende stem en zonder hem aan te zien.

»Zijt gij daar *zeker* van, Maria?" vroeg hij op een toon van *ironie*, niet ongelijk aan het »*are you sure of that?*" van Othello.

»Ja Hendrik," hernam zij met afgewend gelaat, »want ik heb te veel achting voor u om te gelooven . . . ."

»Dat ik op eenige wijze mijne wrake zoude nemen van de misleiding door u aan mij gepleegd . . . ."

»Misleiding! Hendrik! Hendrik! noemt gij dus het pijnlijkste, het zuiverste offer dat er door eene vrouw kon gebracht worden!" riep zij in tranen uitbarstende.

»Gij hadt er geen recht toe het *dus* te brengen, Maria! het stond niet aan u te beschikken, gij, gij alleen over hetgeen ons beider was, al dacht ge de vrijheid te hebben u zelve geweld en smarte aan te doen. Hadt ge niet ook te rekenen met mijn harte, met de foltering, die mij daarmede werden opgelegd, met het levensgeluk dat mij werd geroofd?" klaagde hij met meer bitterheid dan men het van den zachten, lijdenden jonkman zou gewacht hebben; ook viel zij in op smeehenden toon:

»Zwijg, Hendrik! ai zwijg! ik kan dit spreken van u niet aanhooren . . . . indien gij wist . . . ."

Maar hij ging voort onder het snerpnd gevoel zijner smarte, zijner berooving: »Maria! Maria! waarom hebt gij mij, waarom hebt gij u zelve dat gedaan?"

»Het was om bestwil, Hendrik," bracht zij snikkende uit, »ik dacht dat God het wilde, ik meende dat ik, die de sterkere was, voor de zwakkere moest lijden, en dien zwaren last dragen, waaronder dat teêre, jeugdige kind zekerlijk zou bezwijken . . . ."

»Dat is nog de vraag . . . . zoo gij mij niet van u gestooten had, als met opzet om mij aan hare zijde te voeren; zoo gij hare inbeelding niet had gevoed en mij tot wanhoop gebracht opdat ik troost mocht zoeken waar het u oorbaar dacht, — mij

dunkt in 't harte van dat jeugdige kind zou die liefdevlamme niet zijn ontvonkt voor den jonkman die nooit anders dan kinderspel met haar dreef! Zonder u zou zij niet aan mij gedacht hebben anders dan een ouderen broeder . . . ."

»Neen, Hendrik, zeg dat niet . . . . zij had hart en zinnen op u gezet . . . . alear ik het gissen kon, en zij zou troosteloos haar jeugdige leven hebben vertreurd tot aan een ontijdig graf! Ik, ik wist dat ik leven kon, al ware het met een angel in 't harte. . . ."

»Maar, *ik wil niet* dat het uwe zal bloeden onder dezen prikkel!" riep hij hartstochtelijk, en wilde hare hand vatten. Zij trad terug.

»Uw wil alleen volstaat hier niet, Hendrik!" sprak zij met vastheid; nu de schokkende uitbarsting was doorgestaan, hernam zij hare kracht. »Ik zal nimmer, nimmer de opvolgster mijner zuster zijn in uw harte, mij dunkt dit moest gij van mij weten."

»Gij kunt weten van *mij* dat het mijne u het eerst heeft behoord, en bij dat offer dat gij u zelve met zooveel geestdrift hebt opgelegd, hebt gij verzuimd te vragen of ik er mij toe zou leenen. . . ."

»Vrijwillig hebt gij het helpen voltooiën. . . ."

»Weet gij hoe ik er toe geperst werd, door welke bitterheid des harten tegen u, door welke troosteloze dofheid der ziele, die gij voor kalmte naamt, en die niets was dan afmatting. . . .? Hebt gij ze geteld, de brandende tranen die mij langs de wangen zijn gegleden? Weet ge ook welke zuchten ik in deze borst heb moeten smoren eer ik er toe kwam om aan de teederheid van eene andere stilling te vragen voor de smarten waartoe gij mij had veroordeeld? Geloof ge werkelijk het geluk uwer zuster wèl verzekerd door de martelingen die gij mij hebt doen ondergaan. . . ."

»O! ik had alles alleen willen lijden!" riep zij smartelijk, »maar sinds het niet heeft kunnen zijn, wil vergeven Hendrik, ik kon niet anders, en als gij mij hebt liefgehad, als er nog iets voor mij spreekt in uw harte, als gij acht mij eenige dankbaarheid schuldig te zijn voor de trouwe aan u, aan u zelve, *om u zelve* door mij betoond, zoo neem uw deel aan mijn lijden,

uw deel ook aan mijn offer, en bewijs mij uwe liefde, in liefde aan mijne Adriana . . .”

»Het zal zijn zooals gij wilt, Maria! wees getroost, wees gerustgesteld. Ik zal uwe zuster liefhebben zooals gij begeerd hebt. Ik ben haar trouw, ik ben haar dankbaarheid schuldig, en ik zal die schuld niet onvoldaan laten; maar toch, het is goed dat het ziekbed mij den sleutel heeft gegeven tot het geheim van uw offer en . . . . van uwe liefde . . . . Neen, Maria! schrik niet zoo schuchter terug voor dat woord. Uitgesproken, nu, in deze ure, strekt het ter verlichting voor u, ter vergoeding voor mij, tot versterking van ons beiden; wij weten nu wie wij in elkander hebben te zien, wij weten nu wat wij samen hebben te bestrijden. De twijfel, de aarzeling, de onzekerheid, zouden mij duizende martelingen hebben bereid, duizende vragen op de tong gelegd, en al ware het u gegeven geweest, tot den einde toe u zelve voor mij te verbergen, mijne rust, het geluk van Adriana ware er niet beter door verzekerd, dan nu door hetgeen gij zelve uwe zwakheid zult noemen; zwakheid die ik zegen, en die ons allen te bate komt; wat de zieke nu heeft geraden ware den gezonde mogelijk levenslang verborgen gebleven . . . . maar indien niet, indien het versmadede gevoel, de verborgen hartstocht zich te eenigen tijd, te laat! had gewroken door eenige uitbarsting in een onbewaakt oogenblik, dan ware ons aller rust, het levensgeluk uwer zuster een onherstelbare schok toegebracht, die nu is voorgekomen.”

»Dat is een goed woord van u, Hendrik!” hernam zij veruimd, »en dat sluit voor mij de belofte in, dat gij mijne zwakheid van deze ure of van welke andere ook waarin ik mij zelve verried, nimmermeer zult gedenken . . . .”

»Integendeel, ik zal die immerdoor voor oogen houden!” hernam hij vast, maar zonder hartstocht, »juist om mij te sterken in mijn plicht, juist om bij de zekerheid die mij blijft van niet alleen te hebben geleden, kracht te scheppen voor den zwaren levensstrijd die mij wacht. Ik weet nu waartegen ik mij wapenen heb, ik weet nu dat ik in u mijne weleerlijke bondgenoot mag zien, ik die u bijkans als eene vijandin had leeren haten . . . .”

»Hendrik! . . . .”

»Zoo is het Maria, iets als haat tegen u heeft mij gefolterd van het oogenblik af, dat gij mijne liefde hadt afgestooten. Daarom, vraag ik van u deze ééne genoegdoening : schenk mij uw volkomen vertrouwen, nu in deze ure. Laat mij weten wie ik het meest te beschuldigen heb, mij zelve of u. Ziet gij, Maria, ik ben naijverig geweest op dien jonker van Koningsfeld, en het was onder den indruk van die ijverzucht, onder de smart over uwe koelheid, dat ik in Adriana's argelooze teederheid verstrooiing zocht, afleiding vond voor de stormen in mijn binnenste. Het bleek later dat van Koningsfeld niets voor u was. Beantwoord mij deze ééne vraag : was het mijne blindheid, mijne dwaasheid, die mij van u wegdreef, of . . . was er opzet van u, in uwe gedragingen, die bij eene jonkvrouw als gij zijt door geene gewone vrouwelijke behaagzucht konden zijn ingegeven? . . . »

»Spaar mij het antwoord, Hendrik, het zal mij zwaar vallen, en u . . . . vermoeien . . . . »

»Nee, nee! het zal mij verlichten, ruste geven; het zwaarste, het meest vermoeiende voor den geest als voor het lichaam is dat rondwaren in de duisternis, in de onzekerheid. Ik heb helderheid noodig, algeheele helderheid. Gun mij dien blik in uw hart. Bewijs mij volkomene oprechtheid ter vergoeding van al het geleedene, en ik zweer u, Maria, ik zweer u als man van eer, als Christen, als een toekomend herder van anderer zielen, dat er na die bekentenis van u geen woord, geen verwijt, geene toespeling uit mijn mond zal komen, dat uwe zusterlijke liefde krenken, of mijne verplichte trouwe aan Adriana schenden zal . . . . »

»Dat is een zware eed, Hendrik! maar . . . . als simpele belofte van u tot mij neme ik dien aan, en daarom zult gij nu hooren àl wat ik vroeger noodig achtte u te verbergen.»

Toen zeide zij hem alles wat in haar harte, in haar hoofd was omgegaan, met eenvoudigheid en waarheid, en daarop werd tusschen hen een verbond gesloten van reine, trouwe vriendschap, een verbond ook om te zamen voor het geluk van Adriana te waken, en het was als ter verzegeling van dit schoone verdrag, dat Hendrik haar zijne beeltenis ten geschenke gaf, waarvan het haar, als wij zagen, zoo zwaar viel afstand te doen, hoewel zij niet aarzelde, zoo haast het noodig scheen, ook dit nevens al het andere aan de zusterlijke liefde te offeren, en wie

van het menschelijk harte ervaring heeft, zal niet zeggen, dat deze kleinigheid na het groote werkelijke offer niet meer in aanmerking mag komen. Integendeel, hij weet, dat zelfs wie voor eene groote of goede zaak de diepste en roerendste offers heeft gebracht, soms nog groote moeite heeft om daarnevens afstand te doen, hetzij van dat deel van zijn tijd, van zijn rust, van zijn naam, dat hij geacht heeft als het zijne te mogen behouden of wel van eenige zinnelijke genieting, of uiterlijk symbool, waarop hij voelt zwak te hebben, en waarop hij gelooft om der geringheidswille zijn recht, zijne gehechtheid te mogen laten gelden tegenover alles wat de zware plicht hem reeds kostte, en toch zie! dit ééne, dit geringe, dit niet meê getelde, kan de pin worden die hem nog vasthecht aan het verbodene; de kwetsbare plek voor den strijder, waardoor de vijandelijke pijl kan doordringen, de leemte in 't eind die zijn offer onvolledig maakt voor God, Die uit kracht van Zijn onafwijsbaar recht op geheel ons hart, juist datgene hebben wil wat wij niet willen geven! Maria van Oosterwijk gaf alles; dat was hare zedelijke kracht. Met die ure, met het huwelijk harer zuster was het eerste tijdperk harer jeugd als geëindigd, als afgesloten voor de jonkvrouw; naar het uiterlijke ook ving een ander voor haar aan. De kunstenaars zou meer op den voorgrond treden en had behoeften en eischen die binnen de muren van de Nootdorpsche pastorie niet konden bevredigd worden. Dominus van Oosterwijk verdiepte zich hoe langer hoe meer in zijne studiën, sinds de levendige Adriana hem daarin niet meer met kinderlijken moedwil kwam storen. De huiszorge en het gezelschap van nicht Barbara was hem genoeg, en Maria wachtte den langen, eentonigen winter die vòòr haar lag niet af op het kleine dorpje; zij nam het voorstel aan van haar grootvader, om een tijdlang hare werkplaats op te slaan in zijn ruim huise Delft. Het zou nu te bezien staan, of de kunst die haar zoo lief was en waarvan zij vergoeding, vervulling hoopte voor de eenzaamheid van harte waaraan zij zich gewijd had, of die kunst waarlijk bekwaam zou wezen die schoone verwachtingen te vervullen; en of zij zelfs bij die vervulling niet hare gevaren, hare smarten, hare verzoeking had — den lezer zij wat ruste gegund, eer wij het samen onderzoeken.

III.

Al hebben wij geene gelegenheid aan te toonen hoe de stad Delft in het midden der 17de eeuw in bloeienden staat was zooveel het handel en nijverheid gold, wij mogen toch niet verzuimen te herinneren dat de wetenschap, de kunst en de letteren er hare liefhebbers en beoefenaars hadden. Deze vereenigden zich toenmaals in bentschappingen die heel Holland door hunne vermaardheid hadden, en zij oefenden door deze aansluiting die mate van invloed uit op hunne medeburgers, als op zich zelf staande individuen niet licht zullen veroveren; met dat gevolg dat de stad Delft als verpersoonlijking harer inwoners eene „der konsten gonstrijke stad” werd genoemd, en dat zelfs zij die niet tot de bentschappingen behoorden, noch wenschten daarin opgenomen te worden, uit aanzien van den ruwen toon en slordige zeden die er heerschten, toch voor de kunst en hare beoefenaren, die zekere belangstellende nieuwsgierigheid bleven koesteren, welke zich als vanzelve vasthecht op hetgeen schittert en gerucht maakt, of waarop zich in goeden of kwaden zin de algemeene aandacht heeft gevestigd. De 17de eeuw was de groote eeuw voor Hollands kunst en poëzie, en al trok onder die rijke en ruime banier menige povere kunstenaar, menig erbarmelijke rijmer meê voort, al hechtte zich aan dien standaard veel wat niet rein en niet schoon was, het was toch eene zegevierende banier, waarop de namen van Hooft en Huygens, van Vondel en Cats, van Paulus Potter en Rembrandt als uitschitterende sterren blonken, en die bijgevolg alom geëerbiedigd werd, al overschaduwde ze tevens menig kladschilder en rijmelaar.

Alzoo was de zucht voor de kunst, of althans de zucht om zich kunstliefhebber te toonen dus algemeen in de stad Delft, dat er behalve de wezenlijke bentschappingen, waarvan de intrede eener fatsoenlijke vrouwe niet geraden was, nog afzonderlijke kringen bestonden van kunstminnaars en lettervrienden, waarbij zich ook zoodanige beoefenaren der kunst aansloten, die zich van de gedragingen hunner makkers wenschten te onderscheiden, en geen zin hadden voor de ruwe grappen, die

maar al te vaak door dezen werden uitgevoerd. In een van deze kringen werd juffer Maria van Oosterwijk opgenomen bij hare vestiging te Delft. Toen zij nog de Nootdorpsche pastorie bewoonde, was zij er meer dan eens als welkome gast ontvangen; zij deed daarin dus hare intrede niet meer als vreemde.

Meester Nicolaas van Assendelft, de geachte bouwmeester, noodde dien vriendenkring dikmaals aan zijne tafel, en dominé van Oosterwijk zelf, die zijn emeritaat had genomen en nu, »in zijne groene grijsheid" zooals hij dat noemde, eens recht begon te leven, had ook zijnerzijds geen bezwaar om zijn huis te openen voor wat wijder en bonter kring dan die waartoe hij als dienstdoend predikant de geneugten der gezelligheid placht te beperken. Hij was een man van helderen, blijmoedigen godsdienstzin, geen slaaf van onvruchtbare letterblokkerij als zijn zoon; hij had geen recht op den rang van geleerde, noch maakte daar aanspraak op; hij was nooit een uitstekend prediker geweest, maar hij had altijd getracht een goed herder te zijn, en hij was er zoo wel in geslaagd de achting en liefde zijner gemeente te winnen, dat hij in dien stillen tijd zijner ambtsrust daarvan de zoete vruchten genoot. Wat in die dagen, toen men steilheid met ernst verwarde, aan geen predikant vergund werd, kon hij zich veroorloven zonder aanstoot te geven. »Als de oude heer het goed achtte, stak er zeker geen kwaad in", pleitte de goelijke bevooroordeeldheid, en zoo gaf hij dan ook geene ergernis, toen hij ter wille van zijne kleindochter de beoefenaren der fraaie konsten en de vrienden der nobele poëterije, mitsgaders andere abele geesten en brave konstminnaren in zijne woning noodde, waar zelfs, als gevolg van dien eëlen stoet, tot de luite toe werd binnengesloken, om de zoete stemmetjes der jofferschap te begeleiden; maar wat de vedel betrof, die vond geene genade in zijne oogen, en werd nevens den dans strengelijk geprohibeerd, »als luidende te veel naar de herberg, of naar de wulpsche manieren van 't weelderige Fransche hof, bij de grooten zoozeer in zwang." Maar als men in 't diepste zijner ziel had kunnen lezen, zou men gezien hebben, dat de vrees om vrouw Pieters, zijne oude huishoudster, al te zeer te ergeren, ruim haar deel had aan die gestrengheid. Vrouw Pieters zelve wist zeker niet dat die con-

cessie om haar werd gedaan, anders had ze licht nog luider hare stem verheven tegen »andere misbruiken en vreemdigheden», in den huize ingevoerd met de komst van de juffer. Nu echter gaf ze alleen fluisterend hare ergebnissen lucht onder een veelbeteekenend hoofdschudden. Toch diende zij de nieuwe huisgenootte met alle getrouwheid, welhaast in hartelijken ijver verkeerd door de goedheid die Maria betoonde aan hare dochter Geertje, een meisje van zestien jaren, dat Maria in haar persoonlijken dienst nam om die kleine werkzaamheden te verrichten in het *atelier*, die bij de meeste schilders door aankomende leerlingen worden waargenomen. Verf wrijven, het palet schoonmaken, de penseelen zuiveren en drogen zijn schijnbaar onbeteekenende bezigheden, doch van wier gewillige en behendige uitvoering soms meer afhangt dan een oningewijde zich verbeelden kan en die alle door dit meisje volvoerd werden met zooveel vlugheid en juistheid niet alleen, maar ook met zooveel blijkbaren lust tot de kunst en zooveel begrip van de wijze waarop die geoefend moest worden, dat Maria haar volgaarne eenige lessen gaf in het teekenen. Geertje maakte daarin welhaast zulke vorderingen dat de schilderes besloot zich met hare opleiding voor de kunst te belasten; een voorstel dat haar het vooruitzicht opende zich in lateren tijd uit haar stand op te heffen door haar talent. Maria bereidde deze mogelijkheid voor door haar behulpzaam te zijn in het vermeerderen harer kennis, in het beschaven van haar geest en manieren, en bovenal door het hare te doen tot de vorming van haar hart. De gelukkige aanleg der dankbare leerlinge verlichtte haarten halve de belangrijke taak, en het gedurig bijzijn van het meisje was haar zelve eene welkome afleiding in uren van eenzaamheid, gelijk de tegenwoordigheid eener gezellin hare goede zijde had voor de jeugdige schilderes die allerlei bezoek had te ontvangen. Want het *atelier* der nieuw aangekomene werd druk bezocht, zoowel door vreemdelingen als door Delftsche kunstminnaars, en de bestellingen zoowel als de lofspraken volgden na menig bezoek. Zoo was haar leven, zonder bont en woelig te zijn, vol afwisseling en behagelijke verscheidenheid. Hare dagen waren gewijd aan gezetten arbeid, hare avonden aan het gezellig verkeer of aan 't huiselijk samenzijn met den goeden grijsaard,

wiens leven door haar werd verfrischt en verrijkt. De uitdrukking van zachte melancholie, die in den laatsten tijd haar gelaat had beneveld, begon allengskens op te trekken, en werd vervangen door een tint van stille blijmoedigheid, die zoo wel paste bij haar geestig oog en sprekend gelaat. De geleden smarte, het gebrachte offer was niet uit haar geheugen gewischt; maar het drukte haar niet meer als een looden last, zij herdacht het met de voldoening van een volbrachten plicht, die ruste en verlichting geeft aan 't gemoed. Op een leeftijd als de hare is de smart nog als de dauw in den zomerochtendstond — onder de eerste blijde zonnestrallen trekt die op.

En het was toen zomer en zonnegloed voor Maria, al heette het daarbuiten een barre winter. Zonder al de lasten te dragen van het kunstenaarsleven, genoot zij daarvan toch de meeste voorrechten; zij wist zich geacht, zag haar talent erkend, zonder door bentgeschreeuw boven de maat harer gaven uitgebazuind te worden, op gevaar af, dat later dezelfde faam, van klank wisselend, haar den onzekeren roem kwam betwisten; zij werd niet overschat en had bijgevolg geen krenkende daling te vreezen. Haar werk was gewild, zonder hetgeen men nu noemen zou *furore* te maken; zij verkeerde onder toegenegen vrienden, maar zonder de aangebedene, zonder »de gevierde» te zijn, zooals nu de geijkte term luidt, die door 't misbruik al voorlang hare beteekenis heeft verloren.

Zij wist zich onbenijd, maar was daarom niet onbemind. De sprekende blik van menigen jongen Delftschen patriciër of gezeten burgerzoon had het haar willen zeggen, indien zij slechts in hare oogen had laten lezen dat die sprake met goedheid zou worden aangehoord; maar haar ijzige wederblik en geheel hare houding betuigden dan zoo ondubbelzinnig het tegendeel, dat de voorzichtigsten zwijgend het oog afwendden en den mond gesloten hielden, om niet door het uitspreken van 't geen in het harte omging verbannen te worden.

Bij eene oprechtheid als de hare, zoo gansch vreemd aan de kunsten der gewone vrouwelijke behaagzucht, begon men dit terugwijzen van elke teedere uiting zoozeer te beschouwen als een *parti pris* van de bevallige kunstenaressen, om zich onverdeeld aan hare kunst te wijden, dat de jongelieden half morrend, half

zuchtend ter zijde weken en Maria alleen vrienden overhield die mindere eischen hadden en betere diensten deden, in goeden raad, in voorlichting bij haar werk, in lofspraken die aanmoedigden, in aanmerkingen die krachtig medewerkten tot ontwikkeling van haar talent.

Ook sprak Maria, in later tijd, van dezen winter gewoonlijk als van het genoegelijkste tijdperk haars levens, als van dat, waarin zij het meeste genoten, het minste geleden had, waarin zij zich het best had kunnen overgeven aan onbezorgde vroolijkheid, en dat haar later de minst benevelde herinneringen gaf. De zomer die daarop volgde werd te Nootdorp doorgebracht, maar toen de laatste najaarsbloemen waren geplukt, keerde de kunstenaress weer naar haar vriendelijk Delft terug, met volle instemming van haar vader, die niet leed door haar gemis, en die te veel belang stelde in hare vordering en in haar „roep” als kunstenaress, om zich de ontbering van haar bijzijn niet volgaarne te getroosten. Onder ons gezegd, de goede man, geheel in zijn codices verdiept, vergat wat hij niet voor zich zag. Zijne dochter te Delft te komen bezoeken ware licht doenlijk geweest, maar . . . . hij was er niet toe te bewegen, het nam zooveel tijd!

De brieven die men gedurende dit tijdperk geregeld uit de Utdamsche pastorie ontving, waren altijd bevredigend, verblijvend zelfs, maar toch . . . . Hendrik zelf schreef zeer zelden, en dan nog alleen aan Ds. van Oosterwijk, en in Adriana's mededeelingen omtrent haar leven en bedrijf lag zulk een tint van matte eentonigheid, dat Maria zich zelve, na ze gelezen te hebben, wel eens de vraag voorhield, of zij bij zulk eene nuchtere alledaagschheid van het leven wel haar geluk zou hebben gevonden, en het antwoord was dan meestal ontkennend; maar het zou wellicht anders hebben geluid, als zij zich datzelfde leven had voorgesteld, zooals *zij* het zich nu niet veroorloofde, belicht door een straal dier teedere liefde, die Hendrik haar had willen wijden en waarvan Adriana alleen den bleeken weerschijn zag. Het arme jonge vrouwtje voelde onbestemd iets van dat ledige; maar zij wist het niet aan te vullen, zij was nog in menig opzicht zoozeer een kind, en het waren kinderachtige tranen en kinderachtige nukken waarmee zij Hendrik kwelde

in oogenblikken van verveling en verlangen naar afwisseling, zonderdat zij kon zeggen waarin die zou moeten bestaan. Hij droeg ze met zijne gewone zachtmoedigheid, zonder verwijt, maar ook zonder sympathie, hij wist wel waar het haar haperde, hij zag wel dat zij den ernst van het leven niet volkomen had gevat, dat de plichten er van haar slechts als bezwaren golden, dat gemis haar niets leerde dan klagen, dat zij geene hoogere aspiraties kende, dat zij in 't eind miste wat Schiller zegt :

Wisset ein erhabner Sinn
Legt das Grosze in das Leben,
 Und er *sucht* es nicht darin.

En dit juist was het wat Maria bezat. Haar warm hart, haar rijk gemoed, haar diep vrouwelijk gevoel vulden alle koude, alle armoede, alle ledigheid aan, die haar omgaf; zij wist zich zelve te vergeten, te verloothenen, gemis voerde hare zielszucht op naar boven, en alle nietigheden, alle ijdelheid, alle eer en freugdbejag, wat voor velen de *bezigheid*, het groote levensdoel is, werd haar *Nebensache* die zij voor niets meer nam dan ze waren, bloemen van 't oogenblik, verfrisschende teugen op de groote reis, die men smaken mag als ze ons gereikt worden, maar om welke te grijpen het ware levensdoel niet mocht worden verachteloosd. Zoo was ze ernstig voor zich zelve, zonder stugheid voor anderen, en wist van haar overvloed zoo heuschelijik meê te deelen zonder op te dringen, wist hetgeen zij liefhad zoo zedig aan te bevelen, dat men haar miste waar men haar eens had gewaardeerd, en dat het zoowel feest was in het huis van den ouden grootvader toen zij er wederkeerde, als in de konstlievende gezelschapskringen te Delft, toen zij daar werd verwelkomd.

Toch dreigde haar in die stad een gevaar, dat haar te lichter kon treffen, daar zij in den waan verkeerde dat het haar nimmermeer zou kunnen bereiken. Ook trad het op haar toe in eene gedaante, niet geschikt om hare achterdocht op te wekken.

De rust van haar harte, in zoo zwaren kamp herkregeu, werd opnieuw bedreigd. Wie 't haar voorspeld had, dat dit mogelijk ware, dien zou zij of schertsende hebben aangehoord, of met verontwaardiging het zwijgen hebben opgelegd.

In het vorige jaar was er te Delft veel sprake geweest van een jong kunstenaar, die groote vermaardheid had verworven in het genre door Maria beoefend, en van wiens kunstroem, van wiens ongemeene fortuin in den vreemde, liefhebbers en kunstenaars beiden den mond vol hadden. Ja, er was nauwelijks één Delftenaar uit den deftigen burgerstand, die niet met eenige voorliefde sprak van het wondervolle talent van den jongen Willem van Aelst, en die niet met een welbehagen, als straalde er van deze glorie eenig licht op hem zelve neêr, de prijzen verkondigde die er voor zijne bloemstukken werden gegeven in het buitenland, en de singuliere eerbewijzen die hij genoot te Florence aan het hof van den Groothertog van Toscane, en het goed onthaal dat hem was aangedaan overal elders in Italië waar hij zich sedert vijf jaren had opgehouden. Dat was de voorliefde van de burgers der stad Delft voor een stadgenoot, want Willem van Aelst was er geboren uit ouders van deftigen stand en had er zelfs zijne eerste opleiding in de kunst genoten, bij zijn oom, den schilder Evert van Aelst, ook een illustratie in de kunst waarop Delft trotsch mocht zijn, hoewel juist geen ster van de eerste grootte, doch die nu alle kans had overschitterd te worden door zijn leerling en neef, een vooruitzicht dat hem zeker te minder krenkte, daar hij tot dien leeftijd was geklommen, waarop men het allermeest behoefte heeft aan de ruste. Meester Evert zocht die te eer, daar de kwalen des ouderdoms hem hadden aangegrepen en zijn hoogste wensch was nu, den jonkman dien hij, als zijn veel belovenden leerling, naar het zuiden had gezonden ter schole bij de groote meesters, nog eenmaal als een volslagen kunstenaar weer te zien, nu deze schoone beloften tot schitterende werkelijkheid waren geworden. Dat verlangen stond welhaast bevredigd te worden; Willem van Aelst had zijne familie kennis gegeven dat hij naar het vaderland wilde terugkeeren, dat hij zich in zijne moederstad dacht te vestigen. Met behendigheid had hij zich zelf aldaar vooruit het voetsuk bereid, waarop hij zijne glorieuse persoonlijkheid wilde geplaatst zien, door de uitvoerige berichten van de goedkeuring die zijn werk had verworven in het buitenland, en van het glansrijk onthaal dat hem zelf was ten deel gevallen aan verschillende Italiaansche hoven.

Voorafgegaan van zulke bazuinklanken had hij werkelijk den terugtocht naar Holland ondernomen, niet precies langs den kortsten weg, maar door Frankrijk en over Parijs, waar hij een tijdlang bleef vertoeven, op zulke wijze dat hij na den ganschen winter, met gespannen belangstelling te zijn ingewacht, eerst in het midden van den zomer zijne blijde inkomste hield, die bloedverwanten en belangstellende kunstminnaars zoo luisterrijk maakten als het slechts in hunne macht stond.

De kunstenaars van beroep hadden zich onzijdig gehouden ; zij verlangden eerst zijn werk te zien, de nieuwsmaren van zijne groote fortuin, bovenal van zijne buitengewoon snelle vorderingen in de kunst kwamen hun wel wat verdacht voor, wel wat gezwollen, en zij moesten in dezen *zien* om te kunnen gelooven. De vrouwelijke helft van het konstlievend Delft geloofde en verlangde juist daarom naar het zien van den persoon, allermeeft daar deze voor haar in belangrijkheid was gestegen door al de geruchten die van hem uitgingen. Reeds voor zijn vertrek naar het buitenland stond de twintigjarige jonkman, die een vroolijken aard en een levendigen geest voegde bij de voordeelen van een bevallig uiterlijk, in goede gunst bij de dames, zoodat er menig lief Delftsch maagdelijn dieper bloosde als zijn naam werd genoemd, en menige andere met zeker onrustig verlangen naar zijne wederkomst uitzag, aarzelend tusschen de hoop dat hij nog dezelfde mocht zijn gebleven, en de vrees dat zooveel tijdsverloop en eene zoo hoog gestegen vermaardheid hem tot een gansch anderen zou hebben gemaakt.

Men kan zich dus een denkbeeld maken van veler teleurstelling, toen de roemruchte zwerveling, na in den schoot zijner moederstad te zijn weergekeerd, zonder eenigszins te beantwoorden aan de geheime wenschen en de teedere verwachtingen die hij had opgewekt, zich terstond bij de joligste schildersbent aansloot, die, waar de dartelste potsen, de wildste streken werden uitgevoerd, en waar de kroes en de kan drukker en lustiger rondgingen dan met voorzichtigheid en betamelijkheid bestaanbaar was.

De betrekkingen zijner familie (zijn vader was een geacht notaris) en de goede klank van zijn naam zouden hem diesondanks ingang hebben gegeven in de huizen van den deftigsten stand, en de juffers en vrouwen zouden er hem niettemin welkom heb-

ben geheeten, maar hij beantwoordde alle voorkomendheid met spottenden ondank. Hij bleek trotsch en overmoedig, hij was ongeschikt geworden voor de zedige genoegens van het gezellige verkeer in den eerbaren, deftigen kring. Hij had een hoogen en zwetsenden toon aangenomen, die de mannen kwetste en de vrouwen afschrikte; zijne vroegere bekenden en de makers zijner jeugd kende hij niet meer of hij behandelde hen met laatdunkende meerderheid, hen overbluffende door zijne hooge woorden en vreemde manieren, op zulke wijze dat de voorliefde in spijtige bitterheid verkeerde, en daar men zijn talent niet miskennen durfde, daar dit punt door de wantrouwende kunstenaars in zijn voordeel was beslecht — zoo men voor de klaarblijkelijke bewijzen van zijne fortuin en onderscheiding, zich gewonnen moest geven, oordeelde men toch dat zijn losse zeden en nurksche aard wat al te groot tegenwicht in de schale legden van dezen roem.

Tot in het ouderlijke huis toe, waar de overmoedige gunsteling van Pictura den meester speelde als eenig, als bedorven kind dat hij was, en waarin hij alle wet en regel, verzette, waar hij de pronkzaal zijner moeder tot eene werkplaats deed inrichten en zich met de cliënten zijns vaders onaardige grappen veroorloofde, werd hij meer ontzien dan geliefd, en vond hij het geheim om zich lastig te maken en de liefde die hem gewijd was in geheimen onwil te doen verkeerden.

Zijne moeder schudde bedenkelijk het hoofd, de vader fronsde pijnlijk de wenkbrauwen en zou mogelijk een dollen eisch geweigerd of een aanmatigend woord met vriendelijken ernst bestraft hebben, zoo de oom niet daartusschen ware getreden om den doorluchten neef uit alle macht bij te staan. Waarheid is het dat hij voor dien oom, zelfs waar hij hem zijne meerderheid, in talent en ervaring, verpletterend voelen deed, oogenblikken had van dankbaarheid en goedhartigheid, die deze te meer waardeerde daar zij uitzonderingen bleken te zijn en dat deze oom die in hem zich zelf zag herleven, verjongd en met meer glorie gekroond dan hij ooit had kunnen verwerven, zijn afgod maakte van den neef; en waar Willem van Aelst zulke aanbidding vond, daar was hij toch nog jong genoeg van hart om genegenheid terug te geven.

Dit nu waren de geruchten die Maria van Oosterwijk tegenklonken omtrent dezen kunstgenoot, toen zij omstreeks half November haar geliefd Delft weer binnentrad.

Hoeveel deze oordeelvellingen ook verschilden van de onverdeelde lofspraken, die zij den vorigen winter uit aller mond had gehoord, trof het haar noch met groote verbazing, noch met groot leedwezen. Zij had Willem van Aelst nooit gekend, zij betreurde het zeker dat de talentvolle kunstenaar geen beëmmelijk mensch bleek te zijn, dat hij in den vreemde zeden en gewoonten had aangenomen die hem onvatbaar schenen te maken om de toegenegenheid zijner stadgenooten te waardeeren en te beantwoorden; maar in 't eind, wat ging dat haar aan? Zij miste hem niet in haar kring, zij wachtte niets van hem in haar leven, en zij zou met de volkomenste onverschilligheid alle klachten en praatjes over van Aelst hebben aangehoord, zoo zij niet zeker verlangen had gehad om wat meer te weten van zijne manier van werken, allermeeft om zijn werk te zien. Dat verlangen was opgewekt door hare kunstvrienden, die als zij haar willen vleien, zelden nalieten hare manier met die van den bewonderden van Aelst te vergelijken. Anderen meenden haar dienst te doen met haar werk boven het zijne te roemen; doch de eigenschappen zelve, die Maria door meer bedachtzamen en oordeelkundigen in de bloemstukken en stillevens van den jongen schilder hoorde prijzen, zijne kracht van uitvoering bij oorspronkelijkheid van gedachte, bovenal de wondervolle realiteit die hij wist te geven aan alles wat hij voorstelde, dit alles wekte in de kunstnares geenszins de zucht op tot eene gevaarlijke mededinging die de vergelijking konde uitlokken, maar wel het groot verlangen om met zoodanige uitnemende voorbeelden hare winst te doen, en zoowel het werk van zulken meester te zien, als hem zelve over zijne kunst te hooren spreken, en . . . . over haar arbeid te hooren oordeelen; maar sinds hij haar voorgesteld was als een trotsch lastig mensch, die met laatlundheid op anderen neerzag, en daarbij als een woesteling, die overvrije manieren had met vrouwen, achtte zij de kennismaking minder begeerlijk, al had zij dan voor zich zelve niets van een zulke te vreezen. Zij hoopte slechts dat hij spoedig eenig kunstuk zoude afleveren aan den een of anderen

harer Delftsche kunstvrienden, waar zij het zou kunnen zien zonder in aanraking te komen met den schilder. Dan, die hoop had niet veel kans van verwezenlijking. Van Aelst schrikte menig liefhebber af door zijne bruskheid en zijne (voor dat tijdperk) ongewoon hooge prijzen, gaf anderen slechts in de verte het uitzicht op eene schilderij van zijne hand, zich daarmee verontschuldigende dat hij bestellingen had voor het buitenland, die moesten voorgaan. Maar diesondanks gingen er dagen voorbij zonderdat hij zijne werkplaats betrad, en was hij daàr, dan ving hij van alles te gelijk aan zonder iets te voltooien. Hij was de luimigste en ongestadigste kunstenaar dien men zich denken kan. Sloeg hij eens aan 't werk, dan scheen hem dat nauwelijks moeite te kosten en dan tooverde hij met het penseel, was vol geestdrift en dús onvermoeid, dat zijne bekommerde moeder nauwelijks wist wat zij het meest voor hem moest vrezen, de nachtelijke drinkgelagen met de bentgenooten of de aanvallen van werklust, die hem in koortsachtige overspanning deden voortgaan met schilderen totdat de uitkomst die hij begeerde was verkregen.

Misbruik makende van al zijne gaven en krachten, buiten-sporig in alles, zonder eenige gewoonte van zelfbeheersching, verkwistte hij de schatten zijner jeugd en gezondheid op eene roekeloze wijze, nu eens in onmatig genot, dan weer in overspannen arbeid.

De terugkomst van Maria van Oosterwijk was voor velen in Delft eene te belangrijke nieuwmare, dan dat die ook niet tot van Aelst zou zijn doorgedrongen. Evenmin kon hij onbekend blijven met hetgeen haar betrof. Hij hoorde van haar spreken in zijn ouderlijk huis, want de familie van Aelst stond in goede bekendschap met dominé van Oosterwijk; hij hoorde van haar spreken onder zijne bentgenooten, en zelfs door dezen op zulken toon van achting voor haar persoon en van bewondering voor haar werk, dat zijne zucht om kennis te maken met de eene als met het andere er door opgewekt moest worden; maar hij weerstond dien innerlijken aandrang en er waren zelfs oogeblikken dat hij haar naam met zekeren wrevel hoorde noemen. Zijne kunstvrienden waren daar eenigszins schuld van. Hetzij om zijne licht ontvlambare ijdelheid te prikkelen en zijn trots

een weinigje te snuiken, hetzij omdat ze werkelijk meenden wat zij verzeckerden, roemden ze niet slechts de voortbrengselen der jonge kunstenaars, maar prezen daarin juist de eigenschappen die van Aelst miste of scheen te verachteloozen, hare uitvoerigheid, hare fijnheid van toets, de losheid en bevalligheid harer compositiën; zij stelden haar aldus voor als eene geduchte mededingster van zijn roem, met menigte van plagerijen daarnevens, die hem, bij al zijne liefde voor de kunst, den lust benamen om kennis te maken met de schilderes, terwijl hij luide en lachend verkondigde dat hij zich onwaardig achtte om met dit model van »wijsheid, deugd en talent" in aanraking te komen. Schoon niemand die uitspraak voor ernst nam, en hij zelf die allerminst als ernst wilde opgevat zien, was er toch meer waarheid in dan hij weten kon, en het innerlijke opzien tegen de zedelijke meerderheid der jonkvrouw, die den heiligen schat der eere en van haar goeden naam onbesmet wist te bewaren te midden der wereld, hield hem verder van haar af dan de spijt tegen de mededingster. Hij wist wel dat hij geenerlei mededinging behoefde te vreezen in zijn genre en dat als hij wilde . . . . . maar . . . . . dan moest hij ook willen!

Zoo kwam het dat de bloemschilder van Aelst en de bloemschilderes Maria van Oosterwijk, schoon in ééne stad levende, als door bergen en zeeën van elkander gescheiden waren, maar toch . . . . . personen die voorbestemd zijn op elkanders lot en leven invloed te oefenen, komen tot elkaâr, al waren ze ook door bergen en zeeën gescheiden, en al hadden zij het opzet elkander levenslang te ontwijken.

De tusschenpersoon in dezen was Geertje Pieters.

Bloemschilders hebben in de dorre seizoenen groote bezwaren om hunne modellen machtig te worden, vooral destijds, toen de bloemkweekkunst, hoewel in Holland op reeds hooger trap van volmaking gebracht dan in andere Europeesche landen, toch nog in hare kindsheid was, en zich bovenal wijdde aan de verschillende tulpen- en hyacintensoorten, die nog altijd groote waarde hadden behouden, al had de dolheid van den windhandel reeds lang uitgewoed. Rozen in den winter waren dus een zeer exceptioneel product dier aanvankelijke kunst; toch had Maria van Oosterwijk te Delft een hovenier tot haar

dienst, die het mogelijke deed om de late herfstrozen tot in December voor haar te bewaren.

Geertje Pieters dan was op zekeren dag naar dien hovenier gezonden, om te zien of er nog een paar rozen te krijgen waren met wat frisch groen, en zij had daar eene ontmoeting, die haar met een verhoogden blos op de wangen naar huis deed keeren, om met schitterende oogen hare meesteres te verkondigen: »dat zij den grooten schilder van Aelst had gezien en gesproken!»

»Wel ik wensch u geluk, Geertje,» sprak Maria glimlachend over hare verrukking, »en hoe zag hij er uit?»

»Wel een beetje vreemd, juffrouw!» was het antwoord, »onze schilders gaan vrij wat stemmiger gekleed, dat moet ik zeggen! maar prachtig was hij. De overleden Prins van Oranje had het er meê kunnen doen, en het stond hem goed ook . . . . een wambuis van grijs satijn met neerhangenden kraag van Mechelsch kantwerk en een kort fulpen manteltje met armozijn gevoerd en een zwarte kastoorhoed met roode veêr en . . . .»

»Maar Geertje, gij praat als een uitdraagster die den inhoud eener kleederkast opsomt!» viel Maria in; »wat hebben wij te maken met al dien tooi, ik vraag zijn voorkomen, naar zijne houding . . . . zijn gelaat.»

»Hij heeft een fiere, prinselijke houding, is slank en krachtig van gestalte, druk en driftig van manieren, heeft schitterende zwarte oogen en fraai lang haar, dat hij draagt op zijn françoys, hij heeft ringen aan alle vingers, als blijkt dat bij de Italianen mode is . . . .»

»Al dien uitheemschen pronk na te volgen is dwaze ijdelheid en past geen degelijk Hollander,» merkte Maria aan.

»Wat dat belangt; juffrouw, het staat hem of hij er in geboren ware! En trotsch scheen hij niet, hij was integendeel heel vriendelijk jegens mij, en zelfs . . . .» Geertje bloosde, »eer ik het weren of gissen kon, had hij mij een kus gegeven!»

Nu wierp Maria hare penseelen weg en zag hare leerlinge aan met een misnoegden blik. »Wat is dat? Geertje, Geertje! een zedig meiske dat zich kussen laat door een vreemd man bij eene eerste ontmoeting?»

»Wie kon er op verdacht zijn! Ik had in trouwe een eek-

horentje moeten wezen en geen meiske om het te ontgaan. Hij zeî, het was een broederlijke kus, sinds men als kunstgenooten broeder en zuster mogt heeten, en nog veel meer daartoe, alles in één adem bont daarheen geworpen, zulks ik het stuiten noch tegenspreken kon. Hij sprak veel van u, toen hij hoorde dat gij mijne meesteres waart, en zeî dat hij veel, overveel van uwe penseelkonst had gehoord en zeer verlangende was die te zien. Ik mocht zoo zeggen: de sinjeur Guilhelmo moet dan maar eens komen kijken. Want ze noemen hem de sinjeur Guilhelmo naar ik hoor."

»Dat hadt gij niet moeten zeggen!" viel Maria in met wat levendigheid. Ik wil dien bluffenden snoeshaan niet hier hebben.

»Maar, juffrouw! 't is toch een zoon van deftige burgerouders . . . . uit onze stad."

»Die stad en afkomst verloochent, door vreemde dwaasheden na te bootsen. . . ."

»Och, juffrouw! het gaat hem zoo goed af!" pleitte Geertje, die al half gewonnen was.

»Al wel kind!" sprak Maria met een bezorgd hoofdschudden, »en hoe is het met de rozen, had baas Eilbrecht er nog?"

»Twee, de laatste als hij zeî, maar ze waren al in een doosje gepakt, en sinjeur Guilhelmo . . . ."

»Och zeg toch Willem van Aelst," verbeterde Maria met meer ongeduld, dan gewoonlijk in haar gelijkmoedig humeur werd opgemerkt.

»Sinjeur Willem van Aelst dan, was ons vòòr geweest en had ze gekocht; hij had er een gouden dukaat voor neergelegd, dien de baas mij toonde om te bewijzen dat ik te laat kwam en dat de koop gesloten was."

»Het zij zoo!" sprak Maria met een verdrietelijken plooi op de sprekende trekken, »dan zullen wij onze toevlucht nemen tot het schetsboek."

»Neen, juffrouw! neen, dat is niet nodig," riep Geerte triomfantelijk, haar houten markttemmertje aan de schilderes voorhoudende, »daar zijn de rozen! Wij hebben ze toch en al dat frissche mosch daartoe, zie! door de hoffelijkheid van sinjeur van Aelst, die op eene heele aardige wijze met zoo wat vreemde

woorden daartusschen, die ik niet navertellen kan, te verstaan gaf dat de juffer de eerste rechten had op de bloemen, en daarmee zoo wierp hij ze in mijn emmertje, en te gelijk, zooals ik reeds zeide, ontstal hij mij een kus, en toen ik mij daarover gebelgd betoonde, zeî hij lachend dat hij mij vrij liet dien terug te nemen! 't Is een olijk heer, dat heb ik wel begrepen."

»Gij hadt de rozen niet moeten aannemen, Geertje."

»Ik had ze eer ik 't weren kon, evenals den kus, en met liep hij voort, mij toeroepende dat hij verlof zou vragen de rozen te komen zien als ze geschilderd waren . . . ."

»Hij mag wegblijven! Wis zal ik *die* rozen niet schilderen; gij zult ze terugbrengen . . . ."

»Aan baas Eilbrecht! die in zijn vuistje lachen zal, en ze nog eens verkoopen aan een ander?" vroeg Geerte.

»Neen, niet aan baas Eilbrecht, aan sinjeur van Aelst zelf, en hem zeggen dat de juffers in Delft geen bloemen aannemen van vreemden . . . ."

»Als ik die boodschap doen moet, zal hij óf heel boos worden, óf er duizend woorden tegen hebben, daar ik niets op zeggen kan!" sprak Geerte bedeesd, »en wiet weet," voegde zij er blozende bij, »of hij niet opnieuw . . . ."

»Zich vrijheden met u veroorloven zoude!" viel Maria in, »dat is waar. 't Is het veiligste dat uwe moeder de boodschap doet."

Wat ook Geerte nog zeggen mocht, daarbij bleef het, te meer daar vrouw Pieters zich aan de zijde der kunstenaresschaar en de netelige boodschap volvoerde met een ijver die haar zeer zeker verleidde haar last te buiten te gaan, en er nog een paar hartige woordjes bij te voegen, die de schilderes niet had opgegeven.

Het antwoord luidde: »dat het zeer wel was!" maar daar de oude vrouw niet tot den schilder was toegelaten, wisten de vrouwelijke bondgenooten niet, hoe de vijand de oorlogsverklaring had opgenomen. Toen men echter niets naders van hem vernam, sprak Maria luid en zegevierend: »Dat is voorbijgedreven, wij zullen geen last hebben van dien overmoedigen jonkman!"

Zij zegevierde te vroeg; de »overmoedige jonkman" was juist van hen die zich door tegenkanting niet laten afstooten, maar

er door geprikkeld worden, om te heviger te begeeren wat men hun ontzegt.

Het bleek van Aelst zoo duidelijk dat Maria van Oosterwijk alle aanraking met hem wenschte te vermijden, dat hij nu alles wat er tusschen hen lag overzag, om tot haar te komen. Hij nam daartoe een gansch anderen weg dan dien der luchtige galanterie, waarmeê hij was aangevangen.

Hij liet door zijn vader een briefje schrijven aan den heer van Oosterwijk, met de vraag of deze hem vergunde een bezoek te brengen in de werkplaats zijner kleindochter, met verzoek, dat zij zelve dag en uur zou bepalen.

Dominé van Oosterwijk lachte om deze »versierde zedigheit» zooals hij het noemde. Hij was gewoon Maria in alles wat haar persoonlijk betrof zelfstandig te zien handelen, en achtte haar rijp boven haar leeftijd om dus te doen, en van van Aelst wist men dat hij, wel verre van beschroomd te zijn, de voornaamste lieden die met hem te doen hadden »sans façons» behandelde, en 't was klaarblijkelijk dat hij zijn bezoek aan eene kunstgenootte, die in fortuin en vermaardheid zijn mindere was, beschouwen moest als eene eere die hij haar aandeed. Het scheen dus vreemd dat hij, als een schuchtere schoolknaap, de tusschenkomst van vader en grootvader noodig achtte om bij eene schilderes te worden toegelaten, die gewoon was liefhebbers en kunstenaars tot zich te zien komen. Maria, die het voorval met de rozen niet eens had vermeld, hoorde het nieuwsbericht glimlachend aan.

»Ziezoo! die heeft zijn profijt gedaan met mijne les,» dacht zij bij zich zelve, en luid sprak zij zonder aarzeling tot den grootvader :

»Wel! laat hem komen, al ware 't morgen aan den dag, ik zit juist met eene schilderij te tobben, mogelijk kan hij mij dienen van raad en voorlichting, en toen zij daarop den goeden grootvader bezig zag aan »den brief» van antwoord, die in al de deftigheid der toenmalige vormen gericht werd aan den notaris van Aelst, sprak Maria lachende :

»Nu, laat de jongeheer zijn meester meêbrengen, zoo hij te beschroomd mocht zijn om alleen te komen!» Het spreekt vanzelf dat Dominé van Oosterwijk deze aardigheid niet in zijn

epistel opnam, en toch . . . . vreemd genoeg: de jonge heer kwam met zijn meester. In andere woorden, de schilder Evert van Aelst vergezelde zijn neef! Een grijsaard, die stokdoof was en in den regel niet meer uitging!

Maria, al bekende zij het nauw zich zelve, had niet weinig tegen die samenkomst opgezien. In afwachting daarvan begon de geschiedenis met de rozen haar wat zwaar te wegen, ze begon te vinden dat zij de beleefdheid die de voorname kunstgenoot haar had willen bewijzen, met wat te veel ruwheid had beantwoord, en de kiesche handelwijze die er op volgde, brandde haar als eene kole vuurs op de consciëntie; en nu zij met den gloed van schaamte hem onder de oogen moest treden, voelde zij zich gedrukt en verlegen als had zij kwaad gepleegd, en als had zij niet uit een gevoel van echte vrouwelijke waardigheid den stoutmoedigen jonkman terecht willen wijzen, omdat deze zich vrijpostig gedragen had jegens hare kweekelinge. »Was dat dan werkelijk zulk een grof vergrijp?» vroeg zij zich nu af; Geertje zelve had het er niet voor genomen, op haar had de losse grap geen blijvenden indruk gemaakt; waar was in dezen tijd de jonkman die een aardig dienstmeisje niet eens losweg een kusje gaf? Maria had van dwaze preutschheid blijk gegeven door dit zoo hoog op te nemen, haar zelve wilde hij immers de behoorlijke achting betoonen, dit bleek uit alles . . . .

Men begrijpt het dat deze naïeve gewetensbezwaren de schilderes juist geene heldhaftige houding gaven bij de ontvangst van den kunstbroeder. De verlegenheid, de beschaming waren aan hare zijde, vooral toen zij opmerkte hoe gansch verschillend zijn voorkomen en gedragingen waren van de voorstelling die zij er zich van gemaakt had.

‘Werkelijk scheen hij er zich op toegelegd te hebben om den indruk dien Maria van hem bij geruchte moest hebben ontvangen, geheel uit te wisschen. Hij kwam tot haar in alle eenvoudigheid, zonder iets van dien vreemden pronk en die aanstelling die in Delft zooveel ergernis gaven. Dit was noch de »wilde Willem” zooals de burgers hem reeds noemden, noch »Il signor Guilhelmo” als zijn bentnaam luidde. Dat scheen een ernstig en bedachtzaam jonkman, die meer was en meer wist dan hij voor zijne luchthartige makers vertoonen wilde, en die,

waar hij zich verstaan zag, als zonder opzet zijne betere hoedanigheden liet doorschijnen.

Hij prees Maria's schilderwerk zonder overdrijving van lof. De aanmerkingen zelfs die hij maakte, bewezen dat het hem ernst was waar hij geprezen had, en Maria erkende zoozeer de juistheid zijner critiek, dat zij hem daarvoor in oprechtheid dankte en vast besloten was er haar voordeel mede te doen; ook toen hij bij het afscheidnemen den wensch uitdrukte haar meermalen te mogen bezoeken, aarzelde zij niet om dit toe te staan en gaf te kennen dat de winst aan hare zijde zou zijn.

Toen hij zich verwijderd had, bleef Maria zich nog in gedachten met hem bezighouden. Kon deze kunstenaar, deze Willem van Aelst, de loszinnige windbuil zijn, van wien men zooveel lage grappen en dwaze invallen verhaalde? Waren de Delvesnaars dan zoo onbillijk en zoo lasterziek, dat zij hem voorstelden dus ongelijk aan hem zelven, of was er tweëerlei mensch in hem, waarvan hij haar nu den beteren had getoond?

En indien dit ware, waarom juist haar? Dit was een bewijs zijner achting, waarvoor zij hem innerlijk dankbaar was en dat haar het denkbeeld ingaf of er in dien strijd van den beteren mensch tegen de booze hartstochtelijke natuur niet voor den eersten kans zou zijn ter overwinning, of het niet zou kunnen zijn dat eene vrouwehand steun en bondgenootte kon worden in dezen strijd, of zij zelve die vrouw niet zou kunnen wezen . . . ? als zij eerst zekerheid had dat het hem ernst was met den wil . . . . Daar werd ze gestoord in hare overpeinzingen door Geertje Pieters, met de vraag: »En wat dunkt de juffrouw van sinjeur Willem!»

Maria vond niet noodig het naaste te zeggen wat zij dacht, maar zij gaf toch haar gevoelen in alle oprechtheid, schoon wat droger en korter dan Geertje had gewacht.

»Ik zeg 't is een wonder, juffrouw! nu scheen hij zoo zedig en ingetogen als laatstmaal dartel en wild, en 't singulierste is dat het hem allebeï even goed afgaat; toch komt het mij voor dat het mooie fransche hofkostuum (zooals hij zei dat het was) hem beter stond dan dat stemmig schilderspak. . . .»

»Ijdel kind! men behoort op het binnenste te zien, of het harte goed is. . . .»

»Daar zou ik op durven zweren, hij heeft immers geen kwaad woord gezegd over 't geval met de rozen. 't Is waar, zijn knik tegen mij was nu wat koeltjes, maar dat kon ook niet anders, dartele jok tegen mij in uw bijzijn ware onpassend geweest.»

»Die is altijd onpassend, Geertekind! toon hem dat. . . .»

»Zeker, als ik eene juffer ware. . . .»

»Meesteres of dienstmaagd, de vrouwelijke waardigheid is één! Gij moogt u zoo goed gebelgd toonen als ik bij mannelijken overmoed. Daarbij, nu ik u opleide tot kunstnares, behoort gij u boven uwe afkomst te stellen in zeden en manieren; dus, sta meester van Aelst geene vrijheden toe onder voorwendsel dat gij de mindere zijt. De laagst geborene vrouw heeft het recht zich fier te houden jegens den voornaamsten man die met haar spotten wil. Onthoud dat.»

»Zekerlijk zal ik, en om de waarheid te zeggen, ik geloof wel dat er wat spotachtigs onder loopt met meester van Aelst. Wie weet of hij 't niet uit aardigheid deed dat hij heden zich zoo stemmig aanstelde.»

Dit gezegde van het naïeve kind trof Maria te midden van haar vrome wenschen. »Neen, neen! dat slechte vermoeden kon geen waarheid zijn.»

En toch was er meer waarheid in dan het goede hart van Maria durfde onderstellen.

Had zij den avond te voren, met den ring van Gyges gewappend, meê kunnen aanzitten in de herberg waar St. Lucas uithing en waar zekere schilder bent hare samenkomsten hield, ze zou zich niet verpijnd hebben om uit te vinden wie of wat Willem van Aelst mocht zijn; maar zeer zeker zou zij hem niet toegestaan hebben terug te komen. Diesondanks was er meer oprechtheid en meer waarheid in de houding die van Aelst tegenover haar had aangenomen, dan hij het zelf had willen bekennen aan zijne luchthartige vrienden! En dat kon nauwelijks anders. Willem van Aelst was kunstenaar in 't hart, en toen hij stond tegenover het verdienstvol werk der jeugdige kunstnaresse, toen hij haar zelve aanschouwde, in dien zedigen eenvoud die geene waardigheid uitsloot; toen hij haar zag, niet stroef noch preutsch, maar gul en innemend en zonder eenige aanmatiging noch op hare kunst, noch op hetgeen hij »hare deugd" noemde, toen

was de rol die hij had willen spelen hem als vanzelve ernst geworden.

Ook toen zijne bentvrienden des anderen daags van hem weten wilden, hoe hij het met »de muze der Deugd» had gesteld en of hij reeds groote vorderingen had gemaakt in hare gunst, kapte hij hunne ondervragingen af met een paar laconische antwoorden, die hen in 't vermoeden brachten dat hij aan één bezoek overgenoeg had gehad en het wel nimmermeer zou herhalen.

Het tegendeel echter bleek Maria welhaast, daar van Aelst haar weinige dagen daarop weer kwam zien en nu, zooals hij zeide, zonder omstandigheden, daar hij hoopte nu genoeg in hare kennis te zijn om eens als kunstvriend zonder belet vragen bij haar te komen invallen.

Hare ontvangst was nu ook vrijer, al was die niet geheel zonder achterdocht, want het vermoeden dat hij in staat was tweeërlei gelaat te toonen, woog bij Maria zoo zwaar dat zij zich tegen hem op hare hoede hield en waakte tegen hare natuurlijke openhartigheid, die haar zoo beminnelijk maakte.

Toch scheen hij van deze terughouding niets te merken en ging voort met dien toon en die manieren aan te nemen, die hij onderstellen kon dat op de kunstnares den besten indruk moesten maken. En nogmaals keerde hij dus en nogmaals . . . . op zulke wijze dat de schilderes haar wantrouwen moest laten varen en de overtuiging kreeg dat de loszinnige jonkman in hare tegenwoordigheid werkelijk zich een ander *voelde*, niet slechts zich een ander wilde toonen; het versterkte haar in den geheimen wensch om zachtens aan eenigen invloed op hem uit te oefenen; maar tot hiertoe was het tusschen hen altijd bij algemeenheden gebleven, en de kunst met hetgeen daarop betrekking had het eenige onderwerp van hun onderhoud geweest.

Op die wijze was Maria er aan gewoon geraakt hem met zijn snellen, luchtigen tred te zien binnenstappen, zwijgend groetende en zich als hij haar bezig zag, stillekens achter haar plaatsende, om haar niet te storen, tot zij zelve hem het eerst toesprak en zijn gevoelen vroeg over hetgeen zij geschilderd had. Dan maakte hij zijne aanmerkingen, gaf haar wenken die zij volgaarne op-

volgde, of wel nam hij zelf palet en penseelen in handen en veranderde wat hem noodig dacht; dan weer kwam het allengskens tot een praatje dat soms in een belangrijk onderhoud eindigde, waarna men vriendschappelijk scheidde, zelfs al was men het niet over alles eens geweest.

Te meer moest het Maria's bevreemding wekken, toen die bezoeken plotseling en zonder eenige kennelijke oorzaak werden gestaakt. Het was haar of ze den bezoeker nog telkens moest wachten op de uren die hij daartoe gewoonlijk uitkoos. Zij kon het zich zelve niet ontveinzen dat zij hem miste, en ten laatste kon zij over dit wegblijven niet zwijgen tegen Geertje, zoowel hare gezellin als hare kweekelinge.

»Begrijpt gij het, Geertje, waarom we meester van Aelst niet meer hier zien?»

Het meisje zag wat verlegen en haalde de schouders op.
»Om de waarheid te zeggen, ik begrijp het maar al te goed, en nu de juffer er zelve van spreekt, behoef ik ook niet te zwijgen.»

»Wat is er dan gebeurd, kind! wat weet gij van hem?» vroeg Maria met levendigheid.

»Gebeurd, daar ik van weet is er niets! maar toch . . . . ik kan wel raden! . . .»

»Nu, dan zijt gij verder in 't raden dan ik . . . .»

»Eigenlijk . . . . behoef ik niets te raden in dezen, ik kan zien . . . .»

»Gij kunt het zien waarom meester van Aelst niet meer hier komt?» riep de schilderes in de uiterste verwondering.

»Ja juffrouw, ik geloof dat hij zich schaamt te komen, omdat hij weer druk aan 't zwieren is met zijne bentgenooten?»

»Zou dat geen laster zijn, Geertje? Zou 't niet kunnen wezen dat hij druk aan 't werk was geslagen en . . . .»

»Aan zijn werk is hij niet, dat is het juist! En nu is 't wel bekend van hem dat hij na een ruimen dronk, en na des nachts in de taveerne te hebben overgebracht, geen lust meer aan 't schilderen heeft.»

»Dat is ook niet vreemd, de kunst eischt den geheelen mensch, een frisschen, helderen geest, bijgevolg met een berooid hoofd . . . . kan het werk niet gelukken.»

»Daarom zeker beproeft sinjeur van Aelst het zelfs niet. Ik

zeg u juffrouw, hij is in volle veertien dagen niet in zijn werkplaats geweest . . . . hij heeft er althans niet zitten werken."

»Wie brengt u zulke praatjes over?" vroeg Maria.

»Met niemand spreek ik daarover, alleen . . . . ik kan het zelve zien, zooals ik de juffrouw zeide."

»Hoe moet ik dat verstaan?"

»Slecht en recht weg, zooals ik het zeg. De juffrouw kan zelve zien als zij wil . . . ."

»Maar Geerte . . . ."

»En heel gemakkelijk!" vervolgde deze. »De juffrouw weet immers wel, dat wij eigenlijk bureu zijn . . . . en dat het achterhuis van den notaris van Aelst tegen onze binnenplaats ligt, en dat juffrouw van Aelst ten believe van haar zoon hare pronkzaal heeft moeten ruimen en voor werkplaats laten inrichten, en dat wij van uit ons raam op die werkplaats neêr-zien. . . ."

»Neen waarlijk! dat wist ik niet," sprak Maria verrast.

»Ik zooveel te beter, want ik heb menigmaal naar hem gekeken . . . ."

»Gij zaagt hem dan schilderen!"

»Als hij werkte, voorzeker!"

»Dat was toch onbescheiden, en . . . . als hij u eens had opgemerkt?"

»Daar was geen vreeze voor; als hij werkt zet hij door met zooveel ijver en zooveel geestdrift, dat er al heel wat zou moeten gebeuren eer hij 't merkte, en . . . . als hij er niet is . . . . hindert het hem niet. . . ."

»Dat spreekt wel vanzelf," zei Maria, even glimlachend, maar toch met een hoofdschudden.

»Zie! als de juffer maar even bij dit raam gaat staan, dan kan zij zelve oordeelen . . . ." ging Geerte voort, een weinigje trotsch op hare ontdekking. »Die koepelkamer met dat hooge kruisraam, die is het! Het is nu juist opengeslagen, de juffrouw kan zien welk een fraai ruim vertrek het is, er staat een stuk op den ezel en verscheidene andere half voltooid of in doodverf daar rondom."

»Maar, Geerte, 't is ons niet geoorloofd . . . ." riep Maria, en toch terwijl ze sprak had zij de onbescheidenheid al ge-

pleegd, en deed nu zelve de waarnemingen die Geerte haar had toegezegd.

»En zoo is 't wel zeker dat hij in vele dagen niet werkte,» sprak zij verdrietelijk. »Hoe zonde en jammer dat zulk een geestig en abel kunstenaar geen beter gebruik maakt van zijn tijd en krachten! Had ik maar ietwat van zijne wondervolle vlugheid!» eindigde zij, een neerslachtigen blik vestigend op de schilderij waaraan zij bezig was, terwijl zij zich voor haar ezel plaatste. Dien ochtend bleef Maria gedrukt en lusteloos voortwerken — was het enkel uit smart dat haar de rijke gaven dier vlugheid niet waren geschonken die een ander verkwistte, of voegde het leedgevoel over den verkeerden weg dien deze ondernam aan dien onlust toe? De jeugdige Geertje, die deze dingen niet zoo ernstig opvatte noch er zoo diep over doordacht, wier belangstelling zich bepaalde tot een oppervlakkig welbehagen in den persoon en tot eene even oppervlakkige nieuwsgierigheid, liep af en aan, nu eens hare meesteres dienende, dan weer hare moeder eene kleine handreiking doende bij de bezorging van de huishouding. Soms neuriede zij daarbij hafluid de wijs van een liedje dat Maria haar gaarne hoorde zingen, maar dat haar nu kennelijk onaangenaam en storend aandeed.

»Ik geloof dat de juffrouw het kwaad heeft met dien achtergrond,» sprak Geerte, ziende dat Maria al zuchtend werkte, »ik stoer u met mijn gekweel, zal ik wat bij moeder gaan?»

»Ja kindlief, laat me alleen!» gaf Maria ten antwoord, »ik wil de blijgeestigheid uwer zestien jaren niet in den weg zijn.» En nauwelijks had het meisje zich verwijderd of Maria stond op en ging leunen op haar vensterkozijn en staarde peinzend naar buiten, eene mijmering waaruit zij zich ten laatste ophief, met half-luid te zeggen:

»In 't eind, wat gaat mij dat aan? wat is dat voor wondre onrust waardoor ik mij laat kwellen? Ik kan zonder de christelijke liefdewet te overtreden mij afwenden van dezen, het is niet aan mij om over hem te waken!»

Maar nauwelijks had zij zich gezet om den arbeid te hervatten of Geerte kwam met groote drift en een hoogen bloos op de wangen het atelier binnenloopen, Maria zacht en haastig toeroepende:

»Juffer! Juffer! daar komt meester Guilhelmo. Hij is nu in zijn kostelijk staatsiegewaad!»

»Och, wat zegt *mij* dat!» riep Maria, »gij verschrikt mij met al den ophef dien gij maakt; zeg dat ik belet heb, dat ik hem niet zien wil, dat . . . .»

»Neen, neen! laat zij dat niet zeggen,» sprak van Aelst zelf, die Geerte op den voet was gevolgd en nu binnentrad, »want het ergste is toch al geschied, ik *heb* u gestoord en gij *hebt* mij gezien . . . . al ware ook uw besluit genomen ter contrarie. Nu ik hier ben laat ik mij niet verdrijven, voordat ik gezegd heb wat mij hierheen voert. . . .»

»Wees dan zoo goed dat maar ineens uit te spreken,» antwoordde Maria op koelen, misnoegden toon, zonder hem aan te zien, terwijl zij zich staande hield bij haren ezel, als om te kennen te geven, dat de audientie staandevoets moest afloopen.

Maar hij begreep het anders. Stoutmoedig was hij voortgestapt tot bij het kruisraam en liet zich neêrvallen op de bank die daarnevens stond, zeggende:

»Ik zal spreken, mejuffer, zoo haast wij alleen zullen zijn,» en hij wierp een veelbeduidenden blik op Geertje, die hare meesteres aanzag, aarzelende wat te doen.

»Spreek gerust, meester van Aelst, ik heb geene geheimen voor mijne kweekelinge. . . .»

»Maar *ik* wel! en daar hetgeen ik heb meê te deelen allereerst mij zelve betreft, verlang ik gehoor onder vier oogen,» antwoordde van Aelst met zooveel beslistheid, dat de schilderes Geertje wenkte te gaan. Toen dit geschied was, wendde Maria zich tot den schilder en zeide alleen, zonder van houding te veranderen:

»Wil mij nu zeggen, meester van Aelst, wat u herwaarts voert in zulke drift?»

Eerst nu stond hij even op, nam zijn gepluimden hoed af, legde dien naast zich neêr, terwijl hij hervatte op zachten toon:

»Gij hebt wel veel haast, ik bid u neem wat geduld en laat mij een oogenblik adem scheppen; ik heb veel te zeggen, ik kom in één draf uit den Haag gereden.»

»Is dit uwe rijkleding?» vroeg Maria ietwat spotachtig. Zij had hem nu aangezien en zij vond het niet vreemd meer dat Geerte

over zijn kostelijk gewaad verbaasd was geweest. Hij droeg een schitterend Fransch hofkostuum, met alle kanten, linten en strikken die er bij behoorden; hij had een ridderketen om den hals en den degen op zijde, droeg paarkleurige zijden kousen en marokijnen schoenen, versierd met rozetten van rood satijn, waarin diamanten gespen flonkerden en een rijk geborduurd fluweelen manteltje hing hem naar de gewoonte der pronkers van het tijdperk maar even over den schouder.

Zijn uitzicht was echter niet in harmonie met dien feestelijken tooi; daar lag iets wilds en overspannens in zijne trekken, zijne zwarte oogen schitterden van zulken gloed, als Maria nog nooit te voren in het oog van een man had getroffen, toen hij antwoordde :

»Eene rijkleding, 't is een hofkostuum! ik heb niet gezegd dat ik te paard ben gekomen, ik deed den tocht in de karos van den Franschen ambassadeur. Ik had zaken te 's Hage, ik had audiëntie bij de prinses Royaal, en ik moest mijnheer Chanut spreken; ter zulker occasie kleedt met zich voegzaam, als men niet voor een armen sukkel wil gehouden worden wien de bedienden de deur wijzen. . . . »

»En uwe boodschap aan mij had zulke haast, dat gij zonder van kleederen te wisselen. . . . »

»Mij hier aan uw huis liet afzetten — zoo is het, mishagt u dit gewaad?»

Met volle oprechtheid kon Maria daarop geen »ja» zeggen, want Geertje had gelijk; het kleepte hem goed, zijne edele houding en slanke gestalte kwamen dus het voordeeligst uit. Maar de bijgedachten die haar nu eenmaal voor den geest zweefden, wekten haar mistrouwen en misnoegen tegen alles vreemds wat zij in van Aelst opmerkte, en zoo antwoordde zij alleen op koelen toon :

»Ik was dat andere gewoon en ik vind dat het meest passend.»

»Als ik hier weer kom zal ik dat andere dragen,» sprak de schilder zacht en deemoedig, en ging weer zitten met zekere matheid, als ware hij werkelijk vermoeid.

»En daarbij,» vervolgde Maria, wat moediger nu hij kalmer scheen, »met dat gezegde hofkostuum schijnt het wel dat gij de gebiedende taal en de vrijpostige manieren der groote heeren hebt aangenomen, en die. . . . verschoon de opmerking, maar die vleien mij niet van mijns gelijken. . . . »

»Dat vreeze ik wel, en toch . . . . ik . . . . ik ben niet bekwaam altijd mij zelve in te binden . . . . altijd dezelfde te zijn,» verbeterde hij, toen hij door haar koelen, verwijtenden blik getroffen werd. »Op mijn woord van eer, mejuffer, ik heb zoo lang mogelijk mijn best gedaan om . . . . mij aan u te vertoonen anders dan ik inderdaad ben. . . .»

»Nobele oprechtheid!» sprak Maria sarcastisch, »die men bewonderen zou, ware ze niet dus hinkend achteraan gekomen en is dit dan de boodschap, daarmee ge nu zooveel haast hebt? . . . .»

»Ja! juist, dit hoort er bij,» viel hij in, ernstig ondanks hare ironie. Daarop zweeg hij even, haalde diep adem, en vervolgde: »De zaak die ik bespreken wil, heeft de haast van het *ni of nooit*; daarom toen het besluit bij mij gerijpt was, in den terugtocht naar Delft, moest ik het uitvoeren, zonder op bijomstandigheden te achten.»

Maria begon te gelooven dat het hem werkelijk ernst was met hetgeen hij haar wilde mededeelen; maar het vooroordeel dat zij met alle recht tegen den spreker had opgevat, zette haar aan om dien ernst als scherts op te vatten, en daarom sprak zij los weg:

»Dit onderhoud dreigt van langen duur te worden. . . . Alzoo . . . . houd mij ten goede, dat ik inmiddels mijn werk hervat. . . .»

»Zooals gij wilt,» antwoordde hij droogjes; maar op een gansch anderen toon ving hij aan:

»Het is nu ruim veertien dagen geleden, dat ik u voor 't laatst bezocht, herinnert gij het u?»

»Ik weet niet recht meer . . . . het kan wel zijn . . . .» hernam Maria in eenige verwarring, »ik . . . . heb in dien tijd gewerkt en . . . .»

»En slecht gewerkt ook,» viel hij in, ziende dat zij met onvaste hand eenige penseelstreken waagde om zich eene houding te geven.

»Vindt gij?» vroeg zij, zich de lippen bijtende, want zij voelde dat het waarheid was.

»Wel zeker!» riep hij opstaande, »zijn dat bloemen voor Maria van Oosterwijk! 't is of ze aan den achtergrond zijn geplakt, ze komen niet uit! Leg wat kracht op die bladeren, zie! dús.»

Al sprekende had hij Maria palet en penseelen ontnomen, sloeg met eene bevallige beweging zijne kanten manchetten binnenwaarts en volbracht de voorgestelde verandering. »En die vaas dan! die ineenzakt! hoe zwaar en toch niet degelijk; geef wat toon aan dien voorgrond, zet wat licht daar achter, dan komt er ruimte.»

»Gij hebt gelijk . . . . ik dank u. Laat mij beproeven of ik die verandering kan maken,» sprak zij met neêrgeslagen blik, en kleurende onder een gevoel van beschaming, daar zij inzag dat hij inderdaad grooter dank van haar had verdiend, dan zij op dien oogenblik genegen was hem te betuigen.

»Neen! dat zullen we later doen, het zou nu te veel tijd nemen,» sprak hij, penseel en palet ter zijde leggende, »wil mij nu aanhooren met geduld en zonder bitterheid. Beloofst gij mij dat?» En hij nam hare hand die zij terugtrok; maar toch zij knikte toestemmend, hij ging weer zitten, en hernam: »Ik zeide u dan dat ik volle veertien dagen heb doorgeleefd zonder u te zien, doch het was niet zonder veel aan u te denken, noch zonder den wensch u te bezoeken, maar . . . . omdat ik in strijd was *hoe* ik zou terugkeeren, en daar ik het hierover niet eens kon worden met mij zelven, wist ik niet of ik wel immer weer terug zou komen. . . . .»

Maria haalde even de schouders op, eene beweging die hij uitlegde door te zeggen: »Gij wilt mij te kennen geven dat het u niet veel zou kunnen schelen, en, 't is zeer mogelijk dat dit u ernst is . . . . juist daarom, juist omdat ik deze onverschilligheid vreesde, heb ik dus lang gearzeld . . . .»

»En wat heeft u nu over die weifeling heengezet?» vroeg Maria.

»De onweerstaanbare drang des harten dreef mij aan om een eind te maken aan de kwellingen der onzekerheid die mij gansch geen ruste lieten. . . . .»

»Zelfs niet tot den arbeid,» viel Maria in, niet zonder ironie, »en 't is dan zeker daarom dat gij verstrooiingen hebt gezocht, die u dagen bij dagen buiten uwe werkplaats hielden,» eindigde zij met een blik van verwijt.

»Hoe weet gij dit?» vroeg hij, meer verrast dan verstoord.

»Heb ik waarheid gezegd àl of niet?» was hare wedervraag.

»Al zoo word ik bespied!» riep hij, wel wat onaangenaam getroffen.

»Gij weet toch zelf wel, meester van Aelst, dat in eene stad als de onze de belangstelling zeer bijzonder moet gevestigd zijn op een kunstenaar van uwe vermaardheid, en dat bijgevolg alles wat een zulke doet, of ook *niet doet* de aandacht trekt.»

»Ja, die overlastige opmerkzaamheid is mij maar à te wel bekend,» sprak de schilder half zuchtend, doch met den glimlach der geveide ijdelheid. »Welnu, men heeft u de waarheid overgebracht, ik heb niet gewerkt in volle veertien dagen.»

»Voegt het wel dat een kunstenaar van uwe abelheid zich dus aan ledigheid toegeeft en in ijdele vermaken dompelt? . . . .»

»Ik weet niet of het voegt, maar ik weet dat ik afleiding noodig had.»

»Wist gij die niet te vinden dan in den roes van zingenot en onder jolige bentgenooten? . . . .»

»Waar anders kon ik die zoeken, bij mijn dooven oom, bij mijne suffende moeder, bij mijn vader die onder zijne akten zwoegt?»

»Hebt gij dan niet een degelijken en betrouwbaren vriend, aan wien gij kondet uitstorten wat u belast en ontrust?» vroeg Maria met eenige meêwarigheid, maar toch nog altijd wat ontstemd en wantrouwend.

»Nee, een zoodanigen vriend heb ik niet; maar ik zoek dien ook niet. Ik zou uit den mond van een man geene weerspraak kunnen hooren, geene berisping willen verdragen, geen dusgenaamden goeden raad aannemen, daarmee diergelijke ernsthafte personen gul zijn, mits ze verschoond blijven zich zelf exempel te stellen. Nee, voorwaar, ik zoek geen vriend, ik zoek eene vriendin, die ik kan achten en vertrouwen, wier zoet vermaan ingang zou vinden in mijn gemoed, en die mij liefde en trouwe zou willen schenken, in ruiling . . . .»

Maria liet hem niet voortgaan; met zenuwachtige levendigheid en met een halfvloed lachje dat wat gedwongen spotachtig klonk, viel zij in:

»Wel, meester van Aelst! eene zulke moet voor u al heel licht te vinden zijn, naar de luiden spreken zijt gij wel gezien bij de jofferschap . . . .»

»Al zag de halve vrouwenwereld mij naar de oogen, dat zou me niets baten, zoo de eenige onder die allen wier liefde mij noodig is, mij haar harte onthield!» riep van Aelst stoutmoedig, en opstaande boog hij met bevallige galanterie de knie, en vervolgde hartstochtelijk: »die eenige zijt gij, Maria! mij dunkt gij moest het alreede geraden hebben.»

Een gloed vloog Maria over het gelaat, maar die vervangen werd door doodelijke bleekheid; hare oogen schitterden, doch het was niet van eene zachte voldoening, het was eene tinteling van toorn en ergernis; zij stond op en week terug met eene fiere houding, en het was met eene stem die zij koel en streng trachtte te doen klinken, dat zij antwoordde: »Neen, meester van Aelst! in trouwe daar heb ik niets van geraden, ik heb veeleer oorzaak om te gelooven dat uwe genegenheden overal elders zwervende waren. . . .»

»Nergens elders dan hier. . . . Ik wil het u bezweren met duizend eeden, daar is voor mij geen ruste, geen luste meer zonder u, het is teêre minne, het is vurige hartstocht die mij voor u bezielt, en die hare verhooring eischt en zonder welke het leven mij niets meer zijn zal dan een ondragelijke last, zonder welke ik in rouwe en wanhoop zal wegzinken!»

En hij trachtte hare hand te bemachtigen, zij trok die terug en sprak met nog meer koele strengheid dan te voren:

»Eilieve wil toch opstaan, meester van Aelst! deze woeste en hartstochtelijke uitingen vernederen u, en ik. . . voele er mij noch door geleid, noch door bewogen. Wees zeker, dat ik met zulke nabootsing van uitheemsche galanterie gansch niet gediend ben.»

Hij stond nu op, pijnlijk getroffen en bleek van ergernis en teleurstelling, nadat de hartstocht zijn gelaat in gloed had gezet. Toch klonk zijne stem droevig en smeekend, maar niet toornig, toen hij hernam: »zeg niet dat gij mij verhooring weigert voor altijd, gij zoudt mij daarmee meer schade doen dan gij nu gissen kunt, en u zelve daarnevens. . . . gij hebt beloofd mij aan te hooren zonder ongeduld, gij hebt mij niet aangehoord tot den einde, wil nòg weer luisteren. . . .»

»Ik zal luisteren, mits gij mij niet dwingt ijdele minnekout aan te hooren; noch u zelve verpijnt om de tale van den

hartstocht te spreken, de eene als de andere kunt gij overal elders beter besteden!" hernam Maria, zelve verwonderd over de zonderlinge kalmte die haar vermeesterde naarmate hij zich meer en meer door hartstochtelijkheid liet vervoeren. En toch was de oorzaak daarvan wel uit te vinden. Daar was in dit alles iets vreemds, iets heftigs, iets schrils, dat geheel in disharmonie was met hare stille, zedige, echt vrouwelijke natuur, en de tonen van dien onstuimigen hartstocht troffen het fijne gehoor der kuische jonkvrouw eer als een wanklank waarvan zij opschrikte, dan als de wegsleepende muziek die haar verlokken zou om de waakzaamheid over zich zelve te vergeten. Daarbij, zij kon geen volkomen geloof hechten aan de waarheid van deze betuigingen, en . . . . waren ze *niet* echt, dan moesten ze te meer afkeer en minachting wekken voor hem die ze uitsprak, naarmate ze te liefelijker klonken.

Hij scheen te raden wat er bij haar omging, want hij antwoordde met een diepen zucht: »Ik zie 't u aan, gij mistrouwt mijne oprechtheid!» Daarop liet hij moedeloos het hoofd in de handen zinken als onmachtig onder zulke verdenking zijne zaak te bepleiten.

»Mij dacht, er bestond reden tot zulk mistrouwen," hernam Maria zachter, maar toch op den toon van ernstig verwijt. »Gij hebt mij daareven zelf gezegd dat gij u bij mij anders hebt voorgedaan dan gij eigenlijk waart. Ik vermoedde zoo iets, hoorende welk een gansch verschillende personaadje gij speelt in de wereld dan die gij hier zijt komen vertoonen in mijne schilderkamer. Nu komt gij hier terug na eene korte afwezendheid, om de houding aan te nemen van een verliefde, waartoe moet dat dienen? en hoe kunt gij wachten dat ik geloof zal geven aan de waarwoordigheid van iemand, die het valsche en het ware weet aan te doen en af te leggen als een kleed dat hem gelijkelijk past.»

»Ik moet het u toestemmen, gij kunt mij geen geloof geven, tenzij de volle waarheid dus krachtiglijk voor mij spreke dat gij haar aannemen moet. Zoo aanhoor dan de volle waarheid, al kost zij mij nog zooveel, al komt zij mij te staan op uw haat, op uwe minachting.

»Allereerst moet ik u belijden, dat men er in geslaagd was,

hetzij onwillens of met opzet, om in mij iets tegen u te verwekken dat ik niet anders noemen kan, dan naijver . . . . afgunst, ergernis zelfs en die geheime benijding die de pijnlijke schatting is welke men gedrongen is te brengen aan zekere eigenschappen en deugden die anderen bezitten en die wij zelf missen, of . . . . verachteloozen.

»Deze strijdige gevoelens jegens u hielden mij terug uwe bekendschap te zoeken, ondanks mijn verlangen, mijne nieuwsgierigheid moest ik het noemen, om de konstenares te zien, van wie mij gezegd werd, dat zij mijn genre beoefende met groot talent en op eene gansch eigenaardige manier, en maakten dat ik mij hardnekkig verweerde tegen het dringen mijner vrienden dat ik u zou gaan bezoeken. Toch was het gezegd dat ik als tot u heengedreven zou worden, en . . . . Lacy! niet uit het beste beginsel. Terwijl ik in deze mij zelven gansch ongewone dispositie verkeerde, wilde het geval dat ik eene ontmoeting had met uw dienstmeisje . . . .»

»Met mijne leerlinge,» verbeterde Maria.

»Juist, uwe leerlinge,» hervatte van Aelst volgzzaam. »Het was een aardig gezichtje, een aardig praatstertje, eene aankomende konstgenoot, in één woord, alles wat mij voor dat oogenblik aantrok, en tot eene onschuldige galanterie besluiten deed eer ik er verder over had nagedacht — gij herinnert u het voorvallene met zekere rozen.»

»Maar al te goed,» antwoordde Maria, terwijl een blos haar over 't voorhoofd vloog, »ik was verontwaardigd over de vrijheid die gij u veroorloofd hadt met dat jonge meisje en . . . .»

»Achtet u beleedigd dat ik die vermetelheid kroonde met een geschenk aan de meesteres! dus straftet gij dat met eene harde afwijzing. . . .»

»Van een ander had ik mogelijk de zaak niet zoo hoog opgenomen, maar het gerucht van uwe losse en overmoedige gedragingen jegens vrouwen had mij tegen u ingenomen, op zulke wijze dat ik mij gekwetst en verbitterd voelde en vermetele indringendheid achtte, waar ik zonderdat wellicht niets dan vriendschappelijke toenadering had gezien.»

»Nu ik u heb leeren kennen en waardeeren, begrijp ik dat gij aldus zien en handelen moest, maar toen kende ik u niet

dan uit de voorstellingen mijner kunstbroeders en ik op mijne beurt voelde mij zonderlinge zeer gekrenkt door uwe handelwijze op zulke manier dat ik vastelijk besloot mij daarover te wreken. Ik kon mij niet onthouden mijne grieven lucht te geven onder de bentgenooten, die mij te meer kwelden en aanhitsten en zeiden dat het goed gedaan was van u en dat ik nu gansch geene hope zou hebben u immermeer te naderen . . . . dat prikkelde mij om hun het tegendeel te bewijzen. »Eer we een week verder zijn, zal ik mijne intrede hebben in haar huis, in hare werkkamer,» verzekerde ik met roekelooze stouthed.

»Sommigen lachten ongeloovig, anderen vertrouwden op mijne behendigheid, maar voegden mij toe, dat ik dus doende een groot gevaar tegen liep: het gevaar om verliefd te raken . . . . op de fiere, preutsche schilderes die . . . . toch niets van mij zou willen weten, sinds het bekend was dat zij zich te goed achtte voor iederen man.»

»Ah zoo! legt men het dus uit,» viel Maria in, »dat ik mijne vrijheid wil behouden.»

»Ik geloofde deze aantijging niet,» hervatte van Aelst, »ik stelde als zeer mogelijk dat het gevaar voor mij bestond, daar ik mij niet onkwetsbaar wist tegen Cupido's pijlen, maar . . . . zal ik alles zeggen, wilt gij het ergste hooren?»

»Ook het ergste!» sprak Maria besloten, »mij dunkt, gij hebt te veel gezegd om het verdere te zwijgen. Het lust mij nu te verstaan met hoe zottelijke propoosten geest- en konstrijke mannen hun tijd spullen.»

»Nu dan! aanhoor met verschooning, met verzoenlijkheid! Ik zwoer mijne dure eeden dat ik . . . . niet alleen dat gedreigde gevaar zoude loopen, dat gij, gij zelve er een deel aan zoudt hebben, dat ik uw hart zou winnen, niet om er het mijne voor te ruilen; maar, om er meê te spelen, en dus mijne wraak, mijne zoete wraak te nemen.»

»Nobele wrake! waardige onderneming!» viel Maria uit.

»Die harder gestraft werd dan gij kunt medevoelen,» betuigde van Aelst met een diepen zucht. »De kunstbroeders lachten mij uit, noemden zulk beginnen onzinnig, aanziende wie gij waart, niet enkel zedig en vroom maar ook schrander en kloek; ik daarentegen beweerde juist dat die overwinning mij het meest

aanlokte die niet lichtelijk kon behaald worden, in één woord, hij eindigde met eene afspraak, ... eene weddingschap . . . . die ik aanging, en die mij tot een punt van eer maakte om des anderen daags koel en nuchter te gaan ondernemen, wat mij alleen als zwevende voorstelling door het brein was gegaan in eene ure van wilde opgewondenheid, omdat ik de onvoorzichtigheid had gehad mijne fantasieën aan anderen te openbaren."

»Belangt die weddingschap eene groote som?» vroeg Maria met snijdende koelheid.

»O! al had er de opbrengst van tien jaren arbeids aan gehangen, ik zou die verloren hebben gegeven reeds na het eerste uur van ons samenzijn!" riep van Aelst hartstochtelijk. »Gij begrijpt nu, waarom ik tot u kwam als onder eene vermomming, ik rekende er op dat het karakter van den stillen, bescheiden jonkman het beste genade zou vinden in uw oog. . . ."

»Ja, maar ik begrijp niet, waarom gij dat masker nu zoo plotseling hebt afgeworpen, of ja . . . . zòd zal het zijn, die plumpe liefdesverklaring van daareven was zeker de laatste meer krasse dan welberaden poging, om de weddingschap stormenderhand te winnen. . . .?"

»Kwelijk beraden was zij," hernam van Aelst op droeven, ernstigen toon, »ik voele het nu, maar, zoo welgemeend als onvoorzichtig. Lacy! de hartstocht overlegt niet. Toen ik nog berekenen kon, wist ik u te behagen, nu, waar 't gevoel mij te machtig is geworden, waar ik de inspraak van 't oogenblik volge, nu weet ik alleen eerlijk en waar te zijn, nu wete ik ook, dat ik niet anders kan dan u mishagen."

»Niets mishaagt mij zoozeer, niets wekt zoozeer mijne minachting als valsche opwinding en schijn van waarheid, zonder het wezen," sprak Maria, maar de toon waarop zij die verzekering gaf, bewees dat zij dit niet zeide te zijner bemoediging, maar veeleer als eene waarschuwing dat zij ook nu op misleiding verdacht was.

»Wees er zeker van dat ik in zuivere oprechtheid spreke en laat me vervolgen. Niet zoo haast gevoelde ik dat gij een indruk op mij hadt gemaakt zooals nooit te voren eenige andere vrouwe, of de onrust begon mij te kwellen, dat ik met een verleden als het mijne, met een vooroordeel dat gij tegen mij

moest hebben opgevat, na al wat er van mij wordt verteld en nog daarbij wordt toegedicht, dat *ik* het niet zijn zou die ooit uw harte zou kunnen winnen. Al is 't ook, dat ik niet kon gelooven noch het nù geloove dat gij uit onnatuurlijken haat tegen het anderè geslacht uw harte wilt vrij houden?"

De laatste woorden waren ingericht als eene vraag, en de spreker zweeg voor eene wijle als wachtte hij antwoord. Maria zelve verstond het dus.

»Wie zou ik zijn, om de gansche helft der menschheid te haten! alleen, om het harte te geven anders dan uit christelijke liefde, zou mijne allereerste voorwaarde zijn dat ik kon achten . . . ."

»Dat heb ik voorgevoeld, en ik weet maar al te goed dat ik op uwe achting nog geene aanspraak kan maken. Dit was juist wat mij in zoo zwaren tweestrijd bracht met mij zelve. Blijven voortgaan met te schijnen wat ik niet was . . . . ik kon het niet, ik wilde het ook niet. Oprecht zijn en mij zelve toonen zooals ik het nù doe, door wanhoops uiterste daartoe gedreven, daartoe kon ik nog niet besluiten voordat mijne kwale haar toppunt had bereikt. Dus ving ik aan u te mijden en . . . . zocht in verstrooiingen den ontvangen indruk te verdrijven. Nu eens woest, dan eens radeloos dof en neerslachtig, heb ik deze veertien dagen doorgebracht. Nu eens bij mijne bentgenooten toevlucht zoekende, dan weer hen ontvliedende als het verderf. Gisteren kwam ik tot een besluit: ik wilde Delft verlaten, Holland verlaten, en mijne omzwervingen buiten'slands hervatten. Ik moest daartoe den Franschen gezant mijnheer Chanut spreken, ik had eene schilderij af te leveren aan de Prinses, dit voerde mij dezen morgen naar den Haag.

»In het terugrijden overviel mij de onweêrstaanbare lust om u weer te zien, om u vaarwel te zeggen, sinds er van blijven voor mij geene sprake kon zijn . . . . daar kwam al mijmerend de wensch bij mij op dat ik *ware* zooals ik mij het eerst aan u had voorgedaan, en daar was het of het mij ingegeven werd dat ik nòg kon worden wat ik niet was.

»Ik ben zes-en-twintig jaar oud, dat is nog de leeftijd waarop men kan stilstaan en omkeeren als men het verkeerde pad heeft gekozen. En, zóó *was* bij mij het besluit gerijpt om een ander

mensch te worden, een zulke als . . . . uwe achting zou kunnen winnen . . . . Wat zegt gij daartoe?"

»Dat het pogen altijd prijselijk is, en dat het altijd kan beproefd worden.»

»Maar *gij* moet mij helpen, gij, anders begin ik niet eens; uw raad, uw voorlichting, uw steun, uw aanmoediging, wilt gij mij die verleen, belooft gij mij uw bijstand?"

Maria had opmerkzaam geluisterd en onder wisselende indrukken die zich op haar sprekend gelaat, haars ondanks, afteekenden. Hare koele, stugge houding, bewijs van haar misnoegen en wantrouwen, werd langzamerhand verzacht en meer deelne- mend.

Blijkbaar was zij niet langer op hare hoede tegen de gewaarwordingen die zij onderging, zij werd onrustig en nadenkend, en hare trekken verloren iets van die strenge fierheid die zij had aangenomen om de vermetelheid van den jonkman af te schrikken; nu hield zij hare klare, schrandere oogen met onwrikbare vastheid op van Aelst gericht, als wilde zij de innigste gedachten der ziel uit de zijne lezen.

»Indien het u ernst is met dien wensch zou ik mijne condi- tiën stellen . . . .» ving zij aan na eene pauze.

»Dat wil zeggen!" viel hij in met eene verrassing even blij als groot — »dat gij mij hoop geeft . . . .»

»De vraag was meene ik van een ander leven te leiden voor u, niet van 't geen gij te wachten zoudt hebben van mij. . . .»

»Maar hoe wilt gij dat ik mij aangrijpe tot zulk besluit zonder den zoeten prikkel der hope . . . . der . . . . liefde . . . .» voegde hij er zachter bij.

»Gij neemt eene snelle vaart, meester van Aelst, en die vrij verder gaat dan mijne intentie kan zijn . . . . er was hier meene ik sprake van mijne achting en vriendschap, gij zijt gezind daar- naar te staan door het afleggen van kwade gewoonten en slechte zeden . . . . eigenlijk zou het moeten zijn door . . . . vernieuwing des harten, maar in een geval als het uwe is 't zaak met het lichtste te beginnen, met het uiterlijk leven, mogelijk, God hel- pende, volgt daarna of daarnevens ook wat diepers en be- ters. . . .»

»Al goed! juffer Maria!" viel van Aelst in, »ik wil u beloven

voor dat alles mijn best te doen ; maar eilieve ! laat ons niet met woorden spelen, *mij* is het ernst met de belofte, maar wij moeten het eens zijn over de toezegging. . . . En nu, komt het mij voor, dat, waar een jonkman vrijgezel zijnde, verlof krijgt om in betrekking te treden tot eene juffer van gelijken leeftijd en stánd, er dan in die toestemming besloten ligt de kans dat hij hare liefde zal verwerven en de vrijheid van te dingen naar hare hand. . . . verstaat gij nu dit alles, dit zelfde onder de termen »vriendschap en achting” dan. . . . dan heb ik er vrede meê.”

»Meester van Aelst, de termen die ik gebruikt heb beteekenen wat men gemeenlijk daaronder verstaat, niets minder, ook niets meer. Kunnen deze niet voor u volstaan, zoo is het zaak het verbond tusschen ons niet aan te gaan. Ik moet u ernstelijk ontraden naar mijne hand te dingen, daar ik niet voornemens ben te hijliken. . . . ik meende dat mijn besluit op dat punt u reeds bekend was.”

»Het is waar. . . . van hooren zeggen, maar toch. . . . ik dacht, ik hoopte. . . . dat zulk besluit op een leeftijd als den uwen wel niet onherroepelijk zou zijn. . . .”

»Op een leeftijd als den mijnen kan men doorleefd hebben wat een plan voor het gansche leven vaststelt,” hernam zij zacht maar ernstig.

»Gij kunt bemind hebben ! gij kunt ervaringen gehad hebben die u zulk voornemen ingaven. . . . ik wil het gelooven Maria !” sprak hij met gevoel ; »maar toch geloof hierin een man die u in wereld- in menschenkennis vooruit is, er komen omstandigheden voor waarop wij niet hadden gerekend, er treden personen in onzen weg die wij niet konden voorzien. . . . en die bekwaam zijn ons in vaster besluit te schokken dan de stille gelofte van een vrouwehart. Ik bewere niet, Maria ! dat *ik* de persoon zal zijn, wien 't gegeven wordt u van zulk onvrouwelijk levensplan af te keeren ; maar toch ontzeg mij niet de vrijheid naar die zege te staan, ontzeg me niet de vrijheid naar uwe liefde te dingen, of. . . . gij maakt mij in dezen zelfden stond diep rampzalig, of gij breekt in mij af alle goede voornemens die ik met het oog op die hope alreede had gevat.”

»Gij onderstelt in anderen de wankelbaarheid die gij bij u

zelve kent . . . .” verweet hem Maria, maar het verwijt klonk niet bits en scherp als te voren, daar was mildheid in den toon, daar was aarzeling in hare houding, die hem niet ontging en waarvan hij partij trok om nog te hervatten :

»O! geef mij nu nog geen antwoord, dat onherroepelijk zou zijn, geen antwoord als aan dien Willem van Aelst, dien gij nog in mij ziet. Wacht af wat er van mij worden zal met die hope die gij mij schenken zult, en sta mij toe u inmiddels in allen eerbied mijne hulde te brengen, totdat de tijd zal gekomen zijn uwer beslissing.”

Al sprekend had hij beide hare handen tusschen de zijne gevat die hij nu smeekend ophief. Maria, luisterende naar zijne zachte, vleiende stem, die niet geheel hare uitwerking miste, had nauwelijks acht geslagen op die verovering; toen zij er de bewustheid van kreeg, trachtte zij zich te verzetten tegen dat zacht geweld.

Voordat het haar was gelukt, had hij moed gevat om de grootere vrijheid te nemen de fijne vingertoppen te kussen; maar die stoutheid werd snel en wreed gestraft. Maria rukte met drift hare handen los en sprak met een nadruk die van diep misnoegen scheen te getuigen: »Geen minge koos, geen minnekout tusschen u en mij, meester van Aelst, vóór wij werkelijk tot deze beslissing zijn gekomen, vóór zij u gunstig is, en dat zal nimmer zijn, nimmer, wees er zeker van, zoo ik bij u den toeleg zie om mijn gevoel te schokken en mijne rust te verstoren! En nu ga! ga! want gij hebt mij al meer tijd geroofd, dan ik gewoon ben aan mijne beste vrienden te schenken!”

»Is dit een afscheid?» vroeg hij getroffen.

Zij knikte tot eenig antwoord.

»Word ik zóó weggezonden!» sprak hij met droef verwijt. »En onze overeenkomst? en uwe voorwaarden?»

»Dat later!» antwoordde zij met zichtbaar ongeduld.

»Zoo mag ik toch weerkomen!» sprak *hij* verrast en met een glans van blijdschap op het gelaat.

»Morgen!» was het laconieke antwoord.

»Wanneer morgen . . . .? ik kwam niet gaarne ongelegen.”

»Op ditzelfde uur, maar ga nu! want ik zou u kunnen haten, omdat gij er in geslaagd zijt, mij ongelijk te maken aan mij zelve.»

Nu gehoorzaamde hij, zoo schielijk als zij het kon wenschen, en ging uiterlijk mismooedig en verslagen, innerlijk verblijd en met zegepraal.

En werkelijk, de bekentenis, Maria ontvallen in haar verlangen om van hem ontslagen te zijn, dat het hem gelukt was haar ongelijk te maken aan zich zelve, was een bewijs dat zij eene waarheid uitsprak, die zij in eene ure van kalm beraad zeker liefst zou hebben teruggehouden. En voor een man als van Aelst waren die uitingen van misnoegen, die klachten van verstoorde rust, die dreiging van te kunnen haten, als zoovele wenken dat hij het groote voordeel behaald had, van zulken indruk te hebben gemaakt, die hem zijn naderenden triomf op haar verzekerde. Zij dreef hem nu weg, maar . . . . hij mocht weerkomen, en . . . . hij kende immers de vrouwen . . . . ja hij kende de vrouwen, althans *die* vrouwen waarmede hij gewoon was zijn luchtig spel te spelen; maar deze vrouw, de vrouw waarmeê het hem nu ernst was, kende hij niet, daarom trof hem des anderen daags eene teleurstelling zooals hem wel nooit getroffen had, toen hij Maria van Oosterwijk weder vond, niet, zooals hij gewacht had in eene stemming, die de weerklank was van de indrukken die hij hoopte dat zij ontvangen had en die hij nu uit alle macht meende te versterken, of wel schuchter, teruggetrokken, als kampende met zich zelve en tegen hem; maar rustig, vertrouwelijk, met zekere gulle voorkomendheid, hem te gemoet tredende, en hem verrassende met eene vraag waarop hij wel niet had kunnen verdacht zijn.

»Eilieve, zeg me, meester Willem, welke zijn uwe gewoonlijke werkuren?»

De glimlach van stille zelfvoldoening waarmeê van Aelst was binnengetreten, veranderde in een trek van pijnlijke bevreemding bij eene vraag, die hem zoo onpassend scheen op dat oogenblik.

»Mijne werkuren!» herhaalde hij als om zich te vergewissen dat hij niet misverstaan had; »om de waarheid te zeggen, ik heb zoo geene vastgestelde uren voor mijn werk. Ik volg daarin mijne luim en dispositie. Is deze laatste gunstig, dan werk ik

door tot de duisternis mij dwingt het palet neêr te leggen; is de rechte lust er niet, dan zoek ik de buitenlucht, de kaats- en kegelbaan, of het gezelschap mijner kunstvrienden . . . . doch . . . . verschoon mij, waartoe deze vraag . . . . op dit oogenblik klinkt zij mij wat zonderling. . . . Ik kwam bescheid halen op mijn eerbiedig aanzoek van gisteren; ik hoopte ons gesprek, gisteren zoo wreedelijk door u gestoord, nu te mogen vervolgen."

»Maar deze vraag volgt als vanzelf uit dat gesprek!" hernam Maria, even glimlachende over zijne voortdurende verbazing, »t is juist het rechte punt van waar wij het thans weer moeten opvatten. . . ."

»Ik belijde dat ik uwe meening niet doorzie," viel hij in met wat ongeduld en wrong zijn fluweelen schildersmuts ineen, om zich in deze verlegenheid eene houding te geven.

»Wel, ik had beter gedachte van uwe scherpzinnigheid," hervatte Maria ietwat spotachtig, »mijne redeneering neemt toch gansch geen hooge vlucht. Aanmerk dat gij van mijne toezegging om, onder zekere conditiën, u tot vriendinne te strekken, partij hebt getrokken, als ware daaronder begrepen de aanspraak die gij zoudt hebben op mijne hand . . . . voor 't geval dat gij mijne voorwaarden wel eerlijk hadt vervuld . . . . was dit niet uwe intentie of . . . . heb ik misverstaan?"

»Zeer zeker was het die!" antwoordde hij met levendigheid, en wilde er meer bijvoegen, maar zij liet hem niet voortgaan.

»Ik had het niet aldus bedoeld, ik had een kalm en simpel vriendschapsverbond op het oog, maar nu gij het dus verstaat, wil ik daarin genoeg nemen. . . ."

»Maria!" riep hij in eene verrukking, die zij niet weinig bekoelde door lachende te zeggen: »Gemak, meester Willem, we zijn dáár nog niet. Sinds er dan . . . . al is 't nog zoo in de verte, van een hijlik sprake is, begrijpt gij wel dat eene juffer van mijn leeftijd, die gewoon is op hare eigene zaken toe te zien en hare eigene belangen te regelen, weten wil hoe de man die hare hand vraagt zich toelegt op zijn werk, of hij daarin getrouw is en ijverig op zulke wijze, dat hare toekomst met de zijne wel is verzekerd."

Van Aelst staarde haar aan terwijl zij sprak, met oogen wijd geopend van verbazing. Hij was geschokt niet slechts, maar ge-

ergerd, dat de kunstenaars, de jeugdige vrouw zich dus belangzuchtig en berekenend toonen kon bij een onderhoud, waarin *hij* alle berekening had willen verzaken, om alleen de taal van den hartstocht te spreken, en . . . . ook daarop een antwoord te verkrijgen; toch moest hij zelf nu het eerst antwoorden en wel op die zonderling prozaïsche vraag. Ook sprak er ontnuchtering en zelfs wat ironie uit hetgene hij haar toevoegde:

»Gij vreest dat ik bij ongeregeld werken niet in het onderhoud van de huishouding zal kunnen voorzien? Wees zonder zorge! Ik ben wel niet met een geldzak om den hals geboren zooals de rijkelui's kinderen, maar toch . . . . mijne ouders zijn in goeden doen en ik . . . . ben hun eenige zoon. Ik ben daarbij de erfgenaam van mijn oom, die zich door zijne kunst een redelijk vermogen heeft verworven, en ik zelf heb in het buitenland vrij goede zaken gedaan; het een bij het ander genomen zou ik van heden afaan kunnen leven zonder een penseel in de verf te doopen. . . . Zoo gij besluiten kunt mijne vrouw te worden, zult gij naar 't u belieft voor de kunst leven of al uw tijd aan de huiszorge wijden; maar ons brood zullen wij hebben in de ruimte, al verkocht ik geen enkele schilderij. . . .»

»Dàt waarop ik doelde,» hernam Maria ernstig, »is geenszins de winste in geld, maar de groote winste in orde en zedelijkheid, die samenhangt met geregelden arbeid. Zonder die beide is er geen huiselijke vrede en geen blijdschap, en 't is op dit alles te zamen dat een vrijster moet achten in den man wien zij haar levensgeluk toevertrouwt, het is aan deze dat ik u wilde gewend zien in uw eigen belang.»

»In trouwe! nu vat ik uwe meening,» hernam hij glimlachend en met verhelderd gelaat, »maar wat doet het er toe of de ure eene vroege zij of eene latere, mits men ijverig werkt en bovenal goed. . . .»

»Ik hecht aan den gezetten tijd, zonderling voor u,» hernam Maria met zekeren nadruk. »Wie zich ten vasten wet stelt 's morgens om zeven ure met den arbeid aan te vangen. . . .»

»Te zeven ure! palsambleu! verschoon het Françoïsche stopwoord, maar uw ongehoorde eisch doet mij dus uitvallen. Te zeven ure! gij moet weten, melieve, dat er nachten zijn waarop ik eerst om dien tijd slapen ga. . . .»

»Dat vermoedde ik,» hernam Maria met een fijn glimlachje, »en zoo gij mij hadt laten uitspreken zou ik er bijgevoegd hebben : wie zich ten vasten wet stelt te zeven ure met den arbeid aan te vangen, zal wis den nacht niet overbrengen in woeste vermaken of drinkgelagen, die ziel en lichaam beiden tot schade zijn. . . .»

»Dat's een schrandere vond, juffer Maria, zeer schrandere, ik erken het!» sprak van Aelst wat gedwongen en met een diepen zucht, »maar . . . . in oprechtheid . . . . ik geloof niet dat ik mij aan zulken regel zou kunnen binden.»

»En meester van Aelst heeft mij gisteren, zoo hij beweerde in vollen ernst en met vele dure verzekeringen verklaard, dat hij een ander mensch wilde worden, — hoe zal men zulke wenschelijke omkeering aanvangen zoo 't niet zij met zekeren vasten, voegelijken leefregel. . . .?»

»Maar deze hier strijdt met al mijne gewoonten,» riep hij zich verwerend, ofschoon hij voelde dat hij vastraakte in het net door de schalksche Maria hem gespreid.

»Als uwe gewoonten in strijd zijn met dit goede voorschrift is 't aan u om ze te veranderen. . . .»

»Een voorschrift,» herhaalde hij met saamgetrokken wenkbrauwen, »dùs spreekt een medicijnmeester!»

»En gij wildet de patiënt zijn aan wien ik mijne zorgen zou besteden, was meene ik uw verzoek? Welnu! het is toegestaan. . . . maar mijn raad moet worden opgevolgd. Met andere woorden en zonder beeldspraak : dat wat u zóó vreemd, zóó ongehoord schijnt is *mijne voorwaarde*, de voorwaarde die ik wil nagekomen zien, aler. . . . ik u schenke wat gij van mij hebt gevraagd. Zoo datgene wat gij mij gisteren hebt betuigd, u ernst is geweest, zult gij mij toch dien ernst wel willen bewijzen door wat anders dan. . . . woorden, door degelijke daden, niet waar?»

»Voorzeker wil ik dat, maar. . . .»

»En verwonderen zal het u toch niet dat ik, die uit uw eigen mond heb vernomen hoe gij in woord en daad beide, misleiding jegens mij hebt gepleegd, nu metterdaad proeven van uwe oprechtheid verlange. . . .»

»Neen. . . . dat verwondert mij niet, dat is zelfs uw recht, ik erkenne het, alleen wees edelmoedig, zij de proeve zwaar, doch rek den proeftijd niet te lang. . . .»

»Alleen een enkel proefjaar!»

»Een geheel jaar lang!» riep hij ontzet.

»Een enkel jaar! is dat te veel, met het oog op de winste die er uit volgen moet?» vroeg zij, hem aanziende met een veel beduidenden blik.

»Neen! neen! gij hebt gelijk, het zij dan een vol proefjaar. . . .»

»Waarin gij elken dag van des morgens . . . . willen wij stellen zeven uur? tot aan het noenmaal te twaalfen . . . . in uwe schilderkamer zult zijn . . . . werkende.»

»Geregeld in mijne werkkamer te zijn op die uren zou ik kunnen beloven, alleen . . . . dat ik er even getrouw zal zitten schilderen neem ik niet aan . . . . de dichters zeggen dat men de zanggodin niet dwingen kan, evenzoo is 't met de muze der schilderkunst; gij spreekt van die oefening of 't fabriekwerk ware, en gij weet toch bij u zelve . . . .»

»Dat de konste dikmaals beter gediend wordt door de inspanning der vlijt, door de volharding die den kamp met onlust en hindernis onderneemt en daarin overwint, dan door geniale leëgloopery, die niet zelden op verlies van alle krachten en gaven te staan komt. Denk aan het devies van onzen vermaarden Dirck Graswinckel: *Niemand is door luiheid onsterfelijk geworden*. Ik wensche voor u den vollen roem der konste, de onsterfelijkheid, dies moet ik u aanbevelen te heerschen over den geest der traagheid, niet daaraan toe te geven. Is 't u gansch ondoenlijk te schilderen, zoo kunt gij toch lezen of schrijven, of u wijden aan zulke oefening die strekt tot opleiding en versiering van den geest. . . . In 't eind . . . . gij weet nu welke beteekenis ik er aan hechten zou, als die rijke morgenuren door u werden gewijd aan den slaap! . . . .»

»Maar ik beding mijne uren van uitspanning. . . .»

»Wie zou ze u willen onthouden . . . . denk toch, de nanoen is lang. . . .»

»Heel goed en de avond? Als ik te avond met mijne vrienden samen ben, die gewoon zijn er een deel van den nacht aan te knopen, zullen zij mij wakker uitlachen als ik stiptelijk op mijn tijd scheidde met het luiden van de poortklok, als ware ik steëkind in een godshuis . . . . en raak ik eens aan 't blijven, dan . . . .»

»Dan . . . . moet gij den kelk van zingenot ledigen van het schuim tot op den droesem, dat begrijp ik; daarom was mijne intentie dat gij . . . . eene keuze zoudt doen tusschen zoodanige vrienden en . . . . mij. . . .»

»Die keuze is ras gedaan, mits ge mij die vergoeding schenkt dat ik bij u mag komen kortavonden. . . .»

»Dat's u toegestaan, elken dag dien gij zijt aangevangen met werken . . . . zoo gij u het bijzijn van mijn grootvader getroosten wilt. Sinds hij sukkelt, ga ik zelden meer uit, en die enkele malen is het om te gaan bij vrienden die de konst eeren en liefhebben, derhalve zoo gij er mede wilt komen, zijt gij als vanzelf genood.»

»Ik zie 't wel!» sprak hij lachend, »als ik u het roer in handen geef, doet gij de kiel van mijn leven een gansch anderen koers nemen, dan ik meende te houden! Met deftige Delvenaars en zedige jofferen conversatie houden, geregeld werken, vroeg opstaan . . . . Ik! Willem van Aelst! die de wilde word bijgenaamd. Wat zou de hertog van Toskane van zijn Guilhelmo zeggen . . . . ik zal mij zelven nauw meer herkennen! 't Is een bijster vreemd geval! Ik heb wel gehoord dat Hercules zich door Omphale aan 't spinnewiel liet zetten, maar niet dat Apelles door dwang van vrouwewil voor zijn ezel werd geplaatst. Pictura zelve zou zich dat niet aanmatigen.»

»Acht gij het te vreemd een vond, te stout een eisch, en wat er uit volgt te zwaar een nasleep, te eng eene beperking uwer vrijheid, zoo staat het nóg aan u om het verbond niet te sluiten; alleen aanmerk dit: het is mijne eenige maar onveranderlijke voorwaarde. . . .»

»Gij weet wel, tirannische schoone, dat ik niet anders kan dan haar aannemen,» voegde van Aelst haar toe met eene tragisch comische uitdrukking in houding en gelaat, waarop zij met eene mengeling van ernst en schalkheid inviel:

»Morgen aan den dag te beginnen!»

»Het zij zoo!» was zijn antwoord, »des te eer is het jaar om . . . . en zult gij mij op het woord gelooven, als ik u zeg dat ik uwe conditie getrouwelijk heb vervuld?»

»Ik heb in dezen niet te gelooven; ik zal het weten, ik zal het zien . . . . met mijne eigen oogen.»

»Ik begrijp u niet, gij zult toch niet de moeite nemen, iede-

ren dag in mijne werkplaats te komen kijken, of ik op mijn post ben?"

»Zeker neen! er is een middel dat mij minder tijd kost; ik heb alleen maar op te staan; dit kruisraam ziet uit op uw atelier, overtuig u zelf. En Maria wees hem naar het venster. Van hier kan ik u zien als gij zit te werken . . . . dat is eene ontdekking die . . . . ik . . . . op zekeren morgen heb gedaan."

»Eene kostelijke ontdekking!" riep hij verheugd, zich aan het venster plaatsende . . . . want de afstand die ons dus scheidt is zóó kort . . . . alleen die smalle binnenplaats van mijn vaders huis . . . . Ik zal die leelijke vaas van haar voetstuk laten weg-nemen, dus kunnen wij elkander toespreken met alle gemak!"

»Zoudt gij dat denken?"

»Staat gij mij toe het u morgenochtend te bewijzen?"

»Dat is uw recht! Ik ben al in de vroegte hier . . . . en zal niet vergeten naar u uit te zien."

»En als ik u dan gewaar word, zal ik u met een juichtoon begroeten."

»En ik . . . . ten dage dat ik u mis op de gezette morgen-uren zal ik met mijn krijt een schrapje zetten, hier in ditzelfde vensterkozijn! zorg maar dat die nieuwmodische kerfstok niet vol raakt eer het jaar om is!" eindigde Maria lachend en den vinger dreigend opstekende.

»Dat heeft voorwaar geen nood, ik heb er al te veel belang bij, dien schoon te houden, en nu ik de occasie heb u elken dag te zien en te spreken van uit mijne werkplaats, zal dit voorrecht mij tot zulken prikkel zijn, dat ik nu zeker ben van mij zelve!"

»Ik nog niet!" dacht Maria, maar zij liet dien twijfel niet blijken.

Van Aelst wilde haar omhelzen ter verzegeling van de overeenkomst; dan, Maria stond het niet toe, zij reikte hem alleen de hand, met zulk een gul vertrouwen, maar tevens met zulk een kalmen, ernstigen blik, dat hij den moed niet had er ditmaal een kus op te drukken, hoe uitlokkend de gelegenheid ook scheen.

Ook verliet hij hare schilderkamer vrij wat minder triomfantelijk dan hij er binnengekomen was, en toch had hij zijn dier-

baarsten wensch ter helfte verkregen : hij was niet afgewezen, hij was aangenomen, en het hing nu alleen maar van hem zelve af dat de toezegging in werkelijkheid verkeerde ; maar daar waren in de houding die Maria ditmaal tegen hem had aangenomen eene kloekheid en kalmte, die hem de hoop benamen, een oogenblik gevoed, dat de gloed van zijn hartstocht voor haar aanstekelijk zou zijn. Ondanks het verbond waartoe zij uit zich zelve met hem getreden was ; ondanks de belangstelling die zij hem nu toonde ; ondanks de hoop die zij hem gaf, den gullen, gemeenzamen toon dien zij jegens hem aannam ; ondanks schalkheid en scherts, bij haar even natuurlijk als ernst en stille waardigheid, was er iets in haar dat hem dien moed ontnam, die bij mannen van zijne soort zoo licht overmoed wordt.

Toen zij hem met zekere gejaagdheid verdreef, meende hij haar begrepen te hebben ; nu zij hem uren lang met zulk een onderhoud aan hare zijde hield, begreep hij haar niet meer, begreep hij alleen, dat hij zelf onder de macht was van eene liefde met eerbied gemengd, zooals hij die nog nooit had gekend ; voelde hij met zekere onrust dat hij dit juk vooreerst niet zou kunnen, ook niet zou willen afschudden en dat hij, om hare wederliefde te verwinnen, alles zou doen wat in zijn vermogen was, zelfs goede voornemens opvatten, zelfs den gloed zijner passieën beheerschen, zelfs het woeste, eigenwillige hoofd buigen onder een regel !

»Zoo heb ik mij waarachtig een halsband laten aanleggen aler ik den hijlksketen draag !” sprak hij bij zich zelve, toen hij weer in zijn eigen werkplaats rondliep, »t is een verwenscht geval ! Ik begrijp mij zelve niet, maar . . . . ik kan niet anders !”

»Ik kan niet anders !” dat was ook de verzuchting van Maria toen zij zich weer alleen bevond. »Ik moet dien last op mij nemen, ik mag mij van dit bezwaar niet ontslaan.’ Hoe moedig en opgewekt zij zich ook had getoond, zij voelde zich innerlijk gedrukt en bezwaard. Na de eerste verklaring van van Aelst, na zijne hartstochtelijke gedragingen, nadat zij zich zelve van den weerschok getroffen had gevoeld, was haar eerste innerlijke beweging geweest de wensch om met deze dingen niet te doen te hebben, om hare eigene rust te bewaren tot elken prijs, en snel en zonder omzien den wortel af te snijden waaruit zekere be-

roeringen in haar kalm jonkvrouwelijk leven zouden kunnen opschieten. Zij had alle recht om van Aelst te mistrouwen en af te wijzen naar het gewone oordeel der menschen; maar gaf haar hart, gaf de teêre christelijke conscientie haar de vrijheid van dat recht gebruik te maken, zóó plotselings, zóó zonder de gelegenheid gegeven te hebben tot de proefneming, of er in de woelingen van die hartstochtelijkheid ook eene diepte van ernst lag, die tot haar recht zou komen onder gunstigen invloed? Niets te wagen was voor haar wel het zekerste, maar hem moest de kans gelaten worden om veel te winnen, en moest het haar tijd en rust, moest het haar diepere smarten kosten dan zij nog kende, zij wilde er dat alles voor offeren, zij achtte het koude eigenbaat, zoo zij zich spaarde.

Of er in een hart als dat van Maria van Oosterwijk in de gedachte van nieuwe zelfverloochening niet eene zoetheid lag, die haar deed heenzien over het gevaar er aan verhecht; of er in 't gevaar zelf niet iets lag dat de kloeke jonkvrouw aantrok; of er niet haars ondanks onder dat alles zich iets verschool, dat van Aelst vóór al het andere zou hebben gewenscht? Wij durven 't niet uitwijzen, maar zeker is het dat de schilderes die, na het onderhoud van den vorigen dag, met zeker ongeduld de nieuwsgierige vragen van Geertje had ontweken, door haar te zeggen dat zij zich over dit bezoek niet kon uitlaten, nu, waar de teerling geworpen was, zelve verluchting trachtte te zoeken voor hetgeen haar bezwaarde, door er zich over te uiten aan eene andere, aan deze lieve wel vertrouwde gezellin, voor wie het haar toch ondoenlijk zou zijn de gemaakte overeenkomst te verbergen.

Zij deelde haar de afspraak met van Aelst mede in losse, vluchtige bewoordingen, als eene aardigheid, als iets waaraan zij zelve niet veel hechtte, als iets dat voor haar niet dieper ging dan de oppervlakte, bijkans als iets waar zij buiten kon staan. Zij stelde het voor, in één woord, zooals zij het door Geerte opgevat wilde zien; maar ondanks deze voorstelling viel een der groote uiterlijke bezwaren het jonge meisje reeds terstond in het oog. »Maar juffer! juffer!» riep zij, vol verbazing de handen ineenslaande, »ik dacht dat uw vaste voornemen was niet te hijliken . . . .»

»Ik heb nog niet van dat voornemen afgezien, kindlief! Ik heb alleen meester van Aelst met een uitzicht willen vleien . . . . dat toch niet tot werkelijkheid zal komen . . . . Ik kon 't niet van mij verkrijgen hem zoo hard voor 't hoofd te stooten, en met een bof af te slaan, nu hij het voornemen te kennen gaf om zijn woest leven te beteren. Mogelijk vindt hij kracht en goeden wil om een tijdlang aan de afspraak getrouw te zijn, zóó kan dit tot zijn best leiden en neemt hij aldus ongemerkt de gewoonte van orde en werkzaamheid eer . . . . het jaar om is . . . .»

»En . . . . als hij het nu uithoudt het volle jaar door?»

»Dan . . . . Geertje, ja! dan . . . . zou ik naar recht en billijkheid verplicht zijn woord te houden, maar . . . . het zal zoover niet komen, geloof mij!»

»En als het toch zoo ver kwam, zou het nog zoo heel erg niet zijn,» beweerde Geertje. »Het was toch zoo'n abel konstenaar en een jonkman zoo knap van wezen en zoo fier van houding als er geen tweede in gansch Delft werd gevonden. Een recht partuur voor de juffer in 't eind . . . . mits hij zijn losse treken aflegt en de juffer tot een hijlik besluiten kon!»

»Wij zullen de uitkomst niet vooruitloopen, Geertje, en zien wat de tijd brengt . . . .»

»Blijft de juffer nu het gansche jaar te Delft, om met eigene oogen te zien hoe meester van Aelst zich houdt?» vroeg Geertje.

»Ja, ik zou toch te Delft blijven, nu grootvader sukkelt en mijn bijzijn noodig heeft, als ge weet, en dezen zomer komt mijne zuster met echtgenoot, kind en minne tot Nootdorp logeeren, en zoo is er voor mij geene plaats in de pastorie.»

Men ziet het, Adriana's geluk was voltooid door moeder-vreugde. Sinds eenige weken was haar een zoon geboren; nu kon zij moedertje spelen, zooals zij zich in haar schrijven aan Maria uitdrukte, en werkelijk, zulke voorstelling maakte zij zich van deze grootsche taak! »Dit was het geweest wat haar ontbroken had,» schreef zij verder, »nu bleef haar niets meer te wenschen overig.» Maria had bij het lezen dezer zusterlijke ontboezeming zich niet van een zacht hoofdschudden kunnen onthouden, en de berichten die volgden, veroorzaakten haar diepe bekommering. Adriana bleek te zwak om den zoeten

moederplicht jegens het jeugdige kind te vervullen. Eene vreemde moest het zogen, en wat nog meer ontrustend klonk, bij Hendrik hadden zich de eerste verschijnselen vertoond van de ondermijnende kwaal, waarvoor de zijnen heimelijk hadden gevreesd. Het kuchje was in een scherpe droge hoest overgegaan en men had de onmiskenbare bewijzen dat de edelste levensorganen waren aangetast. Met de verblindheid voor het belangrijke hunner kwaal, aan teringlijders niet zelden eigen, was de jonge van Assendelft zijn ambt blijven waarnemen, trots de overspanning die het hem kostte, en zoo was het nu op die hoogte gekomen dat hij zelf de noodzakelijkheid eener gedwongen rust had moeten erkennen. Hij had beloofd zich die te gunnen in het volgend seizoen, en het tochtje naar Zuid-Holland zou er de natuurlijke aanleiding toe zijn.

Hoe innig Maria deelde in de zorgvolle toekomst die zich nu voor hare zuster en voor den geliefden schoonbroeder ontsloot, hoe van harte zij iets van hare vaste gezondheid had willen afstaan om het zwakke echtpaar te sterken, toch bespeurde zij tot hare groote bevreemding dat het hare eenige, dat het hare alles overheerschende gedachte niet meer was, en dat de kunstenaars en hare vorderingen, hare bezwaren, hare voldoening bij het werk haar niet weinig afleidde van deze bekommelingen. Was zij reeds rijp genoeg in zelfkennis om te doorzien dat niet slechts de schilderes, maar ook de vrouw een nieuwen kring van gewaarwordingen was ingetreden? Dat de laatste, na over eene teedere genegenheid met kracht van wil gezegevierd te hebben, nu het gevaar liep door de trillingen van den hartstocht te worden geschokt?

Neen, zeker, dat gevaar voorzag ze niet.

Was zij niet met wantrouwen, met gramschap, met minachting vervuld geweest tegen den man, wien ze nu uit de edelste beweging van christelijke liefde de hand reikte tot steun bij het kiezen van een reiner levensweg, en was de belangstelling die haar bewoog dit te doen, niet koel en nuchter, en berekenend bijna? Hoe zou de man die zoo volkomen de tegenstelling was van den vromen, zachtmoedigen, zedelijken en ernstigen Hendrik, ooit iets van die gevoelens bij haar kunnen opwekken, eenmaal in de stilte aan dezen gewijd? Ook niet dezelfde Maria! maar

omdat de indruk een gansch andere was, behoefde het toch niet de minst krachtige te zijn. Men hecht zich aan hetgeen men redt! Maria beschouwde van Aelst van nu aan als haar patiënt; met gespannen belangstelling zou ze zijne vorderingen in zedelijke beterschap nagaan — kon zij vooruit berekenen tot welken graad van teederheid die belangstelling zou stijgen, of welke partij hij trekken zou van hare deelneming? En zoo hij niet vorderde, zoo er teruggang was? Maar zij *was* immers op zulke teleurstelling verdacht, en wat niet ongewacht komt, kon toch zoo heel pijnlijk niet grieven. . . .

Laat ons hare innerlijke gesteldheid trachten te leeren kennen, door de uiterlijke verschijnselen die wij kunnen waarnemen.

De schilderes voelde des anderen daags eenigen spijt dat zij in de eerste behoefte om zich over het gebeurde uit te storten, Geertje in het geheim had genomen harer afspraak met van Aelst, want nauwelijks trad zij hare werkplaats binnen, waar het meisje gewoon was in de vroegte alles te schikken en te ordenen, of zij werd door deze begroet met de nieuwsmare, dat »meester van Aelst druk zat te werken!»

Op eens scheen het haar vernederend voor van Aelst en kwetsend voor haar eigen gevoel, dat een derde, dat dit jeugdige meisje in het geheim was van hunne overeenkomst, en op een toon, droger en harder dan zij gewoon was jegens hare kweekelingen aan te nemen, vermaande zij deze tegen dat gluren en bespieden, dat den schilder licht kon ergeren of vervelen.

»Hij was ganschelijk niet geërgerd, juffer, hij knikte mij vriendelijk toe en vroeg of de juffer al op was? . . . . In trouwe hij heeft een vriendelijken groet van u verdiend.»

»Dat heeft nog geene haast,» sprak Maria droogjes, geërgerd door die tusschenkomst. Voor het eerst sinds ze het meisje bij zich had genomen vond zij hare gemeenzaamheid ongepast. Zij vergat dat zij haar het geval met van Aelst als eene aardigheid voorgesteld had! als iets dat haar zelve zoo na niet ging, en dat zij daarom een gulgaw woordje van het jonge meisje in deze teedere zaak niet al te onkiesch en vrijpostig moest achten. Dat de groet aan van Aelst toch eigenlijk wèl haast had, ook voor Maria ondanks hare schijnbare onverschilligheid, bleek spoel-

dig genoeg. Geertje werd onder het eerste voorwendsel het beste uit het atelier verwijderd, en nauwelijks had deze de hielien gelicht, of de schilderes wipte op en trad naar het raam; een glans van vergenoegen lichtte uit hare oogen en kleurde haar de wangen. Van Aelst was zóó verdiept in zijn arbeid, dat hij haar niet scheen op te merken.

Toch wist de looze schilder heel goed dat men hem gadesloeg, en des te lustiger arbeidde hij voort met al de vaardigheid zijner vlugge vingeren.

Maria achtte zich verplicht tot een woord van aanmoediging; nauwelijks trilde de toon harer zachte stem door de lucht of hij sprong op en groette haar met een kreet van blijde verrassing, en een onderhoud volgde dat hoe kort en afgebroken ook toch geene beteekenis miste.

»Ik ben toch nieuwsgierig hoelang hij het volhouden zal, die wilde sinjeur Guilhelmo!» sprak Geerte bij zich zelve, toen zij ochtend aan ochtend den schilder met getrouwheid voor zijn ezel zag zitten; maar zij hoedde zich voortaan hare meesteres deelgenoot te maken van hare waarnemingen. »Drie weken reeds! en nog geen schreefje op het vensterkozijn! het blijkt toch dat het meester Willem ernst is met de juffrouw, en toch.... Duren is een mooie stad! zou hij het waarlijk een vol jaar uithouden?» vroeg het jonge meisje zich zelve niet zonder zekere onrust.... want zij, de eenige toeschouwster van dit drama, was tegelijk diep genoeg ingewijd in »*le secret de la comédie*,» om niet den afloop met wat zorg te gemoet te zien. »Zou hij het uithouden! een vol jaar lang?» was eene vraag, die hare meesteres niet eens meer durfde opwerpen. Zij durfde nauwelijks gelooven en wilde evenmin mistrouwen toonen. Zij wist niets anders te doen dan zich te houden aan het tegenwoordige en bij den dag te leven.

En iederen dag bracht zijne eigenaardige vreugde en verrassing in die wittebroodsweken van dat nieuwe levenstijdperk.

Als van Aelst zijne volle vijf uren als onder haar oog had doorgewerkt, kwam hij geregeld iederen middag na zijne wandeling het loon vragen voor zijn arbeid zooals hij het noemde, en den avond doorbrengen in zoetzedige vriendenkout met juffer Maria, neen, het was tusschen hen al Willem en Maria ge-

worden. De gewone ochtendgroet 's morgens aan het venster had de ceremonieuse stijfheid der conversatie al heel spoedig weggenomen.

Bij dit vertrouwelijk samenzijn was de oude grootvader geenszins hinderlijke derde, daar de voorwaarde toch inhield dat er noch dartele jok, noch liefdekout, noch minge koos plaats hebben mocht staande het proefjaar! Maar van Aelst scheen zich te vergenoegen met het liefelijk bijzijn van Maria; hij was nooit verlegen om een onderwerp voor 't gesprek. Hij had zooveel gezien en bijgewoond. Hij was onuitputtelijk in het vertellen zijner reisontmoetingen, hij wist ze te kleuren, op te hoogen en belangrijkheid bij te zetten. Hij had Rome gezien en den paus, was bij kardinalen ontvangen geworden, had aan prinselijke en hertogelijke hoven verkeer, had in Frankrijk gemeenzamen omgang gehad met de aanzienlijkste heeren van 't hof — naar zijn verhaal luidde, want niet alles was even echt. De koningin Anna van Oostenrijk had hem eens toegestaan hare fraaie blanke hand te kussen, de kardinaal Mazarin had hem schilderwerk opgedragen voor zijn kabinet. Het zou slecht betaald worden, dat wist de kunstenaar vooruit, want de kardinaal was niet mild, maar men moest ook wat doen voor de gunst en de eere, en een beschermer als deze in den vreemde was niet te versmaden.

En Maria, die nooit verder was geweest dan Utrecht en Delft, Maria, wier zucht naar kennis den rijkdom harer fantasie evenaarde, Maria luisterde naar die schitterende tooververtellingen, als de sultan in de Duizend en een Nacht, met dat onderscheid dat hier de hoorderes gansch geene geblaseerde was, en dat hare schrandere opmerkingen, hare snelheid van bevatting, haar geest en vroolijke luim, zout en gloed bijzetten aan het onderhoud, dat maar zelden kwijnde of tot de alledaagschheden der gewone conversatie afdaalde. Dominé van Oosterwijk vond smaak in dien omgang met van Aelst en noemde hem niet zelden »mijn zoon»; »zoo hope ik, eenmaal!» was dan het antwoord van den schilder, met een blik op Maria, die dan strak voor zich neêrzag om zich niet te verraden en meer hoop te geven door een blik, dan hij reeds scheppen kon uit haar kennelijk welgevallen in zijn onderhoud. Soms nam Maria aanleiding uit een gezegde

of een voorval om een woordje van degelijken ernst te spreken en naar wat hoogers te wijzen dan aardsche grootheid en des levens lusten, en de jonkman nam de toespraken altijd op met zulk een genegen oor en met zooveel ernstige aandacht, dat Maria zich betrapte op voorstellingen van mogelijkheden, die haar op eene gansch andere toekomst wezen dan zij zich voorheen had gedacht. Soms bracht van Aelst zijn schetsboek meê en kwam de kunst ter sprake; soms kwamen er vrienden ten bezoek en de schilder bewees dan dat de geruchten omtrent zijne nurkschheid en hoovaardige lasterlijke praatjes waren; men kreeg moed om hem uit te noodigen met kunstvrienden en letteroefenaars, en Maria, die voelde dat afwisseling niet schaden kon, wist hem over te halen gehoor te geven aan zulke noodiging. Van Aelst pronkte te zulker gelegenheid even gaarne met zijn vernuft als met zijn voorkomen, en Maria genoot dan den stillen, maar gevaarlijken triomf hem bewonderd te zien. De voldoening dat *zij* het was die hem aan orde en regel gewende, door wie de breuke werd geheeld die er was ontstaan tusschen den genialen schilder en het kunstminnend publiek harer moederstad, streelde niet enkel hare vrouwelijke ijdelheid; zij ging dieper, zij drong door tot het harte, zij verblindde haar helder zienden blik

„Verlokking heeft een glatte kant
Dus . . . . wacht u voor den rand.”

zegt Bilderdijk.

Het gezellig verkeer, feestvreugde zooals de zeden van den tijd het meebrachten, had verleidingen voor van Aelst die Maria niet had kunnen gissen. De eerste maal dat de schilder, tot groote verbazing van Geertje Pieters, tot smarte van Maria aan de overeenkomst te kort kwam, vond plaats na een luisterrijken avondmaaltijd dien zij gezamenlijk hadden bijgewoond ten huize van een statig magistraat, Mr. Dirk van Bleijswijck, en gegeven ter eere van diens zoon, die zich later als geleerde en geschiedschrijver der stad Delft verdienstelijk zoude maken.

Van Aelst had er vroegere kunstvrienden aangetroffen, waar-meê hij geen omgang meer had. Zij hadden hem schertsend zijne desertie verweten uit hun kring, hij schaamde zich de be-

kentenis dat hij uit beginsel dus handelde, hij kon evenmin be-
lijden welke uitzichten hij bouwde op deze veranderde levens-
wijze, hij gaf liever »voor eenmaal gehoor aan hunne noodiging
om den nacht te eindigen met de vroolijke bentgenooten,
en . . . . . zoo was het ruim dag geworden eer hij doodelijk ver-
moeid t'huiswaarts keerde», dus legde hij zelf het gebeurde
aan Maria uit, toen hij zich haastte reeds in den voormiddag
»absolutie te komen vragen» na volledige biecht. Hij kreeg zijne
gratie, maar van Maria's zijde met een droef somber gevoel:
de betoovering was gebroken, de eerste schrede was weer gezet
op de verkeerde baan, de tweede kon zoo licht volgen.

En die volgde ook maar al te spoedig, en het berouw scheen
minder levendig, of er was minder haast om de vergiffenis te
erlangen, op zulke wijze dat er een paar dagen verliepen eer
hij tot Maria weerkeerde; de verontschuldiging ging hem al
flauwer af, de tusschenpoozen werden telkens ruimer, er ver-
liepen weken eer men van Aelst in den ochtend aan zijn ar-
beid zag, zoodat Geertje Pieters met een bedenkelijk gezichtje
voorsloeg of het niet zaak werd een schrapje aan den balk
te doen *als* meester Willem werkte, daar de plaats in 't kozijn
te kort schoot om al de verzuimde ochtenden aan te teekene n

Maria glimlachte niet om de aardigheid; zij wendde zich
af, en Geertje verbeeldde zich dat zij een traan wegpinkte.
Maria had sinds lang niet meer den lust haar schalke vond.
zelve uit te voeren, en toen de schuldlijst tot zulke hoogte
geklommen was scheen de schilderes zelfs den moed niet meer
te hebben om zelve aan het venster te treden om te zien of,
mogelijk, de afgedwaalde was weergekeerd. Maar als Geertje
die waarneming had gedaan, zorgde zij, het zich te laten ont-
vallen als zonder erg, »hopende,» zooals ze zich later uitte, »dat
de juffrouw zou toetreden en door een groet of een zacht ver-
maan dien terugkeer beloonen,» doch Maria was te fier en te
streng om dien stap te doen. »'t Zal hem nu toch onverschillig
zijn,» zei ze tot Geerte, die meende een goed woord voor den
schilder te moeten spreken, »de overeenkomst is voor goed ge-
broken, ik kan mij niet laten aftrekken van mijn werk door op
hem te achten!»

Niet laten aftrekken van haar werk! Ze vergat dat zij zelve

uren lusteloos zat zonder naar haar werk om te zien; ze vergat dat Geerte wel merkte dat het met schilderen zoo lustig niet ging als voormaals, als in die dagen dat meester Willem nog eens even kwam binnenloopen vóór zijne wandeling, om de juffer eens een zetje te helpen of zijn gevoelen te zeggen over haar werk of haar iets te laten zien van het zijne; dan kwam hij stillekens aanloopen binnenshuis door, en verraste Maria, die verrukt was van zijn »eële konst" en vluggen arbeid. Dat was nu voorbij; van Aelst kwam niet meer, zelfs niet al had hij twee dagen aaneen in zijne werkplaats doorgebracht. Wachtte hij op de noodiging van Maria om terug te keeren? Mogelijk wel, maar de schilderes vertoonde zich nooit meer aan 't venster als hij er was; alleen als hij er *niet* was, als Geerte's waakzame zorge haar daarvan de zekerheid had gegeven, dan stond zij soms plotseling op, trad als onwillekeurig aan het raam en bleef lange, lange staren op de ledige werkplaats daarover, in diep en somber gepeins verloren . . . . .

»Hebt ge van Aelst den zak gegeven, Maria? dat we hem nooit meer hier zien," vroeg dominé van Oosterwijk op zekeren avond dat ze alleen zaten.

»Wel neen, grootvader! er is nooit verkeerung tusschen ons geweest, het was alleen maar . . . . . eene aardigheid, eene weddingschap . . . ." antwoordde Maria, die al haar moed nodig had om [dit antwoord met oogenschijnlijke kalmte te geven.

»Eene weddingschap, zoo! en wie heeft verloren?"

»Ik geloof . . . . . hij," was het antwoord.

. . . . .

»Ik moet dien cirkel uit!" sprak Maria op zekeren dag, bij het afloopen van het voorjaar, toen zij na een ganschen nacht doorwaakt te hebben, zich doffer en lusteloozer gevoelde dan ooit. Zij was ontstemd tegen Geertje, die nooit meer iets te berichten had van van Aelst, en wie ze toch op een gemelijken toon verboden had »altijd naar de bureu te spieën" en wier bewegingen zij toch [zelve bespiedde, als om uit hare gebaren uit hare trekken iets nieuws le lezen.

»Ik moet dien cirkel uit!" herhaalde zij halfuide en thans

zich wendende tot Geerte; ik ga de reis naar Uitdam ondernemen om te zien hoe mijne zuster het maakt! Ik ga heden afscheid nemen van mijn vader en zien hoe nicht Barbara alles meent te schikken tegen de overkomst van de jongelui met het kind. Weet gij ook Geerte, of de schilder van Aelst t'huis zou kunnen zijn vandaag?"

»t' Huis is mogelijk, juffer, maar niet in zijne werkplaats....»

»Dat maakt geen verschil. De laatste reis dat hij hier was, heeft hij zijn schetsboek laten liggen. 't Is niet denkelijk dat hij het zal komen terughalen, zooals hij gezegd heeft.»

»Nee, juffrouw, dat's niet denkelijk!» herhaalde Geertje met een bedrukt gelaat.

»Daarom moest uwe moeder het even aanreiken als ik.... te Nootdorp zal zijn,» ging Maria voort.

»Laat ik het liever zelve doen, juffrouw, moeder valt wel eens wat bits uit.... en.... en....»

»Dat zou ook beter zijn kind, maar.... meester van Aelst mocht u aanspreken, u lastig vallen met vragen...»

»Dat heeft geen nood, lieve beste juffer, want hij is.... ik geloof ten minste dat het zoo is....»

»Nu nu! wat is er dan met hem? hij is toch niet ziek?» en Maria voelde zelve dat zij verbleekte, en hield haar zakdoek tegen 't gelaat om dat te verbergen.

»Nee, juffer, neen! ziek is hij niet, ten minste zoover ik weet alleen.... hij heeft Delft verlaten!»

»Delft verlaten! hoe weet gij dat?»

»De werkplaats is een week lang achtereen gesloten geweest en nu zijn ze bezig die op te ruimen; ik heb er van ochtend de schoonmaakster met de meid bezig gezien; al het schildergereedschap is er al uit en het wordt weer een gewone kamer.»

Het was toch nog mogelijk dat hij zijne werkplaats elders in Delft had gezocht, de nabuurschap was hem wellicht te lastig geworden, dacht Maria, terwijl zij luid aan Geerte te kennen gaf, dat deze dan maar zelve het schetsboek zou terugbrengen.

Dit geschiedde, en de gissingen van Geertje bleken nu waarheid, Willem van Aelst had Delft verlaten, wel niet voor het buitenland, zooals Maria onderstelde, maar toch om er niet

weer terug te keeren; hij was naar Amsterdam vertrokken om zich daar te vestigen.

Toen Maria van haar kort verblijf te Nootdorp terugkwam, vond zij het schetsboek op hare tafel liggen. Het was haar uit Amsterdam toegezonden door van Aelst zelf. »Hij had geen moed gehad om het terug te halen, bekende hij, zijn schuldenlast was te groot dan dat hij op Maria's vergefelijkheid durfde rekenen. Slechts hoopte hij dat zij dit aandenken van den kunstenaar niet versmaden zoude uit al te bittere gramschap tegen den onverbeterlijken mensch».....

»Gramschap!» herhaalde Maria met een smartelijk hoofdschudden, »als hij wist..... maar toch..... waartoe zou dat geleid hebben, het is zòd beter!»

Door Geerte vergezeld, ondernam Maria den tocht naar Noord-Holland, een onweerstaanbare onrust dreef haar naar het kleine dorpje, waar Adriana woonde, waar Hendrik kwijnde. In vele weken had men niets van hen gehoord. Haar voorgevoel had haar niet bedrogen, zij vond hare zuster machteloos van smart tusschen de wieg van haar kind en de stervenssponde van haar echtgenoot, de zwakke had niet eens beraad genoeg gehad om aan Maria te schrijven. Hendriks slepende kwaal was door de scherpe voorjaarslucht in eene doodelijke krankte veranderd. Onuitsprekelijke blijdschap lichtte uit zijn kwijnend oog toen hij Maria weerzag. Maria voelde zich door deze groote smart als opgeheven boven de kwellingen die zij pas had geleden. Zij voelde iets als gewetenswroeging dat zij de reine, teëre vriendschap door de stem van den hartstocht eene wijle had laten overschreeuwen.

»Zorg *gij* voor mijn kind, de moeder is..... zoo zwak!» had Hendrik met stervende lippen gefluisterd.

»Wees er zeker van, wat ik u te kort deed zal ik aan uw zoon vergoeden!» beloofde zij, hare hand voor het laatst in de zijne leggende.

En zij hield woord, zooals wij gezien hebben. Zij sterkte de radeloze weduwe, die bij de smart om den echtgenoot vergat dat zij moeder was. Maria moest in alles voor haar handelen, met liefde bijgestaan door de wakkere Geertje Pieters, die hare leermeesteres en weldoenster diende op iedere wijze. Adriana

beweerde dat zij geen lust of kracht meer had om te leven, Maria vreesde maar al te zeer dat ze evenmin bereid was om te sterven, al riep zij gedurig de tusschenkomst van den dood, ter ontheffing van hare smart. Eerst wilde zij de Uitdamsche pastorie niet verlaten; toen Maria haar deed inzien dat blijven ondoenlijk was, kon zij niet besluiten naar Nootdorp terug te keeren, te smartelijke herinneringen wachtten haar daar. Gelukkig kon het ruime huis van den grootvader te Delft moeder en minne met het jeugdige kind schuilplaats geven. Niet lang echter had Adriana die noodig. Eer het jaar om was bezweek zij onder de smarte waarvan zij niet getroost wilde zijn.

Bijna gelijktijdig kwam de oude dominé van Oosterwijk tot rust van zijn langen levensdag. Zijn zoon besloot toen zijn emeritaat te nemen om meer ongestoord aan zijn geleerd werk te kunnen arbeiden, en om nader bij de schatkamer der kennis te zijn, verplaatste hij zich naar Delft, en ging wonen in het huis dat zijn vader hem als erfenis had nagelaten. Zonderdat hij veel veranderde in zijne studieuse gewoonten, was het hem toch goed te leven in de nabijheid zijner dochter en van het kleinkind, waaraan deze zich volkomenlijk had toegewijd.

Toch niet met verzaking van hare kunst — integendeel, die bleef zij beoefenen met verdubbelde vlijt, maar altijd met de bijgedachte aan het weesje, dat op later leeftijd behoefte kon hebben aan de stoffelijke hulpmiddelen, die zij zorgzaam wist te vergaren.

Hoewel nog in de volle kracht des levens en in den frisschen bloei harer schoonheid, had zij van nu aan gebroken met alle wenschen, alle uitzichten voor zich zelve, die strijdig konden zijn met de belangen van den kleinen Jacobus. Waarom zou ze nu trouwen, zij had immers een zoon! Men was zóó overtuigd dat het Maria van Oosterwijk ernst was met dit besluit, dat het niemand meer inviel haar het hof te maken, of met een huwelijksaanzoek onnutte kwelling aan te doen. Waarheid is het ook dat zij zich zóó kalm, zóó vast en zóó vrij op den voet had weten te stellen waarop zij voortaan in 't maatschappelijk leven wilde geplaatst zijn, op den voet eener onafhankelijke vrouw, die niets wacht van de wereld, maar er ook niets meer van vreest, dat zij zich met het meeste gemak bewoog overall

waar zij verscheen, en door elk werd beschouwd als een exceptioneel wezen, welks handel en wandel boven alle opspraak verheven waren, dat niemands verwondering wekte en waarvoor zelfs de laster den mond sloot.

Men had Maria van Oosterwijk de vestale van Delft kunnen noemen, zooveel eerbied werd haar gewijd, waar zij eenzaam haar weg ging. Ook als eene vestale hield zij eene lampe brandende, de vlamme der kunst; doch waartoe een beeld te nemen uit de heidensche oudheid, voor de christelijke jonkvrouw? Veel meer was ze gelijk aan de wijze maagd uit de evangelische gelijkenis, waakzaamheid oefenende en hare lampe brandende houdende voor betere dan aardsche behoeften en genietingen tegen de komst van den Hemelschen Bruidegom, den Eenigen dien zij nog wenschte en wachtte. Van hare ongemeene vroomheid, met blijmoedigheid gepaard, getuigt ons Houbraken. En niet vreemd was die vereeniging. Zij had het groote geheim des levens vroeg gevat :

Levenslust *door* stervensmoed

zoals ik laatst een vriend het versje van de Génestet hoorde varieeren. Zij was niet aan het stof geketend door de vele banden der zinnelijkheid en der zelfzucht. Zij was los van alles wat ze niet mocht vasthouden, en daarom voelde zij zich zoo vrij en zoo sterk, dat zij den glimlach op de lippen en den blos der frissche gezondheid op de wangen hield, te midden van den rouw over alle geledene verliezen, de innerlijke die zij alleen droeg, als de uiterlijke waarbij anderen met haar treurden. Als kunstenaress herrees ze weldra krachtiger en met meer zelfbewustheid dan te voren. Zij had veel van Willem van Aelst geleerd, en daarbij..... de heiligende smart had zelfs haar talent gelouterd, haar smaak verfijnd en veredeld. Zij leerde het schoon der natuur begrijpen in den diepsten, verhevensten zin. Bloemen beteekenen gansch wat anders voor het oog dat geschreid heeft onder stille smarten, dan voor den lachenden blik van eene die ze dartelende en achteloos plukt. Men vlecht de geurigste bloemkransen ter eere eener vroolijke bruid, maar deze ziet ze nauwelijks aan, ze heeft wel op wat anders te den-

ken . . . . . breng ze den kranke, den lijdende, den gevangene, en gij zult uit den stralenden blik die het matte oog op eens doet glanzen, een teêrheid lezen voor de gift, die u mijne bedoeling zal doen verstaan.

Maria van Oosterwijk was nu de eenige bloemschilderes te Delft, en werd geacht de voornaamste te zijn in haar *genre* in de Geünieerde provinciën. Haar werk werd zeer begeerlijk geacht en ruim betaald in den vreemde, maar in Holland bleven weinige van hare schilderijen; ze zijn er in onzen tijd zoo goed als onbekend. Dat schijnt zonderling, en het is toch licht te verklaren. Zij werkte uiterst langzaam, en kon niet besluiten hare stukken af te leveren voor ze zich zelve volkomen had voldaan. Zij moest dus hooge prijzen maken uit aanmerking van de zeldzaamheid harer schilderijen; maar, bij den benarden toestand des lands, gedurende het eerste stadhouderlooze tijdvak, het verlopen van handel en nijverheid, onder den druk van buitenlandschen oorlog en binnenlandsche tweedracht, waren de beurzen der Hollandsche kunstliefhebbers niet zoo wijd geopend dat zij konden opbieden tegen vreemde kunstkoopers, die in last hadden met de juweelen der Hollandsche schilderkunst de kabinetten en galerijen der Europeesche vorsten en vorstinnen te verrijken. In later rustiger tijd verkocht zij een bloemstuk aan koning Willem III voor negen honderd gulden, naar de toenmalige waarde van het geld een zeer hoogen prijs.

Zoo geraakten hare bloemstukken, hetzij door rechtstreeksche bestelling, hetzij door lateren aankoop in 't bezit van keizer Leopold van Oostenrijk, van zijne gemalin, van den koning van Polen, en zelfs van Lodewijk XIV, de schrik van de republiek, maar de beschermer der kunsten.

Van die allen ontving zij niet zelden in kostbare geschenken de blijken van gunst en welgevallen. Uitnoodigingen om aan hunne hoven te komen (onder anderen van keizer Leopold en zijne gemalin) kwamen wel tot haar, maar de zedige kunstenaar wist wel dat dáár hare plaats niet was; daarbij, »als ik reizen ging, wie zou dan voor mijn Jacobus zorgen?» was haar antwoord aan wie haar kwelden. om zich zulke noodiging te laten welgevallen. Zij voedde den stillen wensch dat zich in haar pleegzoon liefde en vaardigheid voor hare kunst mocht

ontwikkelen ; maar die wensch werd teleurgesteld. Reeds vroeg toonde hij aanleg voor de studie, en hoe meer hij zich bewust werd, des te vaster en meer bestemd voelde hij in zich de roeping tot het ambt van zijn vader en grootvader, en Maria was de laatste om zulke roeping te miskennen of zijne neiging te dwingen. Toen hij rijp was voor de vrijheid van het academieleven, liet zij hem alleen naar Utrecht trekken. Het kostte haar allerlei opoffering, niet het minst die van zijn bijwezen, maar zij oordeelde dat zij zijne onafhankelijkheid niet moest bekorten door die soort van voogdij, die de vrouwelijke teêrheid haars ondanks zou oefenen over den geliefden pleegzoon. Zeker waren de gevaren voor zijne jonkheid vele, maar zij wist dat het beginsel van alle wijsheid : de vreeze Gods, hem diep in het harte was gelegd, zijn geest, zijn karakter moesten zich zelfstandig ontwikkelen, het moest . . . . gewaagd worden, al oogde zij hem na met een betraanden blik ; zij zou hem ook volgen met hare gebeden, en de Heer zou het haar doen gelukken ! En die hope werd niet beschaamd.

Hij keerde terug na volbrachten studietijd, zijner roeping waardig, en ook zijner weldoenster waardig.

Toen dacht zij er over de reize naar Duitschland te ondernemen in zijn gezelschap ; maar . . . . aandoenlijke toevalligheid ! het kleine dorpje Uitdam had een nieuwen leeraar noodig, en aan Jacobus van Assendelft werd te kennen gegeven, dat men hem daar wenschte uit herinnering aan zijns vaders liefderijke herderzorge. Die roepstem uit zijne geboorteplaats, als van uit het graf zijns vaders, kon de gemoedelijke jonkman niet weerstaan. Maria ook gaf met vreugd hare reisplannen op en trok met hem mede naar het stille dorpje. Sinds ook haar vader den tol van de natuur had betaald (zonder tot de voltooiing van zijn werk te zijn gekomen), bond niets haar meer aan Delft, dat telkens armer werd aan ware kunstenaars, en aan liefhebbers te gelijk. Men was toen te midden van den fellen Franschen oorlog, de Witt was gevallen en Willem III stadhouder geworden, de hoop op betere toekomst voor den bloei der kunst mocht gevoed worden, maar dat vergezicht baatte niet veel voor 't oogenblik.

Het nederige dorpje bood onder al die onrust en spanning

eene veilige wijkplaats. Daar is zij gebleven, zooals wij reeds gezegd hebben, tot aan haar dood. . . .

En wat ligt daar tusschen? wat is er verder met haar voorgevallen? vraagt wellicht de eene of andere lezeres. Er is geen verder, er gebeurde niets meer dat voor anderen belangrijk kan zijn, dat voor vreemden werd opgeschreven. De neef en de moei leefden te zamen en voor elkander zooals reeds is voorgesteld; zij waren gelukkig, zóó gelukkig als die twee het konden zijn, en het geluk, *die soort* van geluk die hun deel werd, laat zich alleen voelen, niet beschrijven. Wie 't kan medevoelen, dien wenschen wij geluk, zij hebben dan meer gevat, meer in zich zelve dan onze pen hun kan te genieten geven. En van Aelst? Hoe liep het af met van Aelst? hoor ik vragen. . . . Met uw welnemen, het was dominé Jacobus van Assendelft dien wij navertelden, en deze sprak alleen van den schilder van Aelst in zooverre deze in betrekking had gestaan tot zijne moei, en „uit hare papieren” was te lezen.

En na zijn vertrek naar Amsterdam kwam zij niet meer met hem in aanraking. Mogelijk zoeken wij later nog den levensweg na te sporen waarlangs hij voortholde. Zeker is het dat hij zich te Amsterdam dezelfde toonde, die hij in Delft was geweest, en dat hij welhaast zijne zwerftochten in den vreemde hervatte. Hij vormde éene merkwaardige leerlinge, Rachel Ruisch, wier vermaard talent den kunstroom van Maria van Oosterwijk nog bij dier leven overschitterde. Doch Maria van Oosterwijk had gestreefd naar een onvergankelijken lauwer, waarbij ze dien der kunst met een kalm glimlachje kon zien verdorren.

1862.

HOE MARIA DE MEDICIS NAAR BLOIS VERTROK.

HISTORISCHE SCHETS.

»Bid God om mijn lang leven, mevrouw! want die ondeugende jongen zal u slecht behandelen als ik er niet meer zijn zal,» had Hendrik IV eens tot zijne gemalin gezegd, toen zij zich teweestelde tegen de duchtige kastijding, die de Koninklijke vader noodig oordeelde zijn oudsten zoon met eigene hand toe te dienen, gedachtig aan de vermaning van Salomo: »Wie zijne roede inhoudt, haat zijn zoon; maar die hem liefheeft, zoekt hem vroeg met tuchtiging.» En de oorzaak waarom de Bearnees herhaalde malen de roede had opgenomen, was voorwaar eene zulke, die geen verstandig vader, hoe goedertieren ook, behoort te overzien of ongestraft te laten. De jonge Dauphin had blijken gegeven van een boezen, wraakzuchtigen aard en van lust tot verfijnde wreedheid, die zeer onheilspellende symptomen waren in een toekomstigen koning. Maria de Medicis had in deze verschijnselen niets willen zien dan kinderspel, en had zich met tranen en heftige woorden gesteld tusschen den vader, waar hij wilde straffen, en den kleinen deugniet, die de kastijding verdiende, minder uit liefde tot den oudsten zoon, die haar troetelkind *niet* was, dan wel uit dwaze moederlijke weekhartigheid en die zekere zucht om haar gemaal tegen te stribbelen, waaraan zoo menige vrouw, die God niet vreest, zich naar hartelust overgeeft. En hoewel Maria de Medicis in menig opzicht bewezen heeft eene *bigotte* vrouw te zijn, eene godvreezende vrouw was zij niet, niet in dien zin althans, dat die vreeze Gods bij haar het beginsel was van alle wijsheid en

dien invloed oefende op haar hart en wandel, die het onmisbaar gevolg behoort te zijn van ware godsvrucht.

De zwakke moeder zou eenmaal den vollen last dragen van hare dwaasheid en schuld. Zoo zij werkelijk met volkomen oprechtheid om het lange leven van haar gemaal heeft gebeden, hetgeen men betwijfelen kan, is dat gebed althans niet verhoord geworden; getroffen door den dolk van Ravallac, stierf Hendrik IV een overhaasten en onnatuurlijken dood, en zijne gemalin zag zijne dreigende voorspelling in vollen omvang aan zich zelve bewaarheid. Mogelijk had zij toch nog veel kunnen doen en veel kunnen nalaten, om de vervulling dier profetie af te wenden. Voogdesse van hare kinderen, regentesse van het rijk in naam van den minderjarigen Koning had zij het, menschelijkerwijze, in hare macht gehad zich eene goede toekomst te verzekeren, door zich een recht te verwerven op de dankbaarheid, op de hoogachting, op de liefde van den jeugdigen vorst, en aanspraak tevens op de dankbaarheid, op de liefde, op de hoogachting van geheel zijn volk. Zij had daartoe niets meer, maar ook niets minder moeten doen dan getrouw te zijn aan haar plicht als moeder, als vorstin, die van haar eischte met verstandige, onverpoosde waakzaamheid toe te zien op de verdere voltooiing der opvoeding van den jeugdigen Koning, strengheid te oefenen, waar de bedorven natuur moest gebreedeld worden, of door den milden invloed der liefde te laten gelden, waar zijn hart zich ontvankelijk toonde voor zachter leiding.

Door met de rijke hulpmiddelen, die der koninklijke macht ten dienste stonden, te werken aan de beschaving, de versiering van zijn geest, door hem te omgeven met alles wat hem liefde en lust tot het goede, het schoone kon inboezemen, zijn stug gemoed kon verzachten, zijne natuurlijke gebreken kon wijzigen en afstoppen, met één woord, door niet te verzuimen om zijn hart en karakter te vormen, zooals die voor het ware belang van Frankrijk meest dienstig waren gevormd en ontwikkeld te zijn. Zoo Maria de Medicis dit ondernomen had, kon zij zich bedrogen hebben in de middelen, kon zij gestruikeld hebben of gefaald bij de toepassing, maar reeds de poging zoude haar tot eere hebben gestrekt, zoude haar zeer zeker ten goede zijn gekomen in de waardeering van haar zoon, als hij

man was geworden, en in de schatting van zijn volk, als zij het regentschap zou neerleggen, zoo deze zich des ondanks onnatuurlijke zoon had betoond, maar niets van dat alles werd door haar beproefd; de toekomst van millioenen was voor een menschenleven in hare hand gelegd, zoowel als haar eigen lot, en zij verzuimde op dit alles acht te slaan, zij, de vrouw, die toch scherpzinnigheid genoeg bezat om de geheime wegen der staatkunde te volgen en te doorzien, en schranderheid genoeg, om de kunstgrepen der diplomatie te verstaan en te oefenen, zij scheen niet verder te zien dan hetgene voor oogen was, dan den oogenblik die voor haar lag, waar het zóó groote belangen, zoo hooge plichten gold.

Neen, het was niet uit kortzichtigheid, het was niet uit onnadenkende zorgeloosheid, dat zij die plichten verachteloosde, die belangen scheen voorbij te zien, het was erger dan dit alles, het was opzet, het was omdat zij zich verlokken liet door de berekeningen eener booze, zelfzuchtige staatkunde. Onvrouwelijke passien bezielde haar. Dorst naar ijdele glorie, misplaatste eerezucht en een brandend verlangen om te heerschen en zich met de staatszaken te bemoeien, hadden haar reeds bij het leven van haar gemaal verleid tot stappen, die Hendrik IV in de verplichting brachten »tot haar te zeggen: »Meslez-vous de faire bonne chère, vous »aurez tous les plaisirs et délices que scauroit demander Royné »de France, mais des affaires d'estat, je vous prie et vous commande de ne vous en mesler pas!" 1) Op deze wijze door de vaste, mannelijke hand des Konings ter zijde gezet, waar zij eene rol wilde spelen buiten haar kring, zag zij in het Regentschap, dat haar zoo onverwacht toeviel, niets anders dan de schoone gelegenheid om zich van die terugzetting te wreken, en zij was gehaast zich over te geven aan de genietingen der heerschappij, waarvan zij zich zoo noode had zien spenen. En wat zij met zooveel blijde drift had aanvaard, was zij ook niet voornemens gereedelijk af te staan. De wet van het Rijk ont-

1) De uitgever der Archives, waaruit wij deze toespraak ontleenen, is van gevoelen dat Maria de Medicis deze waarschuwing *hoog noodig had*, maar toch, gelijk het in dergelijke gevallen meestal gaat, heeft zij er zeer weinig van geprofiteerd.

sloeg den negenjarigen Koning van hare voogdij op zijn veertiende jaar, zij wist het en kon er zich niet openlijk tegen verzetten, maar zijne onmondigheid te rekken tot òver de uiterste grens, door hem in onkunde te laten opgroeien, en niets te doen tot zijne vorming en voorbereiding voor de hooge bestemming waartoe hij geroepen was, hem voortdurend ongeschikt te houden om de teugels van het bestuur op te vatten, om die zelve te vaster in handen te kunnen houden, dit was de afschuwelijke bedoeling waarnaar zij handelde, bij die heillooze verwaarloozing van de opvoeding haars zoons. Lodewijk XIII, onbekwaam voor het regeeringswerk, ongeschikt zelfs om eene waardige koninklijke houding aan te nemen in zijn eigen hofkring, zou van knaap jongeling, van jongeling man kunnen worden, zonderdat de lust of de moed tot zelfregeering in hem ontwaakte, en waar zijne moeder hem eerlang den titel van regeerend Koning van Frankrijk zoude moeten toestaan, daar zou de *regeerende* Koning toch feitelijk onder hare afhankelijkheid blijven, ware het niet door de teedere gehechtheid des zoons, dan toch, en meer zeker, door de volkomene onbeduidendheid en onhandigheid van den vorst. Maar de fijne berekeningen van het egoïsme blijken niet zelden bij de uitkomst zóó grove misrekening, dat men zich eer geneigd voelt te gelooven aan de blindheid en de dwaasheid dergenen die ze hebben gemaakt, dan aan hunne slimheid en juistten blik.

De Koningin Maria de Medicis, geheel overgegeven aan den tuimel harer begeerlijkheden, nam niet eens de voorzorg en de moeite het karakter goed te leeren kennen van hem, op wien zij hare eerezuchtige ontwerpen had gebouwd. Hij verscheen zelden in hare tegenwoordigheid, nauwelijks anders dan bij officieele aanleiding, en als zij omringd was van hare gunstelingen, die de jonge vorst als bij instinct haatte, zonderdat hij den moed had dien haat uit te drukken op andere wijze, dan door hun bijzijn zooveel mogelijk te vermijden, of een schuw stilzwijgen te bewaren, waar de dwang hem opgelegd was met hen samen te zijn. In zulke oogenblikken zag de Koningin hem dan voor zich, schroomvallig, bedeesd, gedrukt, links en stroef, ternauwernood eenige verplichte uitingen van gehechtheid en gehoorzaamheid voortbrengende, zoo het schein geheel over-

heerd door het ontzag dat zij hem inboezemde, en even verheugd wanneer het hem vergund werd zich te verwijderen, als zij het zelve was ontslagen te worden van een aanblik, die haar trof als een verwijt.

Doch onder die schuwe bedeesdheid lag nog wat anders dan schroom, lag de diepe verbittering van het kinderhart, dat zich teruggestooten en verwaarloosd weet dáár, waar het zijne aanspraken op liefde en zorg heeft onderkend, en onder de linksche houding werd de smart ontveinsd over krenkingen, dieper gevoeld en minder lijdzaam gedragen, dan de koele ge-laattrekken en de neergeslagen oogen lieten vermoeden. De jonge Lodewijk XIII *was* niet zoo onbeduidend als hij had moeten zijn om volkomen te beantwoorden aan de bedoelingen zijner moeder. Hij was een van die twijfelachtige wezens, die men wel zeer nauwkeurig moet hebben gadeslagen, eer men zich een juist begrip kan vormen van hunne persoonlijkheid. Het was geene zachte deemoedige gestalte, wie de verdrukking niet pijnde, omdat hij zich volgaarne boog. Het was eene fiere, zelf-zuchtige, heftige natuur, die te vroeg de noodlottige kunst had geleerd van veinzen en zich te bedekken, maar die noode bukte, en die loerend uitzag naar de gelegenheden om zich te laten gelden en bot te vieren aan eene neiging tot woeste geweld-dadigheid en verfijnde wreedheid, die door niets verzacht noch afgeleid, als een verterend vuur smeulde, om eenmaal te feller uit te barsten. Het dienend personeel dat den jongen Koning omgaf, wist er van te spreken, hoe die inwendige gloed zich soms in wilde uitbarstingen lucht gaf, en welke mishandelingen menschen en beesten werden toebedeeld door de Koninklijke kinderhand. Maar die er van spreken konden, zwegen liever, en de Koningin bleef onbewust van verschijnselen, waaraan zij toch niet de rechte beteekenis zou hebben gegeven. Lodewijk was zeer onwetend, maar toch schrander genoeg om te raden dat hem veel ontbrak, en zelfs om te gissen *waarom* het hem ontbrak, dit kweekte in hem mistrouwen van zich zelve en wantrouwen jegens anderen. Dit maakte dat hij de behoefte erkende aan steun van krachtiger of meer ervarenen, dan hij zelf wist te zijn, zonderdat zijn gemoed, tot dubbelheid gevormd, het vermogen had zich met volkomen vertrouwen over

te geven aan hen, wier hulp of raad hij begeerde. Tot het pijnlijk bewustzijn gekomen dat zijne natuurlijke beschermster zijne ergste vijandin was geworden, was er opstand in zijne ziel tegen het moederlijk gezag, terwijl hij zich hulpeloos wist tot uiterlijken weerstand. Het hart van den zoon in zijne teerste en reinste genegenheden gekwetst, kromp samen en sloot zich wrokkend tegen zachtere aandoeningen. Bedektheid alleen van 't geen daar binnen in hem omging, scheen hem veiligheid te waarborgen, vermomming was zijn schild, zwijgen zijn wapen, een wapen dat niet roestte, maar zich scherpte in de rust. Rampzalig gemoedsbestaan van dat ongelukkig slachtoffer eener moederlijke heerschzucht! Een zwakke, die al de lusten en aanvechtingen had van een vroegrijp geweldenaar, maar ze weg-school onder schuwen deemoed.

Had Maria de Medicis kunnen weten hoeveel wrok en toorne zich daar in stilte optaste in dat gemoed, en met welk eene vermetelheid het durfde *willen* wat de gelegenheid nog niet toeliet te *doen*, zij zoude gesidderd hebben voor haar eigen lot, zij zou mogelijk zelfs gehuiverd hebben voor de toekomst van het koninkrijk, dat zij zulk een Koning had toebereid. Gods voorzienige zorg weerde een deel der jammeren af, die Frankrijk dreigden en ook werkelijk troffen onder Lodewijk XIII, door Richelieu aan de zijde van zijn troon te stellen, om hem onschadelijk te maken. Vreeselijk correctief in waarheid, de geweldige Richelieu! die den Koninklijken scep^{ter} ontrukte aan de weifelende hand van Lodewijk, om dien als ijzeren knods te zwaaien over zijn volk. Maar het is een volk dat van tijd tot tijd de ijzeren roede schijnt noodig te hebben, zooals nog ten huidige dage blijkt, 1) en tenzij men in een land wanorde verkiest boven orde, of een beginselloos despotisme door even beginsellooze zwakheid afgewisseld, beter acht dan een krachtig consequent bestuur, dat van een vast beginsel uitgaat, tot een vastgesteld doel, dat te geener uur wordt uit het oog verloren, zal men moeten toestemmen dat de knods door Richelieu gevoerd, verkiesselijk is geweest voor het welzijn en de grootheid van Frankrijk boven den gulden koningsstaf door Lodewijk her- en der-

1) Dit werd geschreven onder het tweede Keizerrijk.

waarts geslingerd naar de willekeur zijner gunstelingen. Richelieu had geene gunstelingen die zijne macht beknibbelden, hij had slechts dienaren die zijne bevelen volbrachten. Richelieu gebruikte zijn knods (om bij het geweldige beeld te blijven, dat den aard van zijne regeeringswijze vrij wel veraanschouwelijkt), om samenzweeiders en rebellen te verpletteren, om duellisten en verraders schrik in te boezemen, om den arend van Oostenrijk de vleugelen te knotten, om den overmoedigen Spanjool, die zoo gaarne zich mengde in de Fransche partijschappen, buiten de grenzen te houden, om het verarmde Frankrijk bloeiend en rijk te maken, om het verdeelde Frankrijk tot orde en eendracht te leiden van binnen, en van buiten groot te maken en geëerd.

De *Kardinaal* Richelieu, die den woeligen Hugenooten hun laatste bolwerk uit de handen wrong in 't belang der rust van den Staat, betwistte hun als *gezindheid* geenszins het recht van bestaan in Frankrijk, maar gunde hun voorrechten en vrijheden, die eerst een Lodewijk XIV zoude te niet doen. Buiten Frankrijk was hij door zijne wijze en verlichte staatkunde de steun van het Protestantisme, en maakte hij bij voorkeur alliantie met de Protestantsche Staten die hem dienen konden om het trotse huis van Oostenrijk te vernederen. Deze prins der Kerk was aan de zijde der Engelsche Presbyterianen, hielp de nederlaag van Karel I voltooiën, en heeft (zij het niet met dit opzet, dan toch met die uitkomst) voor de zaak der Hervorming meer gedaan dan eenig ander regent of staatsman, die niet tot hare partij behoorde, en misschien meer dan menig een die geacht werd haar toegedaan te zijn, en die hare belangen of flauwelijk voorstond of onhandig behartigde.

Maar genoeg, Maria de Medicis, geheel zich verliezende in de beslommingen en in de genietingen van het tegenwoordige, voorzag niet welk mensch er rijpte in haar zoon; zeer voldaan dat hij scheen wat zij wenschte, liet zij hem over aan de uitspanningen die hij voor zich zelf uitkoos, en aan 't gezelschap dat daarvan de noodzakelijke voorwaarde was.

Valken africhten en honden dresseeren was zijne eenige bezigheid en zijn grootste vermaak tevens. De *volière* in de Koninklijke tuinen zijne geliefde speelplaats, waar hij dagelijkschen

omgang had met valkeniers en hondenoppassers. De eenige schoone kunst waarvoor hij zin had, was de muziek, en de eenige oefening waaraan hij zich somtijds wijdde, was de werktuigkunde. Geen van die beide, hoe aangenaam of nuttig ook op zich zelve, kon hem van groote nuttigheid zijn voor zijne vorming als regent van een groot koninkrijk, en de personen, die hem bij dergelijke oefeningen bijstand verleenden, waren volkomen ongeschikt om zijne aandacht te richten op die laatstgenoemde bestemming. Zóó verlaten, zóó droef, zóó eentonig was het leven dat men den knaap liet leiden, in wiens naam en plaats Maria de Medicis en hare gunstgenooten de Koninklijke macht uitoefenden, toen — Albert Luynes aan zijne zijde werd geplaatst, op de aanbeveling van den maarschalk Bassompierre, die een vriend wilde verplichten, door dien jongen man aan het hof te brengen. De behoefte van den jongen Koning aan een makker en gezelschapshouder van betere opvoeding dan jachtbedienden, werd hier niet eens op den voorgrond gezet, maar wel de verzekering die aan Maria de Medicis werd gegeven, dat een vriend, een gunsteling, die zijne vermaken deelde en er nieuwe voor hem wist uit te vinden, haar zoon te beter zoude afhouden van alle gedachten aan ernstige bezigheden en van de zucht om kennis te nemen van de zaken der regeering, waartoe de verveling en de behoefte aan afleiding hem zonderdat wel eens zou kunnen verlokken.

Hoe Albert Luynes beantwoordde aan deze verwachtingen, door zijne beschermers op hem gevestigd, zal men zien.

Karel Albert Luynes was geen zoon uit een dier aloude adellijke geslachten van Frankrijk, wier rang hun aanspraak gaf om den persoon van den Koning te omgeven. Onder deze gunstelingen-regeering werden dezulken juist op een afstand gehouden, uit vrees dat zij, gesteund door hunne machtige families, een invloed zouden oefenen strijdig met de ontwerpen en belangen der Koningin en die harer camarilla. Dat was niet te vreezen van Albert Luynes. Hij en zijne broeders gaven voor edellieden te zijn, toen zij ten hove verschenen, maar hun adel was niet recht bewezen, en indien al — dan behoorden zij toch tot de *petite noblesse*, die noch aanzien noch goederen had. De eenige rijkdom van Albert was zijn goed voorkomen,

zijn dartele, levendige aard, zijne behendigheit in allerlei lichaams-oefeningen en bovenal in de kunst om zich aangenaam te maken waar hij het nuttig achtte voor zich zelve.

De Koningin zag in hem een jongen wildzang, dien zij gerust tot makker konde geven aan haar zoon, en deze was zeer in zijn schik met de aanwinst van een speelkameraad, die, hoewel eenige jaren zijn oudere, zich plooidde naar al zijne luimen, en die welhaast zijn gunsteling, zijn vertrouwde werd, in zoover dat karakter zich tot vertrouwelijkheid kon leenen.

Zijne grootste verdienste, in het oog van den jeugdigen Koning, was zijne behendigheit in het africhten van bonte eksters, waarmee zij te zamen jacht maakten op klein gevogelte, in de bosschen van Fontainebleau, of in de tuinen van het Luxembourg. Albert Luynes toonde later dat hij ook wel tot wat anders bekwaam was, en dat er onder den vroolijken vogelaar, een geslepen hoveling stak, die even goed intriges wist te spinnen als vogels af te richten, en die nog andere netten wist te spannen dan dezulken, waarin meezen en vinken zich lieten verstrikken.

Ook deze bekwaamheid ontsnapte niet aan de opmerkzaamheid van Lodewijk, die haar tevens zoo goed wist te waardeeren, dat zijn oppervlakkig welbehagen tot werkelijke genegenheid rijpte, en dat hij Albert schonk al wat hij te schenken had: zijne vriendschap! Vriendschap die haar grond had, zoowel in overeenstemming van neigingen als in zulke tegenstelling van karakter, waardoor zij elkaar als voltooiden, daar de eigenschappen van den een de gebreken en zwakheden van den ander aanvulden.

Lodewijk was van nature stil en zwaarmoedig. Albert had levendigheit en opgeruimdheit genoeg, om de somberste luimen van zijn jongen meester te vervroolijken. Lodewijk was stroef en fier, ingetogen en terughoudend. Albert was innemend, buigzaam, had eene natuurlijke losheit, die het ijs van de Koninklijke terughouding wist te breken, zonder hare fierheit te kwetsen. Lodewijk bezat zekere mate van ingeboren moed, en die zucht tot bedrijvigheit, door het werkeloos leven dat hij leidde eerder geprikkeld dan gesmoord, maar, beide onderdrukt door eene zwakheit en wankelbaarheit van karakter, die hem deed aarzelen en terug treden, zoo ras het de vraag werd van besluiten

en bovenal van handelen. Albert daarentegen was stoutmoedig en ondernemend tot vermetelheid toe, en hinderpalen waren voor hem, wat de sporen zijn voor een vurig paard, zij prikkelden hem tot voortrollen.

Men voorziet het, dat de jonge Koning, eens het juk moede dat hij nog droeg met innerlijk ongeduld, doch met schijnbare lijdelijkheid, in een vriend als dezen, een krachtige bondgenoot zou vinden om het af te werpen, en dat dezelfde persoon, die men bij hem geplaatst had om zijne minderjarigheid te verlengen, hem juist de beste hulp zou verleenen als hij zich ontslaan wilde van de moederlijke voogdij; maar die oogenblik was nog niet daar, hoe vurig Albert het ook wenschte, die een minder belangelooze vriend was dan hij scheen.

Het behoorde tot de staatkunde der Koningin-moeder, om haar oudsten zoon vroeg uit te huwelijken, eer nog zijn hart had gesproken, om te meer zeker te zijn van zijne volgzzaamheid bij de keuze die zij voor hem zoude doen. Evenals zij in 't bestuur van het Koninkrijk een geheel anderen weg volgde dan dien de wijze en voorzichtige Hendrik IV had genomen, koos zij in hare buitenlandsche politiek ook eene richting, die de tegenovergestelde was van de zijne. Hare geneigdheid en hare belangen trokken haar naar eene nauwe vereeniging met het huis van Oostenrijk; zij wenschte en verkreeg voor haar zoon eene bruid uit den tak van dat huis, die in Spanje regeerde.

Anna van Oostenrijk werd naar Frankrijk gebracht, om er de gemalin te worden van Lodewijk XIII. Ten einde zich van de hooggeroemde schoonheid zijner jeugdige bruid te vergeewissen, was de Koning haar incognito te gemoet gereisd, slechts vergezeld van zijn vriend Albert Luynes, die hem behendiglijk in de gelegenheid stelde haar te zien, zonder gezien te worden, waarop de formaliteit des huwelijks plaats vond in de hoofdkerk te Bordeaux, op den 25sten November van het jaar 1615, terwijl uit aanzien der teere jeugd van het vorstelijk echtpaar (zij telden te zamen nauwelijks achtentwintig jaar), de nadere voltrekking werd uitgesteld tot de Koning zijn zestiende jaar zou hebben bereikt.

De Koningin-moeder nam de dertienjarige schoondochter onder hare hoede, met het oogmerk om ook deze dienstbaar te

maken aan hare heerszuchtige ontwerpen, en hield haar zoon in dezelfde afhankelijkheid, in dezelfde onwaardige verlatenheid als voorheen, terwijl zij het scheen te vergeten, dat zij na het jaar 1615, niet meer het recht had zich als regentesse des Rijks aan te stellen. Maar Lodewijk zelf vergat dat niet; de reis naar Bordeaux, in 't gezelschap van Albert Luynes, had hem zeer ontwikkeld, en had bij hem veel, wat hij vroeger slechts onbestemd had gevoeld, tot helderheid gebracht.

Van de verdeeldheid en de verwarring die er heerschte in het Koninkrijk, van den overmoed der prinsen van den bloede, die met verachting der plichten van onderdanen en verwanten, de oproerwaan plantten als in 't aangezicht van den Koning; van de miskennis zijner waardigheid, van de geschonden majesteit der Kroon, was zijne moeder door haar slecht bestuur oorzaak, en hare gunstelingen, die zij gesteld had boven de ingeboren prinsen aan het Koninklijk huis verwant, het voorwendsel, en bij dat alles scheen zij het voornemen te hebben dezen toestand tot een blijvende te maken, door hem zelve als een naamkoning in hare afhankelijkheid te houden. Hetgeen door den Koning met verkropte bitterheid was opgemerkt, werd door Albert Luynes onder woorden gebracht, de aanschouwelijkheid van zijne beelden versterkte nog den indruk dien Lodewijks wantrouwende ziel had ontvangen, en de Koningin-moeder in hare roekelooze onverschilligheid omtrent zijn wel of wee, deed niets om dien indruk tegen te gaan, en maar zeer weinig om zijn kennelijk misnoegen af te leiden, toen hij het jaar 1616 zag voorbijgaan en het volgende werd ingetreden, zonderdat er in zijn toestand die beduidende verandering plaats had, waarop hij wist rechtmatige aanspraak te hebben. Ja, hij heette nu de gemaal van Anna van Oostenrijk, die de kleine Koningin werd genoemd, maar hij was nog geen echtgenoot, hij was nog geen Koning; ja! men had hem zoo iets als eene hofhouding gegeven, maar al zijne hofbeambten waren gekozen door zijne moeder, en allen ook, Luynes uitgezonderd, in hare gehoorzaamheid of hetgeen nog erger was, in de afhankelijkheid harer gehate lievelingen, de markies en de markiezin d'Ancre, die over alle eerambten en gunsten beschikten, zich de schatten des Rijks toeëigenden, ten bate hunner omkoopingen en kuiperijen, ter-

wijl hij zelf in zijne uitgaven op het meest beperkt, in zijne handelingen bespied, zonder eenige macht in den Staat, ter nauwernood werd geraadpleegd, en alleen als machine werd gebruikt om zijn naam te zetten op de officieele decreten, die nu eenmaal geen kracht hadden zonder deze formaliteit.

Van allen die hem omringden, was Albert Luynes de eenige, die alleen in schijn aan de regeerende partij onderdanigheid bewees, maar niet minder dan de Koning zelf geërgerd was, dat hij deze rol moest spelen, want het verdriette den jongen eerzuchtige niet weinig, de gunsteling te zijn van een Koning, die niets had te zeggen, die gunsten noch eerambten had uit te deelen en die niet kon beschikken over de Koninklijke schatkist.

Ook als Lodewijk verzuchtte: »Zoo kan 't niet langer blijven,» en moedeloos den blik ter aarde wendde, of in machteloos gedruktheid het hoofd leunde tegen de borst van zijn vriend, dan was de echo die deze liet hooren, eene instemming, maar geene volkomene nabootsing. »Zoo moet het niet langer blijven, Sire!» En terwijl de een zuchtte en zich de lippen verbeet onder de ingehouden ergernis, en de ander met schitterende oogen bewees dat er niet gezocht, maar gehandeld moest worden, rijpte er tusschen die twee jongelieden het ontwerp tot een *coup d'état* (men heeft waarlijk voor zulke zaken geen goed Hollandsch woord), die den schrik en de verbazing wekte van gansch Europa, en door Lodewijk XIII werd ontworpen en doorgezet op eene wijze, die, volgens de uitspraak van een historieschrijver, aan de koelbloedigheid van Lodewijk XI herinnerde, gepaard met de geveinsdheid van Karel IX, maar de eerste kon tot verontschuldiging van zulke gewelddaden, de belangen zijner politiek laten gelden, en de andere kon zich beroepen op de raadgevingen eener moeder, die hij had gevolgd, terwijl Lodewijk XIII zelf de geheele verantwoordelijkheid draagt van eene daad, die hij allermeest te zijner eigene bate liet plegen.

Luynes alleen voelde zich niet sterk genoeg om uit te voeren, wat de Koning en hij te zamen hadden uitgedacht. Hij was niet te schroomvallig, maar veel te behendig om zich dus op den voorgrond te plaatsen, waar mislukking de allernoodlottigste

gevolgen kon hebben voor de ondernemers. Er moest een arm zijn die zich openlijk verhief ter volvoering van 's Koning wil, en die werd ook gevonden. De kapitein van de lijfwacht, Vitry, door Luynes voorzigtiglijk voorbereid, door Lodewijk bedektelijk aangemoedigd, besloot het waagstuk te ondernemen en zich een dienaar te toonen, die bereid was ten believe van zijn meester zelfs voor geen misdaad terug te gaan. Het was dan ook eene misdaad die er gepleegd werd, en geen mindere dan een moord, verraderlijk toegelegd, gewelddadiglijk volbracht: de moord op den persoon van den maarschalk d'Ancre, den gunsteling der Koningin-moeder, den machtigsten en hoogmoedigsten man van het gansche Koninkrijk, die naast den troon staande, met despoten-willekeur heerschte, die gewoon was zich te beroemen dat de oorlog of de vrede van Frankrijk in zijne hand lag, en wien zoo ruime middelen ten dienste stonden, dat hij den Koning nog kort te voren de aanbieding had durven doen, van een leger vier maanden lang op eigene kosten te onderhouden, om de oproerige prinsen van den bloede en hunne bondgenooten te vernederen en tot rust te dwingen, terwijl Lodewijk zelf over geen honderd gewapenden konde beschikken! Het jeugdige driemanschap speelde dus een zeer gewaagd en hoogst vermetel spel, want de trotsche d'Ancre, die zijne heermacht dienstbaar had willen stellen aan de belangen van den Koning, waar die vereenigbaar waren met de zijne, zou zich geen oogenblik bedenken om ze tegen Lodewijk te keeren, zoo de aanslag mislukt ware, of ontdekt vóór de uitvoering, maar zooals wij weten, werd die beraamd met eene geheimzinnigheid, die alle achterdocht wist te mijden, en volvoerd met eene raschheid en vastberadenheid, die den goeden uitslag volkomen waarborgde, hoewel er niet verzuimd was te rekenen op de mogelijkheid van mislukking. Er waren maatregelen genomen voor de ontvluchting des Konings en zijne vertrouwelingen, zoo de slag faalde — maar die trof zeker.

De maarschalk werd naar de Louvre gelokt, waar hij zijne opwachting zoude maken aan den Koning, eene ceremonie, in wier beteekenis niemand zich vergiste, maar die desniettemin gezet werd nageleefd.

Nauwelijks echter was hij de poort binnengetreden, of zij

werd achter hem gesloten, tot groote verbazing van zijn luisterrijk gevolg, waaraan op die wijze het binnentreden werd belet.

Meer verwonderd en geërgerd dan verschrikt, vroeg de maarschalk trotsch en toornig, op wiens bevel dit geschiedde, waarop hem geantwoord werd dat het de Koning was die het bevolen had, en toen d'Ancre met een fieren, ongeloovigen glimlach vooruittrad, om in alle drift van Lodewijk zelf de verklaring te vragen van dezen maatregel, trad Vitry, de kapitein van de lijfwacht, op hem toe, vroeg zijn degen en wilde hem gevangen-nemen in naam des Konings. Maar d'Ancre was niet de man om zich over te geven op het bevel van een Koning, wien hij zelf in voogdij meende te houden.

»Hoe! mij?» vroeg hij fier en zette zich in postuur tot weer, en hierop had men gerekend, want met de enkele arrestatie van den maarschalk was men niets gevorderd en zou zich slechts in de grootste moeielijkheden hebben gewikkeld. De lijfwacht was niet slechts van hare gewone wapenen voorzien, maar ook van pistolen, die onverwijld op hem werden gelost, bij den wenk door de Vitry gegeven, en die zoo goed troffen, dat de maarschalk dood ter aarde zeeg, zonder een woord te uiten. Een der hellebaardiers stak hem daarop den hellebaard in de borst, om zeker te zijn dat er geene list stak achter deze houding; maar de wreedheid bleek nutteloos, zij trof slechts een lijk. De Vitry had geen halven maatregel genomen, de aanslag was volkomen gelukt. Het gevolg van den markies had niet eens noodig verdreven te worden, zijn val was het sein tot eene algemeene vlucht. Het was niet verholen gebleven dat men den Koning diende met die daad, ieder wilde er deel aan hebben nu zij gelukt was, ieder wilde zijn ijver toonen, en zijn haat koelen op het machteloos lijk. De wreedheid en laagheid der bedorvene menschelijke natuur toonde zich in al hare afzichtelijkheid, en dit alles, onder het aanheffen van jubelgeschrei, en het roepen van »Leve de Koning», die zijn welbehagen toonde in de volbrachte daad, door zich naar den binnenhof te begeven en zich aan de lijfwacht te vertoonen, terwijl Luynes hun toeriep: »Mijne Heeren, de Koning dankt u!»

Het is mogelijk dat Lodewijk niet ronduit bevolen had den maarschalk d'Ancre te vermoorden; maar het is *zeker* dat hij er

zijne blijdschap over toonde, toen die moord was gepleegd. Hij omhelsde Vitry als een vriend, als een redder, toen deze hem bericht kwam doen van den welgelukten aanslag, en hij beloonde hem met den maarschalksstaf, dien de verslagene zoo pas had laten vallen.

Het is bekend dat hij zelf een mededoogenlooze toeschouwer is geweest van het gruwelijk feit, staande aan een venster van de Louvre, met Luynes bij zich, zonderdat hij door woord of wenk iets deed ter redding van het slachtoffer, en het is dus hoogstwaarschijnlijk dat de toespraak van de Vitry: »Sire! Uwe Majesteit had mij bevolen den maarschalk d'Ancre levend of dood gevangen te nemen, ik heb hem niet levend in handen kunnen krijgen,» slechts eene formule is geweest, door den hoveling uitgedacht om de hatelijkheid van dit Koninklijk moordbevel te bewimpelen.

Men zegt dat Lodewijk daarop den wensch uitte, dat niemand verder in den val van den maarschalk mocht worden betrokken. Maar hij wist wel dat dit verlangen niet kon worden voldaan. Hij zelf had zich te veel geëmancipeerd met dezen stap, om terug te kunnen gaan of dat te willen, en Maria de Medicis was te veel vereenzelvigd met haar gunsteling, om niet betrokken te worden in zijn val. Zoo zij staande bleef, was haar, om het zoo eens uit te drukken, de nood opgelegd hem te wreken, en Lodewijk, zoo hij niet als een rebellische knaap in penitentie wilde gezet worden door zijne voogdes, moest zich met dezen zelfden slag opheffen uit zijn staat van onmondigheid, en zelf de regeering aanvaarden, eene daad waaruit noodzakelijk de terzijdestelling zijner moeder moest volgen. Had hij het anders gewild, zijne vrienden Luynes en de Vitry, die zijne bondgenooten en zijne medeplichtigen waren, en welras ook zijne leidsmannen bleken, zouden het hem niet hebben toegestaan. De gebeurtenissen zelf lieten hen niet meer vrij anders te handelen dan naar hunne ingeving; de stroom waarin hij zich geworpen had, sleepte hem mede. De val van den maarschalk d'Ancre had tot onmiddellijk gevolg het verderf en de verwoesting van alles wat het zijne was of wat hem had aangehangen. Het volk van Parijs reeds lang de onderdrukking moede van den vreemdeling, die het tergde door willekeur en verarmde uit schraap-

zucht, vierde op eene gruwelijke wijze feest bij de weinig roemrijke zegepraal, door den jongen Koning behaald.

Onder het uitgieren van vreugdekreten en vivats, ter eere van den Koning, mishandelde het op kanibaalsche wijze het verminkte lijk van zijn slachtoffer, dat men niet eens de rust van het graf wilde gunnen. Zijn prachtig hotel werd geplunderd en in brand gestoken, zijne gemalin, die zich met de vlucht wilde redden, alleen voor de uiterste mishandeling van het gepeupel beveiligd, door eene inhechtenisneming op bevel der overheid, dat haar naar de gevangenis voerde, waarop haar een proces werd aangedaan, dat reeds vooruit als verloren kon worden beschouwd, en waarin de Koningin Maria de Medicis onvermijdelijk moest worden betrokken.

De markiezin d'Ancre, Eleonora Galigai (of Dori) van zich zelve, was de hoofdoorzaak van de gunst die haar gemaal bij Maria de Medicis genoot, en van den hoogen rang, waartoe hij gestegen was. Florentijnsche van geboorte, was zij de bruid van Hendrik IV naar Frankrijk gevolgd, en was er gebleven tegen het gebruik der etiquette, dat de terugzending van het geheele gevolg eener jonggehuwde vorstin voorschreef; had er haar rang gekregen aan het Hof, als *dame d'atour*, ondanks den tegenzin des Konings en van alle voorname dames, wie het ergerde dat eene vreemde vrouw van zoo lage geboorte, zulk eene betrekking zoude bekleeden bij eene Koningin van Frankrijk. Maar zij was de zoogzuster der jonge Prinses, zij was hare boezemvriendin geworden, de twee Florentijnsche dames waren listig en intrigant genoeg, om den wil van Hendrik IV te harer gunste te buigen, en over de antipathiën der Fransche edeldames te zegeprelen, en zoo was, Eleonora, nog bij het leven van Hendrik tot opperhofmeesteres verheven, en oefende eene mate van invloed, die het noodig maakte haar te ontzien en met haar te rekenen. Dat had Concino Concini begrepen, een Italiaansche avonturier, die in Frankrijk aanlandde, en zoo arm, dat hij er niet eens een bediende op na kon houden (iets wat te dier tijde veel meer beteekende dan nu), en die aan het Hof kwam om er zijne fortuin te maken. Zijn weg daartoe was Eleonora Galigai, in wier oogen hij genade vond om zijn schoon uiterlijk, levendig vernuft en kennelijke stoutmoedigheid.

Ondanks eene groote ongelijkheid van jaren, stond hij naar hare hand, die zij hem schonk, niet zonder grooten tegenstand van Koning Hendrik en even groote ergernis van de aanzienlijke dames, dat eene vrouw, die der Koningin zoo nabij was te ieder ure, zulk een gering personaadje tot zich ophief. Maar Eleonora Galigai wist alle zwaarigheden te overwinnen en haar Concini stond haar wakker bij in alles wat zij beraamde en ondernam, met het gevolg dat het huwelijk tot stand kwam, en de looze Italiaan zijn rang kreeg onder de edellieden op de Louvre. Niet zoo haast had hij den voet in den stijgbeugel of hij bewees welk een stout en behendig ruiter hij was op de baan der fortune. De Koningin Maria de Medicis had een kennelijk welgevallen aan den jeugdigen gemaal van hare vriendin, en de eerste verstond de kunst, om het hart der Koningin te winnen en over haar geest te heerschen, zonder den naijver zijner gemalin te wekken, of haar te krenken in haar teerste gevoel. Het geheim van deze onverstoorbare eendracht scheen der hofwereld een wonder; maar wat er ook gefluisterd werd en gespot, de Concini's bleven vereend van zin, en het echtpaar oefende op die wijze een onbepaalden invloed uit op de Koningin, die hun alle gunsten en voorrechten schonk, welke het aan haar stond te verleen.

Regentes geworden, was het met hen dat zij het regentschap deelde; zij zag slechts door hunne oogen, hoorde slechts door hunne ooren, liet alles door hunne handen gaan, en scheen niet eens op te merken, of er zich althans niet om te bekommeren, dat deze zeer onwaardige en onverstandige voorliefde opzien baarde en afkeuring wekte, zelfs bij dezulken, wier karakter hen verhief boven de lage afgunst, door de gewone soort van hovelingen gevoed. Het scheen eene betoovering, werd er hoofdschuddend gefluisterd in de hofzalen. »Het is eene bekoring des Satans, die zij over haar geworpen hebben,» werd er luide gemord onder het volk. De Concini's lieten hoofdschudden en morren, zij triomfeerden, dat was hen genoeg. Tot markies d'Ancre verheven, met den maarschalksstaf van Frankrijk begiftigd, met alle eereambten en waardigheden bekleed die vereenigbaar waren met zijn nieuwen rang, kende de heerschzucht en de hoogmoed van den Italiaan geene grenzen. Hij had al de vermetel-

heid en al de opgeblazenheid van een *parvenu*, die zonder dege-lijke verdienste, door lage middelen tot eene ongedachte hoogte gestegen, van nu aan geene hindernissen meer kent, aan niets meer twijfelt, en die, zijn geluk voor talent aanzien- de, altijd naar meer zich uitstreckende, door een honger en dorst naar gezag en schatten wordt bevangen, die onverzadelijk is, en om welke te lesschen, hij ieder middel goed en geoorloofd acht. Zijne waardige gemalin versterkte hem in zijne hoogmoedige bereke-ningen en nam deel aan zijne misdadige bedrijven. Te zamen tergden zij den adel, vertrapten het volk, vernederden de prin- sen van den bloede, verdeelden het land door partijenschappen, stelden het open voor vreemden invloed, kozen eene staatkunde, lijnrecht strijdig met die van Hendrik IV en even strijdig met de ware belangen van Frankrijk; plunderden de schatkist, kochten en verkochten ambten en waardigheden, wierven zoo- als men reeds verstaan heeft, eene legermacht op eigene hand, dreigden ter stilling van de beroerten en het misnoegen, door hunne regeerwijze ontstaan, vreemde krijgsbenden in het land te halen, waartoe Prins Maurits en de Staten-Generaal door vroegere tractaten verbonden, gesommeerd werden hun aan- deel te leveren, en bedreven in één woord zoovele ongeregeld- heden en zoovele dwaasheden, dat het voornemen dat hun werd toegedicht, om ook de hand aan de Kroon te slaan, en die over te brengen op het hoofd, dat zich het diepst onder hun staf zoude bukken: het hoofd van den tweeden en meest geliefden zoon der Koningin Maria, nauwelijks meer als opgeraapte lastering kon worden aangemerkt, al zijn er ook geene historische bewijzen, dat ze inderdaad met zulk een roekeloos ontwerp hebben omgegaan. Maar de verdenking er van rustte op hen, en in de achterdochtige ziel van Lodewijk XIII vond zij ruime plaats, zoowel als in den geest van het volk, dat, zoals men weet, altijd zeer gereed is om, waar het op goede gronden haat, dien haat te versterken en te ver- klaren door denkbeeldige grieven en hersenschimmige gruwelen uit te vinden, als of het aan de werkelijk bestaande niet reeds te over had.

En de Concini's waren gehaat, gehaat! zoals maar zelden machtige gunstelingen gehaat werden, die in de gelegenheid

zijn geweest zich bemind te maken door weldaden, zoowel als gevreesd door strengheid. Die haat had hun val zelfs niet noodig om zich op het duidelijkst te toonen. De prinsen van den bloede, verscheidene hertogen en pairs des Rijks, de hooghartige aanvoeders der Hugenooten, hoe ook onderling verdeeld en naijverig, hadden hunne twisten en veeten in deze verzaakt, om zich samen te vereenigen tegen den algemeenen vijand. Zij werden beschuldigd de wapenen te hebben opgevat tegen den Koning, maar inderdaad was hun opstand gericht tegen de Regentes en de vreemdelingen, die den Koning in onmondigheid hielden en verdrukten zoowel als het land.

Na de ontdekking en mislukking van een dier gewapende samenspanningen, werd de Prins de Condé gevangen, de hertog de Bouillon ontsnapte ternauwernood, terwijl de hertogen du Maine en de Nevers, nevens anderen van het Hof verbannen werden of zich in vrijwillige verwijdering hielden.

Het volk toonde dien afkeer in somber zwijgen, het durfde niet meer morren, nadat het de neerlaag en de vernedering der groote heeren had aanschouwd, en de hand der vreemde verdrukking loodzwaar op zich voelde rusten. Maar na den val van den gunsteling kwam die sprekend uit; Parijs vierde feest op den dag van den moord en juichte 's Konings daad met luide vivats toe; de burgers verlichtten met gewillige eenparigheid hunne huizen, men brandde vreugdevuren en ging met blijde optochten, onder fakkellicht, ten reie, alsof het vaderland eene schitterende zegepraal had behaald, of dat er eene groote verlossing ware gegeven. Met bliksemsnelheid verspreidde zich de tijding van het gebeurde door het geheele land; uit de provincie, uit de Protestantsche wijkplaatsen kwamen stedelingen, kasteelbewoners en het landvolk naar Parijs toestroomen, om zich met de Parijzenaars over den grooten triomf te verblijden.

Men begrijpt, dat de drie jongelieden, toen zij hun complot smeedden tegen den gunsteling der Koningin-moeder, rekenen op die duizende medestanders die hun zoude toevallen, zoo haast hun aanslag was gelukt, en dit verklaart hunne stoutheid in het ondernemen daarvan, terwijl het zeer waarschijnlijk is, dat zij zelfs bij mislukking van hun toeleg veelzijdige on-

dersteuning zouden gevonden hebben, en dat Frankrijk in rep en roer ware gekomen om den jongen Koning bijstand te bieden tegen de overmoedige Italianen en de heerszuchtige Regentes.

Dat Lodewijk XIII er dus op bedacht was een eind te maken aan eenen onhoudbaren toestand, voor hem zelve en aan een staat van zaken, even schadelijk voor de belangen van het Koninkrijk als krenkend voor den persoon des Konings, is niet te misprijzen.

En dat hij op zijn zestiende jaar, na eene opvoeding als de zijne, en bijgestaan door een Luynes, noodig achtte dat te doen door list met geweld gepaard, is nauwelijks te verwonderen; maar, zoo hij eenig juist begrip had gehad van de verplichtingen die de Koninklijke waardigheid oplegt, had hij het op andere wijze moeten doen dan door een moord. Hij had dan den aanvang zijner regeering kunnen dagteekenen door eene daad van schitterende rechtvaardigheid, en den maarschalk d'Ancre tegen moordenaarshanden moeten veiligen, om hem rechters te geven, eerlijke, schrandere rechters, zooals het beroemde Fransche parlement er velen opleverde. Hoe sterk ook de macht ware die de overmoedige vreemdeling zich beroemde in Frankrijk te houden, hoe groot ook de smart en de verbittering der Koningin-moeder zoude geweest zijn, alles wat in Frankrijk waarlijk Franschgezind was, en aan 't stamhuis van den goeden Bearnees hechtte, de eerwaardigsten en edelsten in den lande, zouden zich als één man rondom den jongen Koning hebben geschaard, om hem te steunen tegen geweld en intrige, en hij zou hebben gezegevierd op Koninklijke wijze, en zich waardiglijk uit zijne onmondigheid hebben opgericht. Maar Lodewijk was niet gevormd om behoefte te gevoelen aan *zulke* oprichting. Mits hij zijn doel bereikte, mits hij eindelijk meester (indien al meester!) werd in den Staat, mits hij zich wreekte van de langdurige vernedering en onderdrukking, door de Concini's op hem gepleegd, was het middel hem onverschillig, vond hij zelfs voorliefde voor het wreedaardigste, dat hem snelle en bloedige wrake bood, en daarom, schoon hij eerst had te kennen gegeven dat de vervolging zich bij den gevalene moest bepalen, trad hij niet terug, toen men hem voor-

stelde dat de zegepraal voltooid moest worden, en dat zij het *niet* zoude zijn zoo de gemalin en medeplichtige van den maarschalk niet op even zekere, en nog meer schandelijke wijze werd onschadelijk gemaakt. Gevangenschap was te onbeduidend eene straf voor de gehate echtgenoot van Concini, een geweldadige dood zelfs was niet voldoende om den veeljarigen wrok te koelen, dien men tegen Eleonora Galigai had gevoed en waarin Lodewijk met geheel zijn hart deelde. De markies d'Ancre was slechts vermoord; de markiezin moest terechtstaan voor eene crimineele rechtbank, die eindigen zou met haar tot een smadelijken en smartelijken dood te veroordeelen. Daar waren menigte van beschuldigingen tegen haar in te brengen. Het volk, de adel, de prinsen, hadden verschillende grieven tegen haar, die als aanklachten konden worden opgevat. Men verweet haar als om strijd, daden van willekeur, van geweld van baatzucht, van overmoed, overtreding der wetten, schennis van het recht, hoon den adel aangedaan, verdrukking op het volk gepleegd, majesteitsschennis tegen den Koning, en de meesten van hen, die deze aantijgingen hoorden, waren overtuigd dat zij grond hadden; maar de bewijzen er voor moesten geleverd worden, en dat was even moeielijk als gevaarlijk, omdat menige beschuldiger, die nu het luidst tegen haar wrake riep, zich als deelgenoot of uitvoerder harer daden had moeten in 't licht stellen, omdat er eigenlijk in dien ganschen bedorven hofkring, niemand was die niet op eenige wijze, zoover zijn macht of invloed had gereikt, zich aan geweldenarijen en afpersingen had schuldig gemaakt, waarvoor men haar wilde straffen die ze in 't groot had gepleegd, omdat haar ruimer middelen en meer handlangers ten dienste stonden. Er moest iets anders, iets minder gewoons tegen haar worden gevonden, waarvan ieder geloovig Christen zich met eene goede consciëntie vrij konde noemen, iets dat in haar alleen kon gestraft worden, een kwaad dat zij met niemand gemeen had, en waarvan de rechters geene bewijzen zouden vragen, of althans dezulken, die uit de beschuldigde zelf zouden gegrepen worden. Eene misdaad, waarvan de aanklacht alleen voldoende was om haar aan de pijnlijkste en smadelijkste bejegening te onderwerpen, eene misdaad waarvan zij zich niet zou kunnen zuiveren, en

waarvan de beschuldiging met eene veroordeeling gelijkstond, de misdaad van *tooverij* en *sterrenwichelarij* ! Zulke beschuldiging zou in onze eeuw met een glimlach of een hoofdschudden worden aangehoord, en zoo er gevolg aan werd gegeven, zou het zijn om de dwaasheid van den aanklager, en de onschuld der beschuldigde in een helder licht te stellen. Maar in de XVIIde eeuw was zij nog eene der verschrikkelijkste die er kon worden uitgedacht, en die niet werd aangehoord zonder eene huivering; die onverwijld den geheelen aard van den rechts-handel veranderde, en de zaak in handen bracht van rechters, die met het scherp verhoor op de pijnbank aanvingen en met de houtmijt eindigen.

En toch het was een proces als dit, dat Lodewijk XIII liet aanvangen tegen de vrouw, die met zijne moeder aan dezelfde borst had gezoogd in hare kindsheid, en die hare vertrouwde, hare boezemvriendin was geworden op lateren leeftijd. Hetgeen men vroeger had gefluisterd of luider had uitgesproken, van geheime kunstenarijen en bovennatuurlijke macht, waardoor Eleonora Galigai op den geest der Koningin zou hebben gewerkt, om dier wil tot haar dienst te hebben in alles, werd nu openlijk en luid herhaald.

Het scheen gansch geene aanklacht uit de lucht gegrepen, het volksgerucht, het volsbijgeloof gaf er eene zekere vastigheid aan, en de hofpartij nauwelijks meer verlicht en nog meer kwaadwillig, kon uit het leven der gunsteling menig kenteeken bijbrengen, dat scheen te bewijzen hoe zij met booze machten in betrekking stond en zich van bovennatuurlijke middelen had bediend, zoowel om hare schoonheid tot in den verstgevorderden leeftijd te bewaren, als om wie zij vijandig was ten verderve te brengen, en wie zij wilde te overheeren. Het was bekend dat de Florentijnsche naar het gebruik aan het Hof der Medici niet onbekend was met de astrologie en ander goochelspel, waarbij de geheimen van de toekomst heetten geopenbaard te worden, of zelfs tegenwoordige onheilen afgeleid. En het was ook van algemeene bekendheid dat de Koningin-moeder gewoon was onder de leiding van hare vriendin die geheimzinnige kunst der necromantie te oefenen. Het sprak dus vanzelf dat de naam en de persoon der Koningin Maria moesten betrokken

worden in het schandelijk proces, dat men hare gunsteling aandeed.

Had de jeugdige Koning hierop gedacht, of was er op gerekend, en was het een van de redenen waarom zijne raadslieden dézen weg kozen om zich van de markiezin d'Ancre te ontdoen, terwijl hun menige andere openstond? Vermoedelijk was het zoo. Wel was Maria de Medicis door de eigenmachtige daad van Lodewijk XIII, waarbij hij den moord van d'Ancre beval, feitelijk van haar regentschap ontzet, omdat haar zoon zich der voorgedij ontwassen had betoond en het gansche volk met de pairs en rijkswaardigheidsdragers aan het hoofd, zijne daad hadden toegejuicht, en waar zij den steun van den maarschalk miste, wiens machtige partij als door een stormwind was uiteengedreven bij zijn val, zou zij zich moeielijk langer op het vroeger standpunt kunnen handhaven. Maar . . . de Koning had niets tegen de persoon zijner moeder willen doen en men kende Maria de Medicis als listig en behendig genoeg om de bitterheid der bloedige krenking, die haar was aangedaan, te ontveinzen, die als te vergeten, zich in schijn aan de heerschappij van haar zoon te onderwerpen, het al, om zich met hem te verzoenen, waardoor het haar mogelijk zou worden om langzamerhand weer haar vroegeren invloed te hernemen op zijn geest en daarmee de macht om zich over de onvergefelijke en onvergetelijke grievte te wreken op hen, die zij wist er de uitvoerders van te zijn, zoo niet de ontwerpers. . . . Men kende de zwakheid en wankelbaarheid van den jongen Koning maar al te goed. Als hij zich in hare armen wierp, zou hij al de schuld van zich af en op zijne raadgevers werpen, die overlatende aan hare wrake! En, wat er nu ook tusschen hen lag, hij was toch haar zoon, voormaals had het slechts aan haar gestaan om hem door liefde te winnen. Zij had dat verzuimd, omdat zij toen andere lievelingen had, zij had hem door strengheid vrees ingeboezemd, maar nu, hoe licht moest het haar vallen, door schijnbare onderwerping, door moederlijke teederheid en liefkoozingen dat hart te herwinnen, dat zij door stugheid en onverschilligheid had laten verloren gaan. Albert Luynes was niet tevergeefs getuige geweest van een tooneel tusschen Lodewijk en zijne moeder voorgevallen, toen hij den eersten

vergezeld bij een dier verplichte bezoeken aan de Regentes, waartegen de jonge Koning altijd zoo opzag, omdat hij het voelde, hoe hij er kwam, niet zooals hij het gewild had, niet als zoon bij eene moeder. Bij zulk een bezoek dan, werd de jonge Koning aangeblaft en ten laatste aangevallen en gebeten door een harer geliefde schoothondjes. Knorrig over dit sarrend gebas, en vervoerd door de pijn, weerde Lodewijk het lastige beest van zich af door het een paar schoppen te geven, die vermoedelijk raak waren, althans de viervoetige gunsteling zocht kermende zijne toevlucht bij zijne meesteres, die het opnam en met liefkoozingen troostte, het onder zoete woordekens troetelde op haar schoot, zonder een blik van deernis te slaan op haar zoon, of eene minzame vraag te doen naar de wond door de scherpe tanden van den stouten aanvaller hem toegebracht. Dit ziende, groette de Koning haar met eene diepe, zwijgende buiging en ging heen; maar Luynes herinnerde zich nog met welk een blik van gekrenkte liefde in het oog en met welk een traan van spijt en bitterheid, die niet langer te weerhouden was, hij zich toen tot zijn eenigen vriend had gekeerd om te zeggen: »Ziet gij het wel Albert, zij heeft haar hond liever dan mij!» — Als nu eens de Koningin-moeder, beter beraden, de schoothondjes ter zijde zette, om den zoon in de armen te drukken, als zij door harde ervaring geleerd, de slimheid had een beroep te doen op zijn hart, wie weet welk eene omkeering dit kon te weeg brengen in dat somber gemoed, ijverzuchtig op liefde en teederheid? Dat moest niet worden afgewacht, was de overlegging zijner leidlieden, de klove moest zóó groot worden gemaakt, dat zelfs eene Maria de Medicis er niet meer over heen kon stappen. In Eleonora Galigai trof men de Koningin-regentes zelve, en al zou men de moeder des Konings niet voor dezelfde geduchte rechtbank dagen, die nu was samengesteld om hare boezemvriendin te richten, de schande en het gevaar dreigden deze nu zóó van nabij, dat zij niet langer in de hoflucht zou kunnen ademen, dat zij de Louvre, dat zij Parijs zou moeten verlaten, om in verwijdering en afzondering weg te schuilen tegen den smaad en den hoon, die haar boven het hoofd zweefden en waartegen de regentenstaf haar ontvallen, haar niet meer konde veiligen. Zij liet den Koning weten, dat

zij verlangde zich terug te trekken op het kasteel van Blois, en men raadde Lodewijk, haar die begeerte toe te staan. Als zij maar eens te Blois gekomen was, zoude Luynes, die van nu aan alle meesterschap oefende, wel zorgen dat zij niet zoo licht van daar zou kunnen terugkeeren. Het moest eene wijkplaats heeten, maar het werd inderdaad eene gevangenschap.

Op den 24sten April was de markies d'Ancre vermoord geworden. Al zijne dienaren en volgeren hadden op dienzelfden dag bevel gekregen Parijs te verlaten binnen vier en twintig uur onder bedreiging der vreeselijkste straffen bij ongehoorzaamheid. Zijne vrouw was op de Louvre in strenge gevangenschap; er restte niets meer van zijn aanhang om de Koningin Maria te steunen; hare eigene lijfwacht was op den morgen van het schrikkelijk treurspel ontwapend en in verzekerde bewaring gebracht, om niet de vrijheid te herkrijgen, dan na een eed van getrouwheid aan den nieuwen staat van zaken, en reeds in 't begin van Mei was het proces van Eleonora Galigai, dat met schavot en brandstapel zou eindigen, zoo ver gevorderd, dat de schrikkelijke afloop daarvan door de minst ervarenen was te voorzien. De Koningin besloot de wijk te nemen naar Blois, eer dat einde dáár zoude zijn, ... en het was onder deze omstandigheden dat het afscheidstoooneel plaats vond, dat wij u willen voorstellen, zooals het eenmaal werd medegedeeld door een ooggetuige aan Maurits, Prins van Oranje, die de mededeeling belangrijk genoeg achtte om haar op zijne beurt over te leveren aan graaf Willem van Nassau, stadhouder van Friesland en Groningen.

Sinds den moord van den maarschalk d'Ancre hadden moeder en zoon elkaar niet weer gezien, hoewel de eerste daarop herhaalde malen dringend had aangehouden. Lodewijk had noch den moed, noch den lust gehad om haar onder de oogen te treden, terstond na het gebeurde, zooals zij had verlangd, en zijne vrienden hadden hunne goede redenen om dien tegenzin in hem te onderhouden; zij lieten in zijn naam de Koningin antwoorden dat »de Koning het te volhandig had met regeeringszaken om haar nu te kunnen spreken,» en zij stelden er goede orde op, om te verhinderen dat er niet door list of verrassing eene samentreffing plaats vond.

Noch de jonge Koningin Anna, noch de broeder des Konings, noch de prinsessen, zijne zusters, werden toegelaten tot de vertrekken der Koningin-moeder, die men op deze wijze in strenge afzondering hield en elk middel ontnam, waardoor zij met haar zoon gemeenschap kon oefenen of op hem werken. Geen wonder dat zij deze voorzorgen namen ; de Vitry die zijn maarschalksstaf pas had gevat, en Luynes, die voor zijne trefelijke diensten met den hoogen rang van *connétable* van Frankrijk wilde beloond worden, waren veel te voorzichtig om aan een omzwaai van 's Konings gunst door de tranen en beden zijner moeder, hunne nieuwe fortuin te wagen. — In den eersten schrik en verrassing bij het vernemen van de gruweldaad op haar gunsteling gepleegd, had Maria de Medicis zich aan uitbarstingen van smart en toorn overgegeven, die men niet verzuimd had den jongen Koning over te brengen, te gelijk met ernstige waarschuwingen om van nu aan op zijne hoede te wezen tegen de wraakneming der vorstin, die hij zoo bloedige krenking had toegebracht. Van zijne zijde had Lodewijk, anders zoo bloode en stilzwijgend, zich nu meester ziende, niet meer geschroomd al de bitterheid en onwil uit te storten, die al jarenlang tegen zijne moeder was opgetast in zijne ziel. Uitstortingen die, door hare vijanden, met boos opzet, en niet verzacht aan Maria de Medicis werden overgebracht, hetgeen niet strekken kon om haar verzoenlijk tegen hem te stemmen. Zij was daarbij geenszins de vrouw om zoo geheel lijdelijk van de hoogte te dalen, waarop zij zich zoo lang had staande gehouden. Zij had nog hare vrienden en getrouwen, onafhankelijk van de partij der d'Ancres, en juist door diens val haar te nauwer verbonden: de hertog d'Epéron, de maarschalk Bassompierre zagen hare algeheele terugzetting met diep leedwezen en waren niet zonder vreeze voor den overmoed der nieuwe gunstelingen. Op deze hulp rekenende, was de Koningin-moeder zoo niet op tegenweer bedacht geweest, dan toch ijverig werkzaam om intrigen te smeden en lagen te leggen, die strekken konden haar uit hare hopelooze stelling te redden, het eene als het andere had de bestaande grieven ter weerszijden verscherpt en het wantrouwen doen toenemen, en tusschen moeder en zoon eene verhouding daargesteld, die zeer wei-

nig van openlijke vijandschap verschilde. Lodewijk had zijne moeder niet uit de Louvre willen verdrijven, maar zijne vrienden hadden gezorgd dat zij zich als uit eigen beweging verwijderen moest, en nu zij die partij had gekozen, nu zij door deze openlijke erkenning harer nederlaag bewees den weerstand te willen opgeven, nu kon er schorsing van vijandelijkheden zijn, nu diende er eene soort van pays te worden getroffen en iets als verzoening te worden bemiddeld, om althans in vrede te scheiden. De gemoedelijkheid, of juister, de religieuse vooroordeelen van den zwakken Lodewijk, vorderden dat men zijne moeder niet van hem verwijderen zoude zonder afscheid; de convenance, die onverbidde lijke heerscheres der machtigen en grooten, schreef daarenboven zulk een afscheid voor, en hoe groote bezwaren het ook met zich bracht, er werd besloten dat het zoude plaats hebben. De Koning zoude met zijne moeder samentreffen, om elkander vaarwel te zeggen. Maar, dat het een *afscheid* zoude zijn, en niet eene hereeniging, daarvoor zouden de gunstelingen en raadgevers van Lodewijk weten te zorgen. Men had vooruit bepaald, dat er bij het onderhoud geene vroegere grieven mochten worden opgehaald, de bemiddelaars er van hadden te zamen overlegd wat er zoude gesproken worden, en zich verbonden te zorgen, dat de gestelde bepalingen niet werden overschreden.

De dag was dan gekomen, waarop de Koningin-moeder de Louvre, Parijs zoude verlaten; het bestemde uur voor hare afreize was dáár, de koetsen voor de vorstin en haar gevolg stonden gereed op het binnenplein. Mijnheer de la Curée, die belast was om de Koningin tot Blois te vergezellen met honderd Chevaux-Légers, bevond zich aan het hoofd zijner ruiters, die geschaard stonden rondom de vorstelijke rijtuigen.

Dit laatste oogenblik had men bestemd voor het afscheidstooneel, alsof zij, die het bemiddeld hadden, deze voorzorg noodig achtten om het vooral kort en bondig te laten afloopen. Zoodra men den Koning de aankomst der reiskoetsen had gemeld, begaf hij zich uit zijn bijzonder vertrek naar beneden, naar de voorzaal, gevolgd door de personen, die zich bij hem bevonden, met name Albert Luynes, die reeds monsieur de Luynes werd genoemd, diens beide broeders, die nu ook hunne

positie ten hove hadden, en de jonge Vitry, kapitein van de lijfwacht, sinds zijn broeder, de moordenaar van Concini, tot maarschalk van Frankrijk was verheven. De edele maarschalk zelf bevond zich echter niet dáár op dezen oogenblik. Zooveel kieschheid had men ten minste om de Koningin Maria den aanblik te sparen van den man, die het moordbevel tegen haar gunsteling had volvoerd, en die met denzelfden slag haar den regentenstaf uit de hand had gerukt; maar toch liet men in hare tegenwoordigheid toe, dát lid van zijne familie, wiens persoon zeer bijzonder geschikt was de herinnering aan de daad zijns broeders te verlevendigen, gesteld dat deze bij dit weerzien van haar zoon één oogenblik uit hare gedachten kon verwijderd zijn.

De voorzaal, die gesloten was gebleven tot op de nadering van den Koning, werd nu opengesteld, en Lodewijk trad het eerst binnen. Op hetzelfde oogenblik trad de Koninginmoeder toe door eene andere deur, en beiden te gelijk voortredende, ontmoetten zij elkander in het midden der zaal.

Het is misschien niet overbodig hier te herinneren, dat elk hunner voetstappen, iedere hunner bewegingen, vooruit waren geregeld, zoowel als hun zwijgen of de woorden die zij elkander zouden zeggen. — Dit was geschied zoo het heette om iedere uitbarsting van toorn, iedere vernieuwing van strijd en tweedracht te voorkomen, maar evenzeer om zeker te zijn dat geen van beiden zich zou laten wegslepen door eenige ingeving van het gevoel, of zulke opwelling van het hart, waardoor het ijs had kunnen gebroken worden, dat de harten van moeder en zoon voor elkander gesloten hield. Het was zooals men denken kan, niet de zestienjarige Koning, die zulke berekeningen had kunnen maken, maar zijne raadgevers, (misschien zou men moeten zeggen, zijne bestierders) hadden ze voor hem gemaakt, overwegende dat het hier de vraag was van eene andere scheiding dan die door afstand alleen, dat het te gelijk de gewelddadige scheuring moest zijn van den band, zoo niet der liefde, dan toch der gewoonte, die hen aan elkander verbonden hield, dat het de geheele omkeering gold van de verhouding tot elkander. Zijne hooghartige moeder weer te zien in hare diepe vernedering, kon den prikkel van het schuldbesef scherpen in de borst van den zoon,

die een moord had laten plegen, om zich van de moederlijke heerschappij te ontslaan, en het was mogelijk dat onder zulken indruk de inspraak van het bloed zich gelden liet, nog in deze uiterste ure, dat de band der natuur sterker bleek dan de wrok en het misnoegen, en dat de jonge Koning, zoo weinig zelfstandig van karakter en zoo bloode van aard, zich verteederen liet door listige vleierij of buigende voor de kracht der gewoonte, zich opnieuw overheeren liet door den forschen toon van gezag, die de Koningin Maria zoo goed wist aan te nemen; dat hij zich door beden liet vermurwen, of tot beloften verlokken, die hem weer onder hare afhankelijkheid brachten. Om dit te voorkomen, had men noodig geoordeeld hen te beperken binnen de enge grens van een streng ceremonieel. Lodewijk, fier van geest, maar stug en terughoudend van gemoed, was licht te bewegen geweest zich aan die beperking te onderwerpen. Men had hem slechts voor te houden dat hij door overschrijding er van, gevaar liep terug te vallen onder het juk zijner moeder. Men had de vrees en het wantrouwen, dat zij hem inboezemde, slechts een weinigje te prikkelen, om zeker te zijn van zijne volgzzaamheid, wat de Koningin aangaat, zij . . . zij had geene keuze.

Zij traden dan voorwaarts, beiden te gelijk, zonder iets te zeggen, zooals bepaald was. Toen zij tegenover elkaar stonden, voerde Maria haar zoon in de vensternis van een kruisraam, waar Luynes den Koning haastig volgde, terwijl *wij overigen* ('t is een ooggetuige wiens verhaal wij nu aanvangen te volgen) niet verre van hen staande bleven. De Koningin begon het eerst te spreken, zeggende:

»Mijn zoon! ik verzoek u mij te verschoonen, dat ik uwe zaken in den voorgaanden tijd niet beter heb bestuurd; zoo ik in iets moge gefeild hebben, zijn het uwe ministers, die met mij in faute zijn gevallen. Ik begeef mij naar Blois, dat gij mij tot woonplaats hebt aangewezen. Ik verzoek u, altijd voor mij te willen blijven, een goed zoon en een goedertieren Koning.»

De Koning antwoordde:

»Mevrouw! Ik dank u voor de zorg, die gij genomen hebt voor mijne zaken. In alles waarin gij mij noodig zult hebben

»voor uw persoonlijk belang, zal ik mij altijd jegens u betoonen
»een goed zoon, en een goedertieren Koning.»

Daarop zweeg hij, de woorden die men had afgesproken, waren gezegd.

Toen bukte zich de Koningin over den teeren, nog niet volgroeiden jongeling heen, om hem te omhelzen. Terwijl zij hem in de armen drukte en kuste, schreide zij! De kenner der harten alleen weet *hoe* bittere tranen er aan dit fiere vorstelijke oog ontgleden, om neer te droppelen op de wang van den stuggen zoon. Was het mogelijk dat een kind, zelfs *dit* kind, roerloos bleef, waar het de brandende traan uit het moederlijk oog voelde neervallen op het gelaat? Gelukkig neen! Zelfs hier was de natuur der conventie te sterk, ook Lodewijks oogen werden vochtig. Hij voelde zich wat bewogen, geraakte in verlegenheid met zijne houding, en in de verwarring van het oogenblik ging hij niet heen, zooals de afspraak was, maar bleef bedremmeld staan. Dit ziende, vatte de Koningin een glimp van hoop, die het betraande gelaat verhelderde; snel greep zij de gelegenheid aan om de gestelde grens te overschrijden, en haar zoon te smeeken dat hij haar Barbin mocht teruggeven. Barbin, haar meest vertrouwde dienaar na d'Ancre, wiens volle vertrouwen hij genoten had, ten gevolge waarvan hij zich nu in de Bastille bevond. Deze Barbin schijnt Maria de Medicis na aan het harte te zijn gegaan, daar zij in deze beslissende stonde er het allermeeft aan dacht om voor hem te spreken! Dit lag mogelijk aan zijne persoonlijke verdiensten, of wel en meest waarschijnlijk in de gewichtige geheimen waarvan hij de drager en de bewaarder was: maar de jonge Koning, wien men op dit punt zijne les niet had kunnen voorzeggen, daar het buiten aller berekening lag, wist niet te antwoorden, en bleef versaagd zwijgen. Dit moedigde de Koningin aan om hare kans waar te nemen en zij herhaalde met verdubbelden aandrang haar verzoek. Lodewijk zich dus gedrongen ziende en die tijd had gehad om te bekomen van de aandoening, waardoor hij zich had laten verrassen, maakte eene buiging, keerde zich af zonder een woord te zeggen en ging heen. Luynes haastte zich hem te volgen. De Koningin dezen bij zijn naam noemende, riep hem terug. Luynes, die zijne plaats bij den Koning aan haar had te dan-

ken, die het zich herinneren moest, hoe hij het aan haar zelve verschuldigd was, dat *hij* zich nu in de gelegenheid bevond haar gunsten te verleen of te onthouden, Luynes, die van het vertrouwen dat zij in hem gesteld had zulk een gruwelijk misbruik had gemaakt, en die zulk eene ondankbare rol had gespeeld tegenover die moeder, wier zoon hij had verleid tot geweld en opstand tegen haar, Luynes had toch den moed niet hare roepstem te weerstaan, waar zij hem als voormalige beschermster, gemeenzaam bij zijn eigenaam noemde. Hij kwam naar haar toe, en die vrouw zóó machtig in uiterlijke heerschappij op zich zelve, zóó volleerd in hofkunst zag hem aan met een minzaam lachend gelaat, op denzelfden oogenblik waarin zij zoo pijnlijk moest voelen, *wát* hij tegen haar had gepleegd, maakte hem met zacht verwijt indachtig alle gunst en goedheid, die zij hem voormaals had bewezen, en bad hem in gedenke daarvan, den Koning goedgunstig voor haar te stemmen en zijn best te doen dat zij dezen nog eens mocht spreken. De listige jonge gunsteling van zijne overmacht op den Koning volkomen bewust, en die met geheime voldoening zijn triomf genoot over eene Koningin, die hij vernederd had en die zijn alvermogen moest erkennen, antwoordde met hoffelijke onbeduidendheden, betuigingen van zijn eerbied voor de wenschen der Koningin, wier ootmoedige dienaar hij zich noemde en zeide te willen blijven, en eindigde met de belofte, dat hij zoude trachten den Koning te bewegen, nog weer met haar te spreken. Zijne gewone behendigheid en zijne overredingskracht schijnen hem echter bij deze gelegenheid slecht gediend te hebben, of liever, wij zijn gerechtigd tot de onderstelling dat hij ze in dezen niet heeft aangewend, want de jeugdige Koning werd niet tot terugkeeren bewogen, en de Koningin-moeder moest zich ongetroost terugtrekken in haar kabinet, waar de prinsessen van den bloede en de dames van het Hof afscheid van haar kwamen nemen, tot welk einde de deuren opengesteld waren voor ieder, wier rang of positie haar recht gaven op de eere des Konings moeder vaarwel te zeggen. Men ziet hieruit hoe ernstig deze scheiding in den hofkring werd opgevat. Het was niet slechts eene verwijdering van Parijs, van de Louvre, het was eene afsnijding en eene breuke, die niet meer mocht geheeld worden. Ook zorgden

de voorzichtige hovelingen wel, zoo vrouwen als mannen, dat zij zich niet in ongunst brachten door te veel gehechtheid te toonen aan het wijkend gesternte. Men bleef slechts een oogenblik bij de Koningin, alleen den tijd om eene buiging te maken, of de toegestane handkus koel en ceremonieel te volbrengen, niet om met haar woorden te wisselen van deelneming en rouwe, die verdenking konden wekken. Men ging de eene deur in; men trad ter andere weer buiten, tevreden den lastigen plicht op het snelste volbracht te hebben. Deze zelfde menschen hadden Lodewijk XIII nauwelijks aangezien in zijne verlatenheid! Welke strenge lessen voor de vorsten, welke pijnlijke indrukken voor de menschheid zijn er te ontvangen in dat ééne trouwe tafereel van dien ooggetuige, die het teruggeeft zooals hij het heeft waargenomen: eenvoudig en gemakkelijk, zonder het te sieren door beeldspraak of gezwollen phrasen, maar die toch ten volle beseft, van welk een belangwekkend drama daar eene *scène* werd afgespeeld. ¹⁾

En wij ook, als wij ons herinneren wat er is voorafgegaan, en het oog richten op hetgeen later zou volgen, kunnen niet zonder de gewaarwordingen van schrik en mededoogen deze *tragédie* aanschouwen, die wel nooit meer een blijden afloop kon hebben, en die de aanvang was der vervulling van die geduchte profetie, waarmede wij deze historische schets hebben geopend.

De jonge Koningin (Anna van Oostenrijk) en de beide jeugdige zusters des Konings, kwamen nu ook haren afscheidsgroet brengen. De twee Koninginnen, die met recht bij de op- en ondergaande zon mochten vergeleken worden, wisselden geen woord terwijl zij samen waren. De fiere, levendige Anna van Oostenrijk, hoe jong en dartel ook, was schrandrer genoeg om de beteekenis van dit heengaan te vatten. Juist daarom achtte zij het zwijgen gepast. Zij, zij ook, had reeds grieven tegen de moeder van haar gemaal, die zich meer eene strenge voogdes

¹⁾ „Je pense” schrijft hij aan Maurits „que vostre Excellence se plairoit de sçavoir les particularités de ceste séparation, comme l’action la plus signalée qui se soit passé il y a longtemps en aucune court de Prince; car si vostre Ex. considère le temps, les personnes et les suites de toute ceste tragédie, vous la trouverez admirable!”

had getoond, dan eene teerhartige schoonmoeder. Nauwverig als Maria de Medicis te allen tijde was geweest van ieder, die invloed kon oefenen op haar zoon, had zij niet verzuimd de aanvallige kleine Koningin, (*la petite Reine*) zooals Anna werd genoemd om haar van Maria te onderscheiden, die zooveel blijken gaf van vroegrijpen geest en vatbaarheid, zooveel doenlijk in verwijdering te houden van den Koning, uit vreeze dat zij door haar vernuft en hare bekoorlijkheden een overwicht op hem mocht verkrijgen, dat het moederlijk gezag konde schaden. Zoo had zij door haar onzaligen intrigegeest gedreven, reeds de eerste kiemen geworpen van achterdocht en wantrouwen tusschen de kinderlijke echtgenooten, die later zooveel distels en giftplanten zouden voortbrengen op hun levensweg. Maar nu schenen al hare voorzorgen verijdeld. Anna zegevierde, wel in alle stilte, want de étiquette gedoogde niet in dezen oogenblik blijden triomf te toonen, maar deze was daarom niet te minder beslist, en een uiterlijk bewijs zelfs zou haar daarvan geleverd worden, nog in dienzelfden stond. Eene pijnlijke handeling viel der vernederde vorstin nog te volbrengen. De juweelen der Kroon, althans die, welke voor de regeerende Koninginnen van Frankrijk waren bestemd, berustten onder hare bewaring; zij moest ze nu aan hare schoondochter overleveren. Dit geschiedde op de volgende wijze :

De beide Koninginnen waren gezeten. Maria de Medicis nam de edelgesteenten uit het juweelkastje, en stelde ze, naar de volgorde op een inventaris aangeduid, in handen van den heere Laumenier, die ze onverwijld aan de gemalin des Konings overhandigde.

Deze ontving ze zooals ze haar gegeven werden, zijgend, maar toch spraken de glinsterende oogen eene licht verstaanbare taal, toch zeiden zij veel, die sprekende trekken, die glimlach van voldoening met moeite bedwongen en die hooge blos op dat fiere voorhoofd, die getuigde hoe het Koninklijke bloed dat met versnelde drift door de aderen joeg, zich niet aan de convenance wist te onderschikken. Ook het zwijgen van Maria de Medicis was niet sprakeloos: die verbeterde lip, die gesmoorde zucht, de sombere blik van dat oog, waarin de gloed van den spijt worstelde met den traan der smart, dat alles bewees dat de vor-

stelijke sieraden zoomin onverschillig werden afgestaan als ontvangen. En wie, die het vrouwelijke, het menselijke harte kent, zal zich daarover verwonderen. Het was hier niet enkel de verlokkende aantrekkingskracht, die er schijnt te liggen in flonkerend gesteente, het gold hier kroonsieraden, de dia-deem, die haar, wie hem dragen mocht, met Koninklijken glans omstraalde, halssieraden van historische bekendheid, armbanden en oorringen van zoo kunstige bewerking, door zoo beroemde hand vervaardigd, dat de waardij der flonkersteenen overtroffen werd door de kunstwaarde van het goudsmewerk, of paarden van zeldzame grootte en glans, waarvan iedere snoor eene fortuin vertegenwoordigde, en nu, dit alles af te staan niet slechts, maar op hetzelfde oogenblik te zien overgaan in het bezit eener jeugdige mededingster, die met dat alles eene schoonheid zal opluisteren, die nauwelijks toi behoeft . . . en die het ontvangt met den stillen trots eener volkomen zegepraal . . . het kan niet anders of dat moet een bitter pijnlijk afstaan zijn geweest voor het ijdel werelschgezind gemoed eener Maria de Medicis, die zoo weinig wist van dien hooger en toid der vrouw, niet bestaande in de vlechtinge des haars, noch van sieraden te dragen en kleederen aan te doen, maar in dien stillen ootmoedigen geest, die kostelijk is voor God!

Ook was de zware overdracht niet zoo haast geschied, of de Koningin-moeder stelde zich tot vertrekken. De beide Koninginnen namen afscheid van elkander met eene omarming, een weinig schreiende, zooals dat bij de gelegenheid hoorde; aan het Hof (alleen daar?) heeft men altijd een paar tranen, en evenzoo veel glimlachjes ten dienste der omstandigheden vaardig; alle overige dames van het Hof brachten op dit punt (dat der tranen) haar tol met mate. Het was niet het snikken der smarte, niet de milde stroom der droefheid, die zich moet lucht geven, het was het traantje der étiquette, dat even blinkt en dat men daarop haastig wegnipt uit het oog, en dat geen somber spoor nalaat op de trekken. Dat moest ook waarlijk niet zijn. Anna van Oostenrijk zou niet geveleid wezen door strakke gezichten op den dag van haar triomf over eene harde voorgedesse, en Lodewijk XIII zou licht argwaan vatten tegen hen, die het heengaan zijner moeder meer betreuden dan hij zelf!

Maria de Medicis die te veel ervaring van menschen had om zich illusie te maken over deze tranen, steeg in hare reiskoets en reed weg.

De Koning stond op een balkon bij haar afrijden toe te zien; zoodra zij vertrokken was steeg hij zelf in eene koets en reed naar het bosch van Vincennes, vergezeld van geheel zijn hofstoet, en welhaast gevolgd door de Koningin, zijne gemalin. Hij zou eenige dagen op het kasteel van Vincennes vertoeven. En het was dáár dat het meerendeel der prinsen en hooge heeren, die zich tot hiertoe van het Hof verwijderd hadden gehouden, hunne opwachting kwamen maken aan Lodewijk XIII. De hindernissen, die hunne verzoening met dien Koning in den weg stonden, waren opgeruimd. Lodewijk schonk volgaarne amnestie aan rebellen, wier opstand en complotten niet waren gericht tegen den persoon des Konings, noch, zooals ze voorgaven, tegen het Koninklijk gezag, maar wel tegen de vijanden van den troon en de onderdrukkers van den Koning. Te vreemder was het dat er onder de prinsen een ontbrak, van wien men zou gemeend hebben dat hij de eerste had moeten zijn om ten Hove te verschijnen na den val van d'Ancre, na de afreize der Koningin-moeder. De Prins van Condé, een Prins van den bloede, werd gemist onder hen, die den Koning opnieuw trouw kwamen zweren en hulde brengen.

Het was waarlijk zijne schuld niet; de Prins van Condé zat nog gevangen! Waarom bleef hij gekerkerd, nadat Frankrijk en de Koning van d'Ancre waren verlost? hij, wiens gevangenneming op last van dien maarschalk een der oorzaken was geweest, die den beker van Lodewijks toorn hadden doen overloopen. Waarom was hij niet in vrijheid gesteld terstond nadat de *coup d'état* des Konings was gelukt, om diens verdere plannen met zijn degen en invloed te steunen? Waarom? Wie het vroegen, gisten het wellicht, Lodewijk zelf was de laatste die de vraag had kunnen beantwoorden, maar Luynes, de slimme vogelaar, wist het heel goed, dat men geen valk mee ter jacht moet nemen, als men de eere van de vangst aan den sperwer willaten. Waar een Prins van Condé den Koning ter zijde stond, kon men bezwaarlijk den degen van Frankrijks Connétable in de hand geven van een Luynes, en op dezen had de verwaten

gunsteling het oog gericht, om niet te zeggen dat hij daarenboven nog veel had te vatten en vast te houden wat een jeugdige eerezuchtige als Condé hem licht betwisten kon, allermeest het vertrouwen des Konings en den invloed op dezen, dien hij onverdeeld wilde bezitten, en waarop Condé als *de droit* aanspraak zoude maken. Dat rechtvaardigt niet, maar dat verklaart zeer goed, waarom diens gevangenschap werd verlengd, en Luynes was vindingrijk genoeg om een voorwendsel uit te denken voor dezen maatregel, gelijk hij er reeds een had bedacht om zich de aanzienlijke goederen en rijkdommen van d'Ancre te laten toewijzen. Ze waren door afpersingen op het volk verkregen, ging de sprake, hijgevolg kwamen zij wettiglijk toe aan . . . . Albert Luynes, den vriend des Konings, dat was eene logische uitspraak: *la raison du plus fort*. En Lodewijk liet hem in alles begaan; veel te zelfzuchtig om zich over een afwezende te bekommeren, van wien hij voor zijn persoon geene vermeerdering van genoegens wachtte, was het bij hem in eigenlijken zin: uit het oog, uit het hart, en liet hij het lot van zijn gekerkerden bloedverwant over aan de willekeur van zijn gunsteling, die hem al spelende beheerschte en die zich wel voorstelde eens den scepter over Frankrijk te zwaaien, zooals hij het nu reeds deed over het gansche hofgezin; maar op dit punt zou hij zelf zijn meester vinden en juist dáár, waar men dien te dier stonde wel het minst zou gezocht hebben.

De persoon, dien wij bedoelen, bevond zich bij de Koningin-moeder, en had vrijheid verkregen haar naar Blois te vergezellen; het is moeilijk te bepalen in welke hoedanigheid. Het personeel dat voormaals het huis van de Koningin-moeder had uitgemaakt, was aangewezen haar naar Blois te volgen, maar niemand anders, geene krijgslieden, edellieden of staatsdienaars, die tot hare partij hadden behoord, die haar gediend hadden toen zij Regente was, mochten haar bijblijven (gesteld dat zij lust hadden gevoeld tot dit hachelijk betoon van trouw), hetgeen niet waarschijnlijk is. Alleen voor den bisschop van Luçon werd in dezen eene uitzondering gemaakt. Nu was zeker Armand Jean Duplessis de Richelieu, bisschop van Luçon, geen persoon dien men met de gewone maat behoorde te meten; maar toch wekt het bevreemding dat men juist te zijner gunste

van een regel was afgeweken, die overigens zoo stipt werd in achtgenomen. Naar den uiterlijken schijn had hij de laatste moeten wezen, wien men de vergunning kon schenken om der rustelooze, staatzuchtige Maria de Medicis ter zijde te blijven in hare verlatenheid. Hij die zijne optrede ten Hove dankte aan de tusschenkomst van dienzelfden Barbin om wiens vrijlating de Koningin nog in de laatste oogenblikken van haar samenzijn met haar zoon tevergeefs had gesmeekt. Hij die zijne eerste schreden op de staatkundige loopbaan had gezet aan de hand en door de gunst van Leonora Galigai, aan wie hij door zijn beschermer was aanbevolen, en die hem aanvankelijk had gebruikt tot onderhandelingen van weinig belang, waarvan hij zich met zooveel *tact* en behendigheid had gekweten, dat zij hem wichtiger zaken durfde toevertrouwen, en welhaast, overtuigd van zijne ongemeene bekwaamheid, aan Maria de Medicis voorstelde als een jonkman, die onderscheiding verdiende, en van wien men veel partij konde trekken. Hij kon toen ongeveer vijf en twintig jaar oud zijn; voegde bij de rijke gaven van zijn geest een edel belangwekkend uiterlijk, de manieren van een hoog beschaafd edelman, en de toon van den hoveling, gescherpt op fijne vleierij en geoefend in de kunst van zich behagelijk voor te doen.

De kardinaal, die hem op zijn drie en twintigste jaar tot bisschop wijdde, had reden om van hem te voorspellen, dat er in hem de stof lag tot een groot man, maar tevens van een grooten schelm. Een staatsdienaar van dit gehalte moest eene vorstin als Maria de Medicis zeer bijzonder welkom zijn, zij, die in de politiek zelden het rechte pad koos, maar liefst de om- en bijwegen der intrige bewandelde, en die zich daarbij wel gaarne liet begeleiden door personen, die niet al te nauwgezet waren op de keuze der middelen, mits men het gewenschte doel bereikte. Ook steeg hij zoo spoedig in hare gunst en vertrouwen, dat hij reeds in 1616 tot het gewichtige ambt van staats-secretaris was opgeklimmen. De *chronique scandaleuse* van het tijdperk geeft te vermoeden, dat haar groot welgevallen in zijn persoon, afgescheiden van zijne bekwaamheid, tot zijne snelle bevordering zal hebben medegewerkt. Wat daarvan ook zij, het was onmogelijk dat hij tot dit ambt geraakte en het

bleef bekleeden, te dier dage, zonder uiterlijke samenstemming met de partij die het bestuur in handen had. De heerschzuchtige maarschalk d'Ancre en zijne scherpziende gemalin zouden hem niet in zoo belangrijke betrekking bij de Koningin geduld hebben, zoo hij hunne ontwerpen had tegengewerkt of verzuimd had hunne inzichten te dienen. Het kon dus niet anders of hij moest bij de andere partij bekend staan als hun aanhanger, gelijk men wist dat zijne fortuin hunne schepping was. Geeft het dan geen recht tot bevreemding, dat juist hij, wiens geslepenheid niet onbekend kon zijn aan Luynes en den Koning, onder allen de eenige was die de vergunning kreeg Maria de Medicis in hare afzondering te volgen? Met een raadsman als deze, die voor een ganschen staatsraad kon gelden, en die zelf te midden zijner schoone loopbaan was afgekeerd door de catastrophe van hare nederlaag, was het niet waarschijnlijk dat de Koningin-moeder lijdelijk zou blijven berusten in de onbeduidende rol, die haar van nu aan was toebedeeld. Hoe kon men dan de onvoorzichtigheid plegen haar zulken steun ter zijde te geven, terwijl men kennelijk het opzet had, haar geheel van hare partij te isoleeren en in zoodanige afhankelijkheid te houden, dat zij allen invloed en alle politieke beteekenis verloor?

Kan 't ook zijn dat de bisschop van Luçon bestemd was voor eene gansch andere werkzaamheid, dan het uiterlijk scheen. *Courtisan du malheur* te zijn, was niet precies zijne vocatie, en zoo hij uit vrijen wil zijne beschermster is bijgebleven in 't ongeluk, om de ongunst van het lot met haar te deelen, was het zeker niet zonder eenig voorbehoud, dat hem ruimte liet om later van houding te veranderen, en zijn dienst te bieden aan een andere dan de verlorene zaak. Er is dus enig recht te onderstellen dat hij in dit hachelijk tijdperk eene dubbele rol heeft gespeeld, en zich reeds met den Koning had verstaan, terwijl hij nog aan Maria de Medicis verbonden heette; dat hij haar bijbleef in hare afzondering, niet alleen om haar te troosten en te dienen, maar ook om haar te bewaken, en zelfs een weinigje te bespieden. Zijne antecedenten zoowel als zijne latere handelingen gerechtigten tot zulk vermoeden, en zoo iemand, hij was de man om die schijnbare strijdigheid te vereenigen met

zooveel *tact*, dat zijne houding niets twijfelachtigs toonde en hij er in slaagde het vertrouwen te behouden der beide partijen. In een later tijdperk heeft hij deze stelling tusschen moeder en zoon jarenlang weten te bewaren, wel niet met groot gemak, maar toch met groote volharding ten koste van onverpoosde inspanning, totdat Maria de Medicis zelve hem dwong openlijk vijandig tegen haar op te treden. . . . Maar het behoort niet tot ons plan om zoo ver vooruit te zien in zijne en hare toekomst. Wij spreken er alleen van om de onderstelling over zijne houding op dat tijdstip te rechtvaardigen; dit behoeft nog niet de beschuldiging van een opzet tot het zwartste verraad in te sluiten. Beide partijen eene hand reikende, was hij de geschikte persoon om die handen op een gegeven tijdstip ter verzoening ineen te leggen, of zoo dit ondoenlijk bleek, de Koningin-moeder door goeden raad en bestuur af te houden van te luisteren naar de influisteringen van onbedachte kwade raadgevers, waarnaar zij maar al te zeer geneigd was het oor te neigen. Haar tot ruste en berusting te manen, en haar als het ware te beschermen tegen zich zelve, het al ten bate dier groote belangen, die hij op het hart droeg als de teerste en naaste, en die *niet* waren zijn zelfbelang en zijne eigene grootheid. Wij zeggen niet, dat hij het eerste verzuimd heeft te behartigen, noch de ander heeft nagejaagd, menige bladzijde zijner geschiedenis is dáár, om die bewering tegen te spreken, maar wij bedoelen, dat de groote begeleidende gedachte van zijn leven is geweest: de grootheid van Frankrijk, en de vestiging van orde en rust, dáár, waar wanorde en woelziekte niet dan ellende en verwarring stichtten. In Richelieu beheerschte de staatsman den mensch, en wil men den mensch geen groot onrecht doen, dan behoort men zijne daden en bedoelingen niet te wegen naar gewone wetten der zedelijkheid, maar naar de uitkomsten, waarnaar hij trachtte en die hij verkreeg. Wij bedoelen niet den man, die op zulke wijze boven het gewone peil der menschheid is geraakt, als een model ter navolging aan te bevelen, noch eene grootheid tot zulken prijs verkregen, als begeerlijk voor te stellen, of als loffelijk te roemen, wij gelooven dat de *minste* in het Koninkrijk der Hemelen meer is, dan wie zich langs zulken trap tot den meeste in de konink-

rijken der aarde heeft opgeheven. Wij zijn het eens met hen die oordeelen dat zij die de wegen van zoodanige staatkunde bewandelen, zeer verre wegdolen van het enge pad, dat naar de heerlijkheid des Hemels voert. Dit zijn de dingen der wereld, die niets gemeens hebben met het Koninkrijk Gods, dat *niet* van deze wereld is. — Maar toch moet men niet verzuimen op te merken, dat er staatslieden zijn geweest, die bij het volvoeren hunner plannen, het Godsplan uitnemend hebben gediend, en die, 't zij dan met hun wil of diens ondanks, bevorderlijk werden aan de hoogste belangen der menschheid en onder deze staatsmannen bekleedt de kardinaal de Richelieu eene voorname plaats, doch . . . wij hebben ons bij den bisschop van Luçon te bepalen, die nog niet was, wat hij later zijn zoude als kardinaal-hertog de Richelieu, maar in wien toch reeds de kiem lag van alle hoedanigheden en krachten, die hij later in de gelegenheid was te ontwikkelen.

Zekere historieschrijvers van zijn land, die wel wat anecdotiek vallen, vermelden van hem een feit, dat misschien niet den toets der gestrengte critiek kan doorstaan; maar dat toch zoo juist zijn karakter kenmerkt, zooals zich dat later heeft getoond, dat men het niet zonder tegenbewijs als onwaar behoeft te verwerpen. Het komt hierop neder: De avond voor den beraamden moord op den maarschalk d'Ancre werd den bisschop van Luçon door zijn deken, bij wien hij inwoonde, een pakket overhandigd, aan zijn adres, waarvan de bestelling hem dringend was aanbevolen, als bevattende mededeelingen van hooge belangrijkheid en waar veel haast bij was. Ook meldde de geestelijke zich onverwijld aan bij Zijne Hoogwaardigheid, overhandigde het pakket en verzuimde niet de boodschap er bij te doen. Het was omstreeks elf ure des avonds en Monseigneur lag reeds te bed, wakker genoeg evenwel om schielijk het pakket te openen en de brieven door te lezen, met een onverwogen gelaat en met groote radheid van blik en van bevattig. Eene der mededeelingen was inderdaad allerbelangrijkst. Zij was eene kennisgeving van den aanslag, die er tegen den maarschalk d'Ancre was beraamd, en met zoodanige uitvoerigheid en bestemdheid, zoowel wat den tijd, de plaats en de wijze van uitvoering betrof, als van de personen,

die het complot hadden gevormd, dat er geen twijfel kon blijven of het bericht kwam van eene wel onderrichte zijde. Ook verviel de bisschop, na gelezen te hebben, in een diep gepeins, dat hij ten laatste afbrak met te zeggen: »Het is wel, de zaak heeft geen haast, ik zal er mij op beslapen!» En na den brief onder zijn kussen geborgen te hebben, legde hij het hoofd rustig neer en sliep in!

De deken, die niet weten kon waarvan sprake was, ging heen in den geloove, dat de man die tot zoo grooten spoed had gemaand, hem voor 't lapje had gehouden. Des anderendaags verliet Zijne Hoogwaardigheid eerst te elf ure zijne kamer, om begroet te worden met de *verrassende* tijding, dat de maarschalk d'Ancre te tien ure des morgens was vermoord geworden op de brug van de Louvre, precies zooals zijn berichtgever hem dat had aangekondigd!

Men ziet het, de bisschop had tijd gehad zich behoorlijk voor te bereiden op eene pose van de uiterste ontzetting, en om zijn gelaat te stellen in de plooi, door de omstandigheden aangegeven. Als men bedenkt dat hij aan de Concini zijne eerste fortuin te danken had, en overweegt dat Richelieu niet heeft kunnen voorbijzien de vreeselijke omkeering, die den val van den maarschalk moest teweegbrengen in het lot van de Koninginmoeder, zijne meesteres en begunstigster, dan is naar de zienswijze van ieder gewoon mensch dit *laisser-aller* hoogst schuldig en hoogst ondankbaar. Welk hart, welk geweten men hebben moet, om tot zoo iets in staat te zijn, durven wij niet onderzoeken; maar de staatsman kon zich voor Frankrijk rechtvaardigen. Het is zóó, hij dankte zijn ambt aan de Regentes en hare gunstelingen, maar hij had het aanvaard om den Koning te dienen, en tot heil van den Staat mede te werken, en hij had reeds gelegenheid genoeg gehad om op te merken, dat noch de Koning, noch het land in waarheid gediend werden langs den weg, dien de Koningin en hare gunstelingen hadden ingeslagen. Hen daarvan af te keeren . . . de poging er toe zou hem reeds als een ontrouw dienaar in verdenking hebben gebracht. Een man als hij, die later met zoo onverpoosden ijver voor het waarachtig belang van den Staat heeft gewerkt en gewaakt, moest zich in dezen aanvang van zijne politieke loopbaan wel reeds een ideaal

hebben gemaakt van een krachtig, rechtvaardig en zelfstandig bestuur, zooals onder de gunstelingen-regeering der grillige en onvoorzichtige Maria de Medicis niet zou zijn te verwezenlijken. Met leede oogen zal hij hebben toegezien bij eene orde van zaken, die eigenlijk niets was dan wanorde, die hij niet kon veranderen, en die het hem opgelegd was te helpen voortduren. De grenzenlooze verwarringen in alle takken van het bestuur, die binnenslands geene rust, buitenslands geene veiligheid waarborgden; de verspilling van de inkomsten des Rijks, de gewettigde en ongewettigde afpersingen der grooten, de feilbaarheid der hooge ambten, de onderdrukking van den nijveren stand, het leger een ongeregelde en ongeordende hoop, zwak tegen den vijand en in de hand van drieste aanvoerders meer gereed het Koninklijk gezag te bedreigen dan te steunen — het recht zonder kracht, de rebellie machtiger dan de wet. Ter eener zijde het transigeeren, het terzijdewijken of onderhandelen met hooge rebellen; ter andere, het inroepen van vreemdelingen ter hulpe van het wankelend koningschap; dit alles en nog veel meer dan wij kunnen optellen, door zijn snellen, veelzijdigen blik waargenomen, moest hem tot de overtuiging brengen, dat niet slechts het koningschap van Frankrijk, maar ook zelfs het koninkrijk ten verderve werd gevoerd door hen, die in de plaats van den jeugdigen Koning, met elkander den sceppter voerden. Samenzweren tegen dat onwijs en onwaardig driemanschap, welks raadslagen hij geroepen was te deelen en te helpen uitvoeren, hij kon het niet, hij heeft het ook niet gedaan; maar nu anderen zich willen belasten met die hachelijke taak, nu de Koning zelf zich aan het hoofd stelt van zulk complot en dus het bewijs levert hoezeer hij de verdrukking en de wanorde moede is, nu er hoop is dat er uit zoo groote verandering verbetering zal rijpen, — nu zelf een plan in duigen te werpen, dat hem mogelijk de kans opent om zijne eigene grootsche plannen te volbrengen, terwijl die daad tevens een daad van hoogverraad was tegen den Koning of zwijgen en wachten wat de stoute aanslag daarstelde — ziedaar een alternatief, waarbij de keuze van een Richelieu is te voorzien en zelfs te rechtvaardigen, als men zich op zijn standpunt plaatst. 't Is waar, het gold hier het leven van een mensch, maar wat

het leven van een mensch beteekent in de oogen van staatslieden als Richelieu en zijns gelijken, als het hooge staatsbelangen geldt, heeft de geschiedenis van zijn later leven ons geleerd. Hij had verplichting aan dien mensch, dat is zoo, en zijne beschermster werd er door in 't harte getroffen, maar de dankbaarheid, waar ze met het staatsbelang strijdt, is eene hinderlijke deugd, die ter zijde moet worden gezet, en de markies d'Ancre had menig misdadiger laten terdoodbrengen, die minder schuldig was tegen Frankrijk dan hij zelf.

De markies d'Ancre was de kanker van den Staat, waar nu de Koning goed vond dien kanker uit te snijden, al geschiedde die operatie wat overhaast en niet naar de regelen der kunst, daar zou hij, Richelieu, die zelf wel van extraordinaire kuren hield, zich er niet tegen stellen. Welhaast zou er een bekwaam en krachtig medicijnmeester voor het zieke Frankrijk noodig zijn, en de bisschop van Luçon wist, waar men dien zou moeten zoeken en zou ook wel zorgen dat de Koning op dit punt niet in 't onzekere verkeerde. Zijn stelsel van niet-tusschenkomst kon hem dan als groote verdienste worden toegerekend...

Zij, die de rechtstreeksche voorkennis van Richelieu aan den moord van d'Ancre niet als zeker stellen, teekenen toch aan, dat hij drie dagen voor die catastrophie een vertrouwd dienaar aan Luynes zou hebben gezonden, om hem te bidden den Koning de verzekering te geven van zijne getrouwheid, en van de onbepaalde toewijding, waarmee hij zich ter beschikking stelde Zijner Majesteit en van diens geliefden vriend!

Deze daad sluit, dunkt mij, het andere negatieve handelen met opzicht tot de samenzwering niet uit. Is het niet hoogst waarschijnlijk dat een man als Richelieu, gewoon op de teekenen des tijds te letten, en te wijs om de kleine dingen te overzien, terwijl hij naar de groote trachtte, het allereerst verandering heeft bespeurd aan den horizon van het Hof, en begrepen heeft dat het oogenblik niet meer verre was, waarop de Koning zich uit zijne onwaardige afhankelijkheid zou oprichten, dat er door hem eenige gewelddadige omkeering zal zijn voorgevoeld, zonderdat hij den omvang en de diepte er van nog met zekerheid wist te berekenen. Maar dit weet hij, dat hij bedreigd wordt te vallen met de partij, die niet meer zijne samenstemming

heeft, en die hij niet eens zou willen schragen, of dat hij de kans moet waarnemen om zich te stellen aan de andere zijde, even vóór den strijd, opdat hij bij de overwinning met haar moge zegevieren. Als hij dezen oogenblik niet waarneemt, verliest hij het recht om het later met eere en met vrucht te doen, en laat den tijd aan andere mogelijk schadelijke invloeden om te rijpen, die hij door snel zijne partij te kiezen, kan beheerschen of afleiden. Is het vreemd dat een staatsman van dit gehaite, alle persoonlijke verplichtingen en zwakkere banden ter zijde laat, om het oog te richten op het ééne groote doel, dat hij zich heeft voorgesteld? Is het te misprijzen dat Richelieu den val van d'Ancre voorziende uit het wenkbrauwfronsen van Lodewijk XIII, bij den stijgenden overmoed van den Italiaanschen dwingeland, den Koning van zijne trouw heeft verzekerd, en zijn dienst heeft aangeboden? Aangenomen schijnt die echter niet openlijk, en de belooning die op de aanbieding volgde was negatief, zooals de dienst dien hij had verleend of willen verleenen. Hij werd niet mede omvat in de vervolging tegen alle creaturen, ahangelingen en dienaren van den gevallen maarschalk ingesteld; maar toch werd hem een huisarrest opgelegd, waarbij vermoedelijk een onderzoek zijner papieren heeft plaats gehad. Wat men ontdekte schijnt niet tegen hem getuigd te hebben; zoo men het papier door hem onder zijn hoofdkussen geborgen, gevonden heeft, pleitte dat zeker afdoend te zijner gunste. Ook werd hem geen proces aangedaan, als Leonora Galigai, ook werd hij niet in de Bastille gezet als Barbin en vele anderen, ook werd hem geene verbanning opgelegd als aan Maria de Medicis. Maar toen hij als gunst vroeg haar in die afzondering te vergezellen, werd het hem genadig toegestaan; Luynes voelde op dat oogenblik gansch geen behoefte aan zijn raad en hulp, en de Koning, wiens sympathie hij zijn leven lang door al zijne diensten en verdiensten niet heeft kunnen veroveren, moest weten dat hij hem noodig had, eer hij besluiten kon zijn dienst aan te nemen. Terwijl het proces tegen Leonora Galigai werd gevoerd, kon hij zelfs moeielijk te Parijs blijven, zonder in eene gevaarlijke stelling te raken. Misschien zou men hem hebben toegestaan voor *Avocat du diable* te spelen, waar zijne beschermster van tooverij werd beschuldigd; maar

dergelijk pleidooi scheen niet van zijn smaak. Het beste dus wat hij wist te doen, was, de tweeslachtige stelling innemen, die wij boven hebben aangeduid, en zijne vroegere meesteres naar Blois volgen, die van zijne geheime onderhandelingen volkomen onbewust, zeer tevreden was haar geliefden kabinetssecretaris als gezelschapshouder bij zich te hebben. De vreugde was echter van korten duur; slechts veertig dagen bleef hij bij haar, hetzij hij de overtuiging had gekregen dat de breuke tusschen den Koning en zijne moeder te wijd was om vooreerst aan heelen of bemiddelen te denken; hetzij hij voorzag dat zij eene afzondering moede, wier einde zich nog niet liet voorzien, tot stappen zoude komen, waarvan hij de verantwoordelijkheid niet wilde deelen, hetzij hij gevoelde dat een langer verblijf bij de verdachte ballinge hem benadeelen zou bij het Hof en in de wereld, of wel dat hij in 't geheim een wenk heeft gekregen door hoogerhand om zijne dubbelzinnige houding te laten varen, mogelijk iets van dat alles te zamen, terwijl een van die redenen reeds genoegzaam was om hem het duistere plekje te doen verlaten, waar de zon der fortuin hare stralen niet heenwierp, — genoeg, hij wendde voor, behoefte te gevoelen om, naar de eischen van den geestelijken stand, zich in de eenzaamheid terug tē trekken, en zich met zijne boeken, met zijne studiën bezig te houden, ten einde, gelijk een waardig prelaat betaamde, vaardig te zijn tot den strijd tegen de ketterij! Hoe hij dezen strijd heeft verstaan, heeft zijn later leven getoond. Gelukkig voor het Protestantisme, schijnt hij vrijzinniger gevoelens te hebben opgedaan, dan men uit zoo strenge voornemens had kunnen wachten. Hij schijnt tot de overtuiging te zijn gekomen, dat zoo de ketterij een groot kwaad was, het toch in gegeven omstandigheden zijn nut konde hebben alliantie te sluiten met de ketters, en dat het beter was, zich door dezen te laten steunen, dan zich te laten overheeren door de geloovige Katholieken uit het huis van Oostenrijk. Die studiën kwamen hem alzo te pas, en ze kwamen ons Nederlanders ten goede. De plaats waar de vrome heremiet zijne kluis opsloeg, was eene schoone proostdij, die hij bezat nabij Nirabeau.

Hij wist de Koningin-moeder te doen berusten in zijne verwijdering, door haar voor te stellen, dat hij in verdenking was

geraakt bij het Hof om harentwil, en dat hij vreesde haar nieuwe vervolging op den hals te halen zoo hij bleef, nu men aanving zijne tegenwoordigheid te Blois met wantrouwende blikken gade te slaan.

Ten Hove intusschen liet hij dit heengaan gelden als eene daad van gewillige gehoorzaamheid aan het ondersteld verlangen des Konings!

Men ziet het, de oude Romeinsche kardinaal, die hem tot bisschop wijdde, had geen ongelijk met te zeggen: *Questo giovine sara un gran furbo.*

En nu de ongelukkige Maria de Medicis, alleen gelaten met raadsliden, meer oprecht, maar minder voorzichtig dan de bisschop van Luçon, wat zou zij aanvagen, hoe droeg zij hare verlatenheid, hare gevangenschap? want hare afzondering nam meer en meer dat karakter aan, en het verloop van tijd bracht geen verandering in haar toestand, zooals zij gehoopt had. De Koning, zoo wankelbaar en grillig, zou Luynes welhaast moede worden, had zij gemeend, en zou dan allereerst zijne moeder noodig hebben om hem van den gunsteling te ontslaan; maar toen zij zag dat Lodewijk, wel verre van Luynes moede te worden, hem altijd nader aan zich verbond door nieuwe gunsten, door hem meer en meer macht en invloed te laten nemen, toen het eene jaar verliep na het andere, zonderdat er aan de terugroeping der ballinge werd gedacht, toen het jaar 1619 aanbrak en hare gevangenschap zich merkbaar verengde, terwijl Luynes nog in vollen glans van hofgunst schitterde, ¹⁾ en gesterkt door zijne listige, behaagzieke jonge vrouw, de bekende dochter uit den huize Montbazon (die later als *duchesse de Chevreuse* zulk eene beruchte rol heeft gespeeld) zoo vast stond aan 's Konings zijde, dat het wel scheen of de verbintenis was voor het leven, toen achtte zij zich als uitgetergd tot een wanhopigen stap; luiste-

¹⁾ De zon dier hofgunst ging ook voor hem niet onder. Hij is de eenige der gunstelingen van Lodewijk XIII geweest, die gestorven is zonder in ongenade te zijn gevallen. Waarheid is, dat hij jong stierf en . . . bijtijds, want de weinige rouw dien de Koning betoonde bij zijn dood, geeft recht te gelooven, dat hij den lieveling moede was, en verlangde naar een ander voorwerp zijner zelfzuchtige vriendschap.

rende naar alle onruststokers en aanbrengers van kwade tijdingen, die voorgaven, dat er nog harder maatregelen tegen haar werden beraamd, en dat haar leven zelf bedreigd werd door de onverzoenlijkheid van haar zoon en den haat harer vijanden, en toegevende aan de wenschen van hare getrouwe, maar onnadenkende vrienden, wier raad maar al te zeer samenstemde met de opwelling van haar eigen hoovaardig en onrustig gemoed, brak ze het aangegane verdrag met den Koning en wist met hulp van buiten uit het kasteel van Blois te ontsnappen.

Hoe al aanstonds al wat Frankrijk voor oproerlustigen, ontevreden, onbezonnenen en avontuurlieden binnen zijne ruime grenzen bevatte, zich vereenigde rondom de gevluchte vorstin, wier lot en lijden voor hare gebreken had verblind; hoe de standaard dien zij plantte in Franschen bodem, alle rebellische en strijd lustige onderdanen des Konings, in vereeniging met vreemde partijgangers, als een gewenscht krijgsteeken in de oogen blonk; hoe zij het voorwendsel dreigde te worden van een vreeselijken burgerkrijg, waarbij moeder en zoon met twee verschillende legerbenden vijandelijk tegen elkander zouden overstaan; hoe de krijgskans zich tegen haar keerde en hoe Richelieu in het hachelijkst tijdpunt van dien schuldigen en schadelijken strijd opdaagde, en als bemiddelaar optrad, wel niet van eene oprechte verzoening (zij kon niet mogelijk zijn), maar van een uiterlijk bestand, dat aan zulke gevaren en ergernissen een eind maakte; hoe hij zelf van toen aan noodzakelijk werd voor alle partijen te zamen, schoon door alle partijen beurtelings verdacht en gehaat, maar evenzeer gevreesd en onmisbaar geacht, dat alles behoort niet tot ons tegenwoordig onderwerp.

Wij hebben ons niet voorgesteld de ontsnapping uit Blois te schetsen, noch de gebeurtenissen die er op volgden, wij hebben alleen willen voorstellen, *hoe* en ook *waarom* Maria de Medicis naar Blois vertrok. Wij wilden alleen doen zien hoe de sombere profetie van haar gemaal aanving zich aan haar te verwezenlijken, wij zouden haar gansche leven moeten beschrijven, om er de vervulling in zijn vollen omvang van te vertoonen. Wij zouden haar dan moeten naooogen, niet slechts in haar kerker te Compiègne, maar ook in hare ballingschap in den vreemde, toen de machtige hand van Richelieu haar uit Frankrijk had

verdreven, en zelfs op dat somber en eenzaam sterfbed, waar zij geene hand vond om hare peluw zacht te schudden, dan die van een dankbaar kunstenaar — waar zij den geest gaf, onverzoend met haar zoon, — mocht het zijn niet onverzoend met God, — want in waarheid, zoo de zoon zijne moeder smarte heeft aangedaan, ook de moeder heeft zich zwaar bezondigd tegen hare naaste plichten, ook de moeder is niet achtergebleven haar zoon schade te berokkenen en leed toe te brengen. Het kind had zij verwaarloosd; den knaap had zij onderdrukt; den jongeling, die zich had losgeworsteld uit hare boeien, den man, die den arm tegen haar had opgeheven, zou zij nimmermeer ruste gunnen noch geluk; zij stookte het mistrouwen aan in zijn gezin, zaaide wantrouwen en verdeeldheid tusschen gade en broeder, dreigde den Koning in zijne naaste en heiligste belangen, maakte zich tot de plaag van zijn huis en de pest van zijn land, dwong hem ten laatste tot de keuze tusschen haar en een onmisbaar dienaar van den Staat, en schoon hij haar van toen aan overliet aan alle rampspoeden, die ballingschap en armoede over haar konden brengen, mag men toch de vraag opperen, wie van die beiden de eerste en grootste schuld had, en zou die vraag naar de gerechtigheid der historie te haren nadeele moeten beantwoord worden. Zonderdat, had de stem van het bloed ten laatste nog luider gesproken dan de stem van een onverzoenlijk minister. Zonderdat, ware er nevens het onverbiddelijk staatsbelang nog een kinderhart gebleven, dat zich openen zou voor de moederlijke klacht. Maar zij, zij zelve had het gesloten en reeds lange voordat de ijzeren wil van Richelieu het voor haar ontoegankelijk maakte. Zij had verzuimd moeder te zijn in den waren zin des woords. Hoe kon ze wachten een zoon te vinden in de ure der beproeving? Zelve had zij de stem der natuur gesmoord, hoe kon zij hopen dat die later door anderen zou worden verstaan!

